T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

VÂKİDÎ'NİN KİTABU'L- MEĞÂZÎ'Sİ (1. CİLT) ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME

Hazırlayan
Şaban PİRİŞ

Danışman
Prof. Dr. Ali AKTAN

Yüksek Lisans Tezi

Mart 2016
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

VÂKİDÎ'NİN KİTABU'L- MEĞÂZÎ'Sİ (1. CİLT) ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Şaban PİRİŞ

Danışman
Prof. Dr. Ali AKTAN

Mart 2016
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Şaban PİRİŞ

İmza:

Vâkidî'nin Kitabu'l- Meğâzî'si (1. Cilt) Çeviri ve Değerlendirme adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Şaban PİRİŞ	Prof. Dr. Ali AKTAN

Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Ad Soyad İmza

KABUL ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Ali AKTAN danışmanlığında **Şaban PİRİŞ** tarafından hazırlanan **"Vakıdî'nin Kitâbü'l-Megâzi'zi (I. Cilt) Çeviri ve Değerlendirme"** adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Tarih** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.

11 / 03 / 2016

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Ali AKTAN

Üye : Doç. Dr. Ali KOZAN

Üye : Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN.

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 25./4../16.. tarih ve ...08.... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

25.../4.../16...

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda, ilk İslam tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin kısaca hayatı, yaşadığı dönemi, çalışma şartları, tarih yazıcılığı, eserleri, Kitabü'l-Megâzi'sinin 1. Cildi'nin (Hicretin ilk üç yılı 622-625) Türkçe çevirisi ile Vâkıdî'nin üslubu, bilimsel çalışma metodu ve kaynaklarının değerlendirilmesini yapmaya çalıştık.

Hicri 130/747 yılında Medine'de doğup, 207/823 yılında Bağdat'ta vefat eden Vâkıdî'nin İslam tarihinin erken dönemlerine, Hz. Peygamber'in Medine döneminde yapmış olduğu savaşların anlatımını inceledik. Vâkıdî'nin tarih yazımındaki usulünü ve üslubunu değerlendirmeye çalıştık. Hangi kaynakları esas aldığını, kitabını nasıl yazdığını, hangi olaylara vurgu yaptığını, olayları nasıl değerlendirdiğini tespit etmeye çalıştık.

Vâkıdî kendisine yöneltilen bazı eleştirilere rağmen, İbn-i İshak'ın talebesi olarak ilk İslam tarihini yazanlar arasında yer alan önemli bir İslam tarihçisidir. Erken dönem İslam tarihini özellikle Hz. Peygamber'in savaşlarının ayrıntılarını aydınlatacak bilgilere daha çok Vâkıdî sayesinde ulaşıyoruz. Bu açıdan tez konumuzu belirlerken henüz günümüzde Arapçadan dilimize çevrilmemiş olan Kitabü'l–Megâzî'sinin Türkçeye kazandırılması ve İslam tarihi alanında çalışma yapan tarihçilere önemli katkılar sağlamasını gaye edinmiştik. Biz çevirimizin yaklaşık yarısını tamamladığımızda Türkiye'de bu eksikliği görmüş olan Prof. Dr. Musa K. Yılmaz'ın bu eserin çevirisini yaptığını ve Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitabü'l-Meğazî) adıyla yayınlandığını gördük. Değerli danışman hocam Prof. Dr. Ali Aktan'a durumu açıklayıp, tez konumuz hakkında bir değişiklik yapıp yapmama konusunu istişare ettik. Sonuçta, eserin sadece çevirisi söz konusu olduğu ve biz de çalışmamızda belli bir aşamaya gelmiş olduğumuz ve ayrıca tezimizde eser hakkında bir değerlendirme de yapacağımız için tezin aynen devamına karar verdik.

Çalışmamızın konusu, Vâkıdî'nin bize kadar tam olarak intikal eden Kitabu'l-Megâzi'sinin bir değerlendirmesi ve 1. Cildinin (Hicri 4. yılın başına kadar, Hicretten itibaren ilk 36 ay) çevirisi olduğu için ana kaynağımız "Kitabü'l-Megâzî'dir. Bu kitabın, bir nüshası, British Museum ve diğer bir nüshasının Viyana Milli Kütüphanesi'nde olduğunu tespit ettik. Bir diğer nüshasının Suriye'de bir kütüphanede

olduğu bilgisine ulaştık ama hangi kütüphanede olduğu ve iç savaş sürecinde zarar görüp, görmediğini bilmiyoruz.

Çalışmamızda kaynak olarak iki eserden büyük ölçüde yararlandık. Bunlardan birincisi, Marsden Jones'ın, tahkikini yaptığı 1965'te Londra'da Oxford Üniversitesi tarafından basılmış olan nüshasının Âlemu'l–Kütüb, Beyrut, 2006'da yapılan baskısıdır. İkincisi ise Abbas eş-Şirbinî'nin 1948 Kahire baskısıdır.

Bunların dışında temel kaynaklardan Vâkıdî'yi kaynak gösteren eserleri taradık. Vâkıdî'nin verdiği bilgileri zaman zaman çağdaşları veya üstatlarının verdiği bilgilerle karşılaştırarak, ilmi açıdan değerlendirmeye çalıştık. Özellikle İbn İshak ve İbn Hişam ile İbn Sa'd'ın eserlerini Kitâbü'l-Meğâzî ile birlikte okuduk. Eserde verilen şahıs ve kabile adları, coğrafi bilgiler ve sosyal olaylarla ilgili olarak da farklı kaynaklardan bilgi toplayıp, Vâkıdî'nin verdiği bilgileri teyit ve telif etmeye gayret ettik. Bu alanda Başlıca kaynaklarımız; Semhûdî'nin, el-Vefâu'l-Vefâ fî Tarihi Mustafa ve Yakut b. Abdullah er-Rumî'nin, Mu'cemü'l-Büldân isimleri eserleri oldu. İbn Manzur'un Lisanü'l-Arab isimli eseri dil ve şiir yönünden kullanıldıkları dönemde kelimelerin ve kavramların anlamlarını tesbit etmemizde bize büyük kolaylık sağlamıştır. Kitabü'l-Meğâzî'nin 1. Cildinin Türkçe'ye çevirisinin son değerlendirmelerinde ise Prof. Dr. Musa Kazım Yılmaz Bey'in Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî) isimli çevirisinden ve açıklamalarından oldukça yararlandığımızı da belirtmek isterim.

Bu çalışmamızı hazırlarken, konu seçiminde, kaynak temininde yol gösterici olan ve yardımlarını esirgemeyen, faydalı görüşleri ve değerlendirmeleri ile kendilerinden her zaman yararlandığım başta tez danışmanım Prof. Dr. Ali Aktan olmak üzere Prof. Dr. Şefaettin Severcan, Prof. Dr. Kasım Şulul, Doç. Dr. Muhittin Kapanşahin ve Doç. Dr. Ali Kozan Bey'e de ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

15 Kasım 2015

VÂKİDÎ'NİN KİTABU'L- MEĞÂZÎ'Sİ (1. CİLT) ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME

Şaban PİRİŞ

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Mart 2016

Danışman: Prof. Dr. Ali AKTAN

ÖZET

Bu tezde**,** kısaca ilk İslam tarihçilerinden Ömer el-Vâkıdî'nin hayatı, yetiştiği ortamı, ilmî kişiliği, hocaları ve eserleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Kitabü'l-Megâzî'nin, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin ilk üç yılını konu alan 1. cildi Türkçe'ye çevirilmiş ve ilmî açıdan değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu bağlamda, Vâkıdî'nin tarih yazıcılığı, bilimsel çalışma metodu ve eserlerinin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Kitabü'l-Megâzî'de kullandığı dili ve üslubu; eserde geçen kabile, yer ve topluluk adları, önemli günler, seriyyeler ve gazveler, yine eserde adı geçen şairler, şiirlerin kâfiye ve vezinlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vâkıdî, Meğâzî, Seriye, Gazve.

AN EVALUATION AND TRANSLATION OF "KITAB AL-MAGHAZI" (VOLUME 1) OF AL-WAQIDI

Şaban PİRİŞ

Erciyes University Institute of Social Sciences,

Master Thesis, March 2016

Supervisor: Prof. Dr. Ali AKTAN

ABSTRACT

In this study, teachers, books, scientific personality, environment where he grown up, and the life of Omar al-Waqidi, one of the first Muslim historians, were tried to be presented. The first volume of Kitab al-Maghazi which covers the earliest years of the migration of Muhammad from Mecca to Medina was translated into Turkish and evaluated scientifically.

In this context, a general assessment of the historiography, scientific working method and books of Waqidi was made. The language and the style he used in Kitab al-Maghazi, the names of tribes and communities, important days, seriyyes and gazves, the poets mentioned in the book and the rhyme and rhythm of the poets were also handled.

Key Words: Wâqidi, Maghazi, Seriyye, Gazve.

الملخص

في هذه الأطروحة، ملخص قصيرعن حياة أول مؤرخ التاريخ الإسلامي عمر الواقدي، و بيئته التي نما فيها، وقد وصفت شخصيته العلمية ومعلموه وأعماله العلمية في كتاب المغازي. وقد ترجم إلى اللغة التركية ويتم تقييم من الناحية العلمية المجلد الأول: السنوات الثلاث الأولى من هجرة النبي إلى المدينة المنورة.

في هذا السياق، يتم تأليف التأريخ للواقدي ,و التقييم العام للمنهج العلمي الذي عمل به, من ناحية اللغة والأسلوب الذي أستخدم في كتابه المغازي ؛ وأسماء القبائل، و المجتمع، و المكان والتواريخ الهامة، والسريات والغزوات المذكورة في الكتاب الشعراء المذكورين و قوافي الشعر و الوزن.

الكلمات الرئيسية: الواقدي ,و مغازي,و سرية, و غزوة.

İÇİNDEKİLER

VÂKİDÎ'NİN KİTABU'L- MEĞÂZÎ'Sİ (1. CİLT)

ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ii
KABUL VE ONAY: iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET vi
ABSTRACT vii
KISALTMALAR xiv
İÇİNDEKİLER ix

I. BÖLÜM
VÂKIDÎ'NİN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ORTAM

1. Vâkıdî'nin Doğduğu Yer ve Nesebi 1
2. Yaşadığı Ortam 4
2.1. Medine 4
2.2. Bağdat 5
2.3. Diğer İlim Çevreleri 6
2.4. Siyasilerle İlişkisi ve Vefatı 7
3. Vâkıdî'nin İlmî Hayatı 8
3.1. Vâkıdî'nin Bilgi Kaynakları 11
3.1.1. Hz. Peygamber ve Dört Halife devrinden kalan siyasi vesikalar 11
3.1.2. Hadisin kitâbet safhasının ürünleri olan sahifeler 11
3.1.3. Hadisin tedvin döneminden kalma derleme ve tasnif aşamasının ürünleri olan kitaplar 11
3.2. Hz. Peygamber devri olaylarının meydana geldiği mekânları ziyaret etmesi ve kalıntıları incelemesi sonucu elde ettiği bilgiler 11

3.3. Vâkıdî'nin şahıslarla görüşme sonucu rivayet metotlarıyla (tahammülü'l-ilm veya tahammülü'l-hadis usulleriyle) bilgi elde etmesi.....12
3.4. Vâkıdî'nin İlmî Kişiliği 14
3.5. Vâkıdî'nin Hocaları.....15
3.5.1. Muhammed b. Aclân 15
3.5.2. Rebî'a b. Osman b. Rebî'a b. Abdullah b. el-Hudeyr et-Teymî el-Medenî 15
3.5.3. Dahhak b. Osman b. Dahhak el-Hizâmî el-Medenî.....15
3.5.4. Ma'mer b. Raşid 16
3.5.5. Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc er-Rumî (80-120/699-767).....17
3.5.6. Sevr b. Yezid b. Ziyad el-Kelâ'î el-Humsî 18
3.5.7. Muâviye b. Salih el-Hadramî el-Humsî 18
3.5.8. Velid b. Kesir el-Mahzumî el-Medenî.....18
3.5.9. Abdülhamid b. Cafer b. Abdullah b. Hakem el-Ensarî el-Evsî el-Medenî 19
3.5.10. Üsame b. Zeyd b. Eslem el-Leysî el-Medenî (75-153/694-770) 19
3.5.11. Mahreme b. Bükeyr b. Abdullah b. el-Esca' 19
3.5.12. Ebû Muhammed Eflah b. Said el-Ensarî el-Bükâî el-Medenî.....20
3.5.13. Eflah b. Hamid b. Nafi' el-Ensarî en-Neccarî el-Medenî. 20
3.5.14. Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde. 20
3.5.15. Muhammed b. Abdurrahman b. Muğire b. Haris b. Ebi Zi'b el-Medenî (80-159/700-776).....21
3.5.16. Mâlik b. Enes (93-179/711-795), Süfyan es-Sevrî (97-161/715-777) ve Evzaî (88-157/707-774) 21
3.5.17. Muhammed b. Abdullah b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab ez-Zührî el-Medenî.....22
3.5.18. Ebû Ma'şer Necîh b. Abdurrahmân es-Sindî (ö. 170/786).....23
3.5.19. Said b. Bişr el-Ezdî el-Basrî (98-168/717-784).....23
3.5.20. Hişam b. el-Gaz b. Rebîa b. Amr el-Curesî ed-Dımeşkî.....24
3.5.21. Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre (100-162/718-778): 24

3.5.22. Kesîr b. Zeyd el-Eslemî (80-168/699-784) 25
3.5.23. Fuleyh b. Süleyman b. Ebu'l-Mugire b. Huneyn el-Huzaî el-Medenî 25
3.5.24. Said b. Abdülaziz et-Tenûhî (90-167/709-783) 25
4. Vâkıdî'nin İlmi Çalışmaları ve Eserleri 26
5. Vâkıdî Hakkında Söylenenler 34
5.1. Hadisçilerin Tenkitleri 34
5.2. Şîalık İthamı 42
5.3. Vâkıdî'nin Abbasî Taraftarlığı Sebebi ile Bazı Haberler Üzerinde Tahrifat Yapması 44
5.4. Vâkıdî'nin Kitabü'l-Megâzî'sinde Meçhul Şahıslardan Rivayet Alması 46

II. BÖLÜM

BİR İLK İSLAM TARİHÇİSİ OLARAK VÂKIDÎ

1. Vâkıdî'nin Tarih Yazıcılığı 48
2. Bilimsel Çalışma Metodu ve Eserinin Değerlendirilmesi 51
2.1. Siyasi İslam tarihi 54
2.2. Dinî İlimler Tarihi 54
2.3. Biyografik eserler 55
2.4. Vâkıdî'nin İslam kurumlarını ele alan eserleri 55
2.5. Cahiliye devri ile ilgili tarih çalışmaları 55
3. Kitabü'l-Megâzî'nin Kaynakları ve Vâkıdî'nin Kaynaklardan İstifade Usulleri 55
3.1. Haberlerin asıl sahiplerine aracılar vasıtasıyla yükseltildiği ayrı ve bütün unsurları tam olan isnatlar 57
3.2. Birleşik Senetler 57
4. Kitabü'l-Megâzî'de Yer Alan Birleşik Senetlerle ile İlgili Bir Değerlendirme ... 59
5. Kitabü'l-Megâzî'de Dönemin Hayat Tarzını, Kültür ve Sanatını Yansıtan Bilgiler 61
5.1. Ticaret 64
5.2. Ağırlık Ölçüleri ve Paralar 64

5.3. Yazı Malzemesi. 64
5.4. Bayraklar 65
5.5. Silahlar 65
5.6. Şiir. 66
5.7. Kabileler ve Kavimler 66
6. Kitabü'l- Meğâzî'de Kullanılan Dil ve Üslup 66
7. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Yer Adları 68
8. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Kabile ve Topluluk Adları 76
9. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Önemli Günler, Seriyyeler ve Gazveler 82
10. Kitabu'l-Meğâzi'de adı geçen Şâir İsimleri 86
11. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Şiirlerin Kafiyeleri/Vezinleri 89

III. BÖLÜM

(KİTABÜ'L-MEGÂZÎ - 1. CİLT)

KİTABU'L-MEĞAZÎ 90
Hamza b. Abdulmuttalib'in Seriyyesi: 97
Ubeyde b. el-Hâris'in Râbiğ'a Seriyyesi: 98
Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Harrâr'a Seriyyesi: 98
Ebva' Gazvesi: 99
Buvat Gazvesi: 99
İlk Bedir Gazvesi: 99
Zu'l-Uşîre Gazvesi 100
Nahle Seriyyesi: 100
BEDİR SAVAŞI 105
Âtike'nin Rüyası 111
Bedir'de Esir Edilen Müşrikler: 189
Enfal Sûresi'nin Zikri (Tefsiri) 190
Esir Alınan Müşrikler: 199
Bedir Yolunda Yemek Yediren Müşriklerin İsimleri: 203
Bedir'de Şehit Olan Müslümanların İsimleri: 204

Bedir'de Öldürülen Müşrikler: 205
Kureyş ve Ensârdan Bedir'e Katılanların İsimleri: 209
Kureyş'ten olanlar (Muhacirler) 209
Ensârdan Savaşa Katılanlar: 213
Asmâ Bt. Mervân'ı Öldürme Seriyyesi 223
Ebû Afek'i Öldürme Seriyyesi 224
Kaynuka Gazvesi 225
Es-Sevik Gazvesi 229
Karâretu'l-Kudr Gazvesi 231
İbnü'l Eşref'in öldürülmesi 232
Zû Emer'e Gatafan Gazvesi 241
Süleymoğulları Gazvesi (Elfur Bölgesindeki Buhrân'da) 243
el-Karede Seriyyesi 243
UHUD GAZVESİ 245
Uhud'da Öldürülen Müslümanların İsimleri: 319
Uhud'da Öldürülen Müşriklerin İsimleri: 325
Uhud'da İnen Ayetler 334
Hamrâü'l-Esed Gazvesi 349
Hicretin 35. Ayının başında Muharremde meydana gelen 353
Ebû Seleme b. Abdulesed'in Katan'a ve Benî Esed'e Seriyyesi 353
Bi'ru Ma'ûne Gazvesi 358
Bi'ri Maune'de Kureyş'ten Şehit Olanların İsimleri: 363
Er-Reci' Gazvesi 365
SONUÇ 373
BİBLİYOGRAFYA 376
ÖZ GEÇMİŞ 377

KISALTMALAR

(a.s.) : Aleyhisselam.

(r.a.) : Radiyallahu anh.

(s.a.v.) : Salallahu aleyhi vesellem (Allah ona rahmet etsin ve esenlik versin)

a.g.e. : Adı geçen Eser

b. : İbn/bin (oğlu)

Bkz. : Bakınız

bt. : binti (kızı)

bty. : Baskı tarihi yok

byb. : Baskı yeri belirtilmemiş

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DEÜ : Dokuz Eylül Üniversitesi

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

H. : Hicrî

Haz. : Yayına hazırlayan

Hz. : Hazreti

İ.A. : İslam Ansiklopedisi

Ktb. : Kütüphane

M. : Miladî

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Nşr : Naşir

ö. : Ölümü

s. : Sayfa

T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı

TDK : Türk Dil Kurumu

thk. : Tahkik eden

ts. : Tarihsiz

v. : Varak

vd. : Ve Diğerleri/Ve devamı

I. BÖLÜM

VÂKIDÎ'NİN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ORTAM

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî
(130-207/747-823)

1. Vâkıdî'nin Doğduğu Yer ve Nesebi

Hicri II. asrın birinci yarısı ile III. asrın başlarında yaşamış, İslam tarihçiliğinin Medine Mektebine mensup,[1] eserleri günümüze kadar ulaşmış, ilk büyük İslam tarihçilerinden olan Vâkıdî, son Emevi halifesi II. Mervan b. Muhammed b. Mervan'ın hilafetinin sonlarında, yani 130/747 yılının başlarında, Medine'de mevâlî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.[2] Vâkıdî'nin talebesi İbn Sa'd, bizzat hocasının kendisine 130/747 yılının başlarında doğduğunu söylediğini bize aktarır.[3]

es-Safedî ve İbn Tagriberdi gibi Vâkıdî'nin doğum tarihini 129/746 şeklinde gösterenler de vardır.[4] Vâkıdî'nin asıl adı Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî'dir.[5] Ancak dedesi Vâkıd'e nispetle el-Vâkıdî ismi ile meşhurdur.

Vâkıdî'nin dedesi Vâkıd, Eslem kabilesinin Sehm oğulları koluna mensup Abdullah b. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî'nin mevlâsı idi.[6] Bu sebeple Vâkıdî'ye Eslem kabilesine nispetle el-Eslemî denilmiştir. Bu *velâ*, Vâkıdî'nin dedesi Vâkıd ile

---

[1] Abdülaziz **Durî**, *Bahsun fi Neşeti İlmi't-Tarih İnde'l-Arab*, Beyrut 2007, s.35.

[2] **İbn Sa'd**, Ebi Abdilah, Muhammed, *Tabakatu'l-Kebir*, C.V, s.425-433, C. VII, s.334; tahkik, Ömer, Muhammed Ali, Kahire 2001; İbnü'n-**Nedim**, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Muhammed b. İshâk, *K. el-Fihrist*, Beyrut 1978, s.150.

[3] **İbn Sa'd,** Tabakât, C.V, s.433; Taberî'nin Vâkıdî'den aldığı bir rivayet, bu tarihi teyit eder. Vâkıdî: "....ben o zaman (145/762) 15 yaşında bir gençtim." der. Bkz. Taberî, Ebu Cafer, Muhammed b. Cerir, *Tarihü'r-Rüsul ve'l-Mülûk*, Mısır 1326, C.VIII, s.493.

[4] Selahaddin b. Aybeg es-**Safedî**, *el-Vâfî bi'l-Vefayat*, thk. Sven Dedering, Wiesbaden 1981, C. IV, s.328.

[5] **İbn Sa'd**, Ebi Abdilah, Muhammed b. Sa' d b. Meni' el-Katib el-Haşimî el-Basri, el-Bağdadî, Tabakât, C.V, s.425; C.VII, s.334.

[6] **İbn Sa'd**, *Tabakât*, C.VII, s.334; **Zehebî**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Mizânü'l-İ'tidâl*, Beyrut 1995, C. III, s.664.

Merv kadısı Abdullah b. Büreyde el-Eslemî arasındaki bir anlaşma sonucu doğmuştur. Şöyle ki: Mekkeli müşriklerin hicret sırasında Hz. Peygamber'i diri veya ölü olarak ele geçirene büyük mükâfatlar vereceklerini duyan Büreyde b. Husayb el-Eslemî, ülkesinden geçmekte olan Hz. Peygamber ile yanındakileri durdurup kimliklerini öğrenmek istedi. Fakat bu esnada Hz. Peygamber'in konuşmasından etkilenerek Müslüman oldu.

Adamlarıyla beraber onun arkasında namaz kıldı. Hz. Peygamber'in Medine'ye bayraksız girmesini uygun görmediği için kendi sarığını çözüp mızrağına bağladı ve arazilerinden çıkıncaya kadar onlara muhafızlık yaptı. Bir süre sonra o da hicret ederek Medine'ye yerleşti. Bedir ve Uhud gazvelerinde bulunamadı; fakat daha sonra Hz. Peygamber'le birlikte on altı gazveye katıldı. Bir süre Hz. Peygamber'in kâtipliğini de yaptı.

Hz. Ömer devrinde kumandan olarak görev alan Büreyde el-Eslemî, Basra'nın kuruluşuna kadar Medine'de kaldı; daha sonra Basra'ya yerleşti. Hz. Osman zamanında Horasan'ın fethine katıldı. Yezid b. Muâviye döneminde ailesiyle birlikte Merv'e yerleşti ve 62/681 veya 63/682'de Merv'de vefat etti.[7]

Büreyde el-Eslemî'nin oğlu Abdullah 14/635 yılında doğmuştur. Gerek kendisi, gerek büyük kardeşi Süleyman b. Büreyde uzun zaman Merv'de kadılık yapmışlardır. İlk önce Süleyman kadı olmuş ve 105/723 tarihinde vefat etmiştir. Sonra Abdullah kadı olup bu görevde iken 115/733 yılında vefat etmiştir.[8]

Vâkıdî'nin dedesi olan Vâkıd, Merv mühtedilerinden olup ismini değiştirdikten sonra Vâkıd adını almış ve Merv kadısı Abdullah b. Büreyde el-Eslemî'nin velâsına girmiştir.[9] Vâkıdî'nin dedesi Vâkıd'in ihtida öncesindeki ismine dair bir bilgiyi kaynaklarda göremiyoruz.

Vâkıd'ın oğlu Ömer, ilim tahsili için memleketi Merv'den göçüp Medine'ye yerleşmiştir.[10]

İbn Hurdazbih'ten yapılan bir nakle göre Ömer b. Vâkıd Medine'de Farisi esirlerden meşhur şarkıcı Sâib Hâsir'in torunlarından İsa b. Cafer'in kızı ile evlenir. [11]

---

[7] **Vâkıdî**, Muhammed b. Ömer b. el-Vâkıd, *Kitabü'l-Megâzî*, C.I, s.404-405, 410; C. III, s.1120-1125; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, s.241-243; İbn Hacer, el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut 1328, C. I, s.146; İbn Abdü'l-Berr, el-*İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashab*, Kahire 2010, C. I, s.173-175.

[8] **İbn Sa'd**, Tabakât, C. VII, s.221; **Zehebî**, *Mizan*, C. II, s.396.

[9] **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.664; İbn Hacer, el-**Askalânî**, *Tehzibu't-Tehzîb*, Kahire 1972, C.V, s.157-158.

[10] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 11. (M. Hamidullah'ın takdimi).

[11] Ebu'l-Ferec **el-İsfahanî**, el-*Agâni*, thk. İbrahim el-Abyari, Kahire 1969, C.VII, s.3068.

İran asıllı olan bu aileden ilk büyük İslam tarihçilerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî 130/747 yılının başlarında Medine'de dünyaya gelmiştir.

İbn Hallikân'ın, Vâkıdî'nin Hâşimoğulları ailesine mensup mevâlîden olduğu şeklinde verdiği bilgi ise münferid kalmaktadır.[12]

Biyografi yazarlarının eserlerinde Vâkıdî'nin ebeveyni ve soyu hakkında yukarıda verdiğimiz bilgiden daha fazla bir bilgiye rastlamıyoruz. Vâkıdî'nin mensup olduğu ailenin fertleri hakkında çeşitli kaynaklarda başka konular bağlamında verilmiş küçük notlar şeklinde bilgilere rastlamak mümkündür.

Örneğin Taberî, Ömer b. Abdülaziz'in hilafete gelişini Vâkıdî'den aldığı rivayetlerle anlatırken, Vâkıdî'nin el-Haysem b. Vâkıd adında bir amcası olduğundan haberdar oluyoruz. Vâkıdî'nin "amcam el-Haysem b. Vâkıd, 97/715 yılında doğduğunu, Ömer b. Abdülaziz'in ise 99/717 yılının Safer ayının son 10 günü içinde Dâbık'ta[13] halife olduğunu, bana haber verdi" ifadesini Taberî nakletmekle Ömer b. Abdülaziz'in halife ilan edildiği tarih ve yer hakkında bilgi verirken, biz de dolayısıyla Vâkıdî'nin amcasının ismini ve doğum tarihini öğrenmiş oluyoruz.[14]

Zehebî, Vâkıdî'nin rivayet ettiği hadislere örnek verirken, hadisin senedinde Vâkıdî'nin Semle adında bir kardeşinden bahseder.[15] Ancak, Vâkıdî'nin kardeşi Semle hakkında senet içinde ismini zikretmekten başka bilgi vermez.

Sem'ânî, Vâkıdî hakkında bilgi verirken onun oğlu Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî'den bahseder ve babasının râvisi olduğunu belirtir.[16]

Abdullah b. Adiy'in Vâkıdî'den naklettiği hadisin senedinde, onun Bekr b. Abdülvehhab adında bir yeğeni olduğundan haberdar olmaktayız. Söz konusu senette Vâkıdî'nin Bekr b. Abdülvehhab'ın dayısı olduğu ifade edilir, başka bilgi verilmez.[17]

---

[12] **İbn Hallikan**, Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr, *Vefayatu'l-A'yan ve Enbâi Ebnâi'z-Zaman*, Beyrut 1977, C. IV, s.348.

[13] Dâbık, Kuzey Suriye'de A'zaz nahiyesinde, Antakya'dan Manbice'e giden yol üzerinde, Nahr-i Kuvayk kenarında ve Haleb'in yukarısında bir yerleşim birimidir. Türkçe'de Taypuk diye bilinir. Dâbık, Mervaniler ile ilk Abbasilerin Bizans'a karşı yaptıkları seferlerde askerlerin konak yeri ve hareket üssü hizmetini görüyordu. Dâbık'ta bilhassa halife Süleyman b. Abdülmelik uzun zaman ikamet etmiştir. Bkz. R. Hartmann, "Dâbık", İA (MEB), İstanbul 1979, C. III, s.446.

[14] **Taberî**, C. VII, s.469.

[15] **Zehebî**, Mizan, C. III, s.664; Ebi Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Rical*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr yayını, byb. ts., C. VI, s.242.

[16] Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temimi **es-Sem'ânî**, *el-Ensâb*, Beyrut 1988, C. V, s.567.

[17] İbn Adî **el-Cürcânî**, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Rical*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr yayını, byb. ts.,C. VI, s.242.

Yukarıda verilen bilgilere dayanarak Vâkıdî'nin ailesinin ilim ve irfan sahibi insanlar arasında kültürel bir çevrede yaşadıklarını söyleyebiliriz.

2. Yaşadığı Ortam

2.1. Medine

Vâkıdî'nin doğum yeri ve 49 yaşlarına kadar memleketi ve ders alıp verdiği mektebi olan Medinetü'n-Nebi'nin siyasi, iktisadi, ilmî ve sosyal açıdan o günkü durumuna açıklık getirecek bazı tespitleri aktarmakta yarar vardır.

İlk halifeler merkezde kalıp başka memleketlerin fethi için buradan ordu gönderdikleri hâlde, Hz. Ali ordunun başına geçip 12 Recep 36/Ocak 657'de bir daha dönmemek üzere Medine'yi terketti.[18] İslam devletinin hilafet merkezini Medine'den nakletmek amacıyla Kûfe'ye hareket etti. Medine, bundan böyle siyasi hadiselerden uzak bir eyalet şehri oldu. Şehir zamanla devrin önemli olaylarının meydana geldiği ortamdan gittikçe uzaklaştı. Siyasi hadiselerin sebep olduğu karışıklıklardan uzak yaşamak isteyenlerin rağbet ettiği bir yer hâline geldi.[19]

Âlim sahabilerin gayretleriyle oluşan ilim merkezlerinin başında, Hicret Yurdu (Darü'l-Hicre) adıyla şöhret kazanan, Medine gelir. Çünkü burası Resûlullah'ın ve ashabının Mekke'den hicretle İslam Devleti'nin temelini attıkları ilk şehirdir. İslami sosyal hayatın ilkelerinin büyük bir kısmı burada oluşmuş, Hz. Peygamber'e ait hadislerin çoğu burada hayat bulmuştur. Şehrin her köşe ve bucağında ondan bir hatıraya rastlamak mümkündür. Bu itibarla sahâbenin ileri gelenleri, onun vefatından sonra da buradan ayrılmayı hoş karşılamamış, onun hatıralarına yakın olmayı, onunla birlikte yaşamak kadar değerli saymışlardır.[20]

Hz. Peygamber vefat ettiği zaman, onu dinleyen ve ondan hadis rivayet eden sahâbe sayısının 114.000 olduğu, bunun 30.000 kadarının, hem de ondan en çok rivayette bulunanların Medine'de bulunduğu nakledilir. Bu sahâbilerin çoğunluğu Medine'de kalmış ve Resûlullah'ın hadislerini sonraki nesle intikal ettirmişlerdir.[21]

Şehrin bu yapısı, hayatlarını Medine'de bulunan Hz. Peygamber'e ait hatıralar araştırıp tespit etmeye adayan insanların ilgi merkezi olmasına sebep oldu. Hz.

---

[18] Hüseyin **Algül**, İslam Tarihi, İstanbul, bty. C. II, s.488.
[19] Fr. **Buhl**, "Medine", İA (MEB), İstanbul 1979, C. VII, s.465-466.
[20] Talat **Koçyiğit,** Hadis Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988 (2. Baskı), s. 89-90; **İbn Sa'd**, *et-Tabakâtu'l-Kübra el-Kısmu'l-Mutemmem*, thk. Ziyad, Muhammed Mansûr, Medine 1983, (İbn Sa'd'in bu eseri bundan sonraki dipnotlarda "İbn Sa'd, *Tetimme*" şeklinde gösterilecektir.) s. 31-34.
[21] Kemal **Sandıkçı**, *İlk Üç Asırda İslâm Coğrafyasında Hadis*, DİB Yayınları, Ankara 1991, s. 29.

Peygamber'den gelen dinî ve fıkhi ahkâmı toplayıp tetkik ediyorlardı. Bu temayülün dikkate değer temsilcisi Mâliki mezhebinin kurucusu ve etrafına çok sayıda talebe toplayan "Muvattâ" müellifi Mâlik b. Enes'tir.[22]

İslam'da ilk tarih mektebi Medine'de kuruldu. Bu mektep siyer ve megâzî mektebidir. Kökleri Hz. Peygamber devrine kadar uzanan Medine siyer-megâzî mektebinin öncüleri Urve b. Zübeyr ile Zührî kabul edilir. İbn İshak ile Vâkıdî ise Medine siyer-megâzî mektebini biri geliştiren diğeri kemale erdiren iki önemli şahsiyettir.[23]

Vâkıdî, İslami ilimler açısından zengin ve bereketli bir ortam içinde dünyaya geldi ve olgunluk yaşlarına kadar bu çevreden çok yönlü olarak yararlandı.

2.2. Bağdat

Hicrî 145 (M.762) yılında Abbasilerin ikinci halifesi Mansûr (ö. 158/775) tarafından temeli atılan Bağdat şehri kısa zamanda tamamlanarak hilafet merkezi yapıldı.

"Yeryüzünün cenneti" ve "İslam'ın kubbesi" şeklinde övgü dolu ifadelerle adından bahsettiren Bağdat, çok kısa zamanda gelişerek, Hicri ikinci asrın sonlarından itibaren uzun asırlar boyunca, her sahada dünyanın en büyük ilim merkezi olma hususiyetini sürdürmüştür.

Bağdat'ın süratle gelişerek büyük bir medeniyet ve kültür merkezi hâline gelmesi süphesiz ki Abbasi halifelerinin ilmî faaliyetleri teşvik edip destek olmalarının sonucudur.[24] Bağdat, çeşitli şehirlerden gelen veya getirilen âlimlerle dolup taştı. Ancak kuruluşundan sonraki ilk asır içinde yetişen Bağdat uleması, aslında Bağdatlı değildi. Fakat orada yerleşip ilmî faaliyetlerini orada sürdürdükleri için Bağdat ulemasından sayılmışlardır.[25]

Harun er-Reşid devrinde Bağdat'a gelen Vâkıdî'nin, burada daha çok tedris faaliyetleri ile uğraştığını, talebelerinin çoğunun Bağdatlı olmasından anlamaktayız.

---

[22] Fr. **Buhl**, "Medine", İA (MEB), İstanbul 1979, C. VII, s.466.

[23] **Durî**, *İlmü't-Tarih*, s. 61; Horovitz, Josef, İslam Tarihçiliğinin Doğuşu İlk Siyer-Meğazi Eserleri ve Müellifleri, (çvr. Ramazan, Altınay, Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002. s.11, 49, 75, 101.

[24] P. K. **Hitti**, C. I, s.449-452; Ramazan **Şeşen**, "İslâm dünyasında ilk tercüme faaliyetlerine umumi bir bakış: Başlangıçtan H. IV/M. X. asrın sonlarına kadar", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1979, C. VII, s.3-4,12; M. **Streck**, "Bağdat", İA (MEB), İstanbul 1979, C. II, s.197; Will Durant, *İslâm Medeniyeti*, çev. Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, İstanbul Tarihsiz, s.80-83.

[25] **Sandıkçı**, s.236.

Bağdat'ta Ebû Ubeyde Kâsım b. Sellâm, İbn Sa'd, Ebû Hayseme, Ahmed b. Mansûr er-Remadî, İbrahim el-Harbî, Vâkıdî'den ilim tahsil eden tanınmış simalardan birkaçıdır. Mesela Ahmed b. Hanbel, hadis rivayeti hususunda Vâkıdî'yi eleştirmesine rağmen, Bağdat'ta talebesi ve amacazadesi Hanbel b. İshak b. Hanbel aracılığıyla İbn Sa'd'dan her hafta Vâkıdî'nin hadislerinden iki cüz alır, inceleyip geri gönderir yenisini aldırırdı.[26] Hatta Abdullah b. Ahmed b. Hanbel: "Babam, Ebû Yusuf ve Muhammed'den üç yüklük kitap yazdı. Buna rağmen bunlara bazen bakardı. Daha çok Vâkıdî'nin kitaplarını incelerdi" demektedir.[27]

Vâkıdî'nin Bağdat'ta tedris faaliyetiyle birlikte zamanının önemli bir kısmını telif işlerine ayırdığını kaynaklarımızda yer alan bazı kayıtlardan anlıyoruz. Mesela, Vâkıdî'nin hususi kütüphanesinde, gece gündüz kendisine kitap yazan iki kölesi bulunuyordu. Muhammed b. Sa'd Bağdat'ta Vâkıdî ile tanışmış ve onun kâtibi ünvanıyla meşhur olmuştur. Hatta "Kâtibü'l-Vâkıdî" lakabı, İbn Sa'd için, yegâne mumeyyiz vasıf olmuştur. Vâkıdî'nin özel kütüphanesinde binlerce kitap bulunmaktaydı. Ahmed b. Yakub b. Şeybe, babasının: "Vâkıdî, Bağdat'ın batı yakasından buraya (Bağdat'ın doğu yakasına) taşındığı zaman 120 yük kitap getirdi" dediğini nakleder. İbnü'n-Nedîm, eski bir yazmada: "Vâkıdî vefat ettiğinde 600 dolaplık kitap bıraktı" şeklinde bir ifade gördüğünü, Vâkıdî'nin kendisine 1000 dinar tutarında kitap satın aldığını belirtir.[28]

2.3. Diğer İlim Çevreleri

Vâkıdî, 180/796 yılında Bağdat'a gelir. Gördügü ilgi ve imkânlar onu dönemin en önemli ilim merkezine bağlar. Bununla beraber Vâkıdî ilim tahsili için devrin mühim kültür merkezlerine gidip üstatlarından ilim tahsil etmiştir. Bu merkezlerin Arabistan'da Mekke, Irak'ta Basra ve Kûfe, Suriye'de Şam (Dimeşk), Humus ve Rakka olduğu farklı biyografi yazarları tarafından belirtilir.

Vâkıdî'nin bulunduğu ilim çevrelerinde özellikle muhaddis, fakih ve İslam tarihçilerinin meclislerine ilgi gösterdiği dikkat çeker.

---

[26] Hatîb **el-Bağdadî**, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu'l-Bağdâd*, Kahire 1349, C. III, s.15-16; **İbn Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20.

[27] Bkz. **İbn Seyyidi'n-nâs**, el-Ya'merî, *Uyun'ul-Eser fî Funûnu'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*, Kahire, h.1356, C. I, s.20.

[28] **İbnü'n-Nedim**, *Kitabü'l-Fihrist*, Beyrut 1978, s.150. Ayrıca dönemin kütüphaneleri ile ilgili bilgi için bkz. Ahmed **Çelebi**, *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi* çev. Ali Yardım, İstanbul 1983, s.133-171; Dağ, Mehmet ve Hıfzurrahman R. Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara, 1974, s. 135-158.

2.4. Siyasilerle İlişkisi ve Vefatı

Vâkıdî, Bağdat'ta tedrîs ve ilmî faaliyetlerle telif çalışmalarına devam eden Vâkıdî, 204 (819) yılında Me'mûn tarafından şehrin doğusundaki Askerülmehdî'ye (Rusâfe) kadı tayin edildi ve Rusâfe Camii'nde cuma namazını kıldırmakla görevlendirildi. Vâkıdi'nin ölümüne kadar bu vazifede kaldığı bilinmektedir. Ancak bazı kaynaklarda onun 187'de (803) Hârûnürreşîd tarafından bu göreve getirildiği,[29] hatta Irak kadılığını da üstlendiği ve Halife Emîn döneminde de bu makamda kaldığı zikredilir.[30] Muhammed Hamîdullah ise Vâkıdî'nin Halife Emîn devrinde kardeşi Me'mûn ile mücadeleye başlaması üzerine kadılıktan ayrıldığını ve iktidara gelen Me'mûn tarafından bu göreve yeniden getirildiğini söyler.[31] Tarihçi Ya'kubî de onun adını Halife Emîn dönemi fakihleri arasında zikreder; ancak Hârûnürreşîd devrindeki fakihler içinde saymaz.[32] Hatîb el-Bağdâdî'nin Mısır Kadısı Hârûn b. Abdullah ez-Zührî'den naklettiğine göre Vâkıdî, Halife Me'mûn'a borçlarının çokluğu yüzünden çektiği sıkıntıları bildiren bir not gönderir. Halife bu notun arkasına, "Sende iki haslet var, biri cömertlik, diğeri hayâ; cömertlik elinde bulunanı harcamana yol açtı. Hayâ ise durumunu bildirmene engel oldu. Gerekenin yapılmasını emrettim. Sen babamın döneminde kadı iken Mâlik b. Enes'ten naklen Resûlullah'ın bir hadisini rivayet etmiştin…" diye yazar ve cömertlikle ilgili hadisin metnini kaydeder. Bu rivayette ayrıca kendisine 100.000 dirhem ihsan edildiği, Vâkıdî'nin ise ihsandan ziyade unuttuğu hadisin hatırlatılmasına sevindiği belirtilir.[33] Bütün bu rivayetler Vâkıdî'nin Me'mûn'dan önce de kadılık yaptığını göstermektedir. Öte yandan onun halifelerle dostluğuna rağmen ömür boyu maddî sıkıntı çektiği anlaşılmaktadır. Vâkıdî'nin Vezir Yahyâ ile Abbasî halifelerinden aldığı yardımların 600.000 dirheme ulaşmasına karşılık bu paraların bir yıl süreyle kendisinde kalmayıp harcadığından zekât vermediğini söylemesi çok müsrif olduğunun bir kanıtıdır.[34] Vâkıdî kadılık görevi sırasında 11 Zilhicce 207 (27 Nisan 823) tarihinde vefat etti; cenaze namazını Bağdat'ın batı tarafının kadısı İbn Semâa et-Temîmî kıldırdı ve Hayzürân Mezarlığı'na defnedildi.

---

[29] **İbn Hacer**, C. IX, s.364.
[30] Ramazan **Şeşen**, "Vâkıdî", İA (MEB) C. XIII, s.150-151.
[31] *Kitâbü'r-Ridde*, nşr. Muhammed Hamîdullah, neşredenin girişi, s.12.
[32] **Yakûbî**, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ebî Yakub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh, *Târîh*, C. II, s.431-432, 443.
[33] *Târîhu Bağdâd*, III, 19; ayrıca bk. **İbnü'n-Nedîm**, I/2, s. 308; Kasım **Şulul**, İlk Dönem İslâm Tarihçiliği Ve İlk Devir Siyer ve Megâzî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî, Doktora Tezi, s.106-107.
[34] **Hatîb**, C. III, s.20.

Borçlarını, hatta kefen parasını Halife Me'mûn'a vasiyet etmiş, o da bunu yerine getirmiştir.[35]

3. Vâkıdî'nin İlmî Hayatı

Vâkıdî'nin babası Ömer b. Vâkıd'ın ilim elde etmek amacıyla memleketi Merv'den göçüp Medine'ye geldiğini ve yerleştiğini daha önce belirttik. Ömer b. Vâkıd, bu vesileyle dinî ilimler bakımından en parlak devrini yaşayan Medine çevresinde çocuklarının eğitim ve öğretim görmelerini sağlamıştır.[36] Ancak kaynaklarımız, Vâkıdî'nin tahsil hayatı, hatta 49 yaşına kadar olan hayatı hakkında pek bilgi vermezler. Biz çeşitli kaynaklarda serpiştirilmiş ipucu niteliğindeki bilgilerden hareket ederek Vâkıdî'nin tahsil hayatını tespit etmeye çalışacağız.

Zehebî, Vâkıdî'nin on küsur yaşında ilim tahsiline başladığını ifade eder.[37] Taberî'nin verdiği bir rivayet Zehebî'nin görüşünü teyit eder mahiyettedir. Vâkıdî "... ben o zaman (144/761) henüz büluğ çağına varmış ve gördüklerimi tespit eder durumdaydım...." demektedir.[38]

Vâkıdî'nin 10 küsur yaşında her Müslüman çocuk gibi Kur'ân-ı Kerim öğrenmekle tahsile başladığını tahmin etmek güç değildir. Vâkıdî, daha sonra hadis ve hadise bağlı ilimler, fıkıh, siyer ve megâzî ile tefsir gibi dînî ilimleri tahsile başlamıştır. Medine'de tabiînin yaşça küçük olanlarının ders halkalarına devam etmiştir. Mesela, Muhammed b. Aclân (ö. 148/765), Ma'mer b. Raşid (ö. 144/761) gibi tanınmış simalardan ders almıştır. Vâkıdî'nin hocalarının vefat tarihleri onun erken yaşta ilim tahsiline başladığını gösterir.

Vâkıdî, Medine'de özellikle Mâlik b. Enes ve çevresinden Medine sünnesini ve icmâını, Ma'mer b. Raşid, Zührî'nin yeğeni Muhammed b. Abdullah gibi muhaddislerden hadis, Ebû Ma'şer es-Sindî gibi şahıslardan siyer ve megâzî ilmini tahsil etmiştir. Vâkıdî, megâzî ilminin çoğunu, 170/786 tarihinde vefat eden Ebû Ma'şer es-Sindî'den öğrenmiştir.[39]

Vâkıdî, kısa zamanda özellikle siyer ve megâzî ilminde Medine'de hatırı sayılır bir âlim olmuştur. Hatta Mâlik b. Enes, siyer ve megâzî ilminde onu ehl-i ilim

---

[35] Mustafa **Fayda**, "Vâkıdî", DİA, 2012, C. 42, s.471-473.
[36] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde ve Nebezetün min Fütûhi'l-Irak*, nşr. M. Hamidullah, Paris 1989, (M. Hamidullah'ın takdimi) s.11.
[37] Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-**Zehebî**, *Siyer A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1982, C. IX, s.454.
[38] **Taberî**, C. VIII, s.463.
[39] Ahmed **Emin**, Duha'l-İslâm, Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Hindâvî, Kahire 2012, C. II, s.333.

olarak tanıtır ve bu sahada karşılaştığı bazı müşküllerin hallini Vâkıdî'ye havale ettiği birçok terâcim kitaplarında belirtilir.[40] Vâkıdî, Medine'nin tanınmış simalarından ders almakla birlikte siyer ve megâzî konularında üstatların ders halkalarına katılmakla yetinmemiştir. Hz. Peygamber ve Dört Halife dönemleri ile ilgili hatıraları saklayan Medine ahalisinden de o devirle ilgili bilgi toplamıştır.

Vâkıdî: "Karşılaştığım bütün sahâbe torunlarına, şehit sahâbenin evlatlarına, mevâlîlerine, dedelerine dair bildikleri haberleri, sakladıkları hatıraları, katıldıkları seriyyeleri, gazveleri, şehit olanların şehadet yerlerini ve nasıl şehit olduklarını sordum. Elde ettiğim bilgiler rehberliğinde, bildiğim her gazvenin meydana geldiği yeri inceledim. Mesela; Müreysi Gazvesi'nin meydana geldiği yere gittim ve orayı inceledim" diyerek açıkça bu konuda bilgi verir.[41] Hatîb el-Bağdadî'nin verdiği bilgi bunu teyit eder niteliktedir. Şöyle ki: Vâkıdî'nin Mekke'de sırtında su kırbası ve azığı olduğu hâlde yola çıktığı görülür. Nereye gittiği sorulduğunda, Huneyn Gazvesi'nin meydana geldiği yeri görüp incelemeye gittiğini söyler.[42]

Vâkıdî'nin asr-ı saadetle ilgili herkesten bilgi toplamasını, Zührî'nin Hz. Peygamber devri ile ilgili bilgi toplama tarzına benzetebiliriz. Hatta Vâkıdî'nin elde ettiği bilgilerin çokluğu muhaddisler tarafından itham edilmesine sebep olmuştur.[43]

Vâkıdî, kısa zamanda elde ettiği ilmî yeterlik sayesinde Medine'de Mescid-i Nebi'de bir ders halkası kurarak siyer dersi vermeye başlamıştır. Dersine katılanlar tarafından rivayetlerin senetlerini birleştirmekle ve kısaltmakla suçlanır. Vâkıdî, ders halkasında "eğer her rivayetin senedini ayrı ayrı zikredersem bahis uzar" der. İtiraz edenler "biz razıyız" derler. Vâkıdî ders halkasından kalkar ve bir hafta ortalıkta görünmez. Bir hafta sonra kendisine itiraz edenlere Uhud Gazvesi'ne dair yirmi ciltle birlikte geri döner. Bunun üzerine itirazcılar Vâkıdî'nin senet ve metinleri birleştirmesini ve ilk hâliyle ders vermesini isterler.[44]

Çeşitli kayıtlardan Vâkıdî'nin ilim tahsil safhasında hadislerin yazılması ve derlenmesi döneminden geri kalan malzemeleri toplayıp incelediğini ve malumatına kattığını öğreniyoruz. Mesela Ahmed b. Hanbel, Vâkıdî'de Zührî'nin, Zührî'nin yeğeni

---

[40] Hatîb el-**Bağdadî**, III,8; İbn Seyyidi'n-nâs, C. I, s.18.
[41] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.6; İbn Seyyidi'n-nâs, C. I, s.18.
[42] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.6.
[43] İbni **Seyyyidi'n-Nas**, C.I, s.19; Muhammed Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, *Mevaridu'l-Belâzürî an Usreti'l-Emeviyye fi Ensabi'l-Eşrâf*, Mekke, 1986, C. II, s.391; **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, (M. Hamidullah'ın takdimi), s. 13
[44] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.7; Zehebî, *Siyer A'lam*, C. IX, s.460.

Muhammed b. Abdullah'ın ve başkalarına ait kitapların bulunduğunu nakleder. Bu sebeple muhaddisler rivayet hakkına sahip olmadığı hâlde yazılı kaynaklardan nakil yaptığı için onu tenkit etmişlerdir.[45]

Vâkıdî, elde ettiği bilgileri düzenli olarak yazıyla tespit etmiştir. Hatta o "elde ettiğim bilgi ve rivayetleri kaydettiğim levhalarım bazen kaybolurdu. Medine'de kazandıkları şöhretten dolayı tekrar bana getirilir ve bunlar Vâkıdî'nin levhalarıdır" denildiğini belirtir.[46]

Vâkıdî, Medine'de siyer ve megâzî ilmini tahsil etmekle yetinmemiştir. İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ında kendisinden aldığı yüzlerce rivayet, onun sahâbe ile tabiînin ulema tabakasının biyografilerine dair bilgi toplamış olduğunu gösterir. Vâkıdî'nin, tabiînin yaşça küçük olanlarının (Sığâr-i tabiîn) ekseriyetiyle görüşüp ilim tahsil ettiğini, hayat hikâyeleri ve ilmî çalışmalarıyla ilgili bilgi topladığını yine İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ından öğreniyoruz. Mesela İbrahim el-Harbî: "Mâlik b. Enes ve İbn Ebi Zi'b'in ilmî çalışmalarını en iyi bilen ve en sika râvisi Vâkıdî'dir" demektedir.[47]

Vâkıdî'nin eserlerinin listesi, onun tahsil çağında değişik dinî ilim dallarında öğrenim gördüğünü ortaya koyar. Mesela İbnü'n-Nedîm'in el-Fihrist'inde verilen listede Vâkıdî'nin Kur'ân ilimleri, hadis ilimleri, fütuh, tabakât, fıkıh, İslam öncesi yakın dönem cahiliyye tarihi vb. ilim dallarında eser verdiğini göstermektedir.[48]

Zehebî'nin belirttiği gibi Vâkıdî'nin hocalarının farklı memleketlerden olması; onun, Hicaz, Irak ve Suriye'deki âlimlerden bilgi edindiğini gösterir. Tabii ki Vâkıdî, Müslümanların kutsal saydığı, İslam'ın ilk devrinin hatıralarını saklayan, hac ve umre ibadetlerinde ziyaret edilen, ilim tahsil etmek isteyenlerin uğrak yeri olan Medine'de ikamet etmeyi fırsat bilerek buraya gelen âlimlerden de yararlanmıştır.[49]

Kaynakların ittifakla belirttiğine göre Vâkıdî çok yönlü öğrenimi sonucunda Kur'ân, hadis ve fıkıhta engin bir ilme sahip olmuş, özellikle siyer, megâzî, ridde, tabakât ve fütuh gibi tarih ilimlerindeki yetkinliği herkesçe teslim edilmiştir.[50]

---

[45] el-**A'zamî**, Muhammed Mustafa., *Dirasâtü fi Hadisi'n-Nebevî ve Tarihi Tedvînihi*, Mektebü'l-İslamî Yayınları, 1980, s. 83; Subhi **Salih**, *Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılahları*, çev. M. Yaşar Kandemir, Ankara 1981, s.295.

[46] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.9; İbni **Seyyyidi'n-Nas**, C. I, s.19.

[47] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.6-7; İbni **Seyyyidi'n-Nas**, C. I, s.20-21.

[48] **İbnü'n-Nedim**, s.150.

[49] **Zehebî**, *Siyer A'lam*, C. IX, s.454.

[50] İbn **Sa'd**, Tabakât, C. V, s.425; C. VII, s.334; İbn **Manzur**, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 2009, C. XXIII, s.132; Yakut, b. Abdullah er-Rumî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Kahire 1906.C. XVII, s.279.

3.1. Vâkıdî'nin Bilgi Kaynakları

Vâkıdî'nin asr-ı saâdete dair bilgi kaynaklarını üçe ayırmak mümkündür.

3.1.1. Hz. Peygamber ve Dört Halife devrinden kalan siyasi vesikalar: İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ında Hz. Peygamber devri diplomatik faaliyetlere ayırdığı bahiste siyasi vesikalarla ilgili Vâkıdî'den alınmış birçok rivayet görmekteyiz.[51] Mesela; Vâkıdî, "Dûmetü'l-Cendel ahalisinden bir zat bana Hz. Peygamber'in Ukaydir'e yazdığı mektubu getirdi. Ben de onu okudum ve kendime bir nüsha yazdım" demektedir.[52]

Yine Vâkıdî, "Halid b. Velid'in Dımeşk halkına yazdığı emannameyi gördüm ve okudum" şeklinde bir bilgi vermektedir.[53]

3.1.2. Hadisin kitâbet safhasının ürünleri olan sahifeler: Mesela sahâbe kabul edilen ve 3/624. yılda doğan Sehl b. Ebû Hasme'nin Resulullah'ın hayatına dair yazdıkları torunu aracılığıyla Vâkıdî'nin eline geçmiştir.[54]

3.1.3. Hadisin tedvin döneminden kalma derleme ve tasnif aşamasının ürünleri olan kitaplar:[55] Dârekutnî, "Vâkıdî, Ebû Atik ailesinde, Zührî'nin sahifelerini gördü ve inceledi" der.[56] Hatta Vâkıdî'nin sahifelerden, kitap ve defterlerden hadis aldığını söyleyenler onu eleştirirler. Çünkü hadis tenkitçileri, tahrif endişesiyle, râvinin kulağı ile duymadığı bir haberi rivayet etmesini hoş görmezler.[57] et-Tusi, bazı Şia ulemasına istinaden Vâkıdî'nin 184/800 veya 191/806 yılında vefat eden İbrahim b. Muhammed b. Yahya b. İshak el-Medeni'nin Musannef'ini intihal (aşırma) yoluyla kendine mal ettiğini nakleder.[58]

3.2. Hz. Peygamber devri olaylarının meydana geldiği mekânları ziyaret etmesi ve kalıntıları incelemesi sonucu elde ettiği bilgiler: Mesela Vâkıdî, Hayber'in fethi esnasında öldürülen Yahudi komutan Merhab'ın kılıç ve miğferinin Muhammed b. Mesleme ailesinde bulunduğunu ve kılıcın üzerindeki İbranice ibareyi Teymalı bir Yahudinin kendisine tercüme ettiğini belirtir. Vâkıdî, bu ibareyi Kitabü'l-Megâzî'ye

---

[51] İbn **Sa'd**, Tabakât, C. I, s.258-290.
[52] **Vâkıdî**, *el-Megâzî*, III,1030; İbn Sa'd, *Tabakât*, I,288-289; Muhammed Hamidullah, *Mecmuatu'l-Vesaiki's-Siyasiyye Li'l Ahdi'n-Nebevi ve'l Hilafeti'r-Râşide*, Beyrut 1987, 293-294.
[53] **Belâzûrî**, Ahmet b. Yahya, *Fütuhu'l-Büldân*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s.176-177.
[54] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I,332; başkaları için bkz. C. I, s.70, 331; C. II, s.290.
[55] Ahmed b. **Hanbel**, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifetu'r-Rical*, Dâru'l-Hânî, Riyad 2001, C. II, s.236.
[56] el-**Azamî**, M. M., s.83'ten naklen.
[57] Bkz., Subhi **Salih**, s.295.
[58] Bkz. **Brockelmann**, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, C. III, s.16; ayrıca bkz. J. M. B. **Jones**, İntihal açısından İbn İshak ve Vâkıdî'ye göre Âtike'nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi, çev. Kasım Şulul, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, İzmir 2002, C. XVI, s.309-328.

almıştır. Vâkıdî, Kitabü'l-Megâzî'de asr-ı saadettten kalan buna benzer bakiyelerle ilgili bilgilere rastlamaktayız.[59]

Vâkıdî'nin tarihî olayları yerinde incelemesi, onu selefleri ve çağdaşları olan ilk devir İslam tarihçilerinden farklı kılan bir özelliktir. O, "bildiğim her gazvenin meydana geldiği yeri mutlaka görüp incelemişimdir" diyerek bu hususstaki özel gayretine dikkat çeker.[60] Bu sebeple Vâkıdî'nin tarihî olaylarla ilgili verdiği coğrafi bilgiler, İslam coğrafya literatürünün ilk merhalesi içinde sayılabilir.

3.3. Vâkıdî'nin şahıslarla görüşme sonucu rivayet metotlarıyla (tahammülü'l-ilm veya tahammülü'l-hadis usulleriyle) bilgi elde etmesi:

Vâkıdî'nin bu bilgi kaynağı ikiye ayrılır:

Birincisi: Avam tabakasından, özellikle Medine ahalisinin her kesiminden asr-ı saadete dair bilgi toplaması.[61]

İkincisi: Tabiînin son kuşağına mensup (Sığar-ı tabiîn) birçok ilim erbabına Vâkıdî'nin talebelik etmesi sonucu elde ettiği bilgi ve rivayetler.

Vâkıdî'nin bu üstatlarından bilgi alışı hadis ıstılahında *tahammülü'l-ilm* veya *tahammülü'l-hadis* diye ifade edilen hadis alma usulleri ile yani rivayet metotlarıyla olmuştur. Ayrıca İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ından Vâkıdî'nin Hz. Peygamber'den rivayette bulunan sahâbe, tabiîn ve tebeu't-tabiîni gayet iyi tanıdığını anlıyoruz. Zaten kendisi de zaman zaman rivayet metodu hususunda görüşlerini dile getirmiştir.[62]

Bazı araştırmacılar ilk devir İslam tarihçilerinin kaynaklarını:

1- Halk arasında dolaşan rivayetler,

2- Tamamen hafızaya dayanan ve görüşme yoluyla elde edilen sözlü haberler şeklinde ikiye indirgerler. Ancak yapılan çalışmalar, İslami rivayetlerin tespiti ile ilgili usûlü'l-hadis kitaplarında daha ziyade "tahammülü'l-ilm" adlı bahislerde verilen tarif ve kaidelerinin, gerçekte yazılı bir naklin kurallarını kapsadığını kanıtlamaktadır. F. Sezgin bu hususta: "İslami rivayetin tarihinin tetkiki bize hicri birinci asrın sonu ve ikinci asrın başında tahammülü'l-ilm'in sekiz nakil tarzının ve kullanılan tabirlerinin yerleşmiş olduğunu gösteriyor" diyerek bu hususa dikkat çeker.[63]

---

[59] **Vâkıdî**, Kitabü'l-Megâzî, C.II, s.656.
[60] İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.18.
[61] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.6
[62] Bkz. **İbn Sa'd**, Tabakât, C. II, s.376-378; Horovitz, Josef, *İslam Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer-Meğazi Eserleri ve Müellifleri*, (çvr. Ramazan, Altınay, Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s.123.
[63] Fuat **Sezgin,** "İslâm tarihinin kaynağı olmak bakımından hadisin ehemmiyeti", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, yıl: 1957, C. 2, cüz: 1. s.19-36; *Buhari'nin Kaynakları*, s. 17-23.

Vâkıdî'nin hocalarından bilgi alması yazılı bir naklin kurallarından ibaret olan tahammülü'l-hadis'in sekiz usulü ile olmuştur. Zaten terâcim kitaplarının yazarları Vâkıdî'nin üstatlarından bilgi alma yollarını ifade ederken bu hususa atıfta bulunmuş ve hadis ilminin rivayet alma usullerine işaret eden "haddese 'an", "hamele 'an", "revâ 'an" ve "semia 'an" gibi tamamen teknik anlamları olan lafızları kullanmışlardır.[64]

Vâkıdî, üstatlarından rivayet alırken genellikle "haddesenâ", bazen "haddesenî" tabirini, nadiren ise "ahberenâ" ifadesini kullanır. Bu lafızlar arasında teknik açıdan pek fark yoktur. Sadece ilim alanın yalnız başına mı, yoksa bir grup içinde mi üstattan ilim aldığını gösterir. Bu lafızlar üzerine yapılan çalışmalar, bu tabirlerin tamamen hafızaya dayalı ve sözlü olarak bilgi alış-verişi anlamına gelmediğini, daha çok o günlerde eserler yerine müelliflere atıfta bulunmanın tercih edildiğini göstermektedir.

Ayrıca bu gibi kavramlar, sadece zamanın mevcut belgelendirme metotlarını göstermek için kullanılmıştır. Bu usullerin:

1- Yazılı bir vesikadan istinsah etme,

2- İmla ettirme suretiyle yazılı bir kaynaktan yazma,

3- Muallimin yazılı bir vesikayı okuması,

4- Talebenin yazılı belgeyi okuması,

5- Bir vesikanın şifahen rivayet edilmesi ve talebeler tarafından kaydedilmesi,

6- Bir vesikanın sözlü nakli sonucunda ve talebelerin duyarak bu vesikadaki bilgileri öğrenmesi (semâ') gibi birçok şekilleri vardır. Bütün bu usuller arasında ortak nokta hocanın talebelerine (yazı ve hafızayla tespit edilen) "haber"i kullanma izni (icazet) vermesidir. Malzemeyi müsaadesiz kullananlara "sâriku'l-hadis" (hadis hırsızı) denmektedir. Hadis usulünde bilinen yaygın bir uygulama olan bu durum, Vâkıdî'nin Ma'mer b. Raşid, Abdurrahman b. Abdulaziz el-Huneyfî, Ebû Ma'şer es-Sindî gibi üstatlarının topladığı haberleri hem semâ' (işitme), hem de yazılı bir şekilde aldığını ve yazdıkları kitaplardan nakil yapma hakkını elde ettiğini ifade etmektedir.[65]

Sonuç olarak tüm bu söylenenler, başta Vâkıdî olmak üzere ilk dönem İslam tarihçilerinin kaynaklara yaklaşım konusunda bir yönteme sahip olduklarını, tarih

---

[64] İbn **Sa'd**, Tabakât, C. VII, s.335; İbnü'n-**Nedim**, s.150; Hatip **Bağdadî**, C. III, s.3.

[65] Bkz. M. M. el-**A'zamî**, s.265, 271, 272; F. **Sezgin**, *Buhârî'nin Kaynakları*, s.17-23; **Talat Koçyiğit**, *Hadis Istılahları*, Ankara 1981, s.118, 119, 414.

hakkında bilgi verirken muhtelif türlerde kaynaklar kullandıklarını ve tarihî bir araştırma ve soruşturma alanı olarak gördüklerini ortaya çıkarır.

3.4. Vâkıdî'nin İlmî Kişiliği

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere ve Vâkıdî'nin kendi yazdığı eserlerinde anlattıklarına bakarak onun nasıl bir ilmî kişiliğe sahip olduğunu birçok yönden tahmin edebiliyoruz. Vâkıdî, öncelikle ailesinin yaşadığı Medine'de ilim havzası içinde, İslami ilimler açısından zengin ve bereketli bir ortam içinde dünyaya geldi ve olgunluk yaşlarına kadar bu çevreden çok yönlü olarak yararlandı. 10 yaşından itibaren Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh ve siyer, tarih gibi temel İslami ilimlerin en başta gelen üstatlarından ders alma şerefine nail oldu. Vâkıdî'nin hocaları bölümünde de isimlerini sıralayacağımız dönemin çok seçkin âlimlerden dersler aldı.

Zehebî'nin ifadesine göre, Vâkıdî on küsur yaşında ilim tahsiline başlamıştı.[66] Taberî'nin verdiği bir rivayet Zehebî'nin bu görüşünü destekler. Vâkıdî "... ben o zaman (144/761) henüz büluğ çağına varmış ve gördüklerimi tespit eder durumdaydım...." demektedir.[67]

Vâkıdî onlu yaşlarında, döneminde yaşayan her Müslüman çocuk gibi Kur'ân-ı Kerim öğrenmekle ilim hayatına başlar. Vâkıdî, daha sonra hadis ve hadise bağlı ilimler, fıkıh, siyer ve megâzî ile tefsir gibi dinî ilimleri de tahsil etmiştir. Medine'de tabiînin yaşça küçük olanlarının ders halkalarına devam etmiştir. Mesela, Muhammed b. Aclân (ö. 148/765), Ma'mer b. Raşid (ö. 144/761) gibi tanınmış simalardan ders almıştır. Vâkıdî'nin hocalarının vefat tarihleri de onun erken yaşta ilim tahsiline başladığını gösterir.

Vâkıdî araştırmacı bir kişiliğe ve öğrendiği tüm bilgilerin kaynak ve belgelerini tespit etmeye, inceleme ve bir müfettiş gibi belge toplama ve bu belgeleri tasnif etme, değerlendirme, karşılaştırma, olayı sadece bir kaynaktan hamasi duygularla takdim etme yerine mümkün olan tüm taraflardan kendisine ulaşan söz, kişi ve nesneleri tarayarak sonuca ulaşmaya çalıştığı objektif bir ilim anlayışına sahipti.[68]

---

[66] Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-**Zehebî**, *Siyer A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut 1982, C. IX, s.454.
[67] **Taberî**, C. VIII, s.463.
[68] Hatîb el-**Bağdadî**, III, 6; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C.I, s.18.
[68] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.306; **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.644-647; İbn **Hacer**, Tehzib, C. IX, s.342.

3.5. Vâkıdî'nin Hocaları

Vâkıdî ilmî eser verecek derecede bir bilgi birikimine sadece duyduklarını ezberleyerek veya olayların yaşandığı yerleri gezip, inceleyerek ulaşmamıştır. Onun üretken bir üstat hâline gelmesi aşamasında birçok hocadan ders aldığını unutmamalıyız. Bu hocalarını, üstatlarını kısaca sıralayalım.

3.5.1. Muhammed b. Aclân: Müttaki, fetva veren meşhur sika bir muhaddistir. Medine'nin ileri gelen âlimlerindendir. Mescid-i Nebi'de devamlı bir ders halkasına sahiptir. Ebû Hureyre'nin râvisi olan babası Aclân, Said el-Makburi ve bir grup muhaddisten rivayet almıştır. Vâkıdî, İbn Aclân'ın, tahammülü'l-hadis safhasının üç yıl sürdüğünü söyler. Muhammed b. Aclân'da, Said el-Makburî'nin Ebû Hureyre'den yazmış olduğu hadisleri içeren bir kitap bulunuyordu. Müslim de İbn Aclân'dan hadis istihraç edenlerdendir. İbn Aclân 148/765 yılında vefat etmişstir.[69]

3.5.2. Rebî'a b. Osman b. Rebî'a b. Abdullah b. el-Hudeyr et-Teymî el-Medenî: Nâfi' ve İbnü'l-Münkedir'den rivayet aldı. İbn Main sika olduğunu kaydeder. İbn Hacer ise sadûk olduğunu söyler. 154/770 yılında vefat etti.[70]

Vâkıdî, el-Megâzî'de Rebî'a b. Osman'dan birçok rivayette bulunmuştur.[71]

3.5.3. Dahhak b. Osman b. Dahhak el-Hizâmî el-Medenî, tabiîndendir. Ahbâr yani tarih sahasında bilgindir. Sadûk bir râvidir. Hatip Bağdadî, onun Arap tarihi ve şiiri sahasında, Medine'de Kureyş'in bilginlerinden olduğunu söyler. Bu bilgisini tabiînin ilk kuşağından topladığını ekler. Vâkıdî, el- Megâzî'de hem Dahhak'ın hem de babasının rivayetlerine yer vermiştir. Dahhak 200/815 tarihinde vefat etti.[72]

---

[68] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.396. **Zehebî**, *Mizan*, II, 44; İbn **Hacer**, *Takribü't-Tehzib*, thk. Muhammed Avvame, Haleb 1986, s. 207.
[68] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.380, 396; C. II, s.441, 633, 755, 760, 769; C. III, s.980, 989.
[69] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.306; **Zehebî**, Mizan, C. III, s.644-647; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, s.342.
[70] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.396; **Zehebî**, Mizan, II, 44; İbn **Hacer**, *Takribü't-Tehzib*, thk. Muhammed Avvame, Haleb 1986, s. 207.
[71] **Vâkıdî**, *el-Megâzî*, C. I, s.380, 396; C. II, s.441, 633, 755, 760, 769; C. III, s.980, 989.
[72] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.422; Zehebî, *Mizan*, C. II, s.325; C. III, s.40. Dahhak'ın rivayetlerinin listesi için bkz. **Vâkıdî**, el-Megâzî, C. III, s.1187.

3.5.4. Ma'mer b. Raşid: Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî. 95 (714) veya 96 (715) yılında Basra'da doğdu. Yemen'in Sana şehrine yerleştiği ve orada uzun süre ikamet ettiği için San'ânî nisbesiyle meşhur oldu. Ezd kabilesine mensup bir kişinin azatlısı olduğundan Ezdî nisbesiyle de anıldı.[73] Ma'mer b. Râşid. Hasan-ı Basrî'nin cenaze namazında bulunduktan sonra Katâde b. Diâme'nin yanında on dört yaşından itibaren ilim tahsiline başladığını söylemektedir. Ma'mer b. Râşid'in en önemli hocası Basra'da kendisinden ilim öğrenmeye başladığı Katâde b. Diâme'dir. Ticaret için gittiği Medine'de görüşüp kendilerinden icazet aldığı İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr ve kendisinden istifade etmek için gittiği Yemen'de görüştüğü Hemmâm b. Münebbih onun önemli hocaları arasında yer alır. Yemâme'de Yahya b. Ebû Kesîr, Kûfe'de A'meş ve Ebû İshak es-Sebîî, Zeyd b. Eslem, Abdullah b. Şübrüme, Abdullah b. Tâvûs gibi muhaddislerin yaşadığı bir çevrede bulunup onlardan faydalandı. Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Yahya b. Ebû Kesîr, Ebû İshak es-Sebîî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Amr b. Dînâr gibi bazı hocaları, ayrıca Saîd b. Ebû Arûbe, Ebân b. Yezîd, İbn Cüreyc, Hişâm ed-Destüvâî, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddisler rivayette bulundu. Ma'mer b. Râşid ilim tahsili için Basra'dan başka Medine, Dımaşk, Humus, Horasan, Yemâme, Kûfe ve Yemen'e de yolculuklar yaptı. Hadis rivayetindeki şöhretiyle tanınanlar yanında fakihliği, fetvaları, kadılığı, tarihçiliği, tefsir ve kıraat ilmindeki şöhreti ve zâhidliğiyle öne çıkan kimselerden faydalandı. Şiî ve Mu'tezilî olduğu kabul edilenlerden de istifade etti. Ma'mer'in en yakın talebeleri, kendisinden on bin hadis yazdığı rivayet edilen Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî ile Sanâ kadısı Hişâm b. Yûsuf'tur. Yemen'e giderek Ma'mer'den hadis rivayet edenler arasında Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc, İbnü'l-Mübârek, Ebû İshak es-Sebîî ve Gunder de bulunmaktadır. Takva ehli, güvenilir, samimi, gerçeği söylemekten çekinmeyen bir kimse olduğu belirtilen Ma'mer b. Râşid Ramazan 153'te (Eylül 770) Yemen'de vefat etti. 152/769 veya 154/771 yılında öldüğü de söylenir.[74]

el-Vâkıdî'nin özellikle yararlandığını düşündüğümüz eseri Kitâbü'l-Meğâzî'dir. Eserin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemekle birlikte Abdürrezzâk es-San'ânî, özellikle Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili rivayetleri hocası Ma'mer'den

---

[73] **İbn Ebû Hâtim**, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. el-Münzir et-Temimî el-Hanzalî er-Râzî, *Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dil*, Haydarabad 1953, C. VIII, s.256

[74] Bkz. İbrahim **Hatiboğlu**, "Ma'mer b. Raşid", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C. 27, s.552-554.

naklederken onun eserinden söz etmektedir.[75] İbnü'n-Nedîm de Abdürrezzâk'ın siyer ve megâzî sahiplerinden Ma'mer vasıtasıyla rivayette bulunduğunu kaydetmektedir.[76]

3.5.5. Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc er-Rumî (80-120/699-767): Aslen Bizanslıdır. Mekke'de dünyaya gelmiş ve orada ikamet etmiştir. Mekke'nin büyük muhaddis, fakih ve imamıdır. İbn Cüreyc künyesi ile tanınır. İbn Cüreyc, Hâkime bt. Rukiyye, Ata b. Ebû Rebah (İbn Cüreyc'in 17 yıl Ata b. Ebi Rebah'tan ders aldığı belirtilir) Zührî, Tavus, İkrime, Hişam b. Urve, Musa b. Ukbe, Caferu's-Sadık, Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm gibi birçok üstattan ilim tahsil etti. Vâkıdî ile birlikte Evzaî, İbn Uyeyne gibi birçok ehl-i ilim ondan rivayet aldı.

Klasik hadis usulü kaynakları açıkça ifade etmektedirler ki, hadisleri müdevven malzeme arasından çıkarıp ilk olarak tasnif eden hadis yazarları İbn Cüreyc ile İbn Ebû Aruba (ö. 154/770)'dır.[77] İbn Cüreyc'in "benim gibi ilmi tedvin eden yoktur" dediği rivayet edilir. İbn Main, İbn Cüreyc'in yazdıklarından rivayet edilen herşeyin sika olduğunu söyler. İbn Cüreyc'in "haddeseni" ifadesi, semâ' yoluyla hadis almış olduğunu "ahbarenî" ibaresi, kıraat yoluyla hadis aldığını gösterir.

Vâkıdî, Abdurrahman b. Ebi'z-Zinad'ın: "Ben, İbn Cüreyc'in Hişam b. Urve'ye gelip, ey Münzir'in babası, sana verdiğim sahife senin tedvin ettiğin hadislerinden midir? diye sorduğunu işittim." İbn Cüreyc yazılı bir metinden hadis naklettiğini belirtmek için "ahbarenâ" lafzını, özellikle Hişam b. Urve'nin hadislerini rivayet ederken kullanır.

Kureyş b. Enes, İbn Cüreyc'in "ben semâ'" yoluyla Zührî'den hadis almadım, fakat Zührî bana bir cüz hadis verdi, kendim için yazdım, o da bana bu hadisleri rivayet etme yetkisini verdi" dediğini nakleder.

Vâkıdî, hadisin kıraat yoluyla muhaddise arz edilmesi konusunu İbn Cüreyc'den müzakere ederek öğrenmistir. Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebi Sebre, İbn Cüreyc'in, kendisinden sünen ile ilgili hadisleri yazmasını istediğini, bunun üzerine ona 1000 hadis yazıp gönderdiğini Vâkıdî'ye haber vermiştir. Vâkıdî, İbn Cüreyc'in

[75] Abdurrezzâk es-**San'ânî**, *el-Musannef*, Ocak Yayınları, İstanbul 2013, C. V, s.313.
[76] İbn **Nedîm**, el-*Fihrist*, s.138.
[77] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IV, s.63; C.VI, s.403-404; Salih **Tuğ**, *Zuheyr b. Harb ve Kitâbü'l-İlm*, İstanbul 1984, s.32.

megâzî konusunda birçok rivayetini, kitabında muhafaza etmiştir.[78] Vâkıdî, İbn Cüreyc'in 150/767 yılının Zilhicce ayının ilk on gününde vefat ettiğini söyler.[79]

3.5.6. Sevr b. Yezid b. Ziyad el-Kelâ'î el-Humsî: 153/770 tarihinde Kudüs'te Abbasi halifesi Mansûr döneminde vefat etmiştir. Sevr b. Yezid, hadiste sika kabul edilir. Kaderiyyeci olduğuna dair bir görüş vardır. Sevr'in dedesi Ziyad el-Kelâ'i Sıffin savaşına Muâviye'nin safında katılmıştır.[80]

İbn Asâkir, Vâkıdî'nin Sevr b. Yezid'den Humus'ta ders aldığını söyler.[81]

3.5.7. Muâviye b. Salih el-Hadramî el-Humsî: Endülüs kadısıdır. Mekhûl ve el-Bekkâr'dan rivayet almıştır.[82]

Muâviye b. Salih, ömründe bir defa hac etme imkânını bulur ve hac vesilesiyle Medine'ye uğrar. Medine'de bulundugu sırada Abdurrahman b. Mehdi, Zeyd b. Hubab el-Ukali, Vâkıdî, Hammad b. Halid, Ma'n b. İsa ve Irak uleması ondan ilim aldılar.[83]

Ahmed b. Hanbel ile Ebû Zur'a, Muâviye'yi sika kabul eder. Müslim, onu hüccet kabul eder. 158/774 yılında vefat ettiği rivayet edilir.[84]

3.5.8. Velid b. Kesir el-Mahzumî el-Medenî: el-Kufi'nin künyesi Ebû Muhammed'dir. Sika olduğunu söyleyenler çoğunlukta olmakla beraber, sadûk olduğunu kaydedenler de vardır. Vâkıdî ile birlikte, İbn Uyeyne, Ebû Üsâme ve başkaları ondan rivayet aldılar. Megâzî konusunda arif olduğu gibi, bu sahanın ilmini elde etme konusunda aşırı derecede istekli idi. 151/768 tarihinde Kûfe'de vefat etmiştir.[85]

---

[78] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1150-1204.
[79] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.491-492; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. VI, s.402-406; **Zehebî**, *Mizan*, C. III, 659; Ali **Özek**, *Hadis Ricali: Hadis ilimleri ve Kaynakları*, İstanbul 1967, s.80-81.
[80] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, VII, 467; Zehebî, *Mizan*, I, 374-375; İbn Hacer, Takrib, s.135.
[81] İbn **Asakir**, Ali b. Hasan b. Hibbetillah b. Abdillah, *Tarihü Medineti Dimeşk* (Daru'l-Beşir'in Şam Zahiriyye Kütüphanesine ait yazmanın Kahire, Marakeş ve İstanbul yazmalarıyla tamamlanmış tıpkı basımı) byb. ts., C. XV, s.784.
[82] **Zehebî**, *Mizân*, C. IV, s.135.
[83] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII, s.521.
[84] **Zehebî**, *Mizan*, C. IV, s.135; İbn **Hacer**, *Takrib*, s.538, İbn Asâkir, "Vâkıdî, Muâviye b. Salih'ten Humus'ta rivayet aldı" şeklinde bir bilgi verir. Bkz. İbn **Asakir**, C. XV, s.784.
[85] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.400, **Zehebî**, *Mizan*, C. II, s.539.

3.5.9. Abdülhamid b. Cafer b. Abdullah b. Hakem el-Ensarî el-Evsî el-Medenî: Ahmed b. Hanbel'e göre sika bir râvidir.[86] Said el-Makburî ve Zührî gibi birçok büyük muhaddisten rivayet almıştır. İbn Sa'd, onu sika ve kesîru'l-hadis sıfatlarıyla tanıtır. Medine'de 153/770 yılında vefat etmiştir.[87] Abdulhamid b. Cafer, Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinin girişindeki birleşik senette yer almakla birlikte megâzî konusunda Vâkıdî'ye birçok rivayet vermiştir.[88]

3.5.10. Üsame b. Zeyd b. Eslem el-Leysî el-Medenî (75-153/694-770): Zührî, Nâfi', Atâ b. Ebi Rebâh, Muhammed b. el-Münkedir, Salih b. Keysan, Abdullah b. Rafi' ile Tavus'tan ve mensup oldukları tabakadan ilim almıştır. Üsame b. Zeyd'den Vâkıdî ile birlikte İbn Mübarek, es-Sevrî ve Evzaî gibi birçok tanınmış âlim rivayet almıştır. Çoğunluk sika olduğunu söylerken hadisinin hasen, hatta münker olduğunu belirtenler de vardır. Mesela, İbn Hibbân ve Hakim, Üsame b. Zeyd'in yazdıklarını sahih kabul eder.[89] Vâkıdî, bu üstadının birçok rivayetini kitabında muhafaza etmiştir.[90]

3.5.11. Mahreme b. Bükeyr b. Abdullah b. el-Esca': Ebu'l-Misver el-Medenî ismiyle tanınır. Mâlik b. Enes ile Abdullah b. el-Mübarek râvilerindendir. Ahmed b. Hanbel, onu sika kabul eder. Mahreme, babasının kitaplarına sahipti. Mâlik b. Enes, Mahreme'nin kitabındaki tüm bilgilerin, babasının kitabından olduğunu, bu rivayetlerin de Süleyman b. Yesar'dan alındığını söyler. İbn Ebi Üveys, Mâlik b. Enes'in kitabının cildi üzerinde, Mahreme'nin Mâlik b. Enes'e yeminle babasından hadis işittiğini ifade eden bir yazı okuduğunu söyler.

Mahreme ise kendisi çocukken babasının vefat ettiğini söyler. Ali b. el-Medenî, bunu teyiden, Mahreme'nin az da olsa babasından Süleyman b. Yesar'ın kitabını ders aldığını belirtir. Mahreme b. Bükeyr'in 159/775 yılında vefat ettiği kaydedilir.[91]

Mahreme, Vâkıdî'nin hocasıdır; bir kısım rivayetlerini Vâkıdî, el-Megâzî'sine almıştır. Bu sebeple Vâkıdî'nin Mahreme'nin elinde bulunan Süleyman b. Yesar'ın

---

[86] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.398-399; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. XI, s.148.
[87] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. VI, s.112.
[88] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.1; C. III, s.1200.
[89] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. I, s.210; **Zehebî**, *Mizan*, C. I, s.174-175; M. M. el-**A'zamî**, s.155.
[90] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1135.
[91] İbn **Hacer**, *Tehzîb*, C. X, s.70,71; Takrîb, s.523; **Zehebî**, *Mizan*, C. IV, s.60-81.

yazmalarını görüp incelediğini veya en azından muhtevasından haberdar olduğunu düşünebiliriz.[92]

3.5.12. Ebû Muhammed Eflah b. Said el-Ensarî el-Bükâî el-Medenî: Ümmü Seleme'nin mevlâsı Abdullah b. Râfi', Büreyde b. Süleyman el-Eslemî, Muhammed b. Ka'b ve daha başkalarından rivayet almıştır. İbn'ül-Mübarek râvilerindendir.

İbn Sa'd, onu sika ve kalilu'l-hadis yani az hadis rivayet eden sıfatıyla tanıtır. Medine'de 156/772 yılında vefat etmiştir.[93] Vâkıdî, megâzî sahasında bazı rivayetleri Eflah b. Said'den almıştır.[94]

3.5.13. Eflah b. Hamid b. Nafi' el-Ensarî en-Neccarî el-Medenî: Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekr, Ebû Bekir b. Hazm ve Süleyman b. Abdurrahman b. Cündüb'den rivayet almıştır. Sevrî kendisinden rivayet etmiştir.

İbn Sa'd, onu sika ve çok hadis rivayet eden bir muhaddis olarak tanıtır. İbn Hibbân, Eflah b. Hamid itikafta iken 165/781'de, İbn Hacer ve başkaları, Vâkıdî'nin verdiği tarihe uygun olarak 158/774 yılında vefat ettiğini söyler.[95] Vâkıdî, kitabında Eflah b. Hamid'in bazı rivayetlerini muhafaza etmiştir.[96]

3.5.14. Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde: Ensar'ın Hazreç kabilesindendir. Babası Abdullah b. Ebû Katâde'den rivayet aldığı kaydedilir. Terâcim kitaplarında Yahya b. Abdullah'a dair pek bilgi verilmemektedir. İbn Sa'd, onun annesinin ümmüveled Habibe bt. Nadle b. Abdullah olduğunu ve bu kadının Huzâa kabilesinden olduğunu belirtir. Yahya 162/778'de vefat etti.[97] Tanınmamış bir şahıs olmasına rağmen Vâkıdî, ondan birçok rivayet almıştır.[98]

---

[92] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.715, 871; C. III, s.1126. Ayrıca bkz. İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.432.
[93] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.428, İbn **Hacer**, *Tehzîb*, C. I, s.367, 368; **Zehebî**, *Mizan*, C. I, s.274, 275.
[94] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.160,346, C. II, s.451,769.
[95] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s. 429; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. I, s.367; **Zehebî**, *Mizan*, C. I, s.274.
[96] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1139.
[97] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.274; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. V, s.360; İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.409-410.
[98] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1250.

3.5.15. Muhammed b. Abdurrahman b. Muğire b. Haris b. Ebi Zi'b el-Medenî (80-159/700-776): İbn Ebû Zi'b künyesi ile tanınır. Aslen Kureyşlidir. Aclân, İkrime (İbn Abbas'ın mevlâsı), İbn Ömer'in mevlâsı Nâfi', Zührî, Said el-Makburî gibi birçok tabiînden rivayet almıştır. Akranı olan Sevrî ve Ma'mer gibi birçok muhaddis onun ders halkasına katılmıştır.[99]

İbn Ebû Zi'b'in, sikalığı ve adaleti ittifakla sabittir.[100] Ahmed b. Hanbel, onu ilim bakımından Said b. el-Müseyyeb'e benzetir.[101] Mâlik b. Enes'ten önce "el-Muvattâ" isimli bir kitap telif etmiştir.[102] Vâkıdî ve başkaları onun Kaderiyyeci olduğunu kabul etmezler.[103] Vâkıdî'nin en çok rivayet aldığı üstatlarından birisi İbn Ebû Zi'b'dir.[104]

3.5.16. Mâlik b. Enes (93-179/711-795), **Süfyan es-Sevrî** (97-161/715-777) **ve Evzaî** (88-157/707-774): Vâkıdî, fıkıh sahasında İbn Kuteybe tarafından ashabu'r-rey olarak tanıtılan Mâlik b. Enes, Süfyan es-Sevrî ve Evzaî'nin tesiri altında kalmıştır.[105]

Mâlik b. Enes, Vâkıdî'ye hem hadis hem de "Medine sünnesi" sahalarında üstatlık etmiştir. Vâkıdî'yi Medine'de siyer ve megâzî konusunda ehl-i ilim olarak tanıtır. Hz. Peygamber'in siyerine dair karşılastıgı meselelerin hallini Vâkıdî'ye havale etmiştir.[106]

İbrahim el-Harbî, Vâkıdî'nin Mâlik b. Enes gibi dönemin fakihlerinin görüşlerini ve çalışmalarını en iyi bilen ve nakleden birisi olduğunu söyler. Hatta onların ilmî çalışmalarının Vâkıdî'den daha ehil birinden alınabileceğini söylemenin doğru bir iddia olmadığını belirtir.[107] Vâkıdî'nin; Ebû Yusuf, İbn Ebû Zi'b', Süfyan es-Sevrî, Evzaî gibi İslam hukukçularının meclislerine katılıp ilim aldığını, onlara sorular yönelttigini Belâzürî'nin verdiği birçok nakilden anlıyoruz. Bu nakiller Vâkıdî'nin "ihtilafu ehli'l-Medine ve'l Kûfe fi ebvâbi'l-Fıkıh" adlı eserinin muhtevası hakkında

---

[99] İbn Hacer, *Tehzib*, C. IX, 303.
[100] **Zehebî**, *Mizan*, C. III, 620.
[101] S. Kemal **Sandıkçı**, s.136.
[102] M. M. el-**A'zamî**, s.136.
[103] **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.620.
[104] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1166. Vâkıdî'nin üstadlarına ait verdiğimiz 15 kişilik liste sıralaması ile birlikte İbn Sa'da aittir. Bkz. *Tabakât*, C. VII, s.335.
[105] İbn **Kuteybe**, s.245, 347, 348; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.18; İbn **Asakir**, C. XV,s.784; Ramazan **Şeşen**, "Vâkıdî", İA (MEB) C. XIII, s.150.
[106] İbn **Manzur**, C. XXIII, 133.
[107] Hatîb **Bağdâdî**, C. III, 6, 12. Vâkıdî, el-Megâzî'sinde Malik b. Enes'ten dokuz, Süfyan es-Sevrî'den sekiz rivayet almıştır. Bkz. el-Megâzî, C. III, s.1229, 1177.

bize bilgi verir mahiyettedir.[108] Vâkıdî'nin fıkha ilgisini bu sahada yazdığı eserlerin isimlerinden anlamak mümkündür.

Vâkıdî'nin Kur'ân, hadis ve tarih ilimleri dışında fıkıh konusunda kendini kabul ettirmiş bir otorite olduğunu gösteren başka deliller bulunmaktadır. Mesela Zehebî ve İbn Hacer, İmam Şafiî'yi Vâkıdî'nin râvileri arasında sayarlar.[109] İmam Şafiî *Kitabü'l-Ümm* adlı eserinde Vâkıdî'nin *Kitabü's-Sîre*'sinden[110] yararlandığı ve *Siyerü'l-Vâkıdî* ibaresiyle bir başlık açtığı görülmektedir. İmam Şafiî'nin verdiği bilgilere istinaden, Vâkıdî'nin söz konusu eserinin Hz. Peygamber'in barış ve savaşta izlediği yola ve İslamın devletler hukukuna dair yazılmış ilk eserlerden biri olduğu söylenebilir.[111]

Diğer taraftan İbrahim el-Harbî, ünlü muhaddis ve İslam hukukçusu Ebû Ubeyde b. Kâsım b. Sellâm (154-224/770-838)'ın fıkhi bilgilerini Vâkıdî'nin kitaplarından almış olduğunu belirtir.[112] Öyleyse Vâkıdî'nin siyer ve megâzî gibi İslam hukukuna da ilgi duyduğunu söylemek yanlış olmaz.

3.5.17. Muhammed b. Abdullah b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab ez-Zührî el-Medenî: Zührî'nin kardeşinin oğludur. Babasından ve Zührî'den rivayet almıştır. Muhammed b. İshak, yaşça kendisinden daha büyük olmasına rağmen ondan ilim tahsil etmiştir.[113]

Vâkıdî, Muhammed b. Abdullah'a, Zührî'den nasıl hadis alırdın? diye sorduğunu, onun da "Hişam b. Abdilmelik, Zührî'den bildigi hadisleri kendisi için yazmasını istediği zaman ben amcamın yanındaydım. Hişam b. Abdulmelik, amcamın emrine kâtipler vermişti. Amcam kâtiplerine hadis yazdırdığında ben hazır olurdum. Herhangi bir ihtiyaç olup da dışarı çıktığımda yazdırma işini ben gelip yerime oturup dinlemeye hazır oluncaya kadar durdururdu" şeklinde cevap verdiğini nakleder.

Vâkıdî'nin belirttiğine göre, Muhammed serveti yüzünden oğlu ve köleleri tarafından, Abbasi halifesi Ebû Cafer el-Mansûr'un iktidarının son döneminde 152/769 yılında öldürülmüştür.[114]

---

[108] **Belâzürî**, s.14, 63, 64, 65, 81, 82, 84, 109, 110, 263, 380, 651; Safedi, C. IV, s.239.
[109] **Zehebî**, el-*Kâşif*, C. III, s.82; İbn Hacer, *Tehzib*, C. IX, s.363.
[110] İbnü'n-**Nedim**, s.150.
[111] Muhammed b. İdris eş-**Şafiî**, el-Umm, Beyrut 1990, C. IV, s.275; M. **Hamidullah**, *İslâm'da Devlet İdaresi*, Ankara, bty., s.43.
[112] Hatip **Bağdadî**, C. III, s.12.
[113] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, s.277-280.
[114] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.453, 454; Zehebî, *Mizan*, C. III, s.592-593.

Vâkıdî, Muhammed b. Abdullah aracılığıyla Zührî'nin hadis mecmualarına ulaştığı gibi, onun yazmalarına da sahip olmuştur.[115]

Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinin bilgi kaynaklarını gösteren birleşik senetlerde Muhammed yer almakla birlikte, Vâkıdî ondan müstakil senetlerle birçok rivayet aldığını da söyleyebiliriz.[116]

3.5.18. Ebû Ma'şer Necîh b. Abdurrahmân es-Sindî (ö. 170/786): Megāzî müellifi ve muhaddis. Aslen Hindistanlı olduğu ve Sindî lakabını bu sebeple aldığı sanılmakta, Arapçayı iyi telaffuz edemeyişi de buna bağlanmaktadır. Başta Abbasî Halifesi Mehdî olmak üzere ilmî yönden pek çok kişinin dikkatini çeken Ebû Ma'şer'in okuma yazma bilmediği Yahyâ b. Maîn tarafından belirtilmektedir. Onun bu ilmî seviyesini, katıldığı meclislerde güçlü hâfızası sayesinde elde ettiği anlaşılmaktadır. Halife Mehdî 160 (776-77) yılında Ebû Ma'şer'i Medine'den alıp Bağdat'a götürmüş ve kendisine 1000 dinar vererek yanında bulunmasını ve çevresindekilere ilim öğretmesini istemiştir.

Hocaları arasında Muhammed b. Ka 'b, Said b. Ebû Said el-Makbûrî, İbn Ömer'in azatlısı Nâfi', İbnü'l-Münkedir ve Hişam b. Urve gibi muhaddisler yer almaktadır. En meşhur talebeleri ise oğlu Muhammed, Leys b. Sa'd, Süfyan es-Sevri, Abdurrahman b. Mehdî, Abdürrezzak es-San'anî, Said b. Mansur ve Vâkıdî'dir. [117]

Ebû Ma 'şer 170 yılının Ramazan ayında (Mart 787) Bağdat'ta vefat etti. Cenaze namazını Halife Harun er-Reşid kıldırdı.

En önemli eserlerinden birisi Kitabü'l-Meğâzîdir. Bu kitabında Hz. Peygamber'in hayatını bütün safhalarıyla anlattığı kaydedilir. Günümüze ulaşmayan eserin bazı bölümleri Vâkıdî, İbn Sa'd ve Taberî tarafından intikal ettirilmiştir.[118]

3.5.19. Said b. Bişr el-Ezdî el-Basrî (98-168/717-784): Aslen Basralıdır. Şam'a göçmüş ve orada vefat etmiştir.[119] Katâde ve Zührî'den rivayet almıştır. Zehebî, onun dürüstlüğü ile meşhur olduğunu belirtir.[120] Said b. Bişr'in, Vâkıdî'nin el-

---

[115] Ahmed b. **Hanbel**, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Rical*, C. II, s.236.
[116] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I,s.1; Muhammed b. Abdullah'ın rivayetlerinin listesi için Vâkıdî, el-*Megâzî*, C. III, s.1233.
[117] **Muammer Dizer,** "Ebû Ma'şer es-Sindî", TDV. İslam Ansiklopedisi, C.10, s.184-185.
[118] **Muammer Dizer,** "Ebû Ma'şer es-Sindî", TDV. İslam Ansiklopedisi, C.10, s.184-185.
[119] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII, s.468.
[120] **Zehebî**, *Mizan*, C. II, s.128-130.

Megâzî'sinde Mekke'nin fethi bahsinde kaydedilmiş bir rivayeti bulunmaktadır.[121] Vâkıdî, bu zattan Şam'da ders almıştır.[122]

3.5.20. Hişam b. el-Gaz b. Rebîa b. Amr el-Curesî ed-Dımeşkî: Künyesi Ebu'l-Abbas'tır. Aslen Filistin'in Sayda şehrindendir. Dedesi Rebîa b. Amr el-Curesî sahabidir, Mercü Râhıt savaşında (64/Ağustos 684) şehit edilmiştir.[123]

Hişam, Mekhul es-Şamî, Amr b. Şuayb ve Zührî'den rivayet almıştır. İbn Sa'd onun sika olduğunu söyler.[124] İbn Ma'in de aynı kanaati paylaşır. Ahmed b. Hanbel, onu sâlihu'l-hadis sıfatıyla tanıtır. Hişam, âbid ve salih bir insan olarak tanınmıştır. Vâkıdî ondan Şam'da ders almıştır.[125] Hişam'ın vefat tarihi hakkında 153/777, 156/772 ve 159/775 gibi farklı rivayetler bulunmaktadır.[126]

3.5.21. Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre (100-162/718-778): Dedesi Ebû Sebre b. Ebî Ruhm el-Âmirî Bedir ashabındandır.[127] İbn Sa'd'a göre hadisi, ilmi, semâ'ı, rivayeti çok bir zattır, fakat hadiste hüccet değildir. Ebû Bekir'in, Mekke'de bir süre kadılık yaptığı, Medine'de ise fetva verdiği belirtilir. Abbasi veliahdi Musa el-Hâdi'nin isteğiyle Bağdat'ta kadılık yaptı. 162/778 yılında Bağdat'ta vefat etti, ondan sonra kadılık vazifesine Ebû Yusuf getirildi. Vâkıdî, Ebû Bekir b. Abdullah'ın İbn Cüreyc'e yazılı 1000 hadis gönderdiğini, bizzat kendisinden işittiğini belirtir.[128] Ebû Bekir b. Abdullah, Vâkıdî'nin en çok rivayet aldığı üstatlarından biridir. İbn Ebi Sebre, Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinin birçok birleşik senedinde yer almakla birlikte, kitabın tümünde yaklaşık 104 rivayet, ondan alınmıştır.[129]

Ebû Bekir b. Abdullah, aynı zamanda dönemin siyasi olaylarına karışmış, tutuklanmış, fakat daha sonra iktidar lehinde beyanatlarda bulunarak tutukluluktan

---

[121] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.864.
[122] İbn **Asakir**, C. XV, s.784.
[123] İbn **Sa'd**, Tabakât, VII,438; İbn **Abdilber**, C. I, s.510-511. Mercrahit savaşı için bkz. Taberî, C. VI, 465.
[124] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. XI, 55-56; İbn Sa'd, Tabakât, C. VII, s.468.
[125] **Zehebî**, *Mizan*, IV, s.304; İbn **Asakir**, C. XV, s.784.
[126] İbn **Hacer**, *Takrib*, s.573.
[127] Ebû Sebre b. Ebî Ruhm el-Amirî (r.a.) için bkz. İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. III, s.403; İbn **Abdilber**, C. IV, s.82-83.
[128] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s.458-459; Zehebî, *Mizan*, C. IV, s.504; İbn **Hacer**, *Takrib*, s.623.
[129] İbn Ebi Sebre'nin rivayetlerinin listesi için bkz. el-*Megâzî*, C. III, s.1144-1145.

kurtulmuş ve Abbasi halifesi Mansûr'un övgüsünü kazanmıştır. Bu olaylardan sonra ise kadılık vazifesine getirilmiştir.[130]

Ebû Bekir'in, ehl-i hadis tarafından eleştirilmesi bazı konularda mevcut iktidarla aynı safa düşmesinin etkisiyle olabilir. Fakat hadisçilere göre hadisleri müdevven hâlden çıkarıp tasnif eden, makbul ve üstat (şeyh) sıfatlarıyla tanıtılan İbn Cüreyc'in Ebû Bekir'den hadis alması mevsuk olmadığı şeklindeki eleştiriyi geçersiz kılar.

3.5.22. Kesîr b. Zeyd el-Eslemî (80-168/699-784): Enes b. Mâlik'in hanımı Zeyneb binti Nübeyt b. Câbir en-Neccariyye,[131] Ömer b. Abdülaziz ile Said el-Makburî'den rivayet almıştır.[132] Kendisinden birçok kitap rivayet edilmiştir. Ebû Zur'a, Kesir için sadûk, Yahya b. Main ise sika, demektedir.[133] Vâkıdî, el-Megâzî'ye bu üstadının bazı rivayetlerini katmıştır.[134]

3.5.23. Fuleyh b. Süleyman b. Ebu'l-Mugire b. Huneyn el-Huzaî el-Medenî (ö.168/784): Zeyd b. Hattab ailesinin mevlâsıdır. Babasının amcası Ubeyd b. Huneyn, Ebû Hureyre'nin (r.a) râvisidir.[135]

Füleyh, Nafi' ve Zührî'den ilim almıştır. Buhârî ve Müslim, onu kitaplarını da hüccet olarak gösterir. Dârekutnî, "onun hakkında farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte bana göre hadisini almakta herhangi bir sakınca yoktur" diyerek onun hakkında hüsn-i şehadette bulunmuştur.[136]

Abbasi halifesi Ebû Cafer el-Mansûr'un Medine valisi Hasan b. Zeyd ile ihtilaf hâlinde olduğu için Füleyh b. Süleyman'a sıkıntı verilmiştir.[137]

3.5.24. Said b. Abdülaziz et-Tenûhî (90-167/709-783): Künyesi Ebû Muhammed'dir. Atâ b. Ebû Rebâh, Zührî ve Mekhul gibi birçok tanınmış muhaddisten

---

[130] **Zehebî**, *Mizan*, C. IV, s.504.
[131] Zeyneb bt. Nübeyt için bkz. İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VIII, s.478-479.
[132] İbn **Sa'd**, *Tetimme*, s. 423-424; **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.404.
[133] İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. VIII, s.414; **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.404-405.
[134] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.488; C. III, s.936.
[135] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C.V, s.415.
[136] **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.365; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. VIII, s.303-304; *Takrib*, s. 448.
[137] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, 415; Zehebî, *Siyer A'lam*, C. IX, 454; *Tezkire*, C. II, 348 ; el-*Kâşif* C. III, 82; İbn **Hallikan**, *Vefayatu'l-A'yan*, C. IV, s.348; **Yakut**, *Mu'cemu'l-Udeba*, C. XVII, s.277; Abdulhayy b. el-**İmad**, *Şezerâtü'z-Zeheb fi ahbâri men Zeheb*, Kahire 1350-51, C. I, 18; **Sem'ânî**, el-*Ensab*, C. V, s.566.

ilim tahsil etmiştir. Akranı olan Sevrî, Su'be ile İbnü'l-Mübarek ondan rivayet almıştır. Hadiste imam ve sikadır. Ahmed b. Hanbel, ilimde onu Evzaî'ye denk tutar. Kur'ân-ı Kerim'i İbn Âmir'e arzetmiştir. Müttaki ve abid bir zattır. Şam'da müftülük yapmıştır. Abbasi halifesi Mehdî devrinde Şam'da vefat ettiği rivayet edilir.[138] Vâkıdî, Said b. Abdülaziz'den megâzî konusunda rivayet almıştır.[139] Vâkıdî bu üstadından da Şam'da ders almıştır.[140]

Sonuç olarak, Vâkıdî'nin döneminin ilim otoritelerinden çok yönlü istifade ettiğini, asr-ı saadet tarihi ile ilgili bilgileri, avam tabakasına varıncaya kadar her kesimden toplamaya ve kaydetmeye çalıştığını göstermektedir. Vâkıdî'nin ilim aldığı kaynaklar ve onun hocalarını kapsayan bu liste, Kitabü'l-Megâzî'nin kaynaklarına yöneltilen olumsuz eleştirileri anlamsız kılmakta ve Vâkıdî'nin güvenilir kaynaklardan bilgi aldığını ortaya koymaktadır.[141]

4. Vâkıdî'nin İlmi Çalışmaları ve Eserleri

İlk dönem İslam tarihçilerinin tanınmış bir siması olan Vâkıdî'nin 40'tan fazla eseri olduğunu çeşitli kaynaklardan öğreniyoruz. Bu kaynaklar, fihrist ve terâcim kitapları veya Vâkıdî'nin eserlerinden yapılan nakiller ya da yazma hâlinde Vâkıdî'nin günümüze kadar ulaşan eserleridir.[142]

Vâkıdî gibi ilk dönem İslam tarihçilerine ait eserlerin nihâi listesini vermek güçtür. Çünkü dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış kütüphane ve müzelerdeki yazma eserlerin bütününün gün ışığına çıkması hâlinde ancak bu mümkün olabilir. Mesela, Vâkıdî'nin eserlerinin 28 tanesinin ismi İbnü'n-Nedîm'in el-Fihrist'inde verilirken[143] İslam klasikleri ve yazmaları üzerinde yapılan yeni çalışmalar, Vâkıdî'nin telif ettiği eserlerin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Biz öncelikle ulaşabildiğimiz fihrist kitaplarından, eskiden yeniye doğru bir tarama yaparak Vâkıdî'nin eserlerinin dökümünü yapacağız.

---

[138] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. V, s.468; **Zehebî**, *Mizan*, C. II, s.149; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IV, s.59-61; *Takrib*, s.238.
[139] **Umerî**, *Medine Toplumu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul ts., s.26-36.
[140] **Vâkıdî**, el-Megâzî, C. III, s.1082.
[141] İbn **Asâkir**, C. XV,784. Vâkıdî'nin hocalarının isim listesi için ayrıca bkz. İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX,363; *Lisanü'l- Mizan*, byb., 2. baskı 1971, C. VII, s.521.
[142] **Umerî**, bkz. *Medine Toplumu*, s.26-36.
[143] İbnü'n-**Nedim**, s.150.

Listemizde eserlerin isimlerini doğru bir şekilde tespite özellikle dikkat edeceğiz. Eserler hakkında listenin bütünlüğünü bozmayacak şekilde bilgi vereceğiz.

Bu kısa girişten sonra Vâkıdî'nin eserlerini tespite geçebiliriz. Çeşitli kaynaklardan yararlanarak oluşturdugumuz listede mükerrer isimler veya büyük bir kitabın bir kısmına ait olan isimler olabilir. Biz yeri geldikçe bu ihtimal üzerinde duracak, ilgili tartışmaları ve tespitleri aktarmaya çalışacağız.

Vâkıdî'nin eserleri aşağıda bir liste hâlinde sunulmuştur.

1- Tuâmü'n-Nebî: İbn Sa'd, "Muhammed b. Ömer, Tuamü'n-Nebî adlı kitabında belirttiğine göre Hz. Peygamber Ümmü Talib bt. Ebû Tâlib'e, Hayber'de 40 vesk[144] hurmayı tayinat olarak verdi" cümleleriyle bu kitaptan bizi haberdar etmektedir. Kitabın isminden, İbn Sa'd'ın yaptığı nakilden ve Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinde yer alan "zikru tuamu'n-Nebî" başlığı altında verilen bilgilerden eserin, sulh veya savaş sonucu fethedilen yerlerden elde edilen gelirlerin Hz. Peygamber tarafından nasıl ve kimlere harcandığını konu edindiğini anlıyoruz.

Bu kanaatimizi Belâzürî'nin Vâkıdî'den yaptığı şu nakil teyid eder:

"Resûlullah (s.a.v.), Hayber'deki hissesinden, ailesinin ihtiyacını karşılardı; hanımlarından her birine 80 vesk hurma ve 20 vesk arpa ayırırdı. Amcası Abbas b. Abdulmuttalib'e 200 vesk; Ebû Bekir, Ömer, Hasan, Hüseyin ile başkalarına da verirdi. Ayrıca Muttalib b. Abdümenafoğullarına da belli miktarda yiyecek vermişti. Üstelik Hz. Peygamber, bütün bu tayinatları yazıyla kesin bir şekilde tespit etmişti".[145] J. Horovitz, "Kitâbü Tuami'n-Nebî'nin Vâkıdî'nin *Kitabü'l-Merâ'î* adlı eserinin bir kısmı olabileceği ihtimalini ileri sürer. Delil olarak da İbnü'n-Nedîm ve Yakut tarafından eserin isminin verilmemesini gösterir.[146] Ancak İbn Sa'd açık bir şekilde Vâkıdî'ye ait böyle bir eserin bulunduğundan bahsetmektedir.

2- Kitâbü't-Tarih ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as.

---

[144] Vesk: Kufe'lilere göre 200 kg.'lık bir ölçek (60 sa') veya bir deve yükü. Bkz. Firuzabadi, s.1199, DİA'nde, "vesk" konusunda: "Sonraki dönemlerde kullanımdan kalktığı anlaşılan peygamber veski sadece fıkıh kitaplarında atıfta bulunulan teorik bir birim olarak kalmış görünmektedir. Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd'e (786-809) bir vesk nisbet edilirse de bunun peygamber veskinin iki buçuk katına denk geldiği belirtilmektedir. (Ebû Yûsuf, s.54)" Cengiz **Kallek**, "Vesk" Maddesi, DİA, 2013, C.43, s.70.; Farklı kaynaklarda, yaklaşık 132 kg, 175 kg ve 200 kg şeklinde hesaplamalarıyla karşılaştık. (çvr.)

[145] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII,48; **Vâkıdî**, el-Megâzî, C. II, s.693-699; **Belâzürî**, s.39-40; M. **Hamidullah**, el-*Vesaik*, s.94-95 (17. ve 18. vesikalar); **Brockelmann**, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabi*, C. III, s.17.

[146] Bkz. J. **Horovitz**, s.117.

3- Kitâbü Ahbâri Mekke: Azrakî, "Ahbâru Mekke" adlı kitabında, Vâkıdî'nin kitabından büyük oranda yararlanmıştır. "Muhammed b. Yahya, Vâkıdî'den bana tahdis etti" senediyle birçok nakiller yapar.[147]

4- Kitâbü't-Tabakât: İbn Abdilber, Hz. Peygamber'in ashâbıyla ilgili "el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab" başlıklı biyografik eserini yazarken istifade ettiği kaynaklar arasında Vâkıdî'nin Tabakât'ını da sayar.[148]

5- Kitâbü Fütûhi'ş-Şam.

6- Kitâbü Fütûhi'l-Irak: Vâkıdî'ye nispet edilen Irak ve çevresindeki bölgelerin fütûhatını konu edinen birden fazla eser bulunmaktadır:

I- Fütûhü'l-Irak ve Bilâdü Ermeniyye.

II- Fütûhü Ermeniyye ve Biladü mâ beyne'n-Nehreyn.

III- Fütûhü'l-Acem ve'l Irak.

IV- Fütûhü'l-Cezire ve'l-Habur ve Diyar Bekr fi'l-Irak.

V- Fütûhü Amid.

7- Kitâbü's-Sîre: Bu kitabın muhtevasına dair iki ihtimal ileri sürmek mümkündür. Birincisi, bu eser İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ının ilk iki cildini oluşturan "Ahbârü'n-Nebî" adlı eser gibi Hz. Peygamber'in siyerine ait bir eser olabilir. İbn Sa'd et-Tabakât'ının "Ahbaru'n-Nebî" kısmında Hz. Peygamber'in hâl tercümesine ait Vâkıdî'den alınmış 430 küsur rivayet bu ihtimali teyit eder. İkincisi, İmam eş-Şafii'nin "el-Ümm" adlı eserinde *Siyeru'l-Vâkıdî* başlığını taşıyan bir bahis açması, söz konusu kitabın muhtevasının devletler umumi hukuku ile ilgili bir eser olduğu ihtimalini akla getirir.[149]

Süleymaniye Kütüphanesinde Vâkıdî'nin yazma eserlerini araştırırken, Ayasofya: 32045 numarada "Siyeru'l-Vâkıdî" kaydıyla tespit edilmiş bir eser gördük. Ancak eseri incelemek için alıp baktığımızda M. Hamidullah'ın kitabın cildinin iç tarafına yapıştırılmış ve 2 Muharrem 1390 tarihinde yazıldığı belirtilen notunda: "Bu kitap Vâkıdî'nin değildir. Kitap 153/b varakına kadar İbn Cerir'in 154/b'den itibaren İbnü'l-Esir'in 165/a'dan itibaren Taberâni'nin... Beyhaki'nin, İbn Hişam'ın rivayetlerinden derlenmiş bir kitaptır. Dikkat et" şeklinde Arapça bir açıklama ile eserin Vâkıdî'ye ait olmadığı dile getirilmiştir.

---

[147] Bkz. Muhammed b. Abdillah b. Ahmed el-**Azrakî**, *Ahberu Mekke vema câe fiha mine'l-asâr*, thk. **Reşid** Salih, Beyrut 1979, s.217, 218, 220 vd.

[148] Bkz. İbn **Abdilber**, el-*İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab*, C. I, s.11.

[149] Muhammed b. İdris eş-**Şafii**, C. IV, s.275; M. **Hamidullah**, *İslâm'da Devlet İdaresi*, s. 43; **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, (M. Hamidullah'ın takdimi) s.15.

8- Kitâbü Ezvâci'n-Nebî: Vâkıdî'nin bu eseri her ne kadar ilk hâliyle bize ulaşmamışsa da İbn Sa'd'ın hocasından aldığı rivayetlere bakarak önemli bir kısmının günümüze ulaştığını söyleyebiliriz.

İbn Sa'd, et-Tabakât'ının asr-ı saadet kadınlarına ayırdığı ciltte, *zikru ezvâci'n-Nebî* bahsinde ciddi bir şekilde Vâkıdî'nin verdiği bilgilerden yararlanmıştır. Ancak İbn Sa'd üstadının rivayetleri ile yetinmemiş, eserini başka bilgilerle daha da geliştirmiştir.[150]

9- Kitâbü Yevmi'l-Cemel: İbnü'n-Nedîm'in tespitinde "yevm" kelimesi yoktur. Yakut el-Hamevî'de "yevm" kelimesi bulunmaktadır.[151]

Nehcü'l Belâğa'da, Vâkıdî'nin "Kitabü'l-Cemel'inden, Hz. Ali'ye ait bir hutbe ve Hz. Ali'nin Muâviye b. Ebî Süfyan'a yazmış olduğu bir mektup bulunmaktadır.[152]

10- Kitâbü Harbi'l-Evs ve'l-Hazreç.[153]

11- Kitâbü's-Sıffîn.[154]

12- Kitâbü Vefati'n-Nebî: İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in son hastalığı ve vefatı ile ilgili haberleri toplamaya büyük gayret sarfetmiştir. Topladığı değerli haberlerin birinci derecede kaynağının Vâkıdî olduğunu görmekteyiz. Bu sebeple İbn Sa'd'ın üstadının *Vefatü'n-Nebî* adlı eserinden istifade ettiğini söyleyebiliriz. Ancak İbn Sa'd hocasının eserini başka kanallardan elde ettiği bilgilerle geliştirmiş ve genişletmiştir.[155]

Süleymaniye Kütüphanesi Laleli: 2062/2 numarada Vâkıdî'ye nispet edilen ancak gerçekte İbn Seyyidi'n-nâs'a ait olan "Nurü'l-Uyûn fi Telhisi Siyeri'l-Emini'l-Me'mun" başlıklı yazmanın 6. bölümünde Hz. Peygamber'in vefatıyla ilgili doğrudan Vâkıdî'den nakledilen üç varaklık bir bahis bulunmaktadır. İbn Seyyidi'n-nâs'ın mezkûr eserinde, altı başlık hâlinde Hz. Peygamber'in siyerine dair ayrı konular işlenmiştir.

---

[150] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII, s.52-221.
[151] Bkz. **Yakut**, C. XVII, s.281
[152] Bkz. Hz. Emir Ali b. Ebi Talib, *Nehcü'l-Belağa*, tercüme ve Şerh: Abdulbaki Gölpınarlı, Kum-İran ts., s.209, 308.
[153] **Safedi**, aynı kitabın isminde "harb" yerine çoğulu olan "hurûb" kelimesini koyar. Bkz. el-Vâfi bi'l-Vefayât, C. IV, s.239.
[154] **Safedi**, "*Kitâbü's-Sîre*" ve "*Kitâbü's-Sıffîn*"i listesine almaz. Bkz. el-*Vâfi bi'l-Vefayât*, C. IV, s.239; İbn Ebi'l-Hadîd, Kitâbü's-Siffin'den birçok alıntılar yapmıştır. Bkz. *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, C. II, s.267; C. III, s.19, 23, 28, 29, 35, 36, 37, 55, 58.
[155] Bkz. İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. II, s.205-319; J. **Horovitz**, s.130.

Bu başlıklar şunlardır:

a- Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı gazvelerin isimleri ve sayıları,

b- Resulullah'ın şemâili,

c- Mucizeleri,

d- Silahları,

e-Binekleri,

f- Resulüllah'ın vefatı.

13- Kitâbü Emri'l-Habeşeti ve'l-Fil.

14- Kitâbü'l-Menâkib.

15- Kitâbü's-Sakîf ve Bey'ati Ebû Bekir.

16- Kitâbü Zikri'l-Kur'ân.

17- Kitâbü Sîreti Ebû Bekir ve Vefâtihî.[156]

18- Kitâbü Darbi'd-Denânir ve'd-Derâhim: Safedi, "ed-derâhim"kelimesini terkederek kitabın ismini kısaltmıştır.[157]

19- Kitâbü Tarihi'l-Fukahâ.

20- Kitâbü'l-Âdâb.

21- Kitâbü't-Tarihi'l-Kebîr:[158] Ahmed Emin bu kitap hakkında: "Vâkıdî'nin Tarihü'l-Kebir'i kronolojik sistem esas alınarak yazılmıştır. Taberî, eserinde bu kitaptan birçok iktibaslar yapmıştır. En son 179/795 tarihine ait olaylarla ilgili haberlerden bazısını bu eserden nakleder"[159] şeklinde bilgi vermektedir. Ahmed Emin her ne kadar Taberî, Vâkıdî'nin "et-Tarihü'l-Kebîr" adlı eserinden 179/795 yılına kadar iktibaslarda bulunduğunu söylese de 188/803 yılı olaylarına kadar Vâkıdî'den iktibaslar yapmıştır. Zira Taberî'nin Vâkıdî'den yaptığı en son nakil 188/803 yılında Harun er-Reşid'in hac emirliğini yapması ve Medine'ye uğraması ile ilgilidir.[160]

22- Kitâbü Galati'l-Hadis.

23- Kitab'u-Sünneti ve'l Cemaati ve Zemmi'l-Heva ve Terki'l-Havâric fi'l-Fiten: Yakut, aynı kitabı *Kitâbü's-Sünneti ve'l-Cemaati ve Zemmi'l-Heva* ismiyle zikreder.[161]

---

[156] Bu kitaptan yapılmış bazı alıntılar için Bkz. **Taberî**, C. IV, s.239, 248, 250, 252.
[157] es-**Safedî**, IV, s.239; Vâkıdî'nin bu eserinden yapılmış bazı nakiller için bkz. **Belâzürî**, s. 681-690; **Taberî**, C. VII, s.147.
[158] İbn **Abdilber**, C. I, s.11; Kâtip **Çelebi**, C. I, s.309.
[159] A. **Emin**, *Duha'l-İslâm*, C. II, s.335.
[160] **Taberî**, C. IX, s.162.
[161] **Yakut**, C. XVII, s.281.

24- Kitâbü'l-İhtilaf: İbnü'n-Nedîm, kitabın Medine ve Kûfe fıkıh âlimlerinin şuf'a, sadaka, ölümden sonra verilmek üzere yapılan bağış ve diğer İslam hukuku ile ilgili meselelerdeki ihtilaflarını konu edindiğini söyler. Safedî ise aynı eseri, *Kitâbü İhtilafi Ehli'l-Medine ve'l-Kûfe fî Ebvabi'l-Fıkh* ismiyle kaydeder.[162] Belâzürî'nin *Fütûhu'l-Buldân*'ında Vâkıdî'den yapılan rivayetler Kitâbü'l-İhtilaf'ın içeriği hakkında bize fikir verebilir. Yapılan nakillerde özellikle iktâ, zirai ürünlerin vergileri, zekat, öşür, kira gibi meselelerde dönemin fakihleri arasında geçen tartışmalar ve görüşler Vâkıdî'den rivayet edilmiştir.[163]

25- Kitâbün fi Gazveti Uhud: Bu kitabın 20 veya 100 cüz olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır.[164]

26- Kitâbü's-Savâif: Savâfî, *safiyye* kelimesinin çoğulu olup, sahibinin bırakıp gittiği metruk mal ve topraklara denir.[165] Belâzürî'nin naklettiği bazı rivayetlerden kitabın, İslam devleti sınırları içinde bulunan sahipsiz arazilerin, kullanımı, gelirleri ve alınacak vergiler hakkında olduğunu anlıyoruz.[166]

27- Kitâbü't Tergîp fi İlmi'l-Kur'ân: İbnü'n-Nedîm bu eseri, *Kitâbü'r-Regîb fi İlmi'l-Kur'ân ve Galati'r-Ricâl,* Safedi ise *et-Tergib fi İlmi'l-Megâzî ve Galati'r-Ricâl* şeklinde tespit etmiştir. M. Hamidullah ise Kitâbü'r-Regib fi ilmi'l-Kur'ân ve Galati'r-Ricâl" tespitini naklettikten sonra: "Muhtemelen et-Tergib fi-ilmi'l-Kur'ân tespitinden daha sahihdir" der. Yakut'un tespitinden *et-Tergib fi ilmi'l-Kur'ân* ve *Galati'r-Ricâl* ibarelerinin ayrı iki kitap olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Yakut iki ibareyi birbirinden ayırmış, yalnız birincisini zikretmiştir.

İki ibarenin delalet ettikleri ilim dallarının farklılığı ileri sürülen ihtimali teyit eder. [167]

28- Kitâbü Mevlidi'l-Hasan ve'l-Hüseyin.

29- Kitâbü Maktali'l- Hüseyin: İbnü'n-Nedîm eserin ismini *Kitâbü Mevlidi'l-Hasan ve'l-Hüseyin ve Makteli'l-Hüseyin,* Safedi ise *Kitâbü Mevlidi'l-Hasan ve'l-*

---

[162] **Safedi**, IV, s.239. Vâkıdî'nin eserlerine ait verdigimiz listedeki 2. ve 24. eserler dâhil olmak üzere iki arasında geçen kitapların isimlerini İbnü'n-Nedim vermektedir. Bkz. el-Fihris, s.150-151.
[163] Bkz. **Belâzürî**, s.14, 63, 64, 65, 81, 84, 109, 110, 263, 380, 651.
[164] Hatip **Bağdâdî**, C. III, s.7.
[165] Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s.36.
[166] **Belâzürî**, s.257, 259, 391; ayrıca bkz. İbn Asâkir, C. II, s.3; Sezgin, Fuat, *Tarihü't-Türasi'l-Arabi*, C. I/2, s.105.
[167] Bkz. İbnü'n-**Nedim**, s.150; Yakut, C. XVII, s.281; **Safedi**, C. IV, s.239; **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.14 (M. Hamidullah'ın takdimi).

Hüseyin ve Makteluhu şeklinde tespit eder.[168] Yakut'un *Maktelü'l-Hüseyin* ibaresine *ve Maktelü'l-Hasan* ibaresini ekleyen de vardır.[169] F. Sezgin, İbn Hacer'in bu kitaptan istifade ettiğini söyler. Ancak verilen kaynakta sadece Hz. Hasan'ın vefat tarihi ile ilgili Vâkıdî'den yapılan iki nakil bulunmaktadır.[170]

30- Kitâbü Zikri'l-Ezân:[171] Bu eserin mevzusunu aydınlatacak Vâkıdî'den alınmış bir kısım rivayetleri İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ında[172] bulunmaktadır.

31- Kitâbü'ş-Şûra: İbn Ebil'l-Hadid, Kitâbü'ş-Şûra'dan, Hz. Osman ve Hz. Ali arasında geçen bir tartışmayı nakleder.[173]

32- Tefsiru'l-Kur'ân:[174] Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nisâbûrî (v. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'ân* adlı eserinde Vâkıdî'nin *et-Tefsîr*'inden istifade etmiştir.[175]

Kâtip Çelebi, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nisâbûrî'nin (v. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'ân*'a göre ise *Tefsiru'l-Kur'ân*, Vâkıdî'nin değil; Kâdî muhaddis Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Vâkıd el-Mervezî'nin (v. 157 veya 159 veya 160) olduğunu kaydeder.[176]

F. Sezgin, C. Brockelmann'ın *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî'nin (GAL)* Almanca asıl nüshasının I. baskısında, Vâkıdî'nin et-Tefsir'inin bir yazmasının British Museum: 221 veya GAL'ın yeni baskısında ise 832 numarada kayıtlı olduğunu kapalı bir ibareyle zikrettiğini nakleder. Oysa British Museum: 821 numaralı yazmada es-Sa'lebî'nin kitabının bir nüshasını ihtiva etmektedir.[177]

33- Kitâbü'r-Ridde[178]: İbnü'n-Nedîm, Yakut ve el-Safedî, bu kitabın ismini *Kitâbü'r-Reddeti ve'd-Dâr* şeklinde kaydeder. Ancak yeni yapılan çalışmalar *er-Ridde* ve *Yevmu'd-dâr'*ın ayrı kitaplar olduğu kanaati yönündedir.[179]

34- Hadisu'd-Dâr ve Meşhedi Osman.[180]

---

[168] İbnü'n-**Nedim**, s.150; **Safedi**, C. IV, s.239.
[169] Bkz. **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.15 (M. Hamidullah'ın takdimi).
[170] İbn **Hacer**, el-İsabe, C. I, s.331; Sezgin, Fuat, *Tarihü't-Türasi'l-Arabî*, C. I/2, s.105.
[171] es-**Safedî**, C. IV, s.239.
[172] İbn **Sa'd**, et-*Tabakât*, C. I, s.246.
[173] İbn **Ebi'l-Hadîd**, C. IX, s.15.
[174] Bağdatlı **İsmail Paşa**, *Hediyyetü'l-'Ârifîn Esmâi'l-Müellifîn ve Asâri'l-Musannifîn*, İstanbul 1951, C. II, s.10.
[175] C. **Brockelmann**, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, C. III, s.18; F. Sezgin, *Bûharî'nin Kaynakları*, s.10; W. **Barthold**, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, çev. M. Fuat Köprülü, Ankara 1973, s.144.
[176] Kâtip **Çelebi**, I, 460.
[177] F. **Sezgin**, *Tarihü't-Türasi'l-Arabî*, C. I/2, s.105.
[178] İbn **Hallikan**, C. IV, 348; Kâtip Çelebi, C. II, s.1420.
[179] J. **Horovitz**, s.117-118.

35- Mevlidü'n-Nebî.[181]

36- Mechulü'l-İsm fi Hayati'n-Nebî (s.a.v.) Kable'l-Meb'as: Brockelmann, bu kitabın 35 parçasının (ne türden parçalar olduğunu açıklamıyor) Berlin Kütüphanesi 9548 numarada muhafaza edildiğini ve bu parçaların Hz. Peygamber'in bi'set öncesi hayatına dair olduğunu kaydediyor.[182] M. Hamidullah ise belirttiğimiz şekilde eserin ismini verir[183] ve bu kitapla ilgili şu açıklamayı yapar: "Ancak Berlin Devlet Kütüphanesi'nden temin ettiğimiz yazmayı incelediğimizde kitabın siyak ve sibakı olmayan bir parça ile başladığını tespit ettik (vr. 1/a). Varak 1/a'daki bilgiler siyerle ilgili değildir. Varak 1/b'de yazı karakteri değişir, Hamidullah'ın *Mechulü'l-İsm fi Hayati'n-Nebî Kable'l-Meb'as* ismini verdiği Vâkıdî'ye nispet edilen esere Allah'a hamd, Peygamber'e salevat, raşid halifelere övgüyle giriş yapılır. Daha sonra "Bağdat'ta vaiz olan Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî el- Bağdadi (Allah ondan razı olsun ve razı etsin) sika haleflerinden naklen dedi ki -bunlardan bazıları Ebû Umare b. Zeyd el-Medenî ve Muhammed b. İshak el-Muttalibî'dir, onlar da şeyhlerinden naklettiler, gelecek bilgilerin bir kısmını ise ikisi birlikte haber verdi, bir kısmını ise ayrı ayrı naklettiler- ....." (vr. 1/b'nin son satırı, vr. 2/a'nın ilk üç satırı) ibaresi gelir."[184]

37- Medâ'i Kureyş ve'l-Ensar fi'l -Katâi';

38- Kitâbü'l-Harre: Süheylî'nin tahkikçisi Ömer Abdüsselâl es-Selâmî, Süheylî'nin Ravdu'l-Unuf adlı eserinde "Vakatü'l-Harre Ve Mevkifi's-Sahâbeti Minhâ" (Harre Vak'ası Ve Sahâbelerin Bu Olay Karşısında Konumları) başlığı altında Vâkıdî'nin Kitâbü'l-Harre adlı eserinden nakiller yaptığını belirtir.[185]

39- Vaz'u Ömer ed-Devâvin ve Tesânifü'l-Kabâil ve Merâtibihâ: İbnü'n-Nedîm, 37. ve 38. eserlerin ismini birlikte zikreder. [186] Ancak M. Hamidullah, İbnü'n-Nedîm'in tespitini iki kitap ismi olarak kaydeder. Ayrıca 37 numaralı kitabın ilk kelimesinin "merâ'i" değil, "medâ'i" olduğunu, "merâi" şeklindeki imlanın müstensih

---

[180] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 15 (M. Hamidullah'ın takdimi); Taberî bu kitaptan ciddi bir şekilde istifade etmiştir. Bkz. **Taberî**, C. V, s.328-332, 343-347, 365-375-384-394-409-412,418-439, 423-445.
[181] **Brockelmann**, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, C. III, s.17.
[182] **Brockelmann**, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, C. III, s.19.
[183] Bkz. **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.14. (M. Hamidullah'ın takdimi).
[184] A.g.e., s.14.
[185] Abdurrahmân **Süheylî** (508-581/1114-1185), *er-Ravdü'l-Unuf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye* li İbn **Hişâm**, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, Beyrut 1421/2000, VI, s.158-187.
[186] İbnü'n-**Nedim**, s.150.

hatası olabileceğini belirtir.[187] Eserin isminden muhtevasının fütûhat sonucu elde edilen toprakların "iktâ" tarzında Kureyş ve Ensar'a dağıtılan kısımlarının nasıl, kimlere ve ne gibi şartlarla dağıtıldığından bahsettiği anlaşılmaktadır. Vâkıdî'nin 38. kitabının Hz. Ömer devrinde divan tertibi, nüfus sayımı ve Müslümanlara maaş bağlanması konularını ihtiva ettiğini Belâzürî ve Taberî'nin rivayetlerinden öğreniyoruz.[188]

40- Vakıdı'ye nispet edilen Kuzey Afrika fetihlerini konu edinen (şimdiye kadar tespit edilmiş) üç kitap bulunmaktadır:

I- Fütûhu Mısr ve'l-İskenderiyye.

II- Fütûhu'l-Bahnasa.

III- Fütûhu İfrikiyye.

5. Vâkıdî Hakkında Söylenenler

5.1. Hadisçilerin Tenkitleri

Hadisçilerin Vâkıdî'ye yönelttikleri eleştiriler ve verilen karşı cevaplara geçmeden önce bazı önemli hususları hatırlatmakta yarar vardır. Şöyle ki: Aynı şey farklı bakış açıları içinde farklı anlamlar ifade eder. Mesela, Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri, takrirleri, hâlleri, siyeri İslami ilimler için farklı hakikatler ifade eder.[189] Fıkıh, Hz. Peygamber'den sadır olan herhangi bir söz veya davranışın hukuki yönü ile ilgilenir. Tasavvuf, güzel ahlakı ve zühdü ile ilgilenir. Tefsir, Kur'ân-ı Kerim'i açıklayışı ve tatbik ediş şekliyle uğraşır. Siyer ilmi, Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar tarihî seyir içinde bütün hayat hikâyesiyle uğraşır. Bu, siyer ile hadis arasında önemli bir fark meydana getirir.

Hadiste Hz. Peygamber'den muttasıl senetle aktarılan metinler birbirinden bağımsızdır. Her biri kendi başına bir anlam ifade eder. Şahitler silsilesi olan senedin metni ne ise onunla yetinilir. Metnin ifade ettiği vakıanın öncesi, sonrası meydana geldiği ortam ve zamanı eğer muttasıl bir senedin şahitlik ettiği bilgiler varsa tasvir edilir. Yoksa öylece bırakılır. Yine hadiste her râvinin, rivayet ettiği metni bildiğine

---

[187] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.15-16 (M. Hamidullah'ın takdimi).

[188] Vâkıdî'nin 38 numaralı kitabından alınmış bir kısım nakiller için bkz. Belazurî, s. 655-662; **Taberî**, C. IV, 446; V, s.203-207.

[189] Zekeriya **Kitapçı**, s.90, 91.

şehadet etmesi istenir.[190] Siyer ilminde rivayetlerin tarihî seyir içinde tam olarak birbirine bağlanması esastır. Şahitlerin rivayetin bütününe tanıklık etmeleri gerekmez. Doğru şahitlerin verdiği bilgiler belirli usuller dâhilinde birleştirilir ve tam bir anlatım oluşturulur. Şahitlerden metnin içinde naklettiklerine şahitlik etmeleri istenir. Metnin bütününü bilmeleri istenmez. Yine tarihî rivayetler ifade edelirken gözetilen hedef, haberleri tam olarak birbirine bağlamakla birlikte, senetleri tekrardan kaçınarak anlatımı sürdürmektedir. Bu tür anlatım İbn İshak'ın da, Vâkıdî'nin de buluşu değildir. Bunun kaynağı Zührî'ye kadar uzanır. Nitekim Taberî tarihinde buna dair örneklere rastlamak mümkündür: "Zührî dedi ki; her bir râvi bana bu hadisin bir kısmını rivayet etti, bazısı bazısından daha anlayışlı idi. Ben, herkesin bana anlattıklarını bir araya getirip topladım"[191] şeklindeki ifade bunlardan sadece bir tanesidir.

İbn İshak, Zührî'nin en olgun öğrencilerindendi. Tarihî anlatımda aynen onu izledi.[192] Vâkıdî birleşik senet ve birleşik metne dayanarak, Hz. Peygamber devri hadiselerini kronolojik düzen içinde tarihî bir anlatımla tespit etmeyi siyer ve megâzîde daha doğrusu tarih ilminde bir metot olarak benimsedi ve geliştirdi. Bunu gizlemeden yaptı. Çeşitli kimselerden alınmış uyum hâlindeki parçaları usulünce birleştirip tek bir hadis içinde sundu. Farklı görüşleri ise şahitlerini belirterek ayrıca kaydetti. Bunula ilgili bir örneği Vâkıdî'nin ilmi hayatı bölümünde verdiğimiz için ayrıca burada tekrar etmeyeceğiz.[193]

İbrahim el-Harbî, "Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'yi eleştirdiği konu senet ve metinleri birleştirip, tek senet ve metin hâlinde rivayet etmesidir. Bu durum Vâkıdî için kusur değildir. Aynı metotla Zührî ve İbn İshak da rivayet ettiler" der. Hatta İbrahim el-Harbî konuyla ilgili örnek de verir.[194]

Hatîb el-Bağdadî, muttasıl senetle İbrahim el-Harbî'nin Ahmed b. Hanbel'den: "Ben, Vâkıdî'nin senetleri birleştirip bir siyak içinde tek bir metinle hadis rivayet etmesi dışında hiçbir şeyini eleştirmiyorum" sözlerini işittiğini nakleder. İbrahim el-Harbî, "oysa bunu İbn İshak ve Zührî de yaptı" kaydını eklemeyi ihmal etmez.[195]

---

[190] Talat **Koçyiğit**, *Hadis Istılahları*, s.170; M. M. el-A'zamî, s.191.
[191] **Taberî**, III, s.205.
[192] İbn **İshak**, s.32-35 (M. Hamidullah'ın takdimi).
[193] Ayrıca bkz. Hatîb el-**Bağdadî**, III, 7; Zehebî, *Siyer A'lam*, IX,460; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.17.
[194] Hatîb el-**Bağdadî**, III, s.15, 16.
[195] İbn **Seyyidi'n-nâs**, I, s.20.

M. Hamidullah, Vâkıdî'ye yöneltilen bu eleştiriye cevap verirken "Vâkıdî'nin yaptığını, Buhârî de es-Sahîh'inde yirmi defadan fazla yapmıştır" der ve Buhârî'nin es-Sahîh'inden bu tespitine örnekler verir. [196]

Başka bir rivayette İbrahim el-Harbî, Bür b. Esrem'den şöyle bir hatıra nakleder. Bür b. Esrem "Vâkıdî, beni Ahmed b. Hanbel'le yürürken gördü. Daha sonra benimle karşılaştığında, seni insanlar hakkında konuşan biriyle gördüm" dedi. İbrahim el-Harbî'ye "herhalde Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî hakkında konuştuğu ona ulaştı" denildi. İbrahim el-Harbî, "evet Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'yi birleşik senet ve metinle rivayet ettiği için eleştirdiği sözleri ona ulaştı. Oysa bunu, Hammad b. Seleme, İbn İshak ile Muhammed b. Sihâb ez-Zührî de yaptı",[197] diye cevap vermiştir. Hatta Vâkıdî, birleşik senedini verdikten sonra, asıl metne geçmeden senette yer alan râvilerden nasıl yararlandığını Zührî'nin aynı ifadesiyle anlatır ve tarihî rivayetleri aktarmada Zührî'nin metodunu benimseyip esas kabul ettiğini ima eder gibidir. Vâkıdî şöyle der: "Her bir râvi, bana bu hadisin bir kısmını rivayet etti, bazısı bazısından daha anlayışlı idi. Ben, herkesin bana anlattıklarını bir araya getirip topladım".[198] Hiç kimse, Zührî'yi bu sebepten eleştirmedi. Aynı metodu Zührî'den önce Urve b. Zübeyr uyguladı. Nitekim en çok bu sebepten İbn İshak ile Vâkıdî'yi cerh eden Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde aynı usulle nakledilen rivayetler bulunur. Mesela: "....Zührî'den, o, Urve b. Zübeyr'den ve Mervan'dan biri diğerinin rivayetine bir şeyler ekleyerek rivayet etti",[199] "Zührî dedi: Bana Urve b. Zübeyr, el-Misver b. Mahreme ve Mervân b. el-Hakem'den (her biri diğerinin rivayetini doğrulayarak) rivayet etti..."[200] M. Hamidullah, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine dayanarak bunun daha başka örnekleri olduğunu belirtir.[201]

M. Hamidullah'ın, "herhalde Ahmed b. Hanbel, İbn İshak ile Mâlik b. Enes ve Hişâm b. Urve'nin birbirlerine karşılıklı zıtlaşmaları olmasaydı, onu da eleştirmezdi" şeklinde ileri sürdüğü ihtimalden hareket ederek benzer bir ihtimali Vâkıdî için ileri sürebilir miyiz?

---

[196] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.13-14 (M. Hamidullah'ın takdimi).
[197] Hatîb el-**Bağdadî**, III, s.16; Hammad b. Seleme (90/709-167/784) hadisin tasnif döneminin ana rükünlerindendir, bkz. S. K. **Sandıkçı**, s.146-147.
[198] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, I, s.2. Vâkıdî, bu ifadeyi el-Megâzî'de bulunan "birleşik senet"lerin hemen hemen hepsinde zikreder.
[199] Ahmed b. **Hanbel**, *Müsned*, C. IV, s.323.
[200] Ahmed b. **Hanbel**, *Müsned*, C. IV, s.328.
[201] İbn **İshak**, s.32 (M. Hamidullah'ın takdimi).

Şöyle ki: Hatîb el-Bağdâdî'nin verdiği birkaç rivayet Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'nin kitaplarından istifade ettiğini açıkça ifade eder. Bu rivayetlerin birinde, İbrahim el-Harbî, "Ahmed b. Hanbel her cuma Hanbel b. İshak'ı[202] Vâkıdî'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd'e gönderir, kendisi için Vâkıdî'nin hadisinden iki cüz aldırırdı. Okuyup inceledikten sonra geri gönderir, başkasını getirtirdi" demektedir. Başka bir rivayette, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel: "Babam, Ebû Yusuf ve Muhammed'den üç yük kitap yazdı." İbrahim b. Câbir sorar: "Yazdıklarını inceler miydi?" Abdullah: "Bazen bakardı. Ancak çoğunlukla Vâkıdî'nin kitaplarını mütalaa ederdi" şeklinde cevap verir. [203]

Acaba *halku'l -Kur'ân* konusunda *işkence* dönemini başlatan Me'mun ile Vâkıdî arasındaki iyi ilişki, hatta Me'mun'un Vâkıdî'ye kadılık görevini vermesi Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'ye yönelttiği eleştirinin nedeni olabilir mi? Çünkü Ahmed b. Hanbel metanetle Me'mun'un verdiği sıkıntılara sabretmiş *halku'l-Kur'ân* konusunda haklı görüşünden vazgeçmemiştir.

Bu ihtimali doğrulayacak imaları bazı rivayetlerden çıkarmak mümkündür. İbrahim b. Yakub el-Cüzcani, "Bağdat'ta idim. Vâkıdî'nin vefatını, ölümünün aynı günü Ahmed b. Hanbel'e haber verdim. Ahmed b. Hanbel, bir süreden beridir Vâkıdî'nin kitaplarını başka kitaplara cilt yaptım" dediğini nakleder.[204] Ramazan Şeşen, "bize göre hadisçilerin onu tenkit etmesi, kendi baş düşmanları olan Me'mun ile onun iyi münasebetler içinde bulunmasındandır. Böyle bir şahsın Ahmed b. Hanbel ve taraftarlarınca şüpheyle karşılanması pek tabiidir"[205] ifadeleriyle bu konudaki görüşlerini belirtir.

Ancak ileri sürdüğümüz bu ihtimal tarihî açıdan zayıftır. Çünkü Ahmed b. Hanbel ve emsalleri olan ilim ehlinin sıkıntı çektiği ve kabule zorlandıkları *halku'l-Kur'ân* düşüncesinin Me'mun tarafından ilanı 212/827 yılına rastlar. Me'mun benimsediği görüşün önce tartışılmasını istemiş, fakat insanları bu düşünceyi benimsemeleri için zorlamamıştır.[206] 218/833 yılına gelindiğinde Abbasî halifesi

---

[184] Hanbel b. **İshak** (193/809-273/886), hafız muhaddislerdendir. Bağdatlıdır, Ahmed b. Hanbel'in talebesi ve amcazadesidir, bkz. Kettânî, s.31.
[203] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.15; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20.
[204] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.15.
[205] **Şesen**, Ramazan, "Vâkıdî", İA (MEB), İstanbul 1979, C. XIII, s.151-152.
[206] **Taberî**, C. IX, s.485.

Me'mun, "halku'l-Kur'ân" düşüncesini halka zorla kabul ettirmeye karar vermiş ve işkence (mihne) dönemini başlatmıştır. Fakat kendisi aynı yıl vefat etmiştir. [207]

Diğer taraftan, Vâkıdî 207/823 yılında vefat ettiği için bütün bu eleştirilerin dışında kalmıştır. Bu sebeple Vâkıdî'yi, halife Me'mun'un anlayışını taşımak veya mihne olaylarında iktidara taraf olmak gibi ithamlarla hadisçilerin onu suçlaması mümkün değildir. Esasen bu tarz bir eleştiriye de rastlanmamaktadır.

Kanaatimizce muhaddislerin, özellikle Ahmed b. Hanbel'in Vâkıdî'ye yönelttikleri tenkitlerin esas sebebi olarak siyasi eğilimlerin gösterilmesi doğru değildir. Ahmed b. Hanbel'in "ben, Vâkıdî'nin hadis senetlerini birleştirip bir siyak içinde tek bir metin hâlinde rivayet etmesi dışında hiçbir şeyini eleştirmiyorum" ve "hadis rivayetinde iklâb yapıncaya kadar Vâkıdî'yi savunuyorduk"[208] şeklindeki sözlerine bakılırsa muhadislerin hadis rivayetinde Vâkıdî'ye yönelttigi tenkitlerin temelini ilmî endişeler oluşturmaktadır.

Netice itibariyle siyer ve hadis ilimlerinin gerek muhteva, gerekse usul ve teknik yönünden aralarında bulunan farklar, iki kesimin uleması arasında ihtilafa sebep olmuştur. Bir dereceye kadar bu ihtilafı iki ilim dalının özelliklerinden kaynaklandığına bağlayıp hoşgörü ile karşılamak mümkünken, hadise nispetle siyer ilminin gelişmesine engel olacak derecede hadisçilerin, siyer ve megâzî erbabını şiddetli bir şekilde tenkit etmeleri ve iki ilim dalının yapılarının gerektirdiği teknik ilkelerin farklılığını siyer ilminde (siyer konularının birleşik senet ve metinle rivayet edilmesi ve hadisçilerin bunu yanıltma olarak algılaması gibi) gözardı etmeleri pek doğru görünmemektedir.[209]

Vâkıdî'ye yöneltilen bir başka tenkit de *kalb* yaparak hadis rivayet etmesidir. *kalb*in konumuza taalluk eden anlamı, bir râvinin, hadisi başka bir râviye isnad etmesidir.[210] Vâkıdî'ye bu eleştiriyi yönelten de Ahmed b. Hanbel'dir.[211] Ahmed b. Hanbel, "biz, Vâkıdî'nin rivayetlerini müdafa ediyorduk; ancak o, Ma'mer ve Muhammed b. Abdullah'tan tahdis etti, onlar da Zührî'den, o da Nebhan'dan, o da

---

[207] **Taberî**, C. IX, s.498-515; ayrıca bkz. W. M. Watt, *İslâm düşüncesinin Teşekkül Devri*, s.349-371.
[208] İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, s.363-364.
[209] Süleyman **Nedvi**, *Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza, İstanbul 1928, C. I, s.23; Z.**Kitapçı**, s.90, 91. Hadis ıstılahlarından olan tedlis'in bir kaç şekli vardır. Burada sözkonusu olan tedlisu'l-atf'tır. Bir ravi, aynı hadisi rivayet eden iki şeyhinden o hadisi nakleder ve her ikisinin ismini de vav harfi ile arkaya zikreder. Mesela "haddesena fulan ve fulan" der. Aslında bu ravi, hadisi ilk zikrettiği şeyhten işitmiş, fakat vav harfi ile birinci isme atfettiği ikinci şeyhten hadisin tamamını işitmemiştir. Bkz. Talat **Koçyiğit**, *Hadis Istılahları*, s.436.
[210] Talat **Koçyiğit**, *Hadis Istılahları*, s.182.
[211] Ahmed b. **Hanbel**, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Rical*, C. II, s.236, 237, 239.

Ümmü Seleme'den tahdis ettiğine göre Ümmü Seleme dedi ki: Biz (o ve Meymune) Resullullah'ın yanında iken İbn Ümmü Mektum, Peygamber'e yöneldi ve içeriye girdi (bu hâdise hicab emredildikten sonra oldu). Resul-i Ekrem, "perde arkasına geçin" dedi. Biz: "Ya Resulullah! O kördür, görmez" dedik. Hz. Peygamber: "Siz de kör müsünüz? Siz onu görmüyor musunuz?" dediğini rivayet edince açık bir hata yaptı. Halbuki bu hadis Yunus'un[212] hadisidir, başkası rivayet etmemiştir".[213] Ahmed b. Hanbel'in yaptığı bu eleştrinin aynısını İbn Ebi Hâtim, Hatîb el-Bağdâdî, İbn Asâkir, Zehebî, İbn Seyyidi'n-nâs, İbn Hacer ve daha başkaları aynen tekrarlarlar.[214]

Zehebî ile Abdurrahman b. Ali, Ahmed b. Hanbel'in eleştirisine "Vâkıdî yalancıdır, çünkü kalb yaparak rivayet eder"[215] şeklinde bir ilave yapar. Bu ilaveyi Ahmed b. Hanbel'in kitabında, Hatîb el-Bağdâdî'de, İbn Ebi Hâtim'de, İbn Seyyidi'n-nâs'ta İbn Asâkir'de ve diğerlerinden görmemekteyiz.[216]

Ahmed b. Hanbel'in çağdaş, sika, hafız, hüccet ve Hanbelî fakihlerinden Ahmed b. Mansur er-Remadî (181/797-265/878),[217] Vâkıdî'nin kalb yapmakla suçlandığı rivayeti araştırdığını, Zührî'nin hadislerine özel ilgi duyan Mısırlı hadisçilerin aynı hadisi farklı senetlerle Ma'mer'den rivayet ettiklerini söyler. Hadisin Yunus dışında râvileri olduğunu kaydeder. "Bu hadis ile Vâkıdî'ye gadr ve zulm edilmiştir" diyerek onu savunmuştur.[218]

İbn Seyyidi'n-nâs Vâkıdî'ye yöneltilen bu eleştiriye katılmaz ve Ahmed b. Mansur er-Remadî'nin görüşünü destekler; "yapılan tetkikler, bu hadisi yalnız Yunus b. Ubeyd b. Dinar el-Abdî el-Basrî'nin rivayet etmediğini açıkça gösterir. Ukayl, aynı hadisi farklı bir senetle Yunus gibi rivayet ettiğine göre, Ma'mer'in de bu hadisi rivayet etmiş olmasına bir engel yoktur. Hatta Ukayl bu hadisi rivayet etmese de Ma'mer bu hadisi rivayet edebilir. Vâkıdî'nin hadis rivayet ederken bazen iklab ile suçlamanması bu gibi rivayetlerden olabilir" ifadeleriyle kanaatini belirtir.[219]

---

[212] Yunus b. Ubeyde b. Dinar el-Abdî el-Basrî, 139/756 yılında vefat etti. Sika ve çok hadis rivayet eden bir zattır. Bkz. İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII, s.260.
[213] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.16-17; İbn Seyyidi'n-nâs, C. I, s.19, 20.
[214] Ahmed b. **Hanbel**, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Rical*, II, 236, 237, 239; İbn **Ebû Hâtim**, C. IV, s.20, 21; Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.16-17-18; İbn **Manzur**, C. XXIII, s.131, 132; İbn **Seyidi'n-nâs**, C. I, s.20, 21; **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.663; *Siyer A'lam*, C. IX, s.455; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, s.363, 364.
[215] **Zehebî**, *Mizan*, C. III, s.663; *Siyer A'lam*, C. IX, s.445; el-Cezvi, C. II, s.87, 88.
[216] Bir önceki dipnota bakınız.
[217] S. K. **Sandıkçı**, s.268.
[218] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.16; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20-21.
[219] İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.21.

Vâkıdî hakkında bir de garib hadis rivayet ettiğine dair bir iddia ileri sürülür. Hadis ıstılahında garib, metin veya isnat yönünden tek kalmış yahut başka râviler tarafından rivayet edilmemiş hadise denilir. Garib hadisler, umumiyetle sahih olmamakla beraber, garabetin, sıhhati yok edici bir vasıf olduğu ileri sürülemez. Zira sıhhat, râvilerin sika kimseler olmaları hâlinde sübût bulur. Buna göre rivayetiyle tek kalan ve bundan dolayı hadisi garib olan râvi, güvenilir kimselerden olduğu takdirde rivayetini sahih kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur. Hatta böyle bir hadis, râvilerinin adalet ve zabt yönlerinden bulundukları derecelere göre sahih olduğu gibi, hasen veya zayıf olabilir.[220]

İbn Seyyidi'n-nâs, Hz. Peygamber devri olaylarının meydana geldiği yerleri ve kalıntılarını Vâkıdî'nin görüp incelediğini, yine o olayları müşahade eden sahâbe ve şehit torunlarına, o ailelerin azatlı köleleri olan kişilere, Hz. Peygamber devri hadiselerini ve seleflerinin haberlerine dair sahip oldukları bilgileri sorduğunu, onlardan bilgi topladığını, bu durumun çok sayıda rivayet ve haber elde etmesine ve üstünlüğüne sebep olduğunu belirtir. Hâl böyle iken o rivayetleri bilmeyen ve garib bulan kişinin Vâkıdî'ye eleştiri yönelttiğini söyler.[221] Bu anlamda Yahya b. Maîn ile Ali b. el-Medenî, Vâkıdî'nin garib hadis rivayet ettiğini ifade ederler.

Vâkıdî'nin garib hadis rivayet ettiğini ifade ederken kullandıkları üslup bilahare bazı hadisçilerin Vâkıdî'yi hadis uydurmakla ve yalancılıkla suçlamalarına sebep olmuştur. İbn Hacer, Ali b. el-Medeni'nin "Vâkıdî'nin malumatı içinde 20.000 garib hadis vardır" ifadesini naklettikten sonra yani "aslı olmayan 20.000 hadis" şeklinde açıklaması buna bir örnektir.[222] Süyûtî gibi müteahhir âlimler, bu son tenkide dayanarak Vâkıdî'nin hadis uydurduğunu kaydederler.[223]

Kanaatimizce Vâkıdî hakkında ehl-i hadisin bu cerhi zaman içinde şekil değiştirmiş ve sonuçta Vâkıdî hadis uyduran bir şahıs gibi anlaşılır olmuştur. Oysa İmam Mâlik, siyer ve megâzîde Vâkıdî'yi ehl-i ilim olarak tanıtmış, hatta zaman zaman siyer ile ilgili sorulan bazı soruların cevabını Vâkıdî'ye havale etmiştir. Vâkıdî, çağdaşı olan birçok ehl-i hadis arasında sika, hadiste emiru'l-mü'minin, İslami konularda ümmetin emini, hafızası kuvvetli, fıkıh, tefsir, siyer, megâzî gibi ilim

---

[220] Talat **Koçyiğit**, *Hadis Istılahları*, s.114.
[221] İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20.
[222] Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.12, 13; Zehebî, *Mizan*, C. III, s.664; *Siyer A'lam*, C. IX, s.462; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, 366.
[223] Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-**Suyûtî**, *Tedrîbu'r-Râvî fî Serhi Takribi'n-Nevevî*, thk. Abdulvahhâb Abdullatif, Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye yayını, byb.1979, s.287.

dallarında bilgi kaynağı olarak bilinir. Ancak daha sonraları Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere bazı muhaddisler Vâkıdî'yi birleşik senet ve metinle hadis nakletmek, rivayetlerinde iklab yapmak ve garib hadis rivayet etmek gibi konularda tenkit etmişlerdir. İmâm Buhârî ise Vâkıdî hakkında "hadisçiler onunla ilgili konuşmadılar, sustular, onun hadislerini terk ettiler" gibi nispeten yumuşak ifadeler kullanır. Süyûtî gibi müteahhir âlimler ise Vâkıdî'yi hadis uydurmakla itham etmişlerdir.

Zehebî, "Vâkıdî'yi hadis uydurmakla suçlayamam. Hadis uydurmakla Vâkıdî'yi suçlamak ölçülüp tartılmadan söylenmiş tutarsız bir ithamdır" der. Zehebî'nin verdiği bilgilerden, hadiste Ahmed b. Hanbel ekolüne sıkı sıkıya bağlı olan muhaddislerin Vâkıdî'yi eleştirdiklerini anlıyoruz. [224] Diğer taraftan bu ekolden nispeten bağımsız olan muhaddislerin Vâkıdî'yi sika kabul ettiklerini ve ondan övgüyle bahsettiklerini görüyoruz. Mesela; Ebû Ubeyde Kâsım b. Sellâm, İbrahim el-Harbî, Ahmed b. Mansur er-Remâdî, İbn Sa'd, Abdülaziz b. Muhammed ed-Deraverdî, Süleyman b. Davud es-Sazukunî, Muhammed b. Ahmed ez-Zuhelî, Mus'ab ez-Zübeyrî, Ebû Bekir b. Ebi Seybe, Ebû Bekir es-Sagânî, Ma'n b. Musa b. Yahya el-Kazzâz, Mücahid b. Musa, Ahmed b. Ali el-Abbâr, İbn Numeyr, Yezid b. Harun,[225] Abbas el-Anberî ile Muhammed b. İshak es-Saganî gibi muhaddisleri örnek olarak sayabiliriz.[226]

Vâkıdî'nin garib hadis rivayet etmesi hususunda İbn Seyyidi'n-nâs: "Vâkıdî'nin bilgisinin çokluğu, ilmî enginliği, bilgilerinde garib şeylerin bulunmasına sebep olmuştur. Garib şeylerin bilgi dağarcığında olması onun eleştirilmesini doğurmuştur. Oysaki onun, Hz. Peygamber devri olaylarını çok yönlü araştırması birçok rivayet elde etmesine ve üstünlüğüne sebep kabul edilmelidir. O rivayetleri bilmeyen ve garib bulan kişi, Vâkıdî'den nakledilen bir rivayetten dolayı onu eleştirir. Ancak yapılacak araştırma onun râvi olduğunu, nakillerinden dolayı kendisine yöneltilen suçlamalardan uzak olduğunu açıkça gösterecektir" şeklinde görüş bildirir.[227]

---

[224] **Zehebî**, *Siyer A'lam*, C. IX, s.369.

[225] Yezid b. Harun, Ahmed b. Hanbel'in hocalarındandır. Vâkıdî'nin sika olduğunu belirtir. Bkz. İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. VII, s.314, 315; **Yakut**, XVII, s.278; S. K. **Sandıkçı**, s.233-234.

[226] İsmi geçen muhaddislerin Vâkıdî hakkındaki görüsleri için bkz. Hatîb el-**Bağdadî**, C. III, s.8-19; İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, 17-21; İbn **Hacer**, *Tehzib*, C. IX, s.365-366.

[227] İbn **Seyyidi'n-nâs**, C. I, s.20-21.

Çağdaş siyercilerden Muhammed Câsim[228] ile M. Hamidullah da aynı kanaati paylaşırlar ve "Yahya b. Maîn, Vâkıdî 20.000 garib hadise sahiptir. Bunları büyük muhaddisler bilmemektedir, der. Bu söz doğrudur. Ancak bu, garib hadisleri Vâkıdî'nin uydurduğu anlamına gelmez. Bilakis o bunları halktan duydu, hadis ulemasından değil. Kendisine bu hadisleri rivayet edenler mübalağa etmiş olabilirler. Ancak bu durum Vâkıdî'nin yalancı olduğunu göstermez. Bu bizim görüşümüzdür. Aynı zamanda (Kitâbü'l-Emvâl'in sahibi) büyük muhaddis Ebû Ubeyde Kâsım b. Sellâm'ın da görüşüdür"[229] ifadeleriyle Vâkıdî'yi savunurlar.

Eğer Sehâvî gibi ilk dönem İslam tarihini, hadis ilimlerinden biri olarak kabul edersek Vâkıdî, hadis mektebinin, siyer ve megâzî bölümünde yer alır.[230] Mamafih, Yakut el-Hamavî, Vâkıdî'nin siyer ve megâzî konusunda ittifakla sika olduğunu kaydeder. [231] Zehebî ise Vâkıdî'yi siyer ve megâzîde imam kabul eder.[232] Megâzî ve tarihte Vâkıdî'ye ihtiyaç olduğunu belirtir.[233]

Sonuç olarak Vâkıdî, Hz. Peygamber devrine ait rivayetlerden, siyer ve megâzî konulu olanlarda ittifakla sikadır ve önemli bir kaynaktır. Hadis ve galatu'l-hadis, ilmü'r-ricâl gibi hadis ilimlerine derin vukufu olan bir şahsiyettir. Hadis uyduran bir râvi olmamakla birlikte Hz. Peygamber devri ile ilgili haberlere karşı derin bir ilgi duyan ve bu sebeple bunları tasnifli tarzda telif ettiği eserlerine değil de, derlemelerine, ayırt etmeden eline geçen bütün rivayetleri kattığı söylenebilir.[234]

5.2. Şîalık İthamı

İbnü'n-Nedîm, Vâkıdî'nin takıyye gösteren mutedil bir Şiî olduğunu kaydeder. Bu iddiasını desteklemek için "Musa'nın asası, İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi Ali de Peygamber'in mucizelerindendir" hadisini onun rivayet ettiğini söyler.[235] Fakat İbnü'n-Nedîm bu hususta yalnız kalır. Ancak Şîa ulemasından Muhsin Emin ve Agabüzürg Tahranî gibileri İbnü'n-Nedîm'in ileri sürdüğü iddiayı ona atfen

---

[228] M. **Hammâdî** el-Meşhedânî, C. I, s.391.
[229] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 13 (M. Hamidullah'ın takdimi).
[230] Ali b. Hüseyn b. Ali el-**Mesudi**, *Murucu'z-Zeheb ve Maadini'l-Cevher*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, 1965, C. IV, s.33.
[231] **Yakut**, C. XVII, s.379.
[232] **Zehebî**, *Tezkire*, C. II, s.348; Mizan, C. III, s.663.
[233] **Zehebî**, *Siyer A'lam*, C. IX, s.469.
[234] **Şulul**, İlk Dönem İslâm Tarihçiliği Ve İlk Devir Siyer ve Megâzî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî, (Doktora Tezi) s.198.
[235] İbnü'n-**Nedim**, s.150.

nakletmekten başka herhangi bir bilgi vermezler. Agabüzürg Tahranî, İbnü'n-Nedîm'in iddiasına binaen Vâkıdî'nin kitaplarını Şîa ulemasının eserleri içinde zikreder.[236]

İtikadi mevzulara çok ehemmiyet veren ve bu hususta ince eleyip sık dokuyan hadisçiler, Vâkıdî'ye hadis ilminin "cerh ve ta'dil" kuralları açısından önemli tenkitler yöneltirlerken onun Şiîliğinden hiç bahsetmezler.

Vâkıdî'nin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğumunu ve şehit edilmesini konu edinen kitaplarının bulunması İbnü'n-Nedîm'i destekler gibidir. Ancak Vâkıdî'nin Hz. Ebû Bekir'in biyografisine ve vefatına tahsis ettiği, ayrıca Hz. Ömer'in hilafetindeki icraatına ayırdığı eserleri de vardır.[237]

Diğer taraftan Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinde Hz. Ali'ye dair rivayetler İbn İshak, İbn Sa'd ve Taberî'de bulunan rivayetlerin benzeridir. Hatta farklı görüşlerin konu edildiği olaylarda Vâkıdî'nin, Hz. Ali'nin lehinde olmayan tercihlerde bulunduğunu görmekteyiz.

Mesela Hz. Peygamber'in Uhud savaşından Medine'ye dönüşünde, Hz. Fatıma onun yüzünü temizlerken, Hz. Ali su getirmeye gider. Hz. Ali kılıcını Hz. Fatıma'ya bırakır. Hz. Ali'nin kana bulanmış kılıcını gören Peygamber Efendimiz Uhud'da kahramanca savaşan sahabilerin isimlerini sayar. Fakat söz konusu rivayette Hz. Ali'nin ismi geçmez.[238] Yine Uhud savaşında Mekkelilerin bayraktarlarının öldürülmesi anlatılırken, "livâ" en son Abdüddarogullarının kölesi Suvab'ın elinde kalır. Müslüman savaşçılar onu da katlederler. Vâkıdî, bayraktarı katleden kişinin kimliği ile ilgili farklı görüşlerin olduğunu söyler. Sa'd b. Ebû Vakkas veya Hz. Ali veya Kuzmân tarafından öldürülmüş olabileceği şeklinde ihtimalleri sıraladıktan sonra "bize göre sabit olan görüş onu Kuzmân'ın öldürdüğüdür" diye belirtir.[239]

Vâkıdî'nin Şiîlik ile tenkit edilmesinin bir nedeni de Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin kollarında vefat ettiğini destekleyen rivayetlerde bulunmasıdır. Ancak Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'nin kollarında vefat ettiğini ifade eden rivayetleri de nakletmiştir.[240] İlgili iki tür rivayet incelendiğinde Vâkıdî'nin bir râvi olarak eline geçen iki tür rivayeti de naklettiği ve bunlar arasında tercih yapmadığı görülecektir.

Yine Uhud savaşında firar eden Müslüman savaşçıların isimlerini sayarken Vâkıdî, "Uhud'da firar edenler, falan kimse, Haris b. Hâtıb, Sa'lebe b. Hâtıb, Sevvad b.

---

[236] İmam Seyyid Muhsin **Emin**, *A'yânü'ş-Şîa*, Beyrut 1983, C. X, s.30-31.
[237] İbnü'n-**Nedim**, s.150.
[238] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.249.
[239] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.228.
[240] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. II, s.262-263.

Guzeyye....”[241] şeklinde bir ifade kullanır. M. Jones, Vâkıdî’nin belirsiz bıraktığı kişilerin İbn Ebi’l-Hadid’in Vâkıdî’den aldığı bir rivayete göre “Hz. Ömer ve Osman” olduğunu söyler. Belâzürî’nin Vâkıdî’den yaptığı nakilde ise o kimsenin “Hz. Osman” olduğunu ifade eder. Bu, ehl-i sünnet akidesinde Hz. Ömer ve Osman’a atfedilen değerin azaltılması anlamına geldiği için Vâkıdî’nin Şiîlikle itham edilmiş olabileceğini söyler. [242]

Diğer taraftan Vâkıdî, Hulefa-i Râşidîn’in şahsiyetleri ile alakalı rivayetlere de yer vermektedir. Ayrıca Şîa’nın *vasiyet* inancına aykırı rivayetleri vardır. Hulefa-i Râşidîn’den ilk ikisi ile ilgili Vâkıdî’den rivayet edilen bir hadis bu açıdan ilginçtir. Vâkıdî’nin yaptığı rivayette sahâbe olan Ebû Ervâ es-Sedusî’ye istinaden: “Resulullah’ın yanında oturuyordum. Ebû Bekir ve Ömer huzura geldiler. Hz. Peygamber (onları görünce), beni sizinle destekleyen Allah’a hamd olsun” dediği nakledilir.[243]

Vâkıdî’nin rivayet ettiği başka bir hadiste ise Hz. Peygamber’in yönetimle alakalı bir vasiyetinin gerçekleşmediğine değinilir. Vâkıdî, Bişr b. Said’e dayanarak, onun Zeyd b. Halid el-Cühenîye, “Hz. Peygamber herhangi bir kimseye vasiyet etti mi?” diye sorduğunu, o da cevaben, hayır, dediğini belirtir.”[244] Bu, Vâkıdî’nin sanıldığı gibi Şiî bir yapı içinde olmadığını gösterir.

Kanaatimizce itikadi konulara çok önem veren ve bu hususta sık dokuyup ince eleyen hadisçilerin Vâkıdî’ye yöneltilen Şiilik tenkiti karşısında susmaları ve bunu teyit edecek herhangi bir beyanatta bulunmamaları Vâkıdî’ye yöneltilen bu ithamın yersiz olduğunu gösterir.

5.3. Vâkıdî’nin Abbasî Taraftarlığı Sebebi ile Bazı Haberler Üzerinde Tahrifat Yapması

Vâkıdî’nin Abbasîlere karşı meyli sebebiyle bazı haberler üzerinde tahrifat yaptığı ileri sürülür.[245] Ancak buna dair iki rivayet dışında örnek verilmez:

a. Vâkıdî, Bedir savaşında esir alınan Mekkelilerin isimlerini verirken Hz. Abbas’ın ismini kaydetmez.[246]

---

[241] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.277.
[242] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.18 (M.Jones'in takdimi).
[243] **Zehebî**, *Siyer A'lam*, C. IX, s.468.
[244] İbn Adî el-**Cürcânî**, C. VI, s.242. Nakledilen iki hadisin ravisi de Vâkıdî'dir.
[245] Suphi **Salih**, bu eleştiriyi muhaddislerin Vâkıdî'ye yönelttiğini söyler. Hadiscilerin ona yönelttikleri tenkidler arasında böyle bir tenkide rastlayamadık. Bkz. *Hadîs İlimleri*, s.295.

b. Hz. Ömer'in divanda Hz. Abbas'ın isteklerine öncelik verdiği[247] ve onun Hicret'ten önce İslamiyeti kabul etmiş olduğu meselesinde Vâkıdî başlıca kaynak gösterilir.[248]

Vâkıdî'nin biyografisinden bahseden kitaplar, onun Abbasî halifelerinden Harun er-Reşid ve Me'munla iyi ilişkiler içinde olduğunu haber verir. Ancak dinî ilimlerle ugraşan bilginlerin sıkıntı çektiği *halku'l-Kur'ân* düşüncesinin Me'mun tarafından benimsenmesi ve mihne dönemini başlatması (212/827-218/833) Vâkıdî'nin vefatından sonra olmuştur.[249] Eğer Vâkıdî, Me'mun'un mihnesi döneminde onunla dostluk kursaydı en azından fikre karşı baskı uygulayan biriyle iyi ilişki kurmasından dolayı bir ilim adamı olarak kınanabilirdi. Oysa Vâkıdî'nin hayat hikâyesinden bahseden tabakât kitaplarından onun siyasi kavgalardan uzak, ilimle uğraşan, aynı zamanda çevresindeki devlet ricâliyle iyi ilişkiler içinde bulunan, mütevazı bir kişilige sahip olduğunu anlamaktayız.

Vâkıdî'nin Abbasîlerle iyi münasebet kurmasından dolayı bazı tarihî gerçekleri tahrif ettiği söyleniyorsa da buna dair bir misal dışında başka bir kayıt gösterilmez. O da Vâkıdî'nin Bedir savaşında esir düşen Mekkelilerin isimlerini sayarken Abbas'ın ismini vermemesidir. Hakikaten Vâkıdî el-Megâzî'de bu konuda susmuştur. Ancak İbn Sa'd ondan aldığı üç rivayette bunu açıkça ifade eder.[250] Vâkıdî'nin el-Megâzî'de bunu ifade etmemesini delil göstererek, tarihî hakikatları tahrif ediyor, şeklinde genel bir hüküm çıkarmak ilmî açıdan kabul edilebilir bir sonuç değildir.

Vâkıdî başka bir rivayetinde "Hz. Ömer'in divanda Abbas'ın isteklerine öncelik verdiğini" belirtmesi onun aleyhine değerlendirilir. Hâlbuki rivayetin devamında Abbas'a farklı rakamlara ulaşan tahsisat sıralanır. Buna göre Hz. Abbas'a kimileri beş bin, kimileri ise yedi bin dirhem verildiğini söyler. Aynı rivayette Hz. Ömer'in Resulullah'ın hanımları hariç hiç kimseyi Bedir ashabına tercih etmediği belirtilir. Bu tafsilat Abbas'a öncelik tanındığı tarzındaki eleştiri konusu olan görüşün tam zıttıdır. Demek ki Vâkıdî bu konudaki farklı rivayetleri sıralamış fakat hüküm

---

[246] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.138.
[247] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. IV, s.29.
[248] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. IV, s.31; J. **Horovitz**, s.125-126.
[249] **Taberî**, C. IX, s.485, 498-515; Muhammed Ebu **Zehra**, *İslâm'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Abdülkadir Sener vd., İstanbul 1983, 2. Bölüm, s.377, 378; P. K. **Hitti**, C. II, s.660-661.
[250] İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. IV, s.12, 13.

vermemiştir.[251] Bu durumda rivayetin sadece bir kısmını alarak müellif hakkında hüküm vermek ilmî anlayışa uymaz.

5.4. Vâkıdî'nin Kitabü'l-Megâzî'sinde Meçhul Şahıslardan Rivayet Alması

Çağdaş siyer yazarlarından bazıları Vâkıdî'nin eserlerinin müsteşrikler tarafından takdir edilmesini onun için kusur sayarlar.[252] Diğer taraftan aynı kişiler, "Vâkıdî ilmî çalışmalarda itimat edilecek biri değildir..." derken onun talebelerinden olan İbn Sa'd hakkında ise "Resûl-i Ekrem ve ashabına dair o kadar kapsamlı ve ayrıntılı bir eser vücuda getirmiştir ki, şimdiye kadar hiç kimse ona denk bir eser vermemiştir" derler.[253] Keza "Vâkıdî'nin el-Megâzî'sini incelediğimizde, ricâl kitaplarında isimlerini bulamayacağımız şahıslardan rivayetler aldığını görürüz" diye ilave ederler.[254] Bu ifadeler kendi içinde tutarlı değildir. Güvenilemeyecek biri nasıl olur da çok mutemet bir âlim yetiştirebilir? Veya sadece Vâkıdî'nin eserinde yer aldığı söylenen bilgiler nasıl olur da ayrıca değer kazanır? Hâlbuki Vâkıdî'nin bu iki özelliği, yani kapsamlı eserler veren bir talebe yetiştirmiş olması ve böyle özel bilgileri eserlerine katabilmesi onun tarih alanındaki başarısına delil sayılmaz mı? Üstelik ulema onun siyer ve megâzîdeki güvenilirliğini açıkça belirtmişlerdir.

Diğer taraftan müsteşriklerin takdir edip yayınladıkları birçok İslami klasikler bulunmaktadır. Bunlara, müsteşrikler tarafından kıymetlerinin takdir edilip yayınlanmasından dolayı "güvenilmez" damgasını vurup bir tarafa atmak ilim açısından ne derece doğru olabilir? İlim kesin veriler üzerine bina edilir. Kanaatimizce müsteşriklerin kötü niyet sahibi olduklarını farz ederek kendi ilmî mirasımızı reddetmek doğru kabul edilebilir bir tutum değildir.

İbn Sa'd'ın eserinde Vâkıdî'ye ait sayısız rivayeti gördükten sonra "Vâkıdî hiçbir yönden bahse layık değildir; ama onun öğrencisi ve kâtibinin eseri bir şaheserdir" demek yukarda da söylendiği gibi açık bir çelişkidir. Dolayısıyla bu fazla eleştiriye tahammülü olmayan bir iddiadan ibarettir.

Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinde meçhul şahıslardan rivayet aldığı iddiası örneklendirilmediği için boşlukta kalmakta ve eserin tümüne yöneltilmiş bir tenkit gibi

---

[251] **Belâzürî**, s.657-658.
[252] **Umerî**, E. Z. s.26.
[253] **Nedvî**, Süleyman, *Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza, İstanbul, 1928. C. I, s.47.
[254] **Umerî**, s.36.

durmaktadır. Oysa Vâkıdî, sahâbe ve tabiîn ulemasının hâl tercümeleri hakkında ilk eser veren bir tarihçidir.

Talebesi olan İbn Sa'd'ın titizlikle nakletmesi sonucu bu eserin çoğu günümüze ulaşmıştır. Üstelik Vâkıdî, "galatu'r-ricâl"[255] konusunda eser yazmış bir şahsiyettir. Kitâbü'l-Megâzî adlı eserinde naklettiği bilgilerin çoğunu ise Medineli tanınmış yirmi beş âlimden almıştır.[256]

[255] *Kitâbü Galati'l-Hadis.*
[256] Tezimizin "Vâkıdî'nin Hocaları" bölümüne bkz.

II. BÖLÜM

BİR İLK İSLAM TARİHÇİSİ OLARAK VÂKIDÎ

1. Vâkıdî'nin Tarih Yazıcılığı

Vâkıdî, Hz. Peygamber'in ardından yaşlı gözlerle ve özlem içerisinde onun değerli hatıralarını yaşatma ve sanki o aralarından hiç ayrılmamış gibi onun anılarıyla hayat bulan Müslümanların buluşma merkezi olan Medine'de gözünü dünyaya açmıştı. Dedesinin, babasının teneffüs ettiği manevi ve ilmî iklim onu da çepeçevre kuşatmıştı. O günlerde Medine Hz. Peygamberin aziz hatıralarının saklanmaya çalışıldığı bir açık hava müzesi gibiydi. Hz. Peygamber'den geriye kalan her türlü bilgi, belge ve anıyı yaşatma ve gelecek nesillere aktarma işini kendisine görev telakki etmiş Müslüman âlimler, Hz. Peygamber'in siyerini yeniden ihya etmeyi, kitaplara aktarmayı ve gelecek kuşaklara örnek olmasını gerçekleştirmeyi gaye edinmişlerdi. Bunu sadece dünyevi amaçlar ve öğrenme-öğretme arzusuna bağlamak doğru değildir. Aksine dini yaşatmak ve o dinin Peygamberini insanlara her yönüyle tanıtabilmek, onun tebliğini tüm dünyaya iletebilmek ve mesajlarını kusursuz şekilde aktarabilmek için, sadece muhaddisler, müfessirler, fakihler değil; eli kalem tutan herkes hummalı bir çalışma içerisinde olmuştur. Bunların arasında siyer ve tarih yazıcıları da vardır. Müslüman tarihçiler bu hedefi baştan beri adeta kutsal bir görev olarak görmüşlerdir.

Özellikle Hz. Peygamber dönemi tarihini yazma sürecinde çok değişik konuları içine alan hadislerin erken bir vakitte kitâbet, tedvin ve tasnifine çalışılmış, hadisin söz konusu safhaları içinde İslam tarihçiliğinin ilk türleri olan siyer, megâzî vb. ilimlerin temelleri atılmıştı. Bu türlerin en olgun meyveleri ise İbn İshak'ın Sîre'si, Vâkıdî'nin el-Megâzî'si ve İbn Sa'd'ın et-Tabakât'ı olmuştur.

Hicri ilk üç asrın İslam tarihçiliğinin en verimli bir devri olduğunu söyleyebiliriz. Bu zaman dilimi içinde cahiliye tarihi derlenmiş, *eyyâmü'l-Arab* ile ilgili birçok

çalışma yapılmış, ensâb ilmi yazılmış, ridde, fütûh ve umumi tarihlerin en güzel numuneleri ortaya konmuştu.

Bu dönemde tarih yazanlara baktığımızda öne çıkan belli başlı hususiyetler şunlardı:

1. İsnat üslûbu en temel ilmi şarttı. İsnatsız hiçbir haber muteber addedilmiyordu.
2. Kıssa üslûbunun etkisi kişilere göre değişiyordu.
3. Tarih rivayetçiliğe dayalıydı.
4. Ele alınan hadiseler teferruatlı olarak anlatılıyor ve tarihî malzemenin tertibinde kronolojiye dikkat ediliyordu.

Hicri II. asrın birinci yarısı ile III. asrın başlarında (130-207/747-823) yaşamış olan Vâkıdî İslam tarihçiliğinin Medine Mektebi'ne mensup addedilir. İlk dönem İslam tarihçileri içinde yer alır. O ve selefi İbn İshak'la birlikte tarihçi muhaddisler devri başlar. Vâkıdî ve talebesi İbn Sa'd ile birlikte ilk dönem İslam tarihçiliği biter ve en olgun meyvelerini verir.[257]

Kaynaklardan bize ulaşan bilgilere göre Vâkıdî, Kur'ân, fıkıh ve hadis ile beraber özellikle siyer, megâzî, fütûh, tabakât gibi tarihî konularda ehliyetli bir âlimdi.

Vâkıdî'nin zaman itibariyle tarihî konularda ilgi alanı İslamiyetin doğuşuna yakın cahiliye devrinden başlar ve Abbasî devletinin 188/803 yılına kadar uzanır.

Vâkıdî'nin konu itibariyle tarihte ilgi alanı ise İslam ümmetinin zaman içindeki gidişatı muvacehesinde olmuştur. O denemde Vâkıdî, İslam ümmetinin tarih içindeki seyrini ana hatlarıyla takip etmesinin yanı sıra; muhtelif kesitler halinde belirli bir süreç ya da konu üzerinde derin bir tahkik ve tetkik başarısı ile adını alanında öncülerin en başına yazdırmıştır.

"Vâkıdî, ilme değer veren bir aile muhitinde İslâmî ilimler bakımından en zengin dönemini yaşayan Medine'de hayatının yaklaşık elli yılını geçirdi. Kur'an ilimleri ve fıkıh yanında hadis toplamaya çok önem verdi; bilhassa megazî, İslâm tarihi ve tabakatla meşgul oldu. Hadis, fıkıh, siyer ve megazî âlimlerinin, bunlar arasında tâbiînin son tabakasından olan Muhammed b. Aclân ve Ma'mer b. Râşid gibi hocaların ders halkalarına katıldı. Mâlik b. Enes ve çevresindeki kişilerden, İbn Şihâb ez-Zührî'nin yeğeni Muhammed b. Abdullah ile Muhammed b. Aclân, İbn Cüreyc, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Mahreme b. Bükeyr el-Medenî'den ve daha birçok muhaddisten

[257] **Şulul**, İlk Dönem İslâm Tarihçiliği Ve İlk Devir Siyer ve Megâzî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vakıdî, (Doktora Tezi) s.205.

hadis aldı. Ma'mer b. Râşid ve Osman b. Dahhâk el-Medenî yanında bilhassa Ebû Ma'şer es-Sindî'den en ince ayrıntılarına kadar megazî bilgilerini tesbit etti. Ayrıca kendilerinde Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemleriyle ilgili haber ve hâtırat bulunan sahâbî torunlarına, şehit ailelerine ve başka kimselere ulaşarak onların anlattıklarını yazıya geçirdi. Gazve ve seriyyelerin yapıldığı Mekke, Medine ve Hicaz bölgesindeki diğer yerlere gidip incelemelerde bulundu. Ayrıca Hicaz bölgesi dışına da seyahat etti. Böylece el-Meğâzî adlı eserinde savaşların nerelerde cereyan ettiğini ve bunların coğrafî konumunu ayrı ayrı yazma imkânına kavuştu. Kendisi yirmi yaşında iken Ebû Hanîfe'nin dersine katılmak üzere Kûfe'de bulunduğu sırada onun Bağdat'ta vefat ettiğini duyduğunu anlatır.[258] Bu dönemde ve Bağdat'a yerleştikten sonra Kûfe ve Basra'ya, Dımaşk, Humus ve Rakka'ya gitti. İbn Cüreyc, Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Evzâî ve Süfyân es-Sevrî gibi fakihlerden faydalandı. Vâkıdî'nin kitâbet ve tedvin zamanından kalan malzemelerden, bunlar arasında bilhassa Resûl-i Ekrem ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerine ait belgelerden topladığı hadisleri, megazîye, ashaba ve özellikle tâbiîne dair bilgi ve haberleri levhalara kaydettiği bilinmektedir. Bu maksatla iki kâtibin kendisi için devamlı çalıştığı, hatta zaman zaman kaybettiği levhaların Medine'de bulunup kendisine iade edildiği belirtilmektedir. İbrâhim el-Harbî, Vâkıdî'nin Mâlik b. Enes ile İbn Ebû Zi'b'in görüşlerini en iyi bilen sika bir râvi olduğunu ifade eder.[259]

Vâkıdî, tarih konulu eserlerini yazarken isnat üslubuna[260] sıkı sıkıya bağlı kalmış, kıssa üslûbuna soğuk bakmış, mahallî ve milli rivayetlere iltifat etmemiştir.

Tarihî malzemesini mümkün olduğu kadar sağlam ve geniş kaynaklara başvurarak toplamış; ayrıca bununla yetinmeyerek duyduğu hadiseleri yerinde tetkik ve tespit etmeye çalışmıştır. Yine tarih malzemesini dikkatli bir şekilde kronolojik sisteme göre düzenlemiştir. Tarihe ait kitapları içinde İslami ilimlerin yanısıra ele aldığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik hayatını tasvir etmeye çalışmıştır.

Yine Vâkıdî tarih alanında sadece İslam dönemiyle değil; aynı zamanda İslam öncesi Mekke ve Medine tarihi ile de meşgul olmuştur. Onun İslam devri hakkındaki eserleri ise umumi tarihler, siyer, megâzî, ridde, fütûh, tabakât kitapları ve kültür tarihi gibi muhtelif konuları da kapsar.

---

[258] et-*Tabakât*, C. V, s.425; C. VI, s.369.
[259] **Hatîb**, C. III, 6-7
[260] Mustafa **Fayda**, "Vâkıdî", İ.A. T.D.V., 2012, C. 42, s.471-475.

Tarih konusundaki eserlerinin temel özellikleri, üslubunda mübalağadan uzak durması ve sade olması, isnada önem vermesi, olayları titizlikle tarihlendirmesi, şiire mutedil bir yaklaşım sergilemesi, mahallî kıssaları eserlerine katmaması, birleşik senet ve metni tarihî anlatımda usul olarak benimsemesi, bir konuyu merkez edinmekle birlikte çeşitli mevzulara dair bilgi vermesi, coğrafi ayrıntıları zikretmesi şeklinde sıralayabiliriz.[261]

Vâkıdî, sahâbe hayatları ve Medine, Kûfe ve Basralı âlim ve muhaddislerin hayat hikâyeleriyle ilgilenmiş, galatu'l-hadis ve galatu'r-ricâl konularına eğilmiş, özellikle siyer ve megâzî konulu eserlerine ilmî eleştirel bakış açısı da katmıştır. Eserleri, Hz. Peygamber'in siyerini ve yaşadığı ortamı ayrıntılarıyla tasvir etme çabasının ürünü olmakla birlikte, muhaddislere isnatları eleştiri süzgecinden geçirebilmelerini sağlamada yardımcı olma gayesi de vardır. Bu da muhaddislerin ona yönelik yergilerindeki haksızlığı ortaya koyar.

Özetle, "Vâkıdî seleflerinden kendisine intikal eden zengin bir malzemeye dayanarak İslam tarihçiliğinin birçok türünün ortaya çıkmasını sağlamakla birlikte, artık o ve çağdaşlarının gayretleriyle İslam tarihçiliği kendine has bir mecraya girmiştir."[262]

2. Bilimsel Çalışma Metodu ve Eserinin Değerlendirilmesi

Vâkıdî'nin konusu tarih olan malumatı ve rivayetleri derleyip, düzenlemede ve telif etmede belirli bir usule sahip olup olmadığını özellikle Kitabü'l-Megâzî, Kitâbü'r-Ridde gibi eserlerini ve bu kitaplarla ilgili tartışmaları inceleyerek, Vâkıdî'nin İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de bulunan rivayetlerini ve etkilerini araştırarak tespit etmeye gayret ettik. Bu noktadaki tespitlerimiz bize Vâkıdî'nin tarih konusunda belli usuller çerçevesinde çalıştığını gösterdi. Vâkıdî'nin tarihî konularda prensip haline getirdiği usullerin bir kısmını seleflerinde de görmekteyiz, bir kısmının ise sadece ona mahsus bir durum olduğu görülmektedir. Biz, önce Vâkıdî'nin tarih etrafında zaman ve konu itibariyle ilgi alanının sınırlarını belirlemeye çalışalım.

Vâkıdî, zaman itibariyle tarihî konulara ilgisi cahiliye devrinden başlar. Bu devir İslamiyetin doğuşundan az önceki devirdir. Bunu, Vâkıdî'nin *Ahbâru Mekke, Kitâbü Harbi'l-Evs ve'l-Hazrec* ve *Kitâbü Emri'l-Habeşeti ve'l-Fil* adlı eserlerinin

[261] **Şulul** Kasım, s.207.
[262] **Şulul** Kasım, s.207.

isimlerinden, İbn Sa'd ve Taberî'de bulunan Vâkıdî'ye ait cahiliye çağı ile ilgili rivayetlerden anlıyoruz.[263]

Vâkıdî'nin zaman bakımından tarihî konuları ele alışı yukarıda değinilen hususla sınırlanmayıp, Abbasî hilafetinin 188/803 yılına kadar uzanır. Çünkü Taberî'nin Vâkıdî'den yaptığı en son nakil 188/803 yılında Harun er-Reşid'in hac emirliğini yapması ve Medine'ye uğraması ile ilgilidir.[264] Ahmed Emin her ne kadar Taberî, Vâkıdî'nin *Tarihü'l-Kebir* adlı eserinden 179/795 yılına kadar iktibaslarda bulunduğunu söylese de az önce yaptığımız nakil, Taberî'nin 188/803 yılına kadar Vâkıdî'den iktibaslar yaptığını gösterir.[265] Vâkıdî'den yapılan nakillerin 188/803 yılına kadar uzanması, onun hem ömrünün sonlarına kadar tarih ilmiyle uğraştığını; hem de *Tarihü'l-Kebir* adlı eserinin İslam tarihinin iki yüzyıl gibi uzun bir dönemini ele aldığını ortaya koyar.

Vâkıdî'nin tarihe ilgisini zaman ve konu bakımından belirledikten sonra onun tarihteki metodu ve özellikleriyle ilgili tespitlerimize geçebiliriz.

Vâkıdî, eserlerinde, cahiliye devrinden kalan kıssa üslûbuna iltifat etmemiş hadisçilerin isnad üslûbuna sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Ancak Vâkıdî tarih konulu rivayetleri nakletmede Zührî'nin başlattığı, İbn İshak'ın devam ettirdiği birleşik senet ve birleşik metin anlayışını geliştirmiştir.

Kitabü'l-Megâzî'de olduğu gibi Vâkıdî aynı tarihî hadisenin çeşitli yönlerini ele alan ve farklı râvilerden gelen rivayetleri bir sistem içinde, birleşik senet ve metinle birleştirip ele aldığı olay için bir ana mecra oluşturur; tam isnatlarla ulaştığı bu bilgileri ana mecraya akıtmakla anlatıma bütünlük kazandırmaya çalışır.

Vâkıdî tarihî bir olayı incelerken tek kaynakla yetinmez. Kitabü'l-Megâzî'de olduğu gibi araştırmasını çeşitli bilgi kaynaklarıyla destekler.

Vâkıdî tarihî konularda aynı olayla ilgili farklı görüşleri aktarmayı, görüşler arasında tercih yapmayı bir prensip kabul etmiştir. Hatta İslam tarihçiliğinin ilk ekolleşme döneminde yer alan; "bu Irak ehlinin isnadıdır",[266] "Mekkeli ulemanın bu konuda şöyle dediğini işittim",[267] "Mekkeli tarihçilerden hiçbirinin bunu söylediğini duymadım"[268] ve "Medine uleması arkadaşlarımız şöyle dediler"[269] gibi ibarelerle

[263] İbnü'n-**Nedim**, s.150.
[264] **Taberî**, C. IX, s.162.
[265] A. **Emin**, *Duha'l-İslâm*, C. II, s.335.
[266] **Taberî**, C. III, 400, II, s.368-369, 462-463; C. III, s.410, 415; C. IV, s.16; C. V, s.185, 190.
[267] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.146.
[268] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.65.

farklı görüşlere dikkat çeker. Bu anlayışın ilk temsilcisi Vâkıdî'dir diyebiliriz. Vâkıdî, aktardığı rivayetleri araştırmayı ve gerektiğinde eleştirel bir bakış açısıyla kendi notunu eklemeyi de ihmal etmemiştir. Bu özelliği dolayısıyla hadis usulünde cerh ve ta'dil kurallarına bağlı olarak eleştirel tarih anlayışının doğmasına ve gelişmesine yardımcı olduğunu da söyleyebiliriz.[270]

Vâkıdî, her ne kadar temelde rivayetçi tarih geleneğine mensup ise de özellikle Kitabü'l-Megâzî'de ortaya çıktığı gibi eserlerinde coğrafya, lügat ve nesep bilgilerine, fıkıh ve şiire yer vermiştir. Olay yeri incelemesi yapıp elde ettiği bilgileri kitabına katması onun çalışmalarına değer katmıştır. Hocalarından aldığı bilgilerle yetinmeyip, ilgili devirlerin siyasi vesikalarını, yazılı kaynaklarını kullanması onun kuru bir rivayetçiliğe de körü körüne bağlı olmadığını göstermektedir.

Vâkıdî, tarihî olayları yorumlama başarısını göstermiş ilk İslam tarihçilerinden sayılabilir. Mesela Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında 6/627 yılında gerçekleşen Hudeybiye Barışı'nı şu şekilde yorumlamaktadır: "Hudeybiye Barışı İslam'ın en büyük zaferidir. Çünkü savaş insanlar arasına bir duvar çekmiş, konuşmalarına engel teşkil etmiş ve sadece savaşta düşman taraflar olarak karşılaşmalarına sebep olmuştur.

Ancak barış, savaş şartlarını ortadan kaldırdı, sükûneti sağladı ve insanlar arasında emniyeti temin etti. Sosyal ilişkilerde iyileşme sonucu insanlar İslam'ı konuşur oldu ve İslam'a girenlerde hissedilir bir artış oldu. Hatta İslam'a karşı şirki temsil eden, savaşlar tertip eden Kureyş'in reislerinden Amr b. Âs, Halid b. Velid gibiler bile İslam'a girdi. İhtidalar barıştan önceki sayının miktarına ulaştı, hatta geçti. Sonuçta İslamiyet Arap yarımadasının her tarafına yayıldı".[271]

Özellikle Kitabü'l-Megâzî'de ve Kitâbü'r-Ridde'de, olayların öncesine ve sonrasına yaptığı onlarca tarihî atıflar Vâkıdî'nin tarihî olayların arka planlarına, sebep ve sonuçlarına nüfuz etme çabasının bir uzantısıdır.

Buna bakarak Vâkıdî'nin tarihî olayları yorumlamayı genel bir prensip olarak kabul ettiği şeklinde bir sonuca ulaşamasak da, hadiselerin öncesi ve sonrasına atıflarda bulunmayı bir prensip kabul ettiğini ve bunu, tarihî olayları sebep-sonuç ilişkisi içinde ele alma çabası olarak değerlendirebiliriz.

---

[269] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.150, 153; II, s.720; **Taberî**, II, s.392, 398.
[270] **Taberî**, C. II, s.368-369, 462-463; C. III, s.410, 415; C. IV, s.16; C. V, s.185, 190.
[271] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.624.

Vâkıdî, tarih malzemesini kronolojik sistem içinde düzenlemeyi bir usul olarak benimser. Bunu, sadece Kitabü'l-Megâzî'de değil, et-Tarihü'l-Kebir gibi genel tarih kitaplarında da uygular. Vâkıdî'nin bu konuda seleflerine göre daha gelişmiş bir sisteme sahip olduğu söylenebilir.[272]

Son olarak Vâkıdî'nin tarihteki metoduna ait şunları da ekleyebiliriz:

Vâkıdî, tarihî rivayetlerde İsrailiyyata hiç iltifat etmemiş ve bu konuda İbn İshak'ın aksine İsrailiyyattan uzak durmayı tarihe ait malzeme toplamada bir kural olarak benimsemiştir. Vâkıdî, eserlerine mahallî kıssaları katmaktan sakınmış, şiire karşı mutedil bir yaklaşım sergilemiş ancak ihtiyaç oranında iktibaslar yapmıştır.

Netice olarak Vâkıdî'nin İslam tarihçiliği alanında seviyeli bir usulle ve çağına göre yeni bir metotla eserler vermesi ve öncekileri aşma çabası Müslümanlar arasında bilimsel tarih anlayışının doğmasında ve gelişmesinde önemli bir aşama olmuştur.[273]

Vâkıdî'nin konu itibariyle tarihe ilgisinin çeşitli sahalara yöneldiğini görmekteyiz. Bu alanları maddeler hâlinde şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1. Siyasi İslam tarihi: Taberî'nin Vâkıdî'den yaptığı 700 küsur nakil buna delildir. Bu nakillerde 1/622. yıldan 188/803. yıla kadar İslam tarihinin siyasi gelişmelerini izlemek mümkündür. Vâkıdî, İslam tarihinin birçok önemli siyasi olayları ile ilgili müstakil eserler de yazmıştır. Bunlar *es-Sakif ve Bey'ati Ebi Bekir*, *Kitâbü'r-Ridde*, *Kitâbü'ş-Şûrâ*, *Hadisü'd-Dâr ve Meşhedü Osman*, *Kitâbü'l-Cemel*, *Yevmu Sıffîn*, *Maktalü'l-Hüseyin* gibi eserlerdir.

2.2. Dinî İlimler Tarihi: Vâkıdî'nin İslam hukuk tarihiyle ilgili *Tarihü'l-Fukaha* adında bir eser yazması ve onun *Tabakât*ı'ndan alınmış İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtu'l-Kübrâ'*da yaptığı yüzlerce rivayet buna delildir. Vâkıdî, bu eserlerinde özellikle dinî ilimlerde şöhret kazanmış âlimlerin biyografileri ve çalışmalarıyla ilgili önemli bilgiler vermiştir. Vâkıdî'nin *Tarihü'l-Fukahâ*, *İhtilâfu Ehli'l-Medine ve'l-Kûfe fi Ebvâbi'l-Fıkh*, *Kitâbü's-Sünne ve'l-Cemâa ve Zemmü'l-Heva ve Terkü'l-Havâric fi'l-Fiten* adlı eserleri İslam mezhepler tarihini konu edinen ilk çalışmalar sayılabilir.

---

[272] **Halil**, İmaduddin, İslam Tarihi: Bir Yöntem Araştırması, çev. Ubeydullah Dalar, İstanbul 1985, s.119; J. M. B. **Jones**, "İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Megâzîsinin Kronolojisi, VIII-2, 115-164; A. **Durî**, İlmü't-Tarih, s. 30; Ahmed **Emin**, *Duha'l-İslâm*, C. II, s.335.

[273] **Brockelmann**, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, Ankara 1964. s.111.

[273] Ahzâb Sûresi, 33/21; Mumtehine Sûresi, 60/4-6.

[273] İbrahim Ahmed el-**Adavî**, "Megâzî Resûlillah li'l-Vâkıdî", *Mavsiatu Türasi'l-İnsani*, Kahire ts., C. V, s.244.

2.3. Biyografik eserler: Vâkıdî'nin bu sahadaki çalışmaları Hz. Peygamber'in siyeri, sahâbe ve tabiînin biyografileriyle ilgili eserler şeklinde ortaya çıkmıştır.

Vâkıdî, Hz. Peygamber'in siyerini çeşitli yönlerden ele alan birden fazla kitap yazmıştır. Bunlar: *Mevlidü'n-Nebî*, *Mechulu'l-ism fi Hayati'n-Nebî* (s.a.v.) *Kable'l-Meb'as, Kitâbü's-Sîre, Kitabü'l-Megâzî, Kitâbün fi gazveti Uhud, Vefatu'n-Nebî* adlı eserleridir.

Vâkıdî yüzlerce sahâbenin biyografileriyle ilgili *Tabakât* adlı eserinin yanı sıra *Siretu Ebi Bekir ve Vefatihi*, *Mevlidi'l-Hasan ve'l-Hüseyin* ve *Ezvâcü'n-Nebî* adında sahabi biyografilerine ait müstakil kitaplar telif etmiştir.

2.4. Vâkıdî'nin İslam kurumlarını ele alan eserleri de bulunmaktadır.

Bunlar: *Tuamü'n-Nebî, Kitâbü Darbi'd-Denânir ve'd-Derâhim, Kitâbü's-Sûra, Medâ'i Kureyş ve'l-Ensar fi'l-Katâi, Vaz'u Ömer ed-Devâvin ve Tesanüfi'l-Kabâil ve Merâtibihâ ve Kitâbü's-Savâif* gibi eserlerdir. Bu eserler İslam kurumları tarihinin ilk örnekleri kabul edilebilir.

2.5. Cahiliye devri ile ilgili tarih çalışmalarına örnek sayılabilecek Vâkıdî'nin *Ahbaru Mekke, Kitâbü Harbi'l-Evs ve'l-Hazrec ve Kitâbü Emri'l-Habeşeti ve'l-Fil* adında eserleri bulunmaktadır.

Yine Vâkıdî'nin eserlerinin listesini incelediğimizde, tabakât, ridde tarihi, fütûh ve şehir tarihi gibi İslam tarihinin değişik türlerinde eser verdiğini görüyoruz.[274]

Vâkıdî'nin İslam tarihinin değişik yönleriyle ilgilenmesi ve bu konularda eserler yazması onun tarihî olayların zaman içindeki yatay seyrini izlediğine işaret eder. Ayrıca o muhtelif kesitler şeklinde belirli bir dönem veya konuyu ele alıp inceleme başarısını göstermiştir. Bu, Vâkıdî'nin tarihî konuları çok yönlü bir şekilde inceleyip aktarmayı ilke edindiğini gösterir. Onun bu yaklaşımını Kitabü'l-Megâzî'de megâzî konusunu merkez kabul edip, bu eksen etrafında, ait olduğu devri çok yönlü bir şekilde tasvir edişinde görebiliriz.

3. Kitabü'l-Megâzî'nin Kaynakları ve Vâkıdî'nin Kaynaklardan İstifade Usulleri

İslam tarihçiliğinin ilk mektebi, Medine'de Emevi devletinin son dönemlerinde teşekkül etmiştir. Medine İslam tarihçiliği mektebi, dinî gayelerle ve bütün dinî

[274] Klasik İslâm tarihçilerinden **Sahavî**, Zehebî'ye dayanarak İslâm tarihini çesitli yönlerden ele alan 40 tür kitap yazıldığını söyler. Bkz. Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, el-*İ'lân bi't-Tevbih Limen Zemme't-Tarih*, thk. F. Rosenthal, Beyrut ts., s.150-154.

rivayetlere şamil olan hadis içinde doğup, hadisin kitabet, tedvin ve tasnif safhalarını geçirmiştir.

Medine İslam Tarihi Mektebi dinî bir çevre içinde doğduğu için öncelikli olarak Resulullah'ın siyer ve megâzî'sini tasnif ile işe başlamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in sünneti ve siyeri dinin ikinci kaynağı ve Müslümanlar için hayatta uyulması gereken en güzel bir numune (usve-i hasene)dir.[275]

İşte hicri birinci ve ikinci asırda siyer-megâzî ilminin gelişmesinin son aşamasını ve en güzel örneğini oluşturan Vâkıdî'nin el-Megâzî'si Medine İslam Tarihi Mektebi'nin meyvesidir.[276] Bu sebeple el-Megâzî'nin kaynağının sahih rivayet kaynağı, İslam hukuk sisteminin doğduğu ve İslam'ın ilk siyasi ve kültürel merkezi olan Medine'ye ait olması şaşırtıcı bir husus değildir.

Vâkıdî bu hususa özellikle işaret etmiştir.

Kitabü'l-Megâzî'nin kaynaklarını dörde ayırabiliriz:

a- Hadis'in kitabet, tedvin ve tasnif safhalarının ürünleri olan yazılı malzemeden doğrudan veya şahısları aracılığıyla elde edilen bilgiler. [277]

b- Hz. Peygamber devrine ait siyasi vesikalardan elde edilen bilgiler. [278]

c- Olayların meydana geldiği yerlerin görülüp incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler. [279]

d- Muhadislerden, siyer ve megâzî âlimlerinden tahammülü'l-hadis usullerinden biriyle elde edilen bilgiler. Bu bağlamda Vâkıdî'nin üstatlarından ilim alırken kullandığı lafızları üç gruba ayırabiliriz:

1- Vâkıdî'nin *haddesenâ*, *haddesenî*, *ahberenâ* ve *ahberenî* gibi lafızları kullanması: Bu ıstılahları zamanın mevcut vesikalandırma usullerini göstermek için kullanmıştır. Bu usuller *tahammülü'l-hadis* usulleridir ve bütün bu usuller arasında ortak nokta, kullanılan malzemenin temelde yazılı kaynağa dayanması ve hocanın talebesine haberi kullanma iznini vermesidir. [280]

---

[275] Ahzâb Sûresi, 33/21; Mumtehine Sûresi, 60/4-6.
[276] İbrahim Ahmed el-**Adavi**, "Megâzî Resûlillah li'l-Vâkıdî", Mavsiatu Türasi'l-İnsani, Kahire ts., C. V, s.244.
[277] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.148,153; C. II, s.422, 423, 493, 631, 692, 800.
[278] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1030, 1032, 1084.
[279] Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinde bulunan coğrafi bilgiler buna örnek teşkil eder.
[280] M. M. el-**A'zamî**, s.271-272.

2- Vâkıdî'nin *semi'tu* lafzını kullanması. Bu ifade Vâkıdî'nin bir kısım üstatlarından semâ' (yani haberi bizzat nakleden kimseden işitme) yoluyla bilgi aldığını gösterir. [281]

3- Vâkıdî'nin *emlâhü aleyye* tabirini kullanması. Bu tabir, Vâkıdî'nin bazı hocalarından özellikle kitâbet yoluyla ilim aldığını ifade eder. [282]

Vâkıdî'nin rivayet naklederken kullandığı senetler ikiye ayrılır:

3.1. Haberlerin asıl sahiplerine aracılar vasıtasıyla yükseltildiği ayrı ve bütün unsurları tam olan isnatlar: Vâkıdî'nin bu tarz isnatları hadis kitaplarında görülen senetlerin aynısıdır. Vâkıdî'nin el-Megâzî'sinin ana mecrasını her ne kadar birleşik senetler oluştursa da ancak birleşik senetlerin oluşturduğu ana mecraya akan ve kuvvet veren yüzlerce tam isnatlar bulunmaktadır. Vâkıdî, ana mecrayı oluşturan birleşik senetten ayrıldığı zaman, tıpkı hadis rivayetinde olduğu gibi her haberin ayrı isnadını zikrettikten sonra bilgi verir.

Vâkıdî'nin tam isnatlarına şu misalleri verebiliriz:

a- "Bana, Ma'mer, Zührî'den, o da Urve'den, o da Aişe'den, 'Mücezzizel-Müdlici, Zeyd ve Üsâme'ye baktı...' dediğini tahdis etti". [283]

b- Ebi Bekir b. Yahya b. en-Nadr, babasından, o da Üsâme b. Zeyd'den, "Üsâme b. Zeyd Suriye seferinden dönerken Vadi'l-Kura'ya ulaştığında Medine'ye Müslümanların selametini haber veren bir müjdeci gönderdiğini, bana tahdis etti."[284]

3.2. Birleşik Senetler: Tarihî olayların ifade edilmesinde, müteselsil ve bütün ögeleri birbirine bağlı bir anlatım esas olduğu için Vâkıdî bu anlatım tarzını kullanarak tarihe ait malzemesini birleşik senet ve birleşik metin içinde takdim etmiştir. Tarih sahasında bu tarz anlatım Vâkıdî'nin seleflerinde görülür.[285]

Zaten birleşik senet, aynı olayla ilgili rivayetleri toplayıp müteselsil ve bütün bir hikâye meydana getirmek için rivayetlerin sahiplerini bir senet içinde toplayıp, rivayetlerini bir metin hâlinde nakletmek demektir.

Vâkıdî ekseriyeti Medineli 76 râviden 46 adet "birleşik senet" teşkil ederek megâzî ve megâzî ekseninde oluşan hadiselere ait haberleri nakletmek için el-Megâzî'sine bir ana mecra oluşturur. Diğer yüzlerce tam isnatlarla elde ettiği rivayetleri hep bu ana mecraya aktararak anlatımda bir bütünlük meydana getirir.

---

[281] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.234, 289; II, 526.
[282] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.122.
[283] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1126.
[284] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1124.
[285] el-**Adavî**, C. V, s.248.

Birleşik senetleri kendi içinde ikiye ayırabiliriz:

1- Bilgi alınan şahısların kaynaklarının belirtilmediği *birleşik senetler*. Mesela: "Mamer b. Raşid, İbn Ebi Sebre, Üsâme b. Zeyd, Musa b. Muhammed, İbn Ebi Zi'b, Abdulvahid b. Meymun, Hizam b. Hişam, İbn Cüreyc ve Abdullah b. Amir, hepsi bana Hz. Peygamber'in Veda Haccı ile ilgili haberlerin bir kısmını anlattılar. Bazısı bazısından rivayetini daha iyi muhafaza edici idi. Ben hepsini toplayıp yazdım". Dikkat edilirse birleşik senette Veda Haccı ile ilgili bilgilerin kimlerden alındığı belirtilmiş fakat birleşik senette ismi geçen şahısların bilgi kaynakları verilmemiştir.[286]

2- Vâkıdî, bazen birleşik senetlerde geçen şahısların bilgi kaynaklarını belirtir. Mesela: "Bana, Ma'mer, Muhammed b. Abdullah (Zührî'nin yegeni) ile Mâlik b. Enes Zühri'den, o da Âmir b. Sa'd'dan, o da babası Sa'd b. Ebû Vakkas'tan..... tahdis etti."[287] Söz konusu birleşik senedin metninde, Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ebû Vakkas'ın hastalığı sebebiyle onu ziyaret etmesi anlatılır. Geçen birleşik senette rivayetin üç râviden alındığı belirtmekle birlikte, bu üç râvinin haberi kimden aldıkları da ifade edilmiştir.

Vâkıdî'nin haberleri rivayet edişinde dikkat çeken diğer hususları şöyle özetleyebiliriz: O, el-Megâzî'sinde bilgi verirken genellikle farklı görüşlere yer verir. Bunu farklı ibarelerle beyan eder. Bu ibarelerden bazıları şunlardır:

1- "....denilir ki.....",

2- "...başka biri de dedi ki...",

3- "...bu konuda bundan başkasını da duydum...",

4- "bu konuda başka bir görüş de duydum...." ve

5- "bu konuda iki görüş rivayet edilmektedir...."[288]

Vâkıdî'nin rivayetleri araştırması, farklı görüşleri tartışması ve rivayetler arasında tercihlerde bulunması tarih sahasında ilk olarak tenkit unsurunu kullanması anlamına gelir ki bu, hasseten zikredilmesi gereken bir özelliktir. Bu özellik seleflerinde ve çağdaşlarında görülmez. [289] Yine o bazen tarihî rivayetler konusunda farklı ekollerin

---

[286] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, 1088.
[287] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, 1115.
[288] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.88, 100, 101, 102, 147, 350; C. II, s.472, 507, 579, 585, 810, 833; C. III, s.909, 947, 927, 974, 1057.
[289] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.191, 192, 220, 227, 229, 244, 247, 300, 344, 347; C. II, 551, 661, 761, 788; III, s.984.
[289] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.65, 151, 153, 154, 158; C. II, s.443, 720, 786.

(Medine Ekolü, Hicaz Ekolü, Irak Ekolü gibi) bulunduğuna işaret eder. Bazen, sahsi kaynaklarına dayanarak bilgi verdiği olur.[290]

Sonuç olarak Vâkıdî, sadece tarihî rivayetleri aktaran bir nakilci değil, ele aldığı rivayetleri bir sistem içerisinde dikkatli bir şekilde derleyip düzenleyen ve ilmî tarihçiliğin oluşumunda öncülük eden bir bilim insanıdır.

4. Kitabü'l-Megâzî'de Yer Alan Birleşik Senetlerle ile İlgili Bir Değerlendirme

Vâkıdî'nin Kitabü'l-Megâzî'de birleşik senetlerle rivayette bulunduğu hocaların çoğu Medine asıllı veya oraya sonradan Medine'ye yerleşmiş âlimlerdir.

el-Megâzî'nin kaynakları içinde yer alan şahısların biyografilerini inceledigimizde, Vâkıdî'nin en çok bilgi aldığı şahısların hadisçi olmaları yanı sıra siyer ve megâzîye özel ilgi göstermiş ve bu sahada yazılı malzemeye sahip olan Urve b. Zübeyr, Zührî, Asım b. Ömer b. Ebi Katâde, İbn Cüreyc, Abdullah b. Ebi Bekir b. Hazm, Ma'mer b. Raşid, Abdullah b. Ebi Bekir b. Muhammed, Yezid b. Ruman, Süfyan es-Sevri, Mâlik b. Enes ve Ebû Ma'şer es-Sindi gibi salahiyetli zatlar olduğunu görmekteyiz. Hatta Vâkıdî'nin hocalarından Ebû Ma'şer, Ma'mer b. Raşid ve Musa b. Ukbe gibi âlimler megâzî sahasında müstakil eserler yazmışlardır. Diğer taraftan Vâkıdî'nin üstatları içinde ehl-i kitap rivayetlerine itibar eden Vehb b. Münebbih gibi veya mahallî kıssalara ihtimam gösteren ve kıssa üslubunu temsil eden tarihçiler yoktur. Buna karşılık Vâkıdî, takdir ettiği fakat muhtemelen doğrudan bilgi almadığı ve siyer-megâzî ilminde selefi olan Muhammed b. İshak'ın adını, Kitabü'l-Megâzî'de hiç zikretmez.[291]

Vâkıdî, İbn İshak gibi Medine'de yetişmiş, onun çağdaşı ve halefidir.

Vâkıdî, Kitâbü'l-Megâzî'deki birleşik senetlerin sonunda genelde:

"Zikrettiğim râviler dışında bana bilgi veren başka sika râviler de vardır" şeklinde ifadelere yer verir. Yine o, hem Kitâbü'l-Megâzî'nin girişinde temel kaynaklarını gösteren birleşik senetten sonra hem kitabının muhtelif sayfalarında kaydettiği birleşik senetlerden sonra "dediler" (kâlû) ifadesini kullanır. Vâkıdî, bu iki kaynak gösterme

.

[291] Bkz. J. M. B. **Jones**, "İntihal Açısından İbn İshâk ve Vâkıdî'ye Göre Âtike'nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi", çev. Kasım Şulul, DEÜ İlahiyât Fakültesi Dergisi, İzmir 2002, C. XVI, s.309-328.

biçimiyle İbn İshak'a da işaret etmiştir.[292] Diğer taraftan Kitâbü'l-Megâzî'deki kaynakları arasında İbn İshak'ı hiç vermeyen Vâkıdî, Kitâbü'r-Ridde adlı eserinde onun ismini açıkça kaydeder.[293]

Vâkıdî'nin Kitâbü'l-Megâzî'de İbn İshak'ın ismine hiç yer vermemesinin bir sebebi, Medine kamuoyuna hâkim olan Mâlik b. Enes gibi mühim şahsiyetlerin İbn İshak'a bakış açısından kaynaklandığı söylenebilir.

Çünkü İbn İshak, siyer ve megâzî sahasında ehl-i kitap rivayetlerini önemsediği için Medine İslam tarihi ekolüne muhalefet etmiştir. Vâkıdî ise İsrailiyatı önemseme konusunda İbn İshak'tan ayrılır.[294]

Kitabü'l-Megâzî'de İbn İshak'ın ismine hiç yer verilmemesinin tarih araştırmaları açısından önemli bir başka sebebi, Vâkıdî ile İbn İshak'ın tarihe ait rivayetlerde, farklı görüşlere sahip olmalarıdır denebilir. Bu sebepledir ki bazı şarkiyatçılar Vâkıdî'nin el-Megâzî'sini ayrı bir râviler zincirinden geldiği ve daha ayrıntılı bilgi verdiği için, İbn İshak'ı değerlendirmek amacıyla kullanırlar. Özellikle olayları tarihlendirme hususunda İbn İshak ile Vâkıdî arasında görülen farklılıklar buna örnek teşkil edebilir.[295]

Müsteşrikler Vâkıdî'nin, İbn İshak'ın ismini zikretmemesini gizli bir rekabetle izah etmeye çalışırlar. Ancak Vâkıdî'nin Hz. Peygamber'in bi'set öncesi hayatı, ridde olayları ve fütûhat konusunda İbn İshak'tan istifade ettiğini açıkça belirtmesi, ismini zikretmesi ve selefi hakkında takdirkâr ifadeleri bu ihtimali zayıflatır.[296]

Vâkıdî, doğrudan İbn İshak'tan ilim tahsil etmiş olabilir. Vâkıdî'nin ekseriyetle birleşik senetlerin sonunda kaydettiği: "Zikrettiğim râviler dışında bana bilgi veren başka sika râviler de vardır" ibaresiyle kasdettiği şahıslar arasında İbn İshak yer alabilir. Çünkü Vâkıdî'nin, Taberî'de bulunan İbn İshak'tan bahsediş şekli çok yakın bir tanışıklığı yansıtır gibi görünmektedir.[297] Fakat Vâkıdî'nin şahsen İbn İshak'tan bilgi alması muhtemeldir. Çünkü Vâkıdî doğmadan İbn İshak Medine'den ayrıldığı

---

[292] J. **Horovitz**, s.120-121. İbn İshak vefat ettiğinde (151/768) Vâkıdî henüz 20-21 yaşlarında bir gençtir. Ayrıca Vâkıdî doğmadan İbn İshak Medine'den ayrılmıştır.
[293] **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, thk. Mahmud Abdullah Ebu'l-Hayr, Ürdün ts., s.54.
[294] İbn **İshak**, Sîre, s.28-35 (M. Hamidullah'ın takdimi); A. Durî, İlmü't-Tarih, s.31.
[295] W. Montgomery **Watt**, Hz. Muhammed Mekke'de, çev. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara 1986, s.3; J. M. B. **Jones**, "İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Megâzîsinin Kronolojisi: Bir Metin Tahlili", çev. Kasım Şulul, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001/VIII-2, s.115-164; Muhammed Mahir **Hammad**, *Marâci' Muhtarat an hayati Resûlillah*, Daru'l-Ulum yayını, byb. 1982, C. I, s.46-47.
[296] J. **Horovitz**, s.121; ayrıca bkz. **Vâkıdî**, *Kitâbü'r-Ridde*, s.19; F. **Sezgin**, *Tarihü't-Türasi'l-Arabî*, I/2, s.91.
[297] J. **Horovitz**, s.121'den naklen.

için, Vâkıdî İbn İshak'la görüşmemiş olabilir (hac, ilim öğrenmek için yolculuk ve başka bir sebeple görüşme ihtimallerini göz ardı ederek). Ancak bu Vâkıdî'nin aracılar vasıtasıyla İbn İshak'ın ilmî mirasına ulaşmadığı anlamını taşımaz.[298]

Yine bilinmesi gerekir ki, İbn İshak'ta bulunmayan birçok değerli bilgileri Vâkıdî farklı yollarla elde edip kitabına dercetmiştir. Bu sebeple Vâkıdî'nin eseri, Hz. Peygamber'in siyerinin Medine safhasını değerlendirmek açısından İbn İshak'ın eserinden daha şumullü bir kaynaktır.

5. Kitabü'l-Megâzî'de Dönemin Hayat Tarzını, Kültür ve Sanatını Yansıtan Bilgiler

Şüphesiz Kitabü'l-Megâzî'nin asıl konusunu Hz. Peygamber zamanında yapılan gazve ve seriyyeler oluşturur. Ancak Vâkıdî, megâzî ekseninde dönemin tarihine ışık tutacak ve birçok konuyu aydınlatacak bilgileri vermeyi ihmal etmemiştir.

Kitabın megâzî konuları: Medine site devletinin Mekkeli Kureyşlilere karşı yürüttüğü cihat hareketi, Medine ve çevresinde bulunan Yahudilere karşı yapılan mücadele ve bölgede Yahudi varlığına son verilmesi, Arap yarımadasında İslam nüfuzunun kademe kademe yaygınlaştırılması ve İslam'ın yayılışı, kabile asabiyetinin Hudeybiye Barışı ile bertaraf edilip Mekke'nin fethi, elçiler yılı ve İslam davetinin Arap yarımadasının dışına taşınması, Resûlullah'ın Veda Haccı ve vefatı, gibi mevzulardır.

Yine Vâkıdî, eserinde İslam toplumunun oluşumu, İslam'ın birey ve toplum hayatında aşamalı olarak kökleşmesi, İslam hukuk sisteminin aşama aşama ortaya çıkışı, Hz. Peygamber'in duaları, hitabeleri,[299] mucizeleri, nübüvvetinin delilleri,[300] meydana gelen olayların öncesine ait bilgiler, daha sonraki etkileri ve kazanımlarına dair yüzlerce tarihî atıflar[301] hadiselerle ilgili inen ayetler ve tefsirleri, coğrafi bilgiler[302] lügat bilgileri, nesep bilgileri[303] ve siyasi belgeler gibi birçok konuda Hz.

---

[298] el-**Adavi**, İbrahim Ahmed, "Megâzî Resûlillah li'l-Vâkıdî", Mavsiatu Türasi'l-İnsani, Kahire ts., C. V, 246.
[299] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.46, 59, 67, 81; C. II, s.471, 537, 836, 844; C. III, s.937, 1017, 1114.
[300] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.25, 49, 61, 107, 318; II, s.476, 502, 503, 516, 588, 636; III, s.905, 1019, 1037, 1039, 1041, 1083.
[301] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.23, 33, 57, 63, 90, 161, 177, 192, 209, 304, 353; C. II, s.441, 479, 485, 506; C. III, s.874, 883, 1033, 1045, 1125.
[302] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.10, 11, 12, 13, 17, 21, 23, 28, 40, 46, 48, 100, 113, 147, 173, 207, 334, 335, 355, 395; C. II, s.675, 711, 713; C. III, s.895, 897, 983, 1104.
[303] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.32, 43, 54, 61, 63, 75, 81, 93, 179, 274, 289; C. II, s.538, 721; C. III, s.876, 1032, 1085.

Peygamber devrinin tarihi hakkında ihmal edilmesi mümkün olmayan bilgiler vermiştir.

Mesela fıkıhla ilgili İslam sulh ve savaş hukuku,[304] ganimetlerin taksimi,[305] Medine'nin haram bölge kılınması,[306] miras hukuku,[307] korku, cenaze ve sefer namazları,[308] hac ve umre ahkâmı,[309] tazir cezaları,[310] zekât ve ilgili meseleler,[311] mut'a nikâhının yasaklanması,[312] bilerek terkedilmiş malların hükmü[313] gibi İslam teşriine ait birçok konuda olayların gelişimi ile ilintili olarak bilgi verilmiştir.[314]

Hadiseler geliştikçe doğan problemlerle ilgili inen yüzlerce ayete, sebeb-i nüzüllerine ve tefsirlerine Vâkıdî kitabında yer vermiştir. Mesela, Enfal Sûresi ve tefsiri,[315] Uhud Gazvesi'nde inen ayetler,[316] Hudeybiye barışında inen ayetler[317], Beni Nadir Yahudileriyle ilgili inen ayetler,[318] Hendek savaşında inen ayetler[319] ve Tebuk seferinde nazil olan ayetler[320] tefsirleri ile birlikte verilmiştir.

Vâkıdî, Hz. Peygamber devrinde yapılan birçok anlaşma ve yazışma metinlerini kitabına katmıştır. Hatta Vâkıdî'nin bizzat kendisi Resulullah'ın Dumetü'l-Cendel ve Ezruh ahalisine yazdığı siyasi vesikaları görmüş ve kendisine birer nüsha çoğaltmıştır.[321]

Şimdi Kitabü'l-Megâzî'de ele alınan dönemin hayat tarzını ve medeniyetini yansıtan bilgilere geçebiliriz:

Cahiliye çağı ifadesiyle İslam dininin ortaya çıkışından önceki devirde yaşayan Arapların, bilhassa Hicaz bölgesi halkının âdet ve geleneklerini, dinî inançlarını, ticari ve sosyal ilişkilerini kastediyoruz. Hz. Peygamber'in İslam dinini halka tebliğ ve

---

[304] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.758.
[305] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.98, 100.
[306] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.22.
[307] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.331.
[308] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.309, 396; C. II, 473, 572, 573, 625.
[309] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.573, C. III, 1088, 1115.
[310] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.934.
[311] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.973-977, 1084-1087.
[312] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.865.
[313] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1002.
[314] Yukarıda verdiğimiz örnekler, Vâkıdî'nin fıkıhçılık yönüne ışık tutar ve fıkhi konularla yakından ilgilendiğini gösterir.
[315] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.131-138.
[316] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.319-329;Vâkıdî, el-*Megâzî*, C. I, s.380-383.
[317] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.494-495.
[318] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.618-623.
[319] Vâkıdî'nin el-Megâzî'de gelişen olaylarla ilgili nazil olan ayetleri ve tefsirlerini topluca vermesi onun "Tefsiru'l-Kur'ân" adlı eseri hakkında bize fikir verebilir.
[320] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.1022-1025, 1060-1076.
[321] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1030, 01031, 1032; ayrıca bu vesikalar için bkz. M. Hamidullah, *el-Vesaik*, s.118-119, 293-294.

yayma vazifesi ile görevlendirilmesinden önceki zamanda yaşayan Arapların durumunu ifade eden cahiliye çağı iki devire ayrılır: İlk cahiliye çağı, son cahiliye çağı.[322] İslamiyet'in doğuşundan az önceki çağa, ikinci cahiliye çağı veya son cahiliye çağı denir ki Vâkıdî bu dönemle özel olarak da ilgilenmiştir.[323]

Cahiliye terimi, Arapların din ve toplum hayatının âdet ve geleneklerini, aynı zamanda İslam öncesi tarihsel devir ile birlikte, bir hayat felsefesi ve bir dünya görüşünü ifade eder. Cahiliye, şirk, kabilevi taassup gibi prensiplere dayanan bir anlayıştır ve İslam'a aykırıdır.[324] İşte Vâkıdî bu kültüre ait bilgileri yeri geldikçe kitabına almıştır.

Kitabü'l-Megâzî'de verilen bilgilere göre cahiliyede Allah inancıyla beraber, Araplar ona bir sürü putları ortak koşarlar.[325] Kabile ve akrabalık, fertleri birbirine bağlayan en önemli bağdır.[326] Kabileler arası rekabet devamlı söz konusudur. Kan davaları yarımadada asla eksik olmaz ve kana karşı mutlaka kan dökülmelidir.[327] Savaşlarda önce mübareze yapılır, teke tek kavgada rakipler denklerini isterler, aksi bir durum şeref ilkesine aykırıdır.[328]

Vâkıdî, cahiliye âdetine göre ganimetin dağıtılması (el-mirbâ' yani ganimetin 1/4'ünün kabile reisine verilmesi),[329] çalgılar, hacda cahiliye âdetleri,[330] kaseme -fâili meçhul cinayetlerde zan altında olanların yemin etmesi- âdeti[331] ve benzeri konularda küçük notlar şeklinde birçok bilgiyi eserinin muhtelif yerlerine serpiştirmiştir.

Kitabü'l-Megâzî'de o dönemin giyim eşyaları (mesela; Yemen veya Mısır dokumasından mamul elbiseler),[332] zinet esyaları, kaplar, yiyecekler (hurma ve türleri, hamr, kuru üzüm, kavrulmuş un, un, zeytinyağı, sarımsaklı tirit, süt ürünleri, peynir, buğday gibi yiyecekler) ve yemek pişirme tarzları gibi mutfak kültürüne ait bilgiler,[333]

---

[322] Neşet **Çağatay**, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s.98, 99.
[323] Vâkıdî, son cahiliye çağı ile ilgili "Ahbaru Mekke", "Harbu'l-Evs ve'l-Hazrec" ve "Kitâbü Emri'l-Habese ve'l-Fil" adında eserler yazmıştır. Bkz. İbnü'n-**Nedim**, s.150.
[324] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.880; Tashihiko **Izutsu**, Kur'ân'da Allah ve İnsan, çev. Süleyman Ateş, Ankara ts., s.189-191.
[325] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.38, 63, 124.
[326] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.90; C. II, 470.
[327] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.17.
[328] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.223, 225.
[329] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1102, 1104, 1105.
[330] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.715.
[331] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.490, 573, 853; C. III s., 878.
[332] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.16, 24; II, 616, 625, 767, 796, 797; C. III, s.878, 1019.
[333] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.89; II, 519, 573, 615, 620, 632, 673.

deri ve meşin çeşitleri, çadırlar, Çin aynası, makas, es-safratu (dönemin jileti), zirai aletler[334] hakkında birçok bilgiye de rastlıyoruz.

5.1. Ticaret: Vâkıdî'ye göre çölde yaşayan Arapların en önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılık iken[335] şehirlerde (Mekke gibi) yaşayan insanların önemli geçim kaynağı ticarettir. Mesela, Mekkeliler tüccar insanlardır. Ortak ticaret kervanları tertipler, başta Suriye'nin çeşitli merkezlerine olmak üzere, Habeşistan gibi komşu ülkelere gönderirlerdi.[336]

Mekke'ye Taif'ten şarap, kuru üzüm, edem (deri ve çeşitleri), Yemen'den kumaşlar ve güzel kokular getirilirdi.[337] Medineliler Necid ve Şam'a köle satar, Nabatlılar da Medine'ye çeşitli mallar getirirlerdi. Medine'de Beni Kaynuka Yahudileri, kuyumcuydurlar ve mesleklerini icra ettikleri bir çarşıları vardır.[338] Vâkıdî, eserinde dönemin piyasasında çeşitli malların fiyatları hakkında fikir verecek notlar kaydeder.[339]

5.2. Ağırlık Ölçüleri ve Paralar: Cahiliye çağında ve İslam'ın ilk dönemlerinde tedavülde olan paralar, Arap olmayanların darp ettikleri miskal, dirhem (genellikle Fars menşeli), dinar (Bizans menşeli) gibi paralardır. Bunların kendine göre ağırlıkları ve değerleri vardı. Vâkıdî, bu paraların Mekkeliler tarafından külçe olarak kabul edilip alış-verişte kullandıklarını belirtir.[340] Ağırlık ölçülerinin bazıları şunlardır: Ukiyye: 40 dirheme, nes: 20 dirheme; yani yarım ukiyye'ye tekabül eder. Nukr: Altın ve gümüşün eritilmesi sonucu elde edilen madeni parçalardır. Bunların ağırlıkları farklıdır ve para olarak kullanılır. Ağırlık birimi olarak vesk, menn (rıtıl), mudd, sâ' vb. ölçüler de vardır.[341]

5.3. Yazı Malzemesi: Vâkıdî, o dönemde kullanılan yazı malzemesi olarak sadece ed-devât'tan (ancak devât'ın medlülünü açıklamaz) bahseder. Üzerinde yazı

---

[334] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.480.
[335] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.197, 199, 200; II, s.448, 744.
[336] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.16,89.
[337] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.179.
[338] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.179.
[339] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.635, 681, 697, 715; C. III, s.909.
[340] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.17, 27, 32, 198; C. II, s.693; C. III, s.944, 980, 1018, ayrıca bkz. **Belâzürî**, s.682-683.
[341] Vâkıdî'nin verdiği bilgiler için bkz. **Belâzürî**, s.682-683.

yazılan iki malzemeden bahseder; bunlar ise ipekten mamul bez parçası ile edem (bir tür deri) den yapılmış Havlani (Dımaşk'a yakın bir köy) sayfalardır.[342]

5.4. Bayraklar: Vâkıdî, o dönemde savaşta tarafların taşıdığı alametlerden yalnızca bayrak (râye) ve sancaktan (livâ) bahseder.[343] Bu alametlerin renkleri değişir; bazen beyaz, bazen siyah veya başka bir renk olabilirler. Vâkıdî, Hayber savaşında Müslümanların taşıdığı Hz. Peygamber'e ait ve Hz. Aişe'nin bürdesinden yapılan, el-Ukâb (Kartal) denilen sancaktan da bahseder.[344]

Vâkıdî, bütün gazvelerde hem Müslümanların, hem karşı tarafın sancaktar ve bayraktarının isimlerini ve kullandıkları parolayı vermeyi ihmal etmez. Hatta Vâkıdî, Hz. Peygamber'in, cahiliye döneminde bayraktar olanlara, İslami dönemde de aynı vazifeyi vermeyi prensip edindiğini belirtir.[345] M. Hamidullah, bu uygulamanın Hz. Peygamber'in Medine'de teşekkül eden hükûmetini sürgünde fakat hukuki, Mekke'de iktidarda olan müşrik otoriteyi ise yürürlükte fakat gayrimeşru bir hükûmet kabul etmesi anlamına geldiğini belirtir.[346]

5.5. Silahlar: Vâkıdî, el-Megâzî'sinde dönemin silahlarıyla ilgili önemli bilgiler verir. Mesela o devirde Arap yarımadasında kullanılan silahların ekseriyetinin ismini zikretmekle birlikte, zaman zaman açıklayıcı bilgi de verir.

Vâkıdî'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber devrinde ordular şu silahlara sahiptir. Seyf (kılıç), kilab (kabzayı kılıca tutturan çivi), dir' (zırh), miğfer, kavs (yay), ok, mızrak, rumh (süngü), anazi (küçük süngü), ed-daraka (deri kalkan), kadîb (bir tür kılıç), turs (kalkan), el-etem (hisar), keseb (yakın mesafeden düşmana kum veya toprağı şiddetli bir şekilde fırlatmak için kullanılan alet), debbâbe (üstü zırhlı, hareket edebilen her nevi araba), mancınık, müfekke (üstü kapalı, kale duvarında delik açmak için kullanılan araba).[347] Vâkıdî, nadiren de olsa silah yapımına dair bilgiler verir.[348]

---

[342] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.13; C. II, s.477, 710; C. III, s.982,1051. Ayrıca bkz. M. **Hamidullah** "Allah'ın Elçisi ve Sahâbe Devrinde Yazı Sanatı", çev. Hasan Çağlar, İslâmi Araştırmalar Dergisi, Ankara 1988, 2/7, 95-102.
[343] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.58; C. II, s.649, 819, 824.
[344] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.649.
[345] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. II, s.813.
[346] M. **Hamidullah**, *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih **Tuğ**, İstanbul 1981, s.274.
[347] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. I, s.39, 47, 66, 69, 76, 82, 92, 94, 214, 218, 227, 253, 332; C. II, s.451, 501, 510, 653, 648; C. III, s.923, 927, 928, 960.
[348] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.927, 928, 960.

5.6. Şiir: Vâkıdî, her ne kadar İbn İshak kadar şiire önem vermese de dönemin edebî zevkini yansıtacak derecede eserinde şiire yer vermiştir. Vâkıdî, her şiirden sonra, şiiri nakleden râviyi mutlaka zikreder.[349]

5.7. Kabileler ve Kavimler: Kitabü'l-Megâzî'de o devirde yaşayan arap kabileleri, coğrafi dağılımları, kabile başkanları, diğer etnik unsurlar, bu unsurların dinleri, bulundukları yerler, İslam'ı temsil eden Medine site devleti ile münasebetleri, tedricen İslam'a girişleri Hz. Peygamber'in idari yapılanma içinde onlara tanıdığı statü gibi birçok önemli konuda bilgi vardır.[350]

Yukarda naklettiğimiz bilgi ve tespitler Kitabü'l-Megâzî'nin sadece bir savaş tarihi olmadığını gösterir. Megâzî ekseninde çeşitli konuları ele alan kitap, dönemin tarihini tasvir eden bir vesika mahiyetindedir.

J. Wellhausen'in Kitabü'l-Megâzî'nin özetini *Hz. Muhammed Medine'de* başlığıyla yayınlaması[351] eserin savaşlardan daha fazlasını muhtevi olmasını göz önünde bulundurmasından kaynaklandığını çağrıştırıyor.

6. Kitabü'l- Meğâzî'de Kullanılan Dil ve Üslup

Kitabü'l-Megâzî, Medine Tarih Mektebi'ne mensup Vâkıdî'nin sünnet ve sahih rivayet şehri Medine asıllı olan veya daha sonra oraya yerleşip ikamet eden üstatlara ve diğer bilgi kaynaklarına dayanarak yine muhtemelen Medine'de yazmaya başlayıp tamamladığı ve ona ait olduğu tartışmasız kabul edilen bir eserdir.

Ancak İbnü'n-Nedîm Vâkıdî'nin eserlerine ait kaydettiği listede bulunan üç kitabın (1- *Kitâbü't-Tarih ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as,* 2- *Kitâbü's-Sîre,* 3- *Kitâbü't-Tarihi'l-Kebir*) isimleri ve Kitabü'l-Megâzî'nin ayrı bir kitap olarak zikredilmesi, Kitabü'l-Megâzî'nin Vâkıdî'nin müstakil bir kitabı mı; yoksa az önce kaydettiğimiz üç kitaptan birinin bir bölümü mü olduğu tartışmasını gündeme getirmektedir. Problemimizle ilgili birkaç ihtimal ileri sürmek mümkündür. Şöyle ki: İbnü'n-Nedîm'in listesinde ilk sırada yer alan Vâkıdî'nin Kitâbü't-Tarih ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as eserinin ismi, Kitâbü'l Megâzî'nin, tarih, megâzî ve meb'as konularından

[349] Şairlerin listesi için bkz. **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1310-1319.
[350] *Kitabü'l-Megâzî*'de geçen kabile ve kavimlerin listesi için bkz. C. III, s.1254, 1272.
[351] **Boulatta**, Issa J. "*The Kitab el-Maghazi of al-Waqidi*", The Muslim World, ABD 1967, C. 59/2, s.160-161.

bahseden ve İbn İshak'ın Siyeri aynı tertipi ile yazılmış büyük bir kitabın bir bölümü olduğu ihtimalini hatırlatır.

İbn Sa'd, zaman zaman bi'set öncesi olayları Vâkıdî'den nakleder. Fakat Taberî, Habeşlilerin Yemen'e seferleri, Abdullah b. Abdulmuttalib'in vefatı gibi konularda Vâkıdî'ye itimat eder. İbn Kesir ise Tubbâlılardan bahsettiği zaman Vâkıdî'ye dayanmaz; İbn İshak'tan nakleder. İbn Kesir bi'set öncesi haberleri Vâkıdî'den nakletmek istediği zaman Hz. Peygamber'in veladet ve bi'setine yakın döneme ait haberleri nakleder. Binaenaleyh İbn Sa'd ve Taberî'nin, Vâkıdî'den naklettikleri cahiliye devri bilgilerini *Kitâbü't-Tarih ve'l Magazi ve'l Meb'as* kitabından aldıklarını söylemek mümkündür. Üç kısımdan oluşan kitap, İbn İshak'ın Siyer'ine yani *Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî*'sine benzetmektedir. Lakin Vâkıdî'ye İbn Sa'd ve Taberî'de nispet edilen cahiliyeye ait rivayetlerin azlığına baktığımızda, söz konusu ihtimal zayıflar.

Megâzî söz konusu olunca İbn Sa'd, Taberî ve İbn Kesir, Vâkıdî'ye çokça müracat ederler. Şayet el-Megâzî Vâkıdî'ye ait büyük bir kitabın bir bölümü ise, zikri geçen tarihçiler az önce bahsettiğimiz haberleri, Vâkıdî'ye ait hacimli kitabın geri kalan iki bölümden et-Tarih ve'l Meb'as kısımlarından nakletmişlerdir.

Önemli olan bir husus da, Taberî'nin cahiliye olaylarını nakladerken rivayetleri Vâkıdî'den İbn Sa'd aracılığıyla almasıdır. Megâzîye dair nakilleri ise Taberî, doğrudan Vâkıdî'den alır. Bu durum Taberî'nin, Vâkıdî'nin Kitâbü'l Megâzî'sine itimat ettiğini gösterir. Cahiliye ve bi'set öncesi haberlere gelince, Taberî aynı tavrı takınmaz.

İbnü'n-Nedîm'in el-Fihrist'inde olduğu gibi Vâkıdî'nin eserinin *Kitâbü't-tarih ve'l-Megâzî ve'l-Meb'as* şeklinde isimlendirilmesi bu eserin bir kitap değil, üç kitap olduğuna delil gösterilebilir. Bu kitaplar Kitabü'l-Megâzî diğer tarih ve bi'set konulu iki kitap Vâkıdî'nin *Kitâbü't Tarih*'i veya *Kitâbüs-Sîre*'nin bölümleri olabilir. Konu üzerinde araştırma yapan Kasım Şulul da "Söz konusu eserler ilk halleriyle günümüze ulaşmadıkları ve Vâkıdî'den sonra gelen İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî gibi tarihçiler hangi eserlerden nakil yaptıklarını hemen hemen hiç belirtmedikleri için, ileri sürülen ihtimallerden hangisinin gerçeğe yakın olduğunu tespit etmenin güç olduğunu[352] ifade ediyor.

[352] **Şulul**, Kasım, s.122.

7. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Yer Adları[353]

Aczü Hevzân: 493.

Akabetu Usfân: 66, 282, 401, 431, 508, 646, 720.

Artâs: 544.

Arzu Belkâ': 517.

Arzu Habeşe: 42, 166.

Arzu Mezcah: 709, 710,

Bâbu'z-Zeheb: 37.

Bahrân: 166.

Batni Meshâ: 650.

Batnu Seref: 544.

Batnu'l-Ba'îr: 527.

Batnu'l-Vâdî: 694, 723, 728, 732.

Bedî': 399.

Bedr: 51, 54, 60, 67, 68, 69, 85, 125, 126, 152, 155, 288, 518, 527, 674.

Begıyi'l-Cebel: 238.

Begıyi'l-Gardak: (el-Bekıy).

Behrâ: 516.

Bekr: 516.

Beldah: 422.

Belgıyet: 523.

Belî: 522, 523.

Beysân: 419.

Bi'ru Ma'ûne: 261, 262, 263, 264, 272.

[353] Sayfa numaraları Marsden **Jones**'in, *The Kitab Al Maghazi of Al-Vaqidi*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 2006, s.798-802. baskısına göre verilmiştir. (çvr.)

Buâs: 162.

Bustân: 41, 46.

Buvât: 38, 46.

Buyûtüs'-Sukyâ: (es-Sukyâ).

Cerbâ:[354] 680, 681.

Cüzam: 56, 516.

Derbi'l-Belah (Bağdat'ta): 37.

Dûmetü'l-Cendel: 40, 298, 591, 677.

Ebvâ: 45.

Ed-Debbe: 71.

el-Akîk: 230.

el-Amr: 40.

el-Arneyîn: 40.

el-Avdetü'l-Yemâniyye: 313.

el-Ays: 40, 393.

el-Bathâ: 560.

el-Bedâi': 178.

el-Begıy: 161, 162, 164, 377, 378.

el-Belgâ: 737.

el-Beydâ: 406, 500, 541.

el-Ci'râne: [355]569, 574, 576, 609, 610, 625, 626, 627, 635, 637, 645, 715.

el-Cinâb: Medine ile Feyd arasında bir yerdir. Hayber ve Vâdil-Kurâ arazisinde bir bölgede olduğu, Mâzinoğulları evlerinin olduğu bölge olduğu da söyleniyor.[356]

el-Cuhfe: 45, 65, 68, 169, 548, 720.

[354] Cerbâ ve Ezrah, Şam'da iki köydür. Araları üç günlük yoldur, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. 3, s.84.
[355] Mekke ile Tâif arasında Mekke'ye 29 Km uzaklıkta, Harem sınırları içerisinde bulunan kimselerin ihrama girme yerlerinden birisidir.
[356] *Mu'cemü'l-Büldân*, C. 2, s.164.

el-Cüreş:[357] 544.

el-Ebtah: 547, 730, 731.

el-Erâk: 544.

el-Esvâf: 250.

el-Evlâc: 396.

el-Fahlatîn: 397.

el-Fer': 500.

el-Gâbe: 40.

el-Hacer: 668.

el-Hicâz: 491, 493, 498.

el-Hizâr: 38.

el-Hubeyt:[358] 164.

el-Hudeybiye: 338, 415, 416, 418, 423, 426, 431, 432, 435, 436, 441, 499, 501, 502, 505, 508, 623, 727.

el-Irak: 71, 166, 474, 484.

el-İskenderiye: 419.

el-Kadiye: 41, 500.

el-Keder: 38.

el-Kedîd: 41.

el-Ma'den: 49.

el-Melîha: 49.

el-Merîsî': 300, 301, 309, 311, 338.

el-Mîfa'a: 41.

el-Salsal: 541.

el-Yemâme: [359]260, 254.

[357] Mekke istikametinde Yemen'in arka bölgelerinden biri, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. 3, s.84.
[358] Medine'den bir berîdlik yoldur. *Mu'cem mâ İsta'ceme*, s.306.

el-Yemâni: 615.

el-Yemen: 42, 274, 326, 460, 572, 672, 712, 713, 714, 719.

En-Nahbâr: 50.

En-Necd: 41, 374, 527.

En-Necdiye: 156.

Er-Rebeze: 382.

Er-Recî': 448, 449.

Er-Ruhâ: 54, 74, 69, 70, 106, 113, 114, 231, 256, 350, 406, 717.

Es-Seyâle: 717.

Es-Suveydâ: 658.

Eş-Şa'biyye: 507.

Eş-Şam: 38, 42, 46, 50, 55, 56, 155, 167, 192, 283, 298, 326, 374, 382, 393, 454, 474, 484, 490, 512, 516, 517, 538, 655, 673, 693, 705.

Etlâh: 41.

Et-Tâif: 43, 60, 109, 505, 547, 564, 574, 579, 610, 615, 616, 617, 618, 620, 621, 623, 626, 634, 637, 635, 638, 639.

Et-Tarf: 40.

Evtâs: 595, 610, 614, 615.

Eyle: 680.

Ezâhir:[360] 547, 557,

Ezruh:780, 681.

Ez-Zeğâbe: 404.

Ez-Zergâ: 56.

Fars: 617.

[359] Arabistan Yarımadasının doğusunda, yalancı peygamber Müseylime'nin ortaya çıktığı yer.
[360] Hira dağı ile Sakar dağı arasındaki mahallesi ile geniş yol arasında kalan yokuştur. **Ezrâkî**, *Ahbâru Mekke*, C. 2, s.287, 288.

Fedek: 40, 41, 398.

Fetak: 513.

Fûk: 488, 494.

Gabâ': 171, 257.

Gadîru'l-Eştât: 530.

Garân: 372.

Gatafan: 322, 323, 330, 331, 333, 337, 338, 341, 346, 348, 349, 350, 353, 392, 396, 445, 446, 497, 527.

Gazze: 56.

Gıfâr: 704.

Hadra: 41.

Haleb: 603.

Ham: 45.

Hamrâü'l-Esed: 234, 237, 250, 253, 255, 257.

Handek: 727.

Hasmâ: 40.

Hath'am: 42, 513.

Hayber: 39, 41, 226, 280, 291, 475, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 488, 490, 491, 492, 493, 497, 498, 499, 502.

Hevâzin: 494, 521, 538, 542, 543, 544, 546, 549, 574, 592,593, 594, 596, 597, 598, 602, 603, 605, 607, 609, 623, 635, 646.

Humus: 270, 591.

Huneyn: 338, 559, 569, 591, 595, 606, 614, 615, 628, 646.

Huseyke: [361] 52, 337.

Huzâ'a: 323, 439, 530, 531, 566, 577, 646.

[361] Medine civarında ez-zübâb veya ed-dubâb denilen dağlık alan yakınlarında yerleşim yerinin adı.. *Mu'cem mâ İsta'ceme*, s.383.

Huzeyl: 556, 567, 583.

Irkız-Zabiyye: 11, 64, 68.

İdm: 539.

Kafna: 681.

Kararatu'l-Kid (Karkratu'l-Kidr), Karn: 615.

Kedâ: 556.

Kedîd: 41.

Kerâ': 396.

Kesket: 737.

Kinâne: 445, 591.

Kudeyd: 41, 542.

Kûfe: 75.

Kuzâa: 395, 521, 522, 673.

Lahm: 516.

Left (Seniye Left):

Madar: 264.

Mecran: 39, 48.

Medîku'l-Vâdî: 552.

Medîkus-Safrâ: 103.

Merruz-Zahrân: 60,63, 100, 268, 322, 431, 501, 549, 551, 637.

Meshab: 513.

Mıhle: 261.

Mu'te: 41, 514, 515, 516, 517, 522.

Nahl: 382.

Nahle: [362]38, 46,

Necran:[363] 570.

Negmâ: 330.

Neygu'l-İgâb: 547.

Râbiğ: 44, 45.

Ranc: 327, 328.

Rifi'l-Hicâz (Hicaz kırsalı): 442, 482, 483.

Sahâr: 405.

Sahariyye: 377.

Sakîf: 538, 542, 544, 580, 592, 593, 594, 605, 607, 610, 616, 617, 618, 621, 623, 624, 631, 634, 639, 642, 644, 645.

Sebr: 71.

Silah: 497.

Şerci'l-Acûz: 161.

Tağlemîn: 392.

Tebâle: 512, 513.

Tebük: 591, 659, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 668, 670, 671, 672, 673, 674, 676, 677, 678, 681, 682, 683, 684, 686, 689, 691, 698, 703.

Tihâme: 68, 417, 537, 572, 599.

Tîmâ: 375, 379, 487, 488, 680.

Ukâz: 257.

Ukeydir: 42.

Ümmü Kurfe: 40.

Vâdi'l-Akik: 323, 330, 336, 341.

[362] Batnı Nahle de denir. Mekke ile Taif arasında bir bölgede yer alır. İlk seriyyelerin yapıldığı yerlerden birisidir.

[363] Mekke ile Yemen arasında Yemen´in Mekke tarafına düşen yerlerinden olup, Mekke'ye 7 merhalelik, konaklıktır. Yetmiş üç karyeden mürekkeptir. Yakut, *Mu´cemu´l-büldân*, C. 5, s.266.

Vâdi'l-Ebvâ: 719.

Vâdi'l-Kurâ: [364]40, 41, 155, 320, 379, 485, 486, 487, 493, 516, 655, 736, 738.

Vâdi's-Sürûr: 609.

Vâdi'ş-Şakra: 294.

Vâdi'l-Halâs: 90.

Vâdi'l-Huneyn: 597, 598, 599.

Vâdi'l-Kanât: 487.

Vâdi'l-Nâka: 685.

Vâdi'l-Nefer: 667.

Vâdi'l-Urfe: 724.

Vâil: 516.

Yemne: 680.

Yesrib: [365]56, 58, 59, 62, 65, 66, 71, 74, 75, 175, 257, 280, 304, 331, 373, 445, 451, 465, 484, 526, 536, 537, 712.

Zâtü's-Selâsil: 41.

Zemzem: 560.

Zî-Evân: 689.

Zî-Haşb: 539.

Zî-Kırd: 389.

Zi'l-Kussa: 40, 164.

Zi'l-Merve: 50, 103.

Zukâku'l-Hasâ: 178.

Zü'l-Cedr: 402, 403.

Zü'l-Huleyfye: 405.

[364] Hayber çevresinde Yahudilerin yaşadığı küçük yerleşim yerlerinden birisidir. Peygamberimiz döneminde fethedilmiştir.

[365] Peygamberimiz Medine'ye hicretinden önce buraya "Yesrib" denilmekteydi.

8. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Kabile ve Topluluk Adları[366]

Kitabü'l-Megâzî'de o devirde yaşayan Arap kabileleri, coğrafi dağılımları, kabile başkanları, diğer etnik unsurlar, bu unsurların dinleri, bulundukları yerler, İslam'ı temsil eden Medine site devleti ile münasebetleri, tedrici İslam'a girişleri Hz. Peygamber'in idari yapılanma içinde onlara tanıdığı statü gibi birçok önemli konuda bilgi vardır.[367]

Diyebiliriz ki bu, Kitabü'l-Megâzî'nin sadece bir savaş tarihi olmadığını gösterir. Megâzî ekseninde çeşitli konuları ele alan kitap, dönemin tarihini tasvir eden bir vesika mahiyetindedir. Kitabü'l-Meğâzî'de adı geçen kabile ve topluluk adlarından tespit edebildiklerimizi aşağıda bir liste hâlinde sunmaya çalıştık:

Abd b. Sa'lebe oğulları,
Abdu Yeğûs oğulları,
Abduddâr b. Kusay oğulları,
Abduleşhel oğulları,
Abdullah oğulları,
Abdulmuttalib oğulları,
Abdurrahman oğulları,
Abdümenaf oğulları,
Abdümenat b. Kinâne oğulları,
Abdüşems b. Abdümenaf oğulları,
Aclân oğulları,
Adî b. Ka'b oğulları,
Adî b. Neccâr oğulları,
Adî oğulları,
Afrâ Kabilesi,
Afrâ' oğulları,
Âmir b. Lü' b. Mâlik b. Madrib (Mudarrib) oğulları,
Âmir b. Lü' oğulları,
Âmir b. Mulevvih oğulları,
Âmir oğulları,

[366] Bkz. Marsden **Jones**'in, *The Kitab Al Maghazi of Al-Vaqidi,* Alemü'l-Kütüb, Beyrut 2006, s.791-794.
[367] *Kitabü'l-Megâzî*, Bkz. C. III, s.1254, 1272.

Amr b. Avf b. Ebû Dayyâh oğulları,
Amr b. Avf oğulları,
Amr b. Cündüb oğulları,
Amr b. Mâlik oğulları,
Amr b. Mebzûl oğulları,
Anze oğulları,
Avf b. Hazrec oğulları,
Avf oğulları,
Bedr oğulları,
Bekr b. Kilâb oğulları,
Bekr oğulları,
Beyâda oğulları,
Ca'fer oğulları,
Cahş Kabilesi,
Cehîm oğulları,
Ceşm oğulları,
Cumh oğulları,
Cüheyne oğulları,
Cüzam oğulları,
Cüzeyl oğulları,
Cüzeyme oğulları,
Dâbîb oğulları,
Damre oğulları,
Dîl oğulları,
Dînâr b. Neccâr oğulları,
Dînâr oğulları,
Dinyâr oğulları,
Düleym Kabilesi,
Ebcer oğulları,
Ebî Râfi' Kabilesi,
Ebulhakîk oğulları,
Edrem oğulları,
el-Hâris b. el-Hazrec oğulları,

Enbât Kabilesi,
Enmâr oğulları,
Esed oğulları,
Esfar oğulları,
Eslem oğulları,
Esved b. Mes'ûd oğulları,
Esved b. Rezen oğulları,
Eşca' oğulları,
Evs Kabilesi,
Fezâre oğulları,
Fihr oğulları,
Firavn Kabilesi,
Gaffâr oğulları,
Ganem b. Selim b. Mâlik b. Evs oğulları,
Ganim oğulları,
Gatafan oğulları,
Gudre/Gadre oğulları,
Habîb b. Abdühârise oğulları,
Hâbîr b. Mut'im Kabilesi,
Habîr oğulları,
Hablâ/Hublâ oğulları,
Hadra oğulları,
Haram oğulları,
Haris b. Hazrec oğulları,
Hârise b. Hâris oğulları,
Hârise oğulları,
Harun oğulları,
Hâşim oğulları,
Hâtim Kabilesi,
Hatme oğulları,
Hattab Kabilesi,
Havîle oğulları,
Hazrec Kabilesi,

Hırâk oğulları,
Hilâl b. Âmir oğulları,
Huneyfiye oğulları,
Hutâme oğulları,
İsrâil oğulları,
Ka'b b. Amr oğulları,
Ka'b b. Rebîa oğulları,
Ka'b oğulları,
Kaynuka' oğulları,
Kilâb oğulları,
Kinâne oğulları,
Kinne oğulları,
Kisra oğulları,
Kureyş Kabilesi,
Kureyza oğulları,
Künde /Kinde oğulları,
Leheb oğulları,
Leys oğulları,
Lihyân oğulları,
Ma'îs/Mu'îs b. Âmir b. Lü'y oğulları,
Mahzûm oğulları,
Mâlik b. Aclân b. Yezid b. Ganem b. Sâlim oğulları,
Mâlik b. Hısl/hasl oğulları,
Mâlik b. Huseyl oğulları,
Mâlik b. Hutayt b. Çeşm b.Kasî oğulları,
Mâlik b. Neccâr oğulları,
Mâlik oğulları,
Mâlik Zülhımâr oğulları,
Mâzin b. Neccâr oğulları,
Mu'teb / Muatteb oğulları,
Muâviye oğulları,
Muğâle oğulları,
Muğîre oğulları,

Muhârib oğulları,
Mukrin oğulları,
Mustalık oğulları,
Muttalib b. Abdümenaf oğulları,
Muttalib oğulları,
Müczir oğulları,
Müdlic oğulları,
Mülevvih oğulları,
Mürre oğulları,
Müzeyne oğulları,
Nadîr oğulları,
Nadr oğulları,
Nâr oğulları,
Nebhân oğulları,
Nebît Kabilesi,
Neccâr oğulları,
Neffâse oğulları,
Nevfel b. Abdümenâf oğulları,
Râtic Halkı,
Rebâb oğulları,
Sa'd b. Bekr oğulları,
Sa'd b. Hüzeym oğulları,
Sa'd b. Leys oğulları,
Sa'd oğulları,
Sa'lebe oğulları,
Sahra oğulları,
Sâide oğulları,
Salim oğulları,
Se'iyye oğulları,
Sehm oğulları,
Seleme oğulları,
Selim oğulları,
Sevâd oğulları,

Şeybân oğulları,
Şeybe oğulları,
Tarîf oğulları,
Temîm oğulları,
Teym oğulları,
Ubeyd b. Zeyd oğulları,
Ubeyd oğulları,
Umre oğulları, (Ka'b oğulları)
Useyne oğulları,
Uveyf oğulları,
Uveyr oğulları,
Uzre oğulları,
Ümeyye b. Amr b. Vehb b. Muatteb b. Mâlik oğulları,
Ümeyye b. Zeyd b. Dabî'a oğulları,
Ümeyye oğulları,
Vâil oğulları,
Vâkıf oğulları,
Yesrib Halkı,
Yeşm oğulları,
Zabîa oğulları,
Zafer oğulları,
Zebîr oğulları,
Zerîk oğulları,
Zübyân oğulları,
Zühre oğulları.

9. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Önemli Günler, Seriyyeler ve Gazveler

İlk dönem İslam tarihçiliğinde olayların tarihlendirilmeye başlanması, yeni gelişen tarih tenkiti düşüncesine işaret eder. Sehâvi, tarihin faydalarını sıralarken hadiselere tarih vermenin haberlerin sıhhatini tespit etmeyi sağladığını belirtir. Hadiseleri tarihlendirmenin, tarih tenkiti düşüncesinin teşekkülüne yardımcı olduğuna işaret eder ve Süfyan es-Sevri'den (97-161/716-778) şu alıntıyı yapar: "Râviler yalan haberleri kullanmaya başlayınca, biz de onlara karşı tarihi kullanmaya başladık". [368] Kronolojinin önemini kavrama, Medine'de siyer-megâzî literatürünün daha sonraki gelişimi ile eş zamanlıdır ve dikkatli bir şekilde tertib edilen Vâkıdî'nin Kitâbü'l-Megâzî'sinin kronolojik yapısıyla zirveye ulaşır. Diğer taraftan Vâkıdî'nin Kitâbü'l-Megâzî'sinde gazvelerin ve mevcut tarihlerinin sıralamasını, giriş mahiyetindeki takdimde buluruz. Bu bilgiler metinde ayrıntılı bir şekilde tekrar edilir. Ve her bir gazve ile ilgili metin, o gazvenin tarihini tespit eden çok dikkatli bir ibareyle başlar. İbn İshak'ta tarihsiz olan ve topluca ele alınan Zatü's-Selâsil gibi gazveler, Vâkıdî'de tarihlendirilir ve kronolojik sıraya konur.[369]

GAZVE VE SERİYYENİN ADI	TARİHİ	CİLT/SAYFA
Hamza b. Abdulmuttalib Seriyyesi	Ramazan H. 1	I, 9
Rabiğ Seriyyesi	Şevval H. 1	I, 10
el-Harrar Seriyyesi	Zilkade H. 1	I, 11
el-Ebvâ Gazvesi	Safer H. 2	I, 11
Buvat Gazvesi	Rebiyülevvel H. 2	I, 12
1. Bedir Gazvesi	Rebiyülevvel H. 2	I, 12
el-Uşeyra Gazvesi	Cemaziyülahir, H.2	I, 12
Nahle Seriyesi	Recep H.2	I, 12
Bedir Gazvesi	Ramazan H.2	I, 19
Esma binti Mervan'ın	Ramazan H.2	I, 172

[368] **Sahavî**, s.17-21.
[369] Ayrıca bkz. J. M. B. **Jones**, "İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Megâzîsinin Kronolojisi, 2001/VIII-2, s.115-164.

öldürülmesi		
Ebû Afak'ın öldürülmesi	Şevval H. 2	I, 174
Beni Kaynuka'nın Medine'den sürülmesi	Şevval H. 2	I, 176
es-Sevik Gazvesi	Zilhicce H. 2	I, 181
Karkaratu'l-Küdr Gazvesi	Muharrem H. 3	I, 182
Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi	Rebiyülevvel H. 3	I, 174
Zü Emer Gazvesi	Rebiyülevvel H. 3	I, 193
Buhran Gazvesi	Cemaziyülevvel H.3	I, 196
el-Kared Seriyyesi	Cemaziyülahir H.3	I, 197
Uhud Gazvesi	Şevval H. 3	I, 199
Hamrâ'ü'l-Esed Gazvesi	Şevval H. 3	I, 334
Katan Seriyyesi	Muharrem H. 4	I, 340
Bi'ru Ma'ûna Gazvesi	Safer H. 4	I, 346
er-Reci Gazvesi	Safer, H. 4	I, 354
Beni Nadir'in Medine'den sürülmesi	Rebiyülevvel H. 4	I, 363
Bedrü'l-Mev'id Gazvesi	Zilkade H. 4	I, 384
Ebû Rafi'nin öldürülmesi	Zilhicce H. 4	I, 392
Zatü'r-Rika Gazvesi	Muharrem H. 5	I, 395
Dûmatü'l-Cendel Gazvesi	Rebiyülevvel H. 5	I, 402
el-Müreysi Gazvesi	Şaban H. 5	I, 404
Hendek Gazvesi	Zilkade H. 5	II, 440
Benî Kurayza Gazvesi	Zilkade-Zilhicce H.5	II, 496
Süfyan b. Halid b. Nübeyh'in öldürülmesi	Muharrem H. 6	II, 531
el-Kurtâ Seriyyesi	Muharrem H. 6	II, 534
Beni Lihyan Gazvesi	Rebiyülevvel H. 6	II, 535
el-Gâbe Gazvesi	Rebîülâhir H. 6	II, 537
el-Gamr Seriyyesi	Rebîülâhir H. 6	II, 550
Zü'l-Kıssa (Muhammed b. Mesleme'nin komutanlığında)	Rebîülâhir H. 6	II, 551

Seriyyesi		
Zü'l-Kassa (Ebû Ubeyde'nin komutanlığında) Seriyyesi	Rebîülâhir H. 6	II, 552
Beni Süleym (el-Cem'um) Seriyyesi	Rebîülâhir H. 6	I, 5
el-'Îs Seriyyesi	Cemaziyülevvel H. 6	II, 553
et-Taraf Seriyyesi	Cemaziyülahir H. 6	II, 555
Hisma Seriyyesi	Cemaziyülahir H. 6	II, 555
Vadi'l-Kurâ Seriyyesi	Recep H. 6	I, 5
Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi	Şaban H.6	II, 560
Fedek Gazvesi	Şaban H. 6	II, 562
Ümmü Kirfa'nın öldürülmesi	Ramazan H. 6	II, 564
Usayr b. Razim'in öldürülmesi	Şevval H. 6	II, 566
Beni Urayne Seriyyesi	Şevval H. 6	II
Hudeybiye barışı	Zilkade H. 6	II, 571
Hayber Gazvesi	Safer ve Rebiyülevvel H. 7	II, 633
Turba Seriyyesi	Şaban H. 7	II, 722
Necd (Hz. Ebû Bekir'in komutasında) Seriyyesi	Şaban H. 7	II, 722
Fedek Seriyyesi	Şaban H. 7	II, 723
el-Mayfa'a Seriyyesi	Ramazan H. 7	II, 726
el-Cinab Seriyyesi	Şevval H. 7	II, 727
Umratü'l-Kaziyye	Zilkade H. 7	II, 731
Beni Sülaym Gazvesi	Zilhicce H. 7	II, 741
el-Kadid Gazvesi	Safer H. 8	II, 750
Zatu'l-Atlah	Rebiyülevvel H. 8	II, 752
el-Sî' Seriyyesi	Rebiyülevvel H. 8	II, 753
Mûte Gazvesi	Cemaziyülevvel H.8	II, 755
Zatü's-Selâsil Gazvesi	Cemaziyülahir H.8	II, 769
el-Habat Gazvesi	Receb H. 8	II, 774
el-Hadıre Seriyyesi	Şaban H. 8	II, 777

İdam Seriyyesi	Ramazan H. 8	I, 6
Mekke'nin Fethi	Ramazan H. 8	II, 780
Beni Cezime Gazvesi	Şevval H. 8	III, 875
Huneyn Gazvesi	Şevval H. 8	III, 885
Taif Gazvesi	Şevval H. 8	III, 922
Hz. Peygamber'in el-Cirane'ye dönüşü	Zilkade H. 8	III, 939
Beni Temim Seriyyesi	Muharrem H. 9	I, 6-7
Has'am Seriyyesi	Safer H. 9	III, 981
el-Kurta Seriyyesi	Rebiyülevvel H. 8	III, 982
Alkame b. Mücezziz Seriyyesi	Rebîülâhir H. 9	III, 983
Hz. Ali'nin el-Füls putunu yıkması	Rebîülâhir H. 9	III, 984
Tebük Gazvesi	Recep H. 9	III, 989
Dû'metu'l-Cendel Seriyyesi	Recep H. 9	I, 7
Hz. Ebû Bekir'in emirliğinde haccın eda edilmesi	Zilhicce H. 9	III, 1076
Halid b. Velid'in Necran Seferi	Rebiyülevvel H. 10	I, 7
Hz. Ali'nin Yemen seferi	Ramazan H. 10	III, 1079
Veda haccı	Zilhicce H. 10	III, 1088
Üsâme b. Zeyd'in Suriye Seferi	Rebîülâhir H.11	III, 1117

10. Kitabu'l-Meğâzi'de adı geçen Şâir İsimleri

Abbâd b. Bişr b. Vakş

Abdullah b. Abdullah b. Ebî

Abdullah b. Cahş

Abdullah b. Kays

Abdullah b. Revâha

Adî b. Ebû Zağbâ

Ali b. Ebû Tâlib

Âmir b. Sinân b. Ekva'

Amr b. Abd

Amr b. Ehtem

Amr b. Sâlim

Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah

Asmâ bt. Mervân

Becîra b. Becîra

Ebû Afek

Ebû İzze el-Cumhî

Ebû Mihcen b. Habîb es-Sekafî

Ebû Süfyan b. el-Hâris b. Abdulmuttalib

Ebû Süfyan b. Harb

Ebû Tâlib (Hz. Peygamberin Amcası, Hz. Ali'nin babası)

el-Abbas b. Mirdâs es-Selmî

el-Berâ b. Âzib

el-E'şâ,

el-Esved b. el-Muttalib,

el-Hatîm

el-Velîd b. el-Velîd b. Muğîre

Enes b. Abbas es-Selmî

Enes b. Selim ed-Deylî

Ensardan bir Cariye

Er-Rebî' b. Hukayk

Ez-Zebrikân b. Bedr

Gâlib b. Abdullah el-Leysî

Hâlid b. A'lem el-Ukaylî

Hâlid b. Velîd

Hammâs b. Hâlid

Hassân b. Sâbit

Hind b. Târık b. Beyâda

Hübeyra b. Vehb

İbn La't ed-Deylî

Ka'b b. el-Eşref

Ka'b b. Mâlik

Kays b. Âsım

Ma'bed b. Ebû Ma'bed el-Huzâî

Mâlik b. Avf

Mâlik b. Duhşem

Merheb el-Yehûdî

Mevheb b. Riyâh

Mikyas b. Subâbe el-Leysî

Muhammed b. Mesleme

Muhayyisa b. Mes'ûd

Nâciye b. Cündüb

Nübeyh b. Haccâc

Osman b. Ebû Talha

Sa’d b. Muaz

Seleme b. Ekva’

Süveyd b. Sâmit

Tufeyl b. Amr ed-Devsî

Ukbe b. Ebû Muayt

Urve b. el-Verd

Ümmü Habîb bt. Âmir b. Hâlid

Ümmü Sa’d b. Muaz

Ümmü Seleme

Züheyr b. Sard

11. Kitabü'l-Meğâzî'de Geçen Şiirlerin Kafiyeleri/Vezinleri

Vâkıdî, İbn İshak kadar olmasa da dönemin edebi zevkini yansıtacak kadar eserinde şiire yer vermiştir. Vâkıdî, her şiirden sonra, şiiri nakleden râviyi de mutlaka kaydeder. Şiirlerin kafiyelerini [370] şöyle gösterebiliriz:

Şair	**Kafiye**	***Sayfa***
Hassan b. Sâbit	وقاء	*319*
Hassan b. Sâbit	النساء	*560*
Hassan b. Sâbit	كداء	*556*
Hassan b. Sâbit	مجربُ	*453*
Hassan b. Sâbit	الخزرج	*151*
Hassan b. Sâbit	أنس	*272*
Abdullah b. Kays	الأحياء	*531*
Abdullah b. Revâha	الحساءِ	*516*
Merheb el-Yehûdî	مرحب	*454*
Amr b. Ehtem	تصب	*163*
Muhayyısa b. Mes'ûd	قاضب	*512*
Gâlib b. Abdullah el-Leysî	تعزبي	*512*
Nâciye b. Cündüb el-Eslemî	جندب	*471*
Nâciye b. Cundub el-Eslemî	نرغب	*471*
el-Berâ b. Âzib	كذب	*602*

[370] **Vâkıdî**, el-*Megâzî*, C. III, s.1310-1319.

III. BÖLÜM
(KİTABÜ'L-MEGÂZÎ - 1. CİLT)

KİTABU'L-MEĞAZÎ

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (Hicrî:130-207 Miladî: 747-823)

[37][371] Bismillahirrahmânirrahîm.

Bize, Ebû Muhammed el- Hasan b. Ali b. Muhammed el- Cevheri haber verdi ve dedi ki:

Bize, Ebû Ömer Muhammed b. el- Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya b. Hayyeveyh anlattı ve lâfzen şöyle dedi.

"Hicrî 318 Yılının Cemâziyelâhir'inde, Cumartesi günü, sabahleyin, Ebû Abdullah el- Verrak'ın evinde, Şam kapısının Şebeyb[372] girişinde, Belh sokağındaki Babu'z-Zeheb (Altın Kapı)'da[373] Ebu'l-Kâsım Abdulvehhâb b. Ebû Hayye'ye kendi kitabından onun yanında okundu, ben de işittim, o da onu onayladı."[374]

Dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Şuca' el-Selcî anlattı, dedi ki: Bana Muhamed b. Ömer el-Vâkıdî şöyle dedi: Ömer b. Osman b. Abdurrahman b. Saîd b. Yerbu' el-Mahzumî ve Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî ve Muhammed b. Abdullah b. Müslim ve Musa b. Yakub b. Abdullah b. Vehb b. Zemea' ve Abdullah b. Ca'fer b. Abdurrahman b. Misver b. Mahrame ve Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebra ve Saîd b. Osman b. Abdurrahman b. Abdullah et-Teymî ve Yunus b. Muhammed ez-Zaferî ve Âiz b. Yahya ve Muhammed b. Amr ve Mu'âz b. Muhammed el-Ensârî ve Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde ve Abdurrahman b.

---

[371] Köşeli parantez "[ ]" içindeki numaralar, çevirisini yaptığımız Kitabü'l-Meğâzî'nin, Beyrut'ta 2006 yılında Alemü'l-Kitap Yayınevi tarafından yapılan 1. baskısının sayfa numaralarını göstermektedir. (çvr.)

[372] شبيب Kelimesi "Şubeyb" şeklinde de okunabilir. (çvr.)

[373] باب الذهب Babü'z-Zeheb.

[374] Takrir metodu: Bir üstadın, kendisinden dinlenen veya öğrencileri tarafından yazılan bilgileri dinleyip, doğruluğunu tasdik etmesidir. (çvr.)

Abdülaziz b. Abdullah b. Osman b. Huneyf ve İbn Ebû Habîbe ve Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme, Abdulhamid b. Ca'fer, Muhammed b. Sâlih b. Dînar ve Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Yakub b. Muhammed b. Ebû Sa'sa' ve Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd ve Ebû Ma'şer ve Mâlik b. Ebû el-Ricâl ve İsmail b. İbrahim b. el-Ukbe ve Abdulhamid b. İmran b. Ebû Enes ve Abdulhamid b. Abs bana anlattı.

Her biri bana (olayı) bir grup içinde anlattı. Bir kısmı olayları birbirlerinden dinlemişler, yine bana onlardan başkaları da aynı şekilde anlatmışlardır. Ben de bana anlattıkları her şeyi yazdım. Dediler ki: Resullah (s.a.v.) Mediye'ye Rebîülevvel ayının 12'sinde Pazartesi günü geldi. Rebîülevvel ayının 2. gecesinde Medine'ye ulaştığı da söylenir. Doğrusu, 12. gündür.

[38] Resullullah'ın (s.a.v.) düzenlediği ilk birlik (sancak), Hamza b. Abdulmuttalib (r.a.)'in birliği idi. Kureyş Kervanına karşı, Peygamberin hicretinin 7. ayının başında, Ramazan ayında, yapılmıştı.

Sonra, Ubeyde b. el-Hârisin, Hicretin 8. ayında, Şevval'de, Rabiğ'e (gönderilen) birliktir. O, Cuhfe'den Kudeyd istikametinde 10 Mil uzaklıktadır. 9. ayın başında Şevvalde olmuştu.

Sonra Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın 9. ayın başında, Zilkade ayında Harrar'a seriyyesi olmuştu. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) Safer'de, 11. ayın başındaki Ebvâ Gazası. Nitekim bir tuzakla karşılaşmadan geri döndü. Bu sefer 15 gün sürdü.

Sonra Buvat gazası, Rebîülevvel ayında, 13. ayın başında… Kureyş kervanına –ki onda Ümeyye b. Halef ve Kureyş'ten 100 adam vardı.- karşı yapıldı. 2500 deve vardı. Sonra bir tuzakla karşılaşılmadan geri döndü. Buvat, Cuhfe'ye yakın bir yerdedir.

Sonra Rebîülevvel ayında, 13. ayın başında, Kürz b. Câbir el- Fihrî'nin takibi için yapılan bir gaza, Bedir mevkine kadar gidip, döndü.

Sonra, 16. ayın başında, Cemâziyelâhir'de, Kureyş'in Şam'a doğru giden kervanlarına karşı düzenlenen bir gaza, o, Gazvetü zûl-aşîra'dir. Sonra döndü.

17. ayın başında, Receb'te, Abdullah b. Cahş'ı Nahle'ye gönderdi.

Sonra, 19. ayın başında, Bedir Savaşı gazası, Ramazan ayının on yedisinin sabahında, Cuma günü, sonra Mervân Kızı Asma Seriyyesi. Onu Umeyr b. Adî b. Hareşe öldürdü. Bana Abdullah b. Hâris b. Fazl anlattı. O da babasından, şöyle dedi: Onu (Asma'yı) Ramazan'a 5 gece kala öldürdü. 19. Ayın başında.

Sonra, 20. ayın başında, Şevval'de, Sâlim b. Umeyr'in seriyyesi, Ebû Afek'i öldürdü. Sonra Kaynuka Gazvesi, Şevval'in ortasında, 20. ayın başında…

Sonra 22. ayın başında, Zilhicce ayının içinde, Resûlullah (s.a.v.) Sevik Gazvesi yaptı. Peygamber (s.a.v.) 23. ayın başında, Muharrem ayında, Küder[375]'e, Benî Süleym Gazvesini yaptı. Sonra Rebîülevvel ayında 25. ayın başında İbn Eşref'i öldürme Seriyyesi.

Sonra Necde doğru Gatafan Gazvesi. Bu Zû Emer[376] denilen yerde, 25. ayın başında, Rebîülevvel ayında yapılan bir sefer. [39] Sonra Abdullah b. Üneys'in Süfyân b. Halid b. Nubeyh el-Huzeli'ye karşı yaptığı seriyyesi. Abdullah dedi ki: Medine'den Pazartesi günü çıktım, Muharrem'in beşinde, 35. ayın başında. 18 gece sürdü ve Muharrem'in bitimine 7 gün kala Cumartesi günü döndüm.

Sonra, Peygamber (s.a.v.) Buhran'daki Benî Süleym Gazvesi'sine, Cemâziyelevvel'de, 27. ayın başında çıktı. Sonra, Karede Seriyyesi, Onun komutanı Zeyd b. Hârise idi. Cemâziyelâhir'de, 28. ayın başında, Orada Ebû Süfyân b. Harb vardı.

Sonra, Nebi (s.a.v.) 32. Ayın başında, Şevval'de Uhud Savaşı yaptı. Sonra Nebi (s.a.v.) 32. Ayın başında, Şevvalde Hamrâ el-Esed Gazvesi'ne çıktı. Sonra 35. Ay, Muharrem'de Komutanı Ebû Seleme b. Abdul Esed olan, Katan'a, Benî Esed'e bir seriyye yapıldı. Sonra Bi'ri Maûne'ye, onun emiri de Münzir b. Amr idi. 36. Ayın başında Safer ayında oldu.

Sonra, Reci' Gazvesi 36. ayın başında Safer ayında, Onun da emiri Mersed idi. Sonra Peygamber (s.a.v.) Benî Nadîr Gazvesini yaptı. 37. ayın başında, Rebîülevvel ayında.

Sonra Peygamber (s.a.v.) Bediri Mev'ûd gazasını, Zilkade ayında 45. ayın başında yaptı.

Sonra İbni Atik seriyyesi, 46. ayın başında Zilhicce ayında, İbn-i Ebü'l-Hakîk'a[377] karşı yapıldı. Sellam b. Ebu'l-Hakîk öldürüldüğü zaman, Yahudiler hayal kırıklığına uğradı. Hayber'de Sellâm b. Mişkem'e sığındılar. Mişkem ise onların başına geçmek istemedi. Üseyr b. Zârim de onlara karşı savaştı.

---

[375] كَدَر "keder" olarak da okunmuştur. Bkz. Marsden **Jones**, K. Al-Magazi, 1/38.

[376] ذو أمر Gatafan Kabilesinin yaşadığı yerde bir yer adı. (çvr.)

[377] Hukayk şeklinde de okunmuştur. (Musa Kazım **Yılmaz,** *Hz. Peygamber'in Savaşları* (Kitâbü'l-Meğâzî), İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2014, C.1, s.50.)

Sonra Peygamber (s.a.v.) 47. ayın başında Muharrem'de Zatü'r- Rikâ' Gazvesi yaptı.

Sonra 49. Ayın başında Rebîülevvel'de Devmetu'l-Cendel Gazvesi yaptı.

Sonra Peygamber (s.a.v.) 5. yılda Şaban'da Mureysîa' Gazvesi yaptı.

Sonra Peygamber (s.a.v.) 5. yılda Zilkade'de Hendek Gazvesi yaptı.

Sonra, Peygamber (s.a.v.) 5. yılda, Zilkade ve birkaç gecede Zilhicce'de süren Benî Kurayza Gazvesi yaptı.

[40] Sonra, 6. yılda İbni Üneys'in Süfyân b. Halid b. Nubeyh'e seferi.

Sonra, 6. yılda Muharrem ayında Muhammed b. Mesleme'nin Kurtâ'[378] seferi.

Sonra, 6. yılın Rebîülevvel'inde Peygamber (s.a.v.), el-Gâbe'deki Benî Lihyan Gazvesi.

Sonra, 6. yılın Rebîülâhir'inde Peygamber'in (s.a.v.), el-Gâbe Gazvesi.

Sonra, 6. yılın Rebîülâhir'inde Ukkâşe b. Mihsan komutasında, el-Gamr'a yapılan seriyye.

Sonra, 6. yılın Rebîülâhir'inde Muhammed b. Mesleme komutasında, Zül-Kassa'ya yapılan seriyye.

Sonra, 6. yılın Rebîülâhir'inde Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasında, Zül-Kassa'ya yapılan seriyye.

Sonra, 6. yılın Rebîülâhir'inde Zeyd b. Hârise komutasında, el-Cemum'daki Süleymoğullarına yapılan seriyye. İkisi de aynı ayda olmuştu. el-Cemum, Hurma ağaçlarının ortasında ve en-Nakra arasında bir yerdir.

Sonra Zeyd b. Hâris'in 6. senenin Cemâziyelevvel'inde el-'Îs'e yaptığı seriyye.

Sonra Zeyd b. Hâris'in 6. senenin Cemâziyelâhir'inde et-Taraf'a (Taraf, Medineden 36 mil uzaklıktadır.) yaptığı seriyye.

Sonra Zeyd b. Hâris'in 6. senenin Cemâziyelâhir'inde Hisma'ya –(Hisma Vadi'l-Kura'nın arkasındadır) yaptığı seriyye.

Sonra, Zeyd b. Hâris'in 6. senenin Recep ayında Vadi'l-Kura'ya yaptığu seriyye.

Sonra, Komutanı Abdurrahman b. Avf olan ve 6. yılın Şaban ayında Devmetü'l-Cendel'e yapılan bir seriyye.

Sonra, Hz. Ali (a.s.)'in Fedek Gazvesi, 6. yılın Şaban ayında..

---

[378] Kurta' veya el-Kâritâ, Benî Bekr kabilesinden bir boyun adıdır. (et-*Tabâkât*, C. II, s. 56.; *Şerhu Mevâhibi'l-Ledûniyye*, C. II, s. 172.)

Sonra Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kırfe'ye (Vadi'l-Kurâ tarafında, yakınında) 6. yılın Ramazan ayında yapılan gazve…

Sonra, İbn Revâha'nın, 6. yılın Şevval ayında, Üseyr b. Zarim'e yaptığı gazve,

Sonra, Kurz b. Câbir'in 6. yılın Şevvalinde, el-Ureniyyîn'e karşı yaptığı seriyye,

[41] Sonra, Peygamber (s.a.v.)'in 6. senenin Zilkade'sinde Hudeybiye umresi (olarak bilinen) umresi,

Sonra, Peygamber, (s.a.v.) 7. yılın Cemâziyelevvel'inde Hayber'e gaza yaptı.

Sonra, Hayber'den ayrılıp, Cemâziyelâhir'de Vadi'l-Kurâ'ya varıp, orada 7. yılda savaştı.

Sonra, Ömer b. Hattâb (r.a.)'ın Türbe'ye 7. yılın Şaban ayında yaptığı seriyye. Türbe, Mekke'ye 6 gecelik mesafededir.

Sonra, Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'nin 7. senede Şaban Ayında Necid'e seriyyesi.

Sonra, Beşîr b. Sa'd'ın 7. senede Şaban ayında Fedek'e seriyyesi.

Sonra, Galib b. Abdullah'ın Meyfea'ya 7. yılın Ramazan'ında seriyyesi, (Meyfea, Necd bölgesindedir.)

Sonra, Beşîr b. Sa'd'ın 7. yılın Şevval'inde Cinab'a seriyyesi.

Sonra, Peygamber (s.a.v.) 7. yılda, Zilkade ayında Kaza Umresi yaptı,

Sonra, İbni Ebu'l-Avca' es-Sülemî'nin 7. yılın Zilhicce ayında yaptığı Gazve.[379]

Sonra, Galib b. Abdullah'ın 8. yılın Safer'inde el-Kedîd'e yaptığı gazve, el-Kedîd, Kudeyd'ın arkasındadır.

Sonra, Şuca' b. Vehb'in 8. yılın Rebîülevvel'inde Benî Âmir el- Mulevveh'e yaptığı gazve.

Sonra, Ka'b b. Umeyr el-Gifârî'nin 8. yılın Rebîülevvel'inde Zâtu Atlah'a yaptığı gazve, Atlah, Şam bölgesinde Balkâ' yakınında bir gecelik yer.

Sonra, Zeyd b. Hâris'in Mu'te Gazvesi, 8. yıl.

Sonra, Komutanı Amr b. As olan Zatu's-Selâsil Gazvesi, Cemâziyelâhir, 8. yıl.

Sonra, Habat Gazvesi, Komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrah, 8 yıl, Receb ayında,

Sonra, Hadira Seriyyesi, komutanı Ebû Katâde, 8. yılın Şaban ayında, Hadira, Necd bölgesinde 20 Mil uzaklıkta, İbni Âmir bostanı yanındadır.

Sonra, 8. yılın Ramazanında, Ebû Katâde'nin İdam'e yaptığı seriyye.

---

[379] Nereye yaptığı konusunda bilgi verilmemiş. (çvr.)

Sonra, 8. yılda, Ramazan'ın on üçünde, Peygamber (s.a.v.) Fetih yılında Gazve yaptı. Sonra, Uzza yerle bir edildi. [42] Ramazan'ın son beş günü içinde. Onu Halid b. Velid yerle bir etti.

Sonra, Suva'yı, Amr b. As yerle bir etti. O da Ramazan'da idi. Sonra, Menat'ı Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî, 8. yılın Ramazan'ında yıktı.

Sonra, Benî Cezîme[380] Gazvesi, Halid b. Velid 8 . yılın Şevval'inde yaptı.

Sonra, Peygamber (s.a.v.), 8. yıl, Şevval'de Huneyn Gazvesi yaptı,

Sonra, Peygamber (s.a.v.), 8. yılın Şevval'inde, Tâif Gazvesi yaptı.

Halk, 8. yıl hac yaptı. Denilir ki, Peygamber (s.a.v.), Attab b. Useyd'ı Hac Emiri yaptı. Yine denilir ki, insanlar, bir hac emiri olmaksızın serbest olarak haccettiler.

Sonra, Uyeyne b. Hısn'ın 9. yıl, Muharrem'de Benî Temim üzerine seriyyesi,

Sonra, KUtbe b. Âmir'in Has'am'a seriyyesi, 9. yılın Safer'inde.

Sonra, 9. Yılın Rebîülevvel ayında, Dahhâk b. Süfyân komutasında Benî Kilâb Seriyyesi,

Sonra, Alkame b. Mücezziz'in Habeşistan'a seriyyesi, 9. yılın Rebîülâhir ayında,

Sonra, Ali (a.s.)'nin el-Fuls Seriyyesi, 9. yılın Rebîülâhir ayında,

Sonra, Peygamberin (s.a.v.), Tebuk Gazvesi, Receb, 9. yıl, Sonra, Halid b. Velid'in Ukeydir Seriyyesi, 9. yılın Receb ayında.

Sonra, Amr b. Humeme ed-Devsî'nin Zül-keffeyn (putunun) yerle bir edilmesi ve İnsanlar 9. yılda hac yaptılar, Ebû Bekir de 9. yılda hac yaptı.

Sonra, 10. yıl, Rebîülevvel ayında, Halid b. Velid'in Benî Abdul Medân Gazvesi.

Ali'nin (a.s.) Yemen Seriyyesi, Yemen seriyyesinin iki kez yapıldığı söylenir, Birincisi; 10. Yılın Ramazan'ında yapıldı.

Peygamberin (s.a.v.) İnsanlarla 10. yılda hac yaptırdı. Mekke'den dönünce 10-15 gün sonra hastalandı. Onun hastalığında Üsâme b. Zeyd'i Şam'a görevlendirdi. Üsâme henüz yola çıkmamışken, 11. yılın Rebîülevvel ayının 12 sinde, Pazartesi günü vefat etti. Onu Ebû Bekir, Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra gönderdi.

Peygamberin (s.a.v.) bizzat kendisinin katıldığı gazvelerin sayısı yirmi yedi idi. Dokuzunda savaş oldu:

---

[380] جذيمة kelimesi, حذيمة (huzeyme) şeklinde de okunmuştur. (çvr.)

[43] Bunlar: Bedir Savaşı, Uhud ve Mureysi', Hendek, Kurayza, Hayber, Feth, Huneyn ve Tâif.

Seriyyeler ise, 47 seriyye idi. Üç de umre yaptı.

Şöyle denir: "Benî Nadir'de de savaşmıştır. Fakat Allah bu gazveyi ona has bir ganimet kılmıştır." Vadi'l-Kura'da da Hayber'den ayrı olarak savaşmıştır. Bazı arkadaşları öldürülmüş, el-Gâbe'de Muhriz b. Nadle şehit oluncaya kadar savaşmış, düşmandan da altısını öldürmüştür.

Dediler ki: Resûlüllah, gazvelerinde iken yerine Medine'de halife bırakmıştır. Vuddân Gazvesi'nde Sa'd b. Ubâde'yi halife bıraktı, Buvât Gazvesi'nde Sa'd b. Mu'âz'ı, Kurz b. el-Fihrî'yi aramaya çıktığında Zeyd b. Hârise'yi, Zül-Aşîrâ Gazvesi'nde Ebû Seleme b. AbdulEsed el-Mahzûmî'yi, Bedir savaşında, Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir el- Amrî'yi, Sevik Gazvesi'nde de Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir el-Amrî'yi, Küdr Gazvesi'nde, İbn-i Ümmü Mektum'u el-Ma'îsî'yi, Zû Emer Gazvesi'nde, Osman b. Affan'ı, Buhrân Gazvesi'nde İbn Ümmü Mektûm'u, Uhud Gazvesi'nde, İbn-i Ümmü Mektum'u yerine bırakmıştır.

Hamrau'l Esed Gazvesi'nde İbni Ümmü Mektumu, Benî Nadîr Gazvesinde İbni Ümmü Mektûm'u, Bediri Mevid Gazvesinde Abdullah b. Revâha'yı, Zatur- Rikâ Gazvesi'nde Osman b. Affan'ı, Devmetü'l-Cendel Gazvesi'nde, Sibâ' b. Urfuta'yı, Müreysîa' Gazvesi'nde Zeyd b. Hârise'yi, Hendek Gazvesi'nde, İbni Ümmü Mektum'u, Benî Kurayza Gazvesi'nde, İbni Ümmü Mektûm'u, Benî Lihyan Gazvesi'nde İbni Ümmü Mektûm'u, el-Gâbe Gazvesi'nde, İbni Ümmü Mektûm'u, Hudeybiye Gazvesi'nde, İbni Ümmü Mektum'u yerine bırakmıştı.

Hayber Gazvesinde, İbni Urfuta el-Gifârî'yi, Kazâ Umresinde Ebû Ruhm el-Gifarî'yi, Fetih, Huneyn ve Tâif Gazvesinde, İbni Ümmü Mektûm'u, Tebük Gazvesi'nde, İbni Ümmü Mektûm'u yerine halife olarak bırakmıştır. Muhammed b. Mesleme el-Eşhelî olduğu da söylenir. Resûlullah'ın (s.a.v.) Haccında İbni Ümmü Mektûm'u yerine idareci bırakmıştır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir savaşında parolası "Ya Mansûr! Emit!" (Ey Gâlip! Öldür!) idi. Muhacirlerin parolasını: "Benî Abdurrahmân! (Abdurrahmân oğulları), Hazrecinkini "Benî Abdullah" (Abdullah oğulları), Evs'in parolasını Benî Ubeydullah (Ubeydullah oğulları) şeklinde yaptığı da söylenir.

Uhud günü, "Emit, emit!" (Öldür, öldür!) Benî Nadir'de de "Emit, emit!" (Öldür, öldür!) ve Mureysi'de de "Emit, emit!" (Öldür, öldür!), Hendek'de "hâ mîm lâ yunsarûn" idi. (Hâ mîm. Onlar gâlip gelemeyecekler!)

Kurayza ve el-Gabe'de herhangi bir isim konmadı. Huneyn'de "Ya Mansur, emit!" Fetih'de Muhacirlerin parolası "Benî Abdurrahman", Hazrecin parolasını "Benî Abdullah" ve Evsinkini "Benî Ubeydullah" şeklinde belirledi. Hayber'de Muhacirlerinkini "Benî Abdurrahman", Hazrec için "Benî Abdullah", Evs için; "Benî Ubeydullah". Tâif'te herhangi bir belirleme yapılmadı.

[44] **Hamza b. Abdulmuttalib'in Seriyyesi:**

Hamza b. Abdulmuttalib Seriyyesi Peygamberin (s.a.v.) hicretinin 7. ayının başında Ramazanda oldu.

Dediler ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) Medine'ye ayak bastıktan sonra ilk düzenlediği sancak Hamza b. Abdulmuttalib'inkidir. Onu iki bölük hâlinde; 15 Muhacir ve 15'i Ensâr'dan oluşan 30 süvari ile gönderdi. Muhacirlerden olan erler arasında; Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabî'a, Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim, Âmir b. Rebî'a, Amr b. Surâka, Zeyd b. Hârise, Kennâz b. Husayn ve oğlu Mersed b. Kennâz ve Peygamberimizin hizmetlisi Enes vardı.

Ensârdan ise, Ubey b. Kaab, Umâre b. Hazm, Ubâde b. Sâmid, Ubeyde b. Evs, Evs b. Havlî, Ebû Dücâne, Münzir b. Amr, Râfî' b. Mâlik, Abdullah b. Amr, İbn Haram, KUtbe b. Âmir b. Hadîde ve bazı adı geçmeyen erler de vardı.

Şam'dan gelip Mekke'ye giden Kureyş kervanını takip için Seyfü'l-Bahr'e[381] ulaştılar. Bu kervanda Mekkeli 300 binitli içinde Ebû Cehil de vardı. Karşılaştılar ve savaş için saf tuttular ve toplanmış iki fırkanın arkasında olan Mecdî b. Amr aralarında gidip geldi. O, her iki tarafın da müttefiki idi. Topluluk birbirinden ayrılıncaya kadar bunlara ve onlara doğru yürümeyi bırakmadı. (Yani araya girdi.) Hamza Arkadaşlarıyla beraber Medine'ye dönerek oradan ayrıldı. Ebû Cehil de Kervanı içinde arkadaşlarıyla birlikte Mekke'ye yöneldi. Aralarında savaş olmadı.

Hamza, Peygamber (s.a.v.)'in yanına dönünce, Mecdî'nin aralarında engel olduğunu ve onlara karşı ondan insaflı bir davranış gördüklerini haber verdi. Daha sonra Mecdi'nin heyeti Peygamber'e geldi; Peygamber, onları giydirdi ve onlara iyilik yaptı.

[381] Sîyfu'l-Bahr veya Seyfü'l-Bahr: Medine'ye 5 günlük mesafe sahilidir. (*Sahîh-i Buhârî*, Babu Gazveti Seyfü'l-Bahr, s.678.)

Mecdi b. Amr'ın bahsi geçti ve Peygamber, şöyle dedi: "Doğrusu ben, onun iyi karakterli ve işi bereketli (ya da işi düzgün) bir adam olduğunu bilmiyordum." dedi.

Bana Abdurrahman b. Ayyaş anlattı. Abdulmelik b. Ubeyd'den, İbn-ül-Müseyyeb ve Abdurrahman b. Saîd b. Yerbû'dan, dediler ki: "Allah Resûlü Ensâr'dan hiç kimseyi bizzat kendisinin katıldığı Bedir Gazasına kadar (seriyye için de) gönderilecek bir yere göndermedi. İşte bu, onların kendisine yardım etmeyeceklerini sanıyordu. Ancak ona içeride (Medine'de) sakin iken yardım edecekleri (inancından kaynaklanıyordu.)[382]

Ubeyde b. el-Hâris'in Râbiğ'a Seriyyesi:

Sonra Ubeyde b. el-Hâris'e Şevval ayında, 8. ayın başında Râbiğ'a bir birlik düzenledi. [45] Rabiğ, Kudeyd'e doğru gitmek istersen, Cuhfe'ye on mil uzaklıktadır. Ubeyde, 60 süvari ile yola çıktı. Ebû Sufyan b. Harb'le Rabiğ'in içinde "Ahya" denilen bir suyun başında karşılaştı. O gün Ebû Süfyân 200 kişi içindeydi. Müslümanlar içinde ilk ok atan kimse Sa'd b. Ebû Vakkâs oldu. Ok kılıfı/sadakı ortaya koydu ve arkadaşlarının önüne geçti ve arkadaşları da ona kalkan oldular. Dedi ki:

"Sadağında olanı bitirene kadar attı. İsabet etmeyen hiçbir ok kalmadı."

Denilir ki: "Sadakında 20 ok vardı. Bir insanı veya hayvanı yaralamadan düşen bir ok olmadı. O gün bundan başka bir ok yoktu. Kılıçları çekmediler ve savaş için bu ok atışının ve birbirini yoklamanın dışında saf tutulmadı. Sonra bunlar da onlar da askeri birliklerinin yanına gittiler. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın şöyle dediğini bana İbni Ebû Sebra Muhacir b. Mismar'dan naklettiğine göre anlattı: Dedi ki: "Hepsi Kureyş'ten 60 kişi idiler." Sa'd dedi ki: "Ubeyde'ye dedim, onları takip etseydik onları yakalardık. Çünkü onlar, korkarak dönmüşlerdi." dedi ki: Bu konuda beni dinlemedi ve Medine'ye doğru yola çıktık.

Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Harrâr'a Seriyyesi:

Sonra Resûlullah (s.a.v.) hicretinin 9. ayında Zilkade ayının başında. Sa'd b. Ebû Vakkâs için Harrâr'a bir sancak tertip etti. Harrâr, Cuhfe'den giderken Humm'a (خُمٌّ) yakınındadır.

[382] Medineli Müslümanlarla Peygamberimiz Akabe'de biat yaptığı zaman onların Medine'de Peygamberi korumaları hususundaki sözleşmeleri sebebiyledir. Medine dışında ne onlardan bir söz alınmış ne de onlar söz vermişti.

Bana Ebû Bekir b. İsmail b. Muhammed, babasından nakletti. O da Sa'd'ın oğlu Âmir'den, o da babasından… Dedi ki: Allah'ın Resûlü (s.a.v.) "Ey Sa'd, çık ve Harrâr'a kadar git! Çünkü oradan bir Kureyş kervanı geçecek." (Sa'd) Dedi ki: 20 veya 21 adamla yürüyerek yola çıktım. Beşinci gününün sabahına kadar gündüz saklanıp, gece yol alıyorduk. Kervanı bir günle kaçırdık. Peygamber (s.a.v.) benden Harrar'ı geçmeme sözü almıştı. Öyle olmasaydı onlara yetişmek isterdim. Denilir ki: Allah'ın Resûlü Ensârdan kimseyi Bedir Savaşına kadar gönderilecek bir yere göndermedi. Bu onların yurtlarında ona karşı gelecek tehlikelere mani olacakları hususundaki şartlarından dolayı idi.

Bunu bana Abdurrahman b. Ayyaş el-Mahzumî anlattı. O da Abdulmelik b. Ubeyd b. Saîd b. Yerbû'dan nakletti. O da Saîd b. Müseyyib ve Abdurrahman b. Saîd b. Yerbû'dan.

Ebva' Gazvesi:

Sonra Resûlullah (s.a.v.) Safer ayında 11. ayın başında gazaya çıktı. Kureyş'in bir kervanının yolunu kesmek için Ebva'ya varana kadar gitti. Bir tuzakla karşılaşmadı. Bu Gazve'de Kinane'den Damre oğullarıyla ona karşı gelmemeleri ve ona karşı kimseye yardım etmemeleri konusunda anlaştı. [46] Sonra aralarında bir sözleşme yazdı. Sonra döndü ve (Medine'den) çıkış ve dönüşü 15 gece sürdü.

Buvat Gazvesi:

Sonra Buvat Gazvesi -Buvat, Zûhuşub bölgesinden Dabbe yakınlarında bir yerdir. Buvat ile Medine arası üç berid'dir.[383] (68 Km) - 13. Ayın başı Rebiu'l-evvel'de, içinde Ümeyye b. Halef'in ve Kureyş'ten 100 kişinin ve 2500 devenin olduğu Kureyş kervanına karşı yapılmıştır. Sonra herhangi bir tuzakla karşılaşmadan döndü.

İlk Bedir Gazvesi:

Sonra, 13. ayın başında Rebîülevvel'de, el-Cemmâ[384] ve civarında otlayan Medine'nin yaylım hayvanlarına saldıran Kürz b. Câbir el-Fihri'yi ele geçirmek için harekete geçti. Bedir'e kadar gitti, ama ona yetişemedi.

---

[383] Berid, mesafe ölçü birimi, 1 Berid, 22,74 km. Bkz. http://www.birimcevir.com/uzunluk-birimleri.
[384] el-Cemmâ akik civarında bir dağın adıdır. Medine'ye 3 mil uzaklıktadır.

Zu'l-Uşîre Gazvesi[385]

Sonra, Cemâziyelâhir'de, 16. ayın başında, Şam'a giden Kureyş kervanlarına karşı gazaya çıktı. Arkadaşlarını çağırdı, 150 kişi ile savaşa çıktı. 200 olduğu da söylenir. Peygamber'e (s.a.v.), Kureyşin topladığı malların içinde bulunduğu kervanın Mekke'den Şam'a doğru yol aldığı haberi gelmişti. Dinaroğulları yönünde ilerleyerek Sükyâ evleri'ne ulaştı.[386] Bu Zu'l-Uşîre Gazvesi idi.

Nahle Seriyyesi:

Sonra emiri Abdullah b. Cahş olan, Nahle'ye bir seriye gönderdi. Nahle, İbn Âmir'in bahçesinin olduğu vadidir. Recep ayında, 17 ayın başında yapılmıştır.

Dediler ki: Abdullah b. Cahş şöyle dedi: "Beni Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazı kılınca çağırdı ve "Sabah olduğu zaman silahını kuşan, seni bir yöne göndereceğim." dedi. Sabah olduğunda kılıcımı ve yayımı, sadağımı ve zırhımı yanıma aldım. Peygamber (s.a.v.) insanlara sabah namazını kıldırdı. Sonra camiden çıktı. Beni, onu kapısında bekler bir halde buldu. Benimle beraber Kureyş'ten yanımda bir grup da vardı. Resûlullah (s.a.v.) Ubey b. Kaab'ı çağırdı. O da huzuruna geldi. Ona Resûlullah (s.a.v.) bir mektup yazmasını emretti. Sonra beni çağırdı. Bana Havlanî[387] derisine yazılı bir sayfa verdi. Şöyle buyurdu: Seni bu (kişilere) mürfezenin üzerine komutan atadım.

[47] İki gece yürüdükten sonra, yazdığımı aç, sonra içindekine göre hareket et. Dedim ki: "Ya Resûlullah (s.a.v.), hangi bölgeye (gideceğim)?"

"Necd tarafına yönel, Rekiyye'ye[388] doğru git!" dedi. Dedi ki: İbni Zumeyra kuyusuna varıncaya kadar gitti ve orada mektubu açtı. Onu okudu içinde şöyle yazıyordu:

"Batnı Nahle'ye gelinceye kadar Allah'ın adı ve bereketi ile yürü. Seninle beraber olan arkadaşlarından hiç kimseyi seninle yürümeye zorlama. Batnı Nahle'ye varıncaya kadar sana tabi olanlarla beraber emrimi yerine getir. Orada Kureyş kervanını gözetle."

Onlara mektubu okuyunca, "Sizden hiçbirinizi zorlayacak değilim" dedi. "Kim şehitliği istiyorsa Allah'ın Resûlü'nün emrine uysun. Kim de dönmek istiyorsa, şimdi

---

[385] Mekke ile Medine arasında Yenbu taraflarında bir yer, Bkz. *Mu'cemü'l-Büldân*, V, s.94.
[386] Sükyâ Evleri (Büyutu Sukyâ) , el-Cuhfe'den 19 mil uzaklıktadır. Bkz. *Mu'cemü'l-Büldân*, C.V, s.94.
[387] Havlan Yemen vilayetlerinden birisidir. Ayrıca Şam yakınlarındaki bir köyün de adıdır. *Mu'cemü'l-Büldân*, C. III, s.496.
[388] Rekiyye: Kuyu anlamına gelir. (er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir *Muhtâru's-Sihâh*, Mektebetü'l-Lübnan, Beyrut 1988, s.2361)

dönsün." Hepsi birden dediler ki: "Biz, Allah'ı, Resûlünü ve senin sözünü dinleyip itaat edenleriz. Allah'ın bereketiyle istediğin yere yürü." O da Nahle'ye gelinceye kadar yürüdü. Orada Amr b. Hadramî'nin, Hakem b. Keysân el-Mahzumî, Osman b. Abdullah b. el-Muğira el-Mahzumî'nin, Nevfel b. Abdullah el-Mahzumî'nin de içinde bulunduğu bir Kureyş kervanı buldu. Kervan sahipleri onları görünce endişelendiler ve ne yapmak isdiklerini anlamadılar. Hemen Ukkâşe başını traş etti, sonra topluluğu rahatlatmak için onlara yanaştı.

Âmir b. Rebîa şöyle dedi: Ukkâşe'nin başını elimle traş ettim. -Vakid b. Abdullah ve Ukkâşe'nin niyeti onlara saldırmaktı.- Ukkâşe, (arkadaşlarını işaret ederek) onlar Umrecilerdir, biz, Haram aydayız, diyor. Müşrikler de birbirlerine: "Sorun yok, Bunlar, Umre yapmak isteyen bir topluluk, deyip, kendilerini güvende hissettiler. Develerini bağlayıp, yayılmaya bıraktılar ve yemek yapmaya başladılar.

Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları durumu aralarında görüştüler. –Receb'in son günüydü. Şaban'ın ilk günü olduğu da söylenir.- Dediler ki: onlar hakkında geciktiniz. Bugün, haram aylar girdi. Öyleyse sakının. Yoksa onlara haram ayda dokunmuş olursunuz. Birisi dedi ki: Bugünün kesin olarak haram ay olup olmadığını bilmiyoruz. Bir diğeri: Bugünün haram aydan başka bir şey olduğunu da bilmiyoruz. Onu açgözlülüğünüz dolayısıyla helal saymayı da uygun görmüyoruz. Dünya malını isteyenler tartışmada galip geldi.[389] Topluluğu savaşmaya teşvik ettiler. Vakid b. Abdullah kavme öncülük ederek çıktı ve yayını gerdi ve okunu fırlattı. Amr b. el-Hadramî'ye attı. –ok atmada hata etmezdi.- Oku ile onu öldürdü. Topluluk onların üzerine yürüdü. Osman b. Abdullah b. el-Muğîre, Hakem b. Keysân esir edildi. Onları Nevfel b. Abdullah b. Muğîre aciz bıraktı ve kervanı yürüttüler/götürdüler.

Muhammed bize anlattı. Dedi ki: Bize Muhammed[390] anlattı. (O da) şöyle dedi: Bana Ali b. Yezîd b. Abdullah b. Vehb b. Zeme'al-Esedî anlattı. O da babasından, o halasından, o da Annesi, Mikdâd'ın kızı Kerime'den, O da Mikdâd b. Amr'dan. Şöyle dedi:

"Ben, Hakem b. Keysân'ı esir aldım. Emirimiz, onun boynunu vurmak istedi. Dedim ki: "Onu bırak, Onu Allah'ın Resûlü'ne götürelim." Onu Allah'ın Resûlüne götürdük.

---

[389] Burada, ashabın Haram aylar ile ilgili tartışmasına şahit oluyoruz. Vâkıdî burada, onların bir kısmının da aralarında dünyevi fayda uğruna bazı değerleri üstü kapalı da olsa çiğnedikleri yorumunu yapıyor. (çvr.)

[390] Yani bize Muhammed b. Şuca' es-Selcî anlattı. Dedi ki Muhammed b. el-Vakıdî anlattı.

[48] Allah'ın Resûlü onu İslam'a davet etti ve Allah'ın Resûlü sözünü uzattı. Ömer b. Hattâb (r.a.) dedi ki: Buna mı konuşuyorsun Ya Resûlullah? Vallahi bu ilelebet Müslüman olmaz. Bırak beni boynunu vurayım. Anası el-Hâviye'nin yanına gitsin. Peygamber Hakem b. Keysân Müslüman olana kadar Ömer'i dinlemedi. Ömer dedi ki: "Bir de baktım ki, o Müslüman olmuş. Şaşırıp kaldım. Dedim ki: Nasıl olur da onun benden daha iyi bildiği bir konuda Peygambere karşı gelirim. Sonra (içimden) diyorum: Sadece bununla Allah için ve Resûlü için tavsiyede bulunmak istedim. Ömer dedi ki: Gerçekten o Müslüman oldu ve Vallahi Müslümanlığı da güzel oldu. Allah yolunda Bi'ri Mâune gününde öldürülüp, şehit olana kadar cihad etti. Allah'ın Resûlü ondan razı oldu ve kefenledi.

Bize Muhammed anlattı ve dedi ki: Bize Vakıdî anlattı şöyle dedi:

Bana Muhammed b. Abdullah Zührî'den nakletti ve dedi ki: "el-Hakem "İslam nedir?" dedi. "Allah'ı tek, ortaksız tanıyarak ona kulluk edersin ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik edersin." O da "Müslüman oldum." dedi. Peygamber arkadaşlarına döndü ve şöyle dedi: "Eğer onun hakkında daha önce size uyup da onu öldürseydim cehenneme girerdi." Kervanı sürün, dediler. Kervanda Tâif'ten getirdikleri şarap, katık ve kuru üzüm vardı. Onu Peygamber'e takdim ettiler.

Kureyşliler dedi ki: "Muhammed, Haram ayı ihlal etti, kan ve mal döktü. Oysa onu haram kılıyor ve tazim ediyordu." Onlara cevap veren kimse de: "Bu iş sizin başınıza Şaban ayından bir gecede geldi." Topluluk kervana doğru yöneldi. Allah'ın Resûlü'nün yanına geldiklerinde, kervanı durdurdu ve ondan bir şey almadı ve esirleri hapsetti. Sahâbelerine de "Ben size haram ayda savaşı emretmedim!" dedi.

Bana İbnu Ebî Sebre, Süleyman b. Sühaym'den nakletti. O şöyle dedi: "Allah'ın Resûlü onlara ne Haram ayda ne de Haram ayın dışında savaşmayı emretmedi. Sadece onlara Kureyş'in haberlerini araştırmalarını emretmişti."

(Bu seriyye'ye katılan) Topluluk hayal kırıklığına uğradı. Öleceklerini zannettiler. Ona getirdikleri şey gerçekten büyük bir şeydi. Onları azarladılar, kınadılar. Medine'de dedikodu kazanı kaynadı. Yahudiler: Amr b. Hadramî'yi Vakıd b. Abdullah el-Temîmi öldürdü, dediler. Amr'la savaş hayat buldu. Hadramî ile savaş hazır oldu. Vakid'le savaş ateşi tutuştu. İbni Vakıd dedi ki: Bununla Yahudiler tefeül[391] yapmışlardı. Yaptıkları bu tefeül Allah'tan Yahudilerin aleyhine çevrildi. Dediler ki: Kureyş Peygambere arkadaşlarının fidyelerini gönderdi. Peygamber dedi ki: "O ikisinin

[391] **Tefeül:** Fal açma, fala bakma. 2. Uğur sayma, hayra yorma. (*Büyük Türkçe Sözlük*, TDK Sitesi.)

fidyesini iki arkadaşımız (Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Utbe b. Gazvan) bize gelinceye kadar almayacağız."

Bana Ebû Bekir b. İsmail b. Muhammed babasından nakletti. Dedi ki, Sa'd b. Ebî Vakkâs şöyle dedi: Abdullah b. Cahş'la beraber çıktık, Buhran'a gelinceye kadar gittik. -Buhran, Süleymoğulları'nın madeninde bir bölge idi. Yük develerimizi gönderdik. [49] On iki adamdık. İkişerli olarak yük devesinin arkasından gidiyorduk. Ben, Utbe b. Gazvan'ın yol arkadaşıydım. Devemiz kayboldu, deve de onundu. Onu aramak için orada iki gün kaldık. Arkadaşlarımız gitti. Biz de onların peşi sıra çıktık. Onları kaybettik. Biz Nahle'yi görmediğimiz halde Onlar Medine'ye bizden günler önce geldiler. Resûlüllah'ın huzuruna çıktık. Onlar bize bir şey olduğunu sanmışlar. Bize seferde Meliha'dan çıktığımızda çok acıkmıştık, Meliha ile Medine arası 6 bürd[392], Onunla Maden'in arası bir gecelik mesafe idi. (Suleymoğulları'nın Madeni ile Medine arası)

Dedi ki: Melîha'dan bir grup olarak çıkmıştık. Medine'ye gelene kadar bize bir lokma yiyeceğimiz bir şey yoktu. Birisi dedi ki: "Ey Ebû İshak, onunla Medine arasında ne kadar var?" Dedi ki: "Üç. Medine'ye gelinceye çok acıkınca idahe (dikenli bir ağaçtan)[393] yedik ve üzerine su içtik. Orada arkadaşlarının fidyesini ödemek için gelen Kureyş'ten bir grup gördük. Allah'ın Resûlü, onların fidyesini almak istemiyor ve "Ben arkadaşlarım için endişeleniyorum." diyordu. Biz gelince Allah'ın Resûlü onların fidyelerini kabul etti. Allah Resûlü'nün onlara söyledikleri arasında şu vardı: "Eğer, arkadaşlarımı öldürdüyseniz ben de arkadaşlarınızı öldürürüm." O ikisinin fidyesi, her biri için 40 Ukiyye[394] gümüş ve bir Ukiyye 40 dirhem idi."

Ömer b. Osman el-Cahşi bana, babasından rivayet etti. O da Muhammed b. Abdullah b. Cahş'tan, dedi ki: Cahiliye döneminde ganimetin dörtte biri (liderin) idi. Abdullah b. Cahş Nahle'den dönünce ganimetin beşte biri onun oldu. Arkadaşlarının arasında ve diğer ganimetleri (böyle) taksim etti. İslam'daki beşte birin ilk beşte biri (humus) bu oldu. "Bilin ki bir şeyi ganimet aldığınız zaman, onun beşte biri Allah'ındır." ayeti işte o zaman nazil oldu.[395]

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattı. Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme'den, Râfî b. Hadîc'den, Ebû Burde b. Niyâr'dan nakletti ki: Peygamber (s.a.v.)

---

[392] Yaklaşık 137 Km.
[393] عِضَاهَ dikenli ağaç. *Lisânü'l-Arab*, İbn-i **Manzur**.
[394] Bir Ukiyye gümüş 119 gram 40 X 119: 4,760 gr.
[395] Enfal, 41.

Nahle'ya katılanların ganimetlerini dağıtmadı ve Bedir'e gitti. Bedir'den dönene kadar (paylaştırmadı.) Bedir'den dönünce Bedir ehlinin ganimetleri ile birlikte paylaştırdı ve her topluluğa hakkını verdi.

Dediler ki: Kur'an'dan "Sana haram aydan soruyorlar…" ayeti indi. -müminlerden onu helal görenlere, Allah onlara kitabında Haram ayda yapılan savaşın eskiden olduğu gibi (haram olduğunu) anlattı. O, bundan daha büyük haramın ise Allah yolundan alıkoymak olduğunu açıkladı. Taki onlara eziyet ediyorlar, onları Allah'ın Resûlüne hicret etmekten alıkoyarak, hapsediyorlardı. Ve onların Allah'ı inkârları ve Müslümanları Hacda ve Umrede Mescidi Haram'dan engellemeleri ve onlara karşı yaptıkları din konusundaki fitneleri. Şöyle diyor: "Fitne öldürmekten beterdir." Onunla (fitne ile) kastedilen İsâf ve Nâile'dir.[396]

[50] Bana Ma'mer anlattı. O, Zührî'den, o Urve'den şöyle dediğini nakletti: Resûlullah (s.a.v.) Amr b. Hadramî'nin diyetini ödedi. Allahu Teâlâ Azze ve Cel, Berâe[397]'yi indirene kadar daha önce haram olarak kabul edildiği gibi, haram ayı (onda savaşmayı) yasakladı.

Bana Ebû Bekir b. Ebû Sebre, Abdulmecid b. Sehl'den, Küreyb'den nakletti. Dedi ki: "Allah'ın Resûlü'nün İbni Hadramî'nin diyetini verip vermediğini İbni Abbas'a sordum, "Hayır, vermedi," dedi. İbni Vakid dedi ki: Bizce üzerinde ittifak edilen görüşe göre onun diyeti ödenmemiştir. Ve bu Seriyyede, Abdullah b. Cahş "Emir'ül-Mü'minîn" olarak isimlendirilmiştir. Bunu bana Ebû Ma'şer nakletti.

Abdullah b. Cahş ile beraber Seriyyeye çıkan kimselerin isimleri:

Onlar, 8 kişidir: Abdullah b. Cahş, Ebû Huzayfe b. Utbe b. Rebîa, Âmir b. Rabîa, Vâkid b. Abdullah et-Temimî, Ukkâşe b. Mihsan, Halid b. Ebilbekîr, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Utbe b. Gazvan. İkisi olaya şahit olmadı. On iki kişi oldukları da söylenir. 13 kişi oldukları da.. Bizce 8'i bellidir.

* * *

[396] **İsaf** ve **Naile** iki put ismidir. Kureyş müşrikleri, İsaf ve Naile adlarındaki iki puta da tapar ve bunların yanında kurbanlar keserlerdi. Rivayete göre; İsaf; Cürhümilerden Bağy'ın oğlu olan bir erkek, Naile de; yine Cürhümilerden Dik'in kızı olan bir kadın idi. Bunlar, Ka'be içinde zina ettikleri veya öpüştükleri için, Allah onları taş yapmıştı. (**Vâkıdî,** el-*Meğâzî*)

[397] Berâe Sûresi, Tevbe Sûresi'dir.

BEDİR SAVAŞI

Dedi: Allah Resûlü (s.a.v.) kervanın Şam'dan ayrılmasını gözetlerken, arkadaşlarına gözlerinin kervanda olmasını öğütledi. Resûlullah (s.a.v.), Medine'den çıkmadan önce Talha b. Ubeydullah ve Saîd b. Zeyd'i gönderdi. İkisi on gece kervanın haberini araştırdılar. Havrâ'dan Nahbar'daki Keşed el-Cüheni'ye varıncaya kadar gittiler. -Nahbâr, Sahilde Zi'l-Merve'nin arkasındadır.-

Keşed o ikisini koruması altına aldı ve konuk etti. İkisi kervan geçinceye kadar Habâ'da onun yanında kalmaya devam ettiler. Talha ve Saîd yerden yüksekçe bir yere çıkarak kervanı gözetlemeye başladılar. Kervan sahipleri şöyle dedi: "Ey Keşed, Muhammed'in gözcülerinden kimseyi gördün mü?" Cevap verir: Allah'a sığınırım, Muhammed'in gözcüleri Nahbar'da nasıl olabilir? Kervan yola çıkınca, sabaha kadar ikisi orada geceledi. Sonra onlar da yola çıktılar.

Keşed de o ikisini Zel-Merve'ye varıncaya kadar korumak maksadıyla onlarla beraber yola çıktı. Kervan sahil yolunu tutup, hızlandı. Yakalanmaktan korkarak gece gündüz yol alıp, yürüdüler. Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir'de onlarla karşılaştığı gün, Talha b. Ubeydullah ve Saîd Medine'ye geldi ve Resûlullah'ı (s.a.v.) aramaya başladılar. Onunla Türban'da bir araya geldiler. –Türban, Melel ve Seyyale arasında Mehacce üzerindedir. Orası Şair İbn Uzeyne'nin yeri idi. Ondan sonra Keşed geldi. Saîd ve Talha onun kendilerini koruduğunu [51] Peygamber'e haber verdiler. Resullah (s.a.v.) ona selam verdi ve ikramda bulundu. Ve şöyle dedi:

"Yenbu toprağını sana ayırayım mı dedi?" O şöyle cevap verdi: "Ben, yaşlıyım. Ömrüm tükendi. Fakat onu kardeşimin oğlu için ayır. Ve onu onun için ayırdı.

Dediler ki: Allah Resûlü (s.a.v.) Müslümanları çağırdı. Ve şöyle buyurdu: "Bu Kureyş'in kervanı, onda sizin mallarınız var. Belki Allah onu size ganimet kılar." Bunun üzerine ashap hızlı bir şekilde harekete geçti. Hatta insanlar, sefere çıkma konusunda babalarıyla kura çekmek (zorunda) olsa bile… Sa'd b. Hayseme kura çekenlerden oldu. Onun babası da Bedir'e çıkanlar içindeydi. Sa'd babasına şöyle dedi. O, cennetten başka bir şey olsaydı, seni tercih ederdim. Ben, bu yönelişimde şehadeti umuyorum. Hayseme dedi ki: Sen çıkış için beni tercih et de hanımlarınla beraber evinde otur. Sa'd, kabul etmedi. Hayseme dedi ki: Birimizin kalması gerekir. İkisi arasında kura çektiler ve kura Sa'd'e çıktı ve Bedir'de öldürüldü.

Ashabdan birçok insan Peygamber'in (sefere) çıkmasından hoşlanmadığı için ağırdan aldılar. İçlerinde birçok söz ve ihtilaf vardı. Geride kalanlar savaşa çıkmadıkları, sadece kervan için çıktıklarından dolayı kınanmıyorlardı. Ama bir grup insan da savaş olma (ihtimalini) düşündükleri için bilinçli olarak geri kaldılar. Useyd b. Hudayr da o geri kalanlardandı. Resûlullah (s.a.v.) geldiği zaman Useyd ona dedi ki: "Seni sevindiren ve düşmanına üstün getiren Allah'a hamdolsun ki o seni hak ile gönderdi. Nefsimi sana tercih ettiğim için senden geri kalmadım. Senin kervan dışında düşmanla karşılaşacağını zannetmedim. Resullah ona şu cevabı verdi: "Doğru söyledin." Allah'ın onda İslam'ı güçlendirdiği ve Putperestleri (Şirk ehlini) rezil ettiği ilk savaş bu idi.

Resûlullah (s.a.v.) yanındakilerle birlikte çıktı. Benî Dînâr geçidini geçinceye kadar gittiler ve sonra Buk'a'da konakladılar. O, Sükyâ[398] evleridir. Buk'a, Medine'de Benî Dînâr dağlık alanı'dır.[399] Sükyâ, Medine evleri ile bitişiktir. Ramazandan sonra 12. Pazar günü, Askeri orada konaklattı. Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd, Râfî' b. Hadîc, Berâ b. Azib, Useyd b. Zahîr, Zeyd b. Erkam, Zeyd b. Sâbit, savaşmak istediklerini arz ettiler. Fakat onları geri çevirdi ve savaşa katılmalarına izin vermedi.

Bana Ebû Bekir b. İsmail babasından nakletti. O da Âmir b. Sa'd'dan. Dedi ki: "Kardeşim Umeyr b. Ebi Vakkâs'ı gördüm. Resûlullah (s.a.v.) bizi engellemeden önce… Gizlenmeye çalışıyordu. Dedim ki neyin var kardeşim? Dedi ki: Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) beni zayıf görmesinden ve geri çevirmesinden korkuyorum. Ben savaşa çıkmak istiyorum, umulur ki Allah beni şahadetle rızıklandırır. Dedi ki: Resûlullah'a (s.a.v.) arzolundu ve o da onu küçük gördü. Ve "geri dön" dedi. Umeyr ağladı ve ona Resûlullah (s.a.v.) izin verdi. Sa'd şöyle diyordu: Küçük olmasından dolayı kılıcını taşımakta onu zayıf görüyordum. O da Bedir'de öldürüldü. O henüz on altısında bir çocuktu.

[52] Bana Ebû Bekir b. Abdullah nakletti. Dedi ki: Bana Ayyaş b. Abdurrahman el-Eşceî anlattı ki, Peygamber (s.a.v.) arkadaşlarına (Büyûtü't-Sükyâ) kuyularından su içmelerini emretti. İşte o gün Resûlullah (s.a.v.) onların kuyularından su içti.

Bana Abdülaziz b. Muhammed, Amr b. Ebû Amr'dan nakletti ki Peygamber (s.a.v.) o gün onların kuyularından ilk su içen kimse idi.

---

[398] السقيا (Sükyâ) Medine ile Mekke arasında, Medine'ye iki günlük mesafede bir yerdir. (*Lisânü'l-Arab*)

[399] نقب : Tünel, dar geçit, dağ eteği. (çvr.)

Bana Abdülaziz b. Muhammed, Hişam b. Urve'den o da babasından, o da Aişe'den nakletti ki: Ondan sonra Resûlullah'a, Sükyâ evlerinden tatlı su getiriliyordu.

Bana İbni Ebî Zi'b, Makburî'den, o da Abdullah b. Ebî Katâde'den, O da babasından nakletti ki Resûlullah (s.a.v.), Sükyâ evlerinin yanında namaz kıldı. O gün Medine ehli için dua etti ve şöyle dedi: "Allahım, İbrahim senin kulun ve halîlin ve senin peygamberindir. Sana Mekke halkı için dua etti. Ben de Muhammed senin kulun ve peygamberinim. Sana Medine halkı için dua ediyorum. Onların ölçeklerini, avuçlarını ve ürünlerini bereketli kıl. Allahım, bize Medine'yi sevdir. Onu veba ve hummâdan koru! Onu Cuhfe'deki Humm denilen yere musallat et! Allahım, dostun İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, bende Medine'nin iki kara taşlığının arasını haram kıldım." Humm, Cuhfe'den iki mil uzaklıktadır.

Dediler ki: "Sükyâ evlerinden Adîy b. Zağbâ, Besbes b. Amr, Resûlullah'a (s.a.v.) geldi." Dediler ki: "O gün, Abdullah b. Amr b. Haram Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve şöyle dedi: "Ya Resûlullah (s.a.v.), bu konaklaman beni sevindirdi, Ben onunla tefeül etmiştim. Bu bizim evimiz. –Seleme oğulları- Bizimle Ehli Huseyke arasında olan oldu… Zubab'ın Huseykesi ve Zubab Medine civarında bir dağdır. Huseyke Yahudi idi. Onların orada birçok evi vardı. Biz burada arkadaşlarımızla yerleştirdik. Silah taşıyabilene izin verdik, silah taşıyamayacak kadar küçük olanları geri gönderdik. Sonra Yahudi Huseyke'ye yürüdük. Onlar, o gün Yahudilerin en güçlüleri idi. Onları istediğimiz gibi öldürdük. Bize diğer Yahudiler de bugüne kadar boyun eğdi. Ben umuyorum ki Ya Resûlullah (s.a.v.), bugün biz ve Kureyş karşılaşır, Allah onlara karşı sana göz aydınlığı verir."

Hallâd b. Cemûh şöyle diyordu:

"Gündüz olunca Hurbâ'daki ailesine döndü." [53] Ona babası Amr b. Cemûh dedi ki: "Sizin gitmiş olmanızdan başka bir şey düşünmedim." Dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.), insanları el-Buka'da savaş düzenine sokuyor."

Amr dedi ki: "Ne güzel bir kehanet/işaret! Vallahi ben, ganimet almanızı ve Kureyşli müşriklere karşı zafer kazanmanızı umuyorum. Bu bizim Huseyke'ye yürüdüğümüz günkü evimizdir." Hallad dedi: "Resûlullah (s.a.v.), onun ismini değiştirdi ve onu es-Sükyâ diye isimlendirdi." Dedi ki: "İçimde onu satın alma niyeti vardı. Taki, Sa'd b. Ebî Vakkâs onu iki genç deve karşılığı satın alana kadar." 7 Ukiye'ye satıldığı söylenir. Sa'dın onu satın aldığı Peygambere söylendi. O da, "Karlı bir alışveriş!" dedi.

Dediler ki: "Resûlullah (s.a.v.) Sükyâ evlerinden Ramazan'ın 12. gününün akşamında hareket etti. Müslümanlar da onunla çıktılar. Onlar, 305 kişi idiler. 8 Kişi de geride kaldılar ve onlara da payları ve ücretlerini verildi. 70 de deve vardı, Müslümanlar iki, üç ve dört kişi nöbetleşe bir deveye biniyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), Ali b. Ebû Tâlib (a.s.)[400], Mersed de vardı. – Mersed yerine Zeyd b. Hârise olduğu da söylenir.- Tek bir deveye nöbetleşe biniyorlardı. Hamza b. Abdulmuttalib, Zeyd b. Hârise, Ebû Kebşe ve bir devenin üzerinde Peygamberin hizmetçisi Enes de vardı.

Ubeyde b. Hâris, Hârisin iki oğlu Tufeyl, Husayn ve Mistah b. Usâse de bir deve üzerindeydi. Ubeyde b.Hâris'in, İbn Ebî Davut el-Mâzini'den satın aldığı bir sutaşıma devesi vardı. Mu'âz ve Avf da vardı. Afrâoğulları Muavvez ve onların kölesi Ebu'l-Hamrâ da bir devenin üstündeydi. Ubey b. Ka'b, Umâre b. Hazm, Hârise b. Nu'man da bir devedeydi. Hiraş b. Sımme, Kutbe b. Âmir b. Hadîde, Abdullah b. Amr b. Haram da bir deve üstündeydi. Utbe b. Gazvan, Tuleyb b. Umeyr, Utbe b. Gazvan'a ait -onun Ubeys olduğu da söylenir- bir devede idi.

Mus'âb b. Umeyr, Suveybit b. Harmele, Mes'ut b. Rebî' Mus'âb'ın bir devesinde, Ammâr b. Yâsir, İbn-i Mes'ûd, bir devede, Abdullah b. Ka'b, Ebû Davut el-Mâzinî, Selît b. Kays, Abdullah b. Ka'b'a ait bir devede, Osman ve Kudâme, Abdullah b. Maz'ûn, Sâbit b. Osman bir deveye nöbetleşe biniyorlardı…

Ebû Bekir, Ömer ve Abdurrahman b. Avf bir devede; Sa'd b. Mu'âz, kardeşi ve kardeşinin oğlu, Hâris b. Evs, Hâris b. Enes, Sa'd b. Mu'âz'ın, Zeyyal denilen, su taşıyan devesinde idi. Sa'd b. Zeyd, Seleme b. Selâme, Abbâd b. Beşr ve Râfî' b. Yezîd, Hâris b. Hazeme, Sa'd b. Zeyd'in su dağıtma devesindeydi. Her birinin azık olarak 1 sa' hurmadan başka azığı yoktu.

[54] Bana Ubeyd b. Yahya anlattı. O da Mu'âz b. Rifâa'dan, O da babasından nakletti ve şöyle dedi:

"Peygamber (s.a.v.) ile beraber Bedir'e çıktım. Her üç kişi bir deveye nöbetleşe biniyordu. Ben ve kardeşim Hallad b. Râfî' de genç devemizin üzerindeydik. Yanımızda Ubeyd b. Zeyd b. Âmir vardı, peşpeşeydik. Revha'ya[401] (Dinlenme yerine) varıncaya kadar yola devam ettik. Genç devemiz bizi üzdü, bize sıkıntı verdi. Kardeşim: "Allah'ım sana adağım olsun ki, eğer bizi Medine'ye döndürürsen onu keseceğim." dedi.

---

[400] Hz. Ali'den (a.s.), "Aleyhisselam" şeklinde bahsetmesi de Vâkıdî muârızları tarafından eleştiri konusu edilmiş ve Şiilik alâmeti olarak görülmüştür. (çvr.)

[401] Ravhâ: Medine'den iki günlük uzaklıkta, ikisinin arası 41 mildir. (*Mu'cem mâ İsta'cem*, s.427.)

Dedi: Biz bu haldeyken Peygamber (s.a.v.) bizim yanımıza geldi. Biz "Ya Resûlullah (s.a.v.), genç devemiz bize sıkıntı veriyor." dedik. Resûlullah (s.a.v.), su istedi, ağzını çalkaladı, bir kab içerisinde abdest aldı, sonra dedi ki: "Ağzını açın!" dediğini yaptık. Sonra onu ağzına döktü. Sonra da başına, sonra boynuna, sonra harikine, sonra hörgücüne, sonra arka tarafına, sonra kuyruğuna döktü. Sonra "Binin!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) gitti. Ona el-Munsarif'in alt taraflarında yetiştik. Genç devemiz bizi namaz kılma yerine varıncaya kadar canımızdan bezdirdi. Bedir'den dönünce kardeşim onu kesti. Etini de (fakirlere) dağıttı.

Bana Yahya b. Abdülaziz b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde, babasından şöyle dedi: Sa'd b. Ubâde Bedir'de 20 deve üzerinde taşıdı.

Bana Ebû Bekir b. İsmail babasından nakletti, O da Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan dedi ki: Biz Bedir'e Resûlullah (s.a.v.) ile beraber çıktık. Yanımızda 70 deve vardı. Deve üzerinde dörtlü, üçlü ve ikili olarak nöbetleşe biniyorduk. Ben, Peygamber (s.a.v.)'in arkadaşları içinde en çok yürüyenlerden, oku en ileri atanlarından idim. Giderken de dönerken de bir adım bile (deveye) binmeyenlerden idim.

Resûlullah (s.a.v.) Sükyâ evlerinden ayrıldığı zaman dedi ki: "Allahım, onlar yalınayak, sen onları taşı, onlar çıplak sen onları giydir. Onlar aç, sen onları doyur, onlar fakir sen onları lütfundan zengin et." dedi ki: onlardan binmek isteyip de binecek bir hayvan bulamayan herkes binerek geri döndü. Artık herkesin bir veya iki devesi vardı. Çıplak olan giyindi, yemeğe ve azığa kavuştular, esirlerden fidye alarak her fakir de zengin oldu.

Resûlullah (s.a.v.) yayaların başına Kays b. Ebû Sa'sa'ayı –Ebû Sa'sa'nın ismi Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzûl'dür.- görevlendirdi [55] ve ona Peygamber, Sükyâ evlerinden ayrıldığı zaman Müslümanları saymasını emretti. Onlar için Ebû İnebe kuyusunda[402] durdu ve onları saydı sonra Peygambere (s.a.v.) haber verdi.

Resûlullah (s.a.v.) Sükyâ evlerinden çıktı, Batnı Akik'e kadar yol aldı. Sonra Müktemin[403] yoluna girdi. Nihayet İbni Ezher'in bathasına[404] vardı. Orada bir ağacın altında indi, Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) bir taşın üzerine çıktı ve onun altına bir mescid

---

[402] Ebû Ubeyde kuyusu olarak da geçer, İbn **Sa'd**, Medine'den 1 mil uzaklıkta olduğunu belirtiyor. Tabakat, C. II, s.6.

[403] Müktemin: Tüm nüshalarda bu şekilde geçiyor. مكيمن de olabilir. مكيمن الجماء diye Batni Akik'de bir dağ yada tepe olduğu da söyleniyor. Vefâu'l Vefâ, C. II, s.376.

[404] بَطْحَاءِ ابْنِ أَزْهَرَ "Ebtah, Arapça'da "kumlu, çakıllı dere, suyun yayılarak aktığı geniş tabanlı vadi" anlamında kullanılan bir isimdir. Bathâ da aynı mânaya gelmektedir." Salim **Öğüt**, "Ebtah", DİA., 1994, C. X, s.82.

yaptı. Orada Resûlullah (s.a.v.) namazını kıldı. O, oradayken Pazartesi günü girdi. Sonra el-Hafire ve Melel arasındaki Batnı Melel ve Türban'da sabahladı.

Sa'd b. Ebû Vakkâs şöyle dedi: "Biz Türban'dayken Resûlullah (s.a.v.) bana dedi ki: "Sa'd, geyiğe bak! Ona bir ok atacağım!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve çenesini omuzuma ve iki kulağımın arasına koydu. Sonra, "At!", "Allah'ım sen onun okunu hedefine ulaştır" dedi. "Okum hedefini şaşmadan vurdu" dedi. "Peygamber tebessüm etti" dedi.

Dedi ki: "Koşarak çıktım. Onu son nefesinde buldum. Onu temizledim ve yakın bir yere ininceye kadar onu taşıdım." Resûlullah (s.a.v.) emretti ve arkadaşları arasında taksim edildi.

Bana bunu Muhammed b. Bicad, babasından nakletti. O da Sa'd'dan, şöyle dediler: Onların yanında iki atlı varmış, bir at Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî'nin, bir at da İbni Zuhre'nin müttefiki Mikdâd b. Amr el-Behrânî'nin. Denilir ki: Bir at Zübeyr'indir. İki attan başka yoktu. Bizce Mikdâd'ın bir atı olduğunda ihtilaf yoktur.

Bana Musa b. Ya'kûb halasından o da babasından nakletti. O da Zıbâa bt. Zübeyr'den, Mikdâd b. Amr'dan. Şöyle dedi: Bedir günü benim yanımda bir at vardı. Ona Sebha[405] (iyi koşan, çok seri) denilir.

Bana Sa'd b. Mâlik el-Ganevî babasından naklettiğine göre şöyle dedi: Mersed b. Ebû Mersed el-Ganevî o gün, "seyl"[406] denilen bir at üzerinde idi.

Dediler ki: Kureyş Şam'da, kervanına kavuştu. Kervan'da 1000 deve vardı. Ondaki mallar büyüktü. Kureyş Mekke'de bir şey bırakmamış, hiçbir Kureyşli yoktu ki, bir miskal de olsa malını bu kervanla göndermemiş olsun. Nitekim bir kadının (yüzük gibi) önemsiz bir şeyine varıncaya kadar. Onda, en az 50.000 dinar olduğu söyleniyordu. Saîd b. As ailesinin malının çoğu da o kervanda idi. –Ebû Uhayha- Ya onların malı vardı veya kervanın yarıya yakını ondan halkın aldığı borçla meydana geliyordu. Kervanın geneli onlara ait olduğu da söyleniyor. O kervanda, Mahzum oğullarının da 205 devesi [56] veya 4000 miskal altını olduğu da söylenir. Hâris b. Âmir b. Nevfel'in de onda 1000 miskal altını, Ümeyye b. Halef'in ise 2000 miskali olduğu da söyleniyordu.

---

[405] قال ابن الأثير: هو من قولهم فرس سابِحٌ إذا كان حسنَ مَدِّ اليدين في سَبْحَة؛ وفي حديث المقداد: أَنه كان يوم بدرٍ على فرسٍ يقال له فسره فقال: معناه إذا لمستَها الكف وجدت فيها مَسْبَحُ الجَرْي؛ وقوله أَنشده ثعلب: لقد كانَ فيها للأَمانةِ موضِعٌ، وِللعَيْنِ مُلْتَذٌّ، وللكَفِّ جميع ما تريد. *Lisânü'l-Arab*, İbni Manzur, İbnü'l-Esir'den naklen.

[406] Sel gibi akan, akıp giden anlamında. (Lisânü'l-Arab)

Bana Hişam b. Umâre b. Ebu'l-Huveyris nakletti; dedi ki:

Abdümenafoğulları'nın onda 10.000 miskali vardı. Onların ticaret yeri Şam yurdundan Gazze'ye idi. Onda Kureyş boylarının î'râtı - kervanı- vardı.

Bana Abdullah b. Ca'fer, Misver'in mevlâsı Ebû Avn'den, o da Mahrame b. Nevfel'den nakletti; şöyle dedi. Şam'a vardığımız zaman bizi Cüzâm[407]'dan bir adam farketti. Bize Muhammed'in başından beri kervanımızı takip ettiğini bildirdi, saldırmak için onun dönüşümüzü beklediğini bize haber verdi. Yol sakinleri de onlarla birlik olup bize karşı hareket ediyorlar. Mahrame şöyle dedi: Biz gözetlenme korkusu içinde yola çıktık. Şamdan ayrıldığımızda Damdam[408] b. Amr'ı gönderdik.

Amr b. As konuşuyor ve şöyle diyordu: Zerkâ'da olduğumuzda (Zerka, Şam'da Maan bölgesinde, Şam'a iki konak uzaklıkta bir yerdir.) Biz, Mekke'ye doğru gidiyorduk. Cüzam'dan adamlarla karşılaştık. Şöyle dediler: "Başından beri Muhammed arkadaşlarıyla beraber sizi takip ediyor."

"Farkında değiliz." dedik. "Evet" dedi. Bir ay bekledi sonra Yesrib'e döndü. Siz Muhammed'in sizin peşinize düştüğünde o gün yükünüz hafifti. O şimdi, büyük olasılıkla size karşı gün sayıyor. Kervanınızı koruyun. Görüşlerinizi gözden geçirin. Vallahi ben ne onlardan birilerini ne de destekleyenleri ve ne de takip edenleri göremiyorum. Bunun üzerine aralarında konuştular. Kervanda bulunan Damdam'ı elçi olarak gönderdiler. Damdam sahilde birkaç devesinin yanında iken Kureyş onu görmüş ve onu 20 miskal (altın)a kiralamışlardı.

Ebû Süfyân ona Kureyş'e, Muhammed'in kervana karşı çıktığını haber vermesini emretti. Ona devesinin burnunu kesmesini, (şehre) girdiği zaman, yolunu değiştirmesini ve gömleğini önden, arkadan yırtmasını ve "yetişin, yetişin!" diye feryat etmesini emretti. Kervanda olup da ancak Tebuk'ten gönderdikleri arasında Amr b. As ve Mahrame b. Nevfel'in de bulunduğu Kureyş'ten 30 adam olduğu da söylenir.

Âtike'nin Rüyası

Dediler ki: Âtike bt. Abdulmuttalib Damdam b. Amr gelmeden önce bir rüya görmüştü. Ondan dolayı büyük bir korku yaşamış ve dehşete düşmüştü. Kardeşi Abbas'a göndererek şöyle dedi: Ey kardeşim, vallahi bu gece korkunç bir rüya gördüm

[407] Cüzam bir kabile adı. Hakkı Dursun **Yıldız**, "Arap", DİA. 1991, C. III, s.273.
[408] **Zamzam**: Sözlükte cesur, korkusuz anlamına da gelir. (*Lisânü'l-Arab*)

ve kavmine bir kötülük, musibet gelmesinden korktum. (kimseye anlatmadım) İçimde sakladım, onu sana anlatayım.

Âtike dedi ki: "Bir deveye binmiş gelen bir adam gördüm, el-Ebtah vadisine gelip durdu. Sonra tüm gücüyle üç kez bağırdı: [57] "Ey ihanete uğrayan aile, savaş meydanınıza koşun." Üç kez daha bağırdı. İnsanların ona doğru toplandığını gördüm. Sonra Mescid'e girdi. İnsanlar onu takip etti. Devesi yönünü Kâbe'nin arka tarafına çevirip yine aynı şekilde üç kez daha bağırdı. Sonra devesi başını Ebû Kubeys'e[409] çevirerek, yine aynı şekilde üç kez bağırdı. Sonra Ebû Kubeys'ten bir kaya alarak attı. Kaya, dağın altına düşene kadar havada yol aldı. Mekke'nin evlerinden girmedik bir ev bırakmayıncaya ve taş üstünde taş kalmayıncaya kadar savruldu." Amr b. As şöyle diyerek anlatırdı: "Ben tüm bunları gördüm. Evimizde Ebû Kubeys'ten parçalanan kayadan bir parça vardı. Bu bir ibret idi, fakat Allah o gün Müslüman olmamızı istememişti. Fakat Müslüman olmamızı istediği zamana kadar erteledi."

Dediler ki: Hâşimoğullarından ve Zühreoğullarından hiçbirinin evlerine bu kayadan bir şey girmedi. Dediler ki: kardeşi ona şöyle cevap verdi: Bu sadece bir rüya, önemseme dedi. Üzgün bir şekilde dışarı çıktı. O sırada bir dostu olan Velîd b. Utbe b. Rabîa ile karşılaştı. Rüyayı ona, gizlemesini isteyerek anlattı. Ama o halk arasında yayıldı. Dedi ki: "Sabah erkenden Kâbe'yi tavaf etmeye çıktım. Ebû Cehil de Kureyş'ten biriyle oturmuş Âtike'nin rüyası hakkında konuşuyorlardı. Ebû Cehil dedi ki: Âtike bunu görmedi. Dedim ki: "O, nedir?" dedi ki: "Ey Abdulmuttaliboğulları, erkekleriniz peygamberlik iddiasına bulundu; yetmedi; şimdi de kadınlarınız mı peygamberlik taslıyor? Âtike uykusunda gördüğü şeyin şöyle şöyle olacağını iddia ediyor. Sizi üç gün bekleyeceğiz. Eğer, dediği çıkarsa, olacaktır. Eğer vakit geçer de olmazsa sizin hakkınızda Arap halkının en yalancısı olduğunuzu (şuraya) yazacağız."

O da şöyle cevap verdi: "Ey arkasına sarı koku süren adam, sen yalana ve alçaklığa bizden daha çok layıksın. Ebû Cehil cevap verdi: Biz ve siz şerefte yarıştık, siz su dağıtım hakkı bizde dediniz, önemsemedik. Hacılara siz su veriyorsunuz. Sonra hicabe[410] bizim dediniz, önemli değil dedik. Beyti siz kapatıyorsunuz. Sonra siz, meclis bizde dediniz, önemsemedik. Yemek dağıtıyorsunuz, insanları doyuruyorsunuz. Sonra misafir ağırlama bizde dediniz, önemsemedik, gelen misafirleri siz ağırlıyorsunuz. İnsanları doyurduğumuzda siz de doyurdunuz, kervanlar çoğalıp da şerefte yarışmaya

[409] Ebu Kubeys dağına.

[410] **Hicabe**: Haciblik, kapıyı bekleme anlamında Kâbe'nin hizmetinde bir görev. Kâbe'nin anahtarı bu görevi üstlenenlerde olur ve sadece onlar Kâbe'yi açıp kapatırlar.

başlayınca, adeta yarışan iki at gibi olduk. Siz, Bizden bir peygamber var dediniz. Sonra bizden bir de kadın peygamber var dediniz. Hayır, Lat'a ve Uzza'ya andolsun ki, bu asla (kabul) olamaz. Vallahi, Ben kıskanmış değilim, ancak bunu kabul edemem. Âtike'nin gördüğü şeyin olacağına asla inanmıyorum."[411]

(Abbas dedi ki) "Akşamladığım zaman, Abdulmuttalib ile akraba olan tüm kadınlar gelip şöyle dediler: [58] "Bu fasık (yoldan çıkmış), habis (pis)'e mi razı oldunuz? Sonra kadınlarınıza da dil uzatıyor, üstelik söylenenleri işittiğin halde seni gayrete getirecek ve onu susturacak bir şey bulamadın mı?"

Abbas dedi ki: "Vallahi, ben akıl kârı olmayan bir şey yapmadım. Vallahi, ben yarın onun yanına varacağım. Eğer söylediklerini yinelerse, onun hakkından gelirim. Âtike'nin rüya gördüğü gecenin sabahına eriştikleri zaman, Ebû Cehil dedi ki: "Bu birinci gün, sonra, ertesi gün… Ebû Cehil dedi ki: Bu da ikinci gündür. Üçüncü gün girince, Ebû Cehil dedi ki: Bu da üçüncü gün, geriye bir şey kalmadı."

Dedi ki: Üçüncü gün erkenden yola çıktım. Ben hiddetli ve kızgın bir haldeyim. Bir iş beni fitneye düşürmüş, kadınlar bana karşı ne konuşuyorlar, hakkımda ne diyorlar bilmek istiyorum. Allah için ben, ona doğru yürüyorum. -Orada zayıf bir adam vardı, yüzü hiddetli, dili keskin, bakışı keskin… - O anda, Sehmoğulları kapısına doğru çıktı ve hiddetlendi. Dedim ki: "Allah'ın lanetine uğrayasıcanın derdi ne? Hepsi, ona söveceğimden endişelendiği için mi?.." Bir de bakmış ki o, Amr b. Damdam'ın sesini işitmiş. Şöyle diyor: "Ey Kureyş topluluğu! Ey, Galib b. Lüey Ailesi, el-latîme'ye (ticaret mallarınıza) koşun! Arkadaşlarıyla beraber ona saldıran Muhammed'e karşı yardıma koşun! Yardım edin, Vallahi, ona yetiştişeceğinizi sanmıyorum." Damdam, vadinin orta yerinde işte böyle bağırıyordu. Devesinin iki kulağını yarmış, gömleğini önden ve arkadan parçalamış, yükünü bir tarafa eğmiş.

Şöyle diyordu: Mekke'ye girmeden önce ben bir rüya gördüm. Ben, devemin üzerinde uyurken görmüştüm. Sanki Mekke vadisinin en üstünden en altına kan seli akıyordu. Hemen korku ve panik içinde uyandım. Onu Kureyş için kötüye yordum. İçimde onların başına gelecek bir bela korkusu vardı. O gün bağıran kişinin Surâka b. Cu'şum şekline girmiş İblis olduğu söyleniyordu. Damdam'ı geçip gitti, onları kervanlarına doğru koşturdu. Ondan sonra Damdam geldi.

[411] Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'in peygamberliğini inkâr sebebini açıklıyor.

Umeyr b. Vehb şöyle diyordu: "Damdam'ın işinden daha acaib bir şey hiç görmedim. Onun diliyle şeytandan başkası haykırmıyordu. O, işlerimizden hiçbir şeyi bize bırakmadı. Taki bizi zorluğa ve zillete düşürene kadar."

Hakîm b. Hizam şöyle diyordu: Bize gelen ve bizi kervana doğru (savaş için) sürükleyen bir insan değildi. O, şeytandan başkası değildi. Denildi ki: "Nasıl Ey Halid'in babası?" Dedi ki: "Ben, Onun bize işlerimizden hiçbir şey bırakmamasına şaşarım."

Dediler ki: İnsanlar, hazırlıklarını yaptılar ve birbirleriyle meşguş oldular. İnsanlar iki tercih arasındaydı: Ya yola çıkacaklar ya da yerlerine bir adam göndereceklerdi. Kureyş Âtike'nin rüyasından endişelenmişti. Hâşimoğulları ise sevinmişti. Onlardan birisi şöyle dedi: "Ya, siz bizim yalan söylediğimizi, Âtike'nin yalan söylediğini iddia ediyordunuz."

Kureyş üç günde hazırlandı. İki günde hazırlandıkları da söyleniyor. Kureyş silahlarını çıkardı ve silah satın aldı. Güçlü olanlar, zayıf olanlara yardım etti.

Süheyl b. Amr, Kureyş halkının içinde ayağa kalktı ve şöyle söyledi:

"Ey Kureyş halkı, bu Muhammed ve onun yanındaki (Mekkeli) gençlerinizden ve Yesrib halkından din değiştirenler, sizin kervanınıza saldırmış, Kureyş'in latimesine (geçimliklerine) ve ticaretine engel olmuşlardır.

– Kim binit istiyorsa; işte binit, kim güç istiyorsa; işte güç!

[59] Ebu'z-Zinad dedi ki: el-latîme, ticaret için develerin taşıdığı malların hepsidir. Ondan başkaları ise "Latîme, sadece güzel koku anlamına gelir." dediler. Zema'a b. el-Esved ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Gerçekten Lat'a ve Uzza'ya yemin olsun ki, Sizin başınıza bundan daha büyük bir iş gelmedi. Eğer Muhammed ve Yesrib halkı kervanınıza saldırmaya cüret ederse, o zaman sizin savaş hakkınızdır. Yürüyün o zaman! Sizden kimse geride kalmasın. Kimin gücü yoksa işte güç... Vallahi, eğer Muhammed onu ele geçirirse, o mallarla sadece sizin memleketinizi ele geçirip, size hükmederler."

Tuayne b. Adî dedi ki: "Ey Kureyş topluluğu, Vallahi, sizin başınıza bundan daha büyük bir iş gelmemiştir. Kervanınızın ve Kureyşin ticaret mallarının ele geçirilmesi, onda sizin mallarınız ve geçim kaynaklarınız var. Vallahi, Abdimenaf oğullarından hiçbir erkek ve kadın bilmiyorum ki onun 1 neşş[412] veya daha fazla hissesi bulunmasın. Kim, güçsüz ise, bizde güç var, onu taşırız ve güçlendiririz." Gücü

[412] **Neşş**: 20 dirhem.

olmayanlar için yirmi deve yükledi. Onları destekledi ve arkalarında bıraktıkları ailelerine yardımcı oldu.

Hanzala b. Ebû Süfyân ve Amr b. Ebû Süfyân ayağa kalktı. İnsanları savaşa çıkmaya teşvik ettiler. Kuvvet ve taşıma konusunda söz vermediler. Onlara denildi ki: "Gücünüz ve taşıma konusunda bir şey söylemediniz." İkisi dedi ki: "Vallahi, maldan bize ne? Mal sadece babamız Ebû Süfyân'ındır." Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî Kureyş'den güç sahibi olanlara doğru yürüdü. Onlarla çıkacak olan kimseler için nafaka ve taşıma yapılması konusunda konuştu. Abdullah b. Ebû Rebîa da konuştu ve şöyle dedi: "Bu 500 dinar, onu ihtiyaç gördüğün yere harca. Huveytıb b. Abdu'l-Uzzâ da konuştu ve ondan 200 ya da 300 dinar aldı. Sonra o ikisine silah ve binek temin etti.

Dediler ki: "Kureyş'ten hiç kimse, yerine bir adam göndermeden seferden geri kalmadı." Kureyşliler, Ebû Leheb'in yanına gitti. Şöyle dediler: "Sen, Kureyş ulularından birisin. Sen, seferden geri kalırsan, kavminden başkaları da sana itibar eder. Çık veya yerine adam gönder." Dedi ki: "Lat'a, Uzza'ya andolsun ki, ne çıkarım ne de adam gönderirim." Ebû Cehil Ebû Leheb'in Müslüman olmasından endişe ederek onun yanına geldi. "Ey Utbe'nin babası ayağa kalk! Vallahi biz sadece senin ve dedelerinin dinine yapılanların intikamını almaktan başka bir nedenle çıkmıyoruz." dedi. Ebû Lehep sustu, çıkmadı, adam da göndermedi. Ebû Leheb'i çıkmaktan Âtike'nin rüyasından başka bir şey alıkoymamıştı. O şöyle diyordu: Âtike'nin rüyası bir eli tutmak gibi gerçektir. Onun, yerine Âs b. Hişam b. Muğîre'yi gönderdiği de söylenir. Onun Ebû Leheb'e borcu vardı. Ona dedi ki, bana olan borcuna karşılık sefere çık, o da çıktı.

[60] Dediler ki: "Utbe ve Şeybe o kendilerine ait zırhlarını çıkardılar. Addas[413] onlara baktı, ikisi kalkanlarını ve harp aletlerini tamir ettiler. Şöyle dedi: İkiniz ne yapmak istiyorsunuz?" Cevap verdiler: "Seni Tâif'teki bağımızdan üzüm ikram etmek üzere gönderdiğimiz adamı hatırlıyor musun?" Dedi ki: "Evet!" Dediler ki: "Ona karşı savaşmaya çıkıyoruz." Bunun üzerine ağlayıp dedi ki: "Çıkmayın! Vallahi, o gerçek bir peygamberdir." İkisi de kabul etmedi ve çıktılar. O ikisiyle beraber çıktı ve onlarla beraber Bedir'de öldürüldü.

Dediler ki: "Kureyş Hubel'in yanına giderek sefere çıkma konusunda fal oklarıyla kısmet aradı. Ümeyye b. Halef de kısmet aradı. Utbe ve Şeybe de Hubel'in yanında onu emredici ve yasaklayıcı (sefere çıkıp çıkmama konusunda) olarak… Fal

[413] **Addas**, İbn İshak'ın belirttiğine göre o ikisinin kölesiydi. (İbn **Hişâm**, *Es-Siyretün-Nebeviyye*, C. III, s.62)

okları, sefere çıkmayı yasaklayıcı olarak çıktı." Çıkmama konusunda görüş birliğine vardılar. Ebû Cehil onları rahatsız ederek, dedi ki: "Ben ok da atmayacağım ve kervanımızdan da geri kalmayacağım." Zû Tuvâ vadisinde bulunan Zeame b. Esved çıkış için ona yönelince Ok torbasını çıkardı ve ona kısmet aradı. Sefere çıkmayı yasaklayan ok çıktı. Buna kızdı. Sonra ikinci kere çekilişi tekrarladı. Yine kızıp oku kırdı ve dedi ki: "Bugünkü gibi bundan daha yalancı bir fal oku görmedim."

O bu durumdayken yanına Süheyl b. Amr uğradı. "Bana ne oldu da seni kızgın görüyorum Ey Ebu'l-Hukeyme?"[414] Ona Zeame'yi haber verdi. Ve şöyle dedi: "Yoluna git be adam! Bu fal okları ne kadar yalancı!" Bana Umeyr b. Vehb senin haber verdiğin gibi haber vermişti ki o ona kavuştu." Bu sözden sonra ikisi de geçip gitti.

Bana Muhammed anlattı: Dedi ki: "Bize Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Musa b. Damre b. Saîd, babasından nakletti. Şöyle dedi: Ebû Süfyân b. Harb Damdam'a dedi ki: Kureyş'e geldiğin zaman ona de ki: Fal oklarıyla kısmet aramayın."

Bana Muhammed b. Abdullah, Zührî'den nakletti. O da Ebû Bekir'den b. Süleyman b. Ebû Hasme'den şöyle dedi: Hakîm b. Hizam'ı şöyle derken işittim: "Daha önce benim için Bedir'e yürüyüşümden daha kötü bir şeyle karşılaşmadım. Bana Bedir'e gitmekten daha zor bir şey gelmedi. Çıkmadan önce çektiğim sıkıntıyı asla başka bir işte çekmemiştim. Sonra diyor ki: Damdam geldi, sefere çağırdı. Fal okları çektim her seferinde istemediğim çıktı. Sonra bunun üzerine bu öfkeyle çıktım, sonunda Merru'z-Zahran'a vardık.

İbn Hanzala birkaç deve kesti. Bazılarında hala hayat belirtisi vardı. Onun kanından isabet etmemiş askerin evlerinden bir ev kalmadı. Bu açık bir şeydi. Sonra dönmeye niyetlendim, sonra İbn Hanzala'yı ve onun kınamalarını hatırladım. Bu hal beni niyetimden vaz geçirdi ve yoluma devam ettim. Hakîm şöyle diyordu: Biz Seniyyetu'l-Beydâ'ya ulaştığımız zaman gördük ki -Seniyyetu'l-Beydâ Medine'den geldiğin zaman inişe başladığın yerdedir.– Addas onun üzerinde oturuyor ve onun yanından Rebîa'nın iki oğlu geçince insanlar da geçiyorlar. [61] O ikisinin önüne sıçradı ve ayaklarının içinde bulunduğu üzengiyi tuttu. O diyor ki: "Anam babam size feda olsun… Vallahi O Allah'ın Resûlüdür. İkiniz öldürüleceğiniz yerden başka bir yere

[414] Ebû Cehil'in asıl adı Ebu'l-Hakem'dir. Yani hikmetin babası anlamına geliyor. Ama İslam'a karşı duruşu ve düşmanlığı onun Cehaletin babası olarak isimlendirilmesine neden olmuştur. "Ebu Hukeyme", "hikmetçik babası" veya "Ebu hakemcik" şeklinde samimiyet ifadesi olarak kullanılmış oluyor.

götürülmüyorsunuz. Gözlerinden akan yaşlar yanaklarını ıslatıyordu. Dönmek istedim. Sonra geçip gittim."

Âs b. Münebbih b. Haccac onun yanından geçti. O, Utbe ve Şeybe'yi vaz geçirmeye çalışırken yanında durdu. Şöyle dedi: "Seni ağlatan nedir?" Dedi ki: "Beni iki efendim ve vadi halkının efendisi ağlatıyor. İkisi de öldürülecekleri yere çıkıyorlar ve Allah'ın Peygamberiyle savaşacaklar." As dedi ki: "Muhammed Allah'ın Peygamberi mi?" Addas derin bir nefes aldı, tüyleri diken diken oldu, sonra ağladı ve dedi ki: "Evet, Vallahi o, Allah'ın tüm insanlara gönderdiği elçisidir."

Dedi ki: "Âs b. Münebbih Müslüman oldu. Sonra şüpheye düştü, müşriklerle birlikte ve şek şüphe içinde öldürüldü." Addas döndü ve Bedir'e katılmadığı da söylenir. Bedir'e katıldığı ve o gün öldürüldüğü de söylenir. Bizce birinci söz daha isabetlidir.

Dediler ki: Sa'd b. Mu'âz Bedir'den önce umre yaparak çıktı. Ümeyye b. Halef'in yanına geldi. O sıra Ebû Cehil de geldi. Şöyle dedi: "Biz savaşa çağırırken Muhammed'e sığınak olan bu adama mı gidiyorsun?" Sa'd b. Mu'âz dedi ki: İstediğini söyle, Kervanınızın yolu bizden geçiyor, değil mi?"

Ümeyye b. Halef dedi ki: "Peh! Bunu Ebu'l-Hakem'e söyleme. O, vadi halkının efendisidir." Sa'd b. Mu'âz dedi ki: "Bunu sen diyorsun Ya Ümeyye! Vallahi Muhammed "Ümeyye b. Halef'i elbette öldüreceğim." derken duydum." Ümeyye dedi ki: "Sen onu işittin mi?" "Evet!" dedim. Dedi ki: "Ümeyye'nin içine korku düştü. Ordu geldiğinde Ebû Ümeyye onlarla beraber Bedir'e gitmek istemedi, ona Ukbe b. Ebû Muayt ve Ebû Cehil de geldi. Ukbe'nin yanında içinde tütsü olan bir buhurdanlık vardı. Ebû Cehil'in yanında da sürme kabı ve çubuğu vardı. Onu Ukbe Ümeyye'nin altına koydu ve şöyle dedi: "tütsülen! Sen ancak kadınsın!" Ebû Cehil de: "Sürme çek!" Sen de bir kadınsın!" Ümeyye: "Vadideki en iyi develeri bana satın alın" dedi. Kuşeyroğulları'nın develerinden bir deveyi 300 dirheme ona sattılar. Onu da Müslümanlar Bedir günü ganimet yaptılar. O da Hubeyb b. Yesaf'ın payına düştü.

Dediler ki: Kervana katılanlar arasında sefere çıkmak için Hâris b. Âmir kadar isteksiz hiç kimse yoktu. Şöyle dedi: Keşke Kureyş oturmayı (savaşa çıkmamayı) isteseydi. Kervandaki benim malım da Abdümenaf oğullarının malları da telef olsaydı."

[62] "Sen, onların ileri gelenlerindensin/efendilerindensin, sefere çıkmak konusunda Kureyşi çıkmaktan vaz geçiremez misin?" deniliyordu. Hâris dedi ki: Ben, Kureyş'i çıkma konusunda istekli görüyorum. Ben, hiçbirini geride kalmaya gönüllü görmüyorum. Ancak bir sıkıntısı olan hariç... Ben de onlara muhalef etmeyi

düşünmüyorum. Şimdi ne dediğimi Kureyş'in bilmesini istiyorum. İbni Hanzaliyye, talihsiz bir adam ile beraber, Ben onun kavmini Yesrib halkına karşı kışkırttığını biliyorum. Üstelik kendisi Mekke'ye geri dönmeyeceği içine doğduğu için çocukları arasında mallarını paylaştırmıştır."

Damdam b. Amr ona geldi. Hâris'e çok değer verirdi. Dedi ki: "Ey Âmirin babası, yolculuk esnasında yarı uyanık bir halde iken hoşuma gitmeyen bir rüya gördüm. Ben, sanki sizin vadinizi yukarıdan aşağı doğru bir kan seli akıyor bir halde gördüm." Hâris dedi ki: "Benim bu yüzümden daha isteksiz bir yüz ile yola çıkan kimse olmadı." Dedi ki: Damdam ona diyordu ki:

"Vallahi, Ben, seni oturur görüyorum. Hâris dedi ki: Bunu senden yola çıkmadan önce duysaydım tek bir adım atmazdım. Bu haberi yayma, Kureyş onu bilmesin. Çünkü onu yolundan engelleyen herkesi itham eder." Damdam bu sözü Hâris'e Ye'cec'nin[415] ortasında söylemişti.

Dediler ki: Kureyş'in aklı başında olanları yola çıkmayı istemiyorlardı. Birbirlerine gidip görüştüler. Onların bu konuda en yavaşları Hâris b. Âmir idi. Ümeyye b. Halef, Rebîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Hakîm b. Hizam, Ebü'l-Bahterî, Ali b. Ümeyye b. Halef, el-Âs b. Münebbih de Bedir'e gitmek istemeyenlerdendi. Ebû Cehil onlara korkaklıkla kınayıp/azarlayarak onları susturdu. Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. el-Hâris b. Kelede de savaşa çıkma konusunda onu desteklediler. Dediler ki: "Bu karıların işidir." Böylece hepsi yola çıkma konusunda birleşti. Kureyş dedi ki: "Düşmanlarınızdan kimseyi arkada koymayın."

Dediler ki: Bununla Hâris b. Amr'ın, Utbe ve Şeybe'nin isteksiz çıkmasına atıfta bulunuluyordu. Ki o, onlardan taşımak için bir adam tutmadı ve insanlardan kimseyi taşımadılar. Eğer onlara müttefiklerinden arkada kalmış veya güçsüz bir adam gelip; onlardan taşıma talep ettiklerinde şöyle diyorlardı:

"Eğer senin malın varsa ve çıkmak istiyorsan çık; yoksa kal", Nitekim Kureyş onları bu şekilde tanımıştı.

Kureyş yola çıkma konusunda hemfikir olunca, kendileriyle Bekr oğullarının arasındaki düşmanlığı hatırladılar. Onların arkalarında kalmasından korktular. Onlardan en çok korkan Utbe b. Rebîa idi. Şöyle diyordu: "Ey Kureyş topluluğu, Siz, zafer kazansanız, [63] istediğinizi elde etseniz bile biz, arkada bıraktıklarımızdan güvende

[415] **Yakutî**'nin verdiği bilgiye göre يأجج Mekke'ye 8 mil uzaklıkta bir yer, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. VIII, s.490.

değiliz. Ancak geride bıraktığımız kadınlar, çocuklar ve güçsüzler var. Görüşlerinizi belirtin." Onlara iblis Surâka b. Cu'şum el-Mudlicî şeklinde göründü. Şöyle dedi: "Ey Kureyş Topluluğu, Benim şerefimi ve kavmim arasındaki yerimi bilirsiniz. Ben. Size hoşlanmadınız gizli bir şey getiren Kinâne'li bir komşunuzum. Utbenin hoşuna gitti. Ebû Cehil dedi ki: "Ne istiyorsun? Bu, Kinane'nin efendisidir. O, bizim geride kalanlara karşı bizim yanımızda/komşumuzdur." Utbe dedi ki: "Önemli değil, ben çıkıyorum."

Yezîd b. Firas el-Leysî'nin Şerik b. Ebû Nemr'den, Atâ b. Zeyd el-Leysî'den, bana anlattığına göre; Kinaneoğulları ve Kureyş arasında olan anlaşmazlığın aslı şu idi. Benî Maîs b. Âmir b. Lueyoğullarından biri olan Hafs b. el-Ahyef'in bir oğlu vardı. O kaybolmuş bir deveyi aramaya çıkmıştı. O, başında bir altın ve üzerinde ipekden bir elbise olan genç bir çocuktu. Güleryüzlü bir çocuktu. O, Dacnan'da olan Âmir b. Yezîd b. Âmir b. el-Mülevvah b. Ya'mur'a uğradı. Dedi ki: "Sen kimsin ey çocuk?" Hafs b. el-Ahyef'in oğluyum, diye cevap verdi. "Ey Bekr oğulları, sizin Kureyş'te (intikam için beklediğiniz) kanınız var mı?" Evet, dediler, Çocuk, "Bir adam öldüren mutlaka öldürülür." Benî Bekr'den bir adam onu izledi ve kan bedeli olarak onu öldürdü. Onun Kureyş'te kanı vardı. Kureyş onun hakkında konuştu. Âmir b. Yezîd dedi ki: "Bizim sizde kanlarımız olmuştur. Ne istersiniz? Eğer isterseniz, bize karşınızda ne varsa onu ödeyin, biz de size bizde olanı ödeyelim. Eğer isterseniz, o kan bir adam bir adama karşılık olsun. İsterseniz, öncekiler/geçmiş için siz bizden vazgeçin, biz de sizden vazgeçelim. O çocuk, Kureyş'e fazla ağır gelmedi ve şöyle dediler: Doğru söyledi. "Bir adama bir adam!" Kanını ondan talep etmekten vazgeçtiler. "

Bu arada kardeşi Mikrez b. Hafs Merruz-Zahran'da iken baktı ki, Bekroğullarının efendisi, Âmir b. Yezîd ona ait bir deve üstünde. Onu fark etti. Onu gözümle gördükten sonra başka bir iz aramam, dedi ve kılıcını kuşanmış olduğu halde devesini çökertti. Onu öldürünceye kadar üzerine yürüdü. Sonra geceleyin Mekke'ye geldi. Kâbe'nin örtüsüne, öldürdüğü Âmir b. Yezîd'in kılıcını astı. Sabah olunca Kureyş Âmir b. Yezîd'in kılıcını gördü ve Mikrez b. Hafs'ın onu öldürdüğünü anladılar. Bu konuda Mikrez'den söz de işitiliyordu. Bekroğulları, efendisinin katli ile sarsıldı. Kureyş'ten iki adamın, iki veya ileri gelen üç yöneticinin öldürülmesi için hazır bekliyordu.

Onlar bu iş üzerinde iken, ordu savaşa çıkmak için hazırlanmaya başladı. Onlardan, Mekke'de geride bıraktıkları çoluk çocuklarından endişe ettiler. Sürake İblis'in diliyle konuşarak diyeceğini deyince, Halk savaşa cesaretlendi. Kureyş hızlı bir

şekilde çıktı. Şarkı söyleyip, def çalan cariyelerle birlikte yola çıktılar. Amr b. Hâşim b. Muttalib'in cariyesi Sâre ve el-Esved b. Muttalib'in cariyesi Azze ve [64] Ümeyye b. Halef'in cariyesi, her bir su kaynağının başına geldiklerinde şarkı söylüyorlar, Kureyşliler, deve boğazlıyorlar, mızraklarını atarak ilerliyorlardı. 950 savaşçı ile çıktılar. 100 Atlı küstahça ve insanlara gösteriş yaparak önde gidiyordu. Allahu Teâlâ'nın kitabında buyurduğu gibi: "Yurtlarından küstahça ve insanlara gösteriş yaparak çıkanlar gibi olmayın…"[416]

Ebû Cehil şöyle diyordu: "Muhammed ve arkadaşları Nahle'de, bizden elde ettikleri şeyi, bir daha bizden elde edeceklerini mi düşünüyor? Onlar kervanımızı kurtarıp kurtaramayacağımızı bilecek. Atlar güçlü olanlara aitti. Mahzumoğulları'nın onların içinde 30 atı, 700 devesi vardı. At sahiplerinin hepsi zırhlı idi. Süvariler 100 kişi idiler. Bunun dışında piyadelerde de zırhlar vardı.

Dediler ki: "Ebû Süfyân kervanla birlikte geldi. Medine'ye yaklaştıkları zaman büyük bir korkuya kapılmışlar ve Damdam'ı ve orduyu bekliyorlardı. Bedir suyunun üzerinde sabahladıkları günün gecesi olunca Kervan yönünü Bedir suyuna doğru çevirdi. Onlar, Bedir'de sabahlamak üzere Bedir'in arkasında gecelerinin kalanını geçirdiler. Niyetleri kendilerine bir saldırı olmadığı takdirde sabahı Bedir'de geçirmekti. Ancak Kervandaki hayvanlar onlara huzur vermedi. Ta ki onları iple bağlayıncaya kadar… Buna rağmen bir kısmı yine de bağlanmadı. Bedir suyuna varmak istiyorlardı. Oysa suya ihtiyacları yoktu, çünkü dün içmişlerdi. Kervan sahipleri şöyle diyordu: "Yola çıktığımızdan beri bu kervanın yapmadığı bir şeydir. Dediler ki: "O gece bir karanlık bizi hiçbir şey görmeyecek şekilde bürüdü."

Besbes b. Amr ve Adî b. Ebîz Zağbâ' Bedir'de bulunan Mecdi'ye haber devşirmek için uğradılar. Bedir suyuna geldikleri zaman, binitlerini sulamak için suyun yakınına indiler. Sonra sulamaya başladılar. Etraftan bitişikten Cüheyne kabilesinden iki kızın şöyle dediğini duydular. O ikisinden birisine Berze deniyordu. Berze 1 dirhem alacaklı olduğu kız arkadaşından parasını istiyordu. Arkadaşı ona şöyle diyordu: "Kervan yarın veya ertesi gün Revhâ'ya varmış olacak. Mecdi b. Amr de onu duyuyor ve "kadın doğru söyledi." diyordu. Bunları duyan Besbes ve Adî Peygamber'e doğru dönüp yola koyuldular. Nitekim onunla Irkızzabye'de[417] karşılaştılar ve haberi ona bildirdiler.

---

[416] Enfal, 47.

[417] Vâkıdî'nin belirttiğine göre عرق الظبية Rûhâ'dan iki mil uzakta idi.

Muhammed bana nakletti ve dedi ki: Bize Vakıdî nakletti ve dedi ki: Bize Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzennî haber verdi, o da babasından, o da dedesinden, Bekkâîn'den[418] biri idi. Dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Musa Peygamber (a.s.), İsrailoğulları'ndan 70.000 kişiyle Revha vadisinden geçti. Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşları Irkuzzabye mescidinde namaz kıldılar. –O geldikleri şehirden sol tarafa doğru giderken Ravhâ'ya iki mil uzaklıkta idi. -

[65] Ebû Süfyân o gece Kervanı geçirip Bedir'de sabahladı. Takip edilmekten korkuyordu. Dedi ki: Ey Mecdi, Birisini fark ettin mi? Biliyorsun Vallahi Mekke'de neş[419] kusür Kureyşli erkek ve kadın yoktur ki –Neş, ölçüsü 20 dirhem olan yarım Ukiyye'dir.- Sadece, benimle göndermiş olduğu… Eğer, düşmanlarımızın durumunu bizden saklarsan, deniz yünü ıslattığı sürece, Kureyşten hiç kimse seninle barış içerisinde olmaz."

Mecdi dedi ki: Vallahi, tanımadığım kimseyi görmedim. Seninle ve Yersib[420] arasında da bir düşmanlık yoktur. Seninle Yesrib arasında bir düşman varsa, O bize gizli kalmaz. Ayrıca senden de saklamam. Sadece ben, buraya gelen iki binitli gördüm. –Adî ve besbes'in bölgesini işaret etti.- orada biraz kaldılar sonra su kaplarını doldurdular sonra da oradan ayrıldılar.

Ebû Süfyân onların kaldığı bölgeye geldi. O ikisinin develerinin dışkılarından aldı ve onları ufaladı, içindeki çekirdeği gördü. Şöyle dedi: Bu vallahi, Yesrib yemidir. Bu Muhammed'in ve arkadaşlarının gözcüleridir. Ben topluluğun yakın bir yerde olduğunu düşünüyorum. Devesinin yüzüne vurarak sahile çevirdi, Bedir'i sol tarafından terk etti, hızlıca uzaklaştı.

Kureyş Mekke'den geldi. Her su kaynağında inip kendilerine yemek getiren kimsenin yemeklerini yediler. Kurbanlık develeri kestiler, onlar bu şekilde yollarına devam ettiler. Utbe ve Şeybe arkada kalıp, aralarında konuşuyorlardı. Onlardan biri arkadaşına şöyle diyordu: "Abdulmuttalib'in kızı Âtike'nin rüyasını duydun mu? Ben ondan ürktüm." Diğeri cevap verdi: "Anlat onu!" Onu anlattı. Ebû Cehil ikisini fark etti ve "Ne hakkında konuşuyorsunuz?" dedi. Onlar cevap verdiler: "Âtike'nin rüyasını konuşuyorduk." dediler.

---

[418] الْبَكَّائِينَ (el-Bekkâîn) Bekkeliler.

[419] Neş, yarı, yarım, 20 dirhemlik bir ağırlık ölçüsü. (Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu, *Arapça Türkçe Yeni Kâmus*.)

[420] Yesrib, Medine'nin Peygamberimizin oraya hicret etmesinden önceki adıdır.

Dedi ki: “Abdulmuttaliboğulları ne garip? Bize erkeklerinin peygamberlik taslaması yetmedi, kadınları da bize peygamberlik taslamaya başladılar. Ama Vallahi Mekke’ye dönünce, onlara yapacağımızı yapacağız.” Utbe dedi ki: “Onların akrabalıkları var, evlilik bağları var.” İkisinden biri diğerine dedi ki: “Sen geri dönmek istemiyor musun?”

Ebû Cehil dedi ki: “Yola çıktıktan sonra geri mi döneceksiniz? İkiniz gözlerinizle intikamınızı (almanız gerektiğini) gördükten sonra kavminizi hayal kırıklığına mı uğratacak, onlarla ilişkinizi kesecek misiniz? Zannediyor musunuz ki, Muhammed ve arkadaşları sizinle buluşacaklar/karşılaşacaklar? Asla, vallahi de billahi de, benim yanımda kavmimden, ailemden 180 kişi var. Ben, ayrıldığım zaman ayrılır, gittiğim zaman giderler. Eğer isterseniz geri dönün.” İkisi dedi ki: “Vallahi sen de helak oldun, kavmini de helak ettin. Sonra Utbe kardeşi Şeybe’ye dedi ki: “Bu adam uğursuz.” –Yani Ebû Cehil-

Onun, bizim gibi Muhammed’le akrabalık bağları yok. Üstelik çocuklarımız da Muhammed’in yanındadır. Bize dön ve onun sözünü bırak.” Şeybe: “Vallahi, Ey Velîd’in babası, yola çıktıktan sonra şimdi geri dönmemiz bize utanç olur.” dedi ve ikisi yola devam ettiler. Akşam olduktan sonra Cuhfe’ye ulaştılar. Cuheym b. Salt b. Mahrame b. el-Muttalib b. Abdimenaf uyudu. Şöyle dedi: “Ben uyku ile uyanıklık arasında iken at üstünde gelen bir adama bakıyorum, yanında bir yük devesi var. Taki yanımda durdu ve şöyle dedi: “Utbe b. Rebî’a, Şeybe b. Rebîa, Zemea’ b. el-esved, Ümeyye b. Halef, Ebü’l-Bahterî, [66] Ebu’l-Hakem, Nevfel b. Huveylid öldürüldü.. Kureyş’in eşrafı olarak bilinen adamlardan bazı isimleri daha söyledi. Suheyl b. Amr, esir oldu. Hâris b. Hişam da kardeşinden kaçtı.”

Dedi ki: Onlardan biri şöyle diyor: “Vallahi, Ben sizin öldürüleceğiniz yere çıkarıldığınızı zannediyorum.” Dedi. Sonra onlara devesinin boynuna vurarak onu gösterdi. Asker içinde onu gönderdi. Asker çadırlarından kan akmayan bir çadır kalmadı. Bunu Ebû Cehil’e anlattı ve bu rüya asker içinde yayıldı. Bunun üzerine Ebû Cehil dedi ki: “Bu, Muttaliboğulları’ndan başka bir peygamber! Yarın, kimin öldürüleceği görülecektir. Biz mi Muhammed ve arkadaşları mı? Kureyş Cuheym’e dedi ki: “Şeytan rüyanda sadece seninle oynuyor. Yarın rüyanın tersini, Muhammed’in arkadaşlarının en ileri gelenlerinin öldürüldüğünü ve esir alındıklarını göreceksin.”

Dedi ki: Utbe kardeşi ile baş başa kalınca dedi ki: “Dönmeyi düşünüyor musun?” Bu rüya, Âtike’nin rüyası gibidir. Addas’ın sözünün de bir benzeri. Vallahi,

Addas bize yalan söylemez. Hayatıma and olsun ki, eğer Muhammed yalancı ise, Arabın içerisinde ona karşı bize yetecek kimseler vardır. Eğer, doğruysa, biz Arabın en mutluları oluruz. Çünkü biz, onun akrabalarıyız." Şeybe dedi ki: "O, söylediğin gibidir. Ama biz askerin arasından nasıl geri dönelim?"

O ikisi bu haldeyken Ebû Cehil geldi ve şöyle dedi: "Ne istiyorsunuz?" Onlar cevap verdi: "Dönmek istiyoruz. Âtike'nin ve Cüheym b. Salt'ın rüyasını görmüyor musun bir de Addas'ın bize söyledikleri var? Dedi ki: "Vallahi, Kavminizi hayal kırıklığına uğratıyor ve onlarla bağınızı koparıyorsunuz." Onlar da: "Vallahi sen de helak oldun, kavmini de helak ettin." dediler ve öylece yola devam ettiler.

Ebû Süfyân kervanla gözden kaybolunca ve Kureyş'in savaş tehlikesine düşmek üzere olduğunu gördü. Onlara Kays b. İmriü'l-Kays'ı gönderdi. –Kays, Mekke'den kervan sahipleriyle beraber olup, onlarla beraber çıkmış idi.- Ebû Süfyân dönmelerini emrederek ve şöyle diyerek onu gönderdi: "Kervanınız kurtulmuştur, kendinizi Yesrib halkına karşı tehlikeye atmayın. Ondan ötesine sizin ihtiyacınız yok, siz ancak kervanınıza ve mallarına bir şey yapılmasını önlemek için çıktınız. Allah onu kurtardı. Eğer sana karşı direnirlerse, tek bir haslete direnmezler, (o zaman) onları köle olmaya mahkûm eder. Çünkü savaş, insan yemeğe başladığı zaman korkunç olur. Kureyş'i geri döndürmeye gayret etti, onlar ise dönmek istemediler ve "Cariyelere gelince, onları döndüreceğiz." dediler. Onları Cuhfe'den geri döndürdüler.

Elçi, Ebû Süfyân'a Hedde'de ulaşınca, -Hedde, Asfan geçidine 7 Mil, Mekke'ye de 39 mil uzaklıktadır.- Ona Kureyş'in gidişi haber verilince şöyle dedi: "Vah kavmim, bu Amr b. Hişam'ın işidir. Geri dönmelerinden hoşlanmadı. Çünkü o, insanlara yönetici olmuş ve azmıştı. Azgınlık, eksiklik ve uğursuzluktur. Eğer Muhammed'in arkadaşları askerlerle karşılaşırsa Mekke'ye boynu bükük gireriz.

[67] Cariye Sârra, Amr b. Hişam'ın kölesiydi. Ümeyye b. Halef'in de bir cariyesi vardı. Esved b. el-Muttalib'in de Azze adlı bir cariyesi vardı. Ebû Cehil dedi ki: Hayır, Vallahi, Bedir'e varıncaya kadar dönmeyeceğiz. -Bedir, Arapların orada bir araya geldiği, içinde çarşısı olan cahiliye panayırlarından bir panayır/pazar idi.– Araplar bizim gelişimizi duysunlar, Üç gün Bedir'de kalacağız. Kurbanlık develerimizi kesip, yemek yedireceğiz, içkimizi içeçek, cariyelerimiz bize şarkı söyleyecekler, Araplar da asla bize karşı saygısızlık yapmayacaklardır.

Kureyş Mekke'den ayrılırken Furat b. Hayyân el-Iclî'yi, Kureyş'in yola çıktığını ve yolda olduğunu ve topladığı askerleri ona haber vermek üzere Ebû Süfyân b.

Harb'e göndermişti. Fakat Ebû Süfyân'la ters istikamete yönelmiş ve Ebû Süfyân deniz yolunu tutmuştu. Furat ise el-Mihacce yolundan gitti. Müşriklerle Cuhfe'de karşılaştı. Ebû Cehil'in el-Cuhfe'de "dönmeyeceğiz!" dediği sözünü işitti. Furat şöyle dedi: "Onlar seni istemiyorlar… Onun hıncını gördükten sonra dönen kimse gerçekten zayıftır." deyip; o da Ebû Süfyân'ı bırakıp Kureyş'le beraber yola devam etti. Bedir günü birçok yara aldı. Yaya olarak şöyle diyerek kaçtı: "Bugünkü gibi uğursuz bir iş görmedim. Elbette, İbn Hanzaliyye'nin işi mübarek bir iş değildir."

Abdul Melik b. Ca'fer bana Ümmü Bekr bt. el-Misver (Misver'in kızı Bekr'in annesin) den nakletti. O da babasından, şöyle dedi: Ahnes b. Şerîğ dedi ki: -ismi Ubeyye idi ve Zuhreoğulları'nın müttefiki[421] idi.- dedi ki: "Ey Zühreoğulları, Allah sizin kervanınızı kurtardı ve mallarınızı ve arkadaşınız Mahreme b. Nevfeli de kurtarmıştır. Siz ancak onu ve malını kurtarmak için çıkmıştınız. Muhammed ancak yiğeniniz olan, sizden bir adamdır. Eğer bir Peygamber ise ne mutlu size… Eğer yalancı ise onun ölümünün başkalarının elinden olması, kız kardeşinizin oğlunu öldürmek istemenizden daha hayırlıdır. Dönün, dönmenin korkaklığını bana verin. Bu adamın (Ebû Cehil'in) dedikleri doğru değildir. Sizin boş yere çıkmanıza gerek yok. O kavmini süratle bozguna uğratılmaya doğru sürüklüyor."

Onu dinlediler içlerinde ona uyanlar oldu. Onunla olmayı temenni ettiler ve dediler ki: "Dönersek nasıl dönebiliriz?"

Ahnes dedi ki: Kavimle birlikte yola çıkacağız. Akşam olduğu zaman devemden düşeceğim. Siz: "Ahnes, bayıldı dersiniz." Onlar, "Haydi, yola devam edin!" dedikleri zaman: deyin ki: Arkadaşımızı o ölümü, diri mi öğreninceye kadar gitmeyiz. Öldüyse defnetmeden…"Onlar gittikleri zaman, biz döndük ve Zühreoğulları böyle yaptı.

Dönüp Ebvâ'da sabahladıkları zaman insanlara Zühreoğullarının döndüğü belli oldu. Bedir Savaşına Zühreoğulları'ndan hiç kimse katılmadı.

Yüz kişi olduklarını veya yüzden daha az olduklarını söylediler. O, daha doğrudur. 300 kişi olduklarını söyleyen de var. Adî b. Ebîz-Zağbâ, Bedir'den Medine'ye yönelmişken, binitliler dağılıp ona doğru geldiler: Adî şöyle bir şiir söyledi:

[68] "*Kalk, ona önünü dön Ya Besbes,*

Kavmin ileri gelenleri durdurulamıyor.

Allah yardım etti ve kaçtı Ahnes,

[421] Bedevî ve müttefiki idi.

Kervanın yükü de yolda yüklenmiş duruyor."

Muhammed b. Şucâ' es-Selcî bize nakletti. Dedi ki, bize Muhammed b. Ömer b. el-Vâkıdî nakletti ve şöyle dedi: Bana Ebû Bekir b. Abdullah, Ebû Bekir b. Ömer b. Abdurrahman b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'tan şöyle dediğini nakletti: "Adî oğulları orduyla beraber çıktı. Ta ki, left[422] geçidine gelinceye kadar yürüdüler. Hava aydınlanınca, seher vaktinde Mekke'ye gitmek üzere sahile yöneldiler. Onlara Ebû Süfyân rastladı ve dedi ki: "Ey Adîoğulları! Nasıl döndünüz? Ne kervandasınız ne de orduda?!"

Dediler ki: "Sen Kureyş'e dönmeleri (mesajını) gönderdin. Dönen döndü, giden gitti. Adîoğullarından kimse Bedir'de bulunmadı. Onlarla Zahran geçidinde karşılaştığı ve bu sözü onlara söylediği rivayet edilir.

Muhammed b. Ömer el-Vakıdî dedi ki: "Zühre (oğulları) Cuhfe'den döndü. Adîoğullarına gelince onlar yoldan döndüler. Zahran geçidinden döndükeleri de söylenir."

Resûlullah (s.a.v.) gitti. Arkadaşları Ramazan ayının 14. günü Irkı Zabiye'de oldular. Tihâme tarafından bir bedevi geldi ve ondan bilgi almaya çalıştılar. Resulllah'ın arkadaşları ona: "Ebû Süfyân b. Harb hakkında bilgin var mı?" dedi. O dedi ki: "Bana ne Ebû Süfyân'dan." dediler ki: "Gel, Allah'ın elçisine bir selam ver!"

"Aranızda Allah'ın elçisi mi var?" dedi.

"Evet, dediler."

"Hanginiz Allah'ın elçisi?" dedi.

"Bu!" dediler.

"Sen Allah'ın elçisi misin?"

"Evet." dedi. Bedevi:

"Eğer doğru söylüyorsan, bu devemin karnındaki nedir?" dedi. Seleme b. Selâme b. Vakş:

"Sen onunla ilişkiye girdin o da senden hamile kalmış." dedi. Bu söz, Allah'ın Resûlü'nün hoşuna gitmedi ve ondan yüz çevirdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ramazan ayının tam ortasında Çarşamba akşamı, Revha'ya varıncaya kadar yola devam etti. Revha kuyusunun yanında namaz kıldı.

Muhammed b. Şuca' es-Selcî nakletti: dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî dedi. "Bana, Abdulmelik b. Abdülaziz, dedi, Ebân b. Sâlih'den, O da Saîd b. el-

[422] Left veya lift Mekke ile Medine arasında bir yer olduğunu Bekri söyledi. *Mu'cem mâ İsta'cem*, s.494.

Müseyyeb'ten nakletti ki Resûlullah (s.a.v.), başını vitir namazının son rekâtından kaldırınca kâfirlere lanet etti ve şöyle dedi. "Allahım! Bu ümmetin Firavun'u Ebû Cehil'e fırsat verme, Zem'a b. Esved'e fırsat verme! Allahım Ebû Zemea'nın gözünü zem'a ile kızart. Allahım, Ebû Zem'a'nın gözünü kör et. Allahım Süheyle de (kaçıp kurtulmasına) fırsat verme! Allahım! Seleme b. Hişam'ı kurtar, Ayyaş b. Ebû Rebîa'yı ve Mü'minlerden zayıf bırakılanları kurtar. O gün Velîd b. Velîd için dua etmedi. Bedir'de esir alındı. Fakat o, Bedir'den Mekke'ye döndükten sonra Müslüman oldu ve Medine'ye çıkmak istedi. Bu sebeple hapsedildi, Resûlullah (s.a.v.) bundan sonra ona dua etti. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına Revha'da şöyle dedi: "Bu Secâsic'tir, yani, Revha Vadisi'dir. Bu, Arap vadilerinin en iyisidir.

[69] Dediler ki: Hubeyb b. Yesaf cesur bir adamdı. Müslüman olmaktan kaçındı. Peygamber (s.a.v.) Bedir'e çıktığı zaman o ve Kays b. Muharris – ikisi de kavminin dini üzerinde idi.- Peygamber'e (s.a.v.) el-Akik'te yetiştiler. Hubeyb, demir peçeli idi. Resûlullah (s.a.v.) onu miğferinin altında tanıdı. Resûlullah (s.a.v.), yanında yürüyen Sa'd b. Mu'âz'a baktı ve şöyle dedi: "Hubeyb b. Yesaf değil mi?" O da: "Evet!" dedi. Hubeyb geldi. Taki, Peygamber'in devesinin kolanını tuttu.

Resûlullah (s.a.v.)ona ve Kays b. Muharres'e –Kays b. Muharris ve Kays b. el-Hâris de denir.- dedi ki: "Sizi bizimle bereber çıkaran nedir?" Dediler ki: "Kızkardeşimizin (Amine'nin) oğlu ve komşumuz oldun ve biz kavmimizle beraber ganimet için çıktık."

Resûlullah (s.a.v.) onlara dedi ki: "Bizim dinimizde olmayan bir adam bizimle çıkamaz."

Hubeyb cevap verdi:

"Kavmim benim savaşta ne kadar büyük yararım ve vuruşma gücüm olduğunu bilir. Bırak beni seninle ganimet için savaşa çıkayım! Müslüman olmayacağım." Resûlullah:

"Hayır, Fakat Müslüman ol ve savaş!" dedi. Hubeyb, Revha'da ona yetişti ve:

"Âlemlerin Rabbine teslim olduğuma ve senin Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik ederim." dedi.

Allah'ın Resûlü buna sevindi. Ve ona "Geç!" dedi. Bedir'de ve Bedir'in dışında kahramanlığı büyük oldu. Kays b. Muharres Müslüman olmak istemedi. Ve

Medine'ye döndü. Peygamber, Bedir'den geldiği zaman o da Müslüman oldu ve Uhud'a katılıp, şehit oldu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) çıktı. Bir gün veya iki gün oruç tuttu. Sonra döndü ve onun münadisi seslendi: "Ey, söz dinlemeyen halk! Ben orucumu açtım siz de açın!" İşte böyle, bundan önce onlara orucunuzu bozun demişti de onlar bozmamıştı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) gitti. Taki Bedir'e çok yaklaştığı bir sırada, ona Kureyş'in gelişi ile ilgili haber geldi. Resûlullah (s.a.v.) onların gelişini haber verdi ve çevresindeki insanlarla istişare etti. Ebû Bekir kalktı ve konuştu, güzel konuştu. Sonra Ömer kalktı ve iyi konuştu. Sonra şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, Vallahi Kureyş'in bir otoritesi vardır. Vallahi, otoritesinden dolayı da boyun eğmemiştir. Vallahi, inkâr ettiği günden beri iman etmemiştir. Hiçbir zaman da otoritesinden vazgeçmeyecek ve seninle savaşacaktır. Bunun için hazır ol, onu şaşırt, onun için güç hazırla.

Sonra Mikdâd b. Amr kalktı ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'ın emriyle yürü, biz senin yanındayız. Vallahi sana, İsrailoğullarının Peygamberlerine dediği gibi "Git, sen ve Rabbin savaşın! Biz burada oturanlarız"[423] demeyiz. Fakat Git sen ve Rabbin savaşın, Biz de sizin yanınızda savaşanlarız. Seni hak ile gönderene yemin olsun ki sen bize Birki'l-Gimad'a yürüyün desen seninle beraber yürürüz." – Birki'l-Gimad, Mekke'nin ardında denizden Sahilin arkasında gelen yoldan 5 gecelik mesafededir. [70] O, Mekke'den Medine yoluna doğru ise 8 gecelik mesafede- Allah'ın Resûlü "Pekiyi" dedi ve ona hayır dua etti.

Sonra Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

"Ey insanlar bana işaret ediniz. Resûlullah (s.a.v.) ancak Ensâr'ın görüş belirtmesini istiyordu. Ensâr'ın evinin dışında kendisine yardımcı olmayacağını düşünüyordu. Bu, Medineliler'in ona verdikleri sözlerinde, onu kendilerini ve çocuklarını korudukları gibi koruma şartından kaynaklanıyordu. Allah Resûlü "Bana işaret edin! Görüş belirtin" dedi. Sa'd b. Mu'âz ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Ensâr adına ben cevap veriyorum. Sanırım sen bizden cevap bekliyorsun.", "Evet!" dedi.

"Şüphesiz sen, olabilir ki, sana vahyolunan bir emrin dışında, başka bir iş yapmak üzere yola çıkmışsın. Biz, sana iman ettik ve seni tasdik ettik. Getirdiğin her şeyin hak olduğuna şahitlik ettik. Sana güvence ve dinleyip, itaat etme sözü verdik. Git

[423] Mâide, 24. ayet.

Ey Allah'ın Nebisi, Seni hak olarak gönderene andolsun ki, eğer bu denizi gösterip, ona dalarsan biz de seninle dalarız. Bizden tek bir adam bile geride kalmaz. Dilediğini bağla, dilediğini ayır. Mallarımızdan dilediğini al. Malımızdan ne alırsan bize bıraktığından daha hayırlıdır. Canım elinde olana andolsun ki, bu yola hiç çıkmadım, benim için farketmez. Yarın düşmanımızla karşılaşıp karşılaşmıyacağımızı bilmiyorum. Bize düşen savaş anında sabretmektir, düşmanla karşılaştığımız zaman sadakattır. Umulur ki Allah sana bizden yana, hakkında karar verdiğin şeyi gözünle gösterir.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: el-Vâkıdî bize anlattı. "Bana Muhammed b. Sâlih, Âsım b. Ömer b. Katâde'den, O da Mahmûd b. Lebid'den naklederek dedi ki: "Sa'd şöyle dedi: "Ya Resûlullah! Biz, kavmimizden arkamızda öyle adamlar bıraktık ki, bizim, sana sevgimiz ne onlardan daha çok, ne de sana itaatımız, ne de cihad konusundaki isteğimiz, niyetimiz… Ya Resûlullah! Onlar senin geride kalan düşmanla (kervan) karşılaşacağını zannediyorlardı. Fakat onun kervan olduğunu zannettiler. Sana bir çardak yapalım, Sen onun içinde ol! Sana bir binecek deve hazırlarız. Sonra düşmanımızla karşılaşırız. Eğer Allah bize güç verir ve düşmanımıza üstün getirirse –ki bu istediğimiz şeydir.- Eğer diğeri olursa, devene biner ve arkamızdan bize yetişirsin." Peygamber ona: "Peki!" dedi ve "Ey Sa'd, Allah bundan daha iyisini takdir eder." dedi.

Dediler ki: Sa'd istişareyi bitirince, Allah Resûlü dedi ki: "Allah'ın bereketi ile yürüyün! Allah, bana iki gruptan birini vaad etti. Vallahi ben (düşman) topluluğun ölüm yerini görür gibiyim."

Dedi ki: "O gün bize Resûlullah (s.a.v.) onların öldürüleceği yerleri gösterdi. "Bu filanın öleceği yer, bu falanın öldürüleceği yer." Hiçbir adam o yerlerin dışında öldürülmedi. Dedi ki: Halk, savaşla karşılaşacağını anladı. Kervan kaçıp gitmişti. Peygamber'in (s.a.v.) sözüyle zafer umdular.

Muhammed bize anlattı. Dedi ki: "Bize Vâkıdî anlattı. Şöyle dedi. Bana, Ebû İsmail b. Abdullah b. Atiyye b. Abdullah b. Üneys, o da babasından, şöyle dedi: "O gün için Allah'ın Resûlü üç sancak dikti ve silahı da ortaya çıkardı."

Medine'den dikilmiş bir sancak olmadan çıkmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Revha'dan çıktı, dar geçide doğru gitti. [71] Sonra el-Habireteyn'e geldi ve o ikisi arasında[424] namaz kıldıktan sonra vadide sağ tarafa yöneldi ve vadide el-Mu'terida tepeciğine gelinceye kadar sola doğru ilerledi. el-Teyya bölgesine kadar el-Mu'terida

[424] Medine yakınlarında iki yüksek tepe (*Vefâu'l-Vefâ*, C. III, s.284.)

tepesinde yürümeye devam etti. Orada Süfyân ed-Damrî ile karşılaştı. Resülullah acele ediyordu. Katâde b. en-Nu'man ez-Zaferî de onun yanındaydı. –Abdullah b. Ka'b el-Mâzinî olduğu da söylenir, Mu'âz b. Cebel olduğu da söylenir.- Süfyân ed-Damrî ile Teyyâ'da karşılaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Ey adam kimsin?" dedi. ed-Damrî de "Ya siz kimsiniz?" dedi. Resûlullah: "Sen bize haber ver biz de sana haber verelim" dedi. Ed-Damrî , "öyle mi diyorsun?" dedi. Peygamber de: "evet!" dedi.

ed-Damrî dedi ki: "İstediğinizi sorun!" Peygamber: "Bize Kureyş'ten haber ver!" dedi. ed-Damrî: "Onlar şu gün şu gün Mekke'den çıktıkları haberi bana ulaştı. Dedi. Eğer söyleyen bana doğru söylediyse, onların bu vadinin yakınında olması gerekir. Resûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Bize Muhammed ve arkadaşlarından da haber ver. Dedi ki: Onların da Yesrib'ten şu şu gün çıktıkları haberi geldi. Eğer haber veren doğru söylediyse, onlar da bu vadinin yan tarafında olmalılar."

ed-Damrî: "Peki siz kimsiniz?" dedi. Peygamber: "Biz, Su'danız." dedi. Eliyle Irak tarafını göstererek. ed-Damrî: "Irak Suyu'ndan mı?" sonra Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarının yanına gitti. Aralarında kumdan bir tepe olan iki gruptan kimse konuştuğu kimsenin nereli olduğunu anlamadı. O (s.a.v.) Debbe[425]'de namaz kılmıştı. Sonra, Seyer[426]'de sonra Zatu Ecdal[427]'de namaz kıldı. Sonra da Ayn el-A'la Hayf'ta namaz kıldı. Sonra Habireteyn'de namaz kıldı. Sonra iki dağa baktı ve şöyle dedi: "Bu iki dağın adı nedir?" Dediler ki: "Muslih ve Muhri'dir."

"Onların sakinleri kimlerdir?" dedi. "en-Nâroğulları ve Hurâkoğulları." diye cevap verdiler. Habireteyn'den ayrıldı. Hayflara varıncaya kadar yol katetti. Onu sol tarafta bırakarak el-Mu'terida'ya doğru devam etti. Onunla Besbes ve Adî b. Ebî ez-Za'bâ karşılaştı. İkisi ona haberi ilettiler.[428]

Resûlullah (s.a.v.) 17 Ramazan Cuma gecesi yatsı vaktinde Bedir vadisine indi. [72] Ali, Zübeyr, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Besbes b. Amr'i, suyun üzerine gözetlemeleri için gönderdi. Zurayb'a[429] işaret ederek: "Umarım, Zurayb'tan sonra Kuleyb[430]'te haberi alırsınız." dedi.

---

[425] **Debbe**: Esafir ile Bedir arasında bir belde, Mu'cemul'l-Buldan, C.IV, s.24.
[426] **Seyer**: Medine ile Bedir arasında bir tepe, (Vefâul-Vefâ, II, 327.)
[427] **Zâtu Ecdal**: Gıfaroğllarına mensup iki boy.
[428] Mekkelilerin haberini.
[429] **Zurayb**: küçük bir dağ.
[430] **Kuleyb**: Zureyb dağının eteğinde bir kuyu.

Zureyb'a yöneldiklerinde Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediği Kulayb üzerinde Kureyş'in sucularını gördüler. Bir kısmını yakaladılar; ancak çoğu Müslümanların elinden kurtularak kaçtı. Kurtulduğu bilinenlerden birisi de Uceyr adında birisi idi. Uceyr, Resûlullah'ın (s.a.v.) haberini Kureyş'e ilk getirenlerden biri idi. Bağırıp, şöyle dedi: "Ey Galipoğulları! İşte Ebû Kebşe'nin oğlu ve arkadaşları sizin sucularınızı yakaladılar. Bunun üzerine Kureyş askerleri dalgalandı ve getirdiği haber hoşlarına gitmedi.

Hâkim b. Hizam dedi ki: "Biz kendimize ait bir çadırın içinde kestiğimiz devenin etini pişiriyorduk. Bir anda haber geldi. Yemeği bıraktık ve aramızda konuşmaya başladık. Utbe b. Rebîa benim yanıma gelerek dedi ki: "Ey Ebû Halid, hiç kimsenin yürüyüşünün bizimki kadar şaşkınca olduğunu bilmiyorum. Bizim kervanımız kurtulmuş, üstelik biz bir kavmin memleketine gelmiş, onlara haksızlık yapıyoruz." Utbe sıcak konuya temas etti ve "İtaat edilmeyen kişinin bir görüşü olamaz, Bu İbnu'l-Hanzaliyye'nin uğursuzluğudur. Ey Ebû Halid, adamların bu gece bize saldırmalarından korkuyor musun?" dedi. Ben, "Emin değilim" dedim. Utbe, "Peki, ne diyorsun Ey Ebû Halid?" dedi. Hakîm b. Hizam, "Sabaha kadar nöbetleşe bekliyeceğiz, sonra arkanızdakileri görürsünüz" dedi. Utbe, "Bu, iyi fikir!" dedi. Hakîm dedi ki: "Biz, sabaha kadar etrafı gözetledik."

Ebû Cehil, "Bu nedir? Bu, Utbe'nin işi!" Muhammed ve arkadaşlarıyla savaşmak istemiyor. Bu, gerçekten acaip bir şeydir. Siz, Muhammed ve arkadaşlarının topluluğunuza saldırabileceklerini mi zannediyorsunuz? Vallahi ben, kavmimi öyle bir bölgeye yerleştireceğim ki, hiç kimse bizi gözetleyemeyecektir." Ebû Cehil tenha bir yere çekildi. Gökten üzerine yağmur yağıyordu. Utbe diyordu ki: "Şüphesiz ki bu bir susuzluktur. Onlar, sucularınızı yakaladılar. O gece, Ubeyde b. Saîd b. el-Âs'ın kölesi Yesar; Münebbih b. el-Haccac'ın kölesi Elsem ve Ümeyye b. Halef'in kölesi Râfi' esir alınmışlardı. Onlar, Resûlullah (s.a.v.) namaz kılmakta iken ona götürüldüler. "Kureyş'in sucularıyız, onlara su götürmemiz için bizi gönderdiler." dediler.

(Müslüman) Topluluk bu habere pek memnun olmadı. Onların Ebû Süfyân'a ve Kervan'a ait olmasını bekliyorlardı. Sonra onları dövdüler, onları perişan edince adamlar: "Biz, Ebû Süfyân'ın adamlarıyız, kervandanız, kervan da şu tepenin ardındadır" dediler. Bunun üzerine Müslümanlar onları bıraktılar. Resûlullah (s.a.v.), namazını bitirip selam verdi. Sonra onlara şöye dedi: "Doğru söyledikleri zaman onları dövdünüz, yalan söyleyince bıraktınız, bu nasıl iş?" dedi. Arkadaşları: "Ey Allah'ın

elçisi, bunlar Kureyş'in gelmiş olduğunu bize haber veriyorlar" dediler. Resûlullah (s.a.v.), size doğruyu söylediler. Kureyş kervanı korumak için çıktı ve kervanı hakkında sizden endişe ediyorlardı.

[73] Sonra Resûlullah (s.a.v.) suculara dönerek, "Kureyş nerede?" dedi. Onlar, şu gördüğün tepenin arkasındadır. Dediler. Resûlullah: "Kaç kişiler?" dedi. Onlar: "Çok!" dediler. Resûlullah: "Sayıları ne kadar?" dedi. Onlar: "Sayılarını bilmiyoruz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Günde kaç deve kesiyorlar?" dedi. Onlar: "Bir gün dokuz, bir gün on deve kesiyorlar." dediler. Resûlullah: "Topluluk, 1000-900 arasında." dedi. "Kimler Mekke'den yola çıktı?" diye sordu. Onlar: "Birazcık güç ve imkânı olan herkes yola çıktı." dediler. Resûlullah (s.a.v.), insanlara döndü ve "Bu Mekke, Size ciğerparelerini göndermiş." dedi. Sonra tekrar suculara döndü: "Onlardan dönen oldu mu?" dedi. Onlar: "İbn Ebû Şurayk, Zühreoğullarıyla birlikte döndü." dediler. Resûlullah: "Doğru yapmışlar, Ne kadar da doğru yapmışlar!" onların Allah'a ve O'nun kitabına düşman olmadıklarını biliyordum." dedi. "Onlardan başka dönen oldu mu?" dedi. Onlar: "Adî b. Ka'b oğulları da döndü" dediler.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına: "Nerede konaklamamız gerektiği konusunda bana görüş belirtin" dedi. el-Hubab b. el-Münzir, "Ey Allah'ın Resûlü burası hakkında ne dersiniz?" burası sana Allah'ın inmeni emrettiği, bizim için ileri gidilmesi veya geri çekilmesi caiz olmayan bir yer midir? Yoksa sizin görüşünüz ve bir savaş taktiği olarak konakladığınız bir yer midir?" Resûlullah: "Hayır, burası bir görüş ve savaş taktiği olarak konakladığımız yerdir." Bunun üzerine el-Hubab şöyle dedi: "Burası, uygun bir yer değil, ey Allah'ın Resûlü! Bizi kavmin suyuna en yakın yere götür, ben orayı ve oranın kuyularını biliyorum. Orada tükenmeyen ve tatlı bir suyu olan Kuleyb kuyusunu biliyorum. Orada havuz yaparız ve kaplarımızı onun içine atarız. Hem içer, hem de savaşırız. Diğer kuyuları da su içilmez hale getiririz."

Bize Muhammed nakletti; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki, Bana Ubeyd b. Yahya anlattı. O, Mu'âz b. Rifâa'dan, o da babasından nakletti. Şöyle dedi: "O vadi, kumluk bir yerdi. -Yani kumu çoktu.- Allah semaya (emretti de) yeri yumuşatan şeyi (yağmuru); bize isabet ettirdi ve bizim yürüyüşümüze engel olmadı. Yağmur Kureyş'e de isabet etti ve onlar yerlerinden kımıldayamadılar. Ancak aralarında sadece kumdan bir tepe vardı. Dediler ki: "O gece Müslümanlara Allah'ın onlara verdiği bir uyku hali isabet etti ve uyudular. Yağmur onlara bir zarar vermedi."

ez-Zübeyr b. Avam dedi ki: "O gece bize bir uyku hali musallat oldu. Ben uyumamak için çok gayret ettim; fakat yer beni çekiyordu. Uyumaktan başka çarem kalmamıştı. Allah'ın Resûlü ve Müslümanlar da bu halde idi."

Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: "Bir de baktım ki çenem ellerimin arasında, kendimden geçip, yan tarafıma devrilivermişim."

[74] Rifâa b. Râfi' b. Mâlik dedi ki: "Uyku bana galebe çaldı ve ihtilam oldum. Nihayet, gecenin sonunda yıkandım".

Dediler ki: "Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'in sucularını alıp, konaklama yerine doğru hareket ettiğinde Ammâr b. Yasir ve İbn Mes'ud'u gönderdi. Onlar, müşrik topluluğunu dolaştılar. Sonra Peygambere dönüp, "Ey Allah'ın Resûlü, Kavim telaş ve korku içindeler. At kişnemek isterken yüzüne vuruyor, üstelik sema da onların üzerine şiddetli yağmur yağdırıyor." dediler."

Sabah olunca Nübeyh b. el-Haccac – o iz sürmeyi bilen bir adamdı.- dedi ki: "Bu, İbn Sümeyye ile İbn Ümmü Abd'in izleridir. Onu tanıyorum, Vallahi Muhammed, bizim sefiller ve Yesrib'in sefilleri ile geliyor. Sonra Dedi ki:

"Açlık bizi gece bırakmadı ki uyuyalım,

Bize düşen ölmek ya da öldürmektir."

Ebû Abdullah dedi ki: "Nübeyh b. el-Haccac'ın açlık gece bizi uyutmadı." şeklindeki sözünü Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme'ye anlattım. Dedi ki: "Hayatıma andolsun ki, onlar toktu, çünkü babam bana haber verdi ki o, Nevfel b. Muâviye'den işitmiş, şöyle diyordu: "O gece 10 deve kesmiştik. Biz onların çadırlarından birindeydik. Hörgücü, ciğeri ve etin iyi yerlerinden pişiriyorduk. Buna rağmen gece baskınından korktuğumuz için sabaha kadar nöbet tutuyorduk. Sabah ağardıktan sonra bir uyarıcının şöyle dediğini işitiyordum. "Bu İbni Sümeyye ve İbni Mes'ûd'un izleridir." Yine şöyle dediğini de işitiyordum:

"Korku bizi gece bırakmadı ki uyuyalım,

Bize düşen ölmek ya da öldürmektir."

Ey Kureyş Topluluğu, yarın Muhammed ve arkadaşlarıyla karşılaşırsak bakın, şu akrabalarınıza dokunmayın. Ama Yesrib halkına saldırmanız gerekir. Çünkü biz akrabalarımızla Mekke'ye dönersek onlar, babalarının dinlerinden ayrılmakla ne kadar dalalette olduklarını görürler."

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Âsım b. Ömer'den, O da Muhammed b. Lebid'den şöyle

söylediğini nakletti: “Resûlullah (s.a.v.) Kuleyb’te konakladığı zaman ona hurma dallarından bir çardak yapıldı. Sa’d b. Mu’âz kılıcını kuşanmış olarak çardağın kapısında ayakta durdu. Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir ile beraber çardağa girdiler.”

Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm’dan riyavet etti ve dedi ki: Kureyş konaklamadan önce Resûlullah (s.a.v.) savaş düzenine geçti ve safları yerleştirdi. Onları düzenlerken Kureyş göründü, Müslümanlar, seherden beri doldurdukları havuza kaplarını atıp su alabiliyorlardı. Peygamber, sancağını Mus’âb b. Umeyr’e verdi. Mus’âb sancağı, Resûlullah’ın (s.a.v.) onu dikmesini istediği yere götürdü. Resûlullah (s.a.v.), saflara bakarak durdu, batıya yöneldi ve güneşi arkasına aldı. Müşrikler de onlara yöneldiler ve yüzlerini güneşe döndüler.

[75] Resûlullah (s.a.v.), Şam tarafına doğru indi. Müşrikler de Yemen tarafına doğru indiler. Nehrin iki tarafında idiler. Vadi de yanıbaşlarında idi. Peygamberin arkadaşlarından bir adam geldi ve “Ey Allah’ın Resûlü, eğer burada durman, sana gelen bir vahiyden dolayı ise ona devam et. Yok, eğer vahy değilse, bana göre vadinin üst tarafı daha elverişlidir. Ben vadinin üstünden bir rüzgârın eseceği ve seni zafere ulaştıracağı görüşündeyim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Ben saflarımı düzelttim ve sancağımı diktim. Bunu değiştirmem.” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), Yüce Rabbi’ne –Allahu Tebareke ve Teâlâ’ya- dua etti. Dua’nın ardından Cibrîl ona, “Rabbinizden yardım dilemiştiniz de size, birbiri ardınca bin melek ile size yardım ulaştıracağız, diye cevap vermişti.” (Enfal, 9) ayetini indirdi.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Şöyle dedi: “Bana Muâviye b. Abdurrahman anlattı, o Yezîd b. Rûmân’dan, O da Urve b. ez-Zübeyr’den şöyle dediğini rivayet etti. O gün Resûlullah (s.a.v.) safları düzeltti. Sevâd b. Gaziyye safın önüne geçmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), bir odun parçasıyla onun karnına dokundu. “Düzgün dur ey Sevad!” dedi. Sevad da ona: “Seni hak ile peygamber olarak gönderene and olsun ki, canımı yaktın, bana kısas hakkı ver, Ey Allah’ın Resûlü!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) karnını açtı ve ona: “Kısas yap!” dedi. Sevad, hemen Resûlullah’ın (s.a.v.) boynuna sarıldı ve öptü. Resûlullah (s.a.v.), “bunu sana yaptıran nedir?” dedi. Sevad, “Gördüğün gibi Allah’ın emri geldi. Öldürüleceğimden endişe ettiğim için son anım seninle olsun diye, sana sarılmak istedim.” dedi. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) o gün, safları düzeltirken, sanki oklarla düzeltiyormuş gibi dümdüz yapıyordu.

Bize Muhammed anlattı. Bize el-Vâkıdî anlattı, dedi. Bana Musa b. Yakub anlattı, dedi. O Ebu'l-Huveyris'ten, o Muhammed b. Cübeyr b. Mu'tim'den; o da Evdoğulları'na mensup bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti. Ali (a.s.)'dan işittim. Kûfe'de hutbe okuyor ve şöyle diyordu: Bir ara Bedir'in Kuleyb kuyusundan kova ile su almaya çalışırken aniden benzerini hiç görmediğim şiddetli bir rüzgâr esmeye başladı. Sonra o rüzgâr gitti, bir başka rüzgâr geldi. Bu yeni gelenin ondan önceki rüzgârdan başka benzerini de görmemiştim. Sonra bir rüzgâr daha… Her seferinde ancak, önceki rüzgârın şiddeti sonrakine benziyordu. İlk rüzgâr, b. melekle gelen Cibrîl'in rüzgârıydı. İkincisi, Resûlullah (s.a.v.) ve Ebû Bekir'in sağından b. melekle Mikail idi. Üçüncü rüzgâr, Resûlullah'ın (s.a.v.) solundan b. melekle gelen İsrâfîl idi. Ben de sol tarafta idim. Allah Azze ve Cell, düşmanlarını mağlup edince, Resûlullah (s.a.v.) beni atına bindirdi. At beni apar topar koşturdu. At koşunca ben atın boynuna kapandım. Rabbime dua ettim. Beni tuttu da kendimi düzelttim. Ben kim; at kim?! Benim sadece koyunlarım vardı. [76] Atın sırtında, kendimi düzeltince bu elimi incittim, koltuk altıma kadar morarmıştı.

Dediler ki: "O gün sağ tarafta Hz. Ebû Bekir vardı. Müşriklerin atlılarının başında Zem'a b. el-Esved vardı."

Bana Yahya b. el-Muğîre b. Abdurrahman anlattı. O babasından, şöyle dediğini nakletti: Müşriklerin atlılarının başında el-Hâris b. Hişam vardı. Sağ tarafta Hubeyre b. Ebû Vehb, sol tarafta Zem'a b. el-Esvet komuta ediyordu. Biri başkası da dedi: Sağ tarafta (komutan olarak) Hâris b. Âmir, sol tarafta ise Amr b. Abd vardı.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı ve şöyle dedi. Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Yezîd b. Rûmân ve İbn Ebû Habîbe'den onlar da Davut b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet ettiler. Bedir günü, Resûlüllah'ın sağında ve solunda adı söylenen kimse yoktu. Biz, kimseyi duymadık. İbn Vâkıd dedi ki: Bize göre doğru olan budur.

Bize Muhammed anlattı, dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Muhammed b. Kudâme anlattı. O da Ömer b. Hüseyin'den şöyle dediğini rivayet etti. Resûlullah'ın (s.a.v.) sancaklarından en büyüğü Mus'âb b. Umeyr'de olan Muhacirlerin sancağı idi. Hazreclilerin sancağı, el-Hubâb b. el-Münzir'in yanında idi. Evs'in sancağı da Sa'd b. Mu'az'daydı.

Kureyşin de üç sancağı vardı. Bir sancak Ebû Aziz'de, bir sancak Nadir b. el-Hâris'de, bir sancak da Talha b. Ebû Talha'nın yanındaydı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) o gün, hitap edip, Allah'a hamd ve sena etti, sonra onlara emrederek ve teşvik ederek, ecir konusunda isteklendirerek şöyle dedi: "Şimdi, sizi Allah'ın teşvik ettiğine teşvik ediyor, size yasak kıldığını yasaklıyorum. Şüphesiz Allah'ın şanı büyüktür. O, hakkı emreder, doğruluğu sever, hayır ehli olanlara yanındaki makamlarına göre hayır verir. Hayırla anılırlar ve hayır için fazilette yarışırlar. Bu gün sizler hakkın konak yerlerinden birinde sabahladınız. Allah kendi rızası için olmayan hiçbir ameli kabul etmeyecektir. Şüphesiz, sıkıntıların olduğu yerde sabır, Allah'ın sıkıntıları gidermesine vesiledir. Sabır, sahibini onunla sıkıntıdan kurtarır. Ahrette onunla kurtulaşa erersiniz. İçinizde Allah'ın Nebisi vardır. Sizi, sakındırıyor ve size emrediyor ki, Bugün Allah'ın size kızmasına vesile olacak bir şey yapmaktan utanın. Allah şöyle buyuruyor: "Allah'ın kızgınlığı, sizin kendinize olan kızgınlığınızdan daha büyüktür."[431] Size onunla emirler verdiği, size ayetlerini gösterdiği ve zillet içindeyken, sizi izzet sahibi yapan kitabına bakın. Onun emirlerine sımsıkı sarılın. Rabbiniz sizden hoşnut olsun. Bu yerlerde Rabbinizin emirlerine uyun ki, size vaad ettiği rahmet ve mağfiretini hak edesiniz. Çünkü O'nun vadi haktır, sözü doğrudur. Azabı da şiddetlidir. Ancak ben ve siz Hayyu'l-Kayyum olan Allah sayesinde varız. [77] Sırtımızı O'na dayanmış, O'na bağlanmış ve O'na tevekkül etmişiz. Dönüş O'nadır. Allah beni ve Müslümanları mağfiret eylesin."

Bize Muhammed anlattı, dedi ki: bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, O, Urve b. ez-Zubeyr ve Muhammed b. Sâlih'ten, Onlar, Âsım b. Ömer'den; O da Yezîd b. Nu'mân'dan şöyle dediğini rivayet etti. "Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'in vadiden akın ettiğini görünce, -İlk görünen kimse, kendisine ait bir atın üstündeki Zem'a b. el-Esved oldu. Arkasında da oğlu vardı. Atıyla dolaştı. Kureyş için bir yer arıyordu.- Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu: "Allah'ım sen bana kitabı indirdin. Bana savaşmayı emrettin ve iki gruptan birini bana vaad ettin. Sen vaadinden dönmezsin. Allahım, işte bu Kureyş'tir. Kendini beğenmişlikleri ve gururlarıyla geldiler. Sana meydan okuyorlar ve senin elçini yalanlıyorlar. Allahım bana yapmış olduğun yardımı istiyorum! Allahım onları sabah helak et! Sonra Utbe b. Rebîa kırmızı bir devenin üstünde belirdi. Resûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Eğer kavim içinde birisinde hayır olsaydı, bu kırmızı devenin sahibinde olurdu. Eğer ona uysalardı, doğru yolu bulurlardı."

[431] Gafir (Mü'min) Sûresi, 10.

Bize Muhammed anlattı, bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, O da Abdullah b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş, Îmâ b. Rahda'nın yanından geçince Îmâ onlara hediye etmek üzere bir oğluyla kesim için on deveyi topluluğa göndererek şöyle dedi: "Eğer silah ve adamlarla size yardım etmemizi istiyorsanız yapalım, biz bunun için hazırız. İsteğinizi hemen yerine getirebiliriz." Kureyş ona şu haberi gönderdi: "Sen akrabalığın gereğini yaptın ve üzerine düşeni yerine getirdin." "Hayatıma andolsun ki, insanlarla savaşacaksak, asla onlara karşı bizde bir zaaf olmaz. Fakat Muhammedin iddia ettiği gibi, eğer Allah ile savaşacaksak, hiçbirimizin Allah'a karşı gelecek bir gücü yoktur."

Bize Muhammed anlattı, bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O dedesi, Ubeyd b. Ebû Ubeyd'den, O da Hufaf b. Îmâ b. Rahda'dan şöyle dediğini rivayet etti. Babam, insanların arasın bulmaktan hoşlandığı kadar başka bir şeyden hoşlanmazdı. Adeta bu işle görevli gibiydi. Kureyş yanımızdan geçtiği zaman babam onlara benimle birlikte 10 deveyi hediye olarak gönderdi. Ben develeri yürütüyordum. Babam da beni takip ediyordu. Onları Kureyş'e sundum. Onlar da kabul ettiler. Develi kabilelere dağıttılar.

Babam, Utbe b. Rebîa'ya uğradı. Utbe o gün insanların seyyidi idi. Babam ona "Ey Ebu'l-Velid bu gidiş nereye?" dedi. Utbe, "Bilmiyorum vallahi, yenildim ben." dedi. Babam, ona şöyle dedi: "Sen aşiretin efendisisin, insanları geri çevirip, arkadaşının (Amr b. el-Hadramî'yi kastediyor.) kanını üstlenmekten, sonra Nahle'deki kervanı tazmin edip, kavmine dağıtmaktan seni ne alıkoydu? Vallahi, siz Muhammed'e karşı ancak bunu talep edebilirsiniz. Vallahi ey Ebu'l-Velid, siz Muhammed ve arkadaşlarıyla değil, kendinizle savaşacaksınız."

Bana İbn Ebu'z-Zinad anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Utbe b. Rebîa dışında malı olmadığı halde lider olabilen kimse duymadık.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Mus'âb b. Ya'kûb anlattı. [78] O Ebu'l-Huveyris'ten, O Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini rivayet etti: "Kavim inince Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'e Ömer b. Hattâb'ı gönderdi. Dedi ki: Geri dönün, çünkü başkalarıyla savaşmak bana sizinle savaşmaktan daha hoş gelir. Başkalarının benimle savaşması da sizin benimle savaşmanızdan daha hoş gelir."

Hakîm b. Hizam dedi ki: "İnsaflı davranmış, kabul edin. Vallahi bu insafı size arzettikten sonra ona karşı zafer kazanamazsınız." Ebû Cehil dedi ki: "Vallahi Allah

bize onları yenme fırsatı vermişken dönmeyiz ve gördükten sonra başka iz sürmeyiz. Bundan sonra bir daha kervanımıza saldıramayacaktır."

Dediler ki: Kureyşten bir grup su havuzuna kadar geldiler. Hakîm b. Hizam da onların arasındaydı. Müslümanlar onları kovmak istedi. Resûlullah (s.a.v.) "Onları çağırın!" dedi. Adamlar suya gelip içtiler. Onlardan Hakîm b. Hizam hariç, su içip de öldürülmeyen hiç kimse kalmadı.

Bana Ebû İshak anlattı. O Abdurrahman b. Muhammed b. Abd'dan O da Saîd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini nakletti. Allah Hakîm b. Hizam'ın hayrını dilediği için iki defa feleğin çemberinden kurtulmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de iken müşriklerden bir grubun yanından geçti. Onlar, oturmuş onu bekliyorlardı. Yâsîn okudu ve üzerlerine toprak saçtı. Hakîm b. Hizam dışında o grubtan öldürülmeyen kalmadı.

Yine Bedir günü Hakîm b. Hizam'dan başka havuza gelen müşriklerin tamamı öldürüldü.

Dediler ki: Topluluk sakinleşince, Umeyr b. Vehb el-Cumahî'yi gönderdiler. Onun fal okları vardı. Ona "Muhammed ve arkadaşları hakkında bize bilgi getir" dediler. Bunun üzerine Umeyr atıyla ordugâhın etrafında dolaşmaya başladı. Sonra hedefe yönelerek vadinin içinde tırmandı. Belki de Müslümanların arkada bekleyen askeri bir yardımı, ya da kurdukları bir pusu olabilir diye… Sonra döndü ve dedi ki: "Ne yardım takımı ne de pusu var." Topluluk 300 kişidir. Biraz fazlası olabilir. 70 develeri ve 2 atları var. Sonra dedi ki: "Ey Kureyş topluluğu, develer ölüm taşırlar. Yesrib'in atları öldürücü zehir taşıyorlar. Öyle bir kavim ki, kılıçlarından başka sığınakları veya güçleri yoktur. Onları görmüyor musunuz ki, konuşmayan dilsizler gibidirler. Yılanlar gibi sürekli dilleriyle dudaklarını yalıyorlar. Vallahi bizden birini öldürmeden onlardan birisinin öldürüleceğini sanmıyorum. Eğer sayıları kadar sizden adam öldürürlerse, bundan sonra hayatın hiçbir anlamı kalmayacaktır. Kararınızı bir daha gözden geçirin."

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki bize el-Vakıdî anlattı. Dedi ki bana Yunus b. Muhammed ez-Zaferî anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Umeyr b. Vehb onlara, bu sözleri söyleyince Ebû Usâme el-Cuşemî'yi – O süvari idi.- gönderdiler.

[79] Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşlarını dolaştı. Sonra onlara döndü, ona "Ne gördün?" dediler. Dedi ki: "Ne bir güç ne de sayı ne silahlar ne de atlar gördüm. Fakat ben, vallahi öyle bir topluluk gördüm ki, ölüme susamış ve ailelerine dönmeyi

istemiyorlar. Kılıçlarından başka sığınakları ve güçleri yok. Mavi gözleriyle sanki onlar dişlinin/çarkın[432] altındaki çakıl taşları gibi."

Sonra "Onların pusu ya da ek kuvvetleri olmasından korkarım" dedi ve vadinin içinde hedefe yönelerek tırmandı. Sonra döndü ve "Hayır, onların pusuları da ihtiyat güçleri de yok. Ne düşünüyorsanız yapın!" dedi.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: bize el-Vakıdî anlattı. Dedi ki Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den; o Urve ve Muhammed b. Sâlih'ten, o da Âsım b. Ömer ve İbn Rûmân'dan şöyle dediklerini rivayet ettiler. Hakîm b. Hizam Umeyr b. Vehb'in dediklerini duyunca insanlar arasında yürüyerek Utbe b. Rebi'a'nın yanına geldi. Ona şöyle dedi: "Ey Ebu'l-Velid, sen Kureyş'in büyüğü ve efendisisin. Sözün dinlenir. Ukaz gününde yaptığın gibi Kureyş'e son bir iyilik yapmak istemez misin?" Utbe o zaman halkın reisi idi. Dedi ki. "Ey Ebû Halid ne yapmamı istiyorsun?" "Halkı geri döndürürsün ve müttefikin Amr b. el-Hadramî'nin kanını ve Muhammed'in Batnu Nahle'de kervandan elde ettiği malların bedelini üstlenirsin. Çünkü siz Muhammed'den bu kan ve kervandan başka bir şey talep etmiyorsunuz." dedi. Bunun üzerine Utbe, "Kabul ettim gitti. Sen de bu hususta bana yardım et!" dedi.

Sonra Utbe devesine bindi, dedi. Kureyş müşriklerinin arasında dolaşarak şöyle diyordu. "Ey Kavmim! Beni dinleyin! Bu adamla ve arkadaşlarıyla savaşmayın! Bu işin sorumluluğunu bana yıkın. Beni korkaklıkla itham edin. Zira onların içinde size çok yakın adamlar vardır. Sizden bazıları sürekli babasının ve kardeşinin katiline bakacaktır. Bu durum onların arasında kin ve düşmanlığa yol açacaktır. Üstelik onlar sizden yeterli sayıda adam öldürmeden siz onları öldüremeyeceksiniz. Siz bu adamdan sadece Amr b. Hadramî'nin kanı ve kervandan aldıkları dışında bir şey talep etmediğiniz halde malup olmayacağınızdan emin değilim. Ben o kanı ve kervanın bedelini üstleniyorum. Onları ödemeyi kabul ediyorum. Ey kavmim! Eğer Muhammed yalancı biri ise sizin yerinize Arapların fakirleri ona kâfidir. Eğer kral ise sizler yeğeninizin mülkünde yaşarsınız. Eğer peygamber ise sizler onun sayesinde insanların en mutlusu olursunuz. Lütfen öğütlerimi geri çevirmeyin ve görüşümü basit görmeyin."

Dedi ki: Ebû Cehil onun konuşmasını duyunca onu kıskandı ve şöyle dedi: "Eğer Utbe'nin konuşmasından dolayı insanlar geri dönerse, Utbe halkın reisi olur. Utbe onlar içinde en güzel konuşan, ikna kabiliyeti en iyi ve en yakışıklısıydı.

---

[432] Kelimenin aslı: حجف Arapça sözlükte, kalkan, kaplumbağa ve çark anlamlarına geliyor. Bizce, çarkı bozacak büyüklükte taş, çakıl anlamında kullanılmıştır. (çvr.)

Daha sonra Utbe dedi ki: “Allah aşkına kandiller gibi parlayan şu yüzleri, [79] yılanların yüzü gibi asık (düşmanlarınızın) bu yüzlerine eşit tutmayın!” Utbe konuşmasını bitirince, Ebû Cehil dedi ki: “Utbe size bunu oğlu Muhammed’in yanında olduğu için söylüyor. Ayrıca Muhammed onun amcaoğludur. O, oğlunun ve amcasının oğlunun öldürülmesini istemiyor. Vallahi Ey Utbe, senin, için şişti! Şimdi kemerin iki halkası bir araya gelince (savaş noktasına gelince) korktun da savaşı bırakmak için aramızda dolaşıyor ve bize geri dönmeyi mi emrediyorsun? Hayır, Vallahi, Allah bizimle Muhammed arasında hükmünü vermeden dönmeyeceğiz.” Utbe kızdı ve: “Ey arkasına sarı koku süren adam! Hangimizin daha korkak ve daha kötü olduğunu bileceksin. Kureyş de kavmini ifsat eden korkağın kim olduğunu bilecektir.” dedi ve şu şiiri okudu:

“Benim emrimi vermem korkaklık mı?

Annesine Amr’ın yasını müjdele!”

Sonra Ebû Cehil Nahle’de öldürülen Amr’ın kardeşi Âmir el-Hadramî’nin yanına gitti ve ve şöyle dedi: “Bu senin müttefikin (olan Utbe) senin intikam alma şansının doğduğunu gördüğün şu anda insanları geri döndürmek istiyor. İnsanları savaşmaktan vazgeçirmeye çalışıyor. Güya senin kardeşinin kanını üstlenmiş ve diyetini ödeyeceğini söylüyor. Sen kardeşinin katilini öldürebileceğin halde diyeti kabullenmeye utanmıyor musun? Kalk ve verdiğin sözü insanlara hatırlat” dedi. Âmir b. Hadramî kalktı, başını açıp, toprak saçtı ve “Vah, Amr!” diyerek bağırmaya başladı. O bununla Utbe’yi küçük düşürmek istiyordu. Çünkü o Kureyş’ten müttefiki idi. Böylece Utbe’nin çağrısının insanları etkilemesini önledi. Âmir ayrıca Muhammed’in arkadaşlarından bazılarını öldürmeden geri dönmemeye yemin etti. Sonra Umeyr b. Vehb’e insanları kışkırt dedi. Umeyr de Müslümanların safını dağıtmak için hemen bir hamle yaptı. Fakat Müslümanlar sebat gösterip yerlerinden ayrılmadılar. Sonra İbn Hadramî öne çıkıp saldırıya geçti. Böylece savaş başlamış oldu.

Bize Muhammed anlattı, dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Âiz b. Yahya anlattı. O, Ebu’l Huveyris’ten, O Nâfi b. Cübeyr’den, O da Hakîm b. Hizâm’dan. Dedi ki: “Ebû Cehil insanların niyetini bozunca ve Âmir b. Hadramî halkı tahrik edince Âmir atını öne sürdü. Onun karşına ilk çıkan Ömer’in kölesi Mihca’ oldu. Âmir onu öldürdü.”

Müslümanlardan ilk şehit olan Ensârdan Hârise b. Sürâka idi. Onu Hibbân b. el-Arika öldürdü. İlk şehidin Umeyr b. el-Humâm olduğu da söylenir. Onu Hâlid b. el-

A'lem el-Ukaylî öldürdü. Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: bize el-Vakıdî anlattı ve dedi ki: "Hiçbir Mekkeli'den (ilk Müslümanı öldürenin) Hibbân b. el-Arika'dan başka biri olduğunu duymadım."

[81] Dediler ki: Ömer b. el-Hattâb halifeliği döneminde bir meclisde dedi ki: "Ey Umeyr b. Vehb, Bedir günü sen bizi müşriklere ayartıyordun. Bir yukarı tırmanıyor, bir aşağı iniyordun. O gün senin bindiğin atına bakıyor gibiyim. Müşriklere bize kurulmuş bir pusu ve ek bir yardım yoktur diyordun." Umeyr dedi ki: "Vallahi doğru, ey Mü'minlerin emiri! Bir şey daha vardı. Vallahi ben o gün, insanlar arasında kışkırtıcılık yapıyordum, fakat Allah İslam'ı getirdi. Bizi onunla hidayete erdirdi. İçimizde ondan daha büyük şirk yoktu." Ömer, "Doğru söylüyorsun." dedi.

Dediler ki, Utbe, Hakîm b. Hizâm'la konuştu ve şöyle dedi: "İbnu'l-Hanzaliyye dışında geri dönme hususunda hiç kimsede bir tereddüt yoktu. Ona git ve Utbe, müttefinin –Amr b. el-Hadramî'nin kanını üstlenecek ve kervanın zararını da karşılayacaktır.- şeklinde söyle."

Hakîm dedi ki: "Ebû Cehil'in yanına gittim. Halûk (Safran ağırlıklı bir koku) sürünüyordu. Zırhı da önünde duruyordu. Ona, "Utbe beni sana gönderdi." dedim. Ebû Cehil kızgın bir şekilde bana yöneldi ve "Utbe bana senden başka gönderecek adam bulamadı mı?" dedi. Bunun üzerine vallahi eğer başkası beni gönderseydi, bu konuda bir adım atmazdım. Fakat ben insanların arasını bulmak için geldim. Ebu'l-Velid aşiretin başıdır" dedim. Ebû Cehil bir kere daha kızdı. "Bir de Ebu'l-Velîd Kureyş'in başıdır, diyorsun öyle mi?" dedi. "Ben de: "Sadece ben söylemiyorum, bütün Kureyş söylüyor." dedim. Bunu üzerine Ebû Cehil, Âmir b. el-Hadramî'ye insanlara verdiği eski sözünü bağırarak hatırlatmasını emretti. O da üstünü başını açarak, "Dostlar, Utbe açtır, ona biraz sevik (kavrulmuş un çorbası) içirin." dedi. Müşrikler de "Utbe açtır, ona biraz sevik içirin" diyorlardı. Ebû Cehil, müşriklerin Utbe'ye yaptıklarına çok seviniyordu.

Hakîm dedi ki: "Münebbih b. el- Haccac'a gittim ve Ebû Cehil'e dediklerimi ona dedim. Münebbih, "Utbe'nin davet ettiği ve senin de yolunda yürüdüğün şey ne kadar güzel" dedi. Bunun üzerine Utbe'nin yanına geri döndüm. Onu Kureyş'in sözlerinden dolayı öfkeli bir halde buldum. Utbe devesinden inip Kureyş askerlerinin arasında dolaşarak, onları savaştan men etmeye çalışmıştı. Ama onlar reddettiler. Sonunda Utbe sinirlendi, indi ve zırhını giydi. Onun için uygun bir miğfer aradılar, ancak Kafsının büyüklüğü sebebiyle ordu içinde ona uygun bir miğfer bulamadılar.

Utbe bunu görünce sadece sarığını sardı. Sonra kardeşi Şeybe ve oğlu el-Velid'in yanına gitti. Bir de baktık ki Ebû Cehil dişi bir atın üzerinde geliyor. Utbe hemen onun hizasında durdu. Kılıcını kınından çıkardı. Vallahi Utbe Ebû Cehil'i öldürecek denildi. Utbe kılıçla atın arka ayaklarındaki damarlara vurdu. At aniden kuyruğunu arka bacakları arasına kıstı. Ben bugün gibisini görmedim dedim." Dediler ki: "Utbe Ebû Cehil'e in atından bugün ata binme günü değildir. Senin bütün kavmin ata binmiyor" dedi. Ebû Cehil atından indi, Utbe "Yarın hangimizin aşireti için daha uğursuz olduğunu öğreneceksin." diyordu. Sonra Utbe, Müslümanları çarpışmaya davet etti. [82] Resûlullah (s.a.v.) çardakta idi. Onun arkadaşları da saflarında bekliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) uzandı ve uyukladı. Arkadaşlarına "Ben size izin vermeden savaşmayın. Eğer üzerinize gelirlerse onlara ok atın, onlar size saldırmadan, siz kılıçlarınızı kınından çıkarmayın!" Ebû Bekir "Ey Allah'ın elçisi, topluluk yaklaştı, bize yetiştiler" dedi. Resûlullah (s.a.v.) uyandı. Allah rüyasında onları ona az göstermişti. Onları birbirlerine az göstermişti. Resûlullah (s.a.v.) elini kaldırarak yalvardı. Allah'tan söz verdiği yardımı istiyor ve şöyle diyordu: "Allahım! Eğer bu gurubu bize galip yaparsan, şirk galip olacak ve senin için bir din kalmayacaktır."

Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Resûlü, vallahi Allah sana yardım edecek ve senin yüzünü ağartacaktır" diyordu. İbn Revâha da: "Ey Allah'ın Resûlü, sana söylüyorum, oysa Allah Resûlü kendisine bir şey söylenmekten daha yücedir, dedi. Hiç şüphesiz Allah vaadini yerine getirmesini istemenden daha yücedir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "Ey İbn Revâha, ben Allah'tan vaadini yerine getirmesini istemeyeyim mi? Allah vaadinden dönmez" dedi. Utbe savaşmak için yöneldi. Hakîm b. Hizâm ona: "Ey Ebu'l-Velîd yavaş… yavaş.. Sen bir şeyden men ediyorsun, sonra da onu ilk başlatan oluyorsun" dedi.

Hufaf b. Îma dedi ki: "Bedir günü Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarını gördüm, insanlar sıra olmuş ve birbirine yaklaşmışlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarını gördüm, oklar onlara doğru hareket etmek üzere oldukları halde henüz kılıçlarını kınlarından çıkarmamışlardı. Birbirlerine yakın ve aralarında açıklık bulunmayan saflarla birbirlerine kalkan oluyorlardı. Diğerleri ise göründükleri gibi kılıçlarını çıkardılar. Ben buna hayret etmiştim. Sonra bu durumu Ensârdan bir adama sordum. Şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) bize saldırmadıkları sürece kılıçlarımızı çıkarmamamızı emretti."

Dediler ki: İnsanlar birbirlerine yaklaştıklarında el-Esvad b. Abdulesed el-Mahzumî, Müslümanların su havuzuna yaklaştığında "Allah'a söz veriyorum. Ya onların havuzlarından içeceğim, ya o havuzu yıkacağım. Ya da orada öleceğim" dedi. el-Esved hızla yürüdü, havuza yaklaşınca Hamza b. Abdulmuttalib onu karşıladı. Ona vurdu ve bir ayağını uçurdu. el-Esved havuzun içine girinceye kadar yürüdü. Havuzu sağlam ayağıyla yıktı ve havuzdan su içti. Hamza da onun peşindeydi. Onu havuzun içinde vurdu ve öldürdü. O sırada müşrikler, kendi saflarına bakıyorlar ve galip geleceklerini düşünüyorlardı. İnsanlar daha da birbirlerine yaklaştı. Utbe, Şeybe ve el-Velid saftan ayrılıp, dışarı çıktılar ve Müslümanları çarpışmaya davet ettiler.

Onların karşısına Ensârdan 3 genç çıktı. Onlar da Afra boyundan el-Hâris'in çocukları, Miâz, Mu'avviz ve Avf idiler. Deniliyor ki: Üçüncüleri Abdullah b. Revâha idi. Bizce doğru olan onların Afraoğullarından olmalarıdır. Resûlullah (s.a.v.) bu durumdan hayâ etti ve Müslümanların müşriklerle karşılaştıkları ilk savaşta Ensârdan olmasından hoşlanmadı. İstedi ki sıkıntının büyüğü amca çocuklarında ve kavminde olsun. [83] Bu yüzden onlara emretti. Onlar saflarına geri döndüler ve onlara teşekkür etti.

Sonra müşriklerin münadisi şöyle bağırdı: "Ey Muhammed! Kavmimizden bize denk olanları karşımıza çıkart!" Resûlullah (s.a.v.): "Ey Hâşimoğulları, Kalkın ve Allah'ın Peygamberinizi gönderdiği hak yolunda savaşın! Çünkü onlar, Allah'ın nurunu söndürmek için batıl ile geldiler." Bunun üzerine Hamza b. Abdulmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib ve Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdumenaf kalktılar ve müşriklere doğru yürüdüler. Utbe, "Konuşun, sizi tanıyalım. -Başlarında tolga olduğu için onları tanımadılar.- Eğer bize denk iseniz, sizinle savaşırız" dedi. Bunun üzerine Hamza: "Ben Abdulmuttalib'in oğlu Allah ve Resûlü'nün arslanı Hamzayım." dedi. Utbe, "Asil bir denk" dedi. Sonra Utbe, "Ben de ormanların arslanıyım. Yanındaki bu ikisi kim?" dedi. Hamza, "Bunlar, Ali b. Ebû Tâlib ve Ubeyde b. el-Hâris'tir" dedi. Utbe, "İkisi de asil ve denktir" dedi.

İbn Ebu'z-Zinad babasından rivayet ederek dedi ki: Ben hiçbir zaman Utbe'den ben "أَنَا أسد الحلفاء (ene esedü'l-hulefâ)" (ben de ormanların arslanıyım) sözünden daha anlamsız bir söz duymadım. Sonra Utbe oğluna, "Kalk, Ey el-Velid!" dedi. el-Velid kalktı. Ali de ona karşı kalktı. Ali en küçük askerdi. Ali onu öldürdü. Sonra Utbe kalktı. Ona karşı da Hamza ayağa kalktı. Birbirlerine birer darbe vurdular. Hamza onu öldürdü. Sonra Şeybe kalktı. Ona karşı Ubeyde b. el-Hâris kalktı. Ubeyde ogün Resûlullah'ın

(s.a.v.) arkadaşlarının en yaşlısı idi. Şeybe kılıç ucuyla Ubeyde'nin ayağına bir darbe vurdu. Bacağının adalesine isabet etti ve kopardı. Bunun üzerine Hamza ve Ali Şeybe'nin üzerine hamle yaparak onu öldürdüler. Sonra Ubeyde'yi sırtlarına alarak onu safa götürdüler. Uyluğunun içindeki ilik de akıyordu. Ubeyde, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben şehit değil miyim?" dedi. "Evet! Şehitsin!" diye cevap verdi. Ubeyde dedi ki: "Vallahi, eğer Ebû Tâlib sağ olsaydı, o zaman söylediği şiire daha çok layık olduğumu anlardı.

"Allah'ın evine yemin olsun ki,
Muhammed'i yalnız bırakacağımız konusunda yalan söylediniz,
Onun uğrunda kılıç çeker, ok atarız.
[84] Çocuklarımızdan ve eşlerimizden vazgeçip,
Onun etrafında ölünceye kadar savaşmadıkça onu size teslim etmeyiz."

"Şu iki grup Rableri hakkında çekişen iki hasımdır." Ayeti de (bu arada) nazil oldu.[433]

Hamza Nebi'den dört yaş büyüktür. Abbas ise Nebi'den üç yaş büyüktür.

Dediler ki: Utbe b. Rebîa, çarpışmaya davet edince, oğlu Ebû Huzeyfe onunla karşılaşmak üzere ayağa kalktı. Bunun üzere Resûlullah (s.a.v.) otur dedi. Askerler Utbe'ye karşı çıkınca oğlu Huzeyfe de bir darbe ile onlara yardım etti.

Bize Muhammed anlattı, dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Ma'mer b. Raşid anlattı. O ez-Zührî'den O da Abdullah b. Sa'lebe b. Su'ayr'dan şöyle dediğini rivayet etti. "Ebû Cehil Bedir günü, yardım istedi ve şöyle dedi. "Allah'ım, O (Muhammed) Akrabalık bağlarını kesti ve bize bilinmeyen bir din getirdi. Onu bugün helak et yarabbi!" Allah, şu ayeti indirdi: "Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih (karşı taraftan) gelmiştir. Eğer vazgeçerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."[434]

Bana Ömer b. Ukbe anlattı, İbn Abbas'ın mevlâsı Şu'be'den; Dedi ki İbn-i Abbas'ı şöyle derken duydum. İnsanlar savaşa ara verdiğinde, Resûlullah (s.a.v.) bir saat kadar kendinden geçti, sonra kendine geldi ve mü'minlere Cebrail'in bir melek ordusuyla insanların sağ tarafında Mikâil'in de diğer bir orduyla Resûlullah'ın (s.a.v.) sol tarafında olduğunu müjdeledi. İsrâfîl'in de 1000 kişilik başka bir orduyla…

[433] Hac Sûresi, 22/19.
[434] Enfal Sûresi, 8/19.

İblis de Surâka b. Cu'şum el-Müdlicî suretinde görünüp, müşrikleri savaşa kışkırtıyor ve hiç kimsenin kendilerine galip gelemeyeceğini haber veriyordu. Allah'ın düşmanı (İblis) melekleri görünce arkasına dönüp kaçtı. "Ben sizden beriyim, Ben sizin görmediklerinizi görüyorum." dedi.[435] el-Hâris b. Hişâm ona karşı harekete geçti. el-Hâris, İblis'i Surâka şeklinde görüyor ve dediklerini duyuyordu. İblis el-Hâris'in göğsüne vurdu ve Hâris düştü. İblis, denize varıncaya kadar görünmez oldu. Ve ellerini kaldırıp şöyle dedi: "Yarabbi bana verdiğin sözün!"

Ebû Cehil arkadaşlarının yanına geldi ve onları savaşa kışkırtarak şöyle dedi: "Aman ha Surâkâ b. Cu'şum'un yenilgisi sizi aldatmasın. O sadece Muhammed'e ve arkadaşlarına verdiği bir sözdü. Kudeyd'e [436] döndüğümüzde (bak) biz kavmine ne yapıyoruz. Utbe ve Şeybe ve el-Velîd'in öldürülmesi de sakın sizi korkutmasın. Onlar savaşırken acele ettiler ve düşmanı küçümsediler.

Vallahi, Bugün Muhammed ve arkadaşlarını iplerle bağlamadan dönmeyeceğiz. Sizden birinin onlardan birini öldürdüğünü görmeyeyim. Fakat onları, sıkıca yakalayın. Onlara dininizden ayrılıp, atalarının kulluk ettiklerinden yüzçevirmekle ne yaptıklarını gösterelim."

[85] Bize Muhammed anlattı. Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Davud b. el-Husayn'dan, O da Urve'den, O da Aişe'den şöyle dediğini nakletti: "Peygamber, Bedir günü Muhacirlerin parolasını "Ey Abdurrahmanoğulları!", Hazrec'in parolasını "Ey Abdullahoğulları!", Evs'in ise "Ey Ubeydullahoğulları!" olarak belirledi.

Bize Muhammed anlattı. Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O da İshak b. Sâlim, Zeyd b. Ali'den şöyle dediğini nakletti: "Bedir günü Resûlullah'ın (s.a.v.) parolası "Ey Mansur! Öldür!" (يَا مَنْصُور أَمِتْ) şeklindeydi.

Dediler ki: Kureyş'ten Müslüman olmuş 7 genç vardı. Onları babaları hapsetmişti. Onlar da Kureyş'le birlikte Bedir'e gelmişlerdi. Onlar, şek ve şüphe içindeydiler. Bunlar: Kays b. Velîd b. Muğîre, Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre, el-Hâris b. Zem'a, Ali b. Ümeyye b. Halef, el-Âs b. Münebbih b. el-Haccac idi. Bedir'de gelip de Peygamber'in arkadaşlarının azlığını görünce: "Bunları dinleri aldatmış!" dediler. Bunun üzerine Allahu Azze ve Celle de buyuruyor: "Kim Allah'a güvenirse bilmelidir

[435] Enfal Sûresi, 48.
[436] Kudeyt, Mekke ile Medine arasında suyu bol bir yerleşim yeridir. (*Vefâü'l-Vefâ*, C.II, s.360)

ki Allah güçlüdür, hakimdir..”[437] Şimdi, onlar öldürüldüler. Allah Tebareke ve Teâlâ şöyle buyurur: “Hani Münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar: “Müslümanları dinleri aldattı.” diyorlardı.”[438]

Sonra, inkârcıları kötü bir anmayla andı ve şöyle buyurdu: “Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü inkâr edenlerdir. Artık onlar iman etmezler. Antlaşma yaptığın kimseler, sonra her defasında hiç çekinmeden bunu bozarlar.”[439] şu sözüne kadar: “Savaşta onları yakalarsan darmadağın et ki arkalarındakilere ibret olsun!”[440] Yani şunu diyor: Onlar, geliyorlar. Onları öyle bir dağıt ki hem onlara hem de arkalarındaki tüm Araplara ibret olsun!

“Eğer barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a güven. Şüphesiz O işiten ve bilendir.” (Ayette) diyor ki: Eğer onlar, açıkça biz (Allah’a) teslim olduk derlerse, bunu onlardan kabul et!

“Seni aldatmak isterlerse, şüphesiz Allah sana yeter. O, yardımıyla seni ve mü’minleri güçlendirir. Kalplerinizin arasını birleştirdi.” (Ayette) diyor ki: Onların kalplerini İslam’da birleştirdi. “Eğer yeryüzünde olan her şeyi sarf etseydin bile onların kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah, onların arasını birleştirmiştir. Şüphesiz O güçlüdür, hakîmdir.”[441]

Bize Muhammed anlattı. Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebu’r-Reccâl anlattı. O, Amr b. Abdullah’tan, O Muhammed b. Ka’b el-Kurazî’den şöyle dediğini nakletti. Allah Bedir günü, mü’minlere, sabırlı oldukları takdirde yirmi kişinin iki yüz kişiyi yenecek güç vermiştir. Onlara Bedir günü iki bin melekle yardım etmiştir. Allah mü’minlerde bir zafiyet olduğunu görünce onlardan sorumluluğu hafifletti. Resûlullah’ın (s.a.v.) Bedir’den dönüşü esnasında, İslam’a davet olunduğu halde şüphede olan ve müşriklerle beraber öldürülen kimseler – ki onlar yedi kişiydiler ve babaları onları hapsetmişti. Hadîs b. Ebû Habîbe gibi. Onların arasında Velîd b. Utbe b. Rebîa’ da vardı. [86] Mekke’de kalıp çıkmaya gücü yetmeyenler hakkında üç ayet indirdi. “Melekler, kendilerine zulmedenlerin canlarını alırlarken "biz bir kötülük yapmamıştık." diyerek teslim olurlar. Şüphesiz, Allah, onların ne yaptıklarını çok iyi bilir.

---

[437] Enfal Sûresi, 49.
[438] Enfal, 49.
[439] Enfal, 55-56.
[440] Enfal: 57.
[441] Enfal: 61-63.

Bu sebeple, içinde ebedi kalacağınız cehennem kapılarından girin. Büyüklük taslayanların varacağı yer ne kötüdür!

Allah'tan korkan kimselere "Rabbiniz size ne indirdi?" denildiğinde, "iyilik!" diye karşılık verirler. Bu dünyada güzel davrananlara, "nimet ve güzel akıbet" vardır. Ahiret yurdu ise daha iyidir. Allah'tan korkanların yurdu ne güzeldir." [442]

Dedi ki: Muhacirler, Mekke'de yaşayıp da Müslüman olanlara bu ayeti yazıp gönderdiler. Bunun üzerine Cündub b. Damre el-Cündu'î "Mekke'de durmamın ne bir nedeni ne de bir mazereti kalmadı." dedi. Kendisi hastaydı ailesine: "Beni dışarı çıkarın da biraz hava alayım" dedi. Onlar "Ne tarafa gitmek istersin?" dediler. Cündub Ten'îm tarafına dedi. Dedi ki: Onu Ten'îm tarafına götürdüler. Medine yolunda Mekke ile Ten'îm arasında 4 mil vardı. "Allahım ben sana doğru hicret edip geliyorum!" dedi bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi. "Kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde birçok geniş yer bulur. Kim, evinden Allah'a ve Resulüne hicret için ayrılır sonra da kendisine ölüm yetişirse, onun mükâfatı Allah'a aittir, Allah, çok bağışlayıcı ve merhametlidir"[443] Bunu gören Mekke'deki Müslümanlardan gücü yetenler Mekke'den çıkmaya başladılar. Ebû Süfyân müşriklerden birkaç adam gönderip onları geri çevirerek hapsetti. Bunun üzerine bazı kimseler sıkıntıya düştüler. Sıkıntıya düşenler de başlarına bela gelenlerdi. Allah şu ayeti indirdi: "İnsanlardan "Allah'a iman ettik" deyip, O'nun uğrunda bir eza gördükleri zaman, insanların eziyetini Allah'ın azabıyla bir tutanlar vardır. Rabbinden bir yardım gelecek olursa, hemen "Biz sizinle beraberdik" derler. Allah, herkesin kalbinde ne olduğunu en iyi bilen değil mi?"[444] ve bu ayetten sonraki iki ayeti de…

Muhacirler, Mekke'de kalıp da Müslüman olanlara bu ayeti yazıp gönderdiler. Mektup gelince şöyle dua ettiler: "Allahım! Sana söz veriyoruz eğer buradan kurtulursak artık yoldan çıkmayacağız. İkinci kez hicret için yola çıktılar. Ebû Süfyân yine onları dağlarda kovaladı; sonunda Medine'ye vardılar.

Medine yolundan geri dönenler, büyük sıkıntılarla karşı karşıya geldiler. Müşrikler onları dövüp eziyet etti ve dinden dönmeye zorladılar. İbn Ebû Serh dinden döndü ve müşriklere: "Muhammed'e bunları Hıristiyan bir köle olan İbn Kammata'dan başkası öğretmiyor. Ben Muhammed'e kâtiplik yapıyordum, istediğimi değiştiriyordum." dedi. Bunun üzerine Allah, "Onların, "Ona (Muhammed'e) bir insan

[442] Nahl Sûresi: 28, 29, 30.
[443] Nisa Sûresi, 100.
[444] Ankebut Sûresi, 10.

öğretiyor." dediklerini elbette biliyoruz. Kastettikleri kimsenin dili yabancıdır. Kur'an ise apaçık Arapça'dır."[445] ayetini ve ondan sonraki ayeti indirdi. Ebû Süfyân ve arkadaşlarının geri döndürüp eziyet ettikleri Müslümanlar hakkında da Allah: "Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç; inandıktan sonra göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır."[446] âyetini ve ondan sonraki üç ayeti indirdi. Kalbini kâfirliğe açanlardan birisi de İbn Ebû Serh idi. Daha sonra Allah, işkenceye sabrettikten sonra Ebû Süfyân'dan kurtulup Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidenler hakkında: "Sonra, Rabbin, eziyete uğradıktan sonra hicret eden, mücadele veren ve sabreden kimseleri, Rabbin, ondan sonra da bağışlar ve merhamet eder."[447] âyetini indirdi.

Bize Ebu'l-Kâsım Abdulvehhab b. Ebû Hayye haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Şucâ es-Selcî anlattı. Dedi ki: Bize Muhammed b.Ömer el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: bana Ebû İshak b. Muhammed anlattı. O da İshak b. Abdullah'tan o da Ömer b. el-Hakem'den nakletti ve şöyle dedi: O gün Nevfel b. Huveylid b. el-Adeviyye şöyle bağırdı: "Ey Kureyş topluluğu! [87] Şüphesiz siz Surâka'nın kavmini ve her yerde size karşı gösterdikleri hainliği biliyorsunuz. Savaşta mahir olan kişileri arayıp bulun. Ben biliyorum ki Rebî'a'nın iki oğlu, karşılaştıkları kişilerle dövüşürken acele etmişlerdir."

Bize el-Vâkıdî haber verdi. Bana Ubeyd b. Yahya anlattı. O Mu'âz b. Rifaa b. Râfi'den, o da babasından şöyle dediğini nakletti. Biz o gün İblis'in böğürtüsünü işitiyorduk. İblis o gün "Eyvah, mahvoldum!" diye çığırıyordu. Kendisi Surâka b. Cu'şum'un suretine girmişti. Sonunda kaçtı ve denizde kayboldu. Ellerini kaldırıp, "Ya Rabbi! Bana vaad ettiğini yapıyorum." diyordu. Kureyş o günden sonra Sürâka'nın yaptığını hep ayıplamışlardı. Kendisi ise: "Vallahi ben, söylediklerinizden hiçbirini yapmadım." diyordu.

Bize Muhammed nakletti. Şöyle dedi. Bize el-Vâkıdî aktardı ve dedi ki: Bana Ebû İshak el-Eslemî anlattı. O, Benî el-Abbas'ın mevlâsı el-Hasan b. Ubeydullah b. Huneyn'den, o da Umâre b. Ukeyme el-Leysî'den şöyle dediğini rivayet etti. Bana avcılık yapan bir yaşlı adam anlattı. Kendisi o gün deniz kenarında yüksek bir yerden denize bakıyormuş. Dedi ki: "Eyvah mahvolduk..." şeklinde vadîyi dolduran bir ses işittim. Baktım, bir de ne göreyim Surâka b. Cûş'um… Ona yaklaştım ve "Anam babam sana feda olsun, sana ne oldu?" dedim. Bana hiçbir şey söylemedi. Sonra baktım

[445] Nahl Sûresi, 103.
[446] Nahl Sûresi, 106
[447] Nahl Sûresi, 110.

denizde kaybolmaya başladı ve ellerini yukarıya uzatıp "Yarabbi! Bana vadettiğini yaptım." diyordu. Bu, tam güneş meylettiği, yani öğle zamanıydı. Bedir'de müşriklerin mağlup oldukları gündü.

Dediler ki: Meleklerin alameti omuzları arasında sarkıttıkları sarıklarıydı. Yeşil, sarı ve kırmızı nurdandı. Atlarının alınlarında da yün vardı.

Bize Muhammed anlattı. Bize dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Şöyle dedi: Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O, Âsım b. Ömer'den o da Mahmûd b. Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) melekler atlarını salmışlar siz de salınız. Melekleri, atların alnındaki yün ve arkalarına saldıkları sarıkları ile tanıyın, dedi.

Bize el-Vâkıdî haber verdi. Dedi ki: Bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Karşılaşmalarda Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından dört kişi kendilerine nişan takmışlardı. Onlardan birisi Hamza b. Abdulmuttalib idi. Bedir'de kendisine bir deve kuşu tüyünü nişan yapmıştı. Ali, beyaz bir yünü nişan yapmıştı. ez-Zübeyr ise, sarı bir sarığı nişan yapmıştı. ez-Zübeyr anlatıyor: melekler "Bedir günü başlarında sarı renkte sarıklar olduğu halde atlar üzerinden indiler. O gün ez-Zübeyr'in üzerinde de sarı renkte bir sarık vardı. O gün Ebû Dücâne kırmızı bir sarıkla tanınıyordu.

Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Abdullah b. Musa b. Ümeyye b. Abdullah b. İbn Ebû Ümeyye anlattı. O Mus'âb b. Abdullah'tan, o da Süheyl'in bir mevlâsından şöyle dediğini rivayet etti: Süheyl b. Amr'dan işittim; şöyle diyordu: Ben "Bedir günü alacalı atlar üzerinde beyaz adamlar gördüm. Nişanları vardı, hem öldürüyor, hem de esir alıyorlardı. [88] Ebû Useyd es-Sâidî âmâ olduktan sonra, bunda şek ve şüphe etmiyorum; eğer o zaman yanınızda bulunsaydım ve görme yeteneğimi kaybetmemiş olsaydım, meleklerin çıktıkları deliği size gösterecektim, diyordu. Kendisi Gıfaroğulları kabilesinden bir adamdan söz ediyordu. Ona şöyle anlatmış: "Bedir günü ben ve amcamın oğlu dağın tepesine çıktık. Müşrik idik ve Bedir'in iki tepecikten birinin kumdan oluşmuş Şam tarafındaki tepeciğin üzerindeydik. Yağmalayanlarla birlikte yağmalayalım diye kimin mağlup olacağını bekliyorduk birden bize yaklaşmakta olan bir bulut gördüm. Bulutun içinde at kişnemelerini üzengi ve demir şıkırtılarını işittim. Birisi de "İlerle Yâ Hayzum!" diyordu. Amcamın oğlunun ödü koptu ve öldü. Az daha ben de ölüyordum. Tutunmaya çalıştım ve bulutun gittiği tarafa baktım. Baktım ki bulut Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşlarının yanına gidiyor sonra döndüm işittiklerimden hiçbir şey yoktu.

Bize Muhammed anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Hârice b. İbrahim b. Muhammed b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah (s.a.v.) Cebrail'e, "Bedir günü ilerle ya Hayzum, diyen melek kimdi?" diye sordu. Cebrail: "Ya Muhammed! Ben bütün gök ehlini tanımıyorum ki…" dedi.

Dedi ki: Ayrıca bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O babasından, o dedesi Ubeyd b. Ebû Ubeyd'den, o Ebû Ruhm el-Gıfarî'den, o da bir amca çocuğundan şöyle dediğini rivayet etti: Ben ve bir amcamın oğlu Bedir suyunun üzerindeyken Muhammed'in yanındakilerin ne kadar az ve Kureyş'in ne kadar çok olduklarını görünce kendi kendimize iki grup karşılaşınca biz Muhammed ve arkadaşlarının tarafına geçeriz." dedik. Bu amaçla Muhammed'in arkadaşlarının sol tarafına yanaşmaya başladık. Bunlar, Kureyş'in dörtte biri kadar var diyorduk. Biz sol tarafta yürürken baktık bir bulut geldi ve üstümüzü örttü. Gözümüzü ona doğru diktik. Adamların ve silahların seslerini işittik. Bir adamın sesini duyduk, atına "İlerle ya Hayzum!" diyordu. Ayrıca onların "Yavaş olun! Geriden gelenlere önderlik yapın!" dediklerini de duyduk. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) sağ tarafında indiler, sonra onlar gibi başka bir grup geldi. Bunlar Resûlullah (s.a.v.) ile beraberlerdi. Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşlarına baktık; Kureyş'ten kat kat fazlaydılar. Benim amcamın oğlu korkudan öldü. Ben tutunmaya çalıştım. Hz. Peygamber'e durumu bildirdim. O Müslüman oldu ve Müslümanlığı da güzel oldu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v) şöyle dedi: "Şeytan Arefe gününde olduğu kadar hiçbir gün bu kadar öfkeli, küçülmüş ve hakir görülmedi. Rahmetin inişini ve Allah'ın büyük günahları affettiğini görüyor da ondan. Sadece Bedir günü, Arefe gününden daha hakir görüldü." Onlar: "Ey Allah'ın elçisi! Şeytan Bedir günü ne gördü?" dediler. Resûlüllah, (s.a.v.) "O Bedir günü Cebrail'i, melekleri görev başına gönderirken gördü." dediler ki: [89] Resûlullah (s.a.v.) o gün , "İşte bu Cebraildir; tıpkı Dıhye el-Kelbî'ye benziyor ve rüzgârı yönlendiriyor, ben Saba rüzgârıyla yardım olundum. Âd kavmi de batı rüzgârıyla helak oldu."

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı Dedi ki: Bana Ebû İshak b. Ebû Abdullah anlattı. O Abdulvâhid b. Ebû Avn'dan, O da Sâlih b. İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti. Abdurrahman b. Avf şöyle diyordu: "Bedir günü biri Resûlullah'ın (s.a.v.) sağında, diğeri solunda olmak üzere iki adam gördüm. Şiddetli bir

şekilde savaşıyorlardı. Sonra arkadan üçüncü bir adam onlara katıldı. Sonra önden dördüncü birisi daha onlara katıldı.

Bize Muhammed anlattı. Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Ebû İshak b. Ebû Abdullâh anlattı. O Abdulvahid b. Ebû Avn'dan, o da Sa'd'ın mevlâsı Ziyâd'dan, o da Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti. "Bedir günü Resûlullah (s.a.v.) sağında diğeri solunda olmak üzere iki adam gördüm, savaşıyorlardı. Resûlullah'ı (s.a.v.) görüyordum, Allah'ın kendisine verdiği zafer sevinciyle bir sağındakine bir de solundakine bakıyordu."

Bize Muhammed anlattı dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana İshak b. Yahya anlattı. O Hanza b. Suheyb'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Bedir günü kaç kesik el ve karın bölgesine isabet edip de yarası kanamayan kaç darbe gördüğümü bilmiyorum.

Bize Muhammed anlattı; Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Muhammed b. Yahya anlattı. O Ebû Ufeyr'den, o Râfi b. Hadic'ten, o da Ebû Bürde b. Niyâr'dan şöyle dediğini rivayet etti: "Bedir günü Resûlullah'ın (s.a.v.) huzûruna üç baş götürdüm. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu ikisini ben öldürdüm. Bu üçüncüsüne gelince, uzun boylu beyaz bir adam gördüm. Buna vurdu ve başı önünde yuvarlanmaya başladı. Ben de başını aldım." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) o adam meleklerden filancaydı, dedi. İbn Abbas şöyle derdi: "Melekler, Bedir günü dışında savaşmamışlardır."

Bana İbn Habîbe anlattı. O Davud b. el-Husayn'dan o İkrime'den; o da İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Melek, insanların tanıdığı bir şahsın suretine giriyor ve mü'minlere yerlerinde kalmalarına söylüyorlardı. Melek, mü'mine şöyle diyordu: "Ben onlara (müşriklere) yaklaştım. Birbirlerine eğer üzerimize gelirlerse yerimizde duramayız, kaçacağız." diyorlardı. Onlar birşey değil. "İşte bu Allah'ın, "O an Rabbin meleklere şöyle vahy ediyordu: "Ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin! Ben kâfirlerin kalbine korku salacağım. Siz de boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın!"[448]

Bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: es-Sâib b. Ebû Hubeyş el-Esedî, Hz. Ömer zamanında anlatıyor. "Vallahi, Bedir günü hiçbir insan beni esir almadı." diyordu. Kendisine: "Peki kim?" diye soruldu. [90] Kureyş mağlup olduğu zaman ben de onlarla birlikte mağlup oldum. Yerle gök arasında, alacalı bir at üzerinde bulunan uzun boylu beyaz bir adam arkadan yetişti ve beni

[448] Enfal Sûresi, 12.

bağladı. Abdurrahman b. Avf geldi ve beni bağlı buldu. Abdurrahman askerlere doğru "Kim bunu esir aldı?" diye bağırıyordu. Beni esir aldığını söyleyen kimse çıkmadı. Sonra beni Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü. Resûlullah (s.a.v.) "Ey İbn Ebû Hubeyş! Kim seni esir aldı?" dedi. Ben "Tanımıyorum." dedim ve gördüğümü söylemek istemedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu şerefli bir melek esir almıştır. Al esirini götür ey İbn Avf!" dedi. Abdurrahman beni götürdü." Es-Sâib dedi ki: "Bu sözleri ezberledim. Daha sonra Müslüman oluncaya kadar İslam'a girmem gecikti."

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Âiz b. Yahya anlattı. Dedi ki: O Ebu'l-Huveyris'ten, O Umâre b. Ukeyme el-Leysî'den, o da Hâkim b. Hizam'dan şöyle dediğini rivayet etti: "O gün kendimizi gördüğümüzde, Hals vadisinde gökten, ufukları kapatan siyah şeyler iniyordu. Hals vadisi, Er-Ruveyse tarafındadır. Bir de baktık ki, vadi karınca kaynıyor. Bunun Muhammed'in desteklenmesi için gökten gelen (semâvî) bir şey olduğuna inanmaya başladım. Nitekim o melekler sebebiyle sonuç yenilgiden başka bir şey değildi."

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), Ebu'l-Bahteri'nin öldürülmesini yasakladı. Bir gün Mekke'de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) eziyet edildiğinde o da silah kuşanmış ve bugün Muhammed'e eziyet edeceğini söyleyen kimseye mutlaka silahımı saplarım." demişti. Resûlullah (s.a.v.) bunun için ona teşekkür etti.

EbûDavut el-Mâzinî dedi ki: "Ona yetiştim ve "elini versen ya!" (artık dost olsak) Resûlullah (s.a.v.) senin öldürülmeni yasakladı, dedim." Ebü'l-Bahterî şöyle dedi: "Benden ne istiyorsun? Eğer benim öldürülmemi yasaklamışsa ben daha önce onu denemiştim. Elimi vermeye gelince, Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki, Mekke'deki kadınlar elimi vermeyeceğimi biliyorlar. Senin beni bırakmayacağını da anladım. İstediğini yap!" Bunun üzerine EbûDâvud ona bir ok attı ve: "Allahım senin okun, Ebü'l-Bahterî de senin kulundur. Bu oku ölümcül bir yere koy." dedi. Ebü'l-Bahterî'nin üzerinde zırh vardı. Ok zırhı delip onu öldürdü. Ebü'l-Bahterî'yi, el-Mücezzir b. Ziyâd'ın onu tanımadan öldürdüğü de söylenir. el-Mücezzir bu konuda onu öldürmesini anlatan bir şiir de söylemiştir.

Yine Resûlullah (s.a.v.) el-Hâris b. Âmir b. Nevfel'in öldürülmesini de yasakladı. Onu esir alın, ama öldürmeyin!" dedi. Kendisi Bedir'e istemeyerek gelenlerdendi. Hubeyb b. Yesaf bilmeden onu öldürdü. Resûlullah'a (s.a.v.) durumu bildirilince eğer onu öldürmeden önce bulsaydım, kadınlarına bağışlardım." dedi.

[91] Yine Zem'a b. el-Esved'in öldürülmesini de yasakladı. Sabir b. el-Ceza, onu tanımadan öldürdü.

Dediler ki: Savaş başlayınca Resûlullah (s.a.v.) da ellerini kaldırıp Allah'tan zaferi ve vaad ettiğini isteyerek şöyle diyordu: "Allahım! Eğer bu topluluk mağlup olursa, şirk galip gelecek ve senin dinin kalmayacaktır." Ebû Bekir de şöyle diyordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi Allah sana zafer verecek ve Allah senin yüzünü ağartacaktır." Allah ardı ardına düşman saflarının içine 1000 melek indirdi.

Resûlullah (s.a.v.) "Müjde Ey Ebû Bekir! İşte Cebrail, başına sarı renkte bir sarık sarmış ve yerle gök arasında atının yularından tutmuştur. Yeryüzüne inince bir ara görünmez oldu. Sonra tekrar ortaya çıktı. Ön dişleri üzerinde toz vardı. Bana: "Sen dua ettiğin an Allah'ın yardımı geldi, diyordu." Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) emretti. Kumluktan bir avuç kum aldı. Resûlullah (s.a.v.) onlara doğru attı ve kara olsun yüzleri! Allahım! Onların kalplerine korku sal, ayaklarını titret!" diye dua etti. Allah'ın düşmanları yenildi. Onlar, hiçbir şey yapamıyorlardı. Müslümanlar ise hem öldürüyorlar, hem de esir alıyorlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) attığı o kumdan yüzüne ve gözüne dolmayan onlardan hiç kimse kalmadı. Göz ağrısından nereye yöneleceğini bilmiyorlardı. Melekler de mü'minler de onları öldürüyorlardı.

Adî b. Ebu'z-Zağba Bedir günü şöyle dedi:

"Ben Adî'im, bu da benim (sahlim) zırhım,
Onlarla koçlar gibi yürürüm."

Sahl (سحل) kelimesi ile zırhını kastediyordu. Bunu duyan Resûlullah (s.a.v.), "Kimdir Âdî?" dedi. İnsanların içinden bir adam, "Adî benim Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Hz. Peygamber, (s.a.v.) "Kim bu?" dedi. Onlar, "filancanın oğludur." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) "Sen Adî değilsin!" dedi. Bunun üzerine Adî b. Ebu'z-Zağba: "Ey Allah'ın Resûlü Adî benim!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Bu kimdir?" dedi. Adam sahlim vardır, koçlar gibi onunla yürüyorum, dedi. Bunun üzerine Resullullah "Sahl nedir?" dedi. Adam, "Zırh demektir Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Adî ne iyi adamdır Adî b. Ebu'z-Zağba!"

Ukbe b. EbûMu'ayt o sıralarda Mekke'deydi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye hicret etmişti. Ukbe şöyle diyordu:

"Ey Kasvâ adlı dişi devenin binicisi!
Çıktık yola; az sonra, beni at binicisi olarak görürsün,
İçinize sokup çıkaracağım mızrağımı...
Kılıç da söküp, alacaktır sizdeki tüm giysileri…"

Bana İbn Ebu'z-Zinâd bu şiiri okudu. Onu sözleri Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı; Resûlullah (s.a.v.) "Allahım onun burnunu sürt ve onu kahret!" dedi. Dedi ki: Bedir günü Ukbe'nin atı tökezledi ve onu düşürdü. Abdullah b. Seleme el-Aclânî onu yakaladı. Resûlullah (s.a.v.) Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah'a emretti. Âsım bir yere hapsedip onun boynunu vurdu.

Abdurrahman b. Avf şöyle derdi: Ben Bedir günü, insanlar döndükten sonra zırhları topluyordum. Bir de ne göreyim cahiliye döneminde dostum olan Ümeyye b. Halef karşımda duruyor. Benim ismim de Abduamr idi. Müslüman olunca Abdurrahman adını aldım. Ümeyye benimle karşılaştığında, "Ey Abduamr!" derdi. Ona cevap vermezdim. "Ben sana Abdurrahman demeyeceğim. [92] Çünkü Yemame'deki Müseylime kendisine Rahmân adını vermiş. Ben seni o isimle çağırmam." derdi. Bu kez beni Abdulilah, diye çağırırdı. Bedir günü onu boz bir deve üzerinde gördüm. Yanında da oğlu Ali vardı. Bana "Ey Abduamr!" diye seslendiler. Cevap vermekten kaçındım. Bu sefer, "Ey Abdulilah!" diye seslendi. Ona cevap verdim. Ümeyye: "Sizin süte ihtiyacınız yok mu?"[449] Biz senin için bu zırhlardan daha değerliyiz." dedi. Ben onlara "Yürüyün bakalım!" dedim. O ikisini önüme katıp götürmeye başladım.

Bu arada Ümeyye kısmen emniyette olduğunu gördü. Bana, "Bugün sizden işaretli bir adam gördüm; göğsünde devekuşu tüyü vardı. O kimdi?" diye sordu. Ben o Hamza b. Abdulmuttalib'ti dedim. İşte o, başımıza ne işler getirdi, dedi. Ya başında kırmızı sarığı olan kısa boylu, tıknaz adam kimdi?" diye sordu. Ben o, Simâk b. Hareşe denilen Ensâr'dan bir adamdı." dedim. Bunun üzerine Ümeyye, "Ey Abdulilah! İşte onun yüzünden sizin için kesimlik hayvanlara döndük." dedi. Ümeyye ve oğlu Ali benim önümde, ben onu önümde götürürken, aniden Bilal onu gördü. Bilal kendine biraz hamur yoğuruyordu. Elini hamurdan çekerek, hamuru bırakıp bağırmaya başladı. "Ey Ensâr! İşte küfrün lideri Ümeyye b. Halef! Eğer o kurtulursa bana yaşamak haram olsun." dedi.

[449] Kendisini esir edene sütü bol develer vereceğini ima ediyor. (es-*Sîretü'n-Nebeviyye*, C. II, s.284.)

Abdurrahman dedi ki: Ensâr, yeni doğum yapmış ceylanın yavrularına koştuğu gibi koştular. Nihayet Ümeyye sırt üstü yatırıldı. Ben onun üzerine oturdum. el-Hubâb b. el-Münzir geldi ve kılıcıyla burnunu kesti. Ümeyye burnunu kaybedince bana "Beni bunlardan kurtar!" dedi. Abdurrahman dedi ki: Ben Hassan'nın "Veya o kesik burnundan…" şeklindeki beytini hatırladım. Sonra Hubeyb b. Yesâf ona yöneldi ve öldürünceye kadar vurdu. Ümeyye de Hubeyb b. Yesâf'ın kolunu omuzundan kopardı. Resûlullah (s.a.v.) kollarını yerine yapıştırdı ve eskisi gibi oldu. Bedir Savaşı'ndan sonra Hubeyb, Ümeyye b. Halef'in kızıyla evlendi. Kız, Hubeyb b. Yesâf'ın omzunda darbenin izini gördü: "Allah, bunu yapan adamın elini işlemez hale getirsin." dedi. Hubeyb, "Vallahi ben de onun işini bitirmiştim." dedi.

Hubeyb konuşuyor ve şöyle diyordu: "Ben boynuna vuruyordum; boynunu kesiyordum. Yakasına kadar geldim. Üzerinde zırh vardı. Ben şöyle diyordum: "Al sana! Ben, İbn Yesâf'ım!" Silahını aldım, zırhı da parçalanmıştı. Ali b. Ümeyye geldi. el-Hubâb ona yöneldi ve ayağını kesti. Ali b. Ümeyye acısından öyle bir bağırdı ki, daha önce böyle çığlık hiç duyulmuş değildi. Sonra Ammâr onunla karşılaştı ve onu öldürdü.

Deniyor ki: Ammâr el-Hubâb'ın darbesinden önce Ali ile karşılaşmış karşılıklı birkaç darbe vurmuşlardı. Sonra Ammâr onu öldürmüştü. Birinci görüş, yani ayağı kesildikten sonra Ammâr'ın onu öldürmüş olması bize göre daha doğrudur. Ümeyye'nin öldürülmesi konusunda bunun dışında haberler de duyduk.

[93] Bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Ubeyd b. Yahya, Mu'âz b. Rifâa b. Râfi'den o da babasından şöyle dediğini nakletti. Bedir günü Ümeyye b. Halef'i gördüğümüzde –Onun Müslümanlara karşı özel bir durumu vardı.- benim mızrağım yanımda; onun mızrağı da yanındaydı. Mızraklarımız elimizden düşünceye kadar çarpışmaya başladık. Sonra kılıçlarımızı çektik. Kılıçlar da körelinceye kadar vuruştuk. Sonra onun zırhında, koltuğunun altında bir açıklık gördüm. Onu öldürünceye kadar kılıcımı oradan içine sokup çıkardım. Kılıç üzerinde böbrek yağları ile çıkıyordu.

Bundan farklı (aktarımlar) da duyduk.

Bana Muhammed b. Kudâme b. Musa anlattı. O da babasından; Aişe bt. Kudâme'den şöyle dediğini rivayet etti. Safvân b. Ümeyye b. Halef, Kudâme b. Maz'un'a, "Ey Kudâme! Sen mi Bedir günü babamı insanlara göstermiştin?" dedi. Kudâme, "Hayır, Vallahi, ben öyle bir şey yapmadım. Eğer yapmış olsaydım, bir müşrikin öldürülmesinden pişmanlık duymazdım." dedi. Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye, "Peki Ey Kudâme! Bedir günü babamı insanlara gösteren kimdi?" dedi.

Kudâme, "Ben Ensâr'dan bir grup gencin ona yöneldiğini görmüştüm. Ma'mer b. Habîb b. Übeyd b. el-Hâris onların arasında idi. Kılıcını indirip kaldırıyordu." dedi. Bunun üzerine Safvân, "Vay maymun babası vay!" dedi. Ma'mer çirkin bir adamdı. Bunu el-Hâris b. Hâtıb duydu ve Safvân'a karşı öfkelendi. Saffan'ın annesi Kerime bint. Ma'mer b. Habîb'in yanına girdi ve Safvân ne cahiliye'de ne de İslam'da bize eziyet etmeyi terk etmedi." dedi. Kadın "O nedir?" dedi. Safvân'ın Ma'mer için "maymun babası" dediğini ona haber verdi. Bunun üzerine Safvân'ın annesi, "Ey Safvân! Sen Bedir ehlinden olan Ma'mer b. Habîb'e mi çatıyorsun?" Vallahi bir yıl boyunca seninle konuşmayacağım." dedi. Safvân ise, "Anne, bir daha böyle bir şey yapmayacağım. Düşüncesizce bir söz söyledim." dedi.

Bize Muhammed anlattı; dedi ki: Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Muhammed b. Kudâme anlattı. O babasından, o da Aişe bt. Kudâme'den şöyle dediğini rivayet etti: Safvân b. Ümeyye'nin annesine, "Senin oğlun Ali b. Ümeyye'nin ayağını kesen el-Hubâb b. el-Münzir'e Mekke'de bakabildin mi?" denildi. Kadın, "Şirk üzerine öldürülenlerin sözünü etmeyin. Allah el-Hubâb b. el-Münzir'in darbesi ile Ali'yi zelil etmiş; el-Hubâb'ı da Ali'ye vurduğu darbe sebebiyle şereflendirmiştir. O karnımdan çıktığında İslam üzereydi, ama başka bir şey üzerinde öldürüldü." dedi.

Dediler ki: ez-Zübeyr b. el-Avvâm şöyle dedi: "Bedir günü bir at üzerindeki Ubeyde b. Sâid b. el-Âs'la karşılaştım. Tam techizatlı idi. Sadece gözleri görünüyordu. Onun taşıdığı küçük bir kızı vardı. Kızın karnında şişlik vardı, hastaydı. Ubeyde "Ben şiş karınlının babasıyım! Ben şiş karınlının babasıyım!" diye meydan okuyordu. ez-Zübeyr dedi ki: "Elimde küçük bir mızrak vardı. [94] O mızrakla gözünü çıkardım. Adam yere düştü. Sonra ayaklarımla yanaklarına bastım; mızrağı göz bebeğinden çıkarıncaya kadar bastırıp, gözbebeğinden çıkardım, gözünü de çıkardım. Resûlullah (s.a.v.), o mızrağı aldı. O mızrak onun yanında bulundurulurdu. Ondan sonra Ebû Bekir ve Osman'ın yanında da bulunduruldu. (Allah onlardan razı olsun.)

Müslümanlar hareketlenmeye başlayıp birbirine karışınca Âsım b. Ebû Avf b. Subeyre es-Sehmî bir kurt edasıyla geldi; şöyle diyordu: "Ey Kureyş topluluğu! Akrabalık bağlarını koparan, topluluğu dağıtan ve bilinmeyen şeyleri getiren Muhammed'i öldürün! Eğer o kurtulursa ben, kurtulmayayım!" Ebû Dücâne onun karşısına çıktı, vuruşmaya başladılar. Ebû Dücâne onu vurup öldürdü. Onun eşyalarını almak için eşyalarının üzerinde durdu. O, bu halde iken, Ömer b. el-Hattâb yanından

geçti ve şöyle dedi: "Düşman kesin mağlup olana kadar onu yağma etmeyi bırak! Ben senin lehinde şahitlik ederim." dedi.

O anda Ma'bed b. Vehb geldi. Ebû Dücâne'ye bir darbe vurup, Ebû Dücâne devenin çökmesi gibi çöktü. Sonra kalktı ve Ma'bed'e yöneldi. Ona birkaç darbe vurdu. Kılıcı ona işlemedi. Sonunda Ma'bed göremediği önündeki bir çukura düştü. Ebû Dücâne üzerine çöktü ve onu öldürüp, eşyalarını yağmaladı. Dediler ki: "Bedir günü Mahzumoğulları öldürülenleri gördüklerinde, "Ebu'l-Hakem kendisine ulaşılmayan birisidir. Rebîa'nın iki oğlu ise, onlar acele ederek azdılar, aşireti de onları korumadı." dediler.

Mahzum oğulları toplandı. Ebû Cehil'i gözetlediler ve sık bir ağaçlık gibi onun etrafını sardılar. Bu amaçla Ebû Cehil'in tolgasını kendilerinden olan başka bir adama giydirmeye karar verdiler. Onu Abdullah b. Münzir b. Ebû Rifâa'ya giydirdiler. Hemen Ali (a.s.) onu Ebû Cehil sanarak ona karşı çıktı ve onu öldürdü. Ali onu öldürdükten sonra: "Al sana! Ben Abdulmuttaliboğulları'ndanım!" diyordu. Sonra Ebû Cehil'in başlığını Ebû Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre'ye giydirdiler. Bu kez Hamza ona yöneldi ve onu Ebû Cehil sanarak vurup, öldürdü. "Al sana! Ben Abdulmuttaliboğullarındanım!" diyordu. Sonra onu Harmele b. Amr'a giydirdiler. Bu sefer de Ali ona yöneldi ve öldürdü. Ebû Cehil arkadaşlarının arasındaydı. Sonra onun başlığını Hâlid b. el-Âlem'e giydirmek istediler. O, o gün onu giymekten kaçındı.

Mu'âz b. Amr b. el-Cemûh dedi ki; "Sık bir ağaçlık gibi etrafı sarılmış olan Ebû Cehil'e baktım. Onlar, "Ebû Cehil ulaşılmaz biridir." diyorlardı. Ben onun Ebû Cehil olduğunu anladım. Vallahi bugün ya bu yolda öleceğim, ya da ona ulaşacağım." dedim. Ona yönelmeye başladım. Bir dalgınlık anını yakladığım anda ona hamle yaptım. Ona bir darbe vurdum ve ayağını bacağından koparıp fırlattım. Onu tokmağın[450] altından fırlayan çekirdeğe benzettim."

Sonra oğlu İkrime bana yöneldi. Omuzuma vurdu. Omzumdan kolumu düşürdü, [95] sadece onu tutan bir deri kaldı. Derisi ile arkamdan elimi çekiyordum. Bana acı verince ayağımı üzerine koyup, onu koparana dek çektim. Sonra İkrime b. Ebû Cehil ile karşılaştım. O da tabana kuvvet kaçıyordu. Eğer elim olsaydı, ogün onu öldürebilme umudum vardı." Mu'âz, Osman (r.a.) zamanında vefat etti.

Bize Muhammed anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Mervân anlattı. O İshak b. Abdullah'tan, O, Âmir b. Osman'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan

[450] Merâdih (مراضخ): çekirdek kırmak için kullanılan taşlar anlamına gelir. (en-*Nihâye*, C. 2, s.84)

şöyle dediğini rivayet etti: Abdurrahman b. Avf bana haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil'in kılıcını, Mu'az b. Amr el-Cemûh'a ganimet olarak vermişti.- Üzerinde bir gedik olan o kılıç, bugüne kadar Mu'az b. Amr ailesinin yanında bulunuyor.- Resûlullah (s.a.v.) İkrime'yi çağrıp: "Senin babanı kim öldürdü?" diye sordu. İkrime de "Elini kopardığım adam" dedi. Bedir günü İkrime, Mu'âz b. Amr'ın elini koparmıştı.

Bana Sâbit b. Kays anlattı. O da Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini işittiğini rivayet etti: el-Muğîre oğulları Ebu'l-Hakem'in kılıcının Mu'âz b. Amr b. el-Cemûh'a geçmiş olduğundan şüphe etmiyorlar. Çünkü Mu'az onu Bedir günü öldürülmüştü.

Bize Muhammed b. Şucâ' anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Ebû İshak anlattı. O da Yunus b. Yusuf'tan şöyle dediğini rivayet etti: Mu'âz b. Amr'in anlattığı kimseler bana şunu anlattı: Resûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil'in eşyalarını kendisine verdi. Mu'az b. Amr "Zırhını ve kılıcını aldım, daha sonra kılıcını sattım." dedi. Onun öldürülmesi ve yağmasının alınması hakkında başka haberler de işittim.

Bana Abdulhamid b. Ca'fer anlattı. O Amr b. el-Hakem b. Sevbân'dan, o da Abdurrahman b. Avf'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) geceleyin bizi saflara ayırdı. Sabaha kadar saflarımızda kaldık. Baktım iki çocuk geldi; küçük oldukları için kılıçları boyunlarına asılıydı. Onlardan birisi bana döndü ve "Amca onlardan hangisi Ebû Cehil'dir?" dedi. Ben, "Yiğenim, sen ona ne yapacaksın?" dedim. Çocuk, "Duydum ki, o adam Resûlullah'a (s.a.v.) sövüyormuş. Eğer onu görürsem, ya ölürüm ya da onu öldürürüm, diye yemin ettim." dedi. Ben de Ebû Cehil'i ona gösterdim. Diğer çocuk da bana yöneldi. O da aynı şeyleri bana söyledi. Ebû Cehil'i ona da gösterdim. Sonra "Siz kimsiniz?" dedim. Onlar, "Biz, el-Hâris'in çocuklarıyız." dediler. O iki çocuk hep Ebû Cehil'i gözlediler. Nihayet savaş kızışınca ona ulaştılar. Onunla savaştılar ve Ebû Cehil o ikisi öldürdü.

Bize Muhammed anlattı, dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Muavvez b. Afrâ'nın oğullarından Muhammed b. Avf anlattı. O, İbrahim b. Yahya b. Zeyd b. Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti. O gün gelince Abdurrahman sağında ve sonundaki o çocuklara bakarak, "Keşke yanımda bu iki gençten daha güçlü birileri olsaydı." dedi. Abdurrahman dedi ki: "Ben hareket etmemiştim ki, baktım Avf bana yöneldi ve "Hangisi Ebû Cehil'dir?" diye sordu. Ben de, "Şu gördüğün adam!" dedim. O çocuk bir yırtıcı gibi ona doğru koşmaya başladı. Ardından kardeşi ona yetişti. Ben

onlara bakıyordum; kılıçla vurmaya çalışıyorlardı. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) baktım; öldürülenlerin yanından geçiyordu. O ikisi Ebû Cehil'in yanındaydı.

[96] Bize Muhammed anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bize Muhammed b. Rifâa b. Sa'lebe b. Ebû Mâlik haber verdi; dedi ki: Babamdan duydum; İnsanların Afra'nın iki oğlunun küçüklükleri hakkında söylediklerini reddediyordu. Babam şöyle diyordu: "Bedir günü onlardan küçük olanı 35 yaşındaydı. Bu yaşta olan birisi mi kılıcını boynuna bağlar?" Ancak birinci görüş daha doğrudur.

Bize Muhammed anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı dedi ki: Bana Abduhamîd b. Ca'fer ve Abdullah b. Ebû Ubeyde anlattılar. Onlar, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir'den, O da Rubeyyia bt. Mu'avviz'den şöyle dediğini rivayet etti. Ömer b. Hattâb zamanında Ebû Cehil'in annesi Muharribe'nin kızı Esma'nın yanına girdim. Onun oğlu Abdullah b. Ebû Rebi'a ona Yemen'den koku getirmiş; bağış için onu satıyordu. Biz de ondan satın alacaktık. Kokuyu benim şişeme doldurup arkadaşlarım için tarttığı gibi; benim için de tartınca, "Benim sizler üzerindeki hakkımı yazınız" dedi. Ben de "Tamam, onu Rubeyyia bt. Mu'avviz üzerine yazacağım." dedim. Bunun üzerine Esma, "Eyvahlar olsun! Sen efendisini (Ebû Cehil'i kastediyor) öldürenin (Mu'avviz'in) kızı mısın?" dedi. "Ben de, hayır kölesini öldürenin kızıyım." dedim. Esma, "Vallahi sana hiçbir şey satmayacağım." dedi. Ben de, "Vallahi ben de senden hiçbir şey almayacağım. Vallahi o hoş bir koku değil." dedim. "Vallahi oğulcuğum, oysa ondan daha güzel bir kokuyu hiç koklamamıştım. Fakat oğulcuğum kızdığım için öyle dedim."

Dediler ki: Savaş sona erince Resûlullah (s.a.v.), Ebû Cehil'in aranmasını emretti. İbni Mes'ûd dedi ki: "Ben onu son nefesini verirken buldum; ayağımı onun boğazına koydum ve "Seni zillet içinde perişan eden Allah'a hamdolsun." dedim. Ebû Cehil, "Allah ancak Ümmü Abd'in kölesini perişan eder. Sen zor bir makama yükselmişsin ey koyun çobancığı! Döngü (zafer) kimindir?" dedi. Ben de: "Allah ve Resûlü'nündür." dedim. İbn Mes'ud dedi ki: "Kafasından miğferini aldım ve seni öldüren benim Ey Ebû Cehil!" dedim. Ebû Cehil: "Sen efendisini öldüren ilk köle değilsin. Doğrusu bugün nefsimin hiç hoşlanmadığı tek şey senin beni öldürmendir. Keşke Ahlâf'tan veya Mutayyebun'dan[451] birisi beni öldürmüş olsaydı." dedi. Hemen

[451] **Mutayyebûn**: Mekke'deki kutsal görevlerin taksimindeki ihtilafta Abdümenâfoğulları'nı destekleyenler. (çvr.)

Abdullah ona tek bir darbe vurdu. Başı önüne düştü. Sonra eşyasını aldı, onun cesedine baktığı zaman yan tarafını gördüğünde sanki o (simsiyah) bir kırbaç gibiydi.

Abdullah onun silahını, zırhını ve miğferini alıp, Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne koydu ve Allah düşmanı Ebû Cehil'in ölümünü sana müjdeliyorum, Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlüllah, "Doğru mu ey Abdullah? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu müjde bana kızıl develerden daha sevimlidir." dedi. Ya da bunun gibi bir şey söyledi.

Abdullah dedi ki, "Ben Resûlullah'a (s.a.v.) Ebû Cehil'in üzerindeki izlerden bahsettim. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar, meleklerin vurma izleridir." dedi. [97] Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "İbn Cüd'a'nın ziyafetinde Ebû Cehil'i itmiştim. Onun dizi o zaman yaralanmıştı." Bunun üzerine araştırdılar ve o izi buldular.

Denilir ki: Ebû Seleme b. Abdulesed el-Mahzûmî o esnada Resûlullah'ın (s.a.v.) yanındaydı. İçinde bir sıkıntı oldu. İbn Mes'ud'a yöneldi ve "Onu sen mi öldürdün?" dedi. İbn Mes'ud, "Evet, Allah onu öldürdü." dedi. Ebû Seleme dedi ki: "Sen onun ölümünü üstlendin yani?" İbn Mes'ûd "Evet" dedi. Ebû Seleme, "İsteseydi o seni yenine koyardı." dedi. İbn Mes'ûd dedi ki: Allah'a yemin olsun ki, onu öldürdüm ve onu soydum." Ebû Seleme dedi ki: "Onun belirgin alameti neydi?" İbn Mes'ûd: "Sağ bacağının iç kısmında siyah bir ben vardı." Ebû Seleme alameti bildi ve şöyle dedi: "Sen onu soydun, ondan başka hiçbir Kureyşli soyulmadı." İbn Mes'ûd: "Vallahi ne Kureyş'te ne de Kureyş'in müttefiklerinde onun kadar Allah'a ve Resûlüne düşman başka birisi yoktu. Vallahi yaptığım şeyden hiç pişman değilim." Ebû Seleme böylece susturuldu. Daha sonra Ebû Seleme'nin, Ebû Cehil ile ilgili olarak söylediklerinden dolayı Allah'tan af dilediği duyulmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil'in öldürülmesine çok sevindi. "Allahım, bana verdiğin vaadi gerçekleştirdin. Bana verdiğin nimetini tamamla Allahım!" diye dua etti. İbn Mes'ud'un ailesinin dediğini söylüyor, "Ebû Cehil'in kılıcı yanımızdadır. Kabzası gümüşle kaplıdır. O gün Abdullah b. Mes'ud onu ganimet almıştı." Bizim arkadaşlarımızın fikir birliği ettiği görüşe göre Mu'âz b. Amr ve Afra'nın iki çocuğu Ebû Cehil'i etkisiz hale getirdiler, son nefesinde de İbn Mes'ud onun boynunu vurmuştur. Hepsi de onun öldürülmesine ortak olmuştur.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Afra'nın iki oğlunun öldürüldükleri yerde durdu ve "Allah Afra'nın iki oğluna rahmet etsin. Onlar bu ümmetin Firavun'unun öldürülmesinde ortak oldular" dedi. Bunun üzerine "Ey Allah'ın Resûlü! Onlarla birlikte

kim onu öldürdü?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Melekler; sonra İbn Mes'ud onu son anda öldürdü. Onların her birisi onun öldürülmesine ortak olmuşlardır." dedi.

Bize Muhammed anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı, dedi ki: Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) "Allahım Nevfel b. Huveylid'den beni kurtar!" şeklinde dua etti. Bedir günü Nevfel arkadaşlarının öldürüldüğünü görünce, ürkmüş bir şekilde geldi; sesini yükselterek ve şamata yaparak, "Ey Kureyş topluluğu bugün yükseliş günüdür!" şeklinde bağırıyordu. Fakat Kureyş'in dağılmaya başladığını görünce bu kez Ensâr'a sizin kanımıza ne ihtiyacınız var? Kimleri öldürdüğünüzü görmüyor musunuz? Sizin süte ihtiyacınız yok mudur?" diye bağırdı. Bunun üzerine Cebbâr b. Sahr esir aldı ve önünde yürütüyordu. Nevfel Ali'nin karşıdan ona doğru geldiğini görünce, Cebbâr'a "Ey Ensâr kardeş! Bu kimdir? Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki, beni öldürmek isteyen bir adam görüyorum." dedi. Cebbâr, "O Ali b. Ebû Tâlib'tir." dedi. Dedi ki: "O gün kavmi içinde onun kadar hızlı yürüyen birisini görmedim. Ali (a.s.) Nevfel'e yöneldi ve ona vurmaya başladı. [98] Ali kılıcını onun göğsünün içine sokuyor; bir müddet sonra çıkarıyor ve baldırlarına vuruyordu. Nevfel'in zırhı bacaklarına kadardı. Ali onu parçaladı. Sonra üzerine gitti ve onu öldürdü. Resûlullah (s.a.v.), Kimin Nevfel b. Huveylid hakkında bilgisi var?" dedi. Ali "Ben onu öldürdüm" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tekbir getirerek, "Nevfel hakkındaki duamı kabul eden Allah'a hamd olsun." dedi.

el-Âs b. Sa'îd gelip insanları savaşa teşvik ediyordu. O, Ali ile karşılaştı. Ali onu öldürdü. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) onun oğlu Sa'îd b. el-Âs'a şöyle derdi: "Seni küs gibi görüyorum. Babanı öldürdüğümü mü düşünüyorsun? Bir müşriki öldürmekten pişmanlık duymam; ama vallahi ben senin babanı öldürmedim. Fakat ben dayım el-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre'yi kendi ellerimle öldürdüm." Bunun üzerine Sa'îd b. el-Âs, "Eğer onu öldürmüşsen, kuşkusuz o batıl üzerinde sen hak üzerindeydin." dedi. Ömer b. el-Hattâb: "Kureyş saygınlık ve emanet bakımından insanların en ulusudur. Onlardan birisi kindarlığa yönelirse Allah onu ağız üstü yere kapaklar." dedi.

Hz. Ali şöyle derdi: "Bedir günü, gün yükseldikten sonra bizimle müşriklerin safları karışınca, onlardan bir adamı takip ettim. Baktım ki onlardan birisi ve Sa'ad b. Hayseme bir kum tepesinin üzerinde çarpışıyorlar. Sonunda müşrik Sa'ad'ı öldürdü. Müşrik hem atlı hem de demir zırh içindeydi. Onda bir işaret vardı. O beni tanıdı. Fakat ben onu tanımadım. Atından indi ve "Ey Ebû Tâlib'in oğlu, haydi boy ölçüşmeye gel!" dedi. Ona döndüm, kısa boylu olduğum için çökerek bana yöneldi. Bana doğru inmesi

için ben de çöktüm. Doğrusu kılıcıyla benden yukarıda olmasını istemedim. Müşrik "Ey Ebû Tâlib'in oğlu, kaçıyor musu?!" dedi. Ben de: "Ey kahbenin oğlu! Kaçışın yakındır!" dedim. İki ayağım iyice sabitlendikten sonra bana yöneldi, bana yaklaştı ve bana vurdu. Ben de deriden olan kalkanla kendimi korudum; kılıcı düştü, yere kapandı. Bu kez üzerinde zırh olduğu halde ben onun boynuna vuruyordum. Titremeye başladı, kılıcım da onun zırhını parçaladı. Tam kılıcımın onu öldüreceğini düşünüyordum ki, arkamdan bir kılıç parıltısı göründü. Başımı eğdim, kılıç indi. Müşrikin başındaki miğfere vurdu ve "Al sana, ben Abdulmuttalib'in oğluyum" diyordu. Bir de baktım ki Hamza b. Abdulmuttalib…

Bize Muhammed anlattı dedi ki: bize el-Vâkıdî anlattı şöyle dedi: Bana Ömer b. Osman el-Cahşî anlattı; o babasından o da halasından şöyle dediğini rivayet etti: Ukkâşe b. Mihsan dedi ki: Bedir günü kılıcım kırıldı. Resûlullah (s.a.v.) bana bir odun parçası verdi, bir de baktım ki, o beyaz ve uzun bir kılıç oluvermişti. Allah müşrikleri mağlup edinceye kadar onunla savaştım. Ukkâşe vefat edinceye kadar da kılıç onun yanındaydı.

[99] Bize Muhammed anlattı dedi ki: Bize el-Vâkıdî nakletti şöyle dedi: Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O Davut b. el-Husayn'dan; o da Abduleşheloğullarına mensup çok sayıdaki adamdan şöyle dediklerini rivayet etti. Bedir günü Seleme b. Eslem b. Harîş'in kılıcı kırıldı ve silahsız kaldı. Resûlullah (s.a.v.) ona hurma dalından bir dal verdi ve "Bununla vur!" dedi. Bir de baktık ki güzel bir iyi bir kılıç olmuş. Seleme, Ebû Ubeyde Köprüsü[452] gününde öldürülüceye kadar onun yanında kaldı.

Dedi ki: Hârise b. Surâka bir ara havuza daldığında, nereden geldiği belli olmayan bir ok boğazına saplandı. İnsanlar, günün sonunda onun kanıyla karışmış suyu içtiler. Onun ölüm haberi Medine'de bulunan annesine ve kız kardeşine ulaştı. Annesi, "Vallahi Allah'ın Resûlü gelene ve ona sorana kadar ağlamayacağım. Eğer oğlum cennette ise ağlamayacağım. Eğer oğlum cehennemde ise ağlayacağım. Allah'a yemin olsun ki yüksek sesle ağlayacağım." dedi. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) Bedir'den gelince annesi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Hârise'yi ne kadar çok sevdiğimi bilirsin. Onun için ağlamak istedim. Ama Resûlullah'a (s.a.v.) sormadan bunu yapmayacağım, dedim. Ey Allah'ın Resûlü, eğer oğlum cennette ise ona ağlamayacağım eğer o ateşte ise ona ağlayacağım; hem de bağıra çağıra ağlayacağım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Aklını mı kaybettin, bir tek cennet mi sanırsın; çok cennetler var. Canım elinde

[452] Hz. Ömer döneminde meydana gelen köprü savaşı, Musa K. **Yılmaz,** s.143.

olan Allah'a yemin olsun ki, oğlun en yüksek Firdevs cennetindedir" buyurdu. Annesi, "O halde ben asla ona ağlamayacağım" dedi. Resûlullah (s.a.v.) bir kap su istedi, elini içine daldırdı ve ağzını çalkaladı sonra Hâris'in annesine verdi, annesi o suyu içti. Sonra kadının kızına verdi; o da içti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onlara suyu göğüslerinden içeriye serpmelerini emretti. Onlar da denileni yaptılar ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından döndüler. Medine'de onlardan gözleri daha aydın ve daha mutlu kadın yoktu.

Dediler ki: Hubeyre b. Ebû Vehb, müşriklerin yenilgiye uğradıklarını görünce, sırtına bir ağrı saplandı. Adeta ödü koptu ve bir daha ayağa kalkamadı. Onun müttefiki Ebû Usâme el-Cüşemî yanına geldi; zırhını çıkardı ve onu ayağa kaldırdı. Deniyor ki: Ebû Davut el-Mâzinî onu vurdu, zırhını kesti sonra yüzüne vurdu ve Hubeyre yere yapıştı. Ebû Davut onu öldürmekten vaz geçti. Onun müttefikleri olan Züheyr el-Cüşemî'nin iki oğlu Ebû Üsâme ve Mâlik onu gördüler. Onu alıp götürdüler ve onu kurtardılar. Ebû Üsâme onu kaldırmıştı; Mâlik de onu arkadan destekliyordu. Resûlullah (s.a.v.) "Onun iki köpeği onu korudular. Ebû Üsâme gibi müttefik tıpkı uzun bir hurmaya benzer." dedi. Hubeyre'yi vuranın Mücezzer b. Ziyâd olduğu da söyleniyor.

Bize Muhammed anlattı; dedi ki; bize el-Vâkıdî anlattı şöyle dedi: Bana Musa b. Yakub anlattı. O da amcasından şöyle dediğini rivayet etti. Ebû Bekir b. Selmân[453] b. Ebû Hasme'den işittim, şöyle diyordu: Mervân b. el-Hakem, Hakîm b. Hizam'a Bedir gününü soruyordu. Yaşlı adam anlatmak istemiyordu. Nihayet Mervân çok ısrar etti. Hakîm dedi ki: "Karşılaştık ve birbirimizi öldürdük. [100] Ben tıpkı çakıl taşlarının leğen içine düşmesi gibi gökten yere doğru gelen bir ses işittim. Resûlullah (s.a.v.) o kumlardan bir avuç aldı ve düşmana attı. Böylece mağlup olduk.

Bize Muhammed anlattı dedi ki: Bize el-Vâkıdî nakletti, dedi ki: Bana Ebû İshak b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Muhammed b. Abd'dan, o da Abdullah b. Sa'lebe b. Suayr'dan şöyle dediğini rivayet etti. Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî'den işittim, şöyle diyordu: "Bedir günü yenildik, önümüzden ve arkamızdan çakıl taşlarının leğene düşmesi gibi sesler işitiyorduk. Bu durum bizi çok korkutmuştu."

Hakîm b. Hizâm şöyle diyordu: "Bedir günü yenildik, ben şöyle diyerek koşuyordum: "Allah İbnu'l-Hanzaliyye'nin belasını versin, gündüzün gittiğini iddia ediyordu. Vallahi gündüz olduğu gibi duruyor." Hakîm dedi ki: "Benim tek arzum Müslümanların bizi aramayı bırakmaları için gecenin gelmesiydi." Bir deve üzerinde olan el-Avvâm'ın iki oğlu Ubeydullah ve Abdurrahman, Hakîm b. Hizâm'a yetişiyorlar.

[453] Başka bir yerde Selman ismi Süleyman olarak geçiyor. Çvr. (Marsden **Jones**, K. el-*Meğâzî*. s.60)

Abdurrahman kardeşine: "Sen in de Ebû Hâlid'i bindir." diyordu. Ubeydullah da topal bir adamdı, iyi yürüyemiyordu. Ubeydullah, "Gördüğün gibi ben yürüyemiyorum" dedi. Abdurrahman ise "Vallahi biz ölürsek, bize arkamızda bıraktığımız çoluk çocuğumuza yetecek; yaşarsak hepimizi taşıyacak bir adamı bindirmeyip de kimi bindirelim." dedi. Bunun üzerine Abdurrahman ve topal olan kardeşi deveden indiler ve onu bindirdiler. Sırayla deveye biniyorlardı. Mekke'ye yaklaştıkları zaman, Merru'z-Zahran'da iken Hakîm dedi ki: "Vallahi şurada gördüm işin benzerini hiç kimse görmemiştir ve görmeyi de istemez. Fakat bu iş İbnu'l-Hanzaliyye'nin uğursuzluğundan kaynaklandı. Burada develer kesildi ve onların kanına bulaşmayan bir oba kalmadı."

Çocuklar da, "Biz bunu gördük, fakat kavmimizle beraber senin de gittiğini gördük, siz gittiniz biz de sizinle birlikte gittik. Bizim sizinle bir işimiz olmadı." dediler.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla…

Bu bölüm Ebu'l-Kâsım b. Ebû Hayye'nin yanında okundu dedi ki: Bize Ebû Abdullâh Muhammed b. Şucâ anlattı dedi ki: bana Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî anlattı; şöyle dedi: Bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O Mahled b. Hifaf[454]'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş'te zırhlar çoktu, yenilgiye uğrayınca onları atmaya başladılar. Müslümanlar da onları arayıp, attıkları zırhları topluyorlardı. O gün üç zırh toplayıp aileme getirdiğimi görür gibiyim. Hala yanımızdadır. Kureyşten bir adam bana iddiada bulundu - yanımda gördüğü o zırhlardan birini tanıdı- ve: "Bu zırh, el-Hâris b. Hişam'ın zırhıdır." dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Muhammed b. Ebû Humeyd anlattı. O da Abdullah b. Amr b. Ümeyye'den şöyle dediğini rivayet etti. Ebû Amr b. Ümeyye'den işittim. Dedi ki: O gün mağlup olan biri bana haber verdi. O kendi kendine şöyle diyormuş, "Bu iş gibisini görmedim. Ondan ancak kadınlar kaçar." Dediler ki: Kubâs[455] b. Eşyem el-Kinânî şöyle diyordu: Müşriklerle beraber Bedir'de hazır bulundum. [101] Muhammed'in asabının gözümde ne kadar az göründüğüne bizdeki adamların ve atların çokluğuna bakıyordum. Mağlup onların içinde bende mağlup oldum. Hatırlıyorum; ben her açıdan müşriklere bakıyordum ve kendi kendime, "Bu iş gibisini görmedim, bundan ancak kadınlar kaçar." diyordum. Bir adam benimle arkadaş oldu. Bir ara o yanımda

---

[454] **مخلد بن خفاف** (Mahled b. Hufâf) şeklinde de okunmuş. Bkz. Musa K. **Yılmaz**, *Hz. Peygamberin Savaşları*, C. 1, s.146.

[455] Asıl nüshada Kusât **قثات** olarak geçiyor. Diğer nüshalardan ve İbn Abdü'l-Ber'den bunu tesbit edemedik. (el-*İstî'âb*, s. 1303.)

yürürken baktık ki arkamızdaki bize ulaştı. Ben arkadaşıma, “Kaçacak gücün var mı?” dedim. Arkadaşım “Hayır, Vallahi ben bittim!” dedi.

Dedi ki: (Arkadaşım) korkudan dona kaldı. Ben de adeta kanatlandım ve Sukyâ’nın solundaki Gayka’da sabahladım. -Onunla el-Furğ’un arası bir gecedir. Medine ise oradan güneşe doğru sekiz beriddir.- Ben yolu buldum ama aranmaktan korktuğum için düz yoldan gitmedim. Gayka’da kavmimden bir adam bana ulaştı ve: “Arkanda ne var?” dedi. Ben “bir şey yok, öldürüldük ve esir alındık. Yanında bir binek var mı?” dedim. Adam beni devesine bindirdi ve bana azık verdi. Sonunda Cuhfe yoluna ulaştım. Sonra Mekke‘ye girinceye kadar devam ettim. Mekke’ye giderken, el-Gamîm'de, el-Haysumân b. Habis el-Huzâi’ye bakıyordum. Mekke'ye gelip kötü haberi Kureyş’e bildireceğini anladım. Eğer onu geçmek isteseydim geçerdim. Fakat günün bir kısmında beni geçinceye kadar yolumu değiştirdim. Ben Mekke’ye geldiğimde onların ölüm haberi ulaşmıştı. Kureyşliler el-Huzaî’ye lanet okuyor ve “bize güzel bir haber getirmedi.” diyorlardı. Mekke’de kaldım. Hendek savaşından sonra kendi kendime, Medine’ye gitsem de Muhammed’in ne dediğine baksam!” dedim. İslam’a girme arzusu içime düşmüştü.

Medine’ye geldim ve Resûlullah’ı (s.a.v.) sordum. Şurada bir grup arkadaşıyla mescid’in gölgesindedir, dediler. Yanına vardım, arkadaşları arasında onu tanıyamadım. Selam verdim. Resulullallah “Ey Kubâs b. Eyşem! Sen Bedir günü bugün gibisini görmedim. Bundan ancak kadınlar kaçar diyordun; öyle değil mi?” dedi. Ben “Şehadet ederim ki sen Allah'ın Resûlüsün. Vallahi bu durumu içimde saklamış; hiç kimseye söylememiştim. Hatta dudaklarımı bile oynatmamıştım. Sadece içimden öyle konuşmuştum. Eğer sen peygamber olmasaydın, Allah seni bundan haberdar etmezdi. Haydi elini ver; sana biat edeyim, dedim. İslam’ı bana arzetti ve Müslüman oldum.”

Dediler ki: Müslümanlarla müşrikler saflar hâlinde karşı karşıya gelince Resûlullah: “Kim bir adamı öldürürse şu şu onundur. Kim bir adamı esir ederse şu şu onundur.” dedi. Müşrikler yenilince insanlar üç grup oldular. Bir kısmı Resûlullah’ın (s.a.v.) çadırının yanındaydı. Ebû Bekir çadırda onun yanındaydı. Bir grup yağma üzerine hücum etti. Bir grup da düşmanı arıyor; esir ediyor ve ganimet alıyordu.

[102] Resûlullah’ın (s.a.v.) çadırında bulunanlardan birisi olan Sa’ad b. Mu’az konuştu ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Daha çok ücret elde etmek için düşmanın peşine düşmekten bizi alıkoyan nedir? Düşmandan bir korkumuz da yoktur. Fakat biz senin bulunduğun yerin açıkta kalmasından endişe ederiz. Ola ki müşriklerden bir atlı ya

da adamlarından bir grup buraya yönelebilir. Ensâr ve Muhacirlerden olan insanların yönü senin çadırına dönük duruyor. Onlardan hiçbirisi ayrılmamıştır. Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar çoktur, bunlara ganimet verdiğin zaman arkadaşlarına bir şey kalmaz. Esirler ve ölüler çok; fakat ganimet azdır." Bunun üzerine ihtilaf etmeye başladılar. Allah, "Ey Muhammed! Sana ganimetleri soruyorlar. De ki: "Ganimetler Allah'a ve Resûlü'ne aittir."[456] âyetini indirdi. Bunun üzerine insanlar döndüler ve onlara bir şey verilmedi. Daha sonra Allah, "Bilin ki, ganimetlerin beşte biri Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuları aittir."[457] âyetini indirdi. Bu sefer Resûlullah (s.a.v.) ganimeti aralarında paylaştırdı.

Bana Ya'kûb b. Mücahit Ebû Hazre anlattı. O Ubâde b. el-Velid b. Ubâde'den, o babasından, o da dedesi Ubâde b. es-Sâmit'ten şöyle dediğini rivayet etti. Ganimetleri Allah ve Resûlüne teslim ettik. Resûlullah (s.a.v.) Bedir ganimetlerini beşe bölmedi. Daha sonra "Bilin ki elde ettiğiniz ganimetlerin beşte biri Allah'a, …. aittir." ayeti nazil oldu. Bedir'den sonraki ilk ganimetten Resûlullah (s.a.v.) beşe taksim etmeye (Humusa) yöneldi.

Bana Abdulmüheymin b. Abbas b. Sehl babasından, o da Ebû Üseyd es-Sâidî'den bir benzerini anlattı.

Bana Ebû Bekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre anlattı. O Süleyman b. Suhayım'dan, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti. Bedir günü insanlar ganimetler konusunda ihtilafa düştüler. Resûlullah (s.a.v.) ganimetlerin hazineye iade edilmesini emretti. Geri verilmeyen bir ganimet kalmadı. Savaşta yiğitlik gösterenler Resûlullah'ın (s.a.v.) ganimetleri zayıf olanlara değil; sadece kendilerine vereceğini sanıyorlardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.), ganimetlerin aralarında eşit şekilde paylaşılmasını emretti. Bunun üzerine Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü, topluluğu koruyan suvarisine zayıf olanlara verilenin aynısı mı verilir?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Annen seni kaybedesice! Siz içinizde zayıflarınız olmasa yardım olunur musunuz?" dedi.

Bana Abduhamîd b. Ca'fer anlattı. Dedi ki: Musa b. Sa'd b. Zeyd b. Sâbit'e, "Resûlullah (s.a.v.) Bedir günü esirler, ölülerin eşyaları ve ganimetleri hakkında ne yaptı?" diye sordum. Dedi ki, o gün bir bağıran yüksek sesle, "Kim bir kişiyi öldürürse eşyası onundur" diye bağırdı. Resûlullah (s.a.v.), şirk ordusunda bulunan ve savaşsız ele geçirilen malları da aralarında buna ek olarak bölüştürdü.

---

[456] Enfal Sûresi, 1.
[457] Enfal Sûresi, 41.

Abdulhamîd b. Ca'fer'e, "Ebû Cehil'in eşyası kime verildi?" diye sordum. Dedi ki: Bize göre bunda ihtilaf edildi. Birisi "Mu'âz b. Amr b. el-Cemûh onun eşyasını aldı." diyor. Bir başkası, "Resûlullah (s.a.v.) onu İbn Mes'ud'a verdi." diyor. Abdulhamîd'e "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordum. [103] Onun Mu'âz b. Amr'a verildiğini Hârice b. Abdullah b. Ka'b bana haber verdi. İbn Mes'ud'a verildiğini ise Sâid b. Hâlid el-Kârizî bana anlattı" dedi.

Dediler ki Ali (a.s.) el-Velîd b. Utbe'nin zırhını, miğferini ve tolgasını aldı. Hamza b. Abdulmuttalib Utbe'nin silahını aldı. Ubeyde b. el-Hâris ise Şeybe b. Rebîa'nın zırhını aldı, hatta ondan varislerine miras kaldı.

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattı. O da amcası Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) esirlerin, öldürülenlerin eşyası ve alınan ganimetlerin iade edilmesini emretti. Sonra esirleri aralarında kura ile taksim etti. Bizzat adamın kendi öldürdüğü adamdan aldığı eşya, bir de ordudan alınan eşya eşit şekilde dağıtıldı.

Bundan çıkardığımıza göre: Resûlullah'ın (s.a.v.) kişilere verdiği eşya sahiplerine teslim edildi. Ama kişilere ait olmayan eşya aralarında bölüştürüldü. Ganimetler toplanmış; Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Ka'b b. Amr el-Mâzinî'yi onların üzerine görevli tayin etmişti.

Bunu bana Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme anlattı. O babasından, o dedesinden o da Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.) ganimetleri Seyer denilen yerde taksim etti. Seyer, Safra geçidinde bir yerdir. Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir ganimetleri üzerine Habbâb b. Eret'i görevlendirdiği de söylenmiştir.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O el-Misver b. Rifâa'dan, o Abdullah b. Müknif el-Hârisî'den –Ensâr'ın Hârise kolundandır.- şöyle dediğini rivayet etti: Ganimetler toplanınca; içinde deve, ev eşyası, deriler ve giysiler vardı. Görevlisi onları dağıttı. Bazen bir adama bir deve, bir de ev eşyası düşüyordu. Bazen birisine iki deve düşüyordu. Bir başkasına deri parçaları düşüyordu. Ganimet 317 hisseye ayrılmıştı. Adamlar da 313 kişi idi. iki at vardı; onlara dört hisse verildi. Sekiz kişi hazır bulunmadıkları halde, Resûlullah (s.a.v.) onların paylarını ve bedellerini takdir etti. Bunların hepsi Bedir'de hak sahibiydi. O sekiz kişiden üçü Muhâcirlerdendi. Bizce bu konuda bir ihtilaf sözkonusu değildir. Birisi Osman b. Affan'dı. Resûlullah (s.a.v.) hasta olan kızı Rukayye'ye bakması için onu Medine'de bırakmıştı. Zeyd b. Hârise'nin zafer müjdesi ile Medine'ye geldiği gün Rukayye vefat etmişti. Diğerleri Talha b. Ubeydullah

ve Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl idi. Resûlullah (s.a.v.) onları kervan hakkında bilgi toplamak üzere göndermişti. Onlar el-Havrâ'ya kadar gittiler. el-Havra, Zül-Merve'nin arkasında bir yerdir. İkisi arasında sahil boyunca iki gece vardır. Zül-Merve ile Medine arasında ise sekiz berit veya biraz daha fazla mesafe vardır.

Ensâr'dan Ebû Lübâbe b. Abdul-Münzir, onu Medine'de görevlendirmişti. Bir de Âsım b. Adî; onu Kubâ ve Âliye'de görevlendirmişti. el-Hâris b. Hâtib, onu Amr b. Avfoğulları bölgesinde görevlendirmişti. Havvât b. Cübeyr ve el-Hâris b. Sımme vardı. [104] Bu ikisi er-Revhâ'da takattan kesildiler, yorgun düştüler. Bize göre bunlarda bir ihtilaf yoktur.

Rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Ubâde'nin payını ve ücretini takdir etti. Bedir'deki savaşı bitirince, "Eğer Sa'd b. Ubâde Bedir'de hazır olmasaydı, onun için çok arzulu olurdu." dedi.

Şöyle ki: Resûlullah (s.a.v.) cihad için harekete geçince, Sa'd b. Ubâde Ensârın evlerini dolaşarak onları çıkmaya teşvik ediyordu. Bu esnada o yerlerden birinde bir yılan tarafından sokuldu. Bu hal onun savaşa katılmasına engel oldu. Resûlullah (s.a.v.) onun payını ve ücretini takdir etti.

Sa'd b. Mâlik es-Sâidî'nin payını ve ücretini de takdir etmişti. Sa'd b. Mâlik, Bedir için hazırlık yaparken hastalandı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yola çıkışından sonra vefat etti ve vasiyetini Resûlullah'a (s.a.v.) yaptı. Resûlullah (s.a.v.) bundan başka Ensâr'dan bir adam için ve bir başka adam için de hisse takdir etmişti. Ancak bu dördü hakkında daha önce zikredilen sekiz kişi gibi üzerinde ittifak yoktur.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Zeyd'den, o da babasından şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Bedir'de öldürülen on dört adam için de pay vermiştir.

Zeyd b. Talha dedi ki: Bana Abdullah b. Sa'd b. Hayseme anlattı; dedi ki: Ganimetleri taksim ettiğinde, Resûlullah'ın (s.a.v.) babam için belirlediği hissesini aldık. Onu bize Uveym b. Sâ'ide yüklenip getirdi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O el-Misver b. Rifâa'dan, o da Abdullah b. Müknif'ten şöyle dediğini rivayet etti: es-Sâib b. Ebû Lübâbe'den işittim. Şunu haber veriyordu. Resûlullah (s.a.v.), Mübeşşir b. Abdu'l-Münzir için bir pay ayırdı. Onun payını, Ma'n b. Adî bize getirdi.

O gün ganimet olarak elde edilmiş 150 deve vardı. Develerle birlikte, ticaret için yüklenmiş yiyecekler de vardı. Müslümanlar o gün onları ganimet olarak aldı. O gün Müslümanların ele geçirdikleri şeyler arasında kırmızı bir kadife (halı) de vardı.

Bazıları, “O halıyı göremiyoruz; herhalde Resûlullah (s.a.v.) onu aldı.” dediler. Bunun üzerine Allah, “Hiçbir peygamberin emanete ihanet etmesi düşünülemez. Kim ihanet ederse, kıyamet günü ihanet ettiği şeyle birlikte gelir.”[458] âyetini indirdi. Bir adam Resûlullah’a (s.a.v.) geldi ve “Ey Allah'ın Resûlü! Filan adam bir kadife sakladı.” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) adama sordu; adam, “Ben yapmadım Ey Allah'ın Resûlü” dedi. Fakat bilgi getiren adam, “Ey Allah'ın Resûlü, şurayı kazın!” dedi. Resûlullah (s.a.v.) emretti, orayı kazdılar ve kırmızı kadife oradan çıkarıldı. Bir adam iki kere veya birkaç kere “Ey Allah'ın Resûlü, filan adam için Allah'tan af dile” dedi. Resûlullah (s.a.v.) “Suç işlemiş adamı bırak.” dedi.

Atlar da iki taneydi. Birisi el-Mikdâd’ın, “Sebha” denilen atıydı. Birisi de ez-Zübeyr’in atıydı. [105] Onun Mersed’e ait olduğu da söylenir. el-Mikdâd şöyle diyordu: “O gün Resûlullah (s.a.v.) bana bir hisse, atıma da bir hisse takdir etmişti.” Bir başkası da şöyle diyordu: “O gün Resûlullah (s.a.v.), at için iki hisse, sahibi için de bir hisse takdir etmişti.”

Bana Abdulmecîd b. Abs anlattı. O da Ebû Ufeyr Muhammed b. Sehl’den şöyle dediğini rivayet etti. Ebû Bürde b. Niyâr Bedir günü ganimet aldığı bir atla döndü. At Zem’a b. el-Esved’e aitti ve Ebû Bürde’nin hissesine düşmüştü.

Müslümanlar müşriklerin atlarından on tanesini ele geçirmişlerdi. Ayrıca silah ve cephane de ele geçirmişlerdi. Ebû Cehil’in devesi de o gün onların içindeydi. Resûlullah (s.a.v.) onu aldı. O deve hep Resûlullah’ın (s.a.v.) yanında kaldı. Hudeybiye’de onu kurbanlık yapana kadar ona biniyor, onunla savaşa çıkıyordu. Müşrikler Hudeybiye günü o deveyi yüz deve karşılığında almak istediler. Bunun üzerine Peygamber, “Eğer biz onu kurban olarak belirlemeseydik istediğinizi yapardık.” dedi. Ganimet taksim edilmeden önce Resûlullah’ın (s.a.v.) kendisi için ayırdığı bazı şeyler (es-safî) vardı.[459]

Bana Abdurrahman b. Abdullah b. Zekvân anlattı. O babasından, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe’den, o da İbn Abbas'tan rivayet etti. Ayrıca Muhammed b. Abdullah’tan, o ez-Zührî’den o da Saîd b. el-Müseyyeb’den rivayet etti. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) kılıcı Zülfikârı o gün ganimet almıştı. O Münebbih b. el-Haccâc’ın kılıcıydı. Resûlullah. Sa’d b. Ubâde’nin kendisine hediye ettiği el-Adb (keskin, delici) denilen kılıçla Bedir’e çıkmıştı. Onun zırhının adı da zatü’l-fudûl idi.

---

[458] Âl-i İmran Sûresi, 161.

[459] “es-Safî”, ganimet taksim edilmeden önce başkanın kendisi için ayırdığı şeylere verilen addır.

İbn Ebû Sebre'den işittim; diyor ki: Sâlih b. Keysân'dan işittim; diyor ki: "Resûlullah (s.a.v.) yanında kılıç olmadan Bedir'e çıktı. İlk kuşandığı kılıç Münebbih b. el-Haccâc'ın kılıcı idi. Onu da Bedir gününde ganimet almıştı."

Ebû Üseyid es-Sâidî, Abdulmüheymin b. Abbas b. Sehl'in bana anlattığını anlatıyordu: O babasından, o da Ebû Üseyd'den rivayet etti. Ebû Üseyd, Erkam b. Ebu'l-Erkam'dan söz edince, "O kalıbının adamı değildir." dedi. Bu kez ona "Nedir mesele?" denilince, şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) herkesin, ganimetten aldıklarını iade etmelerini emretti. Ben de İbn Âiz el-Mahzûmî'nin kılıcını geri verdim. Kılıcın adı da el-Merzubân'dı. Kılıcın bir değeri vardı, ben de bana geri verilmesini istiyordum. Erkam b. Ebu'l-Erkam kılıç hakkında Resûlullah (s.a.v.) ile görüştü. Resûlullah (s.a.v.) da kendisinden istenen bir şeye yok demezdi ve kılıcı ona verdi.

Benim ergenlik çağında olan bir oğlum Yefea da yola çıkmıştı. Aniden bir dişi gülyabâni ona musallat oldu ve onun sırtını yere getirip üzerine oturdu. Ebû Üseyd'e, "O zaman gülyabâni var mıydı?" diye soruldu. Ebû Üseyd "Evet vardı, fakat helak oldular." dedi. Oğlum İbn Erkam'ı gördü; ona koştu, ağladı ve ondan yardım istedi. İbn Erkam, "Kimsin sen?" dedi. Oğlum durumunu ona bilirdi. Bu kez gülyabâni, "Ben onu kucağımda büyüttüm." dedi. İbnu'l-Erkam ondan uzaklaştı. Çocuk da gülyabâninin yalan söylediğini söylüyordu. İbnu'l-Erkam çocukla ilgilenmedi. (Bir diğer husus da şu: Bir atım vardı, yularını koparıp avludan çıktı. İbnu'l-Erkam el-Gâbe'de[460] onunla karşılaştı ve ona bindi. Medine'ye yaklaştığında at elinden kaçmış, [106] benden özür dileyerek atın elinden kaçtığını söyledi. Şu ana kadar da ben ona sahip olamadım.)

Bana Ebû Bekir b. İsmail b. Muhammed anlattı. O babasından, o Âmir b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: "Bedir günü el-Âs b. Münebbih'in kılıcını Resûlullah'tan (s.a.v.) istedim. Onu bana verdi ve hakkımda, "Sana ganimetleri soruyorlar." ayeti indi" dedi.[461] Resûlullah (s.a.v.), Bedir'e gelip de hisse almayan kölelere de pay verdi. Onlar üç köle gençti. Birisi, Hâtıb b. Ebû Beltea'nın, birisi Abdurrahman b. Avf'ın, birisi de Sa'd b. Mu'âz'ın kölesiydi. Resûlullah'ın (s.a.v.) kölesi Şükrân da esirler üzerinde görevlendirilmişti. Resûlullah (s.a.v.) esir başına, hür bir insan olduğu takdirde ganimetten alacağı pay kadar ona pay verdi.

Bana Ebû Bekir b. İsmail anlattı. O babasından, o Âmir b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bedir günü Süheyl b. Amr'a bir ok attım;

---

[460] el-Gâbe, İbn Sa'd'ın naklettiği gibi, Şam yolunda Medine'den 1 Beridlik mesafede olan bir yerdir. (et-*Tabakât*, C. II, s.58.)

[461] Enfal Sûresi, 1.

baldırının alt tarafındaki damarları kopardı. Kan izini takip ettim; baktım ki, Mâlik b. ed-Duhşum onu almış; perçeminden tutmuş, ben, "O benim esirimdir, ona ben ok attım." dedim. Mâlik de: "O, benim esirimdir" dedi. İkisi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittiler. Resûlullah (s.a.v.) onu ikisinden de aldı. Süheyl er-Revhâ'da Mâlik b. ed-Duhşum'un elinden kurtuldu. Mâlik insanlara seslendi ve onu aramaya çıktı. Resûlullah (s.a.v.) "Onu bulan öldürsün." dedi. Fakat Resûlullah (s.a.v.) kendisi onu buldu ve onu öldürmedi.

Bana İsâ b. Hafs b. Âsım anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bürde b. Niyâr müşriklerden, Ma'bed b. Vehb adında bir adamı esir almıştı. Adam Benî Sa'd b. Leys boyundandı. Ömer b. el-Hattâb ona yetişti. Ömer esirlerin öldürülmesini teşvik ediyordu. Kimin elinde bir esir görse öldürülmesini emrediyordu. Tabii bu, insanlar (savaşçılar) dağılmadan önceydi. Ebû Bürde'nin elinde esir olan Ma'bed Ömer'e yetişti ve "Ya Ömer! Siz gerçekten galip geldiğinizi mi sanıyorsunuz? Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, Asla!" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Ey Allah'ın Müslüman kulları, dikkatli olun!" dedi. Sonra Ma'bed'e dönüp, "Sen elimizde esir olduğun halde böyle konuşuyorsun öyle mi?" dedi. Sonra onu Ebû Bürde'nin elinden aldı ve boynunu vurdu. Bazılarına göre Ebû Bürde onu öldürdü.

Bana Ebû Bekir b. İsmail anlattı. O babasından; o da Âmir b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Sa'd'a kardeşinin (Umeyr'in) öldürüldüğünü haber vermeyiniz. Yoksa elinizdeki bütün esirleri öldürür." dedi.

Bana Hâşimoğulları'nın mevlâsı Hâlit b. el-Heysem anlattı. O da Yahya b. Ebû Kesîr'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) "Sizden biri kardeşinin esirini değiştirip, onu öldürmesin" dedi. Esirler getirilince, Sa'd b. Mu'âz bu durumdan hoşlanmadı. Bunun üzerine Resûlullah: "Ey Ebû Âmr, sanki adamların esir alınması hoşuna gitmemiş gibi" dedi. Sa'd: "Evet ey Allah'ın Resûlü! [107] Müşriklerle karşılaştığımız ilk vak'aydı. Allah'ın onları zelil etmesini ve ölümün onlardan çok olmasını arzu ederdim" dedi.

Bedir günü, en-Nadr b. el-Hâris'i el-Mikdâd esir almıştı. Resûlullah (s.a.v.) Bedir'den çıkınca el-Üseyl'de iken esirler ona arz edildi.[462]

Resûlullah (s.a.v.), en-Nadr b.el-Hâris'e baktı ve uzun müddet gözüne ondan ayırmadı. En-Nadr yanındaki bir adama, "Vallahî Muhammed beni öldürecek. Bana,

[462] el-Üseyl, Bedir ile Safra arasında bir yerdir. *Vefâu'l- Vefâ*, C. II, s.242.

içinde ölüm olan iki gözle baktı.” dedi. Yanındaki adam ise, “Vallahi sen ancak korkuyorsun” dedi. Sonra en-Nadr, Mus’âb b. Umeyr’e, “Ey Mus’âb! Sen bunlardan akraba olarak bana daha yakınsın. Arkadaşınla konuş da beni arkadaşlarımdan biri gibi kabul etsin. Eğer yapmazsan vallahi beni öldürecektir.” dedi. Mus’âb ise: “Sen Allah'ın kitabı hakkında şöyle şöyle diyordun; Allah'ın elçisi hakkında şöyle şöyle diyordun” dedi. En-Nadr, “Ey Mus’âb! Beni diğer arkadaşlarım gibi kabul etsin. Eğer onlar öldürülecekse ben de öldürülürüm. Eğer kendilerine iyilik yapılırsa bana da iyilik yapılmış olur” dedi. Mus’âb ise: “Sen Peygamber’in arkadaşlarına eziyet ediyordun” dedi.

En-Nadr, “Vallahi eğer Kureyş seni esir almış olsaydı, ben sağ olduğum sürece öldürülmezdin” dedi. Mus’âb ise, “Vallahi doğru söylediğini düşünüyorum; fakat ben senin gibi değilim. İslam dostlukları koparmıştır” dedi. Bunun üzerine el-Mikdâd, “Bu benim esirim!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), el-Mikdâd’a “Boynunu vur.” dedi. “Allahım! el-Mikdâd’ı fazlından zengin kıl” diye dua etti. Bunun üzerine Ali b. Ebû Tâlib el-Useyl de onu bir kenara çekip, kılıçla öldürdü.

Süheyl b. Amr esir edilince Ömer (r.a.), “Ey Allah'ın elçisi! Dişlerini sök; dili dışarı çıksın; bir daha senin aleyhinde konuşamaz” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Ben ona eziyet edemem; ben Peygamber olduğum halde Allah da bana eziyet eder. Umarım birgün hoşlanacağın bir duruma gelir” dedi. Hz. Ebû Bekir’in hitabeti ile Resûlullah’ın (s.a.v.) vefatını Mekke’de haber alan Süheyl b. Amr, onu dinlemiş gibi kalktı ve Mekke'de bir konuşma yaptı. Süheyl’in konuşması kendisine ulaşınca Ömer, “Senin Allah’ın elçisi olduğuna şahadet ederim” dedi. Ömer burada, Resûlullah’ın, “Umarım birgün hoşlanacağın bir duruma gelir” sözünü kast ediyordu.

Ali (r.a.) şunu anlatıyordu: Cebrail Peygamber’e geldi ve onu esirleri öldürmek veya fidye karşılığında serbest bırakma konusunda serbest bıraktı. Ancak ileride onların sayısı kadar sizlerden şehit olacağını bildirdi. Hz. Peygamber arkadaşlarını çağırdı ve şöyle dedi: “Bu Cebraîl’dir; esirler konusunda seçim yapmanızı istiyor. İster boyunlarını vuralım; istersek de fidye karşılığında serbest bırakalım. Ancak ileride onların sayısı kadar sizden şehitler olacaktır.” Onlar ise: “Biz fidye alıp istifade edelim; sonra da şehit olup cennete gidelim” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) esirlerden fidye kabul etti; Uhud’da da mü’minlerden bu esirler sayısınca şehit verildi.

[108] Dediler ki: Esirler Bedir'de hapsedilince, Resûlullah’ın (s.a.v.) kölesi Şükran onların üzerine görevlendirilmişti. Müslümanlar onlar hakkında kura

çekiyorlardı. Müşrikler hayatta kalmayı umarak şöyle dediler: Ebû Bekir'e haber göndersek… O akrabalarımız konusunda Kureyş'in en merhametlisidir. Muhammed'in yanında onun kadar etkili birisini de bilmiyoruz. Ebû Bekir onların yanına geldi; ona şöyle dediler: "Ey Ebû Bekir! Bizim babalarımız, çocuklarımız, kardeşlerimiz, amcalarımız ve amca çocuklarımız vardır. Bizim en uzağımız bile yakındır. Arkadaşına söyle; bize iyilikte bulunsun ya da fidye karşılığında serbest bıraksın." Ebû Bekir, "Peki, İnşallah iyiliği sizden uzaklaştırmayacağım." dedi; sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti.

"Bir de Ömer b. el-Hattâb'a haber gönderin. O sizin bildiğiniz bir kimsedir. İşinizi bozmayacağından emin değiliz. Ola ki sizden vazgeçebilir." dediler. Ömer b. el-Hattâb'a da haber yolladılar. Ömer onlara geldi. Ebû Bekir'e söylediklerinin benzerini ona da söylediler. Ömer, "Sizden herhangi bir kötülüğü uzaklaştırmayacağım!" dedi. Sonra Ömer Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti; baktı ki, Ebû Bekir orada ve etrafında insanlar var. Ebû Bekir Peygamber'i yumuşatmaya ve öfkesini dindirmeye çalışıyor ve şöyle diyordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun; (bunlar) senin kavmin, onların babaları, çocukları, amcaları, kardeşleri ve amca çocukları vardır. Onların en uzakları da sana yakındır. Onlara bir iyilik yap; Allah da sana iyilik yapsın; ya da onları fidye karşılığında serbest bırak. Allah senin vesilenle onları ateşten kurtarsın. Onlardan alacağın fidyeleri Müslümanlara kuvvet olarak alırsın. Belki de Allah onların kalplerini sana yönlendirir." Sonra Ebû Bekir kalktı ve biraz uzaklaştı. Resûlullah (s.a.v.) ise susuyor ve ona cevap vermiyordu.

Sonra Ömer geldi. Ebû Bekir'in yerine oturdu ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar Allah'ın düşmanlarıdır. Seni yalanladılar, seninle savaştılar ve seni Mekke'den çıkardılar. Onların boyunlarını vur. Onlar küfrün elebaşları ve sapıklığın liderleridir. Allah bunların öldürülmesiyle İslam'ı güçlendirir; müşrikleri de perişan eder." Resûlullah (s.a.v.) susuyor ve ona cevap vermiyordu. Bu kez Ebû Bekir ilk yerine geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Anam babam sana feda olsun, onlar senin kavmindir. Onların babaları, çocukları, amcaları, kardeşleri ve amca çocukları var. Onların en uzakları da sana yakındır. Onlara bir iyilik yap ya da onları fidye karşılığında serbest bırak. Onlar senin soyun ve kavmindirler. Onları kökten yok edenlerin ilki olma! Allah'ın onlara hidayet etmesi, onları öldürmenden daha hayırlıdır." Resûlullah (s.a.v.) sesini çıkarmıyor ve ona hiçbir cevap vermiyordu. Sonra Ebû Bekir oradan uzaklaştı.

Bu kez Ömer ayağa kalktı. Ebû Bekir'in yerine oturdu ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Onları ne diye bekletiyorsun? Onların boyunlarını vur. Allah bunların öldürülmesiyle İslam'ı güçlendirir; müşrikleri de perişan eder. Onlar Allah'ın düşmanıdır. Onlar seni yalanladılar, seninle savaştılar ve seni Mekke'den çıkardılar. Müminlerin yüreğini soğut. Eğer onlar bu şekilde bizi ele geçirmiş olsalardı, bize asla fırsat vermezlerdi." Resûlullah (s.a.v.) susuyor ve cevap vermiyordu. Ömer ayağa kalkıp az öteye gitti ve oturdu. Bu kez Ebû Bekir geldi ve ilk konuşması gibi bir konuşma yaptı. Resûlullah (s.a.v.) ona cevap vermedi. Ebû Bekir uzaklaştı. Bu kez Ömer geldi. İlk konuşması gibi bir konuşma yaptı; Resûlullah (s.a.v.) ona da cevap vermedi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve çadırına girdi; orada bir süre kaldı, sonra çıktı. İnsanlar esirler hakkında konuşmaya dalmışlardı. Bazıları "Ebû Bekir'in dediği doğrudur" diyorlardı. Bazıları da "Ömer'in dediği doğrudur" diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) çıkınca şöyle dedi: [109] "Bu iki arkadaşınız hakkında ne diyorsunuz? Onları çağırın, o ikisinin de bir örneği vardır. Ebû Bekir Mikâil gibidir. O Allah'ın rızasını ve kullarını affetmesini indiriyor. Peygamberlerdeki benzeri de İbrahim gibidir. İbrahim kavmi karşısında baldan daha yumuşaktı. Kavmi onun için ateş yakıp onu içine attılar. İbrahim ise "Yazıklar olsun, size de; Allah'ı bırakıp tapmakta olduğumuz putlarınıza da… Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"[463] Sözünden fazla bir şey söylemedi. Bir de şunu söyledi, "Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan ve çok merhamet edensin."[464] Bir de onun örneği İsâ'dır ki o şöyle diyordu: "Eğer onlara azap edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin"[465] Ömer'in örneği ise Cebraîl'dir. Allah'ın düşmanlarına öfkeyi ve gazabı indiriyor. Peygamberlerdeki benzeri de Nuh'tur. Nuh, "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiçbirisini yeryüzünde bırakma!"[466] dediğinde kavmi karşısında taştan daha sert idi. Bir de Musa'nın örneği gibidir ki, şöyle demiştir: "Ey Rabbimiz! Sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver. Çünkü onlar acı azabı görünceye kadar iman etmezler."[467] Siz gerçekten fakir insanlarsınız. Bu adamlardan hiçbirisi bir fidye vermeden veya boyunlar vurulmadan elinizden kaçıp gitmesin."

[463] Enbiya Sûresi, 21/67.
[464] İbrahim Sûresi, 14/36.
[465] Mâide Sûresi, 5/118.
[466] Nuh Sûresi, 71/76.
[467] Yunus Sûresi, 10/88.

Abdullah b. Mes'ud, "Ey Allah'ın Resûlü! Süheyl b. Beydâ bunun dışında olsun. Çünkü ben Mekke'de onun Müslümanlığını açıkladığını gördüm" dedi. (İbn Vâkid dedi ki: Bu söz bir vehimdir, Zira Süheyl b. Beydâ Habeş Muhacirlerindendir. O Bedr'e gelmemiştir. Onun Sehl adında bir kardeşi vardı.) Resûlüllah sustu ve ona cevap vermedi. Abdullah b. Mes'ûd, "Bana bu an kadar zor gelen bir an yaşamadım. Allah ve Resûlü'nün huzurunda konuşmaya başladım diye üzerime taş yağdıracak korkusuyla semaya bakıyordum" dedi. Resûlullah (s.a.v.) başını kaldırdı ve "Süheyl b. Beydâ hariç" buyurdu. İbn Mes'ûd, "Resûlullah (s.a.v.) bu sözü söyledi diye o kadar mutlu olduğum bir anı hatırlamıyorum" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi. "Allah kalbi öyle sertleştirir ki adeta taştan daha sert olur; kalbi öyle yumuşatır ki adeta tereyağından daha yumuşak olur."

Resûlullah (s.a.v.) esirlerden fidyeyi kabul etti ve şöyle buyurdu. Eğer Bedir günü bir azap inseydi, Ömer'in dışında kimse ondan kurtulamazdı. Ömer "Öldür ve fidye alma!" diyordu. Yine Sa'd b. Mu'âz da "Öldür, fidye alma!" diyordu.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Bedir günü Resûlullah (s.a.v.), "Eğer Mut'im b. Adî sağ olsaydı bu kokuşmuşları ona hibe ederdim" dedi.

Peygamber (s.a.v.) Tâif'ten dönerken, Mut'im b. Adî onu koruma atına almıştı.

[110] Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Bedir günü, esirlerden Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Umeyr el-Cümahî'ye eman verdi. O, şairdi. Resûlullah (s.a.v.) onu serbest bıraktı. Adam "Ey Muhammed! Benim beş kızım var ve onların hiçbir şeyleri yok. Beni onlara bağışla!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) da onu bağışladı. Bunun üzerine Ebû Azze, "Sana söz veriyorum; bir daha seninle savaşmayacak ve senin hakkında ileri gitmeyeceğim" dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu gönderdi. Kureyş Uhud için çıkmaya başlayınca Safvân b. Ümeyye ona gitti ve "Bizimle birlikte sen de çık" dedi. Ebû Azze şöyle dedi: "Ben Muhammed'e, bir daha onunla savaşmamaya ve hakkında laf söylemeyeceğime söz verdim. Muhammed bana iyilikte bulundu ve başka kimseye bu iyiliği yapmadı. Onları ya öldürdü ya da fidye karşılığında serbest bıraktı." Bunun üzerine Sâfvan öldürüldüğü takdirde kızlarını kendi kızlarıyla birlikte tutacağını ve eğer yaşarsa, çoluk çocuğunun ona yük olmayacak kadar ona çok mal vereceğini vaad etti.

Bunun üzerine Ebû Azze çıktı; Arapları davet ediyor ve topluyordu. Sonra Kureyş'le birlikte Uhud'a gitti. Bu kez Uhud'da esir alındı. Ondan başka hiçbir Kureyşli

esir alınmadı. Peygamber'e “Ya Muhammed! Ben zorla getirildim. Benim kızlarım var; lütfen bana iyilik yap!” dedi. Fakat Peygamber şöyle dedi: “Bana verdiğin söz nerede kaldı? Hayır, Vallahi yanakların Mekke’ye değmeyecektir. Sonra sen, “Muhammed'i iki kere kandırdım.” diyeceksin.

Bana İshak b. Hâzim anlattı. O Rebîa b. Yezîd’den, o ez-Zührî'den, o da Saîd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), “Bir mü’min bir delikten iki defa sokulmaz. Ey Âsım b. Sâbit! Götür boynunu vur!” dedi. Âsım onu götürdü ve boynunu vurdu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Bedir günü Kuleyb (Kulub) kuyularının köreltilmesini ve Ümeyye b. Halef dışında bütün ölülerin oraya atılmasını emretti. Çünkü Ümeyye çok şişman ve ilk günden itibaren şişmişti. Onu kuyuya atmak istediklerinde etleri dökülmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Onu bırakın!” dedi. Resûlullah (s.a.v.) Utbe’nin Kaliyb kuyusuna doğru çekildiğini görünce - Utbe iri yarı bir adamdı ve yüzünde çiçek hastalığı izi vardı- onun oğlu Ebû Huzeyfe’nin yüzü (üzüntüden) değişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Ey Ebû Huzeyfe! Sanki babanın başına gelene üzülmüş gibisin” dedi. Ebû Huzeyfe, “Hayır vallahi Ey Allah'ın Resûlü! Fakat ben babamın akıllı ve şerefli bir adam olduğunu düşünüyordum ve Allah onu İslam’a hidayet eder, umuyordum. O bu konuda yanlış yapınca ve başına gelenleri de görünce canım sıkıldı” dedi.

Ebû Bekir, “Ey Allah'ın Resûlü! Utbe kabilede diğerlerinden daha yapıcı idi. Kendisi onun (Ebû Cehil’in) yüzüne karşı hoş söylemezdi. Fakat sıkıntı ve kötü karşılaşmalar işte...” dedi.

Resûlullah (s.a.v.), “Ebû Cehil’in yanağını alçaltan, onu öldüren ve bizi ondan kurtaran Allah’a hamd olsun” dedi. [111] Müşriklerin bütün cenazeleri Kuleyb’e atılınca; onların cesetleri öldürüldükleri yerdeyken Resûlullah (s.a.v.) onları dolaşıyordu. Ebû Bekir de o adamları tek tek gösteriyordu. Resûlullah (s.a.v.) Allah’a hamd ediyor ve ona şükrediyordu. Resûlullah (s.a.v.), “Bana verdiği sözü yerine getiren Allah’a hamdolsun. İki gruptan birisini bana vaad etmişti.” dedi.

Dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) Kuleyb ehlinin başında durdu ve tek tek onlara şöyle seslendi: “Ey Utbe b. Rebîa, Ey Şeybe b. Rebîa, Ey Ümeyye b. Halef ve Ey Ebû Cehil b. Hişam! Rabbinizin size vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü? Ben Rabbimin bana vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördüm. Siz peygamberiniz için ne kötü bir kavim idiniz. Siz beni yalanladınız ama insanlar beni tasdik etti. Siz beni çıkardınız;

insanlar bana kucak açtılar. Siz benimle savaştınız; insanlar bana yardım ettiler." Dediler ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Ölmüş toplulukla mı konuşuyorsun?" Resûlullah (s.a.v.), "Onlar Rab'lerinin onlara vaadettiğinin hak olduğunu anladılar" dedi.

Dediler ki: "Müşriklerin yenilgileri ve çekilmeleri öğleden sonra idi. Resûlullah (s.a.v.) Bedir'de durdu ve Abdullah b. Ka'b'a ganimetlerin toplanıp yüklenmesini emretti. Ayrıca arkadaşlarından bir gruba ona yardım etmeleri talimatını verdi. Resûlullah (s.a.v.) Bedir'de ikindi namazını kıldı, sonra yola koyuldu. Güneş batmadan önce el-Üseyl'den geçti ve orada konakladı. el-Üseyl, uzunluğu üç mil olan bir vadidir. Onunla Bedir arasında iki mil vardır. Sanki Resûlullah (s.a.v.) Bedir'den dört mil sonra mola vermiş gibiydi. -Resûlullah (s.a.v.) el-Üseyl'de geceledi. Arkadaşlarından yaralılar vardı; fakat yaralılar çok değildi. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına, "Bu gece kim bizi koruyacak?" dedi. İnsanlar sessiz kaldılar. Bir adam ayağa kalktı. Resûlullah: "Sen kimsin?" dedi. Adam, "Zekvân b. Abdükays!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Otur!" dedi. Sonra bir süre durdu, sonra bir adam daha ayağa kalktı. Resûlullah (s.a.v.), "Sen kimsin?" dedi. Adam, İbn Abdükays!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Otur!" dedi. Bir süre durdu sonra bir adam daha ayağa kalktı. Resûlullah (s.a.v.), "Sen kimsin?" dedi. Adam, "Ebû Sebu'!" dedi. Sonra bir müddet durdu ve üçünüz kalkınız dedi. Zekvân b. Abdükays tek başına ayağa kalktı. Resûlullah (s.a.v.), "Senin arkadaşın nerede?" dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Gece size cevap veren sadece bendim" dedi.

Resûlullah (s.a.v.), "Allah seni korusun" dedi. Zekvân o gece Müslümanları bekledi. Nihayet gecenin sonunda ayrıldı. el-Vâkıdî dedi ki: Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) ikindi namazını el-Üseyl'de kıldı. Bir rekat kılınca tebessüm etti. Selam verince neden tebessüm ettiği soruldu. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Mîkâil yanımdan geçti. Kanatları üzerinde toz vardı. Bana bakıp tebessüm etti ve "Ben müşrikleri arıyordum" dedi."

Yine Resûlullah (s.a.v.) Bedir ehlinin savaşı bitirince Cebraîl, perçemi bağlı olan dişi bir at üzerinde Peygamber'e geldi. Dişleri tozlanmıştı. Cebraîl "Ey Muhammed, Allah beni sana gönderdi ve hoşnut oluncaya kadar senin yanından ayrılmamamı emretti. Sen hoşnut oldun mu?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) esirlerle birlikte geliyordu. Nihayet Irku'z-Zabye'ye vardığında, Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah'a, Ukbe b. Ebû Muayt'ın boynunu vurmasını emretti. [112] Ukbe'yi, Abdullah b. Seleme el-Aclânî esir almıştı. Ukbe şöyle demeye başladı: "Eyvah! Eyvah! Ey Kureyş topluluğu! Bu kadar insan arasından ne diye ben

öldürülüyorum?" Resûlullah (s.a.v.), "Allah'a ve onun Resûlü'ne düşmanlığın sebebi ile." dedi. Ukbe Ey Muhammed! Senin minnetin daha güzeldir, lütfen beni de kavmimden biri gibi kabul et. Eğer onları öldüreceksen beni de öldürürsün; ama eğer onlara iyilikte bulunacaksan bana da iyilikte bulunmuş olursun. Eğer onlardan fidye alırsan ben de onlardan biri gibi olayım. Ey Muhammed! Beni öldürürsen, çocuklara kim bakacak?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ateş! Âsım onu götür boynunu vur!" dedi. Âsım onu götürdü ve boynunu vurdu. Resûlullah (s.a.v.), "Sen ne kadar kötü bir adamdın; vallahi Allah'ı, Resûlünü ve Allah'ın kitabını inkâr eden ve onun Peygamberi'ne senin kadar eziyet eden birini bilmiyorum. Seni öldüren ve bana göz aydınlığı veren Allah'a hamd ederim" dedi.

Seyer'e -Safra geçidi'nde bir yere- geldiklerinde Resûlullah (s.a.v.) ganimetleri arkadaşları arasında bölüştürdü. Bunu bana, Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet etti.

Resûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise ve Abdullah b. Revâha'yı önden gönderdi. Pazar günü tam kuşluk vakti geldiler. Abdullah, el-Akîk'te Zeyd'den ayrıldı. Abdullah devesinin üzerinde şöyle bağırıyordu: "Ey Ensâr! Müjdeler olsun; Resûlullah (s.a.v.) sağ Sâlimdir. Müşrikler öldürüldü ve esir alındılar. Rebîa'nın iki oğlu, el-Haccac'ın iki oğlu, Ebû Cehil, Zem'a b. el-Esved ve Ümeyye b. Halef öldürüldüler. Süheyl b. Amr Zü'l-Enyâb birçok esir arasında bulunmaktadır." Âsım b. Adî dedi ki: ona doğru kalkıp ona yanaştım ve "Ey İbn Revâha! Söylediklerin doğru mu?" dedim. Abdullah b. Revâha, "Evet vallahi inşallah yarın Resûlullah (s.a.v.) geliyor ve esirler bağlı bir şekilde onunla birlikte olacaklar." dedi. Sonra el-Âliye'deki Benî Amr b. Avf, Hatme ve Vâil'in evlerinin bulunduğu yer -Ensâr'ın evlerini dolaşmaya başladı. Ev ev onlara müjdeyi veriyordu, çocuklar da onunla birlikte bağırışıyor ve şöyle diyorlardı: "Fasık olan Ebû Cehil öldürüldü!" Onunla birlikte Ümeyye b. Zeyd oğulları'nın bölgesine kadar yürüdüler.

Zeyd b. Hârise Resûlullahın el-Kasvâ adlı devesinin üzerinde, Medine halkına müjdeyi veriyordu. Musallaya gelince devesinin üzerinde bağırmaya başladı ve "Rebia'nın iki oğlu, el-Haccâc'ın iki oğlu, Ebû Cehil, Ebü'l-Bahterî, Zem'a b. el-Esved ve Ümeyye b. Halef öldürüldüler. Süheyl b. Âmr Zü'l-Enyâb, birçok esir arasında bulunmaktadır." İnsanlar ise Zeyd b. Hârise'ye inanmıyorlar ve "Zeyd bize ancak mağlubiyet haberini getirmiştir" diyorlardı. Müslümanlar buna öfkelenip korkmaya bile

başladılar. Zeyd geldiğinde, el-Bakî'de Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı Rukiye'nin üzerine toprak örtüyorlardı.

Münafıklardan birisi Üsâme b. Zeyd'e "Arkadaşınız (Peygamber'i kastediyor), yanındakilerle birlikte öldürüldü." dedi. Yine münafıklardan birisi Ebû Lübâbe b. Abdü'l-Münzir'e, "Arkadaşlarınız öyle bir dağıldılar ki, bir daha bir araya gelemezler. Muhammed ve onun ileri gelen arkadaşları öldürüldüler. İşte bu, onun devesidir; onu tanıyoruz. Bu da Zeyd; korkudan ne dediğini bilmiyor. Gerçekte mağlubiyet haberini getirmiştir" dedi. [113] Bunun üzerine Ebû Lübâbe, "Allah senin sözlerini yalanlayacaktır." dedi. Yahudiler de Zeyd ancak mağlubiyet haberini getirmiştir." dediler.

Üsâme b. Zeyd şöyle dedi: Ben geldim, babamla yalnız kaldım ve ona, "Baba, bu senin dediklerin doğru mu?" dedim. Babam evet oğlum, vallahi doğrudur" dedi. Ben kendi nefsimde moral buldum ve o münafığa dönüp, "Sen Allah'ın elçisi ve Müslümanlar hakkında asılsız haber yayıyorsun. Allah Resûlü geldiğinde seni getirip boynunu vuracaktır." dedim. Bunun üzerine bana "Ey Ebû Muhammed! Bu benim insanlar konuşurken duyduğum şeylerden başka bir şey değil." dedi.

Esirler getirildi; başlarında da Resûlullah'ın (s.a.v.) kölesi Şükran vardı. Onlar 49 kişiydi. -Aslında toplam 70 kişiydiler bu konuda şüphe yoktur.- Resûlullah'ın (s.a.v.) kölesi Şükran onlardan sorumluydu. Şükran Bedr'e gelmiş ve henüz onu azad etmemişti. İnsanlar er-Revhâ'da onun yanına gidiyor ve Allah'ın verdiği fetihten dolayı onu tebrik ediyorlardı. Hazrec'in ileri gelenleri de onun yanına gittiler. Seleme b. Selâme b. Vakş şöyle dedi: "Ne diye bizi tebrik ediyorsunuz? Vallahi biz ancak yaşlı dazlakları öldürdük." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve şöyle dedi. "Yiğenim, onlar liderleriydi, eğer onları görseydin onların heybetinden etkilenirdin. Eğer sana emretselerdi, onlara itaat ederdin. Eğer kendi davranışlarını onların davranışlarıyla karşılaştırsaydın kendi davranışlarını küçümserdin. Peygamberlerine karşı bu durumda olan insanlar ne kötü insanlardır!"

Bunun üzerine Seleme, "Allah'ın ve Resûlü'nün gazabından Allah'a sığınırım. Gerçekten sen, ey Allah'ın Resûlü! Biz işin başlangıcında er-Revha'da olduğumuzdan beri benden hep yüz çevirdin." dedi. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Ama sen de bir bedeviye "Devenle birleştin ve deven senden hamile kaldı" dedin; çok çirkin konuştun ve hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi söyledin. Ama topluluk (müşrikler) hakkında söylediklerine gelince, sen Allah'ın nimetlerinden birisini söylemeyi kastettin ve onu

azımsadın. Bunun üzerine Seleme, Resûlullah'tan (s.a.v.) özür diledi. Resûlullah (s.a.v.) da onun özrünü kabul etti. Seleme, Resûlullah'ın (s.a.v.) ileri gelen arkadaşlarından biri oldu.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti. Ferve b. Amr'ın mevlâsı Ebû Hind el-Beyâdî Resûlullah'la karşılaştı. Yanında Hays[468] dolu bir tulum vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Hind, ancak Ensâr'dan bir adamdır. Onu evlendirin, onu evlendirin." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Abdullah b. Ebû Süfyân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Üseyd b. Hudayr onunla karşılaştı; dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Seni muzaffer kılan ve sana göz aydınlığı veren Allah'a hamd olsun. Vallahi Ya Resulullah, Benim Bedir'den geride kalmam, düşmanla karşılaşmayacağınızı sanmamdandır. Ben, ticaret kervanına gittiğinizi sanıyordum. Eğer düşmanla karşılaşacağınızı bilseydim geride kalmazdım." Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söyledin." dedi.

Bana Abdullah b. Nuh anlattı. O da Hubeyb b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Üneys, Türban'da Resûlullah (s.a.v.) ile karşılaştı; dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Senin selamet ve güven içinde gelmen ve muzaffer olmandan dolayı Allah'a hamd olsun. Ey Allah'ın Resûlü! Çıktığın gecelerde ben sıtmaya tutulmuştum. Daha düne kadar sıtma beni bırakmadı. Şimdi kurtuldum; sizi karşılamaya geldim." Resûlullah (s.a.v.), "Allah ecrini versin" dedi.

[114] Süheyl b. Amr Şenûke'de iken –Şenûke, Sükyâ ile Melel arasında bir yerdir.- onu esir alan Mâlik b. ed-Duhşum ile birlikteydi. Amr, "Müsaade et de tuvaletimi yapayım!" dedi. Mâlik ona müsaade etti. Bunun üzerine Süheyl, "Ben utanıyorum, biraz geride dur!" dedi. Mâlik ondan uzaklaştı. Süheyl de ileriye doğru yürümeye başladı. Ellerini ipten kurtarıp gitti. Süheyl, Mâlik'in yanına gelmekte gecikince kaçtığını anladı ve insanlar içinde bağırdı. Onu aramaya çıktılar. Resûlullah (s.a.v.) da onu aramaya çıktı ve "Kim onu bulursa öldürsün" dedi. Süheyl semura ağaçları arasında gizlenmişti. Resûlullah (s.a.v.) onu buldu ve ellerinin boynuna bağlanmasını emretti. Sonra onu devesine bağladı. Medine'ye kadar bir adım bile binmedi. Medine'de Üsâme b. Zeyd ile bir araya geldi.

Bana İshak b. Hâzim anlattı. O Abdullah b. Miksem'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Üsâme b. Zeyd ile buluştu. O, el-Kasvâ adlı devesinin üzerindeydi. Resûlullah (s.a.v.) onu önüne oturttu. Süheyl de

[468] **Hays**: Hurmanın yağ ve keşle karıştırılıp yoğurulması suretiyle yapılan bir çeşit yemektir.

elleri boyuna bağlı bir şekilde yanı başındaydı. Üsâme Süheyl'e bakınca, "Ya Resûlallah! Bu Ebû Yezîd mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Evet bu, Mekke'de ekmek yediren adamdır." dedi.

Bana Abdurrahman b. Abdulazîz anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm'dan, o Yahya b. Abdullah'tan, o da Abdurrahman b. Sa'd b. Zürâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldi; esirler de getirildi. Sevde bt. Zem'a da Avf ve Mu'avviz'den dolayı Afrâ Ailesi'nin taziyesinde idi. Bu olay, Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarına örtü emri gelmesinden önce idi. Sevde dedi ki: "Biz geldik; bize, "Bunlar getirilen esirlerdir." denildi.

Ben evime çıktım; Resûlullah (s.a.v.) oradaydı. Bir de baktım ki, Ebû Yezîd elleri boynunda evin bir köşesinde bekliyor. Vallahi onu elleri boynunda bağlı bir şekilde gördüğümde kendimi tutamadım ve "Ey Ebû Yezîd! Ellerinizi mi bağlattınız? Şerefinizle ölseydiniz ya!" dedim. Vallahi, sadece Resûlullah'ın (s.a.v.) evden gelen sesi beni susturdu. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Sevde! Allah'ın ve o'nun Resûlü'nün aleyhine mi?" dedi. Bunun üzerine dedim ki: "Ey Allah'ın elçisi! Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, Ebû Yezid'i elleri boynunda bağlı bir şekilde gördüğümde kendime hâkim olamadım ve diyeceğimi dedim."

Bana Hâlid b. İlyas anlattı; dedi ki: Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Cehm anlattı; dedi ki: (Esirlerden) Hâlid b. Hişam b. el-Mugîre ve Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Mugîre, Ümmü Seleme'nin evine girdiler. Ümmü Seleme de Afra Ailesi'nin taziyesinde idi. Ona, "Esirler getirildi." denildi. Taziyeden döndü ve onların yanına girdi. Ümmü Seleme dönünceye kadar da onlarla konuşmadı. [115] Sonunda Resûlullah'ı (s.a.v.) Aişe'nin evinde bulur ve şöyle der: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim amcaoğullarım evime gelmişler, onları misafir etmemi, başlarını yağlamamı ve dağınık saçlarını düzeltmemi istiyorlar. Senin iznin olmadan bunları yapmak istemedim." Resûlullah (s.a.v.), "Bu dediklerinden hiçbirisi hoşlanmadığım bir şey değildir. Git bunlardan istediğini yap." dedi.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Esirlere karşı iyi davranın" dedi. Ebu'l-As b. er-Rebî şöyle dedi: "Ben Ensâr'dan bir grupla birlikteydim. Allah onların hayrını versin, akşam yemek yediğimizde kendileri hurma yiyorlar, bana da ekmek veriyorlardı. Ekmek onlarda azdı. Fakat hurma onların azığıydı. Hatta onlardan birisinin eline bir parça

ekmek geçtiğinde bana uzatıyorlardı.” el-Velîd b. el-Velid de bunun benzerini söylüyordu. Hatta “Bizi bindirip kendileri yürüyorlardı.” ilavesini yapıyorlardı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî’den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) gelmeden birgün önce esirler getirildi. Resûlullah’ın (s.a.v.) geldiği gün gurup vaktinde getirildikleri de söylenir.

Dediler ki: Müşrikler Bedir'e yöneldiklerinde, geride kalan bir grup genç, gece boyunca, Zû Tuvâ denilen yerde, ay ışığında sohbet ediyorlardı. Kendi kendilerine şiir okuyup konuşuyorlardı. Yine öyle bir gece onlar oradayken, kendilerine yakın yerden bir ses işittiler. Fakat söyleyeni göremiyorlardı. Yüksek sesle şarkı söylüyor ve diyordu ki:

“Hanifîler bir felaket olarak Bediri ziyaret ettiler mi?
Bedir'de Kisra ve Kayser’in temellerini çökertecek…
Dağların iri kayaları çınlayıp;
el-Vetîr ile Hayber arasındaki kabileleri korkuttu mu?
Mekke’deki Ebû Kubeys ve el-Ahmer dağlarını aşıp,
Özgür kadınlar yırtınıp üzüntüyle göğüslerine vuruyorlar mı?”

Bana Abdullah b. Ebû Ubeyde bu şiiri okudu. O da Muhammed b. Ammâr b. Yâsir’den rivayet etti. Gençler sesi dinlediler; fakat kimseyi göremediler. Sonra aramaya çıktılar ama kimseyi göremediler. Gençler korkarak çıktılar. Hicr’ (Ka’be)’ye geldiler. Orada deve otlatmış yaşlılar gördüler. Durumu onlara haber verdiler. Onlar, “Eğer sizin dediğiniz doğruysa, Muhammed ve arkadaşlarına Hanifîler deniliyor” dediler. Gençler o güne kadar “hanifilik” ismini duymamışlardı. Zû Tuvâ’daki gençlerin hepsi hastalandılar. Ancak iki veya üç gece kaldılar ki, el-Haysumân b. Hâbis el-Huzâî, Bedir ehlinin ve orada öldürülenlerin haberlerini getirdi. el-Haysumân onlara Rebia’nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, el-Haccâc’ın iki oğlu, Ebu’l-Bahteri ve Zem’â b. el-Esved’in öldürüldüklerini haber veriyordu.

[116] Dedi ki: Safvân b. Ümeyye Hicr’de (Kâbe’de) oturuyor ve “Bu adam ağzından çıkanı kulağı duymuyor. Beni ona sorun.” diyordu. Onlar da Safvân b. Ümeyye hakkında bilgin var mı?” dediler. Adam, “Şurada Hicr’de oturuyor. Onun babası ve kardeşini de öldürülenler arasında gördüm.” dedi. Adam devamla “Süheyl b. Amr ve en-Nadr b. el-Hâris’in esir edildiklerini de gördüm.” dedi. Onlar, “Nasıl anladın onlar olduklarını?” dediler. Adam, “O ikisinin iple bağlı olduklarını gördüm.” dedi.

Dediler ki: Kureyş'in ölüm haberi ve Allah Resûlü'nün zafer haberi Necâşî'ye ulaştı. Beyaz iki elbise içinde çıktı ve yere oturdu, sonra Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarını çağırdı. "Hanginiz Bedir'i biliyorsunuz?" dedi. Ona bilgi verdiler.

Necâşî dedi ki: "Ben orayı biliyorum, çevresinde koyun güttüm. Sahilden yarım gün uzaklıktadır. Fakat ben size de teyit ettirmek istedim. Allah, elçisine Bedir'de zafer ihsan etmiştir. Bu zaferi veren Allah'a hamd ediyorum." Onun patrikleri, "Allah Kral'ı ıslah etsin, bu yaptığınız iyi bir şey değildir. İki elbise giyiyor ve yere oturuyorsunuz." dediler. Bunun üzerine Necâşî, "Ben öyle bir kavimdenim ki, Allah onlara bir nimet verdiği zaman onların tevazuları artar." dedi. Şöyle dediği de söyleniyor: Meryemoğlu İsa, kendisine bir nimet verildiği zaman tevazuu artardı.

Kureyş Mekke'ye dönünce, içlerinden Ebû Süfyân b. Harb ayağa kalktı; onlara şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Sakın öldürülen yakınlarınıza ağlamayın ve kimse de onlar için yas tutmasın. Yine, hiçbir şâir de onlara ağlamasın. (mersiye söylemesin) Dik ve güçlü durun. Eğer onlara yas tutar ve şiirlerle onlara ağlarsanız, (mersiyeler dizerseniz) bu sizin öfkenizi giderir ve Muhammed ve arkadaşlarına karşı düşmanlığınızı yiyip bitirir. Bununla beraber eğer Muhammed ve arkadaşlarına ulaşırsa bu durumunuza çok sevinirler. Onların size sevinmeleri ise, iki felaketin en büyüğü olur. Umarım intikamınızı alırsınız. Muhammed'le savaşıncaya kadar bana koku ve kadınlar haram olsun" Bunun üzerine Kureyş bir ay durdu; onlardan ne bir şâir, öldürülenlere ağladı; ne de bir kadın onlara yas tuttu.

Esirler getirilince, Allah onların getirilişi ile müşriklerin, münafıkların ve Yahudilerin başlarını öne eğdi. Bedir savaşı dolayısıyla boynunu bükmeyen bir Yahudi ve münafık kalmadı.

Abdullah b. Nebtel, "Keşke onunla beraber çıksaydık da, onunla birlikte biraz ganimet alsaydık." dedi. O günün sabahında Allah iman ve küfrü birbirinden ayırdı. Yahudiler kendi aralarında, "Vallahi niteliklerini (kitapta) bulduğumuz peygamber odur. Vallahi bugünden sonra onun adına kaldırılıp da üstün gelmeyen bir bayrak olmaz." dediler.

Ka'b b. el-Eşref de, "Bugün yerin dibi üstünden daha iyidir. Bunlar insanların eşrafı, [117] büyükleri ve Arapların hükümdarları, Harem ve emniyet ehliydiler, başlarına bu felaket geldi." dedi ve Mekke'ye yola çıktı. Ebû Vedâa b. Dubeyre'ye misafir oldu. Ka'b. el-Eşref orada Müslümanları hicvediyor ve Kureyş'ten Bedir'de öldürülenlere mersiyeler okuyordu. Ka'b b. Eşref şu beyitleri okumuştu:

"Bedir değirmeni kendi sahiplerini öğüttü ...
Bedir gibi olaylara çığlık atıp gözyaşı dökülür.
En Asil insanlar öldürüldü, onurları uğruna…
Krallar da yenilir; uzak görmeyin bunu.
Hiddetleriyle yerle bir eden bazı kavimler diyorlar ki,
Ka'b b. Eşref hâlâ çıldırıyormuş…
Doğru derler. Keşke öldürüldükleri anda yer olsaydı...
Paramparça olsaydı; halkıyla yerin dibine geçseydi…
Haber aldığıma göre Haris b. Hişam
İnsanlar içinde iyi şeyler yapıyor ve adam topluyor,
Yesrib'i kalabalık bir şekilde ziyaret etmek için ve sadece;
Korkunç eski hesabı görmek için geliyor."

el-Vâkıdî dedi ki: Bu beyitleri bana Abdullah b. Ca'fer, Muhammed b. Sâlih ve İbn Ebû Zinâd yazdırdılar. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hassân b. Sâbit el-Ensâri'yi çağırdı ve Ka'b b. el-Eşref'in Ebû Vedâa'nın yanındaki durumunu ona haber verdi. Hassân da Ka'b Medine'ye dönünceye kadar misafir olduğu kimsenin yanında hicvetmeye başladı. Ka'b bu beyitleri söyleyince insanlar bunları ondan aldılar ve mersiyeler söylemeye başladılar. Hatta genç kızlar ve çocuklarla karşılaşanlar, Mekke'de bu beyitleri okuduklarını görmeye başladılar. Sonra Mekkeliler bu şiirleri mersiye şeklinde okudular. Kureyşliler bir ay boyunca öldürülen yakınlarına ağıtlar yaktılar. Mekke'de, içinde yas tutulmayan bir ev kalmadı. Kadınlar saçlarını yoldular. Ölen adamın devesi veya atı getiriliyor; hayvan onların arasında duruyor, onlar da etrafında yas tutuyorlardı. Kadınlar sokaklara çıkıp yolları kesiyor, oralara sergiler serip yas tutuyorlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) halası Âtike ve Cuheym b. es-Salt'ın rüyalarını doğruluyorlardı.

el-Esved b. el-Muttalib'in gözleri kör olmuştu. el-Esved, Bedir'de öldürülen oğlu için çok üzülmüş; onun için ağlamak istiyordu. Ancak Kureyş buna engel oluyordu. İki günde bir kölesine, "Deveme içki yükle ve Ebû Hukeyme'nin gittiği boğaza doğru beni yürüt" diyordu. Kölesi onu yola götürür; bir dağ yamacında dururdu. Kölesi, sarhoş oluncaya kadar ona içki verir; O da Ebû Hukeyme ve kardeşleri için ağlamaya başlardı. Sonra başına toprak serper ve kölesine, "Aman ha bu halimi

Kureyş'ten gizle, çünkü Kureyş'in öldürülenleri için ağlamayı yasakladıklarını görüyorum" derdi.

Bana Mus'âb b. Sâbit anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bedir ehli öldürülüp de Kureyş Mekke'ye döndüğünde şöyle dedi: "Öldürülen yakınlarınıza ağlamayın, çünkü bu Muhammed ve arkadaşlarına ulaşırsa çok sevinirler. Esirlerinizi de istemeye kalkmayın yoksa fidyeyi ağırlaştırırlar. Aman ha ağlamayın." [118] Dedi ki: el-Esved b. el-Muttalib'in Zem'a, Ukayl ve el-Hâris b. Zem'a adlarında üç oğlu öldürülmüştü. O öldürülen çocuklarına ağlamak istiyordu. O bu haldeyken birden gecenin içinden ağıt yakan bir kadının sesini işitti. Gözü görmüyordu. Kölesine, "Kureyş öldürülen yakınlarına mı ağlıyor? Öyleyse belki ben de oğlum Ebû Hukeyme (yani Zem'a) için ağlayabilirim. Çünkü içim yanıyor." dedi. Bunun üzerine köle gitti, durumu öğrendi. Ona geri döndü ve "O ses kaybolan devesi için ağlayan bir kadının sesiymiş" dedi. İşte o zaman el-Esved b. el-Muttalib şöyle dedi:

"*Bir devesi kaybolmuş diye kadın, ağlıyor,*
Uykusuzluk onu uykusundan ediyor.
Ey kadın! Bir deve için değil,
Ağla! İnsanların küçük düşürüldüğü Bedir için,
Ağlayacaksan, Ukayl için ağla!
Bir de Arapların efendisi Aslanlar aslanı Hâris için!
İsim vermeden ağla! Hepsine birden,
Çünkü Bedir'de Husaysoğulları'nın büyüklerinden,
Ne Mahzum'un ne de Ebu'l-Velid'in ailesinden,
Yoktu Ebû Hukeyme'nin bir benzeri.
İşte! Onlardan sonra lider oldu başka adamlar.
Bedir günü olmasaydı, lider olamazlardı."

Bana İbn Ebu'z-Zinad haber verdi; dedi ki: Babamdan işittim; "tasağğaratuluk hudud" yanakların aşağılandığı (insanların küçük düşürüldüğü) şeklinde okuyor; el cüdûd (şanslar) şeklinde okumaları da inkâr etmiyordu. (الجدود الخدود)

Dediler ki: Kureyş kadınları Utbe'nin kızı Hind'e varıp: "Sen babana, kardeşine, amcana ve aile efradına ağlamıyor musun?" dediler. O da "Boğazı

kuruyasıca, ben ağlayım da Muhammed, onun arkadaşları ve Hazrec'in kadınları başımıza gelene sevinsinler mi?" dedi. Hayır! Vallahi Muhammed ve arkadaşlarından intikam alıncaya kadar… Muhammed'le savaşıncaya dek başıma yağ sürmem bana haram olsun! Vallahi eğer kederin kalbimden çıkıp gideceğini bilseydim ağlardım; fakat sevdiklerimizin katillerinden intikam aldığımı gözlerimle görmeden, o yüreğimden çıkmayacaktır. Hind o halde yemin ettiği günden Uhud Savaşına kadar ne yağa ne de Ebû Süfyân'ın yatağına yaklaştı.

Kureyş'le birlikte Bedir'e katılan Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî'ye, ailesinin yanında iken Kureyş'in öldürülen yakınları için ağladıkları haberi ulaştı. Bunun üzerine Mekke'ye geldi ve şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Rüyalarınız hafifleşti, görüşleriniz sıradanlaştı ve kadınlarınıza uydunuz. Öldürülen yakınlarınız, kendilerine ağlanacak insanlar mıdır? Onlar ağlamaktan daha saygın insanlardır. Üstelik bu şekilde ağlamanız, Muhammed ve arkadaşlarının düşmanlığına olan öfkenizi giderir. Düşmanlarınızdan intikam almadan öfkenizin dinmemesi gerekir. Ebû Süfyân b. Harb, onun sözlerini duyunca ona şöyle dedi: Vallahi sana yanlış anlatılmış. Bugüne kadar Abduşems oğulları ailesinden hiçbir kadın, öldürülen yakınları için ağıt yakmamıştır. Muhammed ve arkadaşlarından intikamımızı alıncaya kadar hiçbir şair de onları ağlatmamıştır; ağlatmışsa da Muhammed ve arkadaşlarından onun intikamı alınıncaya kadar onu yasakladım. Nitekim ben de çok gergin ve öfkeliyim. [119] Hanzala'nın iki oğlu ve bu vadinin efendileri öldürüldü. Onların kaybından dolayı bu vadi tirtir titremektedir.

Bana Mu'az b. Muhammed el-Ensâri nakletti. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş'in liderleri ve eşrafı Bedir'de öldürülüp de, ordu Mekke'ye döndüğünde Umeyr b. Vehb b. Umeyr el-Cumâhî, Hicr'de oturan Safvân b. Ümeyye'nin yanına gelip oturdu. Safvân b. Ümeyye, "Bedir'de öldürülenlerden sonra Allah hayatın belasını versin!" dedi.

Umeyr b. Vehb şöyle dedi. "Evet, vallahi onlardan sonra yaşamanın anlamı kalmadı. Eğer ödeyemeyeceğim borçlarım ve kendilerine bir şey bırakamayacağım çoluk çocuğum olmasaydı, Muhammed'e gider ve gözüm onu görseydi kendisini öldürürdüm. Duydum ki Muhammed sokaklarda dolaşıyormuş. Aslında benim onlara söyleyecek bir bahanem de var. Ben onlara "esir olan şu oğlumu görmeye geldim" derim. Safvân onun bu sözlerinden dolayı sevindi ve "Ey Ebû Ümeyye! Gerçekten seni bunu yapacak biri olarak görelim mi?" dedi. "Bu binanın rabbine yemin ederim ki, evet!" dedi. Safvân şöyle dedi, "Senin borcunu ben ödeyeceğim, senin ailen de

benimkilerin yanında olacak; sen Mekke'de benim kadar çoluk çocuğuna geniş imkânlar hazırlayan birisinin olmadığını bilirsin. Umeyr, "Bunu biliyorum ey Ebû Vehb!" dedi. Safvân, "Senin ailen, benim ailemin yanında olacak, imkân ölçüsünde hiçbir şey esirgenmeyecek, senin borcun benim borcum olacak" dedi. Sonra Safvân onu bir deveye bindirdi, ona silah ve techizat verdi. Kendi çoluk çocuğuna harcadıklarını onunkine de harcamaya başladı. Safvân keskinleştirilip, zehirlenmiş kılıcını Umeyr'e verdi. Umeyr Medine'ye doğru yola çıktı. Safvân'a: "Ben, oraya varıncaya kadar birkaç gün bu anlaşma aramızda sır olarak kalsın!" dedi. Sonra çıktı.

Safvân kimseye ondan bahsetmedi. Umeyr Medine'ye geldi. Mescidin kapısında indi ve devesini bağladı. Sonra kılıcını aldı ve beline bağladı. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) yöneldi. Ömer b. el-Hattâb onu gördü. Ömer bir grup arkadaşıyla konuşuyorlar ve Allah'ın Bedir'de kendilerine verdiği nimeti anlatıyorlardı. Ömer, Umeyr'i üzerindeki kılıçla gördü, Ondan tedirgin oldu. Arkadaşlarına "Allah düşmanı şu köpeği yakalayın! Bedir günü içimizde provakasyon yapmaya çalışan, müşrikler için bizim sayımızı tahmin eden, aşağı inip yukarı çıkarak pusumuzun ve ihtiyat kuvvetimizin olmadığını müşriklere haber veren bu adamdır" dedi. Ömer ve arkadaşları onu yakalayıp Resûlullah'a (s.a.v.) götürdüler.

Ömer "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Umeyr b. Vehb'dir. Silahlı olarak mescide girdi. Bu öyle hain ve zalim birisidir ki ona güvenmemiz mümkün değildir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "onu yanıma getirin" dedi. Ömer çekip kılıcının ipine ellerine bağladı, diğer elinden tutarak onu Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü. Resûlullah (s.a.v.) onu görünce "Ey Ömer, onun yanından uzaklaş!" dedi. Umeyr, Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaşınca, "Hayırlı sabahlar!" dedi. Resûlullah (s.a.v.): "Allah senin selamlamanın yerine bize daha iyi bir selamlama ihsan etmiş ve selamlarımızı 'es-selâm' şeklinde kılmıştır. Bu cennet ehlinin selamlamasıdır." dedi. Umeyr, "Senin bu selamlama ile tanışman çok eski değildir, yenidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah bize daha hayırlısını vermiştir. Umeyr, seni buraya getiren nedir?" dedi. Umeyr, "Benim sizde bir esirim var siz aşiret ve akrabasınız; beni onunla görüştürün" dedi. Resûlullah (s.a.v.), [120] "Peki bu kılıç da ne?" dedi. Umeyr, "Allah belasını versin bir işe yarasa bari… Doğrusu deveden inerken boynumda unutmuşum. Yemin ederim ki ondan daha önemli bir işim var" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru söyle seni buraya getiren nedir?" dedi

Umeyr, “Sadece esirimi görmek için geldim” dedi. Resûlullah (s.a.v.) “Hicr’de Safvân b. Ümeyye ile ne pazarlık yaptın?” dedi. Umeyr korktu ve “Ne pazarlık yapmışım ben?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Beni öldürmene karşılık senin borçlarını ödeyecek ve çocuklarına bakacaktı. Allah benimle senin aranda bir perdedir” dedi. Umeyr şöyle dedi: “Senin doğru olduğuna, Allah'ın bir ve senin onun hak elçisi olduğuna şahadet ederim ey Allah'ın Resûlü! Sana gelen vahiy ve gökten sana gelenleri yalanlıyorduk oysa bu söz senin de dediğin gibi sadece benimle Safvân arasında geçmişti. Benden ve ondan başka kimse bu sözü bilmiyordu, üstelik buraya gelişimi saklamasını da ona söylemiştim ama Allah bunu sana bildirdi. Ben Allah'a ve onun Resûlü’ne inandım ve senin getirdiğinin hak olduğuna şehadet ettim. Beni bu yola yönelten Allah’a hamdolsun.

Allah onu hidayete eriştirince Müslümanlar sevindiler. Ömer b. el-Hattâb da “Vallahi ilk göründüğünde, bir domuz bana ondan daha çok sevimli idi; ama şimdi bana bazı çocuklarımdan daha çok sevimlidir.” dedi.

Peygamber (s.a.v.), “Kardeşinize Kur’an’ı öğretin ve esirini serbest bırakın.” dedi. Bunun üzerine Umeyr, “Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'ın nurunu söndürmeye çalışan biriydim. Bana hidayet nasip ettiği için ona hamd olsun. Bana izin ver Kureyş'in yanına gideyim ve onları İslam'a davet edeyim. Belki Allah onlara hidayet verir ve onları helak olmaktan kurtarır” dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi.

O da yola çıktı ve Mekke'ye vardı. Safvân da Medine'den gelen her kervanda Umeyr’i soruyor ve “Medine'de önemli bir olay oldu mu?” diye öğrenmek istiyordu. Safvân Kureyş’e de: “Size Bedir olayını unutturacak bir olay müjdeleyeceğim” diyordu. Bir adam Medine’den geldi; Safvân Umeyr’i ona sordu. Adam “O Müslüman oldu” dedi. Safvân ona lanet okudu ve Mekkeliler de onu lanetlediler ve “Umeyr Sabi dinine girmiş.” dediler. Safvân da onunla asla konuşmayacağına ve ona bir fayda sağlamayacağına yemin etti. Sonra onun çoluk çocuğunu kovdu. Umeyr Kureyşliler bu haldeyken geldi. Onları İslam'a davet etti ve Resûlullah’ın (s.a.v.) doğruluğunu onlara haber verdi. Onunla birlikte birçok insan Müslüman oldu.

Bana Muhammed b. Ebû Humeyd anlattı. O da Abdullah b. Amr b. Ümeyye’den şöyle dediğini rivayet etti Umeyr b. Vehb Mekke’ye geldiğinde ailesinin yanına gitti ve Safvân b. Ümeyye’ye yaklaşmadı. Açıkça Müslüman olduğunu ilan etti ve insanları İslam’a davet etti. Haber Safvân’a ulaştı ve “Bana gelmeden ailesinin yanına gitmesinden anlamıştım. Oysa giderken yanımdan çıkıp gitmişti. Üstelik çok

kötü bir duruma düştüğü belli idi. Vallahi onunla asla konuşmayacağım ve onun çoluk çocuğuna asla bir fayda sağlamayacağım" dedi. Bir keresinde Safvân Hicr'de iken Umeyr onun karşısında durdu ve "Ey Ebû Vehb!" dedi. Safvân ondan yüz çevirdi. Umeyr, "Sen saygıdeğer büyüklerimizden birisin ey Safvân! Bizim taşa yaptığımız ibadeti ve ona kestiğimiz kurbanı görüyor musun? Bu bir din mi yani? Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim" dedi. Safvân bir tek kelime bile cevap vermedi.

[121] Bedir'de Yemek Yediren Müşrikler:

Abdümenaf'dan yemek yedirenler: el-Hâris b. Âmir b. Nevfel ve Rebia'nın iki oğlu şeybe ve Utbe;

Esedoğullarından: Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed ve Nevfel b. Huveylid b. el-adeviyye;

Mahzumoğullarından: Ebû Cehil;

Cumahoğullarından: Ümeyye b. Halef;

Sehmoğullarından: el-Haccâc'ın iki oğlu Nubeyh ve el-Münebbih idi.

Dedi ki (Vâkıdî): Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dermiş: "Bedir'de yemek yediren kimse yok ki öldürülmüş olmasın. "Dedi ki Bedir'de yemek yediren müşrikler hakkında bizce ihtilaf var; ama bize göre en doğru görüş budur. Süheyl, Ebu'l-Bahteri ve onlardan başkalarını da sayanlar da oldu.

Bana Hişam b. Umâre anlattı. O Osman b. Ebû Süleyman'dan, o Nâfi b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: "Esirlerin fidyesi için Medine'ye Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim. İkindiden sonra mescidde uzandım uykusuzluk beni sardığı için uyumuştum. Akşam namazı kılındı. Resûlullah'ın (s.a.v.) akşam namazında الطور وكتاب مستور okuyuşunu duyunca korkuyla uyandım.[469] Mescitten çıkıncaya kadar onun okuyuşunu dinledim. İslam'ın kalbime girme başlangıcı işte o gündü.

Bana Abdullah b. Osman b. Ebû Süleyman anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Arkadaşlarının fidyelerini vermek üzere Kureyş'ten 14 kişi Medine'ye geldi. Bana Şu'ayb b. Ubâde anlattı. O da Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: "Adamlarını kurtarmak üzere Kureyş'ten 15

[469] Tûr Sûresi, 52/1-2.

adam Medine'ye geldi. Onlardan ilk gelen de el-Muttalib b. Ebû Vedâ'a idi. Onun ardından diğerleri üç gün sonra geldiler.

Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o Yezid b. en-Nu'mân b. Beşîr'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) fidyeleri Bedir günü, her bir adam için dört bin dirhem olarak belirledi.

Bana İshak b. Yahya anlattı; dedi ki Nâfi b. Cübeyr "Fidye ne kadardı?" diye sordum; şöyle dedi: En yükseğe 4000 idi. Parası olmayanlar için 3000, 2000 ve 1000'e kadar da oluyordu. Resûlullah (s.a.v.) onlara iyilik yapıyordu.

Resûlullah (s.a.v.) Ebû Vedâ'a hakkında, "Onun Mekke'de zeki ve varlıklı bir oğlu var ve onu yüksek bir parayla alacaktır" dedi ve onu 4000 dirhem karşılığında serbest bıraktı. Fidye karşılığında ilk serbest bırakılan esir de o idi. Kureyş, Ebû Vedâa'nın oğlu el-Muttalib'in babasının yanına gitmek üzere hazırlandığını görünce şöyle dedi: "Acele etme! Doğrusu biz esirlerimiz hakkında işin bozulmasından korkuyoruz. Muhammed fidyeyi yüksek tutarak bizi çökertmek istiyor. Sen yüksek fidyeyi ödeyebilecek durumda olsan bile kavminden herkes senin bulabildiğin kadar malı bulamaz." el-Muttalib ise, [122] "Siz çıkmadan ben çıkmayacağım" dedi. Aslında o bu sözüyle onları kandırdı. Onların haberi olmadan gece vakti devesine binip doğuya doğru yola çıktı. Dört gece içinde Medine'ye vardı ve babasının 4000 dirhem olan fidyesini ödedi. Kureyşliler bundan dolayı onu kınadılar. Bunun üzerine el-Muttalib, "Siz tembel tembel yatarken babamı kavmin elinde esir olarak bırakacak değildim" dedi. Ebû Süfyân b. Hârb, "Bu kendini beğenmiş, yeni yetme bir gençtir. Size oyunbozanlık yaptı. Vallahi bir yıl kalsa bile Muhammed onu göndermedikçe Amr b. Ebû Süfyân'ı kurtaracak değilim. Vallahi ben sizin en yoksulunuz da değilim. Fakat hoşunuza gitmeyen bir şeyin bana yapılmasını istemediğim gibi size karşı yapılmasını da istemem. Amr da sizin aileniz gibi olacaktır" dedi.

Bedir'de Esir Edilen Müşrikler:

Abduşemsoğulları'ndan: el-Velîd b. Ukbe b. Ebû Muayt ve Ebu'l-Âs'ın kardeşi Amr b. er-Rebî,

Nevfel b. abdümenafoğulları'ndan: Cübeyir b. Mut'im.

Abduddâr'dan: Talha b. Ebû Talha.

Esedoğulları'ndan: Osman b. Ebû Hubeyş;

Mahzumoğulları'ndan: Abdullah b. Ebû Rebîa, Hâlid b. el-Velîd, Hişam b. el-Velîd b. el-Muğîre, Ferve b. es-Sâib ve İkrime b. Ebû Cehil;

Cumahoğulları'ndan: Übey b. Halef ve Umeyr b. Vehb;

Sehmoğulları'ndan: el-Muttalib b. Ebû Vedâ'a ve Amr b. Kays;

Mâlik b. Hısloğulları'ndan: Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef.

Bana el-Münzir b. Sa'd anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o Abbâd b. Abdullah'tan, o da Aişe (r.a.)'den şöyle dediğini nakletti: Mekke halkı esirlerini kurtarmak için heyet gönderdiklerinde Resûlullah'ın kızı Zeynep de kocası Ebu'l-Âs b. er-Rebî'nin kurtulması için fidye olarak Hatice'ye ait bir gerdanlığı göndermişti. Denildiğine göre o gerdanlık Zafâr[470] bölgesinden gelmişti. Müminlerin annesi Hatice bt. Huveylid, Zeyneb'i Ebu'l-Âs ile evlendirdiğinde o gerdanlığı ona hediye etmişti. Resûlullah (s.a.v.) gerdanlığı görünce onu tanıdı ve duygulandı. Hatice'yi hatırladı; onu rahmetle andı ve "Uygun görürseniz, esirini bırakın ve fidyesini de geri gönderin. Ne dersiniz?" dedi. Onlar, "Peki, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Bunun üzerine Ebu'l-Âs'ı bıraktılar ve Zeyneb'in fidyesini de ona geri verdiler. Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb'i hicret etmesi için serbest bırakması hususunda Ebu'l-Âs'tan söz aldı. O da Resûlullah'a (s.a.v.) söz verdi ve kardeşi Amr b. er-Rebî'in fidye karşılığında kurtarılmasına çalıştı. Onu esir alan da Havvât b. Cübeyr'in kardeşi Abdullah b. Cübeyr b. en-Nu'mân idi.

[123] Enfal Sûresi'nin Zikri (Tefsiri)

(Ya Muhammed) "Sana ganimetler'den soruyorlar." (Enfal 8/1)

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Bedir günü ganimetler ele geçirince ihtilaf ettiler. Her grup daha çok ganimet hak ettiğini iddia etmeye başladı ve şu ayet indi: "Mü'minler ancak Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanları artıra ve yalnızca Rab'lerine dayanıp güvenen kimselerdir."[471] âyette geçen iman kelimesi "yakîn" manasındadır. Bir sonraki ayette, "İşte onlar gerçekten müminlerdir."[472] sözünde geçen "hakkan" kelimesi de "yakinen" manasındadır. Bir sonraki ayette Allah şöyle buyuruyor: "Nasıl ki Rabbin seni hak

[470] Yemen'de San'a yakınlarında bir yer adı. Gerdanlık oraya nispet edilir. (el-*Kâmûsü'l-Muhît*, C. II. s. 81)
[471] Enfâl Sûresi, 8/2.
[472] Enfâl Sûresi, 8/4.

uğruna evinden çıkarmıştı."[473] Yani Rabbin Bedir'e çıkmak üzere sana emrettiğinde o hak idi.

Bana İbn Cüreyc anlattı. O, âyette geçen "min beytike" (evinden) ifadesi hakkında Muhammed b. Abbad b. Ca'fer el-Mahzûmî'den şunu rivayet etti: Yani "Medine'den"…

"Mü'minlerden bir grup bundan hoşlanmamıştı..[474] Gerçek ortaya çıktıktan sonra bile, bu hususta sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı." [475] kısmı hakkında şöyle dediler. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından bazıları onun Bedr'e çıkmasını istemiyorlardı. Onlar, "Sayımız az, savaşa çıkmak akıllıca bir iş değildir." diyorlardı. Hatta bu konuda büyük tartışmalar oldu.

Bundan sonra gelen "Allah, iki gruptan birinin sizin olacağını vaat etmişti..."[476] âyeti hakkında şöyle dediler: Resûlullah (s.a.v.) Bedr'in gerisinde iken Cibrîl ona geldi ve Kureyş'in savaş için harekete geçtiğini haber verdi. O ise onların kervanını istiyordu. Allah müminlere, ya kervanı ele geçireceklerini ya da Kureyş'le karşılaşıp onları yeneceklerini vaat etti. Bedir'e ulaştıklarında sucularını yakaladılar. Kureyş'in ticaret kervanını soruyorlardı. Onlar ise Kureyş'ten haber vermeye başladılar. Ama bu Müslümanların hoşuna gitmiyordu, çünkü o güçtü; onlar kervanı ele geçirmek istiyorlardı.

Ayetin devamında yer alan, "Oysa Allah emirleriyle hakkın gerçekleşmesini istiyor." sözünde, "Allah dinini üstün kılmak istiyor" manasındadır ve "Kâfirlerin ardını kesmek istiyordu" ifadesindeki kâfirlerden maksat Bedir'de öldürülen Kureyşlilerdir. Bir sonraki ayette geçen "suçlular hoşlanmasa da"…[477] Yani Kureyş. "Allah'ın hakkı ortaya çıkarması…" dinini üstün kılması anlamındadır. "Ve batılı ortadan kaldırması…" kısmı ise, Kureyş'in getirdikleri şeyler anlamındadır. "Hani, siz rabbinizden yardım istiyordunuz. O da ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul etti."[478] "Peşpeşe" (مردفين) kelimesi "birbiri ardınca" anlamındadır.

"Allah bunu sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı."[479] Yani, Onlara bildirdiği meleklerin sayısı, Allah'ın size yardım edeceğini

[473] Enfâl Sûresi, 8/4.
[474] Enfâl Sûresi, 8/5.
[475] Enfâl Sûresi, 8/6.
[476] Enfâl Sûresi, 8/7.
[477] Enfâl Sûresi, 8/8.
[478] Enfâl Sûresi, 8/9.
[479] Enfâl Sûresi, 8/10.

göstermesi için… "Hani Allah kendi katından sizi hafif bir uykuya daldırıyor" Yani Allah katından bir güvenlik eseri olarak sizi uykuya daldırıyor ve uykuyu kalbinize atıyor. "Allah sizi temizlemek için üzerinize gökten yağmur yağdırıyor" Onların bazılarının banyo yapması gerekmişti. "Sizden şeytanın vesvesesini gidermek istiyor" diyor ki: Yıkanmadan namaz kılanların olduğunu gösteriyor "ve kalplerimizi pekiştirmek istiyor" Onların kalbini sakinleştirip huzur verdiğini "ve ayaklarınızı sağlamlaştırmak için"[480], Savaş mevzileri yumuşak idi onu sertleştirdi.

Bir sonraki ayette yer alan "Hani Rabbin meleklere, "Ben sizinle beraberim, iman edenlere destek verin" diye vahyediyordu..."[481] Melek adam suretinde görünüyor [124] ve yanındaki mü'mine, "Dayan! Onların hiçbir gücü yok" diyordu. "Ben inkâr edenlerin yüreklerine korku salacağım" Yani, onların kalpleri leğene atılan çakıl taşı gibi küt küt atıyordu. Ayetin devamında yer alan "Boyunlarının üstüne vurun" yani, "boğazlarını kesin" anlamındadır. "Onların bütün parmaklarına vurun"[482], yani "el ve ayak parmaklarını doğrayın" demektir. "Bu, onların Allah'a ve elçisine karşı gelmeleri sebebiyledir."[483] Sözünde ise; "Onlar Allah'a nankörlük ettiler ve elçisini tanımazdan geldiler" demek istiyor.

"İşte şimdi siz tadın onu!"[484] Ayetinde; "Bedir'de ölümü tadın" anlamı vardır. "kâfirlere bir de cehennem azabı vardır"[485] "Ey İman edenler! Düşmana doğru yürürken inkâr edenlerle karşılaştığınızda sakın onlara arkanızı dönmeyin."[486] Cümlesinden "onun varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü varılacak yerdir"[487] cümlesine kadar ki bölüm özellikle Bedir gününe işaret etmektedir. "Onları siz öldürmedeniz, fakat Allah onları öldürdü"[488] Resûlullahın arkadaşlarından, "Filanı ben öldürdüm" diyen adamın sözüne cevaptır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) bir avuç toprak attığı zaman da Allah, "Attığın zaman da sen atmadın, Allah attı." buyurdu. "Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah böyle yaptı." ifadesinde, Bedir günü Allah'ın onlara yaptığı yardımı işaret ediyor.

---

[480] Enfâl Sûresi, 8/11.
[481] Enfâl Sûresi, 8/12.
[482] Enfâl Sûresi, 8/12.
[483] Enfâl Sûresi, 8/13.
[484] Enfâl Sûresi, 8/14.
[485] Enfâl Sûresi, 8/14.
[486] Enfâl Sûresi, 8/15.
[487] Enfâl Sûresi, 8/16.
[488] Enfâl Sûresi, 8/17.

"Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi"[489] Bu ayet Ebû Cehil'in sözüne karşılık veriyor. Ebû Cehil, "Allah'ım! Muhammed bizi birbirimizden ayırdı. Bilmediğimiz şeyleri bize getirdi, onu mahvet!" şeklinde beddua etmişti. Ayetin devamındaki "eğer peygamber'e karşı gelmekten vaz geçerseniz bu sizin için daha hayırlı olur" kısmı, Kureyş'in geri kalanlarına bir hitaptır. Yani eğer Müslüman olursanız… "eğer dönerseniz" yani "savaşa dönerseniz; biz de döneriz…" yani biz de sizi öldürmeye döneriz "çok olsa bile topluluğunuz size hiç fayda vermez" Çünkü onlar bizim Mekke'de büyük bir topluluğumuz vardır. Muhammed'i ortadan kaldıracak bir savaş yapabiliriz" diyorlardı.

"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin ve duyduğunuz halde ondan yüz çevirmeyin."[490] Yani, onun çağrısına… Bu ayet Uhud gününde gelmiştir. Allah, Uhud yenilgisi sebebiyle müminleri kınıyor. Enfal suresi 27. ayette Allah "Ey iman edenler! Allah'a ve o'nun Resûlü'ne hainlik etmeyin. Bile bile kendi emanetlerinize de hainlik etmeyin!" buyuruyor. Yani münafıklık yapmayın ve size emanet edilen her şeyi gerçek sahibine verin. "Bilin ki, mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer imtihandır" buyuruyor.[491] Yani bir kimsenin malı çoğaldığı zaman imtihanı da büyük olur ve onu etkiler. Çocukları çoğaldığı zaman da kendisinin güçlü ve seçkin olduğunu zanneder. "O size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir."[492] cümlesinde ise; size bir çıkış yolu gösterir anlamı vardır.

"Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek ya da yurttan çıkarmak için tuzak kuruyorlardı."[493] Bu hicretten önce Medine'ye gitmek istediği sırada Mekke'de olmuştu. "Onlara karşı ayetlerimiz okunduğu zaman, "duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler."[494] Bir sonraki ayette, "Hani onlar 'Allahım eğer şu Kur'an senin katından inmiş hak kitap ise, hemen üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir' demişlerdi."[495] Sözün sahibi (Vâkıdî) dedi ki: Bunu söyleyen en-Nadr b. el-Hâris idi. Bunun üzerine Allah Saffât Sûresi'nde onun hakkında şu ayetleri indirmişti: "Yoksa onlar azabımızı

[489] Enfâl Sûresi, 8/18.
[490] Enfâl Sûresi, 8/20.
[491] Enfâl Sûresi, 8/28.
[492] Enfâl Sûresi, 8/29.
[493] Enfâl Sûresi, 8/30.
[494] Enfâl Sûresi, 8/31.
[495] Enfâl Sûresi, 8/32.

acele mi istiyorlar?"[496] "Fakat azabımız onların yurtlarına indiğinde o uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur."[497] Yani, Bedir günü.

"Oysa sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildir" buyuruyor.[498] Yani sen Mekke'de iken… Sonra devamla, "bağışlanma dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir" Yani namaz kılarlarken… Sonra döndü şöyle dedi: "Onlar Mescid-i Haram'dan alıkoyarken [125] ve oranın bakımına ehil değillerken Allah onlara ne diye azab etmesin?" buyuruyor. Yani Allah neden onlara ölüm ve yenilgi vermesin?

Bir sonraki ayette, "Öyle ise inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı!" buyruluyor.[499] Yani Bedir günü... "İnkâr edenler, insanları Allah yolundan alıkoymak için harcarlar…" Sonra bu mallar onlara bir iç acısı ve pişmanlık olacaktır. Sonra da yenilgiye uğrayacaklar, inkâr edenler hepsi bir arada cehenneme sürüleceklerdir."[500] Buradaki iç açısından, pişmanlıktan maksat onların isteksiz bir şekilde Bedir'e çıkmaları, yenilgiden maksat ise Bedir gününde öldürülmeleridir. Sonra da "Cehenneme sürülmüşlerdir."

"Ey Muhammed! İnkâr edenlere söyle; eğer vaz geçerlerse geçmiş günahları bağışlanır"[501] Diyor ki: Eğer Müslüman olurlarsa eski günahları affedilir. Eğer düşmanlığa geri dönerlerse, Bedir'de nasıl öldürüldüklerini gördüler. "Fitne kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!"[502] Yani, şirk kalmayıncaya kadar... "Din tamamen Allah'ın oluncaya kadar…" Yani İsâf ve Nâile (putlarının adı) anılmayınca kadar... "Bilin ki ganimet olarak aldığınız şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir."[503]

Dedi ki: Allah'a ait olan kısım Resûlullah'a (s.a.v.) aittir. Zu'l-gurbâ'dan maksat Resûlullah'ın (s.a.v.) akrabalarıdır. "Eğer Allah'a ve hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inandıysanız…" buyruluyor. Yani Bedir günü hak ile batıl birbirinden ayrılmıştır. "Hani siz vadiye en yakın, onlar da en uzak tarafında idiler. Kervan ise sizden daha aşağıdaydı.[504] Sizden

[496] Şuarâ Sûresi, 204.
[497] Saffât Sûresi, 37/176-177.
[498] Enfâl Sûresi, 8/33.
[499] Enfâl Sûresi, 8/35.
[500] Enfâl Sûresi, 8/36.
[501] Enfâl Sûresi, 8/38.
[502] Enfâl Sûresi, 8/39.
[503] Enfâl Sûresi, 8/41.
[504] Enfâl Sûresi, 8/42.

maksat, Resûlullahın arkadaşlarıdır. Onlar Bedir'e inmişler; müşrikler de vadinin uzak tarafında idiler. Aralarında kumdan bir tepecik vardı. Kervandan maksat da Ebû Süfyân'ın kervanıdır. Çünkü kervan Bedir'den aşağı tarafta, sahil yolunu takip ediyordu. Ayetin devamında "Şayet buluşmak üzere sözleşmiş olsaydınız, vakit konusunda ayrılığa düşerdiniz" buyruluyor. Çünkü bir kervandan önce bir kervanın gelmesi kaçınılmazdır. "Fakat Allah olacak bir işi gerçekleştirmek için öyle yaptı ki…" Yani Bedir'de öldürülenler öldürüldü. "Taki ölen açık bir delille ölsün ve yaşayan da açık bir delille yaşasın…" Yani Allah öyle yaptı ki, öldürülen kimse bir sebeple ve bir mazeretle öldürülsün. Yaşayan da bir mazeretle, bir sebeple yaşasın.

Sonra Allah şöyle buyuruyor: "Allah onları uykuda az gösteriyordu."[505] Dedi ki: Bedir günü Resûlullah (s.a.v.) uyudu ve rüyasında müşrikler gözüne çok az göründüler. Devamında şöyle diyor: "Eğer onları sana çok gösterseydik, elbette gevşer yani korkardınız. "ve o iş hakkında birbirinizle çekişirdiniz" diyor. Yani ihtilafa düşerdiniz... "Fakat Allah sizi bundan kurtardı." Yani sizi o ihtilaftan kurtardı. "Allah, göğüslerin içindekini çok iyi bilendir" Yani kalplerinizdeki zaafiyeti biliyor. "Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın!"[506] Yani hep beraber, kaçmayın, tekbir getirin.

"Birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkar, başarısızlığa düşer ve gücünüz gider. Sabırlı olun!"[507] Yani kılıca karşı... Diyor ki: "İçinizden tekbir getirin ve açık tekbir getirmeyin. Çünkü savaşta açık tekbir getirmek gücü kaybettirir. Sonra şöyle diyor: "Şımarıp, böbürlenmek; insanlara gösteriş yapmak ve halkı Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın!"[508] Yani Kureyş'in Bedir'e çıkışı gibi yapmayın. "Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de, 'bugün insanlardan size kimse galip gelemez. Ben de sizin yardımcınızım.' dedi."[509] Bütün bunlar Surâka b. Cu'şum'un sözleriydi. Görenler demişlerdi ki, o gün İblis Surâka suretinde görünmüştü.

"İki ordu birbirini görünce…" Yani, Peygamber (s.a.v.) ve Kureyş… İblis geri çekildi. Çünkü İblis meleklerin insanları nasıl öldürüp, esir aldıklarını görüyordu. İblis ardına döndü ve "Ben sizden uzağım. Ben sizin göremediklerinizi görüyorum" dedi. O melekleri gördü. "O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar"[510] sizin için

[505] Enfâl Sûresi, 8/43.
[506] Enfâl Sûresi, 8/45.
[507] Enfâl Sûresi, 8/46.
[508] Enfâl Sûresi, 8/47.
[509] Enfâl Sûresi, 8/48.
[510] Enfâl Sûresi, 8/49.

"bunları dinleri aldatmış" diyorlardı."[511] İslam'ı kabul eden bir grup vardı. [126] Peygamberin arkadaşları onların gözünde az gözükünce savaşmaktan kaçındılar ve bu sözü söylediler. Böylece küfürleri üzere öldüler. Allah şöyle buyurdu: "Görseydin o inkâr edenleri, Melekler kâfir olanların yüzlerine ve arkalarına vurup "tadın yakıcı cehennem azabını!" diyerek canlarını alırken."[512] "arkaları" yani popolarına vuruyorlardı. Fakat Allah örtülü olarak söyledi. Bunu bize es-Sevrî haber verdi. O Ebû Hâşim'den, o mücahit ve Üsâme b. Zeyd'den, o da babasından rivayet etti. "Bunların durumu tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir"[513] Yani bunlar da Firavun ailesinin yaptığı gibi yaptılar.

Allahu Teâlâ, "Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü inkâr edenlerdir." "Antlaşma yaptığın kimseler, sonra her defasında hiç çekinmeden bunu bozarlar." [514] Sözüne kadar… Yani bunlar, Kaynukaoğulları, Nadîroğulları ve Kureyzaoğulları olan Yahudilerdir. Allah, "Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlara vereceğin ceza ile öyle dağıt ki arkalarındakilere ibret olsun."[515] buyurdu. Yani onları öldür. "Eğer bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan…"[516] Bu ayet Kaynukaoğulları hakkında nazil oldu. Peygamber bu ayetle onların üzerine sefer düzenledi.

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın."[517] ayetinde geçen güçten maksat ok atmaktır. Ayrıca kişneyen ve görünen atlar yetiştirin. "Bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları…" Yani Hayber'e işaret ediliyor. "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş..."[518] Yani Kureyza. "Eğer onlar sana hainlik etmek isterlerse, Allah sana yeter. O yardımı ile seni ve inananları güçlendirir."[519] Onlardan maksat Kureyza ve Nadiroğullarıdır. Onlar, "Biz Müslüman olup sana tabi olacağız" demişlerdi.

"Ey peygamber sana ve sana tâbi olan mü'minlere Allah yeter."[520] Yani savaş durumunda. "Eğer sizden sabreden 20 kişi bulunursa"[521] Bedir'de nazil olmuş; sonra, "Şimdi ise Allah yükünüzü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. Eğer içinizde 100

[511] Enfâl Sûresi, 8/49.
[512] Enfâl Sûresi, 8/50.
[513] Enfâl Sûresi, 8/52.
[514] Enfâl Sûresi, 8/55.
[515] Enfâl Sûresi, 8/57.
[516] Enfâl Sûresi, 8/58.
[517] Enfâl Sûresi, 8/60.
[518] Enfâl Sûresi, 8/61.
[519] Enfâl Sûresi, 8/62.
[520] Enfâl Sûresi, 8/64.
[521] Enfâl Sûresi, 8/65.

kişi sabırlı olursa, 200 kişiyi yener."[522] âyeti ile neshedilmiştir. Böylece bir adam iki adamı mağlup eder olmuştur. "Yeryüzünde düşmanı tamamiyle sindirip, hâkim duruma gelmedikçe hiçbir peygambere esir almak yakışmaz."[523] Yani Müslümanların Bedir günü esir almaları. "Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz." Yani fidye almak peşindesiniz. "Allah ise ahireti istiyor." Onların öldürülmelerini istiyor.

"Eğer daha önceden Allah tarafından verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız şeyden dolayı size büyük bir azap dokunurdu."[524] Yani daha önce ganimet helal edilmemiş olsaydı… "Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yiyin"[525] Dedi ki: bu âyet ganimetleri helal kılmıştır.

"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve barındırıp, onlara yardım edenler var ya…"[526] Yani Bedir'den önce hicret eden Kureyşliler ve onları evlerinde barındıran Ensâr. "İman edip hicret etmeyenlere gelince, onların velayetleri size ait değildir. Yani onlar hicret edinceye kadar sizinle onlar arasında bir varislik söz konusu değildir. "Fakat din hususunda sizden yardım isterlerse onlara aranızda anlaşma olan toplumdan başkasına karşı yardım etmeniz gerekir." Yani sözleşme ve süre… "İnkâr edenler de birbirlerinin velileridir. Eğer siz bunları yapmazsanız yeryüzünde büyük bir fitne ve fesat meydana gelir."[527] Diyor ki: inkârcılardan kimseyi veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sonra; "İman eden, hicret eden ve sizin yanınızda cihat edenler, [127] işte onlar da sizdendir. Akraba, Allah'ın kitabında birbirlerine daha yakındır. Allah, şüphesiz her şeyi bilendir."[528] âyeti, miras ayetini neshetti.

Allah'ın; "Onları en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız gün" (Duhan, 43 /16) ayetinde geçen gün Bedir günüdür. "Öyleyse azap yakanızı bırakmayacaktır." (Furkan, 25/77) ayeti Bedir günüdür. "Yahut da onlara kısır bir günün azabı gelip çatıncaya dek" (Hac, 22/55) "kısır gün" Bedir günüdür. "Sonunda onlara şiddetli bir azap kapısı açtığımızda bir de bakarsın ki…" (Mü'minûn, 23/77) "Azap kapısı" Bedir günüdür. "O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır." (Kamer, 54/45) Bozgun Bedir günü yaşanan bozgundur. "Ecellerinin yaklaşmış olabileceğini hiç

[522] Enfâl Sûresi, 8/66.
[523] Enfâl Sûresi, 8/67.
[524] Enfâl Sûresi, 8/68.
[525] Enfâl Sûresi, 8/69.
[526] Enfâl Sûresi, 8/72.
[527] Enfâl Sûresi, 8/73.
[528] Enfâl Sûresi, 8/75.

bakmadılar mı?" (A'raf, 7/185) bu ayetin nüzulünden sonra Bedir günene kadar onlardan çok az kişi öldü. "Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları bana burak ve onlara biraz mühlet ver." (Müzzemmil, 73/11) Bu ayet Bedir olayından az önce nazil olmuştur. "De ki: "Rabbim, beni girdireceğin yere hoşnutluk ve esenlikle girdir. Çıkaracağın yerden hoşnutlukla çıkar ve bana katından yardımcı bir kuvvet ver." (İsra, 17/80) Bedir gününe işaret ediyor. "Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır." (Yunus, 10/109) Bedir gününe kadar sabret.

"Böyle bir günde kim onlara arkasını dönerse mutlaka o Allah'ın gazabına uğramış olur." (Enfal, 8/16) Bu âyette geçen gün Bedir günüdür. Müslümanlardan yirmi kişi, iki yüz kâfirle karşılaştığı takdirde kaçmamaları farzdı. Sonra durum onlar hakkında hafifletildi. Allah şöyle buyurdu: "Eğer sizden sabırlı 100 kişi olursa 200 kişiye galip gelirler."[529] İlk ayet nesh edilmiş oldu. Abdullah b. Abbas şöyle derdi: "İki kişiden kaçan olursa firar etmiş olur; ama üç kişiden kaçan olursa firar etmiş sayılmaz.

Bir ayette Allah şöyle buyurdu: "Allah'ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helak yurduna atılacakları cehenneme sürükleyenleri görmedin mi?" (İbrahim, 14/28) Kureyş'i Bedir günü helak yurduna sürükleyenleri... "En sonunda onların zenginlerini ve ve liderlerini azapla kıskıvrak yakaladığımız zaman…" (Mü'minûn, 23/64) Ayette geçen azap, Bedir günündeki kılıçlarla onların cezalandırılmasıdır. "Andolsun dönsünler diye biz onlara en büyük azaptan önce yakın azabı elbetteki tattıracağız." (Secde, 32/21) Yakın azaptan maksat Bedir günü kılıçla yapılan cezalandırmadır.

Bana Muhammed b. Hilâl anlattı. O babasından, o da Ebû Hureyre'den şöyle rivayet etti: "Mütrefîni (zengin ve şımarıklık içinde olanları) azapla kıskıvrak yakaladığımız zaman…" ayeti Bedir gününe işaret ediyor.

Es-Sevrî bize anlattı. O Alkame b. Mersed'den, o da Mücahid'den şöyle dediğini rivayet etti: O azap Bedir günü kılıçlarla gerçekleşmiştir.

Bize Ömer b. Osman el-Mahzûmî anlattı. O Abdulmelik b. Ubeyd'den, o Mücahid'den, o da Übey b. Ka'ab'tan şöyle rivayet etti: "Yahut da onlara kısır bir günün azabı gelip çatıncaya dek…" ayetinde geçen kısır gün Bedir günüdür, dedi.

[529] Enfal, 8/66.

Esir Alınan Müşrikler:

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Yine bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o da Mahmûd b. Lebîd'den şöyle dediğini rivayet ettiler: Hâşimoğulları'ndan Ukayl b. Ebû Tâlib esir alınmıştı. Mahmûd dedi ki: "Onu Ubeyd b. Evs ez-Zâferî esir aldı. Cebbâr b. Sahr da Nevfel b. el-Hâris'i ve Fihroğulları kabilesinden olup Hâşimoğulları'nın müttefiklerinden olan Utbe'yi esir almıştı.

Bana Âiz b. Yahya anlattı. O da Ebu'l-Huveyris'ten şöyle dediğini rivayet etti. [128] Abdü Menaf'ın oğlu Muttalib'in oğullarından iki kişi esir alınmıştı. Es-Saîb b. Ubeyd ve Ubeyd b. Abd b. Alkeme. Onları Seleme b. Eslem b. Harîş el-Eşhelî esir almıştı.

Bunu bana İbn Ebû Habîbe de anlattı. O da Abdurrahman b. Abdurrahman el-Ensâri'den rivayet etti. Onları kurtarmak için kimse gelmedi. Onların paraları da yoktu. Bunun üzerine Resulullah onları fidyesiz serbest bıraktı.

Abdümenaf b. Abduşemsoğulları'ndan Ukbe b. Ebû Muayt vardı. Es-Safrâ'da sıkıştırılıp öldürüldü. Onu Peygamber'in (s.a.v.) emri ile Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah öldürdü. Onu esir alan da Abdullah b. Seleme el-Aclânî idi. Bir de el-Hâris b. Ebû Vecze vardı. Bunu esir alan Sa'd b. Ebû Vakkâs idi. el-Velîd b. Ukbe b. Ebû Muayt onun fidyesini vermek için geldi ve 4000 dirhem fidye verdi.

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattı. O da Ebû Ufeyr'den şunu rivayet etti: Peygamber (s.a.v.) esirlerin biraraya getirilmeleri amacıyla geri verilmesini emrettiği zaman ilk geri verilen Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın esiriydi. Sonra kura çekildi. Yine onun payına düştü.

Amr b. Ebû Süfyân kura sonucu Peygamber'in (s.a.v.) payına düştü. Amr'ı Ali b. Ebû Tâlib esir almıştı. Peygamber (s.a.v.) onu fidyesiz olarak Muâviyeoğulları'ndan olan Sa'd b. en-Nu'mân b. Ekkâl'e gönderdi. Umre yapmak üzere yola çıktı; fakat Mekke'de hapsedildi.

Ebu'l-Âs b. er-Rebî'i, onu Hıraş b. es-Sımme esir aldı. Onu bana İshak b. Hârice b. Abdullah anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti. Kardeşi Amr b. erİRebi' Ebu'l-Âs'ı kurtarmak için Medine'ye geldi. Bir de onların bir müttefiki olan Ebû Rîşe vardı. Onu da Âmir b. er-Rebî' kurtardı.

Bu Amr b. el-Ezrak, Hırâş b. es-Sımme'nin mevlâsı Temîm'in payına düştü. Bir de Ukbe b. el-Hâris el-Hadramî vardı. Onu esir alan Umâre b. Hazm idi. Kura

sonucu Ubey b. Ka'b'ın payına düşmüştü. Amr b. Süfyân b. Ümeyye onun fidyesini verdi. Bir de Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems vardı. Onu Ammâr b. Yâsir esir almıştı. Amcasının oğlu onun fidyesini ödemeyegeldi.

Benî Nevfel b. Abdümenaf'dan Adî b. el-Hıyâr vardı. Onu esir alan Hiraş b. es-Sımme idi. Bunu bana Eyyub b. en-Nu'mân anlattı. Bir de Utbe b. Gazvân'ın yeğeni Osman b. Abdüşems vardı. Onların müttefiki idi. Onu Hârise b. en-Nu'mân esir almıştı. Bir de Ebû Sevr vardı. Bunların üçünün fidyesini de Cübeyir b. Mut'im ödedi. Ebû Sevr'i, Ebû Mersed el-Ganevî esir almıştı. Üç kişiydiler.

Kusayoğlu Abduddâroğulları'ndan Ebû Aziz b. Umeyr vardı. Onu Ebu'l-Yeser esir almıştı. [129] Sonra kura sonucu Muhriz b. Nadle'nin payına düşmüştü. Ebû Aziz, Mus'âb b. Umeyr'in öz kardeşiydi. Mus'âb Muhrize onu sıkı tut. Mekke'de onun çok zengin bir annesi var dedi. Bunun üzerine Ebû Aziz, "Kardeşim, senin benim hakkımdaki talimatın bu mu?" dedi. Bunun üzerine Mus'âb, "Benim kardeşim odur, sen değilsin." dedi. Annesi onun için 4000 dirhem gönderdi. Bu, annesinin bir Kureyşli için ödenen en yüksek fidyeyi sormasından ve ona 4000 dirhem olduğu söylenmesinden sonradır.

Bir de el-Esved b. Âmir b. el-Hâris b. Es-Sebbâk vardı. Onu Hamza b. Abdulmuttalib esir almıştı. Bu ikisinin fidyesini ödemek için Talha b. Ebû Talha Medine'ye geldi. (Bu kabileden esir edilenler iki kişiydi.)

Benî Esed b. Abduluzza'dan es-Sâib b. Ebû Hubeyş b. el-Muttalib b. Esed vardı. Onu Abdurrahman b. Avf esir almıştı. Bir de el-Hâris b. Âiz b. Esed vardı. Onu Hâtıb b. Ebû Beltea esir almıştı. Bir de Sâlim b. Şemmâh vardı. Onu Sa'd b. Ebû Vakkâs esir almıştı. Osman b. Ebû Hubeyş, her adam karşılığında 4000 dirhem olmak üzere üçünün de fidyesini getirdi.

Teymoğulları'ndan Mâlik b. Abdullah b. Osman vardı. Onu Kutbe b. Âmir b. Hadîde esir almıştı. Esir olarak Medine'de öldü.

Mahzumoğulları'ndan Hâlid b. Hişam b. el-Muğîre vardı. Onu Sevâd b. Gaziyye esir almıştı. Bir de Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre vardı. Onu Bilal esir almıştı. Bir de Osman b. Abdullah b. el-Muğîre vardı. Osman Nahle gününde kaçmıştı. Onu Bedir günü, Vâkıd b. Abdullah et-Temîmi esir almıştı. Vâkıd seni elime düşüren Allah'a hamdolsun. Nahle gününde birinci defa kaçmıştın." dedi. Abdullah b. Ebû Rebîa onların fidyesini getirdi. Her biri için 4000 dirhem verdi.

Bir de el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre vardı. Onu Abdulah b. Cahş esir almıştı. Onun fidyesini de kardeşleri Hâlid b. el-Velid ve Hişam b. el-Velid getirdiler. Abdullah b. Cahş 4000 dirhem almadan onu serbest bırakmak istemedi. Çünkü Hişam bu kadar vermek istemiyor 3000 dirhem ödemek istiyordu. Bunun üzerine Hâlid b. el-Velid kardeşi Hişam'a "O senin ananın oğlu değildir. Vallahi, eğer şu meblağdan aşağı serbest bırakılmayacak denilse o kadarını veririm." dedi. Sonra onu aldılar ve Mekke'ye götürmek üzere yola çıktılar. Onu Zulhuleyfe'ye götürdüklerinde ellerinden kaçıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Kendisine, neden fidyeden önce Müslüman olmadın?" denildi. el-Velid, arkadaşlarımın kurtuldukları meblağ kadar bir fidye ödenmeden Müslüman olmak istemedim, dedi. Ben Müslüman oldum. Bana Yahya b. el-Muğîre anlattı. O da babasından şunu rivayet etti: Babam bunun aynısını bana haber verdi. Ancak babam onu Selit b. Kays b. el-Mâzinî esir almıştı, dedi. Bir de Kays b. es-Sâib vardı. Onu, Ab'de b. el-Hashâs esir almıştı. Parası vardır zannederek onu bir müddet yanında tuttu. [130] Kardeşi Ferve b. es-Sâib onun fidyesini getirdi ve bir süre orada kaldı ve onun için, bir kısmı aynî mal olan 4000 dirhem fidye ödedi.

Ebû Rifâa' oğullarından Sayfî b. Ebû Rifâa b. Abid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum vardı. Onun parası yoktu. Müslümanlardan birisi onu esir almıştı. Bir müddet onların yanında kaldı. Sonra onu gönderdiler. Bir de Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa vardı. 2000 dirhem karşılığında serbest bırakıldı. Bir de Abdullah vardı. O Ebû Atâ b. es-Sâib b. Âbid b. Abdullah'tır. Onu Sa'd b. Ebû Vakkâs esir almıştı. 1000 dirheme serbest bırakıldı. Bir de el-Muttalib b. Hantab b. el-Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm vardı. Onu Ebû Eyyub el-Ensâri esir almıştı. Parası yoktu, bir müddet sonra onu serbest bıraktı. Bir de Ukayl kabilesine mensup olup onların anlaşmalısı olan Halid b. el-A'lem vardı. O şöyle demişti:

"Geri dönüp de yaraları kanayanlar değiliz.
Fakat ayaklarımız üzerindeyken kan damlar."

Onun fidyesini vermeye İkrime b. Ebû Cehl geldi. Onu esir alan el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh idi. (Bu kabileden esir edilenler toplam) sekiz kişiydi.

Cumahoğulları'ndan Abdullah b. Ubey b. Halef vardı. Onu esir alan Ferve b. Amr el-Beyâdî idi. Onu kurtarmak için babasıUbey b. Halef geldi. Ferve bir müddet onu vermek istemedi. Bir de Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Vehb vardı. Peygamber (s.a.v.)

ona iyilikte bulundu; hakkında bir daha konuşmamaya yemin ettirerek onu fidyesiz olarak serbest bıraktı. Fakat Uhud günü esir alındı ve öldürüldü.

Bir de Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef vardı. Babası Umeyr b. Vehb b. Halef onun fidyesini vermek için geldi. Safvân b. Ümeyye onu Peygamber'i (s.a.v.) öldürmesi için göndermişti. Fakat o Müslüman oldu ve oğlu fidyesiz olarak serbest bırakıldı. Rifâa b. Râfi ez-Zurakî onu esir almıştı. Bir de Rebia b. Derrâc b. el-Anbes b. Vehbân b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah vardı. Onun da parası yoktu. Peygamber, ondan basit bir şey alıp onu gönderdi. Bir de Ümeyye b. Halef'in kölesi el-Fâkih vardı. Sa'd b. Ebû Vakkâs onu esir almıştı. (Bu kabileden esir alınanlar) dört kişiydi.

Benî Sehm b. Amr'dan, Ebû Vedâ'a b. Dubeyre vardı. Fidye karşılığında ilk serbest bırakılan esir oydu. Onun fidyesini oğlu el-Muttalib getirmişti. Ona fidye olarak 4000 dirhem verdi. Bir de Ferve b. Huneys b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm vardı. Onu Sâbit b. Akram esir almıştı. Ferve'nin fidyesini vermek için Âmir b. Kays Medine'ye gelmiş ve onun için 4000 dirhem fidye vermişti. Bir de Hanzala b. Kabîse b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm vardı. Onu Osman b. Maz'ûn esir almıştı. Bir de el-Haccâc b. el-Hâris b. Sa'd vardı. Onu esir alan Abdurrahman b. Avf idi. O, Abdurrahman'ın elinden kaçtı. Fakat Ebû Davud el-Mazinî onu yakaladı. (Bu kabileden esir edilenler toplam) dört kişiydi.

Benî Mâlik b. Hısl'dan ise Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abduvüd İbn Nasr b. Mâlik vardı. [131] Onun fidyesini vermek için Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef geldi. Onu esir alan Mâlik b. ed-Duhşum idi. Mâlik dedi ki:

"Süheyl'i esir aldım ve onun dışında hiç kimseyle onu değişmek istemedim.
Hındıf biliyor ki gerçek delikanlı Süheyl'dir. Kölesi ona zulmedince,
Eğilinceye kadar kılıç sahibine vurdum.
İşaretli (dudağı çatlak) olana nefsimi zorladım."

Mikrez Medine'ye geldiğinde onları ikna etti ve 4000 dirhemlik fidyeyi ödedi. Onlar "Paramızı verin" dediler. O ise "tamam, adamın yerine bir başka adamı koyun ve onu serbest bırakın" dedi. Abdullah b. Ca'fer "Bir adama karşı bir adam" derdi. Muhammed b. Sâlih ve İbn Ebu'z-Zinâd ise "Bir adama karşı bir adam; siz Süheyl'i serbest bırakın, onun yerine Mikrez b. Hafs'ı hapsedin." Süheyl, Mekke'den kendi yerine para gönderdi. Bir de Abd b. Zem'a b. Kays b. Nasır b. Mâlik vardı. Onu Süheyl

b. Amr'ın mevlâsı Umeyr b. Avf esir almıştı. Bir de Abduluzzâ b. Meşnû b. Vekdân b. Kays b. Abdüşems b. Abduvüd vardı. Resulullah (s.a.v.) ona " Abdurrahman" ismini koymuştu. En-Nu'mân b. Mâlik onu esir almıştı. (Bu kabileden esir edilenler) üç kişiydiler.

Bana Muhammed b. Amr anlattı. O da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan şöyle dediğini rivayet etti. Sayılan esirler 49 kişiydiler.

Bana Ömer b. Osman anlattı. O Abdulmelik b. Ubeyd'den, o da İbn el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti. Esirler 70, öldürülenler de 70 kişiydiler.

Bana Hamza b. Abdulvâhid anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan aynısını rivayet etti.

Bana Muhammed b. ez-Zührî anlattı; dedi ki: esirler ve öldürülenler 70'ten fazla idi.

Bana Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa anlattı. O da Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'dan şöyle dediğini rivayet etti. Bedir günü 74 kişi esir alınmıştı.

[132] Bedir Yolunda Yemek Yediren Müşriklerin İsimleri:

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Muhammed b. Osman el-Yerbûî'den, o da Abdurrahman b. Sa'd b. Yerbû'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Bedir'de yemek yediren müşrikler dokuz kişiydiler. Abdümenaf'tan üç kişi: el-Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenaf ve Rebîa'nın iki oğlu Şeybe ve Utbe. Esedoğulları'ndan iki kişi: Zem'â b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed ve Nevfel b. Huveylid b. el-Adeviye. Mahzûmoğulları'ndan bir kişi: Ebû Cehil b. Hişam. Cumahoğulları'ndan bir kişi: Ümeyye b. Halef. Sehmoğulları'ndan ise iki kişi: el-Haccâc'ın iki oğlu: Nübeyh ve Münebbih.

Bana İsmail b. İbrahim anlattı. O da Musa b. Ukbe'den şöyle dediğini rivayet etti. Müşrikler için ilk deve kesen Ebû Cehil idi. Merru'z-Zahrân'da 10 deve kesmişti. Sonra Usfân'da Ümeyye b. Halef dokuz deve kesmişti. Sonra Süheyl b. Amr Kudeyd'de on deve kesmişti. Su bulmak için deniz tarafına yöneldiler ve yolu kaybettiler. Orada bir gün kaldılar. Utbe b. Rebîa onlara dokuz deve kesti. Sonra el-Cuhfe'de sabahladılar. Utbe b. Rebîa onlar için dokuz deve kesti. Sonra el-Ebva'da sabahladılar; Kays el-Cumâhi onlara dokuz deve kesti. Sonra başka birisi onlara on deve kesti. el-Hâris b. Âmir onlara dokuz deve kesti. Sonra Ebü'l-Bahterî Bedir suyu üzerinde onlara on deve

kesti. Yine Mıkyes Bedir suyu üzerinde onlara dokuz deve kesti. Sonra savaşla meşgul oldular ve yanlarında getirdikleri azıklarından yediler.

İbn Ebu'z-Zinad dedi ki: Vallahi Mikyes'in bir tek deve dahi kesebileceğini sanmıyorum. Ayrıca el-Vakıdî Kays el-Cumahi'yi tanımıyor.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Ümmü Bekr bt. el-Misver'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: ordu yemeğe katılırdı; yemek bir adama nispet edilir ve diğerlerinin adı geçmezdi.

Bedir'de Şehit Olan Müslümanların İsimleri:

Bana Abdulah b. Ca'fer anlattı; dedi ki: ez-Zührî'ye "Bedir'de kaç Müslüman şehit edildi?" diye sordum, ez-Zührî, "14 kişi" dedi. Sonra onları bana saydı. İşte onlar isimlerini verdiklerimdir.

Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Amr b. Rumân'dan benzerini rivayet etti. Muhacirlerden altı kişi ve Ensar'dan sekiz kişiydi. Benî el-Muttalib b. Abdümenaf'dan Ubeyde b. el-Hâris; onu Şeybe b. Rebîa şehit etti. Peygamber (s.a.v.) onu es-Safrâ'da defnetti.

Benî Zuhre'den Umeyr b. Ebû Vakkâs; onu Amr b. Abd şehit etti. Bunu bana Ebû Bekir b. İsmail b. Muhammed babasından rivayet ederek haber verdi. Bir de Umeyr b. Abdu Amr zûş-Şimaleyn; onu Ebû Usâme el-Cüşemî şehit etti.

Benî Adî b. Ka'b'tan Âkıl b. Ebu'l-Bukeyr, benî Sa'd b. Bekr kabilesinden olup, benî Adî'nin müttefiki idi. Onu Mâlik b. Züheyr el-Cüşemî öldürdü. Bir de Ömer b. el-Hattâb'ın mevlâsı Mihca; onu Âmir b. el-Hadramî öldürdü. [133] Bunu bana İbn Ebû Habîbe, Dâvut b. el-Husayn'dan rivayet ederek anlattı. Dedi ki: Yine bana Muhammed b. Abdullah ez-Zührî'den rivayet ederek anlattı. Şöyle deniliyor: Muhacirler'den ilk öldürülen kişi Ömer'in mevlâsı Mihca idi.

Benî el-Hâris b. Fihr'den Safvân b. el-Beydâ vardı. Onu Tuayme b. Adî şehit etti. Bunu bana Muhriz b. Ca'fer anlattı. O Amr'dan; o da Ca'fer b. Amr'dan rivayet etti.

Ensârdan ise; benî Amr b. Avf 'tan Mübeşşir b. Ebu'l-Münzir; onu Ebû Sevr şehit etti. Bir de Sa'd b. Hayseme; onu Amr b. Abd şehit etti. Bazılarına göre ona şehit eden Tuayme b. Adî idi. Benî Adî b. en-Neccâr'dan Hârise b. Sürâkâ; onu Hibbân b. el-Arika bir ok attı ok boğazına saplandı ve onu şehit etti.

El vakidi dedi ki: Mekkelilerden duydum; "İbn Arika" diyorlardı.

Benî Mâlik b. En-Neccâr'dan Afra'nın iki oğlu Avf ve Mu'avviz; onları Ebû Cehil şehit etti. Benî Selime b. Harâm'dan Umeyr b. el-Humâm b. el-Cemûh; onu Hâlid b. el-Âlem şehit etti. Bana Muhammed b. Sâlih anlattı; dedi ki: Ensâr'dan ilk öldürülen şahıs İbn Humâm idi. Onu Hâlid b. el-Âlem şehit etti. Bazılarına göre Ensâr'dan ilk öldürülen kişi İbn Arıkan'ın okla şehit ettiği Hârise b. Sürâka idi. Benî Zurayk'tan Râfî b. el-Mualla; onu İkrime b. Ebû Cehil şehit etti.

Benî el-Hâris b. el-Hazrec'ten Yezid b. el-Hâris b. Fushum; onu Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî şehit etti. Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) mevlâsı Enese Bedir'de öldürüldü. Bana es-Sevrî anlattı. O ez-Zübeyr b. Adî'den, o da Atâ'dan şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Bedir şehitleri üzerine namaz kıldı. Bana Abdu rabbih b. Abdullah anlattı. O Atâ'dan, o da İbn Abbas'tan benzerini rivayet etti.

Bana Yunus b. Muhammed el-Zaferî anlattı; dedi ki: babam bana es-Safrâ boğazındaki Seyer'de dört kabir gösterdi. Bana, "Bunlar Bedir'de şehit düşen Müslümanların kabirleridir." dedi. Yine el-Aynu'l Mustacele'nin aşağısındaki ed-Debe'de üç kabir gösterdi. Yine kanalın aşağısındaki boğazda bulunan Zatu Ecdal'da Ubeyde b. el-Hâris'in kabrini gösterdi. Bana Yunus b. Muhammed anlattı. O da Mu'âz b. Rıfâa'dan şunu rivayet etti: Mu'âz b. Mâiz Bedir'de yaralandı ve yarasından dolayı Medine'de vefat etti. Yine Ubeyd b. es-Seken rahatsızlandı ve Medine'ye döndüğünde vefat etti.

Bana Yahya b. Abdülaziz anlattı. O da Saîd b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ensâr'dan ilk öldürülen şahıs Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah idi. [134] Âmir b. el-Hadramî onu Bedir'de şehit etti. Muhacirler'den ilk öldürülen kişi de Mihca idi. Onu da Âmir b. el-Hadramî şehit etti. Ensârdan ilk öldürülen şahıs Umeyr b. el-Humâm idi. Onu Hâlid b. el-Âlem şehit etti. Bazılarına göre ilk öldürülen Hârise b. Sürakâ idi. Hibbân b. el-Arika ona bir ok atmış ve onu öldürmüştü.

Bedir'de Öldürülen Müşrikler:

Benî Abdüşems b. Abdümenaf'tan Hanzale b. Ebû Süfyân b. Harb; onu Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) öldürdü.

Bunu bana Musa b. Muhammed babasından rivayet ederek anlattı. Yine bana Yunus b. Muhammed, babasından rivayet ederek benzerini anlattı. Dedi ki: Bunu bana İbn Ebû Habîbe de anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan rivayet etti.

el-Hâris b. el-Hadramî; onu Ammâr b. Yâsir öldürdü. Bir de Âmir b. el-Hadramî; onu Âsım b. Sâbit b. Ebu'l- Aklah öldürdü. Bunu bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avn'dan rivayet etti.

Umeyr b. Ebû Umeyr; onun oğlu ve iki kölesi; Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim Umeyr b. Ebû Umeyr'i öldürdü. Bir de Ubeyde b. Saîd b. el-Âs; onu ez-Zübeyr b. el-Avvâm öldürdü. Bunu bana Ebû Hamza Abdulvahid b. Meymûn anlattı. O da Urve b. ez-Zübeyr'den rivayet etti.

(İbn Hayyaveyh dedi ki: Eski bir nüshada, "Ebû Hamza Abdulmelik b. Meymûn" şeklinde gördüm) Bunu bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den rivayet etti.

el-Âs b. Saîd; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Bunu bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Rûmân'dan rivayet etti. Ayrıca bana bunun benzerini Musa b. Muhammed, babasından rivayet ederek anlattı.

Ukbe b. Ebû Muayt; onu Resûlullah'ın (s.a.v.) emriyle Âsım b. Sâbit kılıçla es-Safrâ'da öldürdü. Bir de Utbe b. Rebîa; onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü. Şeybe b. Rebîa; onu Ubeyde b. el-Hâris yaraladı. Hamza ve Ali de onun işini bitirdiler.

el-Velîd b. Utbe b. Rebîa; onu Ali b. Ebû Tâlib (a.s.) öldürdü. Enmâr'dan olup benî Abduşşems b. Abdümenaf'ın müttefiklerinden olan Âmir b. Abdullah; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Âmir'i öldüren Sa'd b. Mu'âz idi. (Toplam) 12 kişiydiler.

Benî Nevfel b. Abdümenaf'dan el-Hâris b. Âmir b. Nevfel; onu Hubeyb b. Yesâf öldürdü. Tuayme b. Adî; onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü. İki kişiydiler.

[135] Esedoğulları'ndan Rebîa b. el-Esved; onu Ebû Dücâne öldürdü. Bunu bana Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Avn'dan rivayet ederek anlattı.

Yine bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ca'fer b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Onu (Rebîa b. el-Esved'i) öldüren Sâbit b. el-Ciz idi. el-Hâris b. Rebîa; onu Ali b. Ebû Tâlib (a.s.) öldürdü. Akîl b. el-Esved b. el-Muttalib; onu Hamza ve Ali birlikte öldürdüler. Bana Ebû Ma'şer anlattı; dedi ki: onu Ali b. Ebû Tâlib tek başına öldürdü.

Ebü'l-Bahterî; o el-Âs b. Hişam'dır. Onu Mücezzer b. Ziyâd öldürdü. Bunu bana Saîd b. Muhammed anlattı. O Umâre b. Gaziye'den, o da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan rivayet etti.

Bana Sâid b. Muhammed anlattı. O Umâre b. Gaziyye'den, o da Abbâd b. Temîm'den rivayet etti: Onu (Ebu'l-Bahteri'yi) Ebû Davud el-Mâzinî öldürdü, dedi.

Bana Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa anlattı. O da Eyüp b. Abdurrahman b. Ebû Sa'sa'dan rivayet etti: Onu Ebû Dâvud el-Mazinî öldürdü, dedi.

Bana Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O da babasından rivayet etti: Onu Ebu'l-Yeser öldürdü, dedi.

Nevfel b. Huveylid b. Esed; o İbnu'l–Adeviyye'dir. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Bunu bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Ruman'dan rivayet etti: Ayrıca bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Davud b. el-Husayn'dan rivayet ettiğini söyledi. Ayrıca bana Amr b. Ebû Âtike anlattı. O Ebu'l-Esved'den rivayet etti, (Esedoğullarından öldürülenler) beş kişiydiler.

Benî Abduddâr b. Kusay'dan en-Nadr b. el-Hâris b. Kelede; onu Ali b. Ebû Tâlib, Peygamber'in (s.a.v.) emriyle el-Üseyl'de kılıçla öldürdü. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenaf b. Abduddâr'ın mevlâsı Zeyd b. Mulays; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Bana bunu Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O da İkrime b. Mus'âb b. el-Abdî'den rivayet etti. Yine bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ya'kûb b. Utbe'den rivayet etti: Onu (Zeyd b. Mulays'ı) Bilal öldürdü, dedi.

Benî Temim b. Mürre'den Umeyr b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym; onu Ali b. Ebû Tâlib (a.s.) öldürdü. Bunu bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından rivayet etti. Osman b. Mâlik b. Ubeydullah b. Osman; onu Suheyb öldürdü. Bunu bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından rivayet etti. Toplam iki kişi idiler.

Benî Mahzûm b. Yakaza'nın Benî el-Muğîre b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm kolundan Ebû Cehil; ona Mu'âz b. Amr b. el-Cemûh ve Afra'nın iki oğlu Mu'avviz ve Avf vurdular. Abdulah b. Mes'ûd da işini bitirdi. el-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre; onu Ömer b. el-Hattâb (r.a.) öldürdü. Bunu bana İbrahim b. Sa'd anlattı. O Muhammed b. İkrime b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'dan, o Nâfi b. Cübeyr'den rivayet etti. Yine, Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Amr b. Rûmân'dan bir benzerini rivayet etti. Onların müttefikleri Yezîd b. Temîm et-Temîmî; onu Ammâr b. Yâsir öldürdü. [136] Bunu bana Abdullah b. Ebû Ubeyde babasından nakletti. Ali (a.s.)'ın öldürdüğü de söylenir. Onların müttefiklerinden Ebû Musâfi' el-Eşârî; onu Ebû Dücâne öldürdü. Harmele b. Amr b. Ebû Utbe; onu Ali öldürdü. Tüm arkadaşlarımız bunda hemfikirdir.

Benî el-Velîd b. el-Muğîre'den Ebû Kays b. el-Velîd; onu Ali (a.s.) öldürdü. Bunu bana Abdullah b. Ca'fer haber verdi. O da Ca'fer b. Amr'dan…

Benî el-Fâkihe b.el-Muğîre'den Ebû Kays b. el-Fâkihe b. el-Muğîre; onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü. İshak b. Hârice bana, "Onu Hubâb b. Amr b. el-Münzir öldürdü" dedi.

Benî Ümeyye b. el- Muğîre'den Mes'ûd b. Ebû Ümeyye; onu Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) öldürdü.

Benî Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm'um Benî Rifâa boyundan –ki o da Rifâa, Ümeyye b. Âbiddir.- Rifâa b. Ebû Rifâa; onu Sa'd b. er-Rebî' öldürdü. Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa; onu Ma'n b. Adî el-Aclânî öldürdü. Abdullah b. Ebû Rifâa; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Züheyr b. Ebû Rifâa; onu Ebû Useyd es-Sâ'idî öldürdü. Bunu bana Ubey b. el-Abbas b. Sehl, babasından nakletti. Es-Sâib b. Ebû Rifâa; onu Abdurrahman b. Avf öldürdü.

Ebu's-Sâiboğulları'ndan –o, Sayfî b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur.- es-Sâib b. Ebu's-Saîb; onu ez-Zübeyr b. el-Avvâm öldürdü. el-Esved b. Abdulesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm; onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü. Bütün arkadaşlarımız bize bunu haber verdiler. Bir de Tay kabilesinden olup onların müttefiki olan iki kişi: onlardan biri Amr b. Süfyân; onu Yezid b. Rukayş öldürdü. Onun kardeşi Cebbâr b. Süfyân; onu Ebû Bürde b. Niyâr öldürdü.

Benî İmrân b. Mahzûm'dan Hâciz b. es-Saîb b. Uveymir b. Âiz; onu Ali b. Ebû Tâlip öldürdü. Uveymir b. Âiz b. İmrân b Mahzûm; onu en-Nu'mân b. Ebû Mâlik öldürdü. Toplam 19 kişi idiler.

Benî Cumah b. Âmir b. Husays'tan Ümeyye b. Halef; onu Hubeyb b. Yesâf ve Bilal birlikte öldürdüler. Bana İbn Ebû Tuvâle haber verdi. O da Hubeyb b. Abdurrahman'dan rivayet etti. Ayrıca Muhammed b. Sâlih haber verdi. O da Âsım b. Ömer'den ve Yezîd b. Rûmân'dan bu şekilde naklettiler.

[137] Bana Ubeyd b. Yahya anlattı. O da Mu'âz b. Rifâa b. Râfi'den rivayet ederek; Ümeyye'yi, Rifâa b. Râfi b. Mâlik öldürdü, dedi. Ali b. Ümeyye b. Halef; onu Ammâr b. Yâsir öldürdü. Evs b. el-Mi'yer[530] b. Levzân; onu Osman b. Maz'ûn ve Ali b. Ebû Tâlib birlikte öldürdüler.

[530] Aslında "el-Müğîre", "el-Mi'ber" şeklinde de okunuşları vardır. **Belâzürî**, Vâkıdî'den *Ensâbü'l-Eşrâf*, C. 1, s.300.

Bana Kudâme b. Musa anlattı. O da Aişe bt. Kudâme'den nakledip; onu Osman b. Maz'ûn öldürdü, dedi. Münebbih b. el-Haccâc; onu Ebu'l-Yeser öldürdü. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.)'in öldürdüğü de söylenir. Ebû Useyd es-Sâidî öldürdü de denir.

Bana Übey b. Abbas babasından nakletti. O da Ebû Üseyd'den "Münebbih b. el-Haccâc'ı ben öldürdüm" dediğini aktardı. Nübeyh b. el-Haccâc; onu Ali b. Ebû Tâlib (a.s.) öldürdü. el-Âs b. Münebbih; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Ebu'l-Âs b. Kays b. Adiy b. Sa'd b. Sehm; onu Ebû Dücâne öldürdü. Bana Ebû Ma'şer anlattı. O da arkadaşlarından rivayet etti; dediler ki: onu Ali (a.s.) öldürdü.

Yine bunu bana Ali'nin mevlâsı Hafs b Ömer b. Abdullah b. Cübeyr anlattı. Âsım b. Ebû Avf b. Dubeyre b. Sâid b. Sa'd; onu Ebû Dücâne öldürdü. Hepsi 7 kişiydi.

Benî Âmir b. Lüey'in Mâlik b. Hısl boyundan Muâviye b. Abdükays; onların müttefiydi; onu Ukkâşe b. Mihsan öldürdü. Yine Kelp kabilesinden onların müttefiki Ma'bed b. Vehb; onu Ebû Dücâne öldürdü.

Bunu bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Yahya'nın kardeşi olan Sa'd b. Sâid'den rivayet etti. Yine bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ya'kûb b. Utbe'den... Yine bana Muhammed b.Salih anlattı. O da Âsım'dan rivayet etti. Ma'bed b. Vehb'i Ebû Dücâne öldürdü, dedi. Öldürülenlerin tamamı 49 kişidir. Mü'minlerin emiri Ali (a.s.)'ın öldürdüğü ve öldürülmesine ortak olduğu 22 kişidir.

Kureyş ve Ensârdan Bedir'e Katılanların İsimleri:

Kureyş'ten olanlar (Muhacirler)

Bizzat savaşa katılan veya orada olmadığı halde Resûlullah'ın (s.a.v.) kendilerine ganimetten pay verdiği kimselerin sayısı 313'tür.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Urve'den rivayet ettiğini söyledi. Yine bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Davud b. el-Husayn'dan, o da İkrime'den rivayet etti. Yine bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Âsım b. Ömer ve Yezid b. Rûmân'dan rivayet etti. Yine bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından şunu aktardı: Bedire katılmadıkları halde Resûlullah'ın (s.a.v.) kendilerine ganimetten pay verdiği sekiz kişi idi.

[138] Bana Süleyman b Bilâl anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti. Bedir'e kölelerden 20 kişi katıldı.

Bana Abdullah b Ca’fer anlattı. Dedi ki: Abdullah b. Hasan'ı şöyle derken işittim: “Bedir’e sadece Kureyşliler ve Ensâr veya Kureyş’in müttefikleri ile Ensâr’ın müttefikleri ve köleleri katıldı.”

Hâşimoğulları’ndan faziletli ve mübarek Allah’ın Resûlü Muhammed (s.a.v.), Hamza b. Abdulmuttalib, Ali b. Ebû Tâlib, Zeyd b. Hâris’e, Hamza’nın iki müttefiki Ebû Mersed Kennâz b. el-Husayn el-Ganevî ve Mersed b. Ebû Mersed, Peygamberin (s.a.v.) kölesi Enese ve Ebû Kebşe. Yine Resûlullah’ın (s.a.v.) kölesi Şükran Bedir'de bulundu. Fakat Peygamber (s.a.v.) ona hisse ayırmadı. Kendisi esirlere bakmakla yükümlüydü. Esir sahibi olan herkes ona bir şeyler verdi. Böylece onun hissesine düşen, diğerlerinin hissesine düşenden daha fazlaydı. Şükran hariç sekiz kişiydiler. Kebşe Peygamber’in (s.a.v.) kölesiydi.

Bana Abdulazîz b Muhammed anlattı. O Ca’fer b. Muhammed'den, o da babasından şuna rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Ca’fer b. Ebû Tâlib'in hissesini ve ücretini ayırdı. Fakat arkadaşlarımız bundan söz etmediler. Kitabın başında da onun ismi geçmiyor.

Benî el-Muttalib b. Abdümenaf’tan Ubeyde b. el-Hâris b. Abdulmuttalib b. Abdümenaf, et-Tufeyl b. el-Hâris b Abdulmuttalib ve Mistah b. Üsâse b. Abbâd b. Abdulmuttalib, dört kişiydiler.

Benî Abduşems b. Abdümenaf’tan Osman b. Afvân b. Ebu’l-Âs b. Ümeyye b. Abduşems (r.a.) –Bedir’e katılmadı. Osman Peygamber’in (s.a.v.) kızı Rukayye’nin hastalığı sebebiyle savaştan geri kaldı. Resulullah (s.a.v.) onun payını ve ücretini ayırdı. Herkes bunu zikretmiştir. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî’a, Huzeyfe’nin kölesi Sâlim, onların müttefiklerinden olan Benî Ganm b. Dûdân kabilesinden Abdullah b. Cahş b. Riâb, Ukkâşe b Mihsan, Sinan b. Ebû Sinân b. Mihsan, Şücâ b. Vehb ve Utbe b. Vehb. Bir de Rebî’a b. Eksem, Yezîd b. Rukayş ve Muhriz b. Nadle b. Abdullah vardı.

Onların müttefikleri olan Benî Süleym kabilesinden Mâlik b. Amr, Midlâc b. Amr ve Sakkâf b. Amr da vardı. Yine onların müttefikleri olan Tay kabilesinden Suveyd b. Mahşî vardı.

Bunu bana Ebû Ma’şer ve İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ca’fer ez-Zührî, bana Süveyd b. Mahşî’nin, Erbed b. Humeyra olduğunu ve “Ebû Mahşî” olarak künyelendiğini, ayrıca Benî Esed b. Huzeyme kabilesinden olduğunu iddia etti.

Bize arkadaşlarımızdan bazıları şunu haber verdiler. el-Âs'ın kölesi Subeyh Bedir için hazırlandı; fakat hastalandı. [139] Ebû Seleme b. Abdulesed onu devesine bindirdi. Sonra Peygamber (s.a.v.) ile birlikte bütün savaşlara katıldı. Subehy hariç sayıları 16'dır.

Benî Nevfel b. Abdümenaf'dan; Utbe b. Gazvân b. Câbir b. Üheyb b. Nüseyb b. Mâlik b. el-Hâris b. Mâzin b. Mansûr b. İkrime. Onun kardeşi Süleym'dir. Benî Mâzin'den de Utbe b. Gazvân'ın kölesi Hubâb vardı. 2 kişiydiler.

Benî Esed b. Abduluzza'dan; ez-Zübeyr b. el-Avvâm, onların müttefiki Hâtıb b. Ebû Belte'a ve Hâtıb'ın kölesi Sa'd. 3 kişiydiler.

Benî Abd b.Kusay'dan; Tüleyb b. Umeyr b. Vehb. Bunu bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da İsmail b. Muhammed ve Muhammed b. Abdullah b. Âmr'dan rivayet etti. Yine bunu bana Kudâme b. Musa rivayet etti. O da Âişe bt. Kudâme'den rivayet etti.

Benî Abduddâr b. Kusay'dan; Mus'âb b. Umeyr ve Suveybit b. Harmele b. Mâlik b. Umeyle b. Essebbâk b. Abdüddâr b. Kusay. 2 kişiydiler.

Benî Zühre b. Kilâb'dan; Abdurrahman b. Avf b. Abdulhâris b. Zühre, Sa'd b. Ebû Vakkâs b. Uheyb b. Abdümenaf b. Zühre ve Umeyr b. Ebû Vakkâs.

Onların müttefiklerinden Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelî, el-Mikdât b. Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rebî'a b. Sümâme b. Matrûd b. Züheyr b. Sa'lebe b. Mâlik b. eş-Şerîd b. Fe's b. Züreym b. el-Kayn b. Ehûd b. Behrâ. Kendisine el-Mikdâd b. Esved b. Abdüyeğus b. Abd b. el-Hâris b. Zühre denilen kişi oydu. Bir de Ümmü Sibâ bt. Enmâr'ın kölesi Habbâb b. el-Eret b. Cendele b. Sa'd b. Huzeyme b. Ka'b b. Sa'd vardı. Habbâb'ın nesebini bana Musa b. Ya'kûb b. Abdullah b. Vehb b. Zem'a haber verdi. O da Urve'nin yetimi olan Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdurrahman b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza'dan rivayet etti.

Arabistan bölgesinden; Mes'ûd b. Rebî ve Huzâa'dan "Zü'l-yedeyn" denilen Umeyr b. Abdü Amr b. Nadle b. Gubşân b. Süleym b. Mâlik b. Efsâ vardı. Bunlar da 8 kişi idi.

Teymoğulları'ndan; Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) vardı. Asıl adı Abdullah b. Osman b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym'dir. Talha b. Ubeydullah (r.a.); Resûlullah (s.a.v.) onun payını ve ücretini ayırmıştı. Bilal b. Rebâh, Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre ve Süheyb b. Sinan. Hepsi 5 kişiydiler.

Benî Mahzûm b. Yakaza'dan; Ebû Seleme b. Abdulesed b. Hilal b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm, Şemmâs b. Osman b. eş-Şerîd, Erkam b. Ebu'l-Erkam, Ammâr b. Yâsir ve Huzâ'dan olup onların müttefiki olan Mu'attib b. Avf el-Hamrâ. Beş kişiydiler.

[140] Benî Adî b. Ka'b'tan; Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abduluzza b. Riyah, Zeyd b. el-Hattâb ve Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl. Peygamber (s.a.v.) kervanı takip etmek üzere onu ve Talha'yı görevlendirmişti. Bu yüzden onun payını ve ödülünü takdir etti. Bir de Amr b. Sürâka b. el-Mu'temir b. Enes b. Ezad b. Riyah vardı.

Benî Sa'd b. Leys'ten olup, onların müttefiki ve Bedir'de şehit olan Âkil b. Ebu'l-Bukeyr, er-Recî gününde öldürülen Hâlid b. Ebu'l-Bukeyr, İyâs b. Ebu'l-Bukeyr, Âmir b. Ebu'l-Bukeyr ve Ömer'in Yemenli kölesi olan Mihca vardı. Yine onların müttefiki Havlî ve oğlu, Âmir b. Rebîa el-Anzî (Anz, Rebia'nın bir boyudur.) ve müttefikleri Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî. Onlar da 13 kişiydiler.

Benî Cumah b. Âmr'dan; Osman b. Maz'ûn, Kudâme b. Maz'ûn, Abdullah b. Maz'ûn ve es-Sâib b. Osman b. Maz'ûn. Bir de Ma'mer b. el-Hâris vardı. Beş kişiydiler.

Benî Sehm b. Amr'dan; Huneys b. Huzâfe b. Kays vardı. Benî Mâlik b. Hısl'dan; Abdullah b. Mahreme b. Abduluzza ve Abdullah b. Süheyl b. Amr vardı. Abdullah müşriklerle birlikte gelmişti, sonra Müslümanların tarafına geçti. Bir de Vehb b. Sa'd b. Ebû Serh vardı.

Bunu bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî'den, dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o da İkrime'den rivayet etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da İsmâil b. Muhammed'den rivayet etti. Ebû sebre b. Ebû Rühm ve Süheyl b. Amr'ın kölesi Umeyr b. Avf da vardı. Ayrıca Yemenli olup onların müttefiki olan Sa'd b. Havle vardı. Yine Hâtıb b. Amr b. Abdüşems b. Abduvüd de vardı. Bunu bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Abdurabbihi b. Sâid'den, o da Muhammed b. Amr b. Atâ'dan bunu rivayet etti. Onlar Hâtıb'ın dışında 6 kişiydiler.

Bana Atâ b. Muhammed b. Amr b. Atâ anlattı. O da babasından; dedi ki: Abdullah b. Süheyl babasıyla birlikte yola çıkmışlardı. Çıktıklarında Süheyl oğlunun kesinlikle kendi dini üzere olduğundan şüphe etmiyordu. Yaklaştıklarında Abdullah b. Süheyl ayrıldı; nihayet savaştan önce Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Buna babası çok öfkelendi ve Süheyl şöyle dedi: "Allah bu durumu hem benim; hem de onun için hayırlı kılsın."

Benî el-Hâris b. Fihr'den; Ebû Ubeyde -asıl adı Amr b. Abdullah b. el-Cerrâh'tır- ve Safvân b. Beydâ, Süheyl b. Beydâ, İyâd b. Züheyr, Ma'mer b. Ebû Serh ve Amr b. Ebû Âmr vardı. Onlar Dabbeoğullar'ındandır. Onlar 6 kişiydiler.

Bana Nâfi b. Ebû Nâfî Ebu'l-Hussyb ve İbn Ebû Sebre naklettiler. Onlar Hişam b. Urve'den, o da babasından rivayet edip [141] dedi ki: Bedir günü Kureyş'in paylarının toplamı 100 idi. Bana Musa b. Muhammed babasından naklederek dedi ki: Kureyş (Müslümanları) 86 kişi idi. Ensâr ise 227 kişi idi.

Bana Abdurrahman b. Abdulazîz anlattı. O Ebu'l-Huveyris'ten, o da Muhammed b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Kureyşli Müslümanlar 73 kişiydi. Ensâr ise 240 kişiydi.

Ensârdan Savaşa Katılanlar:

Ensâr'ın Benî Abdul Eşhel kabilesinden Sa'd b. Mu'âz b. en-Nu'mân b. İmriu'l-Kays b. Zeyd b. Abdul eEşhel, Amr b. Mu'âz b. en-Nu'mân, el-Hâris b. Evs b. Mu'âz b. en-Nu'mân ve el-Hâris b. Enes b. Râfî b. İmriu'l-Kays.

Benî Abd b. Ka'b b. Abdul Eşhel b. Z'ûra'dan Sa'd b. Mâlik b. Abd b. Ka'b, Seleme b. Selâme b. Vakaş, Abbâd b.Bişir b. Vakaş, Seleme b. Sâbit b. Vakaş ve Râfî b. Yezîd b. Kürz b. Seken b. Z'ûra b. Abdul Eşhel vardı. Bir de el-Kavâkli'den Benî Hârise boyundan olup onların anlaşmalısı olan el-Hâris b. Hazeme b. Adî b. Ebû Ganm b. Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf vardı. Onun evi onların yanındaydı. Yine Benî Hârise'den Muhammed b. Mesleme b. Hâlid b. Adî b. Mecde'a b. Hârise b. el-Hâris vardı. Ayrıca Seleme b. Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecde'a vardı.

Hicretin on dördüncü yılında Ebû Ubeyd, Köprü vakasında öldürüldü. Belî kabilesinden olup yine onların anlaşmalarından olan Ebu'l-Heysem b. et-Teyyihân ve Ubeyd b. et-Teyyihân vardı. Bir de Abdullah b. Sehl. Toplam 15 kişi idiler.

Benî Hârise b. el-Hâris b. Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs'den Mes'ûd b. Abdu Sa'd b. Âmir b. Adî b. Cüşem b. Mecdea b. Hârise ve Ebû Abs b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise vardı. Belî'den olup onların müttefiklerinden olan Ebû Bürde b. Niyâr da vardı. Toplam üç kişiydiler. Bana Abdulmecîd b. Ebû Abs anlattı. O da babasından rivayet etti. Yine bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Âsım b. Ömer'den, o da Mahmûd b. Lebîd'den benzerini rivayet etti. Râvi Abdulmecîd b. Ebû Abbas b. Muhammed b. Ebû Abs b. Cebr'dir.

Benî Zafer'den Sevâd b. Ka'b'tan Katâde b. en-Nu'mân b. Zeyd ve Ubeyd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd.

Benî Rizâh b. Ka'b'tan; Nasr b. el-Hâris b. Abdu Rizâh b. Zafer b. Ka'b vardı. Onların müttefiki Belî'den iki kişi; Abdullah b. Tarık b. Mâlik b. Temîm b. Şu'be b. Sa'dullah b. Ferân [142] b. Belî b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa da vardı. Er-Reci'de öldürüldü. Bir de onun anneden kardeşi olan Mu'attib b. Ubeyd b. Ünâs b.Teym b. Şu'be b. Sa'dullah b. Ferân b. Belî b. Amr b. el-Hâf b.Kudâa vardı. Tamamı sekiz kişiydi.

Bunu bana Abdulmecîd b. Ebû Abs anlattı. O da babasından rivayet etti. Ayrıca bana Muhammed b. Sâlih de anlattı. O Âsım b. Ömer'den, o da Mahmûd b. Lebîd'den rivayet ettiler. Yine bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan bir benzerini nakletti.

Benî Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf'tan Mübeşşir b. Abdul Münzir b. Zenber vardı. Bedir'de şehit oldu. Yine Rifâa b. Abdul Münzir Sa'd b. Ubâde b. en-Nu'mân b. Kays b. Amr b. Ümeyye b. Zeyd b. Ümeyye, Uveyn b. Saîde, Râfî b. Ancede (annesinin ismi ancede idi.), Ubeyd b. Ebû Ubeyd, Sa'lebe b. Hâtıb vardı.

Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir, Resûlullah (s.a.v.) Ebû Lübâbe'yi yerine vekil olarak Medine'de görevlendirmiş, onun payını ve ücretini ayırmış ve onu er-Revhâ'dan geri çevirmişti. Yine el-Hâris b. Hâtıb vardı. Resûlullah (s.a.v.) onu da er-Revhâ'dan geri çevirmiş ve payını ve ücretini ayırmıştı. Onlar da 9 kişi idiler.

Benî Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf'dan Âsım b. Sâbit b. Kays ve Kays Ebu'l-Aklah vardı. Künyesi İbn İsme b. Mâlik b. Ümeyye b. Dubey'a'dır. Er-Recî'de öldürülmüştür. Yine onun çocuklarından olan Şair el-Ahvas, Mu'attib b. Kuşeyr b. Müleyl b. Zeyd b. el-Attâf ve Ebû Müleyl b. el-Ez'ar b. Zeyd b. el-Attâf vardı. Bunun zürriyeti devam etmemiştir. Bir de Umeyr b. Ma'bed b. el-Ez'ar vardı. Onun zürriyeti devam etmemiştir. Bir de Sehl b. Huneyf b. Vâhib b. Ukeym b. el-Hâris b. Sa'lebe vardı. 5 kişiydiler.

Benî Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik b. Amr b. Avf'dan Üneys b. Katâde b. Rebîa b. Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd b. Zeyd; Uhud'da şehit edildi. Kendisi Hansâ bt. Hızâm'ın kocasıydı. Fakat soyu devam etmemiştir.

Onların müttefiklerinden Ma'n b. Adî b. el-Ced b. el-Aclânî; Yemâme gününde şehit olmuştur. Rib'î b. Râfî ve Sâbit b. Akrem. Tulayha gününde şehit olmuştur.

Abdulah b. Seleme b. Mâlik el-Hâris b. Adî b. el-Ced b. el-Aclân; soyu devam etmemiştir.

Âsım b. Adî b. el-Ced b. el-Aclân Bedir'e çıktı, fakat Peygamber (s.a.v.) onu geri çevirdi. Payını ve ücretini ayırdı. Mescid-i Dırâr ile ilgili olarak duyduğu bir şeye kadar da ona güvenmeye devam etti. Sübeyte bt. Yeâr'ın kölesi Sâlim; Yemâme günü şehit edilmiştir.

Bana Eflah b. Sa'd anlattı. O Saîd b. Abdurrahman b. Rukayş'tan, o da Ebu'l-Bedah b. Asım'dan bunu bana rivayet etti. 8 kişiydiler.

Benî Sa'lebe b. Amr b. Avf'tan, Abdullah b. Cübeyr b.en-Nu'mân; Resûlullahın Uhud gününde okçulara tayin ettiği emîr olarak Uhud'da şehit edildi. Âsım b. Kays, Ebû Dayyâh b. Sâbit, [143] Ebû Hanne (Bedir'de Ebû Hanne yoktu.), Sâlim b. Umeyr –Sâlim, el-Bekkâin[531] diye bilinenlerden birisidir. el-Hâris b. en-Nu'mân b. Ebû Hazme[532] ve Havvât b. Cübeyr b. en-Nu'mân. Havvât er-Revhâ'da yaralanmıştı. Bana Abdulmelik b. Süleyman anlattı. O Havvât b. Salih'ten, o da babasından bunu bana rivayet etti. 8 kişiydiler.

Benî Cahcabâ b. Külfe b. Avf b. Amr b. Âvf'tan, el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Cülâh b. Hâriş b. Cahcabâ b. Küfle; el-Münzir'in soyu devam etmemiştir. Ancak Uhayha'nın başkasında soyu devam etmiştir. Benî Üneyf'ten olup onların müttefiklerinden olan Ebû Ukayl b. Abdullah b. Sa'lebe b. Beyhân vardı. Adı Abduluzza idi. Resûlullah (s.a.v.) ona "Abdurrahman Adüvvü'l-Evsan" (putların düşmanı Abdurrahman) adını koymuştu. Yemâme savaşında şehit edildi. Şeceresi Ebû Ukayl b. Abdullah b. Sa'lebe b. Beyhân b. Âmir b. Uneyf b. Cüşem b. Abdullah b. Teym b. Yerâş b. Âmir b. Ubeyle b. Kasmîl b. Ferân b. Belî b. Amr b. el-Hâf b. Kudâ'a şeklindedir. 2 kişiydiler.

Benî Ganm b. Esselm b. İmriu'l-Kays b. Mâlik b. Evs b. Hârise'den Sa'd b. Hayseme; Bedir'de şehit edildi. el-Münzir b. Kudâme, Mâlik b. Kudâme, İbn Arfece ve Benî Ganm b. Esselm'in mevlâsı Temim. 5 kişiydiler.

Buraya kadar saydıklarımız Evs'tendir.

Benî Muâviye b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf'dan Câbir b Atîk b. el-Hâris b Kays b. Heyşe b. el-Hâris b. Muâviye vardı. Bir de Müzeyne kabilesinden olup onların müttefiki Mâlik b. Sâbit b. Nümeyle, yine Belî kabilesinden olup onların müttefiki

[531] Bunlar, Tebük Seferi'ne katılmak istedikleri halde binekleri olmayan ve kendilerine binek bulunamadığından dolayı sefere katılamadıkları için ağlayan kimselerdir. (Musa K. **Yılmaz**, s.215)

[532] حزمة,حذمة , حدمة şeklinde de okunmuştur. İbn **Sa'd**, et-Tabakât, C. III, s.45.

Nu'mân b. Asar ve el-Hâris b. Kays b. Heyşe b. el-Hâris b. Ümeyye vardı. Bu sondakinin katıldığı kesin değildir.

Benî Mâlik b. en-Neccâr b. Amr b el-Hazrec'den, Benî Ganm b. Mâlik boyunun Benî Sa'lebe b. Abdu Avf b. Ganm kolundan Ebû Eyyûb vardı.[533] İsmi Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb b. Sa'lebe idi. Muâviye zamanında Rum diyarında öldü.

Benî Useyra b. Abduavf'tan Sâbit b Hâlid b. en-Nu'mân b. Hansâ b. Useyra vardı.

Benî Amr b. Abdu Avf'tan Umâre b. Hazim b. Zeyd ve Suraka b. Ka'b b. Abduluzza b. Gaziyye b. Amr b. Abd vardı.

[144] Benî Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganm b. Mâlik'ten Hârise b. en-Nu'mân ve Süleym b. Kays b Kaht vardı. Kaht'ın ismi, Hâlid b. Kays b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganm idi.

Benî Âiz b. Sa'lebe b. Ganm'dan Süheyl b. Râfî b. Ebû Âmr b. Âiz b. Sa'lebe b. Ganm ve Adî b. Ebu'z-Zağbâ vardı. Ebu'z-Zağba'nın ismi Sinan b. Subey b. Sa'lebe b. Rebîa b. Büdeyl b. Sa'd b. Adî b. Nasr b. Kâhil b. Nasr b. Mâlik b. Gatafan b. Kays b. Cüheyne'dir. 8 kişiydiler.

Benî Zeyd b. Sa'lebe b. Ganm'dan Mes'ûd b. Evs b. Zeyd, Ebû Huzeyme b. Evs b. Asram b. Zeyd b. Sa'lebe ve Râfi b. el-Hâris b. Sevâd b. Zeyd b. Sa'lebe. 3 kişiydiler.

Benî Sevâd b. Mâlik b. Ganm b. Avf'tan Avf, Mu'avviz ve Mu'âz; bunlar el-Hâris b. Rifâa b.Sevâd ve Afra'nın çocuklarıdır. Afra Ubeyd b. Sa'lebe'nin kızıdır. Bir de Nuaymân b. Amr b. Rifâa b. el-Hâris b. Sevâd, Âmir b. Muhalled b. Sevâd, Abdullah b. Kays b. Hâlid b. Halede b. el-Hâris b. Sevâd, Amr b. Kays b. Sevâd, Kays b. Amr b. Kays b. Zeyd b. Sevâd ve Sâbit b. Amr b. Zeyd b. Adî b. Sevâd vardı. Ayrıca onların müttefi Huleyfe ve kendisine Vedia b. Amr b. Cürâd b. Yerbû' b. Tuhayl b. Amr b. Ganm b. er-Rebia b. Rüşdân b. Kays b. Cüheyne denilen bir adam daha vardı.

Bana Abdullah b. Ebû Ubeyde babasının şöyle dediğini nakletti: Mu'âvviz b. Afra'nın kızı er-Rübeyyia'dan işittim; şöyle diyordu: "el-Hâris b. Rifâa'nın kölesi Ebu'l-Hamra Bedir'e katılmıştır." Dedi ki: Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da bana Dâvud b. el-Husayn'dan bunun benzerini rivayet etti. Ebu'l-Hamra ile birlikte toplam on iki kişi idiler. Benî Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr'dan olup Bedir'e katılanların toplam sayısı, Ebu'l-Hamra ile beraber 23 idi.

[533] İstanbul muhasarasında şehit olan Ebû Eyyüb el-Ensârî'dir. (Musa K. **Yılmaz,** s.216)

Benî Âmir b Mâlik b. en-Neccâr'ın, Benî Amr b. Mebzûl boyundan, Benî Atik b. Amr b. Mebzûl kolundan Sa'lebe b. Amr b. Mihsan b. Amr b. Atîk, Sehl b. Atîk b. en-Nu'mân b. Amr b. Atîk ve el-Hâris b. Sımme b. Amr b. Atîk vardı. el-Hâris er-Revhâ'da yaralandı; Resûlullah (s.a.v.) onun payını ve ücretini ayırdı. el-Hâris Bi'ru Mâ'ûne'de şehit edildi. Bunu bana bütün arkadaşlarımız anlatmıştır. Onlar 3 kişiydiler.

Benî Amr b Mâlik'in -Onlar Hudeyleoğulları'dır.- Sonra, Benî Kays b. Ubeyd b. Zeyd b. Rifâa b. Muâviye b. Amr b. Mâlik boyundan Übey b. Ka'b b. Kays b. Ubeyd ve Enes b. Mu'âz b. Enes b. Kays b. Ubeyd vardı. 2 kişiydiler. Benî Adî b. Amr b Mâlik b. en-Neccâr'dan Evs b. Sâbit b. el-Münzir b. Harâm -Hassân b. Sâbit'in kardeşi- ve Ebû Şeyh vardı. Ebû Şeyh'in ismi, Ubey b. Sâbit b. el-Münzir b. Harâm b. Amr idi. Bir de Ebû Talha, Ebû Talha'nın ismi Zeyd b. Sehl b. el-Esved b. Harâm idi. 3 kişiydiler.

Benî Adî b. en-Neccâr'dan Hârise b. Surâka b. el-Hâris b. Adî b. Mâlik vardı. Bedir'de öldürüldü. Bir de Amr b. Sa'lebe b. Vehl b.Adî b. Mâlik b. Adî vardı. Amr'ın künyesi Ebû Hakîme idi. Bir de Selît b. [145] Kays b. Amr b. Ubeyd b. Mâlik b. Adî b. Âmir ve Ebû Selît vardı. Bunun ismi Useyra b. Amr b. Âmir b. Mâlik idi. Uhud'da şehit edildi. Amr'ın künyesi Ebû Hârice b. Kays b. Mâlik b. Adî b. Âmir b. Hansâ b. Amr b. Mâlik b. Adî b. âmir idi. Bir de Âmir b. Ümeyye b. Zeyd b.el-Hashâs b. Mâlik b. Adî b.Âmir, Muhriz b. Âmir b. Mâlik b. Adî b. Âmir b. Ganm b. Adî ve Sâbit b. Hansâ b. Amr b. Mâlik b. Adî b. Âmir vardı. Uhud'da şehit edilmiştir. Bir de Belî kabilesinden olup onların müttefiki olan Sevâd b. Gaziyye b. Üheyb vardı. 8 kişiydiler.

Benî Harem b. Cündüb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dan, Kays b. es-Seken b. Kays b. Zeyd b. Harâm vardı. Kays'ın künyesi Ebû Zeyd idi. Bir de Ebu'l-A'ver Ka'b b. el-Hâris b. Cündüb b. Zâlim b. Abs b. Harâm b. Cündüb Süleym b. Milhan ve Harâm b. Milhân b Hâlid b. Zeyd b. Harâm vardı. 5 kişiydiler.

Benî Mâzin b. en-Neccâr'ın, Benî Avf b. Âmir b. Avf b.Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin boyundan Kays b. Ebû Sa'sa'a vardı. Kays'ın adı Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzûl idi. Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdullah b. Abdurrahman'dan şunu rivayet etti: Peygamber (s.a.v.) Kays b. Sa'sa'a'yı piyadelerin başına geçirmişti. Bir de Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Ganm b. Mâzin vardı. O, Peygamber (s.a.v.)'in Bedir günü ganimetlerden sorumlu memuruydu. Bir de Benî Esed kabilesinden olup onların müttefiki Usaym vardı. 3 kişiydiler.

Benî Hansâ b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin'den Umeyr vardı; künyesi Ebû Dâvud b. Âmir b. Mâlik b. Hansâ idi. Bir de Sürâka b. Amr b. Atiyye b. Hansâ b. Mebzûl vardı. 2 kişiydiler.

Benî Sa'lebe b. Mâzin'den Kays b. Muhalled b. Sa'lebe b. Sahr b. Habîb b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Mâzin vardı.

Benî Dinâr b. en-Neccâr'ın, Benî Mes'ûd b. Abdul Eşhel b. Hârise b. Dinâr boyundan en-Nu'mân b. Abdi Amr b. Mes'ûd b. Abdul Eşhel, ed-Dahhâk b. Abdu Amr b. Mes'ûd b. Abdul Eşhel ve Süleym b. el-Hâris b. Sa'lebe vardı. Süleym, Abdu Amr'ın iki oğlu olan en-Nu'mân ve ed-Dahhâk'ın anne bir kardeşleridir. Bir de Ka'b b. Zeyd vardı. Ka'b Bi'ru Ma'ûne gününde öldürülenler arasından yaralı olarak çıkarıldı ve Hendek savaşında şehit edildi. Bir de Câbir b. Hâlid b. Abdul eşhel b. Harise ve Sâid b. Süheyl b. Abdul eşhel b. Hârise b. Dinâr vardı.

Benî Kays b. Mâlik b. Ka'b b. Hârise b. Dinâr'dan da Ka'b b. Zeyd b. Mâlik ve Büceyr b. Ebû Büceyr vardı. Büceyr onların anlaşmalısı idi. Onlar 8 kişiydiler.

[146] Benî el-Hâris b. el-Hazrec'in, Benî İmruü'l-Kays b. Sa'lebe boyundan Sa'd b. Rebî b. Amr b. Ebû Züheyr b. Mâlik b. İmruü'l-Kays vardı. Uhud'da şehit edildi. Bir de Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe İmruü'l-Kays vardı. Abdullah Mu'te'de şehit edildi.

Bir de Hallâd b. Süveyd b. Sa'lebe b. Amr b. Hârise b. İmruü'l-Kays vardı. Hallâd, Benî Kurayza gününde şehit edildi. Bir de Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr b. Mâlik vardı. Hârice, Ebû Bekir'in kayınpederi idi. Hârice'nin kızı Ebû Bekir'in eşiydi. Hârice b. Zeyd Uhud'da şehit edildi. 4 kişiydiler.

Benî Zeyd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec'ten Beşîr b. Sa'd b. Sa'lebe b. Cülas vardı. Aynü'-Temr gününde Hâlid b. el-Velîd ile birlikte şehit edildi. Bir de Subey b. Kays b. Aye b. Ümeyye b. Âmir b. Adî b. Ka'b b. el-Hazrec, Ubâde b. Kays b. Mâlik, Simâk b. Sa'd, Abdullah b Umeyr ve Yezîd b. el-Hâris b. Kays b. Mâlik b. Ahmer b. Hârise b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec vardı. Ona, Füshum denilirdi. 6 kişiydiler.

Benî Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec ve onun ikiz kardeşi olan Zeyd b el-Hâris b. el-Hazrec'ten, Hubeyb b. Yesâf b. İnebe b. Amr b. Hadic b. Âmir b. Cüşem ve Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe b. Abdu Rabbih b. Zeyd b. el-Hazrec ve el-Hâris vardı. Abdullah b. Zeyd kendisine ezan rüyası gösterilen kimsedir. Bir de onun kardeşi Hureys b. Zeyd vardı. Bunu bana Şu'ayb b. Ubâde anlattı. O Beşîr b. Muhammed'den, o da

babasından şöyle rivayet etti. Hureys Bedir'e katılmıştır. Bizim arkadaşlarımız da bu görüştedir. Bir de Süfyân b. Bişr vardı; 5 kişiydiler.

Benî Cudâre b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec'ten Temîm b. Yeâr b. Kays b. Adî b. Ümeyye b. Cüdâre, yine Benî Cüdâre'den Abdullah b. Umeyr, Yezid b. Müzeyyen ve Abdullah b. Urfuta vardı. 4 kişiydiler.

Benî Ebcer b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec'ten sadece Abdullah b. er-Rebî b. Kays b. Abbâd b. el-Ebcer vardı.

Benî Avf b. el-Hazrec'in, Benî Ubeyd b. Mâlik b. Sâlim b. Ganm b. el-Hazrec boyundan -ki bunlara Benî el-Hubla (hamile) de denir. Çünkü Sâlim'in karnı büyüktü. Bu yüzden onlara el-Hublâ denirdi.- Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik -İbn Selûl- vardı. Es-Selûl bir kadın olup Ubey'in annesi idi. Bir de Evs b. Havlî b. Abdullah b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik vardı. 2 kişiydiler.

Benî Cez'i b. Adî b. Mâlik b. Sâlim b. Ganm'dan, Zeyd b. Vedîa b. Amr b. Kays b. Cez'in, [147] Rifâa b. Amr b. Zeyd b. Sa'lebe b. Mâlik b. Sâlim b. Ganm ve Yemenli olup onların müttefiklerinden Âmir b. Seleme b. Âmir b. Abdullah vardı.

Bir de Benî Abdullah b. Gatafân boyundan olup onların müttefiki Ukbe b. Vehb b. Kelede vardı. Bir de Ma'bed b. Abbâd b. Kaş'ar b. el-Kadn b. Sâlim b. Ganm vardı. Künyesi Ebû Hamîse idi. Yine onların bir müttefiki Asım b. el-Ukeyr vardı. 6 kişiydiler.

Benî Sâlim b. Amr b. Avf b. el-Hazrec'in, Benî el-Aclân b. Ganm b. Sâlim boyundan; Nevfel b. Abdullah b. Nadle b. Mâlik b. el-Aclân, Gassân b. Mâlik b. Sa'lebe b. Amr b. el-Aclân, Müleyl b. Vebre b. Hâlid b. el-Aclân ve İsmet b. el-Husayn b. Vebre b. el-Aclân vardı. 4 kişiydiler.

Benî Esram b. Fihr b. Ganm b. Sâlim'den; Ubâde b. es-Sâmit b. Esram ve kardeşi Evs b. Sâmit vardı.

Benî Da'd b. Fihr b. Ganm'dan; en-Nu'mân b. Mâlik b. Sa'lebe b. Da'd vardı. O, kendisine "Kavkal" denilen kişiydi.

el-Vâkıdî dedi ki: Ona Kavkal denilmesinin sebebi, bir adam kendisine sığındığı zaman ona, "Yesrib'in en yüksek tepesine çık ve en aşağısına in; sen güvendesin" derdi. Bu yüzden ona Kavkal adı verilmişti.

Benî Kuryûş b.Ganm b. Sâlim'den; Ümeyye b. Levzân b. Sâlim b. Sâbit b. Hezzâl b. Amr b. Kuryûş b. Ganm vardı. Benî Da'd'tan iki adam vardı.

Benî Mardaha b. Ganm b. Mâlik'ten; sadece Mâlik b. ed-Duhşum vardı.

Benî Levzân b. Ganm'dan; Rebî b. İyâs, kardeşi Varaka b. İyâs b. Amr b. Ganm ve onların Yemen'li bir müttefikleri Amr b. İyâs vardı. Bir de onların Belî kabilesinin Benî Gusayna boyundan müttefikleri el-Mücezzer b. Ziyâd b. Amr b. Zemere b. Amr b. Ammâre, Abde b. el-Hashâs b. Amr b. Zemere, Bahhâs b. Sa'lebe b. Hazme b. Esram vardır. Yine Behrâ'dan olup kendisine Utbe b. Rebîa b. Halef b. Muâviye denilen bir müttefikleri daha vardı.

Bunu bana Şu'ayb b. Ubâde anlattı. O Beşîr b. Muhammed'den, o da babasından rivayet etti. Dedi ki: Bütün arkadaşlarımıza göre bu son müttefiklerin Bedir'e katıldığı sabittir. 8 kişiydiler.

[148] Benî Sâ'ide b. Ka'b el-Hazrec'in, Benî Zeyd b. Sa'lebe b. el-Hazrec boyundan; Ebû Dücâne vardı. Onun adı Simâk b. Hareşe b. Levzân b. Abduvüd b. Sa'lebe idi. Yemâme'de öldürüldü. Bir de el-Münzir b. Amr vardı. Bi'ru Me'ûne'de Peygamber'in (s.a.v.) görevlendirdiği ve orada öldürülen emir idi. 2 kişiydiler.

Benî Sâ'îde'nin Benî el-Bedî b. Âmir b. Avf kolundan; Ebû Useyd es-Sâ'îdî vardı. İsmi Mâlik b. Rebîa el-Bedî idi. Bir de Mâlik b. Mes'ûd vardı. Bunlar el-Bedî boyundandır.

Bana Übey b. Abbas b. Sehl anlattı. O babasından, o da dedesinden rivayet edip dedi ki: Sa'd b. Mâlik Bedir'e çıkmak üzere hazırlık yaptı. Yolda hastalandı ve vefat etti. Onun kabri İbn Fârıt'ın evinin yanındaydı. Peygamber (s.a.v.) onun payını ve ücretini ayırmıştı.

Bana Abdulmüheymin anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Mâlik, er-Revhâ'da vefat etti. Resûlullah (s.a.v.) onun payını ayırdı. O, el-Bedîoğulları'ndandı.

Benî Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide'den Abdu Rabbih b. Hak b. Evs b. Kays b. Sa'lebe b. Tarîf, Gassân'dan bir müttefikleri Ka'b b. Cemmâz b. Mâlik b. Sa'lebe ve Damre b. Amr b. Ka'b b. Adî b. Âmir b. Rifâa b. Kuleyb b. Merdeğa b. Adî b. Ganm b. er-Rebea b. Rüşdân b. Kays b. Cuheyne ve Besbes b. Amr b. Sa'lebe b. Hareşe b. Zeyd b. Amr b. Sâid b. Zubyân b. Rüşdân b. Kays b. Cüheyne. 5 kişiydiler.

Benî Cüşem b. el-Hazrec'in, Benî Selime b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem boyunun, Benî Harâm b. Ka'b b. Ganm b. Ka'b b. Selime kolundan; Hirâş b. es-Sımme b. Amr b. el-Cemûh b. Harâm, Umeyr b. Harâm, Hırâş b. es-Sımme'nin kölesi Temîm ve Umeyr b. el-Humâm b. el-Cemûh. Umeyr Bedir'de öldürüldü. Bir de Mu'az b. el-Cemûh, Mu'avviz b. Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm

ve Abdullah b. Amr b. Sa'lebe b. Harâm vardı. Abdullah b. Amr Uhud'da öldürüldü. Onun künyesi Ebû Câbirdir. Bir de Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b, Hallâd b. Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm, Ukbe b. Âmir b. Nâbî b. Zeyd b. Harâm, onların kölesi Habîb b. el-Esved, kendisine el-Ciz denilen Sâbit b. Sa'lebe b. Zeyd b. Sa'lebe ve Umeyr b el-Hâris b. Sa'lebe b. Harâm. 11 kişiydiler.

Bana Abdülaziz b. Muhammed anlattı. O Yahya b. Üsâme'den, O Câbir'in iki oğlundan, onlar da babalarından şunu rivayet ettiler: Mu'âz b. es-Simme b. Amr b. el-Cemûh Bedir'e katılmıştır. Fakat bunun hakkında ittifak yoktur.

[149] Benî Ubeyd b. Adî b. Ganm b. Ka'b b. Selime'nin, Benî Hansâ b. Sinan b. Ubeyd boyundan; Bişîr b. el-Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Sinan b. Sayfî b. Sahr b. Hansâ, Abdullah b. el-Ced b. Kays b. Sahr b. Hansâ, Sinan b. Sayfî b. Sahr b. Hansâ, Utbe b. Abdullah b.Sahr b. Hansâ ve Eşca'ın Benî Dühman boyundan olup, onların iki müttefiki Hamza b. el-Humeyyir (el-Vâkıdî dedi ki: Onun adının Hârice b. el-Humeyyir olduğunu da işittim) ve Abdullah b el-Humeyyir vardı.

Benî Nu'mân b. Sinan b. Ubeyd b. Abd b. Adî b. Ganm'dan Abdullah b. Abdumenaf b. en-Nu'mân b. Sinan ve onların kölesi Nu'mân b. Sinan, Câbir b. Abdullah b.Riâb b. en-Nu'mân ve Hudeyde b. Kays b. en-Nu'mân b. Sinan ona Lebde b. Kays da denirdi. 4 kişiydiler.

Benî Hunâs b. Sinan b. Ubeyd b. Adî'den Yezîd b. el-Münzir b. Serh b. Hunâs, kardeşi Ma'kıl b. el-Münzir b. Serh b. Hunâs ve Abdullah b. en-Nu'mân b. Belzeme b. Hunâs. 3 kişiydiler.

Benî Hansâ b. Ubeyd'den Cebbâr b. Sahır b. Ümeyye b. Hansâ b. Ubeyd vardı. Bir kişiydi. Benî Sa'lebe b. Ubeyd'den; Dahhâk b. Hârise b. Sa'lebe b. Ubeyd ve Sevâd b. Zeyd b. Sa'lebe b. Ubeyd vardı.

Benî Adî b.Ganm b. Ka'b b. Selime'den; Abdullah b. Kays b. Sahr b. Harâm b. Rebîa b. Adî b. Ganm ve kardeşi Ma'bed b. Kays b. Sahr b. Harâm b. Rebîa b. Adî b. Ganm vardı.

Benî Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Selime'nin Benî Hadîde boyundan; Yezîd b Âmir b. Hadîde vardı. Künyesi Ebü'l-Münzir idi. Bir de Süleym b. Amr b. Hadîde, Kutbe b. Âmir b. Hadîde ve Süleym b. Amr b. Hadîde'nin kölesi Antere vardı.

Benî Adî b. Nâbî b. Amr b. Sevâd'dan; Abs b. Âmir b. Adî b. Sa'lebe b. Ganeme b. Adî, Sa'lebe b. Ganeme ve Ebu'l-Yeser vardı. Bunun ismi Ka'b b. Amr b. Abbâd b. Amr b. Sevâd'dır. Bir de Sehl b. Kays b. Ebû Ka'b b. el-Kayn vardı. Sehl,

Uhud'da öldürüldü. Ayrıca Mu'âz b. Cebel b. Âiz b. Adî b. Ka'b ve Üneys'in, Selemeoğulları'nın putlarını kıran iki oğlu olan Sa'lebe ve Abdullah vardı.

Benî Zurayk b. Âmir b. Abdu Hârise b. Mâlik b. Gadb b. Cüşem b. el-Hazrec'in, Benî Muhalled b. Âmir b. Zureyh boyundan Kays b. Mihsân b. Halid b. Muhalled, el-Hâris b. Kays b. Halid b. Muhalled, Cübeyir b. İyas b. Halid b. Muhalled ve Saîd b. Osman b. Halid b. Muhalled vardı. Saîd'in künyesi Ebû Ubâbe idi. Bir de Ukbe b. Osman b. Halid ve Zekvân b. Abdu Kays b. Halid b. Muhalled ve Mes'ûd b. Halede b. Âmir b. Muhalled vardı. 7 kişiydiler.

Benî Hâlid b. Âmir b. Züreyk'ten; Abbâd b. Kays b. Âmir b. Hâlid b. Âmir b. Zureyk vardı. Bir kişiydi.

[150] Benî Hâlide b. Âmir b. Züreyk'ten Es'ad b. Yezîd b. el-Fâkih b. Zeyd b. Halede b. Âmir, el- Fâkih b. Bişr b. el-Fâkih b. Zeyd b. Halede, Mu'âz b. Mâis b. Kays b. Halede, Mu'az'ın kardeşi Âiz b. Mâis ve Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Halede. Mes'ûd, Bi'ru Ma'ûne'de şehit edilmiştir. 5 kişiydiler.

Benî el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Züreyk'ten, Rifâa b. Râfî b. Mâlik b. el-Aclân, Hallâd b. Râfî b. Mâlik b. el-Aclân ve Ubeyd b. Zeyd b. Âmir b. el-Aclân. Üç kişiydiler.

Benî Habîb b. Abdu Hârise b. Mâlik b. Gadb b. Cüşem b. el-Hazrec'ten Râfî b. el-Muallâ b. Nevzân b. Hârise b. Sa'lebe b. Adî b. Mâlik ve kardeşi Hilal b. el-Muallâ. Hilal Bedir'de şehit edildi. 2 kişiydiler.

Benî Beyâda b. Âmir b. Züreyk b. Âmir b. Abdu Hârise'den Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinan b. Âmir b. Adî b. Ümeyye b. Beyâda, Ferve b. Âmir b. Vesfe b. Ubeyd b. Âmir, Hâlid b. Kays b. Mâlik b. el-AclÂn b. Ali b. Âmir b. Beyâda ve Ruhayle b. Sa'lebe b. Halid b. Sa'lebe b. Beyâda vardı. 4 kişiydiler.

Benî Ümeyye b. Beyâda'dan Huleyfe b. Adî b. Amr b. Mâlik b. Âmir b. Füheyre b. Âmir b. Beyâda, Gannâm b. Evs b. Gannâm b. Evs b. Amr b. Mâlik b. Âmir b. Beyâda ve Atiyye b. Nüveyre b. Âmir b. Atiyye b. Âmir b. Beyâda vardı. Bana bunu Hâlid b. el-Kâsım anlattı. O da Zür'a b. Abdullah b. Ziyâd b. Lebîd'den şunu rivayet etti: son iki kişinin Bedir ehli oluşları doğrudur. Fakat üzerinde ittifak edilememiştir.

Asmâ Bt. Mervân'ı Öldürme Seriyyesi

Bana Abdullah b. el-Hâris anlattı. O da babasından şunu rivayet etti: Benî Ümeyye b. Zeyd boyundan Asmâ bt. Mervân, Yezîd b. Zeyd b. Hısn el-Hatmî'nin hanımıydı. Bu kadın Peygamber'e (s.a.v.) eziyet ediyor, İslam'a hakaret ediyor ve insanları Resûlullah'ın (s.a.v.) aleyhine kışkırtıyordu. Şöyle bir şiir söylemişti:

"*Benî Mâlik'in ve en-Nebît'in poposuna*
Avf ve Benî el-Hazrec'in de poposuna
Sizden olmayan yabancılara uydunuz.
Ne Murad'dan ne de Muzhic'ten onlar…
[151] *Reislerin öldürülmesinden sonra ona ümit bağladınız,*
Olgun hurma çorbasının sabırsızlıkla beklendiği gibi…"

Bu kadının sözü, Umeyr b. Adî b. Hâreşe b. Ümeyye el-Hatmî'nin kulağına gidince Umeyr, "Allahım! Eğer Resûlullah'ı (s.a.v.) Medine'ye ulaştırırsan o kadını öldürmeyi sana adıyorum" dedi. Resûlullah (s.a.v.) o zaman Bedir'de idi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye dönünce Umeyr b. Adî geceleyin kadının evine girdi. Etrafında da uyuyan çocukları vardı. Onlardan birisi de göğsünden süt emiyordu. Önce o süt emen çocuğu ondan uzaklaştırdı. Sonra kılıcını göğsüne dayayarak sırtından çıkarıncaya kadar bastırdı. Sonra çıktı. Medine'de Peygamber'le (s.a.v.) birlikte sabah namazını kıldı. Peygamber (s.a.v.) namazını bitirince Umeyr'e baktı ve "Mervân'ın kızını öldürdün mü?" dedi. "Evet, babam sana feda olsun. Ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

Umeyr onu öldürmekle Peygamber'e (s.a.v.) bir zarar vermiş olabileceğinden korktu ve "Yaptığımdan dolayı bana bir sorumluluk var mı ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah: "Bu konuda iki keçi toslaşmaz." dedi. Peygamber'in (s.a.v.) bu deyimi kullandığı ilk defa duyuldu. Umeyr dedi ki: "Peygamber (s.a.v.) etrafındakilere döndü ve "Eğer Allah'a ve onun Resûlü'ne habersiz bir şekilde yardım eden birisine bakmak isterseniz Umeyr b. Adî'e bakın!" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Allah'a itaat etmede şiddet gösteren bu köre bakın!" dedi. Peygamber, "Ona kör deme, o görüyor!" dedi. Umeyr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından döndükten sonra o kadının oğullarının annelerini defnettiklerini gördü. Umeyr'in Medine'den geldiğini görünce oğulları, "Ey Umeyr! Sen mi annemizi öldürdün?" dediler. Umeyr, "Evet ben öldürdüm. Elinizden ne gelirse ardınıza koymayın. Canım elinde olana yemin olsun ki, eğer siz de onun dediğini

söylemiş olsaydınız, ben ölünceye veya sizi öldürünceye kadar bu kılıcımla hepinizi vururdum." dedi. O gün Hatmeoğulları arasında İslam gelişmeye başladı. O zamana kadar onlardan bazıları kavmin korkusundan Müslümanlıklarını gizliyorlardı. Hassân b. Sâbit, Umeyr b. Adî'i methederken şöyle dedi: Bize bu şiiri Abdullah b. el-Hâris okudu:

"Hazrecoğullarından başka
Vâiloğulları, Vakıfoğulları ve Hatme…
Kız kardeşiniz ne zaman acıklı hâline çağırsa,
Ölüm gelir imdat çığlıklarına…
Onun çığlıkları, soylu, şerefli bir genci harekete geçirdi,
Giriş ve çıkışı asil bir genci,
O kadını al kanlar içerisinde bıraktı,
Hiç çekinmeden ve sabahtan az önce.
Allah seni cennetin serinliğine alsın,
Sevinçli bir şekide ve bol nimetler içinde."

Bana Abdullah b. el-Hâris anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Asmâ'nın öldürülmesi hicretin 19. ayının başlarında Ramazan'ın bitimine 8 gün kala, Peygamber'in (s.a.v.) Bedir'den dönüşünde meydana geldi.

[152] Ebû Afek'i Öldürme Seriyyesi

Bana Sâid b. Muhammed anlattı. O da Umâre b. Gaziyye'den rivayet etti. Yine bize bunu Ebû Mus'âb b. İsmail b. Mus'âb b. İsmail b. Zeyd b. Sâbit anlattı. O da kendi şeyhlerinden rivayet etti. İkisi de dediler ki: Benî Amr b. Avf'dan, Ebû Afek denilen yaşlı bir adam, Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde yüz yirmi yaşlarına ulaşmıştı. Adam insanları Peygamber'e (s.a.v.) düşmanlığa teşvik ediyordu. İslam'a da girmemişti. Resûlullah (s.a.v.) Bedir Savaşına çıkınca Allah'ın zaferiyle geri döndü. Yaşlı adam onu kıskandı ve öfke ile şöyle dedi:

"*Uzun zaman yaşadım da görmedim*
İnsanlardan bir yurt ne de bir topluluk...
Onlar gibi çok akıllı ve itaat üzere koşarak gelen,
O çağırdığı zaman,

Bir binen onların tepelerine binmiş,
Helal, haram ne varsa hep beraber…
Eğer onun hâkimiyetine inanır,
Ve onun zaferine gönülden tabi olursanız..."

Bunun üzerine Sâlim b. Umeyr Benî en-Neccâr kabilesinden olup Bekkâin'lerden biri idi. Dedi ki: "Ebû Afeki öldürmek bana farz olsun; ya da bu uğurda ben öleceğim." dedi. Ona mühlet verdi ve bir gaflet zamanını kollamaya başladı. Nihayet Ebû Afek bir yaz gecesi Benî Amr b. Avf mahallesindeki bahçesinde uyuyordu. Sâlim b. Umeyr ona doğru yöneldi. Kılıcı döşekten çıkıncaya kadar ciğerlerinin üzerine bastırdı. Allah düşmanı bağırmaya başladı. Onunla aynı kafada olanlardan bazıları onun etrafında toplandılar. Onu evine indirip defnettiler. Sonra, "Onu kim öldürdü? Vallahi onu kimin öldürdüğünü bilsek biz de onu öldürürüz" dediler. Bunun üzerine Müslüman bir kadın olan en-Nehdiyye bu beyitlerde şöyle dedi:

"Allah'ın dinini ve en övülen kişiyi(Muhammed'i) yalanlarsın,
Senin kanını akıtan Amr'a andolsun ki; Ne kötü bir akıtma!
Bir hanif[534] *gecenin sonunda sana yaklaştı bir kılıç darbesiyle...*
Ey Ebû Afek! Bu yaşlı halinle al o darbeyi!
Gerçekten ben, insan mı cin mi katilini bilmiyorum,
Seni geceleyin öldüren, gece tutkunu..."

Bana Ma'n b. Ömer anlattı. Dedi ki: Bana İbn Rukayş haber verdi. Dedi ki: Ebû Afek hicretin 20. ayının başında, Şevval ayında öldürüldü.

[153] Kaynuka Gazvesi

Kaynuka Gazvesi hicretin 20. ayında, Şevvalin yarısında, Cumartesi günü meydana gelmişti. Peygamber (s.a.v.) Zilkade ayının başına kadar onları kuşattı.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da el-Hâris b. Fudayl'dan, o da İbn Ka'b b. el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiği zaman bütün Yahudiler onunla barıştılar. Resûlullah (s.a.v.) Yahudiler'le bir antlaşma imzaladı ve her topluluğu kendi müttefikleriyle birlikte zikretti. Ayrıca kendisi ile diğer

[534] Tek tanrı inancına sahip, putlara tapmayan kimse, müslüman. (çvr.)

topluluklar arasında da bir güvence sözleşmesi imzaladı. Bu sözleşmeye bazı şartlar koydu. Şartlardan birisi de Resûlullah'ın (s.a.v.) düşmanlarına yardım etmemeleriydi.

Resûlullah (s.a.v.) Bedir'den dönüp Medine'ye gelince Yahudiler saldırganlığa başlayıp onunla aralarındaki sözleşmeyi ihlal ettiler. Resûlullah (s.a.v.) onları çağırdı; topladı ve onlara şöyle dedi: "Ey Yahudi topluluğu! Kureyş'in başına gelen bir bela başınıza gelmeden gelin Müslüman olun. Vallahi siz benim Allah'ın elçisi olduğumu biliyorsunuz." Onlar şöyle dediler: "Ya Muhammed elde ettiğin zafer seni mağrur etmesin. Sen cahil, savaşmasını bilmeyen bir kavmi mağlup etmişsin. Vallahi biz savaşçıyız. Eğer bizimle savaşacak olsaydın, bizim gibilerle asla savaşmamış olduğunu anlayacaktın."

Onlar tam bu sırada düşmanlıklarını ortaya koyarken, Araplardan kabilesinden olmayan bir adamla evlenmiş olan ve Ensâr'dan bir adamın eşi olan bir kadın Benî Kaynuka pazarına geldi. Kadın kendisine ait bir ziynetle bir kuyumcunun yanında oturuyordu. Kaynuka Yahudilerinden bir adam, kadından habersiz bir şekilde kadının arkasında oturup, kadının eteğini bir dikenle sırtına iliştirdi. Kadın ayağa kalktığında avreti ortaya çıktı ve insanlar ona güldüler. Müslümanlardan bir adam o adamı öldürdü. Bunun üzerine Benî Kaynuka toplanıp harekete geçtiler ve adamı öldürdüler. Peygamber'le (s.a.v.) aralarındaki anlaşmanın bozulduğunu söyleyip savaşmaya başladılar ve kalelerine sığındılar. Resûlullah (s.a.v.) onların üzerine yürüyerek onları kuşattı. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerlerine yürüdüğü ilk Yahudi kavmi onlardı. Kaynuka Yahudileri sürüldüler. İlk savaşan Yahudiler de onlardı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti: "Anlaşma yaptığın bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de anlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez." (Enfâl, 8/58) ayeti nazil olunca, Resûlullah (s.a.v.) bu ayetin hükmü ile onların üzerine yürüdü. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) onları 15 gün boyunca kalelerinde şiddetli bir şekilde kuşatma altında tuttu. Nihayet Allah onların kalplerine korku saldı. Sonunda, "Biz kalemizden inip çıkalım mı?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır ancak benim hükmümle olabilir." dedi. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) hükmü üzerine kalelerinden indiler. Resûlullah (s.a.v.) emretti; hepsi bağlandılar. Dediler ki: Yahudilerin elleri arkalarına bağlanmıştı. [154] Resûlullah (s.a.v.) onların iplerinin çözülmemesi için el-Münzir b. Kudâme es-Sâlimî'yi görevlendirdi. İbn Übey yanlarından geçti ve onları

çözün, dedi. el-Münzir, "Resûlullah'ın (s.a.v.) bağladığı bir kavmi mi çözüyorsunuz? Vallahi onların ellerini çözenin boynunu vururum!" dedi.

İbn Übey hemen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına fırladı. Elini arkadan Resûlullah'ın (s.a.v.) zırhının yan tarafına soktu ve "Ey Muhammed! Benim dostlarıma bir iyilikte bulun" dedi. Resûlullah (s.a.v.) öfke ile döndü ve "Sana ne oluyor; beni bırak!" dedi. İbn Übey ise, "Dostlarıma karşı bir iyilik yapmadan seni bırakmayacağım. Ey Muhammed! Bunlar 400 zırhlı, 300 zırhsız adamdır. el-Hadâik ve Buâs günlerinde beni kırmızıdan ve siyahtan korudular."[535] Bunların tümünü bir günde öldürmek mi istiyorsun? Ben felaketlerden korkan bir insanım ya Muhammed!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise "Bırakın bunları! Allah onlara lanet etsin" dedi ve onlarla birlikte İbn Übey'e de lanet etti. İbn Übey onlar için Resûlullah'tan (s.a.v.) ricacı olunca Resûlullah (s.a.v.) onları öldürmedi ve Medine'den sürgün edilmelerine emretti.

Adamlar çıkmaya başlamışlardı ki İbn Übey müttefikleriyle beraber geldi. Resûlullah (s.a.v.) ile konuşup Yahudilerin kendi yurtlarında kalmalarını sağlamaya çalışıyordu.

İbn Übey Resûlullah'ın (s.a.v.) kapısında Üveym b. Sâide'yi gördü, girmek istedi fakat Üveym onu engelledi ve "Resûlullah (s.a.v.) sana izin vermeden girmeyeceksin!" dedi. Bunun üzerine İbn Übey onu itti. Üveym de ona karşı sertleşti ve İbn Übey'in yüzünü duvara çarptı. Yüzü kanamaya başladı. Yahudi dostları bağrıştılar ve "Ey Ebu'l-Hubâb! Senin yüzünü bu hale getiren değiştiremeyeceğimiz bir memlekette asla ikamet etmeyeceğiz" dediler.

Bu kez İbn Übey, yüzünden kanı silerek onlara seslenmeye başladı ve "Ne oluyor size? Burada kalın!" dedi. Onlar ise bağrışarak "Biz, senin yüzünü bu hale getiren değiştiremeyeceğimiz bir memlekette asla kalmayacağız" diyorlardı. O grubun içinde yer alanlar Yahudilerin en cesurlarıydı. Bu kez İbn Übey kaleye girmelerini onlara emretti ve kendisinin de onlarla birlikte kaleye gireceğini söyledi. Ama İbn Übey onları kandırdı ve onlarla birlikte kaleye girmedi. Onlar kalelerinde kaldılar; Resûlullah (s.a.v.) onlar hakkında bir hüküm verinceye kadar bir ok atmadılar ve kimseyle savaşmadılar. Sonunda Resûlullah (s.a.v.) hükmünü verdi; malları Resûlullah'a (s.a.v.) kalacaktı. Kale kapıları açıp kaleden indiklerinde, onların mallarını alan ve onları sürgüne yollayan Muhammed b. Mesleme idi.

---

[535] Her türlü düşmana ve tehlikeye karşı korudular, anlamındadır. (Musa K. **Yılmaz**, s.230)

Resulullah onların yaylarından üç yay aldı. Onlardan birisine "el-Ketûm" denirdi ve Uhud'da kırıldı. Birisine "er-Revhâ; birisine de "el-Beydâ" denirdi. Yine silahlarından iki zırh da aldı. Birisine es-Sağdiyye, diğerine de "fidda" denirdi. Ayrıca üç kılıç aldı. Kılıçlardan biri "kala'i" idi.[536] birine "bettâr" denirdi. Başka bir kılıç daha vardı. Resûlullah (s.a.v.) üç mızrak da almıştı. Dedi ki: "Müslümanlar onların kalelerinde çok sayıda silah ve kuyumculuk aleti buldular, onlar kuyumcuydular."

[155] Muhammed b. Mesleme dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) onların zırhlarından birisini bana hediye etmişti. Yine Sa'd b. Mu'âz'a da "es-Sahl" denilen bir zırh vermişti.

Onların arazileri ve çiftlikleri yoktu. Resûlullah (s.a.v.) onlardan ele geçen malları beş kısma ayırdı. Bir kısmını kendisi aldı; geri kalan malları da arkadaşları arasında paylaştırdı. Resûlullah (s.a.v.) Ubâde b. es-Sâmit'e onları sürgüne göndermelerini emretti. Kaynuka Yahudileri ise, "Ey Ebu'l-Velid! Evs ve Hazrec arasında bir tek dostumuz sendin ve sen bize bunu yapıyorsun?" dediler. Ubâde onlara şöyle dedi: "Siz savaşmaya başlayınca ben Resûlullah'a (s.a.v.) geldim ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onlardan ve onların dostluğundan uzağım" dedim.

İbn Übey ve Ubâde onlarla dostluk konusunda aynı konumda idiler. Abdullah b. Übey, Ubâde b. es-Sâmit'e, "Sen dostlarının dostluğundan uzaklaşıyorsun öyle mi? Onlar sana bunu yapmazlardı." dedi ve Yahudilerin cesaret gösterdikleri çok yerleri ona hatırlattı. Bunun üzerine Ubâde, "Ey Ebu'l-Hubâb! Kalpler değişti ve İslam antlaşmaları sildi. Vallahi sen öyle bir işe yapışmışsın ki, yarın onun zararını göreceksin" dedi. Kaynuka Yahudileri dediler ki: "Ya Muhammed! Bizim insanlara borcumuz vardır; bize müsaade et" Peygamber, "Acele edin ve borcunuzu ödeyin" dedi. Ubâde b. es-Sâamit de onları yola hazırlayıp sürgüne göndermeye çalışıyordu. Onlar birkaç gün süre istediler. Ubâde, "Bir tek saat bile izin verememem. Sadece size üç gün izin var. Hiç ilave yapmayacağım. Bu Resûlullah'ın (s.a.v.) emridir. Eğer ben olsaydım size hiç süre vermezdim." dedi.

Üç gün geçtikten sonra onları yollarına koydu ve Şam'a gittiler. Ubâde şöyle diyordu: "En uzak bölgelere (Meşârif'i Şam'a -Şam'ın varoşlarına) gidiniz; uzağa daha uzağa gidiniz!" Kendisi de peşlerinden Zübâb denilen yere kadar gitti; sonra geri döndü. Onlar Ezriât denilen Şam'ın bir bölgesine yerleştiler. Onların sözleşmeyi bozukluklarında sürgün edilmeleri hususunda İbn ka'b'ın hadisinden başka hadisler de işittik.

---

[536] Bâdiyede "el-Kal'â'da yapılırdı. (Musa K. **Yılmaz**, s.231)

Bana Muhammed anlattı. O ez-Zührî'den, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Bedir'den dönünce Yahudiler kıskandılar ve kinlerini belli ettiler. Bunun üzerine Cibrîl, "Anlaşma yaptığın bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de anlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez." (Enfâl, 8/58) ayetini indirdi.

Dedi ki Cibrîl vahyi bitirince Resûlullah (s.a.v.), "Onlardan korkuyorum" dedi. Resûlullah (s.a.v.) bu ayetin hükmü ile onların üzerine yürüdü; nihayet onun hükmüne razı oldular. Çocukları ve kadınları onlara, malları da Resûlullah'a (s.a.v.) kaldı.

Bana Muhammed b. el-Kâsım anlattı. O babasından, o er-Rebî b. Sebre'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ben Şam'dan dönerken el-Felceteyn denilen yerdeydim; baktım Benî Kaynuka Yahudileri, çocuklarını ve hanımlarını taşıyorlar. Onları develere bindirmişler, kendileri de yürüyorlardı. Onlara bunun sebebini sordum; onlar, "Muhammed mallarımızı aldı ve bizi sürdü" dediler. Ben, "Nereye gidiyorsunuz?" dedim. Onlar, "Şam'a gidiyoruz" dediler. Sebre dedi ki: "Vâdi'l-Kurâ'ya konakladıklarında orada bir ay kaldılar. [156] Vâdi'l-Kurâ'daki Yahudiler onlardan yaya olanlarını bindirdiler ve onlara destekledilerler. Oradan Ezriât denilen yere gittiler; oraya vardılar. Orada da daha az kalmadılar.

Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı; o Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah Ebû Lübâbe b. Abdul Münzir'i üç kere Medine'ye yerine vekil bıraktı; Bedir savaşında, Benî kaynuka olayında ve es-Sevik gazvesinde.

Es-Sevik Gazvesi

Es-Sevik Gazvesi hicretin 22. ayında Zilhicce'de meydana geldi. Resûlullah (s.a.v.) Zilhicce'den beş gece geçmişken, pazar günü yola çıktı ve beş gün Medine'nin dışında kaldı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî ve İshak b. Hâzim'den, onlar da Muhammed b. Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet ettiler: Müşrikler Bedir'den Mekke'ye döndüklerinde Ebû Süfyân, Muhammed ve arkadaşlarından, kavminin intikamını almadıkça koku sürünmeyi kendisine yasaklamıştı. ez-Zührî'nin hadisine göre, Ebû Süfyân 200 kişilik süvariye; İbn Ka'b'ın hadisine göre 40 kişilik süvariyle en-Necdiyye yoluna girdiler. Gece vakti Benî en-Nâdir'in yanına geldiler. Resûlullah'ın (s.a.v.)

haberini almak için Huyey b. Ahtab'ın kapısını çaldılar. Huyey açmak istemedi. Bu kez Sellam b. Mişkem'in kapısını çaldılar. Sellam kapıyı açtı ve onlara ikramda bulundu. Ebû Süfyân'a da içki ikram etti. Ayrıca Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşlarının haberlerini onlara haber verdi.

Sabahleyin (Ebû Süfyân) çıktı ve Urayd[537] denilen yerden geçti. Ensâr'dan bir adamın yanındaki bir işçisiyle tarlada çalıştıklarını gördü. Hem onu hem de işçisini öldürdü. Urayd'daki iki evi ve onlara ait olan bir ekini yaktı. Böylece yeminini yerine getirdiğini düşündü, sonra takip edileceğinden korkarak kaçıp gitti. Haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına emretti ve onu takip etmeye başladılar. Ebû Süfyân ve arkadaşları kaçarken ağırlıklarını atmak istiyorlardı. Dolayısıyla kavrulmuş un çuvallarını atıyorlardı. Azıklarının çoğu kavrulmuş undu. Müslümanlar da onların izinde yürüyüp bunları alıyorlardı. Bu yüzden bu gazveye "Sevik Gazvesi" denilmiştir. Sonunda Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye vardı. Ez-Zührî'nin hadisinde geçtiğine göre Ebû Süfyân şu beyitleri söylemiştir:

"Kumeyt ve Mudame (içkisini) bana sundu ve içirdi.
Ben susamışken, Sellam b. Mişkem.
İşte o, Ebû Amr, cömertce davranır; onun evi de
Yesrib'te, her masum cömertin sığınağıdır."

Ez-Zührî onu Ebû Amr olarak künyeliyor; halk ise ona Ebu'l-Hakem künyesini veriyorlardı. Bu gazvede Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir'i yerine vekil olarak bırakmıştı.

Bana Muhammed anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Sevik Gazvesi hicretin 22 nci ayında Zilhicce ayında yapıldı.

[537] Medine'de bir vadi'dir. *Vefâu'l-Vefâ*, C. II, s.344.

[157] Karâretu'l-Kudr Gazvesi[538]

Bu gazve, hicretin 23 üncü ayında, Muharrem ayının ortasında Benî Süleym ve Gatafan'a karşı yapmış; 15 gece sürmüştür.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avn'dan, o da Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine'den, karâretü'l-Kudr'e doğru yola çıktı. Resûlullah'ı (s.a.v.) buna yönelten şey, orada Gatafan ve Süleym'den bir grubun toplanmış olduğu yolundaki haberlerin kendisine ulaşmasıydı. Resûlullah (s.a.v.) onlara doğru yürüdü ve yollarını tuttu, oraya vardı. Hayvanların izlerini ve su kaynaklarını buldu. Ancak meydanda kimseyi bulamadı. Arkadaşlarından bir grubu vadinin en yukarı tarafında gönderdi.

Resûlullah (s.a.v.) onları vadinin içinde karşılamak istedi. Orada çobanları buldu. İçlerinde Yesâr adında bir köle vardı. Ona halkı sordular. Yesâr, "Onlar hakkında hiç bilgim yok. Ben sadece dört günde bir sulanan develeri suluyorum. Bugün dördüncü gündür. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) dönmeye karar verdi. Resûlullah (s.a.v.) bazı hayvanlar ele geçirmişti. Hızlı bir şekilde Medine'ye geldi ve sabah namazını kıldı. Bir de ne görsün, Yesâr namaz kılıyor. Resûlullah (s.a.v.) ganimetlerini taksim etmeleri için topluluğa emir verdi. Topluluk, "Ey Allah'ın Resûlü! Tüm hayvanları taksim edelim. Çünkü içimizde kendisine düşecek payı az bulacak olanlar vardır" dediler.

Resûlullah (s.a.v.), "taksim edin" dedi. Onlar ise "Ey Allah'ın Resûlü! Namaz kıldığını gördüğün köle vardı ya; işte onu senin payında olsun" dediler. Resûlullah (s.a.v.) bu taksimden memnun musunuz?" dedi. Onlar. "Evet, Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bu köleyi kabul etti ve onu azad etti. Topluluk ayrıldı; Resûlullah (s.a.v.) da Medine'ye geldi. Ganimetlerini bölüştüler; her birisinin payına yedi deve düştü. Gazveye katılanların sayısı 200 idi.

Bana Abdussamed b. Muhammed es-Sa'dî e anlattı; o Hafs b. Amr b. Ebû Talha'dan, o da kendisine haber verenlerden, o da Ebû Ervâ ed-Devsî'den şöyle dediğini rivayet etti: "Ben o seriyyedeydim ve hayvanları çekip götürenlerdendim. Biz Sırâr'da iken -Medine'ye 3 Mil uzaklıkta bir yer- hayvanlar bölüştürüldü. Beş yüz deve vardı.

---

[538] Bu gazveye Karkaretü'l-Kudr Gazvesi de denir. Burası seddü maune'nin gerisinde el-Ahdiye'nin yakınında, Benî Süleym madeni civarındadır. Maden ile Medine arasında 8 beridlik mesafedir. (İbn **Sa'd**, *Tabakat*, C. II, s. 21.)

Önce humusu (beşte birini) ayırdı. Sonra geri kalan dört payı (beşte dördü) dağıttı. Herkese ikişer deve düştü.

[158] Bana Abdullah b. Nuh anlattı. O da Ebû Ufeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: O gün Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye İbn Ümmü Mektûm'u vekil olarak bıraktı. İbn Ümmü Mektûm insanları topluyor ve minberin yanında onlara hutbe okuyordu. Minberi soluna alıyordu.

İbnü'l Eşref'in öldürülmesi

Onun öldürülmesi Hicret'in 25. ayı Rebîülevvel ayında oldu.

Bana Abduhamîd b. Ca'fer anlattı. O Yezîd b. Rûmân'dan rivayet etti. Bir de bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den, o da İbn Ka'b b. Mâlik'ten rivayet etti.

Ayrıca bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O babasından, o da Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti. Bunların her birisi bana bir gruptan aktardı. Üzerinde ittifak ederek bize söyledikleri şu idi: İbnü'l Eşref şair idi. Resûlullah'ı (s.a.v.) ve arkadaşlarını hicvediyor ve şiirinde Mekke kâfirlerini Müslümanların aleyhine kışkırtıyordu.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde halkı karışıktı. Onlardan İslam davetinin bir araya getirdiği Müslümanlar, kalelerde yaşayan Yahudiler, bir de Evs ve Hazrec kabilelerinin müttefikleri vardı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde hepsi ile barış içerisinde yaşayabilecekleri aralarında bir antlaşma yapmak istedi. Bir adam Müslüman oluyor, babası ise müşrik kalabiliyordu.

Medine halkından müşrik olanlar ve Yahudiler Resûlullah'a (s.a.v.) ve onun arkadaşlarına şiddetli eziyet ediyorlardı. Allah peygamberine, sabretmesini onları affetmesini emretti. Onlar hakkında şu ayet indirildi:

"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden eziyet verici birçok (kötü söz) işitiyorsunuz. Eğer bunlara sabreder ve korunursanız; bu, azmedilmesi gereken işlerdendir." (Âl-i İmrân,186)

Yine onlar hakkında Allah şu âyeti de indirdi: "Kitap ehlinden olanların birçoğu, hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra, içlerindeki kıskançlık yüzünden, sizi inanmanızdan sonra tekrar küfre döndürmeyi arzu ederler. Öyleyse onlara Allah'ın

emri gelinceye kadar ilişmeyiniz, kendi hallerine bırakınız şüphesiz Allah'ın gücü her şeye yeter.” (Bakara, 109)

Hz. Peygamber ve Arkadaşları Ka’b b. el-Eşref’i uyardıkları halde, Ka’b b. el-Eşref Resûlullah’a (s.a.v.) ve onun arkadaşlarına eziyet etmekten vaz geçmedi. Bir de Zeyd b. Hârise müşriklerin Bedir'de öldürülüp, esir alındıkları müjdesini Medine’ye getirip de Ka’b b. el-Eşref esirlerin iplerle birbirine bağlı olduklarını gördüğünde adeta yıkıldı ve perişan oldu. Sonra kavmine, “Yazıklar olsun size! Vallahi bugün yerin altı yerin üstünden daha hayırlıdır. İnsanların efendisi olanlar öldürülüyor ve esir ediliyor. Siz ne düşünüyorsunuz?” dedi. Onlar da, “Yaşadığımız sürece ona düşmanlık yapmak istiyoruz” dediler.

İbnü'l-Eşref: “O kavmini (Kureyşlileri) ezip öldürürken siz ne yapıyorsunuz? Ben Kureyş'in yanına gideceğim, onları savaşa teşvik edeceğim ve ölülerine ağlayacağım. Umarım onlar savaşa hazırlanırlar, ben de onlarla birlikte çıkarım.” dedi. Ka’b b. el-Eşref Medine’den çıkıp Mekke'ye gitti. Yükünü Ebû Vedâ’a b. Dubeyre es-Sehmî’ye bıraktı. Ebû Vedâ’a’nın hanımı Âtike bt. Üsyd b. Ebu’l-Îs idi. Ka’b b. el-Eşref, Kureyş’e mersiye okuyup, şöyle diyordu:

[159] *“Bedir değirmeni kendi sahiplerini öğüttü …*
Bedir gibi olaylara çığlık atıp gözyaşı dökülür.
En Asil insanlar öldürüldü, onurları uğruna…
Krallar da yenilir; uzak görmeyin bunu.
Öfkeleriyle yerle bir olasıca topluluklar diyorlar ki,
Ka’b b. Eşref hâlâ çıldırıyormuş…
Doğru derler. Keşke öldürüldükleri anda yer...
Paramparça olsaydı; halkıyla yerin dibine geçseydi…
Bedir’de nice temiz şerefliler öldürüldü ki,
Garibanların sığınağı harika insanlardılar…
Yıldızlar kaybolduğunda bile onların eli açıktır.
Yük taşırlar, yönetirler ve ganimetten pay alırlar…
Bana gelen habere göre Muğîreoğullarının hepsi,
Ebu'l-Hakem'in ölümüne boyuneğmiş ve organları kesilmiş.

Rebîa nın iki oğlu ve Münebbih de onun yanındalar...

Helak olanların akibetine ardından gelenler de uğrar mı?"

Hassân b. Sâbit de ona şöyle cevap veriyordu:

"Ka'b için ağlayıp, onun için yataklara düştü mü?

Organları kesik, duymaz halde yaşadı mı?

Bedir'in ortasında onlardan görmüşümdür,

Ölüler... Gözler onlar için ağlar, gözyaşı döker.

Ağla ey kadın! Sen değersiz bir köleye ağlıyorsun,

Bir köpek yavrusunun köpeğin peşi sıra gitmesi gibi...

Rahmân onlardan bir efendiyi kurtarmıştır.

Onunla savaşan bir toplumu da mahvı perişan etmiştir.

Onlardan kalbi duyarlı olanların bir kısmı kurtuldu,

Korkusundan dolayı neredeyse param parça olacak.

Bir de kötülük peşinde olan hezimete uğramış,

Ve kaçıp sıvışan kaçaklar da kurtulmuştur."

Resûlullah (s.a.v.) Hassân'ı çağırdı ve Ka'b b. el-Eşref'in misafir olduğu kimseyi (Âtike bt. Üseyd) haber verdi ve bunun üzerine Hassan şöyle dedi:

*"Hey! Benden Üseyd'e bir mektup götürü*n;

Dayın serabın kölesidir ve denenmiştir.

Hayatına yemin olsun ki Üseyd komşusuna vefa göstermemiştir;

Ne Hâlid; ne de iri karınlı Zeynep!

Attâb da (dostluğu) koruma konusunda vefasız bir köledir.

Yalancı, kafasının dikine giden eğitilmiş bir maymundur."

[160] Hassân b. Sâbit'in hicvi Âtike'ye ulaşınca, "Bize ne bu Yahudi'den? Hassan'ın bize neler söylediğini görmüyor musun?" dedi ve Ka'b. el-Eşref'e sırt çevirdi. Ka'b b. el-Eşref (Mekke'de) birisinin yanına yerleşince Resûlullah (s.a.v.) Hassan'ı çağırıp: "İbnü'l-Eşref falancaya misafir oldu" diyordu. Hassan da Ka'b'ın eşyalarını kapı önüne koyuncaya kadar, onu misafir edeni hicvetmekten geri durmuyordu. İbnu'l-Eşref'in Mekke'den geldiği haberi Peygamber'e (s.a.v.) ulaşınca, "Allahım! Şiirler söyleyerek kötülüğü yayması sebebiyle onun sana havale ediyorum" dedi.

Resûlullah (s.a.v.), "İbnu'l-Eşref'in hakkından kim gelecek?" dedi. Muhammed b. Mesleme "Ben onun hakkından gelirim; ben onu öldürürüm ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O halde yapacağını yap!" dedi. Muhammed b. Mesleme birkaç gün durdu, yemek yemiyordu. Resûlullah (s.a.v.) onu çağırdı ve "Muhammed sen yemeyi içmeyi terk mi ettin?" dedi. Muhammed b. Mesleme: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana bir söz verdim; senin için onu yerine getirebilir miyim bilemiyorum" dedi.

Resûlullah (s.a.v.), "Sana çaba düşer" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ya Muhammed! Onun işi için Sa'd b. Mu'âz'a danış" dedi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme Evs'ten Âbbâd b. Bişr, Ebû Nâile Silkân b. Selâme, el-Hâris b. Evs ve Ebû Abs b. Cebr gibi bazı adamlarla bir araya geldi. Bunlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına giderek, "Ey Allah'ın Resûlü! Onu biz öldüreceğiz. Bize izin ver, ona (yalan) söyleyelim.[539] Mutlaka onu öldürmeliyiz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam yapın" dedi. Önce Ebû Nâile onun yanına çıktı. Ka'b onu görünce durumdan şüphelendi. Ka'b endişeliydi. Arkasında bir pusunun bulunmasından korkuyordu. Ebû Nâile, "Ey Ka'b! Sana bir işimiz düştü" dedi. Ka'b kavminden bir grubla toplantıda iken şöyle dedi: "Yaklaş, ihtiyacını bana haber ver." Ama onun korkudan rengi atmıştı. -Ebû Nâile ve Muhammed b. Mesleme Ka'b b. Eşref'in sütkardeşleri idi.- Bir saat konuştular ve şiirler okudular.

Ka'b rahatlamıştı; bu arada "Derdini söyle!" diyordu. Ebû Nâile ise sürekli şiir okuyordu. Ka'b, "derdini söylemedin, galiba yanımızdakilerin kalkmalarını istiyorsun" dedi. İnsanlar bunu duyduklarında kalktılar. Ebû Nâile şöyle dedi: "Doğrusu insanların bizim konuşmamızın maksadını öğrenmelerini istemedim. Bir şey sanırlar. Bu adamın (Medine'ye) gelişi bizim için bir beladır. Araplar bizimle savaştı ve aynı yaydan bize ok

[539] Burada فلنقل (söyleyelim) ifadesi, فلنقتله (onu öldürelim) şeklinden dönüşmüş olabilir. (M. **Jones**)

attılar.[540] Yollar bizim için parçalandı; kişiler dara düştü ve çoluk çocuk perişan oldu. Biz yiyecek bir şey bulamıyoruz, bizden sadaka almaya başladı." Bunun üzerine Ka'b, "Vallahi Ey İbn Selâme! Ben de bunu seninle konuşmak istiyordum; iş varacağı yere varır." dedi.

Bunun üzerine Ebû Nâile "Benimle birlikte, aynı kanaatte olduğumuz arkadaşlarımdan bazı kimseler var. Onları sana getirmek istiyordum; senden biraz yiyecek veya hurma satın almak istiyoruz. Sen de bize ikramda bulunursun. Biz rehin olarak istediğin güvenceyi sana veririz." dedi. Ka'b b. el-Eşref, "Doğrusu taslarım, içinde dişlerin kaybolduğu acve hurması ile dopdolu. Vallahi Ey Ebû Nâile! Sende böyle bir fakirliği görmek istemem. [161] Çünkü sen benim için insanların iyisisin. Sen kardeşimsin; seninle bir meme için çekişmişizdir" dedi. Bunun üzerine Silkân, "Ey Ka'b' Lütfen Muhammed hakkında sana söylediklerimiz aramızda kalsın!" dedi.

Ka'b, "Tek bir harfini bile söylemem" dedi. Sonra, "Ey Ebû Nâile! Bana doğru söyle; bu adam için ne düşünüyorsunuz?" dedi. Ebû Nâile, "Onun perişanlığını ve ondan uzaklaşmayı istiyoruz" dedi. Ka'b şöyle dedi: "Beni sevindirdin Ey Ebû Nâile! Peki, ne rehin bırakacaksınız bana? Eşlerinizi ve çocuklarınızı mı?" dedi. Ebû Nâile "Sen bizi mahçup edip durumumuzu açıklamak istiyorsun galiba. Fakat biz, istediğin silahı sana rehin bırakmak istiyoruz." dedi. Ka'b, "Doğrusu silahta vefa vardır" dedi.

Silkân bu sözü sadece, silahları getirdiklerinde şaşırmasın diye söylüyordu. Ebû Nâile, belli bir süre sonra dönmek üzere yanından çıktı. Arkadaşlarının yanına geldi. Bir araya gelerek akşama onun yanına, randevularına gitmeyi kararlaştırdılar. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına giderek durumu ona haber verdiler. Resûlullah (s.a.v.) Bâkî mezarlığına doğru onlarla yürüdü, sonra onları gönderdi. "Allah'ın bereketi ve yardımıyla gidin!" dedi. Denilir ki: Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazından sonra onları gönderdi. Hicretin 25 inci ayında, Rebîülevvel'in on dördünde, gündüz gibi mehtaplı bir gecede gittiler.

Dedi ki: Yola çıktılar ve İbnü'l-Eşref'e geldiler. Kalesine vardıklarında Ebû Nâile kısık bir sesle ona seslendi. İbnü'l-Eşref yakın bir zamanda damat olmuştu. O, yataktan fırladı. Hanımı yorganının ucundan tuttu ve: "Nereye gidiyorsun? Sen savaşçı bir adamsın. Senin gibiler bu saatte evden dışarı çıkmazlar" dedi.

[540] Bize karşı aynı safta yer aldılar. (çvr.)

İbnü'l-Eşref, "Bir buluşmam vardı. O benim kardeşim Ebû Nâile'dir. Vallahi eğer beni uykuda olduğumu bilse uyandırmaz" dedi. Sonra eliyle yorgana vurarak şöyle diyordu: "Bir delikanlı kavgaya çağrılsa bile koşar."

Sonra onların yanına indi ve onları selamladı. Sonra oturdular; Ka'b onlara açılıncaya kadar bir süre konuştular. Sonra ona "Ey İbnü'l-Eşref! Şercü'l-Acûz'a[541] kadar gidelim mi? Gecemizin kalan kısmını orada geçirelim." dediler. Çıktıklarını ve yürümeye başladıklarını söyledi. eş-Şerc'e doğru yürüdüler. Ebû Nâile elini Ka'b'ın başına koydu ve "Vaay, Ebü'l-Eşref, senin bu kokun ne kadar güzel!" dedi. İbnü'l-Eşref her zaman su ve anber ile eritilen miski kullanır, şakaklarına sürerdi, kıvırcık saçlı ve yakışıklıydı.

Sonra kendisine güven verinceye kadar bir süre daha yürüdüler ve geri döndüler. Bir süre daha onun saçlarıyla oynadı, saçlarının bölüğünden tuttu ve arkadaşlarına, "Allah'ın düşmanını öldürün!" dedi. Kılıçlarıyla ona vurdular. Kılıçlar onun üstünde toplandı. Birbirlerini ittikleri için bir şey yapamadılar. Ka'b Ebû Nâle'ye yapıştı. Muhammed b. Mesleme dedi ki: Kılıcımda ince bir demir çubuk vardı; onu hatırladım ve onun göbeğine soktum. Sonra ona yüklendim ve mesanesine kadar kestim. Allah düşmanı öyle bir bağırdı ki, üzerinde ateş yanmayan hiçbir Yahudi konağı kalmadı. Benî Hârise Yahudilerinden bir yahudi olan [162] İbn Süneyne, aralarında 3 mil mesafe bulunmasına rağmen, "Yesrib'de akıtılan bir kan kokusunu alıyorum" dedi. Gruptan biri kılıcıyla Ka'b'a vururken el-Hâris b. Evs'e değmiş ve ayağını yaralamıştı.

İbn Eşref'in işini bitirdikten sonra, kafasını kesip yanlarına aldılar. Sonra çıkıp hızla koşmaya başladılar. Onlar nöbetçi Yahudilerden çekiyorlardı. Önce Benî Ümeyye b. Zeyd'in sonra Benî Kurayza'nın yanından geçtiler. Kalelerinde onların ateşleri yanıyordu. Sonra Buâs'tan[542] geçtiler. Sonunda Urayd toprağına geldiklerinde el-Hâris b. Evs'in kanı fazla akmaya başladı ve onlardan geri kaldı. Arkadaşlarına seslendi ve Resûlullah'a (s.a.v.) benden selam söyleyin" dedi. Onlar onu aralarına aldılar ve Peygamber'e (s.a.v.) gelinceye kadar taşıdılar. Bâkî el-Garkad (mezarlığına) geldiklerinde tekbir getirmeye başladılar.

Resûlullah (s.a.v.) o gece namaz kılmak için kalkmıştı. Resûlullah (s.a.v.) bunların el-Bâkî'de getirdikleri tekbirleri işitince tekbir getirdi ve onu öldürdüklerini

---

[541] **Şercü'l-Acûz**: Medine yakınlarında bir yer adıdır. (*Vefâu'l-Vefâ*, C. II, s.328)

[542] Buâs: Es-**Semhûdî**, Medine'nin varoşlarından olduğunu söylüyor. Kale veya Kurayzaoğulları'nın Medine'den 2 mil uzaklıkta bir mezra'ı olduğu da söyleniyor. (*Vefâu'l-Vefâ*, C. II, s.262)

anladı. Sonra koşarak geldiler. Resûlullah'ı (s.a.v.) mescidin kapısında buldular. Resûlullah (s.a.v.), "Gazanız mübarek olsun!" dedi. Onlar, "Senin de Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. İbn Eşref'in başını Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne attılar. Resûlullah (s.a.v.) öldürüldüğü için Allah'a hamd etti.

Sonra arkadaşları el-Hâris b. Evs'i getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) onun yarasına tükürüğü sürdü. Bundan sonra yarası acı vermedi. Bunun üzerine Abbâd b. Bişr, bu hususla ilgili olarak şöyle dedi:

"Ona seslendiğimde sesimden ürkmedi,
Köşkün üstünden bakıp vefa gösterdi.
Ve döndüm "Bu çağıran kimdir?" dedi.
"Kardeşin Abbâd b. Bişr" dedim.
Muhammed (b. Mesleme), çabuk aşağı, yanımıza gel,
Bize iyilikte bulunman için geldik" dedi.
Ve bizi doyurman için; çünkü biz aç geldik.
Yarım deve yükü buğday ya da hurma için geldik.
Ve bu zırhlarımız senin yanında rehin kalsın, al onu!
Eğer karşılarsa, bir ay veya yarım ay boyunca…
Dedi ki: bir aşiret aç ve yoksul olmuşlar,
Yoksullaşıp varlıklarını kaybetmişler.
Koşup istekli bir şekilde bize geldi,
Ve bize, "bir iş için mi geldiniz?" dedi.
Oysa parlayan keskin kılıçlar vardı sağ elimizde
Onlarla kâfirleri kesiyoruz. Denenmiş kılıçlar bunlar,
Kahraman İbn Mesleme koca bir aslan gibi,
İki eliyle boynundan yakaladı onun
ve yöneldi ona keskin kılıcıyla
Ebû Abs b. Cebir ise parçaladı onu
İki arkadaşımla hallettik onu.
Alçağı öldürdük. Tıpkı puta kesilen kurban gibi
[163] *Şerefli askerler götürdü onun kellesini.*
Doğruluk ve iyiliğin zirvesinde olanlar

Allah bizim altıncımızdı.
En güzel nimet ve en şerefli zaferle yoğrulduk."

İbn Ebû Habîbe dedi ki: Ben bu şiiri okuyanı gördüm.

İbn Ebu'z-Zinâd dedi ki: "Eğer İbn Ebû Habîbe'nin sözü olmasaydı, onun kesin doğru olduğunu sanırdım." Dediler ki: İbnü'l-Eşref'in öldürüldüğü gecenin sabahında Resulullah, "Yahudi adamlarından ele geçirebildiğinizi öldürün" dedi. Bunun üzerine Yahudiler korktular, onların büyükleri ne ortaya çıktılar ne de konuştular. İbnü'l-Eşref gibi artık gece dışarı çıkmaya korktular.

Benî Hârise Yahudilerinden olan İbnu Süneyne, Huveyyisa b. Mes'ûd'un müttefikiydi. Huveyyisa'nın Müslüman olan kardeşi Muhayyisa, İbn Süneyne'ye saldırıp onu öldürmüştü. Bu kez Muhayyisa'dan büyük olan Huveyyisa onu dövüyor ve "Ey Allah'ın düşmanı! İbn Süneyne'yi öldürdün, öyle mi? Vallahi senin karnındaki yağın ekserisi onun malındandır." diyordu. Muhayyisa ise: "Vallahi eğer onu öldürmemi emreden zat seni öldürmemi emrederse seni de öldürürüm." dedi. Huveyyisa ise "Yani eğer Muhammed beni öldürmeni emrederse beni de öldüreceksin ha?!" dedi.

Muhayyisa, "Evet" dedi. Hüveyyisa, "Vallahi bu düzeye gelmiş bir din çok müthiştir." dedi. O gün Hüveyyisa da Müslüman oldu. Bunun üzerine Muhayyisa şu şiiri söyledi: -bu sabittir bunu reddeden bir kimseyi görmedim.-

"Annemin oğlu beni kınıyor onu öldürmekle emrolunsam
Keskin kılıcımla keserim onun şahdamarını,
Tuz renginde keskin bir kılıç; ne zaman doğrultsan onu,
Parçalar onun karnını, yalan söyleyecek değil.
Sevindirmez beni itaat ederek öldürmek seni,
Busra[543] *ile Me'rib'in arası benim olsa..."*

Yahudiler ve onlarla birlikte hareket eden müşrikler korktular ve sabaha çıktıklarında Peygamber'e geldiler ve büyüklerimizden birisi olan arkadaşımızın kapısı

[543] **Busra** kelimesi, "Asıl nüshada Radvâ olarak geçiyor. Onu başka nüshalarda tesbit edemedik." (İbn **İshâk**, es-*Sîretü'n-Nebeviyye*, C. III, s.63.)

çalındı, bildiğimiz bir suçu, bir olayı olmadığı halde dün gece suikast sonucu öldürüldü.” dediler. Resûlullah (s.a.v.), “Eğer kendi fikrinde olan diğer insanlar gibi rahat dursaydı suikaste uğramazdı. Fakat adam bize eziyet edip şiirle hicvetmiştir. Sizden birisi bunu yaptığı takdirde onun için kılıçtan başka bir şey olmacaktır.” dedi ve Resûlullah (s.a.v.) onları içinde bulundukları durumu sona erdirmek için bir sözleşme yapmaya çağırdı. Bunun üzerine, Remle bt. el-Hâris’in evinde, bir hurma salkımının altında kendileriyle Resûlullah (s.a.v.) arasında bir sözleşme yazdılar. Bunun üzerine, Ka’b b. Eşref’in öldürüldüğü günden itibaren Yahudiler çekindiler, korktular ve alçaldılar.

Bana İbrahim b. Ca’fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Mervân b. Hakem, Medine valisi idi. Yanında İbn Yâmîn en-Nadrî vardı. Mervân, “Sence İbnu'l-Eşref'in öldürülmesi nasıl bir olaydı?” dedi. İbn Yâmîn “bir ihanet idi” dedi. Yaşlı bir adam olan Muhammed b. Mesleme de oturuyordu. Mervân’a dönerek şöyle dedi: “Ey Mervân, sana göre Resûlullah (s.a.v.) ihanet etmiş öyle mi? Vallahi biz onu ancak Resulullah’ın emriyle öldürdük. Vallahi bir daha mescid dışında hiçbir ev ikimizi bir araya getiremez. Sana gelince Ey İbn Yâmîn, adağım olsun eğer buradan çıkarsan ve elimde bir kılıç olur ve sana gücüm yeterse başını bu kılıçla keseceğim” dedi.

[164] İbn Yâmîn bir elçi ile Muhammed b. Mesleme’yi kontrol etmeden Benî Kurayza Mahallesine çıkmazdı. Bir ihtiyacı olduğunda iner, ihtiyacını giderir; sonra dönerdi. Aksi halde inmezdi. Bir ara Muhammed b. Mesleme bir cenazede iken İbn Yâmîn de el-Bâkî mezarlığındaydı. Muhammed b. Mesleme bir tahterevan gördü; üzerinde bir kadına ait yaş hurma dalları vardı. Muhammed b. Mesleme geldi, onları çözdü. İnsanlar kalktılar ve: “Ey Ebû Abdurrahman! Ne yapacaksın? Yardım edelim” dediler. Muhammed b. Mesleme İbn Yâmîn’e doğru gitti ve o dalların hepsini tek tek onun yüzünde ve başında kırana kadar ona vurmaya devam etti. Onda sağlam bir yer bırakmadı. Sonra onu kötü bir şekilde salıverdi. Ardından “Vallahi eğer kılıca gücüm yetseydi kılıçla sana vururdum” dedi.

Zû Emer'e Gatafan Gazvesi

Hicretin yirmi beşinci ayı Rebiyülevvel ayında Resûlullah (s.a.v.) Rebiyülevvel'in 12 nci Perşembe günü Medine'den ayrıldı. 11 gün Medine dışında kaldı.

Bana Muhammed b. Ziyâd b. Ebû Huneyde anlattı; dedi ki: Bana İbn Ebû Attâb anlattı. Ayrıca bana Osman b. Dahhâk b. Osman anlattı. Ayrıca bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekir anlattı. Oda Abdullah b. Ebû Bekir'den rivayet etti. Bu hadiste bazıları bazılarına ilavede bulundu. Başkaları da bana anlattılar. Dediler ki: Sa'lebe ve Muhârib kabilesinden bir grubun Zû Emer'de toplanarak Resûlullah'ın (s.a.v.) çevresine saldırmak istedikleri yönünde bir haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Du'sûr b. Muhârib adında bir adam onları bir araya toplamıştı.

Resûlullah (s.a.v.) Müslümanları topladı ve 450 kişiyle yola çıktı. Onların yanında atlar da vardı. Resûlullah (s.a.v.) önce el-Münekkâ[544] yolunu tuttu. Sonra, el-Hubeyt[545] vadisine girdi. Sonra Zu'l-Kassâ'ya çıktı. Zu'l-Kassâ'da Benî Sa'lebe'den Cebbar adında bir adam yakaladı. Ona, "Nereye gidiyorsun?" dediler. Adam, "Yesrib'e gitmek istiyorum." dedi. Onlar, "Yesrib'te ne işin var?" dediler. Adam, "Kendime biraz yiyecek alacaktım ve bakacaktım" dedi.

Onlar bir topluluğun yanından geçtin mi, ya da senin kavmine ait bir haber aldın mı?" dediler. Adam: "Hayır, ancak duydum ki, Du'sûr b. el-Hâris, kavminden bir grup insanla ayrılmış" dedi. Adamı Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdüler. Resûlullah (s.a.v.) onu İslam'a davet etti. Adam Müslüman oldu.

Dedi ki: "Ya Muhammed! Seninle karşılaşmayı göze alamazlar. Geldiğini duysalar dağ başlarına kaçarlar. [165] Seninle geleceğim ve onların açıklarını sana göstereceğim." Resûlullah (s.a.v.) onunla birlikte çıktı ve onu Bilal'e emanet etti.

Adam Resûlullah'ı (s.a.v.) Kesîb'ten onların üzerine indirecek bir yoldan götürdü. Bâdiye Arapları onun korkusundan dağlara kaçmaya başladılar. Bundan önce de hayvanlarını ve çocuklarını, ailelerini dağların zirvelerinde kaybettirdiler. Bu yüzden Resûlullah (s.a.v.) onlardan hiçbirisiyle karşılaşmadı. Sadece dağların tepelerinde onlara bakıyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Zû Emer'e indi ve karargâhı orada kurdu. Orada onlara çok yağmur isabet etti. Resûlullah (s.a.v.) tuvalet için dışarı çıktı. Bu

[544] Uhud ile Medine arasında bir yer.
[545] Medine'ye 1 berid uzaklıkta bir yer.

yağmur ona da isabet etti ve elbisesini ıslattı. Resûlullah (s.a.v.) Zû Emer vadisini kendisiyle arkadaşları arasında bir sınır yaptı.

Sonra elbisesini çıkardı ve kuruması için serdi. Elbisesini bir ağacın üzerine attı; sonra ağacın altında uzandı. Bâdiye Arapları da tepelerden onun bütün yaptıklarını izliyorlardı. Bâdiye Arapları, efendileri ve en cesurları olan Du'sûr'a, "Şu anda Muhammed'i öldürme fırsatın var. Muhammed arkadaşlarından da ayrıldı. Arkadaşlarından yardım istese bile sen onu öldürene kadar yardıma gelemezler" dediler. Bunun üzerine Du'sûr kılıçlarından keskin bir kılıç seçti, sonra kılıcı kuşandı ve Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaştı. Kılıcını kınından çıkararak Resûlullah'ın (s.a.v.) tepesine dikildi ve "Ey Muhammed! Bugün seni benden kim kurtaracak?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Allah!" dedi. Dedi ki: Cibrîl onu göğsünden itti. Kılıç elinden yere düştü. Bu kez Resûlullah (s.a.v.) kılıcı aldı ve başının üstünde durarak "Peki bugün seni benden kim kurtaracak?" dedi.

Adam, "Hiç kimse" dedi. Sonra, "Ben Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet ederim. Vallahi asla sana karşı bir toplulukta yer almayacağım." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) kılıcını kendisine verdi. Sonra adam sırtını döndü; sonra geri dönerek, "Allah'a yemin ederim ki sen benden daha hayırlısın." dedi. Resûlullah (s.a.v.) da: "Ben bu söze senden daha çok layığım" dedi. Adam kavmine geldi. Kavmi kendisine, imkânın varken ve kılıcın elindeyken sen neler söylüyordun?" dedi. Adam, "Doğru aynen dediğiniz gibi… Fakat Vallahi ben beyaz ve uzun bir adama bakıyordum. Göğsüme vurdu ve beni sırtüstü yere serdi. Onun bir melek olduğunu anladım ve Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahadet ettim. Vallahi bir daha ona karşı gelmeyeceğim" dedi. Kavmini İslam'a davet etti. Bunun üzerine "Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler." (Mâide, 5/11) ayeti nazil oldu. Hazreti Peygamber'in Medine dışında kalışı on bir gün sürdü. Resûlullah (s.a.v.) Medine'de yerine Osman b. Affan'ı görevlendirmişti.

Süleymoğulları Gazvesi (Elfur Bölgesindeki Buhrân'da)

Hicretin 27. Ayında Cemaziyülevvel ayından birkaç gece geçtikten sonra Resûlullah (s.a.v.) 10 gün Medine'nin dışında kaldı.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti. Resûlullah (s.a.v.) [166] Süleymoğulları kabilesinden büyük bir topluluğun Buhrân'da toplandığı haberini alınca zaman kaybetmeden hazırlık yapmaya başladı. Arkadaşlarından üç yüz adamla yola çıktı ve hızlı yürümeye başladılar. Nihayet Buhrân'a bir gece kala Süleymoğulları'ndan bir adamla karşılaştı. Kavimden ve toplanmalarından istihbarat aldılar. Adam, onların dağılıp, sularına geri döndüklerini haber verdi. Peygamber (s.a.v.) emretti; adam kavminden bir adamla hapsedildi. Sonra Peygamber (s.a.v.) Buhrân'a kadar yürüdü. Buhrân'da hiç kimse yoktu. Orada birkaç gün kaldı sonra döndü ve herhangi bir tuzakla karşılaşmadı. Resûlullah (s.a.v.) adamı serbest bıraktı. Onun (Medine'deki) yokluğu 10 gece sürdü.

Bana Abdullah b. Nuh anlattı. O da Muhammed b. Sehl'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye İbn Ümmü Mektum'u görevli olarak yerine bıraktı.

el-Karede Seriyyesi[546]

O seviyede Zeyd b. Hârise vardı. Zeyd'in emir olarak çıktığı ilk seriyye idi. Zeyd Hicretin 27. ayında, Cemaziyülahirin başında yola çıktı.

Bana Muhammed b. el-Hasan b. Üsâme b. Zeyd anlattı. O da ailesinden şöyle dediklerini rivayet etti: Kureyşliler Şam yolundan gitmekten sakınıyorlardı. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşlarından korkuyorlardı. Onlar ticaretle meşgul olan bir toplumdular. Safvân b. Ümeyye dedi ki: "Muhammed ve arkadaşları ticaret yolumuzu bize köreltti. Onun arkadaşlarına ne yapacağımızı bilmiyoruz. Sahilden ayrılmıyorlar; sahil halkı da onlarla anlaşmış ve çoğunluk onlarla birlikte hareket ediyor. Nereden gideceğimizi bilemiyoruz. Eğer burada yurdumuzda kalırsak sermayelerimizi yer ve artık nafakalarmız kalmaz. Biz buraya ticaret için yerleşmişiz. Yazın Şam'a kışın da Habeş toprağına gidiyoruz." el-Esved b. el-Muttalib ona, "Sahilden sap ve Irak yolunu

[546] el-**Karede**: Rebeze ve el-Gamre arasında bulunan Zâtu Irk bölgesinde Necd arazisindendir. (İbn **Sa'd**, *Tabakât*, C. III, s.21.)

tut" dedi. Safvân kendisine "Sen oraları bilmesin" dedi. Ebû Zem'a "Ben sana o yolun en bilgili kılavuzunu göstereyim; Allah'ın izniyle yolda gözü kapalı gider." dedi.

Safvan, "Kimdir o?" dedi. Ebû Zem'a, "Furât b. Hayyân el-İclî'dir. Oraları çiğnemiş ve oralarda yürümüştür" dedi. Safvân, "İşte bu vallahi" dedi. Furat'a haber gönderdi. Furat Safvan'a geldi. Safvan, "Ben Şam'a gitmek istiyorum, fakat Muhammed bize yolumuzu köreltmiştir. Çünkü kervanlarımızın yolu onun üzerinden geçiyor. Ben Irak yolunu istiyorum" dedi. Furat ise "Ben seni Irak yolundan götürürüm. Muhammed'in arkadaşlarından hiçbirisinin ayağı oraya değmez. Orası ağaçsız ve çöl bir yerdir." dedi. Safvân, "İşte ihtiyacım budur. [167] Çöllere gelince kış aylarındayız ve bugün suya ihtiyacımız azdır." dedi. Safvân b. Ümeyye hazırlık yaptı. Ebû Zem'a da 300 miskal altın ve biraz da altın gümüş karışımı külçe gönderdi. Ayrıca Kureyş'ten bazı adamları da bazı mallarla birlikte onunla gönderdi. Safvân ile birlikte Abdullah b. Ebû Rebî'a, Huveytıb b. Abduluzza ve Kureyş'ten diğer bazı adamlar da yola çıktılar. Safvân çok malla çıkmıştı. Külçe gümüş ve üç yüz bin dirhem değerinde altın tabak vardı. Onlar Zâtu Irk[547] yolundan çıktılar.

Kavminin dini üzerinde olan Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî Medine'ye geldi. Benî en-Nâdir kabilesinden Kinâne b. Ebu'l-Hukayk'ın evine misafir oldu. Birlikte içtiler Salît b. en-Nûman b. Eslem de onlarla birlikte içti. Henüz içki yasaklanmamıştı. Salît Benî Nâdir'e gelir ve içkilerinden içerdi" Nuaym, Safvân b. Ümeyye'nin bir kervanla çıkışını ve yanlarında bulunan malları anlattı. Salît o anda çıktı. Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi ve durumu ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise'yi yüz atlı ile gönderdi. Kervanla karşılaşıp onu ele geçirdiler. Kavmin ileri gelenleri kurtuldular. Ancak, bir ya da iki adamı esir aldılar. Kervanı Peygamber'in (s.a.v.) yanına götürdüler. O da malları beşe böldü. O günkü humus (1/5) 20.000 dirhem değerindeydi. Geri kalanını da Seriyye'ye katılanlara dağıttı. Esirler arasında Furat b. Hayyan da vardı. Furat getirildi ve kendisine, "İslam'a gir, eğer Müslüman olursan seni öldürmeyiz" denildi. Furat Müslüman oldu ve öldürülmekten kurtuldu.

[547] **Zâtu Irk**: Irak halkının mehlidir. Nec ve Tahame arasında sınırdır. (*Mu'cemü'l-Büldân*, C. VI, s.154)

UHUD GAZVESİ

Hicretin 32 nci ayında, Şevvalin 7. günü Cumartesi'ydi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye İbn Ümmü Mektum'u kendi yerine görevlendirdi.

Bana Muhammed b. Şucâ'a anlattı. Şöyle dedi: Bize Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Müslim, Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris, Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Sebre, Muhammed b. Sâlih b. Dinar, Mu'âz b. Muhammed, İbn Ebû Habîbe, Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hamse, Abdurrahman b. Abdulazîz, Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde, Yunus b. Muhammed ez-Zaferî, Ma'mer b. Râşid, Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd, Ebû Ma'şer, isimlerini zikredemeyeceğim kişilerden naklettiler. Hepsi bana bu olayın bir bölümünü anlattılar. Bazıları diğerlerinden daha çok kavrayışlıydı. Bana anlattıklarının hepsini bir araya getirdim.

Dediler ki: Bedir savaşına gelen müşrikler, Mekke'ye döndüklerinde Ebû Süfyân b. Harb'in getirdiği ticaret kervanının malları Dârun-Nedve'de bekletilmekteydi. Onlar böyle yaparlardı. Kervan sahiplerinin hazır olmaması sebebiyle Ebû Süfyân, kervanı hareket ettirmedi ve malları dağıtmadı. Bu yüzden Kureyş Eşrafı Ebû Süfyân'ın yanına gittiler. Onların başında da el-Esved b. el-Muttalib, [168] Cübeyir b. Mut'im, Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil, el-Hâris b. Hişam, Abdullah b. Ebû Rebî'a, Huveytıb b. Abduluzza ve Huceyr b. Ebû İhâb vardı. Dediler ki: "Ey Ebû Süfyân getirip de hapsettiğin kervana bak. Sen biliyorsun ki bunlar Mekkeliler'in mallarıdır ve Kureyş'in ıtriyatıdır. Onlar temiz kimselerdir. Bu kervanla Muhammed'e karşı savaşmak üzere bir ordu techiz etmek istiyorlar. Babalarımızdan, çocuklarımızdan ve aşiretimizden kimlerin öldürüldüğünü de biliyorsun.

Ebû Süfyân, "Peki, Kureyşin kendisi bundan hoşnut olacak mı?" dedi. Onlar: "Evet!" dediler. Ebû Süfyân, "O halde buna ilk cevap cevap veren benim ve Abdümenaf da benimle birliktedir. Vallahi, intikam hırsıyla yanıp tutuşan biriyim. İbnu'l-Hanzale ve kavmimin eşrafı Bedir'de öldürüldü" dedi. Uhud'a doğru harekete geçmek için hazırlık yapılıncaya kadar kervanın malları orada tutuldu. O zaman malları sattılar, altına çevirdiler ve Ebû Süfyân'ın yanında bırakıldı. Şöyle dedikleri söylenir: "Ey Ebû Süfyân, kervanın mallarını sat, sonra karını ayır." Kervan bin develikti. Malların toplam değeri de 50 bin dinardı. Ticaretlerinde bir dinara karşılık bir dinar kazanıyorlardı. Ticaret yerleri de Şam'ın Gazze bölgesi idi. O sınırın ötesine geçmiyorlardı.

Ebû Süfyân, Zühre'nin kervanındaki mallarını alıkoymuştu. Çünkü onlar Bedir yolundan dönmüşlerdi. Mahreme b. Nevfel kardeşlerinin ve Benî Abdümenaf b. Zühre'nin mallarını onlara teslim etmişti. Bunun üzerine Mahreme Zühreoğulları'nın mallarının tamamı teslim edilmeden kendi mallarını almak istemedi. el-Ahnes, "Zühreoğulları'nın mallarının Kureyş'in diğer kervanlarından ne farkı var" dedi. Ebû Süfyân, "Çünkü onlar Kureyş'le birlikte savaşmadılar, döndüler" dedi. el-Ahnes ise, "Sen Kureyş'e, "dönün, kervanı koruduk, boş yere çıkmayın" diye haber gönderdin; biz de döndük." dedi. Sonunda Zühre de mallarını aldı. Mekkeli olup güç ve aşiret sahibi olmayan zayıf bazı insanlar da kervandaki her şeylerini aldılar.

Bu da gösteriyor ki, kavmi yeniden savaşa çıkaran kervanın kârları idi. Onlar hakkında Allah şu âyeti indirdi: "Şüphesiz ki inkâr edenler, mallarını insanları Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır."[548] Savaşa gitmek üzere ittifak ettiklerinde şöyle dediler: "Arapların içinde yürürüz; onlardan ve onlara tabi olan Ehâbiş'den[549] yardım dileriz. Abdümenat da bizden geri kalmaz. Onlar Arapların içinde akrabalarımıza en yakın duranlardır.

Bu yüzden Arapları yardıma çağırmak üzere Kureyş'ten dört adam göndermeye karar verdiler. Amr b. el-Âs Hubeyre b. Ebû Vehb, İbnu Zağberî ve Ebû Azze e-Cümahî'yi bu işte görevlendirdiler. Ebû Azze dışındakiler itaat ettiler. Ebû Azze görevi kabul etmek istemedi ve "Bedir günü Muhammed başkalarına değil sadece bana iyilikte bulundu. Ona karşı hiçbir düşmanla birlikte olmayacağıma yemin ettim" dedi. Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye yanına gitti ve çık dedi. Ebû Azze reddetti ve Bedir günü ona karşı hiçbir düşmanla birlikte olmayacağına dair ona söz verdim. Ona verdiğim söze bağlıyım. Adam bana iyilikte bulundu ve benim dışındakilere iyilikte bulunmadı. Ya öldürdü veya ondan fidye aldı." dedi.

[169] Safvân ona, "Bizimle çık! Eğer sağ kalırsan sana istediğin kadar mal vereceğim. Eğer öldürülürsen, senin çoluk çocuğun benimkilerle beraber olacaklar."

---

[548] Enfal Sûresi, 8/ 36.

[549] **Ehabiş**: Bazılarına göre Mekke'ye 6 mil mesafede bulunan Hubşi dağının eteğinde toplanan Araplara verilen bir addır. Rivayete göre Hûn b. Huzeyme ve Mustalıkoğulları Mekke'nin aşağısındaki Hubşi dağında toplanıp, gecenin karanlığı ve gündüzüm aydınlığı devam ettiği ve Hubşi dağı yerinde durduğu sürece düşmanlarına karşı işbirliği yapmak üzere Kureyşlilerle ahitleşmişlerdi. Bu yüzden Hubşi dağına izafeten Ahabiş adı verilmiştir. Bkz. *Mu'cemü'l-Büldân*, C. II s.214.

dedi. Ebû Azze yine kabul etmedi. Safvân b. Ümeyye ümitsiz bir şekilde onun yanından ayrıldı. Ertesi gün Safvân ve Cübeyr b. Mut'im onun yanına geldiler. Safvân daha önceki teklifini yeniledi; ancak Ebû Azze reddetti. Cübeyr ise, Ebû Vehb'in (Cübeyir b. Mut'im'in) bir iş için senin ayağına kadar gelip de ona yok diyeceğin bir anı yaşayacağım hiç aklıma gelmemişti. Ona saygılı ol" dedi. Bunun üzerine Ebû Azze "Peki, çıkıyorum" dedi ve Arapların içine gitti onları savaş için toplayıp ve şöyle diyordu:

"Ey savaşta sebat eden Abdumenatoğulları!
Siz korursunuz, babanız da korurdu...
Beni Müslüman yapmayın, İslam (her yere) yerleşmesin.
Bir yıl sonra yardım etmeyi bana vaad etmeyin."

Dedi ki: Ebû Azze ile birlikte bir grup da yola çıktı. Arapları belli yerlerde bir araya topladılar. Sakif kabilesine kadar vardılar. Onların tümü katıldı. Onlarla birlikte olan Araplarla bir araya gelip yürümeye karar verdiklerinde Kureyş, kadınların erkeklerle birlikte savaşa çıkmaları konusunda görüş ayrılığına düştü.

Bana Bukeyr b. Mismâr anlattı. O Sa'd'ın kölesi Ziyâd'dan, o da Nistâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Safvân b. Ümeyye, "Kadınlarla birlikte çıkın, bunu ilk yapan ben olacağım. Çünkü kadınlar sizi korumaya daha elverişli ve Bedir ölülerini size hatırlatmaya daha lâyıktırlar. Çünkü (Bedir) olay henüz yenidir ve bizler ölüm umurunda olmayan bir toplumuz. İntikamımızı almadan ya da bu uğurda ölmeden evlerimize dönmek istemeyiz" dedi. Bunun üzerine İkrime b. Ebû Cehil, "Senin çağırdığın şeye ilk katılacak olan benim." dedi. Amr b. el-Âs da buna benzer bir şey söyledi. Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî yürüdü ve şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Kadınların çıkarılması, hanımlarınızı düşmanlarınıza göstermeniz bence doğru değildir. Üstelik yenilginin onların olacağından emin değilim, kadınlarınız konusunda mahçup olursunuz."

Safvân b. Ümeyye ise: "Bunun dışında asla bir şey olmayacaktır" dedi. Bunun üzerine Nevfel, Ebû Süfyân'ın yanına geldi ve aynı sözleri ona söyledi. Hind bt. Utbe bağırarak, "Vallahi sen Bedir'de kurtuldun ve hanımlarına döndün. Evet, çıkacağız ve savaşı göreceğiz. Şarkıcı kadınlar Bedir seferinde Cuhfe'den geri döndürüldüler ve dostlar o gün öldürüldü." dedi. Ebû Süfyân, "Kureyş'e muhalefet edecek değilim. Ben

Kureyş'ten biriyim, yaptığını yaparım" dedi ve mahfelerindeki kadınlarla birlikte çıktılar.

[170] Dediler ki: Ebû Süfyân b. Harb iki kadınla yola çıktı. Hind bt. Utbe ve Ümeyye bt. Sa'd b. Vehb b. Eşyem b. Kinâne. Safvân b. Ümeyye iki kadınla yola çıktı. Berze bt. Mes'ûd es- Sakafî; bu Abdullah el-Ekber'in annesi idi. Bir de eşi el-Beğûm bt. el-Muazzil b. Kinâne. O da Abdullah b. Safvân el-Asgar'ın annesi idi. Talha b. Ebû Talha, kadını Sülafe bt. Sa'd b. Şüheyd ile çıkmıştı. O kadın Evs kabilesindendi. Sülâfe Talha'nın çocuklarının annesi idi: Müsâfî el-Hâris, Kilâb ve Cülâs'ın anneleriydi.

İkrime b. Ebû Cehil, karısı Ümmü Cüheym bt. el-Hâris b. Hişam'la çıktı. el-Hâris b. Hişam, karısı Fatıma bt. el-Velîd b. el-Muğîre ile çıktı. Amr b. el-Âs, karısı Hind bt. Münebbih b. el-Haccâc ile çıktı. Hind, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın annesiydi. Hünâs bt. Mâlik b. el-Mudarrib, oğlu Ebû Aziz b. Umeyr el-Abderî ile yola çıktı. el-Hâris b. Süfyân b. Abdulesed, karısı Remle bt. Tarık b. Alkame ile yola çıktı.

Kinane b. Ali b. Rebî'a b. Abduluzza, karısı Ümmü Hakîm bt. Tarık ile yola çıktı. Süfyân b. Uveyf, karısı Katiyle bt. Amr b. Hilal ile yola çıktı. Meskuz- Zı'b'in iki oğlu el-Nu'mân ve Câbir, anneleri ed-Duğûniyye ile yola çıktılar. Gurâb b. Süfyân b. Uveyf, karısı Amre bt. el-Hâris b. Alkame ile yola çıktı. Kureyş'in sancağı yere düştüğünde yerden kaldıran bu kadındı. Kureyş onun elindeki sancağa doğru geri dönünceye kadar sancağı elinde tuttu. Dediler ki: Süfyân b. Uveyf on çocuğuyla yola çıktı. Benî Kinâne biraraya toplanmıştı. Mekke'den çıktıkları gün Daru'n-Nedve'de tuttukları üç sancak vardı. Birisini Süfyân b. Uveyf taşıyor, bir sancak Ehâbîş'in elinde ve onu kendilerinden bir adam taşıyor. Bir sancağı da Talha b. Ebû Talha taşıyordu. Kureyş yola çıktığında, tüm Kureyş, Talha b. Ebû Talha'nın taşıdığı bir tek sancak altında olduğu da söyleniyor. İbn Vâkıd, "Bize göre bu daha isabetli (görüştür)." dedi.

Kureyş, kendilerine katılanlarla birlikte üç bin kişiyle yola çıktı. Sakîf'den 100 adam vardı. Donanımlı ve çok sayıda silahla çıktılar. 260 atlı, 700 zırhlı ve 3000 deveyi sevkettiler. Yürümeye karar verdiklerinde Abbas b. Abdulmuttalib bir mektup yazıp mühürledi ve Benî Gıfâr kabilesinden bir adam kiralayıp gönderdi. Ancak mektubun Resûlullah'a (s.a.v.) üç günde ulaşmasını şart koştu. Mektupta ona haber vererek diyordu ki: "Kureyş sana doğru yola çıkmak için toplandı ve sana yöneldiler. Onlar geldiklerinde ne yapacaksan onu yap. Onlar 3000 kişiler. 260 atlı, 700 zırhlı, 3000 deveyi sevk ediyorlar ve silah bakımından da çok güçlüler.

[171] Gıfârî geldi. Resûlullah'ı (s.a.v.) Medine'de bulamadı. Onu Kubâ'da buldu. Medine'den yola çıktı. Resûlullah'ı (s.a.v.) Kuba mescidi'nin kapısında eşeğine binerken buldu. Mektubu ona verdi. Ubey b. Ka'b mektubu ona okudu. Resûlullah (s.a.v.), Übey'den mektubun içeriğinin gizli kalmasını istedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. er-Rebî'nin evine girdi ve "evde kimse var mı?" dedi. Sa'd, "Hayır, ihtiyacını söyle ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Abbas b. Abdulmuttalib'in mektubunu ona haber verdi. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunda bir hayır olmasını umuyorum." dedi. Medine Yahudileri ve münafıklar: "Muhammed'e, sevdiği bir haber gelmemiştir" diye söylenti çıkardılar. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye yola çıktı ve Sa'd'ın haberi gizli tutmasını istedi. Resûlullah (s.a.v.) evden çıkınca Sa'd b. Rebi'in hanımı yanına geldi ve "Resûlullah (s.a.v.) sana ne söyledi?" dedi. Sa'd, "Anasız kalasıca, bundan sana ne?" dedi. Bu kez hanımı, "Ama ben sizi duydum." dedi.

Haberi Sa'd'a anlattı. Bunun üzerinde Sa'd "Ben Resûlullah'a (s.a.v.) ihtiyacını anlat derken senin bizi dinlemiş olduğunu farketmedim" dedi. Eşinin boynundan tutup köprüde Resûlullah'a (s.a.v.) yetişinceye kadar onu koşturdu. Kadının takatı kesilmişti. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Hanımım senin söylediklerini bana sordu; ben gizlemeye çalıştım. Fakat kendisi "Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediklerini işittim." dedi ve olayın tümünü anlattı.

"Ey Allah'ın Resûlü! Bundan bir şey çıkmasından ve senin sırrını ifşa ettiğimi zannetmenden endişe ettim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), onu bırak dedi. Kureyş'in savaş için yola çıktığı haberi insanlar arasında yayıldı. Amr b. Sâlim el-Huzâî, Huzaa kabilesinden bir grubla geldi. Mekke'den dört kişi olarak gelmişlerdi. Gelirken Kureyş'e rastlamışlar Kureyş, karargâhını Zû Tuvâ'da kurmuştu. Onlar da Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdiler. Sonra döndüklerinde Kureyş'i Râbîğ vadisinde gördüler. Ancak onlara yaklaşmadılar. Rebî, Medine'ye birkaç gece uzaklıktadır.

Bana Abdullah b. Amr b. Züheyr anlattı. O da Abdullah b. Amr b. Ebû Hukeyme el-Eslemî'den rivayet etti: Dedi ki: Ebû Süfyân sabahleyin el-Ebva'da iken, Amr b. Sâlim ve arkadaşlarının bir gün önce yalın kılıçları ile Mekke'ye gittikleri haberini aldı. Bunun üzerine Ebû Süfyân, Allah'a yemin ederim ki onlar Muhammed'e gelmiş ve yürüyüşümüzü ona haber vermişler, onu sakındırmışlar ve sayımızı ona haber vermişlerdir. Onlar şimdi kalelerinden ayrılmazlar. Öyle görünüyor ki, biz onları elde edemeyeceğiz" dedi. Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye, "Eğer onlar meydana

çıkmazlarsa biz de Evs ve Hazrec'in hurmalarına yönelir ve onları keser, onları malsız bırakırız. Bir daha asla onu iyileştiremezler. Eğer bizimle savaşmak için meydana çıkarlarsa sayımız onların sayısından ve silahlarımız onların silahlarından daha çoktur. Bizim atlarımız var; onların atları yok. Bizim onlara karşı bir saldırganlık isteğimiz var; ama onlar bize karşı bir saldırganlık arzusu içinde değillerdir" dedi.

[172] Fasık Ebû Âmir, Resûlullah'ın (s.a.v.) Medine'ye döndüğü sırada Evsullah kabilesinden 50 adamla yola çıkmış, onları Mekke'ye götürerek Kureyş'in yanında kalmıştı. Kavmini savaşa çağırmış ve onlara şöyle demişti. "Muhammed'in durumu ortada, gelin yardımlaşabileceğimiz bir kavmin yanına gidelim."

Kureyş'in yanına gitti. Onları teşvik ve tahrik ediyor ve hak üzere olduklarını, Muhammed'in getirdiği şeylerin batıl olduğunu onlara bildiriyordu. Kureyş Bedir'e çıkmış ama onlar Kureyş'le birlikte çıkmamışlardı. Kureyş, Uhud'a çıkınca onlar da Kureyş'le birlikte yola çıktılar. Kureyş'e, "Eğer ben kavmimin yanına varacak olsam, onlardan iki kişi dahi size itiraz etmez. İşte onlar, kavmimden benim yanımda olan 50 kişilik askeri bir birliktir." dedi. Onlar da onu tasdik etti ve onun yardımına bel bağladılar.

Kadınlar erkekleri savaşa kışkırtan teflerle birlikte yola çıktılar. Her konaklama yerinde onlara Bedir'de öldürülenleri hatırlatıyorlardı. Kureyş her su kaynağında konaklıyor, topladıkları kervandaki develeri kesiyor, yolculuklarında güçlü kalmaya gayret ediyor ve mallarından bir araya getirdikleri azıklarından yiyorlardı. Kureyş el-Ebvâ'dan geçerken içlerinden bazıları şöyle dedi. "Sizler kadınlarınızla birlikte yola çıktınız. Doğrusu biz kadınlarımız için korkuyoruz. Gelin Muhammed'in annesinin kabrini açalım. Kadınlar mahremdir. Eğer kadınlarınızdan birini ele geçirirse, "Bunlar annenin kemikleridir" dersiniz. Eğer iddia ettiği gibi annesine saygılı biriyse sizi annesinin kemiklerine karşılık serbest bırakır. Şayet kadınlarınızdan birini ele geçirmezse, annesine saygılı ise onun kemiklerini almak için çok miktarda mal verecektir." Ebû Süfyân bu konuyu görüş sahibi bazı adamlarla istişare etti. Onlar da dediler ki: "Bu konuda asla bir şey söylemeyin! Eğer biz bunu yaparsak; Benî Bekr ve Huzaa da ölülelerimizi çıkarırlar." dedi.

Kureyş Mekke'den çıkışlarının 10. günün sabahında, Hicretin 32 nci ayında Şevval'in 5 inde Perşembe günü Zu'l-Huleyfe'de idi. Onlarla beraber 3000 deve ve 200 at vardı. Zü'l-Huleyfe'de sabahladıklarında (Ebû Süfyân) süvarileri el-Vitâ'da

konaklattı. Resûlullah (s.a.v.) Fedâle'nin iki oğlu olan Enes ve Munis'i gözcü olarak gönderdi. el-Akik'te Kureyş'i gözetlemeye başladılar. Nihayet el-Vitâ'ya gelinceye kadar onlarla birlikte yürüdüler. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek durumu haber verdiler.

Müslümanlar el-Ird denilen yerde ziraat yapıyorlardı. el-Ird, Uhud'daki el-Vitâ'dan el-Cürf ve el-Arsa'ya kadar (bugün oraya Arsatu'l-Bakl deniliyor) uzanıyordu. Oranın sahipleri Selemeoğulları, Hârise, Zafer ve Abduleşhel aileleri idi. O gün el-Curf'te suyu çok az olan kuyular vardı. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın kazdırdığı el-Gâbe pınarlarının suyu [173] götürülünceye kadar su taşıyan devenin sürücüsü bir meclisten ayrılmadan deve ancak bir saatte dönebiliyordu. Çiftçiler tarım aletlerini perşembe günü Medine'ye getirmişlerdi. Müşrikler onların tarlalarına girdiler. Atlarını ve develerini ekinlerinin içine saldılar. Üstelik ekinler ciddi bir şekilde sulanmıştı. Üseyd b. Hudayr'ın el-Ird'da arpayı sulayan 20 devesi vardı. Müslümanlar; develeri, işçileri ve tarım aletleri hakkında endişe ediyorlardı. Müşrikler Perşembe günü akşama kadar hayvanlarını otlattılar. Akşam olunca da onlara topladıkları olgunlaşmamış ekinleri verdiler. Cuma gecesi de atlarına olgunlaşmamış ekinleri verdiler. Cuma sabah olunca eşyalarını ve atlarını bırakıp içinde yeşillik kalmayan el-Ird'ı terk ettiler.

Kureyş konakladığında ve sorunlarını giderip rahatladıklarında Resûlullah (s.a.v.) onlara Hubab b. el-Münzir b. el-Cemûh'u gönderdi. Hubâb onların içine girdi. Sayılarını tespite çalıştı ve bilmek istediği tüm konularda araştırma yaptı. Resûlullah (s.a.v.) Hubâb'ı gizli göndermişti ve ona "Sakın Müslümanlardan bir grup arasında bana haber verme. Ancak birkaç kişi varsa o hariç" dedi. Hubâb döndü ve Resûlullah (s.a.v.) yalnız iken ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Ne gördün?" dedi. Hubâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Çok insan gördüm, onların 3000 kişi olduğunu tahmin ediyorum. Biraz az veya biraz çok olabilir. 200 kadar at vardı. Çok sayıda zırh gördüm. Onların 700 kadar olduğunu düşünüyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Mahfeleri içinde yolculuk eden kadınları gördün mü?" dedi. Hubâb, "Kadınları da gördüm yanlarında tefler ve daha büyükleri -davul- vardı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar kavmi tahrik edip Bedir'de öldürülenleri onlara hatırlatmak istiyorlar. Onların haberi bu şekilde bana geldi. Onlar hakkında hiç kimseye bir şey anlatma. Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Yarabbi! Seninle harekete geçer ve seninle hücüm ederim." dedi.

Seleme b. Selâme b. Vakaş Cuma günü çıktı. el-Ird'ın aşağısına geldiğinde, 10 attan oluşan müşriklerin öncü kuvvetlerini gördü. Müşrikler onun izini takip ettiler. Seleme, el-Harre'de bir tepede durdu. Onlar uzaklaşıncaya kadar onlara, bazen ok bazen de taş atmaya başladı. Onlar geri döndüklerinde el-Ird'ın aşağısındaki çiftliğine geldi. Çiftliğin kenarında gömülü bulunan kılıcını ve demir zırhını çıkardı ve çıkıp Abduleşheloğulları'na gelinceye kadar koştu. Müşriklerin kendisine yaptıklarını kavmine anlattı. Müşriklerin gelişleri Şevval'in beşinde, Perşembe günüydü. Uhud savaşı ise Şevval'in yedisinde Cumartesi günüydü.

Evs ve Hazrec'in seçkinlerinden Sa'd b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Ubâde, Cuma gecesi, müşriklerin gece baskınından korktukları için bir grupla birlikte, mescitte Peygamber'in (s.a.v.) kapısında gecelediler. O gece sabaha kadar Medine korundu. Cuma gecesi Resûlullah (s.a.v.) bir rüya gördü. Sabah olup da Müslümanlar toplandıklarında Resulullah onlara hitap etti.

[174] Bana Muhammed b. Sâlih nakletti. O Âsım b. Ömer b. Katâde'den, o da Mahmûd b.Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti. Hazreti Peygamber minbere çıktı. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra dedi ki: "Ey İnsanlar! Ben bir rüya gördüm. Ben koruyucu bir zırh gibi bir şeyin içindeydim. Kılıcım Zülfikar da kenarından kırılmış gibiydi. Yine kesilen inekler gördüm. Bir de sanki ben bir koçun peşine düşüyordum." İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu rüyayı nasıl yorumladınız?" dediler. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Güçlü zırh Medine'dir. Kılıcımın kenarının kırılması bana bir belanın geleceğine işarettir. Kesilen inekler ise arkadaşlarımdan bazılarının öldürülmesidir. Peşine düştüğüm koç ise (müşriklerin) ordusunun koçudur, onu öldüreceğiz inşallah."

Bana Ömer b. Ukbe nakletti. O da Saîd'den şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas'tan işittim şöyle diyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Kılıcımın kırılması aile efradımdan bir kişinin öldürülmesidir." dedi.

Bana Muhammed b. Abdullah nakletti. O ez-Zührî'den, o Urve'den, o da el-Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: "Kılıcımda bir çentik gördüm ve hoşuma gitmedi. O çentik onun (s.a.v.) yüzüne isabet eden kılıç darbesiydi.

Peygamber (s.a.v.) “Bana görüş belirtiniz!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), gördüğü rüya sebebiyle Medine'nin dışına çıkmama görüşündeydi. Resûlullah (s.a.v.) görüşüne uymalarını ve gördüğü rüyanın yorumunun dikkate alınmasını arzu ediyordu.

Bunun üzerine Abdullah b. Übey ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Biz cahiliye döneminde burada savaşıyorduk. Kadınları ve çoluk çocuğu bu kalelere yerleştiriyorduk. Onlara taşlar veriyorduk. Vallahi çoğu kez çocuklar, düşmanlarımıza atmak üzere bir ay boyunca bize taş taşıyorlardı. Kentte, iç içe binalar yapıyorduk; kent böylece her yönden kale gibi oluyordu. Kadınlar ve çocuklar yüksek evlerden, kalelerden taş atıyorlar, biz de sokaklarda kılıçlarımızla çarpışıyorduk. Ey Allah'ın Resûlü! Bizim kentimiz bâkiredir ve hiçbir zaman aleyhimize dağılmış değildir. Ne zaman dışarıda bir düşmanla karşılaşmışsak mutlaka bize zarar vermiştir. Ne zaman bir düşman biz şehirdeyken bize saldırmışsa mutlaka onu mağlup etmişizdir. Onları bırak Ey Allah’ın Resûlü! Eğer buraya gelirlerse kötü bir hapishane ile karşılaşırlar. Eğer dönerlerse yenilmiş ve kaybetmiş olarak dönerler, hiç hayır görmezler Ey Allah'ın Resûlü! Bu işte bana uyun. Bilin ki bu görüş bana kavmimin büyüklerinden ve ileri görüşlülerinden mirastır ki onlar savaş ve tecrübe sahibiydiler.

Resûlullah da (s.a.v.) Abdullah b. Übey ile aynı görüşteydi. Bu görüş Muhacir ve Ensâr’dan Resûlullah’ın (s.a.v.) ileri gelen arkadaşlarının da görüşüydü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Medine'de kalın. Kadın ve çocukları da yüksek evlere yerleştirin. [175] Eğer şehre saldırırlarsa dar sokaklarda onlarla savaşırız. Çünkü sokakları onlardan daha iyi biliyoruz. Kalelerin ve yüksek evlerin üzerlerinden onlara taş atınız. Daha önce Medine’yi her yönden binalarla örmüşler. Şehir adeta kale gibidir” dedi. Bedir'de hazır bulunmayan bazı gençler söz aldılar ve Resûlullah’tan (s.a.v.) düşmanlarına karşı çıkmayı talep ettiler. Onlar şehadeti arzuluyor ve düşmanla karşılaşmayı istiyorlardı ve “Bizi düşmanımıza karşı çıkar ey Allah'ın Resûlü!” diyorlardı.

İçlerinde Hamza b. Abdulmuttalib, Sa’d b. Ubâde, en-Nu’mân b. Mâlik b. Sa’lebe ile Evs ve Hazrec’ten diğerlerinin de yer aldığı bir grup yaşlı ve duyarlı kimseler dediler ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Biz düşmanımızın korktuğumuzdan dolayı onlarla karşılaşmayı istemediğimizi düşünmelerinden korkuyoruz. Bu bize karşı onlara cüret verir. Sen Bedir'de 300 adamla bulundun. Allah seni onlara muzaffer kıldı. Bugün çok sayıda insan böyle bir günü arzuluyor ve Allah'tan istiyorduk. Allah düşmanı bizim

ayağımıza getirmiştir.” Resulullah ise onların bu ısrarlarından hoşlanmıyordu. Onlar silah kuşanmış, böbürlenerek kılıçlarını birbirlerine gösteriyor ve koçlar gibi birbirlerine nispet yapıyorlardı.

Ebû Saîd el-Hudrî’nin babası olan Mâlik b. Sinan şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi biz iki güzellik arasındayız; ya Allah bizi onlara karşı muzaffer kılar ki biz bunu istiyoruz. Allah onları bize boyun eğdirir ve bu da Bedir savaşı gibi bir savaş olur. Onlardan avare olanların dışında kimse kalmaz. Ya da Ey Allah'ın Resûlü! Allah bize şehadeti nasip eder. Vallahi Ey Allah'ın Resûlü, ikisinden hangisi olursa hiç umurumda değil... Her ikisinde de hayır vardır. Peygamber’in (s.a.v.) ona verdiği bir cevap bize ulaşmamıştır ve susmuştur. Bunun üzerine Hamza b. Abdulmuttalib, “Sana kitabı indiren Allah’a yemin ederim ki kılıcımla, Medine’nin dışında onlarla çarpışmadan yemek yemeyeceğim.” dedi. Denildiğine göre Hamza Cuma ve Cumartesi günleri oruçluydu. Oruçluyken onlarla karşılaştı.

Dediler ki: Sâlimoğulları’nın kardeşlerinden en-Nu’mân b. Mâlik b. Sa’lebe dedi ki: Ey Allah'ın Resûlü! şehadet ederim ki, kesilen inekler senin arkadaşlarından öldürülecek olanlardır ve ben onlardan biriyim. Niye bizi cennetten mahrum ediyorsun? Kendisinden başka ilah olmayan (Allah)’a yemin ederim ki ben cennete gireceğim. Resûlullah (s.a.v.) “Ne ile gireceksin?” dedi. en-Nu’mân b. Mâlik, “Allah'ı ve O'nun Resûlünü seviyorum ve savaş günü kaçmıyorum” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Doğru söyledin” dedi. en-Nu’mân işte o gün (Uhud’da) şehit oldu.

İyâs b. Evs b. Atîk şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Biz Abduleşheloğulları kesilen inekleriz. İstiyoruz ki Ey Allah'ın Resûlü! Onların içinde kesilelim, onlar da bizim içimizde kesilsinler. Biz cennete gidelim onlar da ateşe gitsinler. Bununla birlikte Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş'in kavmine dönüp Muhammed’i Yesrib’in yüksek evlerinde ve kalelerinde kuşattık demelerini istemiyorum. [176] Bu Kureyş’e cesaret verir. Hurmalıklarımızı çiğneyip geçerler. Eğer biz toprağımızı savunamasaydık, ekin ekmezdik. Oysa Ey Allah’ın Resûlü! Daha önce Cahiliye dönemindeydik ve Araplar bize gelirlerdi. Kılıçlarımızla onları karşılayıp, onlara karşı savunma yapmadan böyle bir talana yeltenemezlerdi. Bugün biz, daha çok hak sahibiyiz. Allah seninle bizi güçlendirdi ve nereye yürüyeceğimizi biliyoruz, kendimizi evlerimizde hapsetmeyelim.”

Hayseme Ebû Sa’d b. Hayseme ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş bir yıl durdu; toplulukları bir araya getirdi. Arapları ve onlara tâbi olan

kabileleri çöllerinden çekti, sonra atlarını sürüp, develerine binerek bize geldiler. Sahamıza indiler ve bizi evlerimizde ve kalelerimizde kuşatıp sonra bolluk içinde ve yara almadan dönecekler. Bu onları bize karşı cesaretlendirecek; hatta bize baskınlar düzenleyecekler, etrafımızı talan edecekler, üstümüze casus ve gözcüler koyacaklar. Ekinlerimize yaptıklarını bir yana, etrafımızdaki Araplar da bize karşı cesaretlenirler. Onları kovmak için karşı çıkmadığımızı gördüklerinde onlar da bize göz dikeceklerdir. Umarım ki Allah onlara karşı bize zafer verir. Bize göre bu Allah'ın kuralıdır. Ya da diğeri olur ki bu da şehit olmaktır. Çok istekli olmama rağmen Bedir olayı beni yanılttı. Hatta hırsım öyle bir dereceye ulaşmıştı ki şehit olmayı çok arzuladığım halde Bedir'e çıkmak için oğlumla kuraya girdim; kura oğluma çıktı ve şehit oldu."

"Rüyada oğlumu cennet bahçelerinde ve nehirlerinde dolaşırken gördüm. Şöyle diyordu: "Bize katıl cennette bize arkadaşlık et. Ben Rabbimin bana vaad ettiğini hak olarak buldum.", "Vallahi Ey Allah'ın Resûlü! Cennette oğlumla arkadaşlık etmeye istekli bir şekilde sabahladım. Üstelik yaşım ilerlemiş, kemiklerim incelmiş ve Rabbime kavuşmayı arzuluyorum. Ey Allah'ın Resûlü! Şehit olmam ve cennette oğlum Sa'd ile arkadaşlık etmem için bana dua et!" Resûlullah (s.a.v.) onun için dua etti ve Uhud'da şehit olarak öldürüldü.

Dediler ki: Enes b. Katâde, "Ey Allah'ın Resûlü, bu iki güzellikten birisidir. Ya şehit olmak ya da onları öldürüp ganimet ve zafer elde etmektir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben, sizin yenilgiye uğramanızdan korkuyorum" dedi.

Dediler ki: Onlar savaşa çıkmaktan başta diğer seçenekleri reddedince, Resûlullah (s.a.v.) halka cuma namazını kıldırdı. Sonra halka vaaz etti ve gayret ve cihadı emretti. Sabrettikleri takdirde zaferin kendilerinin olacağını onlara haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) düşmanlarına karşı çıkacaklarını bildirdiği için insanlar çok sevindiler. [177] Fakat bu çıkıştan hoşlanmayan Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından çok sayıda insan vardı. O, düşmanlarına karşı iyi hazırlanmalarını onlara emretti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) ikindi namazını kıldırdı. İnsanlar toplanıyorlardı. Medine'nin yüksek yerlerindeki insanlar da gelmişlerdi. Kadınları yüksek binalara çıkardılar. Benî Amr b. Avf ve grubu, en-Nebît ve grubu hazırlanmışlar ve silah kuşanmışlardı.

Resûlullah (s.a.v.) evine girdi. Onunla birlikte Ebû Bekir ve Ömer de girdiler. Onun sarığını sardılar ve elbisesini giydirdiler. İnsanlar onun odası ile minberi arasında dizilmişlerdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) çıkışını bekliyorlardı. Sa'd b. Mu'âz ve Üseyd b.

Hudayr onların yanına geldiler ve “Siz diyeceklerinizi Resûlullah’a (s.a.v.) dediniz ve onu şehir dışına çıkmaya zorladınız. Oysa emir ona gökten iniyor. Şimdi emri ona iade edin ve size ne emrederse onu yapın. Onun istediği veya görüş belirttiği bir husus varsa ona itaat edin.” dediler. Bazıları Sa’d’ın dediği diyorlar; bazıları da düşmana karşı çıkmanın daha akıllıca olacağını düşünüyorlardı. Bazıları ise şehir dışına çıkmak istemiyorlardı. Onlar bu haldeyken Resûlullah’ın (s.a.v.) zırhını giymiş olarak çıktığını gördüler. Zırhını giymiş onu gösteriyordu. Ortasına da deriden yapılmış bir kılıcın bağını kuşak olarak bağlamıştı. Bu kuşak daha sonra Resûlullah’ın (s.a.v.) kölesi Ebû Râfî ailesinin yanındaydı. Sarığını bağlamış ve kılıcını kuşanmıştı.

Resûlullah (s.a.v.) çıkınca hepsi de yaptıklarına pişman oldular. Resûlullah’ın (s.a.v.) şehir dışına çıkması için ısrar edenler, “Resûlullah’ın (s.a.v.) arzusunun hilafına bir işte ısrarcı olmak bizim haddimiz değildir” dediler. Medine'de kalmayı tavsiye edenler de onları pişman ettirmişlerdi. Dolayısıyla Resûlullah’a, “Ey Allah'ın Resûlü! Sana muhalefet etmek bize yakışmaz. Nasıl istiyorsan öyle yap! Emir önce Allah'ın sonra da senin olduğu halde, seni bir işe zorlayamayız.” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ben sizi bu hususa davet ettim, ancak siz kabul etmediniz. Bir Peygamber zırhını giydikten sonra, Allah onunla düşmanları arasında hüküm vermedikçe onları geri çıkarması ona yakışmaz” dedi. Ondan önceki peygamberler de böyleydi. Bir peygamber zırhını giydikten sonra Allah onunla düşman arasında hüküm vermedikçe onları geri çıkarmazdı. Sonra Resûlullah (s.a.v.), “Size emrettiklerimi dikkatle dinleyin ve onlara uyun. Allah’ın adıyla yürüyün! Sabrettiğiniz sürece zafer sizin olacaktır” dedi.

Bana Ya’kûb b. Muhammed el-Zaferî anlattı. O da babasından… Dedi ki: Mâlik b. Amr en-Neccârî Cuma günü vefat etti. Resûlullah (s.a.v.) evine girip de zırhını giyip çıktıktan sonra Mâlik b. Amr’ın cenaze yerine konulduğunu gördü. Onun namazını kıldı; sonra bineğini istedi, bindi ve Uhud’a yöneldi.

Bize Usâme b. Zeyd anlattı. O da babasından… Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Uhud’a doğru yönelmişken, Cu’âl b. Surâka kendisine “Ey Allah'ın Resûlü! Bana, “Yarın öldüreceksin” denildi, dedi. Zor nefes alıp veriyordu. Peygamber (s.a.v.) eliyle göğüsüne vurdu ve “Zaman hep yarından ibaret değil mi?” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) üç mızrak istedi ve üç sancak bağladı. [178] Evs’in sancağını Üseyd b. Hudayr’a, Hazrec’in sancağını el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh’a -bazılarına göre

Sa'd b. Ubâde'ye- Muhacirlerin sancağını da Ali b. Ebû Tâlib'e –verdi. Mus'âb b. Umeyr'e- verdiği de söylenir.

Sonra Peygamber (s.a.v.) atını istedi ve ona bindi. Resûlullah (s.a.v.) yayı aldı ve mızrağı da eline aldı. -O zamanlar mızrağın dipçiği bakırdandı- Müslümanlar silah kuşanmışlar ve zırhlarını elbiselerinin üstüne giymişler, onları gösteriyorlardı. Müslümanlar da 100 zırhlı vardı. Resûlullah (s.a.v.) atına binince iki Sa'd önünde koşmaya başladılar. Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Mu'âz. Her ikisi de zırhlıydılar. İnsanlar da el-Bedâî'e varıncaya kadar sağında ve solunda yürüyorlardı. Sonra eş-Şeyhayn denilen yere gelinceye kadar el-Hisy sokağına girdi. Eş-Şeyhâyn cahiliye döneminde iki burç idi. İçlerinde ikisi de kör olan yaşlı bir erkek ve kadın vardı. Bu sebeple bu iki burca eş-Şeyhâyn'ın burçları adı verilmişti. Resûlullah (s.a.v.) tepenin başına çıktı, döndü, baktı ki, silahlı ve yüksek sesli olan bir bölük arkasından geliyor. Resûlullah (s.a.v.), "Bu nedir?" dedi. "Bunlar İbn Übey'in Yahudiler'den olan müttefikleridir, Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Şirk ehline karşı şirk ehlinden yardım istenilmez" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) yürümeye devam etti. Sonunda eş-Şeyhâyn'a geldi. Orada ordugâhı kurdu. Bazı çocuklar ona arz edildi. Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Üsâme b. Zeyd, el-Nu'mân b. Beşîr, Zeyd b. Erkam, el-Berâ b. Âzib, Üseyd b. Züheyr, Arâbe b. Evs, Ebû Saîd el-Hudrî, Semure b. Cündüb ve Râfî b. Hadîc. Resûlullah (s.a.v.) onları geri çevirdi. Râfî b. Hadîc dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, Râfî b. Hadîc okçudur." Ben de ayaklarımdaki ayakkabımın üzerine basarak uzun görünmeye çalıştım. Resûlullah (s.a.v.) bana izin verdi.

Bana izin verince Semure b. Cündüb, annesinin kocası Mürey b. Sinan el-Hârisiyye, "Baba Resûlullah (s.a.v.) Râfî b. Hadîc'e izin verdi ama beni geri çevirdi. Oysa ben güreşte onu yeniyorum" dedi. Bunun üzerine Mürey b. Sinan el-Hârisî, "Ey Allah'ın Resûlü! Oğlumu geri çevirdin ama Râfî b. Hadîc'e izin verdin. Oysa oğlum onu güreşte yeniyor" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman güreşin" dedi. Semure Râfî b. Hadîc'i yendi. Resûlullah (s.a.v.) ona da izin verdi. Onun annesi Benî esed'den bir kadındı.

İbn Übey geldi ve askerlere yakın bir yerde durdu. Onun müttefikleri ve onunla birlikte olan münafıklar Abdullah b. Übey'e, [179] "Sen ona görüşünü açıkladın ve bu görüşünün babalarından kalma bir görüş olduğunu söyledin. O da senin görüşüle aynı

görüşteydi. Fakat onu kabul etmeye yanaşmadı ve yanındaki bu çoluk çocuğun sözlerine uydu.” dediler. İbn Übey’den de nifak ve aldatma konusunda kanaat birliğine vardılar.

Resûlullah (s.a.v.) eş-Şeyhayn’da geceledi. İbn Übey de arkadaşlarıyla orada geceledi. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarının anlattıklarını dinlemeyi bitirdi. Güneş de batmıştı. Bilal hemen akşam ezanını okudu. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına namaz kıldırdı. Sonra yatsı ezanını okuttu ve arkadaşlarına yatsı namazını kıldırdı. Resûlullah (s.a.v.) Neccâroğulları kabilesinin yanındaydı. Gece güvenliği için de Muhammed b. Mesleme komutasında 50 kişiyi görevlendirmişti. Bunlar Resûlullah (s.a.v.) gece kalkıp yürüyünceye kadar asker arasında dolaşıyorlardı. Müşrikler Resûlullah’ın (s.a.v.) gece kalkıp yürüdüğünü ve eş-Şeyhayn’da indiğini görmüşlerdi. Onlar da atlarını ve güçlerini bir araya getirdiler. Güvenlikleri için de İkrime b. Ebû Cehil’in başkanlığında müşriklerden bir grup atlıyı görevlendirdiler. Atları sabaha kadar durmadan kişnediler. Onların öncüleri de yaklaştı ve el-Harre’ye ulaştılar. Öncü kuvvetler atları dönünceye kadar yukarı çıkmadılar. el-Harre denilen yerden ve Muhammed b. Mesleme’den korktular.

Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını kıldırırken “Bu gece bizi koruyacak adam kim?” dedi. Bir adam ayağa kalkarak “Ben Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Sen kimsin?” dedi. Adam “Ben Zekvân b. Abdu Kays” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Otur” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), “Bu gece bizi koruyacak adam kim?” dedi. Bir adam kalktı ve “Ben!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Sen kimsin?” dedi. Adam, “Ben, Ebû Sebu Ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Otur!” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), “Bu gece bizi koruyacak adam kim?” dedi. Bir adam kalktı ve “Ben!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Sen kimsin?” dedi. Adam, “Ben İbn Abdu Kays Ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Üçünüz ayağa kalkın!” dedi. Zekvân b. Abdukays ayağa kalktı. Resûlullah (s.a.v.), “Diğer arkadaşların neredeler?” dedi. Zekvân, “Gece hep sana cevap veren bendim ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Allah seni korusun” dedi. Dedi ki: Adam zırhını giydi. Deri kalkanını aldı. O gece askerleri dolaşıyordu. Deniliyor ki: Zekvân Resûlullah’ı (s.a.v.) yanından hiç ayrılmadan koruyordu.

Resûlullah (s.a.v.) gecenin sonuna kadar uyudu. Seher vaktinde, “Rehberler neredeler?” dedi. Bize rehberlik yapacak ve tepecikten adamların üzerine çıkacak yolu gösterecek bir adam yok mu?” dedi. Ebû Hasme el-Hârisî, “Ben gösteririm ey Allah'ın Resûlü” dedi. Deniliyor ki: Evs b. Kayzî, bazılarına göre de Muhayyısa yol göstermiştir.

Fakat bize göre en doğru olan Ebû Hasme'dir. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) çıktı ve atına bindi. Atını Benî Hârise yurdundan sürdü. Sonra malların arasından yürümeye devam etti. Nihayet Mirba b. Kayzî'nin bahçesine uğradı. Mirba kör ve münafık idi. Resûlullah (s.a.v.) ve arkadaşları onun bahçesine girdiklerinde yüzlerine toprak atmaya başladı ve "Eğer Allah'ın elçisi isen bahçeme girme" dedi.

[180] Bunun üzerine Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî elindeki bir yayla ona vurdu. Kafasını kırdı ve kan akmaya başladı. Benî Hârise kabilesinden olup onun görüşünde (yani münafık) olan bazı kimseler Sa'd b. Zeyd'e öfkelendiler ve "Bu sizin bize olan düşmanlığınızdır ey Abduleşheloğulları! Bize karşı bu düşmanlığı asla terk etmezsiniz" dediler. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr "Hayır Vallahi değil, fakat bu sizin münafıklığınızdır. Vallahi eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) bunu uygun görmeyeceğini bilmeseydim. Onun boynunu ve onun görüşünde olanların boynunu vururdum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tarafından susturuldular.

Resûlullah (s.a.v.) yürümeye başladı. O yürürken aniden Ebû Bürde b. Niyâr'ın atı kuyruğunu salladı. Kılıcının halkasına değdi ve kılıcı kınından çıktı. Resûlullah (s.a.v.), "Ey kılıç sahibi, kılıcını kolla. Kılıçlar kınından çıkınca ileride çok çıkacaklarına işaret olacağını sanıyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) karşılaştığını olayları hayra yorumlamayı seviyor; uğursuzluğa yormaktan hoşlanmıyordu.

Resûlullah (s.a.v.) eş-Şeyhayn'da bir tek zırh giydi. Uhud'a varınca bir zırh daha giydi. Bir de miğfer ve miğferin üzerine bir tolga giydi. Resûlullah (s.a.v.) eş-Şeyhayn'dan kalkınca müşrikler sıkı bir hazırlığa giriştiler. Nihayet İbn Âmir'in bugünkü arazisinin bulunduğu yere geldiler. Resûlullah (s.a.v.) Uhud'a bugünkü köprüye varınca, namaz vakti gelmişti ve müşrikleri görüyordu. Hemen Bilal'e emretti. Ezan okudu ve kâmet getirdi. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına saf hâlinde sabah namazını kıldırdı. İbn Übey adeta deve kuşuna benzeyen bir bölük ile o yerden ayrıldı; Onların önünde idi. Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. Haram ardına düştü ve "Size Allah'ı dininizi ve peygamberinizi hatırlatıyorum. Ayrıca nefsinizi aile ve çocuklarınızı koruyacağınız şeylerden Resûlullah'ı (s.a.v.) da koruyacağınız yönündeki sözünüzü de size hatırlatıyorum." dedi. Bunun üzerine İbn Übey, "Aralarında bir savaş çıkacağını sanmıyorum, Ey Ebû Câbir! Eğer beni dinlersen sen de dön! Çünkü rey ve akıl sahipleri döndüler. Biz şehrimizde ona yardım edenleriz. Danıştığında kendisine doğruyu söylediğim halde reddetti. Sadece çocukların sözüne uydu." İbn Übey Abdullah b. Amr b. Haram'ın geri dönme teklifini reddedip, Medine'nin sokaklarına girdiğinde Ebû Câbir

onlara, “Allah sizi merhametinden uzaklaştırsın! Allah Peygamber’i ve müminleri sizin yardımınıza muhtaç etmeyecektir” dedi. İbn Übey dönüp gitti ve giderken, “Bana isyan edip, çocukların peşinden mi gider?” diyordu. Abdullah b. Amr b. Haram döndü ve Peygamber’e yetişinceye kadar koştu. Peygamber safları düzeltiyordu. Nitekim Hazreti Peygamber’in arkadaşları şehit olunca İbn Übey çok sevindi. Ve keyiflenerek, “Bana isyan ediyor da aklı olmayanların peşinden gidiyor” dedi.

Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarını sıraya diziyordu. Elli okçuyu Ayneyn tepesine yerleştirdi. Başlarında da [181] Abdulah b. Cübeyr vardı. Bazarına göre başlarında Sa’d b. Ebû Vakkâs vardı. İbn Vâkıt dedi ki: Bize göre doğru olan başlarında Abdullah b. Cübeyr’in olduğudur. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarını saf hâlinde diziyordu. Uhud’u arkasına alarak yüzünü Medine’ye çevirdi. Ayneyn’i soluna aldı. Müşrikler vadiden gelmeye başladılar. Medine’yi arkalarına alarak Uhud'a yöneldiler. Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) Aynen’i arkasına almış ve sırtını güneşe çevirmişti. Müşrikler ise güneşe yüzlerini çevirmişlerdi; ancak bize göre doğru olan birinci görüştür. Yani Uhud Resûlullah’ın (s.a.v.) arkasında idi ve yüzünü Medine’ye çevirmişti.

Bana Ya’kûb b. Muhammed el-Zaferî anlattı. O, el-Husayn b. Abdurrahman b. Amr’dan, o da Mahmûd b. Amr b. Yezîd b. es-Seken’den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Uhud'a vardığında müşrikler de Ayneyn’deydiler. Resûlullah (s.a.v.), Uhud’u arkasına aldı ve kendisi emretmedikçe kimsenin savaşmamasını söyledi. Umâre b. Ziyâd b. es-Seken bu emri duyunca, “Kayleoğulları’nın (Evs ve Hazrec’in) ekinlerinin otlatılması mı gerekir ki, henüz çarpışmıyoruz” dedi.

Müşrikler geldiler; onlar da saflarını düzenlemişlerdi. Sağ kanada Hâlid b. Velîd'i, sol kanada da İkrime b. Ebû Cehil’i komutan olarak görevlendirmişlerdi. Onların sağ ve sol kanatlarda 200 attan oluşan iki birlikleri vardı. Safvân b. Ümeyye’yi süvarilerin komutanı olarak görevlendirdiler. Deniliyor ki: Süvarilerin üzerine görevlendirilen Amr b. el-Âs idi. Okçuların üzerine de Abdullah b. Rebîa görevlendirilmişti. Toplam 100 okçuydular. Müşrikler sancağı Talha b. Ebû Talha’ya verdiler. -Ebû Talha’nın ismi, Abdullah b. Abduluzza b. Osman b. Abduddâr b. Kusay idi.- O gün Ebû Süfyân şöyle bağırdı: “Ey Abduddâroğulları! Biz sizin sancak için bizden daha layık olduğunuzu biliyoruz. Bize Bedir günü de sancak verilmişti. İnsanlara, sancakları sebebiyle gelinir. Sancağınıza yapışın ve onu koruyun. Bizi Muhammed’le başbaşa bırakın. Biz ölümü arzulayan, yakınları öldürülmüş; henüz intikamını almamış kimseleriz. Yakın zamanda onlar sebebiyle intikamınızı almak

istiyoruz.” Ebû Süfyân ayrıca, “Sancaklar gidince ondan sonra insanlar kalır mı?” diyordu. Bunun üzerine Abduddâroğulları kızarak “Biz mi sancağımızı teslim edeceğiz? Böyle bir şey asla olmayacaktır. Onu korumaya gelince o ileride görülecektir” dediler. Sonra mızraklarını Ebû Süfyân’a çevirerek gözlerini sancağa diktiler ve ona biraz sert davrandılar. Bunun üzerine Ebû Süfyân, “Tamam biz ayrı bir sancak edinelim.” dedi. Onlar, “Olur, fakat o sancağı da ancak Abduddâroğulları’ndan birisi taşır, başka türlü asla olmaz.” dediler.

Resûlullah (s.a.v.) yaya olarak yürüyerek safları düzeltiyor ve arkadaşlarını savaşa hazırlıyordu. Şöyle diyordu: “Öne çık ey falan! Geriye çekil ey falan!” Hatta bir adamın omuzunun fazla dışarı çıktığını gördüğünde onu geriye çekerdi. Resûlullah (s.a.v.) fal oklarını düzeltir gibi onları aynı hizaya getiriyordu. Nihayet safları aynı hizaya getirince müşriklerin sancağı kimde diye sordu. [182] “Abduddâroğulları’nda” denildi. Resûlullah (s.a.v.), “Biz vefaya onlardan daha çok layığız! Mus’âb b. Umeyr nerede?” dedi. Mus’âb, “İşte buradayım Ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Sancağı al!” dedi. Mus’âb b. Umeyr sancağı aldı ve Resûlullah’ın (s.a.v.) önüne geçti.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve insanlara hitab etti; şöyle diyordu:

“Ey insanlar, Allah'ın bana kitabında vasiyet ettiğini size vasiyet ediyorum. O da Allah’a itaat etmek ve haramlardan sakınmaktır. Bugün sizler sorumluluğunuzu idrak eden ve nefsini sabra, yakîne ve gayrete alıştıranların ecir, ihlâs ve mükâfatı konumundasınız. Şüphesiz ki düşmanla cihad etmek zor bir iştir. Savaşın sıkıntısı çetindir. Allahın doğru yola ilettiği kimseler dışında cihada sabreden kimseler azdır. Allah, kendisine itaat edenlerle beraberdir. Şeytan da Allah’a isyan edenlerle beraber olur. Amelleriniz de başarılı olmanız için cihad üzerinde sabretmeyi Allah'tan isteyin. Allah'ın size vaad ettiğini Allah’tan talep edin. Allah'ın size emrettiklerinden ayrılmayın. Muhakkak ki ben, doğruyu bulmanız konusunda hırslıyım. Biliniz ki, ihtilaf, tartışma ve vazgeçirme, acizlik ve zayıflıktan olup, Allah'ın sevmediği şeylerdir. Bu durumda olanlara zafer ve galibiyet verilmez.”

“Ey insanlar! Kalbime geldi ki: Allah haram üzerinde olan kimse ile arasını ayırır. Kim Allah için haramdan sakınırsa Allah onun günahlarını affeder. Kim ki bana bir yardımda bulunursa; onun karşılığında Allah ve melekleri ona on yardımda bulunur. Müslüman olsun, kâfir olsun, kim bir iyilik yaparsa onun ücreti ya bu dünyada ya da ahirette Allah'a ait olur. Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa birlik günü, topluluğa

katılsın.[550] Ancak çocuk, kadın, hasta veya köle bunun dışındadır. Kim ondan yüz çevirirse Allah da ondan yüz çevirir. Allah muhtaç değildir ve hamd edilmeye layıktır."

"Biliniz ki sizi Allah'a yaklaştıracak ne iş biliyorsam, mutlaka onu size emrettim. Ayrıca sizi ateşe yaklaştıracak ne iş biliyorsam mutlaka sizi ondan sakındırdım. Biliniz ki Ruhu'l-Emîn bana vahyetti ki, hiç kimse en uzak mesafedeki rızkını da almadan asla ölmeyecektir. Geç gelecek bile olsa o rızıktan bir şey eksiltilmez. Allah'tan korkunuz ve rızkınızı güzel bir şekilde talep ediniz. Rızkın geç gelmesi Rabbinize isyan ederek onu talep etmeye neden olmasın. Sadece, Allah'a itaat etmekle onun yanındaki elde edilebilir. Allah size helal ve haramı açıklamıştır. Ancak helal ve haram arasında şüpheli bazı şeyler vardır. Kendini muhafaza edemeyen birçok insan o şüphelileri bilemez. O şüpheli şeyleri terk eden, dinini ve ırzını korumuş olur. O şüpheli şeylerin içine düşen kimse, koruluğun etrafında hayvanlarını otlatan çoban gibi her an koruluğun içine düşebilir. Her hükümdarın mutlaka bir koruluğu vardır. Biliniz ki Allah'ın koruluğu onun haramlarıdır. Bir müminin mümine göre hali, başın bedendeki başın durumu gibidir. Baş rahatsızlandığını da bütün beden onunla birlikte rahatsız olur. Allah'ın selamı üzerinize olsun."

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan o da el-Muttalib b. Abdullah'tan rivayet edip dedi ki: Aralarında savaş ateşini ilk yakan Ebû Âmir'dir. İçinde Kureyş'in kölelerin de yer aldığı kavminden elli adamla ortaya çıktı. Amr'ın kölesi olduğu halde, Ebû Âmir: [183] "Ey Evsoğulları, ben Ebû Âmir'im!" diye seslendi. Onlar da "Sana Merhaba/Rahatlık yok, hoş da gelmedin, ey fasık" dediler. Bunun üzerine Ebû Âmir "Gerçekten benim ardımdan kavmime kötülük dokunmuş" dedi. Yanında Mekkelilerin köleleri de vardı. Onlar ve Müslümanlar birbirlerine taş atmaya başladılar. Hatta bu durum bir saat kadar sürdü. Sonunda Ebû Âmir ve arkadaşları vazgeçtiler. Ebû Âmir Talha b. Ebû Talha'yı mübarezeye davet etti. Deniliyor ki: Köleler savaşmadılar; onlara karargâhı koruma emri vermişlerdi.

Dedi ki: "İki topluluk karşı karşıya gelmeden önce müşriklerin kadınları müşriklerin saflarının önünde tefler ve garâbîl[551] çalıyorlar; sonra dönüp arka tarafa gidiyorlardı. Erkekleri bize yaklaştıklarında kadınlar geride kalıp safların arkasında

[550] Musa K. **Yılmaz**, çevirisinde "Bana salâvat getirin, Cuma namazını kılın…" şeklinde geçmektedir. Ancak konunun bağlamında bu çevirinin pek isabetli olmadığını düşünüyoruz. Çünkü savaşa hazırlık atmosferinde verilen bir konuşmayla doğrudan ilgisi görünmüyor. (çvr.)

[551] Garâbîl, def haline getirdikleri elekler. (en-*Nihâye*, C. III, s.154.)

duruyorlardı. Onlardan bir adam geriye döndükçe kadınlar onu kışkırtıyorlar ve Bedir'de öldürülenleri ona hatırlatıyorlardı.

Kuzmân da bir münafıktı ve Uhud'tan geri kalmıştı. Sabah olunca Benî Zafer kabilesinin kadınları onu ayıpladılar ve dediler ki: "Erkekler çıktılar, sen kaldın Ey Kuzmân! Yaptığından utanmıyor musun? Demek ki sen bir kadınsın. Kavmin savaşa gitti; sen evde oturup kaldın." ve onu tahrik ettiler.

Kuzmân da evine gitti. Yayını, ok heybesini ve kılıcını çıkardı. Cesur bir adam olarak tanınırdı ve evden çıkıp Müslümanların saflarını düzeltmekte olan Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varıncaya kadar koşmaya başladı. Kuzmân safların arkasından ilk safa kadar geldi ve yerini aldı. Müslümanlardan ilk ok atan o idi. Bir ok attığı zaman mızrak gibi gidiyordu. O da deve gibi homurdanıyordu, sonra kılıca sarıldı ve tüm bunların sonucunda, kendini öldürünceye kadar çok gayretler gösterdi. Resûlullah (s.a.v.) onun adı geçince: "O cehennemliktir" diyordu. Müslümanlar geri çekildiğinde, onun da kılıcının kını kırılmıştı. O şöyle demeye başladı: "Ölüm kaçmaktan daha iyidir Ey Evsoğulları! Şerefiniz için savaşın ve benim yaptığım gibi yapın!" Dedi ki: Kuzmân kılıçla "O artık öldürülmüştür" denilinceye kadar müşriklerin arasına dalıyor; sonra bir anda ortaya çıkıyor ve "Ben Zafer kabilesinin delikanlısıyım" diye bağırıyordu. Kuzmân müşriklerden 7 kişiyi öldürmüştü sonra yaralandı. Yarası derindi ve yere düştü. Katâde b. en-Nu'mân ona uğradı ve "Ey Ebu'l-Gaydak!" dedi. Kuzmân "buyurun" dedi. Ebû Katâde, "Şehitlik sana helal olsun!" dedi. Kuzmân, "Vallahi ya Ebû Amr! Ben bir din uğruna savaşmadım. Şehri korumak için savaştım. Kureyş'in gelip hurmalıklarımızı çiğnemelerini istemediğim için savaştım" dedi. Onun yaralandığı haberi Resûlullah'a (s.a.v.) söylendi. Resûlullah (s.a.v.), "O cehennemliktir" dedi. Yara tüm vücudunu sardı, sonunda kendini öldürdü. Bunun üzerine Resulullah, "Allah fasık kimselerle bu dini destekleyecektir" dedi.

[184] Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) okçuların yanına gitti ve onlara şöyle dedi: "Arkamızı koruyunuz. Bize arkadan gelinmesinden korkuyoruz eğer onları yenilgiye uğrattığımızı görseniz dahi, biz onların karargâhlarına girmedikçe burada kalın ve buradan ayrılmayın. Yerinizden ayrılmayın. Eğer öldürüldüğümüzü görseniz dahi bize yardım etmeyin ve bizi savunmayın. Yarabbi! Seni onlara şahit tutuyorum. Onların atlarına ok atınız. Çünkü atlar okların üzerine gelmezler." Müşriklerin iki kanadı vardı: Sağ tarafta Hâlid b. el-Velîd vardı. Sol tarafta da İkrime b. Ebû Cehil vardı. Resûlullah (s.a.v.) askerlerini sağ ve sol diye iki kısma ayırdı. Büyük sancağı Mus'âb b. Umeyr'e,

Evs'in sancağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec'in sancağını da Sa'd veya Ebû Hubab'a verdi. Okçular da onların arkalarını kuruyorlardı. Müşriklere ok atıyorlar ve kaçarak geri çekiliyorlardı. Okçulardan bazıları, "Oklarımızı attık; ancak bir adam veya bir at hariç, bir tek okumuzun bile atları yere düşürdüğünü görmedik" dediler. Dediler ki: Müslümanlarla müşrikler birbirlerine yaklaştılar. Müşriklerin sancaktarı Talha b. Ebû Talha öne çıktı. Saflarını düzelttiler. Kadınlar da erkeklerin arkasında def ve davul çalıyorlardı. Hind ve arkadaşları da habire teşvik ediyor, öfkelendirip kükretiyorlar ve Bedir'de öldürülenleri hatırlatıp şöyle diyorlardı:

"Tarık'ın[552] *kızlarıyız biz,*
Yastıklar üstünde yürürüz.
Yönelirseniz bize kucaklaşırız,
Bize sırtınızı dönerseniz ayrılırız,
Hem de için sızlamadığı bir ayrılışla…"

Talha b. Ebû Talha bağırdı ve: "Kim benimle çarpışacak?" dedi. Ali (a.s.): "Benimle çarpışabilir misin?" dedi. Talha, "Evet çarpışırım" dedi. İki saf arasında çarpıştılar. Resûlullah (s.a.v.) da bayrağın altında oturuyordu. Üzerinde iki zırh bir miğfer ve bir tolga vardı. Ali üzerine hamle yaptı ve kafasına bir darbe indirdi. Sakalına varıncaya kadar başını yardı. Talha yere düştü. Ali de uzaklaştı. Ali'ye "Onun işini bitirseydin?" denildi. Ali, düştüğü zaman avreti bana göründü. Ona acıdım. Biliyordum ki, Allah onu öldürecektir" dedi. Talha bölüğün koçuydu.

Deniliyor ki: Talha ona bir hamle yaptı. Ali ondan kalkan ile korundu ve kılıcı ona birşey yapamadı. Ali de ona bir hamle yaptı. Onun üzerinde kısa bir zırh vardı. Ali onun bacaklarına vurdu ve iki ayağını kesti. Sonra üzerine gidip işini bitirmek istedi. Talha ondan merhamet diledi. [185] Ali de onu bıraktı, öldürmedi. Bazı Müslümanlar oradan geçtiler ve onun işini bitirdiler. Ali'nin onu öldürdüğü de söyleniyor. Talha öldürülünce Resûlullah (s.a.v.) çok sevindi ve yüksek sesle tekbir getirdi. Müslümanlar da tekbir getirdiler. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları müşriklerin bölükleri üzerine hamleler yaptı. Safları dağılıncaya kadar onlara vurmaya devam ettiler. O ana kadar Talha'dan başka kimse öldürülmemişti.

[552] طارق gece doğan yıldız, kapı vb. çalan anlamına gelir. (çvr.)

Ondan sonra onların sancağını Osman b. Ebû Talha, yani Ebû Şeybe taşımaya başladı. Ebû Şeybe kadınların önündeydi. Recez bahrinden şiir söylüyor ve diyordu ki:

"Sancak sahiplerinin üzerine bir hak,

Mızrağın ucu ya kana boyanmak ya da kırılmak."

Osman b. Ebû Talha sancakla öne çıktı. Kadınlar (savaşçıları) teşvik edip tef çalıyorlardı. Hamza b. Abdulmuttalib ona bir hamle yaptı ve kılıçla omuzlarına vurdu. Elini ve omuzunu izarın bağlandığı yere kadar kesti. Hatta ciğerleri bile ortaya çıktı. Sonra Hamza döndü. "Ben hacılara su verenin oğluyum" diyordu. Sonra müşriklerin sancağını Sa'd b. Ebû Talha kaldırdı. Sa'd b. Ebû Vakkâs ona bir ok attı. Ok boğazına isabet etti. O zırhlıydı ve üzerinde miğfer vardı. Fakat miğferin etekleri yoktu. Dolayısıyla boğazı dışarıdaydı. Dili köpeğin dili gibi dışarı çıktı. Deniliyor ki: Ebû Sa'd b. Ebû Talha sancağı kaldırınca kadınlar arkasında durup şöyle dediler:

"Vurun Abdüddaroğulları,
Vurun arkayı kollayanlar!
Tüm keskinliğiyle vurun!"

Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: Ben ona vurup sağ elini kesiyorum. Sancağı sol eliyle tutuyor. Bu kez sol eline hamle yapıyor ve onu koparıyorum; bu sefer sancağı iki koluyla tutuyor ve göğsüne yapıştırıyordu. Sonra sırt üstü yere düştü. Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: "Kılıcın ucunu miğfer ile zırh arasına koyup miğferi kaldırıp arkasına attım. Sonra ona öldürünceye kadar vurdum. Sonra onun üstündekileri soymaya başladım. Tam o sırada Subey b. Abdu Avf ve onunla birlikte bir grup ortaya çıktılar ve onu soymama engel oldular. Doğrusu onun üstündekiler müşriklerin en iyilerinden sayılırdı. Üzerinde geniş bir zırh, bir miğfer, iyi bir kılıç vardı. Fakat onunla arama perde konuldu. Bu iki sözden en doğru olanıdır. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın onu öldürdüğü konusunda fikir birliği vardır.

Sonra sancaklarını Müsâfi' b. Talha b. Ebû Talha taşıdı. Âsım b. Sâbit b. el-Aklah ona bir ok attı ve [186] "Al sana, ben İbn Aklah'ım!" dedi ve onu öldürdü. Adam, kadınların yanında bulunan annesi Sülafe bt. Sa'd b. el-Şüheyd'in yanına götürüldü. Annesi "Seni kim vurdu?" dedi. Adam, "Bilmiyorum. Ancak "Al sana ben İbn Aklah'ım" dediğini işittim." dedi. Annesi "Vallahi Aklahî'dir." (Yani benim kabilemdendir) dedi.

Deniliyor ki: Âsım b. Sâbit "Al sana; ben İbn Kisre'yim." demiştir. Çünkü Cahiliye döneminde onlara "Benî Kiser ez-Zeheb" denirdi. Annesi, "Seni kim öldürdü?" dediği zaman adam, "Bilmiyorum, yalnız "Al sana; ben İbn Kisre'yim" dediğini işittim" dedi. Annesi, Sülâfe ise, "Çok kötü, Vallahi o Kisre kabilesinden biridir." dedi. Kadın "O bizden biridir" diyormuş. O gün kadın, Âsım b. Sâbit'in kafatasında içki içeceğine yemin etti. "Onu bana getirene yüz deve var" diyordu.

Sonra sancağı Kilap b. Talha b. Ebû Talha taşıdı. ez-Zübeyr b. el-Avvâm onu öldürdü. Sonra Cülâs b. Talha b. Ebû Talha onu taşıdı. Onu Talha b. Ubeydullah öldürdü. Sonra onu Ertât b. Şürahbîl taşıdı. Onu da Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Sonra, sancağı Şureyh b. Kâriz kaldırdı. Ancak onu öldüreni bilmiyoruz. Sonra onların kölesi Suâb sancağı taşıdı. Onun öldürülmesinde ihtilaf edildi. Bazısı Sa'd b. Ebû Vakkâs öldürdü. Bazısı Ali b. Ebû Tâlib öldürdü; bazısı da Kuzmân öldürdü, diyorlar. Dedi ki: Kuzmân ona yanaşıp bir hamle yaptı ve sağ elini kesti. Suâb, sancağı sol eline aldı. Sonra sol elini de kesti. Bu kez kollarıyla sancağın üzerine abandı. Sonra sırt üstü yere düştü ve "Ey Abdüddâroğulları! Artık mazeret sahibiyim değil mi?" dedi. Kuzmân ona bir hamle daha yapıp onu öldürdü.

Dediler ki: Allah hiçbir yerde Uhud günündeki gibi Peygamberine ve arkadaşlarına zafer vermemişti. Peygamber'in emirlerine isyan edip, aralarında tartışıncaya kadar… Nitekim sancak sahipleri öldürülmüş, müşrikler yenilgiyle karşılaşmış, dönüp arkalarına bakmıyorlar, kadınlar da ilk karşılaştığımızda tef çalıp sevinirken; şimdi eyvah deyip bağrışıyorlardı. el-Vâkıdî şöyle dedi: Uhud'a katılan birçok sahabi rivayet ederek, onlardan her biri dedi ki: "Vallahi ben Hind'e ve arkadaşlarına bakıyordum. Elde etmek istedikleri hiçbir şeyi alamadan yenilgi içindeydiler. Hâlid b. el-Velîd saldırmak için Resûlullah'ın (s.a.v.) sol tarafından ve dağ eteğinden gelmek istedikçe okçular onu geri püskürtüyorlardı. Hatta bunu defalarca yaptılar. Fakat Müslümanlara okçular tarafından gelinmişti. Oysa Resûlullah (s.a.v.) onlara şunu emretmişti: "Buradaki saflarınızda kalın ve arkamızı koruyun. Ganimet topladığımızı görseniz, bize katılmayın. Öldürüldüğümüzü bile görseniz bize yardım etmeyin." Ne zaman ki müşrikler yenilgiye uğradı ve [187] Müslümanlar onların arkasından gidip istedikleri gibi silahlarıyla vurdu, müşrikleri mağlup edip onları karargâhtan çıkararak karargâhı yağmalamaya başladı, okçular birbirlerine, "Niye boş yere burada duruyorsunuz? Allah, düşmanı yenilgiye uğrattı. Şu düşman karargâhını

yağmalayanlar sizin kardeşlerinizdir. Müşriklerin karargâhına girin ve kardeşlerinizle birlikte siz de yağmalayın.” dediler.

Bunun üzerine okçuların kısmı diğerlerine dediler ki: “Allah Resûlü’nün size arkamızı koruyun ve yerlerinizden ayrılmayın. Öldürüldüğümüzü görseniz bile bize yardım etmeyin. Ganimet topladığımızı da dahi görseniz bize katılmayın. Siz bizim arkamızı koruyun, dediğini bilmiyor musunuz?! Diğer bazı okçular, “Resûlullah (s.a.v.) böyle demek istemedi. Üstelik Allah müşrikleri perişan edip, onları mağlup etmiştir. Karargâha girin ve kardeşlerinizle birlikte yağmalayın” dediler. Okçular ihtilafa düşünce komutanları Abdullah b. Cübeyr onlara hitap etti. O gün üzerinde beyaz bir elbise vardı. Allah’a layık olduğu şekilde hamdu senâ etti. Sonra Allah'a ve O’nun Resûlüne itaati emredip, hiçbir zaman Resûlullah’ın emrine (s.a.v.) aykırı bir iş yapılamayacağını söyledi. Fakat onlar isyan edip dağıldılar. Okçulardan komutanları Abdullah b. Cübeyr ile birlikte sadece sayıları onu geçmeyen küçük bir grup kaldı. Onlardan birisi de el-Hâris b. Enes b. Râfî idi. Şöyle diyordu: “Ey kavmim! Peygamberinizin size olan tavsiyesini hatırlayın ve komutanınıza itaat edin.” dedi ki: Onlar kabul etmediler ve müşriklerin karargâhına girip yağmalamaya başladılar. Dağı boş bırakıp yağmalamaya başladılar. Müşriklerin safları çözüldü. Adamları kaçtı ve rüzgâr yön değiştirdi. Günün başlangıcından müşriklerin kaçmalarına kadar Saba rüzgârı hâkimdi. Müşrikler geri dönmeye başlayıp ve Müslümanlar yağmalama ve ganimetleri toplama peşindeyken batı rüzgârına dönüştü.

Safvân b. Ümeyye’nin mevlâsı Nistâs dedi ki: -Nistâs İslam'a girmiş ve Müslümanlığı güzel olmuştu- Ben köle idim ve ordunun gerisinde bırakılmıştım. O gün Vahşî ve Abduddâroğullarının mevlâsı Suâb dışında hiçbir köle savaşmadı.

Ebû Süfyân şöyle dedi: “Ey Kureyş topluluğu! Kölelerinizi eşyalarınızın yanında bırakın. Onlar sizin yüklerinizi koruyacaklardır. Biz de yükleri bir araya getirdik ve develeri bağladık. Kureyş sağlı ve sollu olarak techizatlarını almaya gitti. Halıları yüklerin üzerine örttük. Sonunda insanlar birbirlerine yaklaştılar. Bir süre savaştılar. Hezimete uğradık. Muhammed’in arkadaşları karargâhımıza girdiler. Yüklerin yanındaydık. Bizi kuşattılar. Ben esirler arasındaydım. Karargâhtaki mallara en kötü biçimde baskın yaptılar. Hatta onlardan Müslümanlardan birisi Safvân b. Ümeyye’nin malları nerede diye sordu. Ben de, “O sadece nafakasını yükledi ve onlar da yüklerin arasındadır.” dedim. Adam yüz elli miskali heybeden çıkarıncaya kadar beni sürükledi. [188] Arkadaşlarımız geri çekildiler. Biz ise onlardan ümidimizi kestik.

Kadınlar dağıldılar. Onlar, o gün kendilerini isteyecek olanlara teslim olacak halde idiler. Yağmalanan mallar adamların elinde idi. Ben tam teslim olmak üzereyken, birden dağa baktım. Atların geldiğini gördüm. Karargâha girdiler ve onları geri çevirecek kimse yoktu. Okçuların yer aldığı hendek terk edilmiş. Yağmaya gelmişler ve yağmalıyorlardı. Ben onların sert ve silahşör adamlarına bakıyordum. Her birisinin elinde veya kucağında ganimet olarak aldığı bir şey vardı. Süvarilermiz girince kendilerinden emin ve gafil bir kavmin içine girdiler. Kılıçları ile onlara saldırdılar ve seri bir şekilde onlardan birçok adam öldürdüler. Müslümanlar her taraftan dağılıyorlardı. Yağmaladıklarını bırakıp karargâhımızdan çekildiler. Daha sonra eşyalarımızı geri aldık. Pek bir şey kaybetmedik. Esirlerimizi de bıraktılar. Altını savaş alanında bulduk. Ben Müslümanlardan bir adam gördüm. Safvân b. Ümeyye ona bir hamle yaptı. Adamın öldüğünü sandım. Nihayet ona yetiştim. Daha onda hayat kalıntısı vardı. Yanımdaki bir hançeri ona sapladım. Yere düştü. Daha sonra onun kim olduğunu sordum. Benî Saîde'den bir adamdı, dediler. Daha sonra Allâh beni İslam ile şereflendirdi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshak b. Abdullah'tan, o da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti. Yağmalamaya katılan Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından iki adam dışında hiçbirisinin yanında aldıkları altından bir şey kaldığını bilmiyoruz. Onlardan birisi Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah'tır. O karargâhta bir yere geldi. Orada elli dinar vardı. Onları elbiselerinin altında ve böğrünün üzerine bağladı. Abbâd b. Bişr de, içinde on üç miskal bulunan bir kese getirdi. O da elbisesinin cebine koymuştu. Onun üzerinde bir elbise, üzerinde de bir zırh vardı. Zırhın ortasını bağlamıştı. O iki adam aldıklarını Uhud'da Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) o paraları humus'a katmadı ve o iki kişiye verdi.

Râfî b. Hadîc dedi ki: Okçular ayrılıp da geride kalanlar orada kalınca, Hâlid b. el-Velid dağın boşluğunu ve orayı savunanların azlığına baktı. Atlarla hücum etti. İkrime b. Ebû Cehil de onu izledi. Orada kalan okçuların üzerine hücum ettiler. Okçular yaralanıncaya kadar onlara ok atmaya devam ettiler. Abdullah b. Cübeyr de okları bitinceye kadar ok atmaya devam etti. Sonra mızrağı kırılıncaya kadar mızrakla çarpıştı. Sonra kılıcının ortası kırıldı ve şehit oluncaya kadar onlarla savaştı. Sonra Cuâl b. Sürâka ve Ebû Bürde b. Niyar geldiler. Bunların ikisi Abdullah b. Cübeyr'in öldürülmesinde hazır bulunmuşlardı. Bunlar dağdan en son inenlerdi. Nihayet onlar da arkadaşlarına kavuşmuşlardı ve müşrikler atların sırtındaydılar. Saflarımızı bozdular.

İblis Cuâl b. Sürâka'nın suretine girerek üç defa "Muhammed öldürüldü!" diye bağırdı. [189] İblis Cuâl b. Sürâka'nın suretine girince o gün Cuâl'in başına büyük bir bela geldi. Cuâl Müslümanlarla şiddetli bir savaşa girişti. Ebû Bürde b. Niyar ve Havvât b. Cübeyr'in yanı başındaydı. Vallahi o güne kadar, müşriklerin bize sağladıkları üstünlük gibi hiçbir üstünlük görmedik. Müslümanlar da Cuâl b. Sürâka'nın üzerine giderek onu öldürmek istiyorlar ve "İşte Muhammed öldürüldü diyen adam budur" diyorlardı. Havvât b. Cübeyr ile Ebû Bürde b. Niyar, adam bağırdığında onun yanı başında olduğunu görmüşlerdi. Onlar, bağıranın başkası olduğunu biliyorlardı. Râfî dedi ki: "Daha sonra onun için şahitlik yaptım."

Râfî b. Hadîc dedi ki: "Başımıza ne geldiyse kendi elimizden ve Peygamberimiz'e yaptığımız isyan sebebiyle meydana geldi. Müslümanlar birbirine girmişlerdi. Bir yandan öldürülüyorlar; bir yandan da birbirlerini öldürmeye başlamışlardı. Fakat aceleden ve şaşkınlıktan ne yaptıklarının farkında değillerdi. O gün Üseyd b. Hudayr iki yara almıştı. O yaralardan birisini Ebû Bürde bilmeden vurmuş ve "Al sana ben Ensârlı gencim!" diyordu. Ebû Zâ'ne savaşın şiddetli olduğu bir anda dönüp bilmeden Ebû Bürde'ye iki darbe vuruyor ve "Al sana! Ben Ebû Za'ne'yim" diyordu. Nihayet daha sonra onu tanıdı. Ebû Bürde Uhud'dan sonra onunla karşılaştığında "bana yaptığına bak!" diyordu. Ebû Za'ne ise, "Sen de bilmeden Üseyd b. Hudayr'a vurdun, fakat bu vuruşlar Allah yolundaydı" diyordu. Bu durum Resûlullah'a (s.a.v.) anlatıldı. Resûlullah (s.a.v.), "Evet o darbeler Allah yolundadır, Ey Ebû Bürde! Sen müşriklerden birini vurmuş gibi senin için sevabı vardır. Kim bu şekilde öldürülürse şehittir." dedi.

el-Yemân Huseyl b. Câbir ve Rifâa b. Vakş iki yaşlı adamdı. Kadınlarla birlikte korunaklı evlere çıkarmışlardı. Onlardan birisi arkadaşına, "babasız kalasıca biz kendimiz için daha ne istiyoruz. Vallahi, bugün yarın gidiciyiz. Ecelimizden ancak bir hayvanın su içme vakti kadar bir süre kalmıştır. Kılıçlarımızı alsak da Resûlullah'a (s.a.v.) yetişsek; belki Allah bize şehadeti nasip eder" dedi. Dedi ki: Gündüz vakti Uhud'da Resûlullah'a (s.a.v.) yetiştiler. Rifâa'yı müşrikler öldürdü. Huseyl b. Câbir'e gelince, Müslümanlar karışıklık hâlinde, onu tanımadan kılıçları ile öldürdüler. (Oğlu) Huzeyfe ise, (babası) öldürülünceye kadar "baba, baba" diye bağırdı. Huzeyfe dedi ki: "Ne yaptınız siz? Allah sizi affetsin. O merhametlilerin en merhametlisidir. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında onu daha fazla hayırla yâdetti. Resûlullah (s.a.v.) diyetinin

verilmesi için emir verdi. Onu öldüren kişinin Utbe b. Mes'ûd olduğu söyleniyor. Huzeyfe b. el-Yemân, babasının diyetini Müslümanlara sadaka olarak dağıttı.

O gün el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh, "Ey Seleme Ailesi!" diye bağırıyordu. Bunun üzerine bir tek grup hâline gelerek "Buyur ey Allah'a çağıran adam, buyur!" dediler. O gün Cebbâr b. Sahr bilmeden onun başına ağır bir darbe vurmuştu. Nihayet kendi aralarında emit emit (öldür, öldür) şeklinde bir işaret belirlediler de, böylece birbirlerinden ellerini çektiler.

[190] Bana ez-Zübeyr b. Sa'd anlattı. O da Abdulah b. el-Fadl'dan nakletti ve dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'e sancağı verdi. Mus'ab öldürüldü, onu Mus'ab şeklindeki bir melek aldı. Resûlullah (s.a.v.) günün sonunda Mus'ab'a "Öne geç Ey Mus'âb!" deyince melek dönüp, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Mus'âb değilim" dedi. Resûlullah (s.a.v.), onun kendisini desteklemek üzere gönderilen bir melek olduğunu anladı. Ebû Ma'şer'in de bunun benzerini dediğini duydum.

Bana Ubeyde bt. Nâil anlattı. O Âişe bt. Sa'd'tan, o da babası Sa'd b. Ebû Vakkâs'dan şöyle dediğini rivayet etti: O gün Uhud'da ok atıyordum. Güzel yüzlü, beyaz bir adamın okumu bana geri getirdiğini hatırlıyorum. Daha sonra da onu hiç tanıyamadım. Anladım ki o bir melek…

Bana İbrahim b. Sa'd anlattı. O babasından o dedesinden o da Sa'd b. Ebû Vakkâs'dan şöyle dediğini rivayet etti: Üzerlerinde beyaz elbise olan iki adam gördüm. Birisi Resûlullah'ın (s.a.v.) sağında, diğeri de solunda duruyordu. Bu iki adam şiddetli bir şekilde çarpışıyorlardı. Onları ne daha önce ne de daha sonra gördüm.

Bana Abdulmelik b. Süleym anlattı. O Katan b. Vehb'den, o da Ubeyd b. Umeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Kureyşliler Uhud'dan döndüklerinde, toplantılarında kazandıkları zaferi konuşuyorlar ve Bedir'de gördüğümüz alaca atları ve beyaz adamları görmedik" diyorlardı. Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Melekler Uhud'da savaşmadılar.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı: O Abduhamîd b. Süheyl'den, o da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Uhud'da bir tek melekle bile desteklenmedi. Melekler Bedir günü yardıma gelmişlerdi.

Bana İbn Hadic anlattı. O Amr b. Dinar'dan, o da İkrime'den bunun benzerini rivayet etti.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O İbn Ebû Luhayh'tan, o da Mücahid'den şöyle dediğini rivayet etti: Melekler Uhud'da hazır bulundular, fakat savaşmadılar.

Bana Süfyân b. Saîd anlattı. O Abdullah b. Osman'dan, o da mücahit'ten şöyle dediğini rivayet etti: "Melekler sadece Bedir günü savaşmışlardır."

Bana İbn Ebû Sebre anlattı: O Sevr b. Zeyd'den, o da Ebu'l-Gays'tan, o da Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: "Allah onlara sabrettikleri takdirde yardım edeceğini vaad etmişti. Müminler dağıldıklarında melekler o gün savaşmadılar."

Bana Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'saa anlattı: O Musa b. Damre b. Sâid'den, o babasından, o da Ebû Beşîr el-Mâzinî'den şöyle dediğini rivayet etti: "Ezebbü'l-Akabe"[553] adındaki şeytan, "Muhammed öldürüldü!" diye bağırdı. Allah da bunu dilediği için, iş Müslümanların elinden çıktı ve her birisi bir tarafa dağılıp dağa tırmandılar. [191] İlk defa Resûlullah'ın (s.a.v.) sağ salim olduğunu Müslümanlara müjdeleyen şahıs Ka'b b. Mâlik idi. Ka'b dedi ki: "Ben bağırıyordum. Resûlullah (s.a.v.) da parmağını dudaklarının üzerine koyarak susmamı işaret ediyordu."

Bana Musa b. Şeybe b. Amr b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik anlattı. O Umeyre bt. Ubeydullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Uhud'da insanlar dağılınca, Resûlullah'ı (s.a.v.) ilk tanıyan bendim. Onun sapasağlam olduğunu müminlere müjdeledim. Ka'b dedi ki: "Ben vadinin içindeydim. Resûlullah (s.a.v.) Ka'b'ın zırhını istedi. -Onun zırhı veya bir kısmı sarıydı- Resûlullah (s.a.v.) kendi zırhını çıkarıp onun zırhını giydi. Ka'b da Resûlullah'ın (s.a.v.) zırhını giydi. Ka'b o gün on yedi yerinden yaralanıncaya kadar çok şiddetli bir şekilde savaştı.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O ez-Zührî'den, o İbn Ka'b b. Mâlik'ten, o da babasından şöyle dediğini nakletti: Uhud günü Resûlullah'ı (s.a.v.) ilk tanıyan bendim. Onun gözlerini miğferin altından tanıdım ve "Ey Ensâr topluluğu! Müjdeler olsun. İşte Resûlullah (s.a.v.) buradadır!" diye bağırdım. Resûlullah (s.a.v.) bana susmamı işaret etti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan, o da el-A'rec'ten şöyle dediğini rivayet etti: Şeytan Muhammed öldürüldü diye bağırınca, Ebû Süfyân b. Harb, "Ey Kureyş topluluğu! Hanginiz Muhammed'i öldürdünüz?" dedi. İbn Kamîe adlı birisi: "Onu ben öldürdüm" dedi. Ebû Süfyân ise "Acemler, kahramanlarına bilezik taktıkları gibi sana bilezik takacağız" dedi. Ardından Ebû Süfyân Muhammed'i öldürülenler arasında bulabilmek için Ebû Âmir el-Fâsık ile beraber dolaşmaya başladı. Derken Ebû Âmir el-Fâsık, Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr'in yanından geçti ve "Ey Ebû Süfyân! Bu

[553] **Ezebbü'l-Akabe**: Şeytanların isimlerindendir. (en-*Nihâye*, C. I, s.28) es-Süheylî'nin "İzbü'l-Akabe" şeklinde okunduğunu zikrettiğini (er-*Ravdu'l-Enf*, C. I, s.278) M. **Jones** dipnot olarak belirtiyor. C. I, s.190.

öldürülenin kim olduğunu biliyor musun?" dedi. Ebû Süfyân "Hayır bilmiyorum" dedi. Ebû Âmir, "Bu Hârice b. Zeyd b. Ebû Zühre el-Hazrecî'dir." dedi. Bu Belhâris b. el-Hazrec'in efendisidir" dedi. Yine Abbas b. Ubâde b. Nadle'nin yanından geçti ve "Bu da İbn Kavkal'dır. Bu Şeref ailesinin asillerindendir. Sonra Zekvân b. Abdu Kays'ın yanından geçti ve "Bu da onların büyüklerindendir" dedi. Sonra oğlu Hanzale'nin yanından geçti. Ebû Süfyân "Bu kimdir? Ey Ebû Âmir?" dedi. Ebû Âmir, "Bütün bunların içinde bana en ağır gelen budur. Bu Hanzale b. Ebû Âmir'dir" dedi. Ebû Süfyân Muhammed'in ölüsüne rastlamadık. Eğer İbn Kamîe onu öldürmüş olsaydı onu görürdük. Demek ki İbn Kamîe yalan söyledi." dedi. Sonra Hâlid b. el-Velid'e rastladı ve ona Muhammed'in öldürülmüş olduğunu düşünüyor musun?" dedi. Hâlid "Bir grup arkadaşıyla birlikte dağa tırmandığını gördüm" dedi. Ebû Süfyân doğru olan budur. İbn Kamîe onu öldürdüğünü söyleyerek yalan söyledi." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan, o da İbn Ebû Ahmed'in mevlâsı Ebû Süfyân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Mesleme'den işittim; şöyle diyordu: Uhud'da insanların dağa çekildikleri ve geriye dönüp bakmadıkları o gün, iki gözümle gördüm ve iki kulağımla Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: "Bana gel ey falan! Bana gel ey falan! Ben Allah'ın Resûlüyüm!" diyordu. Onlardan hiçbirisi ona dönmedi ve kaçmaya devam ettiler.

[192] Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Cehm'den -Ebû Cehm'in ismi Ubeyd'dir- şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd Şam'da konuşurken şöyle diyordu: Beni İslam'la şereflendiren Allah'a hamdolsun. Uhud'da Müslümanların mağlup olup ortada dolaştıkları zaman kendimi ve Ömer b. el-Hattâb'ı hatırlıyorum. Ömer'in yanında hiç kimse yoktu. Ben o gün kaba ve sert bir bölüğün içindeydim. Benden başka kimse Ömeri tanımadı. Ondan ayrı bir yola saptım. Yanımdakileri ona yönlendirdiğim takdirde ona saldırmalarından korktum. Ona baktım; dağa doğru gidiyordu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı: İshak b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o Ebu'l-Huveyris'ten, o da Nâfi b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Muhacirlerden bir adamdan işittim; şöyle diyordu. Uhud'da bulundum; baktım her taraftan oklar yağıyor. Resûlullah (s.a.v.) bu okların ortasındaydı. Fakat tüm oklar ondan uzaklaştırılıyordu. Ogün Abdullah b. Şihâb ez-Zührî'yi gördüm. Muhammed'i bana gösterin. Eğer o kurtulursa bana yaşamak haram olsun." diyordu. Oysa Resûlullah (s.a.v.) onun yanı başındaydı ve yanında kimse yoktu. Sonra onu geçti. Ardından Abdullah b. Şihâb,

Safvân b. Ümeyye ile karşılaştı. Safvân ona "Hayırsız seni! Muhammed'i öldürüp bu düşmanlığı sona erdiremez miydin? Oysa Allah onu öldürme fırsatını sana vermişti." dedi. Abdullah b. Şihâb, "Sen onu gördün mü?" dedi. Safvân, "Evet, sen onun yanı başındaydın." dedi. Abdullah, "Vallahi ben onu görmedim. Allah'a yemin ederim ki, o bizden korunuyor. Biz dört kişi onu öldürmek için anlaştık ve sözleştik. Fakat bu işi sonuçlandıramadık." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan, o Ya'kûb b. Ömer b. Katâde'den, o da Nemle b. Ebû Nemle'den –Ebâ Nemle'nin ismi Abdullah b. Mu'âz'dı. Onun babası Mu'âz el-Berâ b. Ma'rûr'un anneden kardeşiydi.- şöyle dediğini rivayet etti: O gün Müslümanlar çekilince Resûlullah'a (s.a.v.) baktım; yanımda birkaç kişiden başka kimse yoktu. Muhacir ve Ensâr'dan olan arkadaşları onu aralarına alarak dağa doğru götürdüler. Müslümanların ayakta kalan tek bir sancakları yoktu. Ortada savaşan bir grup ya da topluluk da yoktu. Müşriklerin bölükleri de onları vadinin içinde öne ve arkaya doğru hareketlendirip duruyorlardı. Bir toparlanıyorlar; bir dağılıyorlardı. İnsanlardan kimi görseler çeviriyorlardı. Ben de Resûlullah'ı (s.a.v.) izlemeye başladım. Ona bakıyordum. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarının önündeydi. Sonra müşrikler karargâhlarına doğru döndüler. Bizi arayıp bulmak ve Medine'ye girmek konusunda istişareler yapmaya başladılar. Müşrikler ihtilaf etmeye devam ediyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına göründü; onlar Resûlullah'ı (s.a.v.) sağ salim gördüklerinde, başlarına hiçbir şey gelmemiş gibi sevindiler.

Bana İbrahim b. Muhammed b. Şürahbîl el-Abderî anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Mus'âb sancağı kaldırdı; Müslümanlar dağılmaya başlayınca onu sıkı sıkıya tuttu. At üstünde olan İbn Kamîe onun sağ koluna vurdu ve kesti Mus'âb, [193] "Muhammed ancak bir peygamberdir; ondan önce de peygamberler geçmişti." ayetini okuyordu.

Mus'âb sancağı sol elini aldı ve sancağın üzerine eğildi. Fakat sol eli de kesildi. Bu kez Mus'âb sancağın üzerine abandı ve onu pazılarıyla göğsüne bastırmaya çalıştı ve: "Muhammed ancak bir peygamberdir; ondan önce de peygamberler geçmişti..." ayetini okuyordu.[554] Sonra İbn Kamîe üçüncü kez ona hamle yapıp onun işini bitirdi ve mızrak kırıldı. Mus'âb düştü, sancak da yere düştü. Benî Abduddâr'dan Suveybit b. Harmale ve Ebu'r-Rûm adında iki adam sancağı hemen yerden aldılar. Ebu'r-Rûm, Müslümanlar Medine'ye dönünceye kadar sancağı elinden düşürmedi.

[554] Âl-i İmran Sûresi, 144.

Bana Mus'âb b. Ya'kûb anlattı. O halasından, o annesinden o da el-Mikdâd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Savaş için saf olmaya başladığımızda Resûlullah (s.a.v.) Mus'âb'ın sancağının altında oturdu. Sancak sahipleri öldürülüp ve müşrikler ilk yenilgilerini tattıklarında, Müslümanlar onların karargâhlarına hücum ettiler. Sonra müşrikler arkadan Müslümanların üzerine hamle yaptıklarında, insanlar dağılmaya başladılar. Resûlullah (s.a.v.) da sancak sahiplerine çağrıda bulundu. Mus'âb b. Umeyr sancağı aldı, sonra öldürüldü.

Hazreclilerin sancağını Sa'd b. Ubâde aldı. Resûlullah (s.a.v.) da o sancağın altında idi ve arkadaşları onu çevrelemişlerdi. Muhacirlerin sancağı Ebu'r-Rûm el-Abderî'ye verilmişti. Evs'in sancağına baktım; Üseyd b. Hudayr'ın elindeydi. Müşriklerle bir süre çarpıştılar ve safları karışık bir halde savaştılar.

Müşrikler, "Ey Uzzâ'ya inananlar, Ey Hubel Halkı! Şeklinde parolalarla birbirlerine seslendiler. Vallahi, ağır kayıplar verdirerek bizi öldürdüler. Resûlullah (s.a.v.) kadar ulaştılar. Onu hak ile gönderene yemin ederim ki, Resûlullah'la düşmanın arasında, neredeyse bir karış kadar mesafe kaldığını gördüm. Onun arkadaşlarından bir grup birara ona doğru toplanıyorlar; bir dağılıyorlardı. Düşmanla arasını açmak için bazen yayından bir ok atarken; bazen de bir taş fırlatırken gördüm.

Resûlullah (s.a.v.) kendisi ile birlikte sabreden grubun içinde yerinde kaldı. Onu koruyanlar on dört adamdı. Onlardan yedisi Muhacirlerden; yedisi de Ensâr'dandı. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf, Ali b. Ebû Tâlib, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Talha b. Ubeydullah, Ubeyde b. el-Cerrâh ve ez-Zübeyr b. Avvâm Muhacirlerdendi. Ensâr'dan olanlar ise: el-Hubâb b. el-Münzir, Ebû Dücâne, Âsım b. Sâbit, el-Hâris b. es-Sımne, Sehl b. Huneyf, Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Mu'âz idi. Deniliyor ki: Sa'd b. Ubâde ve Muhammed b. Mesleme de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanındaydı. Bu ikisini Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Mu'âz'ın yerine saymışlardır.

O gün Muhacirlerden üç; Ensâr'dan da beş kişi olmak üzere sekiz kişi ona ölümüne biat ettiler. Muhacirlerden Ali, Zübeyr ve Talha (selam olsun onlara) idi. Ensâr'dan ise; Ebû Dücâne, Hâris b. Sımme, Hubâb b. el-Münzir, [194] Âsım b. Sâbit ve Sehl b. Huneyf idi. Hiçbirisi öldürülmedi. Onların dışındakiler ise, el-Mihrâs adlı suya varıncaya kadar çekilmişler, Resûlullah (s.a.v.) da onları çağırıyordu.

Bana Utbe anlattı. O da Ya'kûb b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Uhud günü Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde, otuz kişi kalmıştı. Hepsi şöyle diyordu:

“Sana değil (oklar, kılıçlar) bana gelsin; Sen sağ ol ben öleyim; Sonsuza dek esenlik senin üzerine olsun!” diyorlardı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) savaşın ortasında kalıp ona kadar dayanınca, Mus’âb b. Umeyr ve Ebû Dücâne yaraları çoğaldığı için onu savunmakdan aciz kalınca Resûlullah (s.a.v.), “Kendini feda edecek bir adam yok mu?” demeye başladı. Bunun üzerine Ensâr’dan beş kişilik bir grup öne atıldı: Onlardan birisi de Umâre b. Ziyâd b. es-Seken’di.

Umâre, gücü tükeninceye kadar savaştı. Ardından Müslümanlardan başka bir grup Allah'ın düşmanlarını defedinceye kadar savaştılar. Resûlullah (s.a.v.) Umâre b. Ziyâd’a “Bana yaklaş; gel, gel!” dedi. Onu, ayaklarının dibine kadar kendine yaklaştırdı. On dört yarası vardı ve öldü. Resûlullah o gün insanları gayrete getiriyor, onları savaşa teşvik ediyordu. Müşriklerden bir grup da Müslümanları ok atarak zayıflatmışlardı. Hibbân b. el-Arika ve Ebû Üsâme el-Cüşemî onlardandı. Resûlullah (s.a.v.) Sa’d b. Ebû Vakkâs’a, “At! Anam babam sana feda olsun, at!” diyordu. Hibbâb b. el-Arika bir ok attı. Ok Ümmü Eymen’in eteğine isabet etti ve eteğini kaldırdı. -Ümmü Eymen ogün yaralılara su vermek için gelmişti- Adam gülme krizine girdi. Bu durum Resûlullah’ın (s.a.v.) zoruna gitti. Bunun üzerine Sa’d b. Ebû Vakkâs’a temreni (uç demiri) olmayan bir ok verdi ve “At!” dedi. Sa’d’ın attığı ok, Hibbân’ın boğazına saplandı. Hibbân sırtüstü yere düştü ve avreti ortaya çıktı. Sa’d dedi ki: “O gün Resûlullah’ın (s.a.v.) azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm.” Sonra Resûlullah (s.a.v.), “Sa’d kadının intikamını aldı. Allah senin duanı kabul etsin ve atışını isabet ettirsin.” dedi.

O gün Ebû Üsâme el-Cüşemî’nin kardeşi Mâlik b. Züheyr el-Cüşemî de ok atıyordu. O ve kardeşi Hibbân b.el-Arika bir kayanın arkasına gizlenmiş, Müslümanlara ok atıyorlardı. Resûlullah’ın (s.a.v.) çok sayıda arkadaşını okla öldürdüler. Onlar bu durumdayken Sa’d b. Ebû Vakkâs, Mâlik b. Züheyr’i kayanın arkasında gördü. Mâlik bir ok attı ve başını çıkardı. Sa’d ona bir ok attı; ok gözüne isabet edip kafasından çıktı. Önce yukarıya baktı, sonra dönüp yere düştü, Allah onu kahretti.

O gün Resûlullah (s.a.v.) yayı parçalanıncaya kadar ok attı. Hemen yanında olan Katâde b. el-Nu’mân onu aldı.

[195] O gün Katâde’nin gözüne ok isabet etmişti. Hatta gözü yanakları üzerine düşmüştü. Katâde b. en-Nu’mân dedi ki: Ben Resûlullah’a (s.a.v.) geldim ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Benim genç ve güzel bir eşim var. O beni ben de onu seviyorum. Ben gözümün yerinin kötü olmasından korkuyorum.” dedim. Resûlullah (s.a.v.) onu aldı ve

yerine koydu. Hemen görmeye başladım ve gözüm eskisi gibi oldu. Ne gece ne de gündüz bir an bile görmemi engellemedi. Katâde yaşlandığında da "Vallahi o, iki gözümün en güçlüsüdür." derdi. O, iki gözün en iyisiydi.

Resûlullah (s.a.v.) doğrudan savaşa katıldı. Okları bitinceye kadar ok attı. Hatta yayının başı parçalandı; daha önce de kirişi kopmuştu. Elinde, bir karış kadar bir şey kalmıştı. Ukkâşe b. Mıhsan yayı aldı; kirişini bağlamaya çalışıyordu. Fakat "Ey Allah'ın Resûlü! Kiriş yetişmiyor" dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Uzat yetişir!" dedi. Ukkâşe dedi ki: onu hak ile gönderene yemin olsun ki kirişi uzattım ve yayın başına iki veya üç defa doladım. Sonra Resûlullah (s.a.v.) yayını aldı. Sürekli bir şekilde onlara ok atıyordu. Ebû Talha da onların önünde Resûlullah'ı (s.a.v.) koruyordu. Nitekim baktığımda, Resûlullah'ın (s.a.v.) yayı parçalanmış, Katâde b. en-Nu'mân onu aldı.

Uhud günü Ebû Talha ok kılıfını Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne serdi. Ebû Talha iyi ok atıcı ve gür sesliydi. Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Talha'nın ordu içindeki sesi kırk adamdan daha hayırlıdır" dedi. Sadağında elli ok vardı. Onu Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne serdi ve: "Ölüm bana gelsin, sana değil ey Allah'ın Resûlü!" diye bağırmaya başladı. Ebû Talha durmadan o okları teker teker atıyor, Resûlullah (s.a.v.) da başını Ebû Talha'nın başı ve omuzları arasından çıkarıyordu. Okları bitince okların bulunduğu yere bakıyordu. Ebû Talha, "Ben öleyim sen değil ya Resulullah! Allah beni sana kurban etsin" diyordu. Resûlullah (s.a.v.) yerden bir odun parçası alıp, "Ey Ebû Talha! At!" dediğinde Ebû Talha onu, güzel bir ok olarak atıyordu.

Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından okçu olanlar: Sa'd b. Ebû Vakkâs es-Saîd b. Osman b. Ma'zûn, el-Mikdâd b. Amr, Zeyd b. Hârise, Hâtıb b. Ebû Belte'a, Utbe b. Gazvân, Hırâş b. es-Sımme, Kutbe b. Âmir b. Hadîde, Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr, Ebû Nâile Silkân b. Selâme, Ebû Talha, Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah ve Katâde b. en-Nu'mân idi. O gün Ebû Rühm el-Gıfârî'nin boğazına bir ok isabet etti. Ebû Rühm Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi; Resûlullah (s.a.v.) üzerine tükürdü ve iyileşti. Bu sebeple, Ebû Rühm, "el-Menhûr" (boğazlanan) diye isimlendirilmişti.

[196] Kureyş'ten dört kişi Resûlullah'ı (s.a.v.) öldürme hususunda aralarında sözleşmişler ve anlaşmışlardı. Müşrikler de bunu biliyorlardı. Abdullah b. Şihâb, Utbe b. Ebû Vakkâs, İbn Kamîe ve Übey b. Halef...

Utbe o gün Resûlullah'a (s.a.v.) dört taş attı. Resûlullah'ın (s.a.v.) ön dişlerinin sağ alt kısmının iç tarafını kırdı. İki yanağı da yarıldı. Hatta miğferin halkası, yanaklarındaki yarıkta kayboluyordu. Dizleri de yaralanmış ve tahriş olmuşlardı. Ebû

Âmir el-Fâsık, Müslümanlar için hendeklere benzer çukurlar kazmıştı. Resûlullah (s.a.v.) farkında olmadan o tür çukurlardan birinin üzerinde duruyordu.

Bizim tespitlerine göre Resûlullah'ın (s.a.v.) yanaklarını yaran kişiye İbn Kamîe'dir. Onun dudaklarına taş atan ve ön dişlerini kıran kişi ise, Utbe b. Ebû Vakkâs'tır. İbn Kamîe geliyor ve "Bana Muhammed'i gösterin, kendisine yemin edilene andolsun ki, onu görürsem öldüreceğim" diyordu. İbn Kamîe Resûlullah'a (s.a.v.) kılıcı kaldırdı. Utbe b. Ebû Vakkâs da kılıcın kaldırıldığı aynı anda ona taş attı. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde iki zırh vardı. Resûlullah (s.a.v.) önündeki çukura düştü. Dizleri tahriş oldu. İbn Kamîe'nin kılıcı birşey yapamadı. Ancak kılıcın ağırlığıyla darbenin etkisini azalttı. Resûlullah (s.a.v.) bununla çukura düştü. Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalktı; Talha onu arkadan kaldırıyor, Ali ise ayağa kalkıncaya kadar ellerinden tutuyordu.

Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O Damre b. Sa'îd'den, o da Ebû Beşîr el-Mazinî'den şöyle dediğini rivayet etti. Uhud günü çocuktum ve savaş alanındaydım. Baktım; İbn Kamîe bir kılıçla Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde duruyor. Sonra baktım ki; Resûlullah (s.a.v.) iki dizi üzerinde önündeki bir çukura düşmüş. Hatta içinde kaybolmuştu. Ben çocuktum ve bağırıyordum. Sonra baktım ki insanlar ona doğru koşmaya başladılar. Ben Talha b. Ubeydullah'a bakıyordum. Resûlullah'ın (s.a.v.) bağrından tutmuştu. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalkmıştı.

Deniliyor ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünü yaran kişi İbn Şihâb'tır. Onun ön dişlerini kıran ve dudaklarını kanatan kişi de, Utbe b. Ebû Vakkâs'tır. Miğferin halkası yarıkta kaybolacak kadar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanaklarını yaran kişi ise İbn Kamîe'dir. Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünden kan akmaya başladı; hatta kan sakalına bulaştı. Ebu Huzeyfe'nin kölesi Sâlim, Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzündeki kanı su ile siliyor. Resûlullah (s.a.v.) ise şöyle diyordu: "Kendilerini Allah'a davet eden Peygamber'lerine bunu yapan bir toplum nasıl kurtuluşa erer?" O zaman Allah: "Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azap etmesi konusunda senin bir işin yoktur" ayetini indirdi.[555]

Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: "Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini söylediğini işittim: "Allah'ın elçisi'nin yüzünü kana boyayan bir kavme Allah'ın gazabı şiddetli olacaktır. [197] Allah'ın elçisinin öldürdüğü bir adama Allah'ın gazabı şiddetli olacaktır. Sa'd dedi ki: "Beni kardeşim Utbe'yi öldürmekten alıkoyan Resûlullah'ın (s.a.v.) duası oldu. Kuşkusuz onu öldürmek için gösterdiğim hırsı hiçbir şeye karşı göstermemiştim. Benim bildiğim Utbe, kötü ahlaklı ve anne babasına karşı saygısızdı. Kardeşim Utbe'yi

[555] Âl-i İmrân Sûresi, 3/128.

öldürmek için tam iki kez müşiklerin saflarına dalarak onu aramaya başladım. Fakat her seferinde, tıpkı tilki gibi benden kaçabildi. Üçüncü bir hamle yapmak istediğimde Resûlullah (s.a.v.), "Ey Abdullah! Sen ne yapmak istiyorsun? Kendini öldürmek mi istiyorsun?" dedi. Bunun üzerine onu öldürmekten vaz geçtim. Resûlullah (s.a.v.), "Ya Rabbi! Bunların hiçbirisinin üzerinden yıl geçmesin!" dedi. Sa'd dedi ki: "Vallahi Resûlullah'a (s.a.v.) ok atan ya da onu yaralayanlardan hiçbirisinin üzerinden yıl geçmedi. Kardeşim Utbe öldü. İbn Kamîe gelince; bunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları onun savaş meydanında öldürüldüğünü söylerler. Bazılarına göre İbn Kamîe bir ok atmış ve "Al, sana ben İbn Kamîe'yim" demiş, attığı ok Mus'âb b. Umeyr'e isabet etmiş ve onu öldürmüştür. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.), "Allah onu kahretsin!" demiştir. Sonra sağmak için bir koyuna yanaşmış; koyun onu boynuzu ile toslayarak öldürmüştür. İbn Kamîe, Resûlullah'ın (s.a.v.) bedduası sebebiyle dağlar arasında ölü bulunmuştur.

Allah düşmanı (İbn Kamîe) arkadaşlarına dönmüş ve Muhammed'i öldürdüğünü onlara haber vermişti. O Fihroğullarına mensup, el-Edremoğullarından (Teym b. Galip) bir adamdı. Abdullah b. Humeyd b. Züheyr Resûlullah'ı (s.a.v.) bu durumda (yaralı bir halde) görünce, demir zırhlara bürünmüş bir şekilde atını mahmuzlayarak "Ben İbn Züheyr'im; bana Muhammed'i gösterin. Vallahi ya onu öldüreceğim veya bu uğurda öleceğim" diyordu. Ebû Dücâne onun karşısına çıktı ve "Muhammed'in canını kendi canı ile koruyacak olan adama gel bakalım!" dedi ve atına bir darbe vurarak atın arka ayaklarındaki kirişleri kopardı. At, kuyruğunu bacağının arasına kıstırmaya başladı. Sonra kılıçla üzerine gitti ve "Al sana! Ben İbn Hareşe'yim" diyordu. Resûlullah (s.a.v.) ona bakıyor ve: "Allahım ben ondan razı olduğum gibi sen de İbn Hâreşe'den razı ol!" diyordu.

Bana İshak b. Yahya b. Talha anlattı. O Îsâ b. Talha'dan; o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekir'den işittim, şöyle diyordu: Uhud günü Resûlullah (s.a.v.) okla yaralanıp da miğferin iki halkası şakaklarına batınca, Resûlullah'a (s.a.v.) doğru koşmaya başladım. Bir insan da doğu tarafından adeta uçarak geliyordu. Ben "Allahım! Bu gelen Talha b. Ubeydullah olsun dedim. Nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardık. Baktım ki gelen, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh idi. Beni geçti ve "Ey Ebû Bekir! Allah için beni bırak da şunu Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünden çıkarayım" dedi. Ben de onu bıraktım. Resûlullah (s.a.v.) da "Arkadaşınıza sahip çıkın!" diyordu. Resûlullah (s.a.v.) Talha b. Ubeydullah'ı kast ediyordu. Ebû Ubeyde iki ön dişi ile miğferin halkasını tuttu,

çıkardı ve sırt üstü yere düştü. [198] Ebû Ubeyde'nin ön dişi de düştü. Sonra miğferin diğer halkasını da diğer dişiyle çekti. Ebû Ubeyde halk için ön dişi olmayan biriydi.

Deniliyor ki: Miğferin halkalarını Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünden çıkaran kişi Ukbe b. Vehb b. Kelede'dir. Ona Ebu'l-Yüsr de denir. Bize göre en doğru olan da Ukbe b. Vehb b. Kelede'dir.

Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor: Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzü Uhud günü yaralanmıştı. Miğferin iki halkası onun şakaklarına batmıştı. Halkalar çıkarılınca, eski tulumdan su sızıntısı gibi yüzünden kan akmaya başladı. Mâlik b. Sinân kanı ağzıyla emiyor ve yutuyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Kanı benim kanıma karışan adama bakmak isteyen Mâlik b. Sinan'a baksın!" dedi. Mâlik'e, "Sen kan mı içiyorsun?" denildi. Mâlik, "Evet, Resûlullah'ın (s.a.v.) kanını içiyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kanı benim kanıma dokunan kimseye ateş isabet etmez" dedi.

Ebû Saîd el-Hudrî dedi ki: Biz eş-Şeyhayn denilen yerden geri çevrilenlerdendik. Savaşanlarla birlikte değildik. Gün ortasına doğru gelip de Resûlullah'ın (s.a.v.) yaralandığı ve insanların etrafından dağıldıkları haberi bize gelince, Hudra ailesinden bazı çocuklarla birlikte geldim; Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmek istiyor ve onun sağ salim olduğuna bakmak ve bu şekilde ailemize dönmek istiyorduk. Medine vadilerinden olan ve Kanât denilen yerde Müslümanlarla karşılaştık, onlar dönüyorlardı. Bizim hiçbir amacımız yoktu; sadece Resûlullah'a (s.a.v.) bakmak istiyorduk. Resûlullah (s.a.v.) bana bakınca, "Sa'd b. Mâlik'sin değil mi?" dedi. Ben "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Ben Sa'd b. Mâlik'im!" dedim. Sonra ona yaklaştım ve dizlerini öptüm. O atının üzerindeydi. Sonra bana, "Allah seni bana bağışlasın" dedi. Sonra yüzüne baktım ki her yanağında bir dirhem büyüklüğünde yara ve alnındaki kılların dibinde bir yarık var. Ayrıca alt dudağının da kanadığını gördüm. Sonra da ön dişinin kırık olduğunu gördüm. Sonra yarasının üzerinde siyah bir şey olduğunu fark ettim. "Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzündeki nedir?" diye sordum. Yanmış hasır, dediler. "Onun yanaklarını kim yardı?" diye sordum. İbn Kamîe'dir. "Kim alnını yardı?" diye sordum. "İbn Şihâb yardı." denildi. "Kim dudağını yaraladı?" diye sordum. "Utbe b. Ebû Vakkâs" denildi.

Evinin kapısına varıncaya kadar Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde koşmaya başladım. Resûlullah (s.a.v.) ancak yardımla atından inebildi. Dizlerinin de tahriş olduğunu gördüm, yürürken iki Sa'd'a (Sa'd b. Ubâde b Sa'd b. Mu'âz) dayanıyordu. Güneş batınca Bilal namaz için ezan okudu. Resûlullah, (s.a.v.) iki Sa'd'a dayanarak

benzer halde çıktı. Sonra evine döndü. İnsanlar mescitte ateşler yakıp onunla yaralara sıcak kompres yapıyorlardı. Sonra akşam kızıllığı kaybolunca Bilal yatsı namazı için ezan okudu. Resûlullah (s.a.v.) hiç çıkmadı. Bilal onun kapısının yanındaydı. Gecenin üçte biri geçince, "Ey Allah'ın Resûlü! Namaz" diye seslendi. [199] Resûlullah (s.a.v.) çıktı. O biraz uyumuştu. Ona baktım yürüyüşünde, akşam eve girdiği durumdan daha hafifti. Onunla birlikte yatsıyı kıldım. Sonra Resûlullah (s.a.v.) evine döndü. Adamlar mescit ile evi arasında dizilmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) eve girinceye kadar da tek başına yürüyordu. Ben aileme dönüp Resûlullah'ın (s.a.v.) iyi olduğunu onlara haber verdim. Onlar hamd ederek uyudular. Evs ve Hazrec'in ileri gelenleri de Kureyş bir daha hücum eder endişesiyle mescitte, peygamberin kapısında nöbet tutuyorlardı.

Dediler ki: Fatıma birkaç kadınla çıktı. Babasının (s.a.v.) yüzündeki yarayı görmüştü. Hemen onu kucakladı ve yüzündeki kanı silmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Elçisinin (s.a.v.) yüzünü kanatan bir topluma Allah'ın gazabı şiddetli olacaktır" diyordu. Ali b. Ebû Tâlib, Mihras'tan bir su almaya giderken Fatıma'ya, "Savaşta hakkıyla görevini yapan bu kılıcı tut" dedi. Sonra kalkanın içinde biraz su getirdi. Resûlullah (s.a.v.) susamıştı ve ondan içmek istiyordu. Fakat içemedi. Sonra sudan hoşlanmadığı bir koku hissetti. Bunun üzerine "Bu suyun tadı bozuk" dedi. Ağzındaki kandan ötürü o suyu ağzına aldı ve çalkaladı. Fatıma babasının üstündeki kanı temizledi.

Peygamber (s.a.v.) Ali'nin kılıcını Fatıma'nın elinde kanlı görünce, "Eğer sen iyi savaştıysan, Âsım b. Sâbit, el-Hâris b. es-Sımme ve Sehl b. Huneyf de iyi savaştılar. Ebû Dücâne'nin kılıcı da görevini gereği kadar yerine getirdi" dedi ve o sudan içemedi. Muhammed b. Mesleme kadınlarla birlikte su aramaya çıktı. Onlar on dört kadın olarak Uhud'a gelmişlerdi. Onlardan birisi de Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma idi. Kadınlar sırtlarında yiyecek ve içecek taşıyorlar, yaralılara su veriyorlar ve onları tedavi ediyorlardı.

Ka'b b. Mâlik dedi ki: Uhud günü Ümmü Süleym bt. Milhân ve Âişe'yi gördüm; sırtlarında taşıdıkları su kırbaları vardı. Hamne bt. Cahş, susamış askerlere su taşıyor ve yaralıları tedavi ediyordu. Ümmü Eymen de yaralılara su veriyordu. O gün Resûlullah (s.a.v.) şiddetli bir şekilde susamıştı. Muhammed b. Mesleme onların yanında içecek su bulamayınca bir su arkına gitti ve -bugünkü Teymîler'in evlerinin yanında bulunan- kumluk bir çukurdan su alıp Resûlullah'a (s.a.v.) getirdi. Resûlullah (s.a.v.) suyu içti ve Muhammed b. Mesleme'ye hayır dua etti.

Yüzünden akan kan kesilmiyordu. Resûlullah (s.a.v.) "Siz Ruknü (Hacerü'l-Esved'i) selamlayana kadar (Mekkeyi feth edinceye kadar) müşrikler bir daha bu günkü gibi bize zarar veremeyecekler." diyordu. Fatıma Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzündeki kanı yıkıyor, Ali (a.s.) de kalkanla üzerine su döküyordu. [200] Kanın durmadığını görünce bir hasır parçasını aldı, kül hâline gelinceye kadar onu yaktı. Sonra o külü yaraya bastırdı ve kan durdu. Fatıma'nın onu yakılmış bir yün parçasıyla tedavi ettiği de söylenir.

Resûlullah (s.a.v.) daha sonra yüzündeki yarayı, izi kayboluncaya kadar, çürümüş bir kemikle tedavi ediyordu. Resûlullah (s.a.v.) bir ay boyunca veya daha fazla bir süre, İbn Kamîe'nin boynuna vurduğu darbenin acısını hissediyordu. Yüzündeki yarayı da çürümüş kemikle tedavi ediyordu.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Saîd el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Uhud günü Übey b. Halef atını mahmuzlayarak geliyordu. Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaşınca Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından bir grup onu öldürmek için onun karşısına dikildiler. Resûlullah (s.a.v.), "Uzaklaşın ondan!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) mızrağı elinde olduğu halde ayağa kalktı ve zırh ile miğfer arasındaki boşluğa mızrağı attı ve oradan onu yaraladı. Übey atından düştü ve kaburgalarından biri kırıldı. Onu zor taşıdılar. Kafile hâlinde Mekke'ye döndüklerinde yolda öldü. Bunun üzerine, "Siz atmadınız, fakat Allah attı." (Enfâl, 8/17) ayeti orada indi.

Bana Yunus b. Muhammed el-Zaferî anlattı. O Âsım b. Ömer'den, o Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Übey b. Halef oğlunu kurtarmak için (Medine'ye) gelmişti. Çünkü oğlu Bedir günü esir alınmıştı. Übey b. Halef, "Ya Muhammed! Yanımda bir at var. Her gün en değerli yem olan darı ile onu besliyorum. O atın üzerinde seni öldüreceğim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, inşallah ben seni o at üzerinde öldüreceğim" dedi. Deniliyor ki, Übey b. Halef bu sözü Mekke'de söylemiş; söz Medine'de Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşmıştı. Resûlullah (s.a.v.), "İnşallah, o atın üzerinde ben onu öldüreceğim." demişti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) savaşta arkasına dönüp bakmazdı. Arkadaşlarına Übey b. Halef'in arkamdan gelmesinden korkuyorum. Onu gördüğünüzde bana bildiriniz" diyordu. Derken Übey b. Halef, atının üzerinde çıkageldi. Resûlullah'ı (s.a.v.) görmüş ve onu tanımıştı. Übey b. Halef yüksek sesiyle, "Ya Muhammed! Eğer

kurtulursan, bana yaşamak haram olsun" diye bağırıyordu. Bunun üzerine insanlar Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Yanına gelinceye kadar bir şey yapmayacak mısın? Sana doğru geliyor. Eğer istersen birilerimiz ona doğru yönelsin" dediler. Resûlullah (s.a.v.) bunu kabul etmedi. Übey b. Halef yaklaştı. Resûlullah (s.a.v.) el-Hâris es-Sımme'den mızrağı aldı; sonra arkadaşlarının arasında deve gibi silkelendi. Bizler küçük sinekler gibi etrafından dağılmaya başladık. Resûlullah (s.a.v.) ciddileştiği zaman hiçbirimiz ona benzemezdik.

Sonra mızrağı aldı, Resûlullah (s.a.v.) Übey atının üzerindeyken onu boğazından yaraladı. [201] Übey öküz gibi böğürmeye başladı. Arkadaşları kendisine, "Ey Ebû Amr! Vallahi sende ciddi bir şey yoktur. Eğer sendeki yara birimizin gözünde olsaydı ona zarar vermezdi." dediler.

Übey ise, "Lât ve Uzza'ya yemin olsun ki, eğer bendeki yara Zü'l-Mecaz halkında olsaydı hepsi ölürlerdi. (Muhammed) Seni öldüreceğim dememiş miydi?" dedi. Onu taşıdılar. Bu durum onları Resûlullah'ı (s.a.v.) aramaktan alıkoydu. Resûlullah (s.a.v.) da vâdide arkadaşlarının çoğu ile bir araya geldi.

Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) mızrağı ez-Zübeyr b. Avvâm'dan almıştı. İbn Ömer şöyle diyordu: "Übey b.Halef (Mekke'ye dönüşlerinde) Râbiğ'de öldü. Çünkü ben gecenin bir saatinde Râbiğ'den geçiyordum; parlayan bir ateş gördüm. Hemen ona yöneldim. Baktım ki bir adam çektiği bir zincirin içinde oradan çıktı. "Su… Su…" diye bağırıyordu. Baktım bir adam da ona su vermeyin. Resûlullah (s.a.v.) onu öldürmüştür. Bu Übey b. Halef'tir." diyordu. Ben de "Allah'ın rahmetinden uzak olsun" dedim. Übey'in Mekke'ye altı mil mesafede bulunan Serif'te öldüğü de söyleniyor.

Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.), ez-Zübeyr'den mızrağı alınca, Übey Resûlullah'ı (s.a.v.) vurmak için hamle yaptı. Bunun üzerine Mus'âb b. Umeyr, onunla Resûlullah'ın (s.a.v.) arasına girerek onu karşıladı. Mus'âb b. Umeyr onun yüzüne bir darbe indirdi. Resûlullah (s.a.v.) da zırh ile miğfer arasında bir boşluk gördü ve oradan onu yaraladı ve yere düştü ve böğürmeye başladı.

Dedi ki: Osman b. Abdullah b. el-Muğîre el-Mahzûmî, kendisine ait alaca bir atla Resûlullah'a (s.a.v.) doğru gelmeye başladı. Üstünde de tam teçhizat vardı. Resûlullah (s.a.v.) da vadiye doğru ilerliyordu. el-Mahzûmî Resûlullah'a, "Eğer sen kurtulursan, yaşamak bana haram olsun" diye bağırıyordu. Resûlullah (s.a.v.) duruyor el-Mahzûmî'nin atının ayağı kayıyor ve Ebû Âmir'in (el-Fâsık) kazdığı çukurlardan

birisine düşüyor. At yüzüstü çukura düşüyor, ancak at çıplak olarak çukurdan çıkıyor. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları o Mahzûmî'yi yakalıyorlar ve onu yaralıyorlar. el-Hâris b. Sımme ona doğru yürüyor ve iki kılıçla bir süre çarpışıyorlar. Sonra el-Hâris onun ayağına vuruyor. Üzerindeki zırh genişti, adam dizüstü çöktü. el-Hâris b. Sımme de işini bitirdi.

el-Hâris o gün güzel bir zırh, miğfer ve güzel bir kılıç elde etti. O gün, ondan başka böyle güzel seleb (yani öldürülenin eşyası) elde eden kimse duyulmadı. Resûlullah (s.a.v.) da onların çarpışmalarına bakıyordu. Resûlullah (s.a.v.) adamın kim olduğunu sordu. Onun Osman b. Abdullah el-Muğîre olduğunu öğrendi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu mahveden Allah'a hamd olsun" dedi.

Abdullah b. Cahş daha önce Batnu Nahle'de onu esir almış ve onu Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna getirmişti. Ama adam fidye karşılığında serbest kalmış ve Kureyş'e dönmüştü. [202] Nihayet Uhud'a katıldı ve orada öldürüldü. Ubeyd b. Hâciz el-Âmirî - Âmir b. Lüey- onun öldürüldüğünü gördü ve bir yırtıcı gibi koşmaya başladı. el-Hâris b. Sımme'nin boynuna bir darbe vurdu; el-Hâris yaralı olarak yere düştü, arkadaşları onu taşıdılar. Ebû Dücâne Ubeyd'in üzerine gitti ve gündüzün bir bölümünde çetin bir şekilde çarpıştılar. Her ikisi de kalkanla kendisini kılıç darbelerinden koruyordu. Sonra Ebû Dücâne ona bir hamle yapıp, onu kucaklayıp yere serdi. Sonra koyun keser gibi kılıçla onu boğazladı ve sonra yola koyulup Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti.

Dediler ki: Sehl b. Huneyf okla Resûlullah'ı (s.a.v.) koruyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Sehl'e ok verin, çünkü o sehl'(iyi savaşan)dir" dedi. Müslümanlar her yönden yenilgiye uğramış oldukları bir anda Resûlullah (s.a.v.) Ebu'd-Derdâ'ya baktı ve: "Uveymir ne iyi bir süvaridir." dedi. el-Vâkıdî "Ne var ki Ebu'd-Derdâ'nın Uhud savaşına katılmadığı da söyleniyor." dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Muhammed b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o da el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten rivayet etti ve dedi ki: Bana Uhud günü Ebû Useyra b. el-Hâris b. Alkame'ye bakan birisi anlattı. Ebû Useyra Benî Avf'tan biri ile karşılaşmış ve birbirlerine karşılıklı darbeler vurmuşlardı. O darbelerden her biri rakibinden ürkmesine neden oluyordu.

Dedi ki: İkisine de baktı; sanki acımasız birer yırtıcı hayvan gibiydiler. Bir duruyor, bir savaşıyorlardı. Sonra birbirlerine sarılıyorlar; biri arkadaşını tutuyor ve

birlikte yere yuvarlanıyorlardı. Bir defasında Ebû Useyra hasmının üstüne çıktı ve bir koyun keser gibi onu kılıcıyla kesti ve ayağa kalktı.

Hâlid b. el-Velîd, alnı ve ayakları beyaz olan gri bir at üzerinde geliyordu ve arkasından uzun bir mızrak sürüklüyordu. Onu (Ebû Useyra'yi) arkasından vurdu. Mızrağının ucuna baktım; göğsünden çıkmıştı. Ebû Useyra ölmüş olarak yere düşmüştü. Hâlid b. el-Velîd de "Ben Ebû Süleyman'ım" diyerek oradan uzaklaştı. Dediler ki: Talha b. Ubeydullah o gün, Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde şiddetli bir şekilde savaştı. Talha şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları yenilip, müşrikler saldırarak Resûlullah'ı (s.a.v.) her taraftan kuşattıklarını gördüğümde, Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde mi, arkasında mı, sağında mı, yoksa solunda mı kalayım; bilemedim. Müşrikler çekilinceye kadar bir kez kılıçla onları önünden uzaklaştırıyordum; Bir kez de arkasından uzaklaştırıyordum. Resûlullah (s.a.v.) o gün Talha için, "Kendisini feda etti" diyordu.

Sa'd b. Ebû Vakkâs Talha'yı anarak dedi ki: "Allah onu esirgesin; Uhud günü Resûlullah'ı (s.a.v.) en fazla savunanımızdı." "Nasıl Ey Ebû İshak?" denildi. Sa'd, "Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından ayrılıyor, sonra tekrar ona dönüyorduk. Talha ise sürekli Resûlullah'ın (s.a.v.) yanındaydı. Ben onu gördüm; Resûlullah'ın (s.a.v.) etrafında dönüyor ve kendisini ona kalkan yapıyordu" dedi.

Talha'ya, "Ey Ebû Muhammed! Parmağına ne oldu?" diye soruldu. Talha, "Resûlullah'ı (s.a.v.) öldürmek isteyen Züheyr b. Mâlik el-Cüşemî bir ok atmıştı. Onun attığı ok şaşmazdı. Elimle Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzünü korudum ok parmağıma isabet etti." dedi. [203] Talha'nın parmağına saplandı ve uyuştu. Züheyr b. Mâlik ok attığında Talha, "Hassi"[556] demişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer bismillah deseydi, insanlar ona bakarken o cennete girecekti." Cennet ehlinden olup da dünyada yürüyen bir adama bakmak isteyen, Talha b. Ubeydullah'a baksın. Talha, kendi feda edenlerdendir." dedi.

Talha dedi ki: Müslümanlar saldırıya geçtikten sonra geri çekildikleri zaman, Benî Âmir b. Lüey b. Mâlik b. el-Mudarreb'ten bir adam, alnı beyaz kırmızı bir at üzerinde geldi. Kendisine ait bir mızrağı arkasında sürüklüyordu. Adam zırha bürünmüş ve "Ben Zatü'l-Vedâ'nın babasıyım! Bana Muhammed'i gösterin!"diye bağırıyordu. Ben atının arka ayaklarındaki kirişlere vurdum; atı tökezledi ve çöktü. Sonra onun

[556] Hassi, can yakıcı bir olay insanın başına geldiğinde söylenen bir kelimedir. (en-*Nihaye*, C. I, s.227)

mızrağını aldım. Vallahi gözüne nişan aldım; mızrak tam gözüne isabet etti ve öküz gibi böğürmeye başladı. Ölümü ona tattırıncaya kadar ayaklarımı onun yanaklarından kaldırmadım.” Talha’nın başında haç şeklinde bir yara izi vardı. Müşriklerden bir adam ona iki darbe vurmuştu. Bir darbeyi karşıdan gelirken, diğerini ondan ayrılırken vurmuştu. Ondan kan akıyordu.

Ebû Bekir es-Sıddîk dedi ki: Uhud günü Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına geldim. Bana amcanın oğluna dikkat et” dedi. Hemen Talha b. Ubeydullah’a geldim. Ondan kan akıyordu. O baygın yatarken ben de yüzüne su serpiyordum. Sonra kendine geldi ve “Resûlullah (s.a.v.) ne yaptı?” dedi. Ben de, “İyidir; o beni sana gönderdi.” dedim. Talha: “Allah’a hamd olsun. Ondan sonra her musibet önemsizdir” dedi.

Dırâr b. el-Hattâb el-Fihrî şöyle diyordu: “Talha b. Ubeydullah’a baktım. Bir umre esnasında Merve’de saçını traş etmişti. Başında bulunan haç şeklindeki yara izine baktım. Dırâr dedi ki: “Vallahi Talha'ya o darbeleri ben vurdum. Karşıdan geldi ona vurdum; sonra döndü bir daha vurmuştum.”

Dediler ki: Cemel günü Ali b. Ebû Tâlib insanlardan öldüreceklerini öldürüp, Basra'ya girince, Araplardan birisi huzuruna geldi, konuşmaya başladı ve Talha’nın aleyhinde konuştu. Ali b. Ebû Tâlib onu azarladı ve “Ey Adam, sen Uhud’u görmedin. Talha’nın İslam’a yaptığı fedakârlığı ve Resûlullah’ın (s.a.v.) yanındaki makamını bilmiyorsun” dedi. Bunun üzerine adam bozuldu ve sustu. Kavimden bir adam, “Allah ona rahmet etsin. Talha'nın Uhud günündeki fedakârlığı ve imtihanı nasıldı?” dedi. Ali b. Ebû Tâlib, “Evet, Allah ona rahmet etsin. Onu kendisini Resûlullah’a (s.a.v.) kalkan yaparken gördüm. O haldeyken kılıçlar üstünü örtülmüş, her taraftan oklar üzerine yağıyordu. [204] O ise kendini Resûlullah’a (s.a.v.) kalkan yapmıştı” dedi. Bir adam, “O gün öyle bir gündü ki, Resûlullah’ın (s.a.v.) arkadaşları öldürülüyordu. Resûlullah (s.a.v.) da yaralanmıştı.” dedi. Ali b. Ebû Tâlib şöyle dedi: “Şehadet ederim ki Resûlullah (s.a.v.), “Keşke ben Uhut dağının aşağısındakilerle (Nuhsul-Cebel) birlikte olsaydım.” diyordu.

İbn Ebu’z-Zinâd dedi ki: “Nuhsul-Cebel”, dağın eteği, aşağısı manasındadır. Ali b. Ebû Tâlib dedi ki: “Hatırlıyorum; o gün müşrikleri bir bölgede ben uzaklaştırıyordum. Bir bölgede de Ebû Dücâne de başka bir grubu dağıtıyordu. Sa’d b. Ebû Vakkâs da başka bir grubu dağıtmakla meşgul oluyordu. Sonunda Allah bizi hepsinden kurtardı. Şimdi gözümün önüne geliyo; o gün Müşriklerden haşin bir grup

ayrılmıştı. İçlerinde İkrime b. Ebû Cehil de vardı. Kılıçla grubun içine daldım ve onlara vurmaya başladım. Üzerime çullandılar. Ama ben onların sonuna kadar ilerledim. Sonra tekrar onlara doğru hamle yaptım ve geldiğim yerden geri döndüm. Fakat ecel gelmemiş ki Allah olacak işi yerine getirmişti.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Câbir b. Süleym anlattı. O Osman b.Safvân'dan, o da Umâre b. Huzeyme'den şöyle dediğini rivayet etti: Bana Uhud günü el Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh'a bakan kişi bana anlattı. O (el-Hubâb) koyun sürüsünü toplar gibi onları önüne katıyor, Onlar da onun üzerine çullanıyorlardı. Hatta "Hubâb öldürülmüştür." deniliyordu. Sonra tekrar elinde kılıçla ortaya çıkıyor ve onlar ondan kaçıyorlardı. el-Hubâb onlardan bir grup üzerinde hamle yapıyor onlar da kaçıyorlardı. Sonunda el-Hubâb Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardı. O gün el-Hubâb, miğferindeki yeşil bir sarıkla bilinmekteydi.

O gün Abdurrahman b. Ebû Bekir sadece gözü göründüğü halde ve zırha bürünmüş olarak bir at üzerinde ortaya çıktı ve "Ben Abdurrahman b. Atik'im! Kim benimle çarpışmak ister?" dedi. Dedi ki: Ebû Bekir kılıcını kınından çıkarmış olduğu halde ona doğru kalktı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Onunla savaşayım mı?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kılıcını yerine koy, yerine dön ve canlı olarak bize faydalı olmaya çalış" dedi.

Resûlullah (s.a.v.), "Şemmas b. Osman'ın, sadece kalkana benzediğini gördüm" dedi. Yani, Şemmâs b. Osman'ın o gün kendisini Resûlullah'a (s.a.v.) kalkan yapıp onu ne kadar savunduğunu ifade etmek istiyor.

Resûlullah (s.a.v.) sağa ve sola bir ok attığı zaman sadece Şemmâs b. Osman'ın kılıcıyla müşrikleri uzaklaştırmaya çalıştığını görüyordu. Resûlullah (s.a.v.) bayıldı; Şemmâs da öldürülünceye kadar kendisini ona siper etti. İşte peygamberin, "Şemmâs b. Osman'ın sadece kalkana benzediğini gördüm" şeklindeki sözünün anlamı budur.

Bozgunun hemen ardından Ensâr'dan bir grupla (Medine'ye) ilk gelen Kays b. Muharris idi. Onlar Benî Hârise yurduna kadar gelmişlerdi. Fakat süratle geri döndüler ve dönüşlerinde bir grup müşrikle karşılaşıp onların ortasına daldılar. Onlardan hiçbirisi kurtulmayarak hepsi öldürüldüler.

[205] Kays b. Muharris onlarla çarpıştı ve kılıcıyla kendini savundu. Hatta onlardan birkaç kişiyi de öldürdü. Ancak onu mızraklarla öldürüp, bertaraf ettiler.

Vücudunda ölümüne yol açan on dört mızrak yarası bulundu. Yine bedeninde on kılıç darbesi bulundu.

Abbas b. Ubâde b. Nadle, Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr ve Evs b. Erkam b. Zeyd de vardı. Abbas sesini yükselterek şöyle diyordu: "Ey Müslüman topluluğu! Allah aşkına peygamberinizi koruyun. Size gelen bu bela, peygamberinize yaptığınız isyan nedeniyledir. O size zafer vaad etti. Fakat siz sabretmediniz." Sonra Abbas miğferini başından indirdi, zırhını çıkardı ve Hârice b. Zeyd'e, "Benim zırhımı ve miğferimi almaz mısın?" dedi. Hârice ise, "Hayır; senin arzu ettiğini ben de arzuluyorum." dedi. İkisi topluluğun içine daldılar. Abbas, "Bizde gören bir göz olduğu sürece Resûlullah'a (s.a.v.) bir zarar gelecek olsa Allah'ın yanında hiç mazeretimiz olmaz" diyordu. Hârice b. Zeyd ise "Allah'ın yanında hiçbir mazeretimiz ya da huccetimiz olamaz" diyordu. Abbas'ı, Süfyân b. Abdüşems es-Sülemî öldürdü. Abbas da ona iki darbe vurmuştu ve onda iki büyük yara açmıştı. O gün yaralı olarak bulunmuş, bir yıl yaralı kalmış, sonra iyileşmişti.

Hârice b. Zeyd mızrak darbesi almış ve on küsür yerinden yaralanmıştı. Safvân b. Ümeyye yanından geçti, onu tanıdı ve "Bu Muhammed'in arkadaşlarının büyüklerinden biridir ve son nefesini vermektedir" dedi ve hemen işini bitirdi. Evs b. Erkam da öldürüldü.

Safvân b. Ümeyye, "Hubeyb b. Yesaf'ı gören var mıdır?" diye sordu. Safvân onu arıyor fakat bulamıyordu. O gün Hârice'ye müsle yaparak (yani organlarını keserek) dedi ki: "Bu Bedir günü babama en çok saldıranlardan biriydi. -Ümeyye b. Halef'i kast ediyor- Şu anda Muhammed'in arkadaşlarından ona denk olanları öldürünce rahatladım. İbn Kavkal'ı, İbn Züheyr'i ve Evs b. Erkam'ı öldürdüm."

Resûlullah (s.a.v.) Uhud günü, "Kim bu kılıcı alıp hakkını verir?" dedi. "Kılıcın hakkı nedir?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onunla düşmana vurmaktır" dedi. Ömer, "Ben alırım Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Ancak Resûlullah (s.a.v.) ondan yüzünü çevirdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) aynı şartla kılıcı tekrar arz etti. ez-Zübeyr ayağa kalktı ve "Ben alırım Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resulullah ondan da yüzünü çevirdi. Hatta Ömer ve ez-Zübeyr biraz alındılar. Sonra üçüncü defa kılıcı arz etti; "Bu kez Ebû Dücâne, "Ben onu hakkıyla alırım, Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) kılıcı ona verdi. Ebû Dücâne düşmanla karşılaşıncaya kadar kılıca sahip çıktı ve kılıcın hakkını verdi. İki adamdan (Ömer veya ez-Zübeyr) birisi, "Vallahi, Resûlullah'ın (s.a.v.) bana vermeyip

de kılıcı kendisine verdiği bu adamı takip edeceğim" dedi. Dedi ki: Ebû Dücâne'yi izledim. Vallahi onun gibi savaşan bir adam görmedim. O kılıç körelinceye kadar sanki o bir tırpan gibi onu salladığını gördüm. [206] Hatta kılıcı artık kesmeyeceğini anladığı zaman onu taşlara sürtüp biliyordu. Sonra tekrar onunla düşmana darbe indiriyordu. Sonra onu adeta bir tırpan gibi Resûlullah'a (s.a.v.) geri verdi. Resûlullah (s.a.v.) ona kılıcı verdiğinde Ebû Dücâne iki saf arasında böbürlenerek yürümeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) onun böyle yürüdüğünü görünce, "Bu Allah'ın hiç hoşlanmadığı bir yürüyüştür, ancak bu tür yerler hariç" dedi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından dört kişi savaşlarda öne çıkarlardı. Onlardan birisi Ebû Dücâne idi. Ebû Dücâne başına kırmızı bir sarık bağlardı. Onun arkadaşları da böyle bir sarık sardığında iyi savaşacağını bilirlerdi. Ali b. Ebû Tâlib de beyaz yünden yapılmış bir başlık kullanıyordu. ez-Zübeyr sarı bir sarık bağlardı. Hamza ise bir deve kuşunun tüyünü işaret olarak takardı.

Ebû Dücâne dedi ki: Ben o gün bir kadına bakıyordum; insanlara bir şeyler atıyor ve onlara kötü tuzaklar kuruyordu. Kılıcı üzerine kaldırdım; onu erkek sanıyordum. Ebû Dücâne dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) kılıcıyla bir kadın öldürmek istemedim. Kadın ise Amre bt. el-Hâris idi.

Ka'b b. Mâlik diyordu ki: Uhud günü yaralandım. Müşriklerin, en şiddetli ve en çirkin bir şekilde Müslüman ölülerinin organlarını kestiklerini gördüğümde, kalktım ve uzaklaşıncaya kadar ölülerin arasından geçtim. Ben yerimdeydim; bir anda teçhizat toplayan Hâlid b. A'lem el-Ukaylî geldi. Hâlid, Müslümanları topluyor ve şöyle diyordu: Üyuz sürüyü götürür gibi onları sürünüz." Adam zırha bürünmüş olduğu halde bağırıyordu: "Ey Kureyş topluluğu! Muhammed'i öldürmeyiniz. Yaptıklarını ona anlatabilmek için onu esir alınız. Fakat Kuzmân ona yöneliyor, kılıçla boynuna bir darbe vuruyor ki, dışarı çıkan ciğerini gördüm. Sonra Kuzmân kılıcını aldı ve döndü. Fakat Kuzmân'ın üzerine başka bir müşrik geldi; gözlerinden başka bir yerini göremiyordum. Ona bir tek darbe vurdu ve onu ikiye böldü. Dedi ki: "Bu kimdir?" dedik. Dedi ki: "el-Velîd b. el-Âs b. Hişâm'dır. Sonra Ka'b diyor ki: O gün ben bakıyor ve şöyle diyordum: "Bu Kuzmân gibi kılıç kullanan daha cesur birini görmedim. Sonra kendisi için takdir edilen bir sonla, hayatı sonlandı." Birisi, "Ona takdir edilen son neydi?" diye sorar. Ka'b, "O cehennemlikti ve o gün kendisini öldürdü." dedi.

Ka’b dedi ki: Teçhizat toplayan müşriklerden bir adamın, “Uyuz sürüyü sürer gibi onları sürün” diye bağırdığı zaman, bir de baktım ki üzerinde tam techizat bulunan Müslümanlardan bir adam geldi. Ben onun arkasına varıncaya kadar yürüdüm. Sonra kâfiri ve Müslümanı gözümle ayırt etmeye başladım. Baktım; kâfir hazırlık ve teçhizat bakımından Müslümandan daha iyiydi. Kâfir ve Müslüman karşılaşıncaya kadar onlara baktım. Müslüman, kılıçla kâfirin boynuna bir darbe vurdu. Kılıç kalçalarına varıncaya kadar onu kesti ve müşrik ikiye bölündü. Müslüman yüzünü açtı ve: “İyi yaptım mı Ey Ka’b? Ben Ebû Dücâneyim!” dedi.

[207] Dedi ki: Muâviyeoğulları'nın kölesi Ruşeyd el-Fârisî, Kinâneoğulları’ndan müşrik bir adamla karşılaştı. Adam demir zırha bürünmüş; “Ben Ebû Uveym’im!” diye bağırarak meydan okuyordu. Hâtıb'ın kölesi Sa’d onun karşısına çıktı; ona bir darbe vurdu, onu ikiye böldü. O sırada “Al sana! Ben de Farslı gencim!” diyordu.

Resûlullah (s.a.v.) da bunu görüyor ve dediğini işitiyordu. Resûlullah (s.a.v.) “Neden al sana ben Ensâr’ın bir genciyim!” demedin?” dedi. Bu kez onun kardeşi ona karşı çıkıyor, köpek gibi ona doğru koşuyor ve “Ben Ebû Uveym’im” diyordu. Başında miğfer olduğu halde Ruşeyd onun kafasına vurdu; kafasını yardı ve “Al sana ben de Ensâr’dan bir gencim!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve “Güzel yaptın ey Ebû Abdullah!” dedi. Ruşeyd’in çocuğu olmadığı halde Resûlullah (s.a.v.) ona künye takmıştı.

Ebü’n-Nemr el-Kinânî dedi ki: Uhud günü geldim; baktım ki Müslümanlar dağılmışlar. Ben de müşriklerle beraberdim. On kardeşimle birlikte Uhud’a gelmiştim. Onlardan dördü öldürüldü. İlk karşılaşmamızda, rüzgâr Müslümanlardan yanaydı. Geri çekildiğimizi hatırlıyorum. Resûlullahın arkadaşları, askerin mallarına yönelmeye başladı. Hatta ben yaya olarak el-Cemmâ’ya kadar gittim. Sonra süvarilerimiz hamle yaptılar. Biz de “Vallahi atlar birşey görmezlerse hamle yapmazlar” dedik. Bu kez biz de atlar gibi yaya olarak döndük. Nihayet insanların birbirini tutup düzensiz savaştıklarını gördük. Hatta kim, kimi vurduğunu bilmiyordu. Üstelik Müslümanların ayakta olan bir sancağı da yoktu. Bizim sancağımız ise Abduddâroğullarından bir adamdaydı.

Ben Muhammed’in arkadaşlarının kendi aralarındaki “emit… emit…” (öldür, öldür) şeklindeki parolalarını işitiyor. Ben de kendi kendime “kimi öldüreyim?”

diyordum. Resûlullah'a (s.a.v.) bakıyordum; onun arkadaşları etrafını kuşatmışlardı. Oklar, onun sağından ve solundan geçiyor; önünden ve arkasından çıkıyorlardı. Elli kadar ok attım. Onlardan bir kısmıyla Resûlullah'ın (s.a.v.) bazı arkadaşlarını vurdum. Sonra Allah beni İslam'la şereflendirdi.

Amr Sâbit b. Vakaş, İslam hakkında şüphe içindeydi. Onun kavmi İslam konusunda kendisiyle tartışıyorlardı. Kendisi, "Eğer sizin dediğinizin hak olduğunu bilseydim, ondan geri kalmazdım." derdi. Sonunda Uhud günü İslam ona göründü. Resûlullah (s.a.v.) da Uhud'daydı. Âmir b. Sâbit Müslüman oldu. Kılıcını aldı, müminlerin safına girmek üzere çıktı ve durduruluncaya kadar savaştı. Kendisi öldürülenler arasında yaralanmış, ölmek üzereyken bulunmuştu. Ona yaklaştılar; son nefesini vermek üzere idi. Ona, "Seni buraya getiren neydi ey Ebû Amr?" dediler. Ebû Amr "İslam'dı. Allah'a ve O'nun Resûlüne iman ettim sonra kılıcımı aldım ve geldim. Allah bana şehadeti nasip etti" dedi ve ellerinde vefat etti. Resûlullah (s.a.v.), "O cennet ehlindendir" dedi.

Dediler ki: el-Vâkıdî şöyle dedi: Bana Hârice b. Abdullah b. Süleyman anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o da İbn Ebû Ahmed'in kölesi Ebû Süfyân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Hureyre'den işittim; etrafındaki insanlara, [208] "Bana bir kere bile Allah için secdeye gitmemiş olduğu halde cennet ehlinden olan bir adam gösterin." derdi. Etrafındaki insanlar susarlardı. Ebû Hureyre şöyle derdi: "O Abduleşheloğullarından Amr b. Sâbit b. Vakaş idi."

Dediler ki Yahudi olan el-Muhayrîk Yahudi âlimlerindendi. Resûlullah (s.a.v.) Uhud'da iken Cumartesi günü şöyle dedi: "Ey Yahudi topluluğu! Vallahi sizler Muhammed'in peygamber olduğunu ve ona yardım etmeniz gerektiğini de biliyorsunuz."

Yahudiler ise: "Bugün Cumartesi (dinlenme) günüdür." dediler. Muhayrik, "Dinlenme yoktur" dedi. Sonra silahını aldı, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Uhud'da hazır bulundu ve öldürüldü. Resûlullah (s.a.v.), "Muhayrîk Yahudilerin en hayırlısıydı" dedi.

Muhayrîk Uhud'a çıkarken, "Eğer öldürülürse mallarım Muhammed'in olacaktır. O malları Allah'ın kendisine gösterdiği yere harcar" dedi. Onun malları Resûlullah'ın (s.a.v.) genel sadakalarından biri idi.

Hâtıb b. Ümeyye münafık biri idi. Onun oğlu Yezîd b. Hâtıb ise doğru bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Uhud'a gelmiş ve orada yaralanmıştı. Akrabaları onu evine götürdüler. Ev halkı onun yanında ağlamaya başlarken babası, "Vallahi oğluma bunu siz yaptınız." dedi. Onlar, "Nasıl?" dediler. Babası "Onu kandırdınız o da çıktı ve öldürüldü. Sonra başka bir konuda sizden olmaya başladı. Ona gireceği üzerlik otundan bir cennet vaat ediyorsunuz" dedi. Onlar, "Allah seni kahretsin!" dediler. O da, "O öyledir." dedi ve İslam'ı kabul etmedi.

Dediler ki: Kuzmân'ın kimden olduğu bilinmiyor; ancak Zaferoğullarından sayılıyordu. Kendisi Zaferoğullarının koruyucusu idi ve onları severdi. Fakir bir adamdı. Karısı ve çocukları yoktu. Kuzmân Arapların kendi aralarındaki savaşlarında kahraman olarak biliniyordu. Uhud'a geldi ve orada şiddetli bir şekilde savaştı. Altı veya yedi kişiyi öldürdü. Sonra yaralandı. Resûlullah'a (s.a.v.) "Kuzmân yaralandı, o şehittir" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "O cehennemliktir" dedi.

Bunun üzerine Kuzmân'ın yanına gelindi ve kendisine şehitlik sana helal olsun ey Ebu'l-Gaydak!" denildi. Kuzmân, "Bana neyi müjdeliyorsunuz? Vallahi biz sadece şeref için savaştık" dedi. Onlar, "Sana cenneti müjdeliyoruz." dediler. Kuzmân, "Üzerlik otundan bir cennet mi; Vallahi biz cennet cehennem için savaşmadık. Biz sadece şerefimiz için savaştık" dedi ve ok heybesinden bir ok çıkarıp onunla kendini öldürmeye çalıştı. Demirli okun kendisini öldürmesi gecikince, kılıcını aldı sırtından çıkıncaya kadar üzerine yaslandı. Bu hal Resûlullah'a (s.a.v.) anlatıldı, Resûlullah (s.a.v.), "O cehennemliktir" dedi.

[209] Amr b. el-Cemûh topal bir adamdı. Uhud günü olduğu zaman -onun dört oğlu vardı Peygamberle birlikte aslanlar gibi savaşıyorlardı.- Çocukları onu engellemek istediler ve: "Sen topal bir adamsın ve özürlüsün, çocukların da Resûlullah (s.a.v.)'ın yanında" dediler.

Adam, "Aferin! Onlar cennete gitsinler ben de burada sizin yanınızda oturayım öyle mi?" dedi. Karısı Hind bt. Amr b. Harâm şöyle dedi: Zırhını, kalkanını alıp savaş meydanına yönelirken ona bakar gibiyim. "Ya Rabbi, Beni mahcup olarak aileme geri döndürme!" diyordu. Amr b. el-Cemûh çıktı; çocukları ona yetişip kalması için ikna etmeye çalıştılar. Amr Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek "Ey Allah'ın Resûlü! Çocuklarım seninle birlikte çıkmaktan beni alıkoymak istiyorlar. Vallahi, ben bu topallığımla beraber cennete girmek istiyorum" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Sana gelince, Allah seni

özürlü yapmış, senin cihat etmen gerekmez" dedi. O direndi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) çocuklarına, "Onu engelleyemezsiniz. Belki Allah ona şehadet nasip eder." dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar; o gün Amr b. el-Cemûh şehit olarak öldürüldü.

Ebû Talha dedi ki: Müslümanlar çekilip de sonra geri döndüklerinde, Amr b. el-Cemûh'a baktım. O ilk grupta idi. Şu anda onun ayağındaki aksaklığa bakar gibiyim. Vallahi ben cenneti çok arzuluyorum, diyordu. Sonra oğluna bakıyordum; ikisi birlikte öldürülünceye kadar oğlu arkasından koşuyordu.

Resûlullah'ın (s.a.v.) eşi Âişe haber almak üzere bir grup kadınla birlikte yola çıktı. O zaman henüz örtü emri gelmemişti. Âişe Benî Hârise yurdundan vadiye doğru iniyordu. Nihayet el-Harren'in yol kavşağına geldiğinde Abdullah b. Amr b.Harâm'ın kız kardeşi Hind bt. Am b. Harâm'la karşılaştı. Kendi devesini sürüyordu. Kocası Amr b. el-Cemûh, oğlu Hallâd b. Amr ve kardeşi Ebû Câbir Abdullah b. Amr b. Harâm (cenazeleri devenin üzerindeydi.)

Âişe, "Sende bir haber var mı; arkanda ne var?" dedi. Hind, "İyilik, Resûlullah (s.a.v.) sağ salimdir. O sağ olduktan sonra her musibet önemsizdir. Allah müminlerden şehit almıştır." "Allah o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleri ile geri çevirdi. Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir." (Ahzab,33/ 25) dedi.

Âişe, "Bunlar kimlerdir?" dedi. Hind, "Kardeşim, oğlum Hallâd ve kocam Amr b. el-Cemûh" dedi. Âişe, "Bunları nereye götürüyorsun?" diye sordu. Hind, "Medine'ye götürüyorum onları. Orada defnedeceğim" dedi. Kadın devesine "dur!" diye seslendi, sonra devesini harekete geçirdi. Ben de "Üzerindeki yükten dolayı mı?" dedim. Hind, "Hayır, ondan değil; o çoğu zaman iki devenin yükünü kaldırıyor. Fakat onda başka birşey görüyorum. Bu yüzden onu çökerttim." dedi.

Sonra ayağa kalktı. Onu Medine'ye doğru yönlendirince çökmeye başladı. Fakat Uhud'a doğru yönlendirince [210] koşmaya başladı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim ve bu durumu ona haber verdim. Resulullah, "Deve de memurdur. Amr bir şey söylemiş miydi?" dedi. Dedi ki: Amr b. el-Cemûh Uhud'a doğru yola çıktığında kıbleye yönelip, "Ya Rabbi! Beni aileme mahçup olarak geri döndürme ve şehadetle rızıklandır!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) dedi ki: "İşte bu sebeple deve gitmiyor! Ey Ensâr topluluğu sizden öyleleri var ki, eğer Allah'a yemin ederse onu yemininde doğru çıkarır. Onlardan birisi de Amr b. el-Cemûh'tur. Ey Hind! Kardeşin öldürüldüğü andan itibaren melekler ona gölge yapıyorlar ve nereye gömüleceğine bakıyorlardı."

Sonra Resûlullah (s.a.v.) onları defnedinceye kadar bir müddet durdu ve: "Ey Hind! Hepsi cennette bir araya geldiler; Eşin Amr b. el-Cemûh, oğlun Hallât ve kardeşin Abdullah" dedi. Hind ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a dua et, ben de onlarla birlikte olmayı umuyorum." dedi.

Câbir b. Abdullah dedi ki: Uhud günü, bazı insanlar içkili olarak sabahlamışlardı. Onlardan birisi de babamdı. Hepsi şehit oldular. Câbir dedi ki: Uhud günü Müslümanlardan ilk öldürülen babamdı. Ebü'l-Âver es-Sülemî Süfyân b. Abdüşems onu öldürdü. Yenilgiden önce Resûlullah (s.a.v.) onun cenaze namazını kıldı.

Câbir dedi ki babam şehit edildiğinde halam ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resulullah, "Neden ağlıyor? Defnedilinceye kadar melekler hep onun üzerine kanatlarıyla gölge yaptılar." dedi.

Abdullah b. Amr b. Harâm da şöyle dedi: Uhud gününden birkaç gün önce rüyamda gördüm; sanki ben Mübeşşir b. Abdul Münzir'i gördüm; "Birkaç gün içinde bize geleceksin." diyordu. Ben de, "Neredesin?" dedim. Mübeşşir "Cennetteyim, orada canımızın istediği gibi dolaşıyoruz" dedi. Kendisine, "Sen Bedir günü öldürülmedin mi?" dedim. Mübeşşir: "Evet, öldürdüm, sonra diriltildim" dedi. Bunu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattı. Resûlullah (s.a.v.) "Bu, şehadettir Ey Ebû Câbir!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Uhud günü, "Abdullah b. Amr b. Harâm'ı ve Amr b. el-Cemûh'u bir mezara defnedin." dedi. Deniliyor ki: Onlar öldürülenler arasında bulundular; onların organları tek tek kesilmişti. Bu yüzden vücutları tanınmıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Hepsini bir mezara koyun!" dedi. Deniliyor ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) onları bir mezara defnetmesinin sebebi, aralarındaki dostluk idi. Bu yüzden, "Dünyada birbirlerini çok seven bu ikisini bir kabre koyun!" demiştir.

Abdullah b. Amr b. Harâm, kızıl (renkli) ve kel bir adamdı. Uzun bir adam değildi. Amr b. el-Cemûh ise uzun boylu idi. Onların mezarları biliniyordu. Mezarları selin geleceği yerdeydi. Onların üzerini sel bastı. Mezarları kazıldı; üzerlerinde siyah beyaz çizgili örtüler vardı. Abdullah yüzünden yaralanmıştı ve eli yüzündeydi. Eli

yüzünden alınınca kan akmaya başladı. [211] Sonra eli tekrar eski yerinde bırakıldı ve kan durdu. Câbir dedi ki: Babamı kabrinde gördüm; sanki o uyuyordu. Onun vücudu -az veya çok- hiç değişmemişti. Câbir'e "Kefenlerini gördün mü?" denildi. Câbir şöyle dedi: "Babamın yüzü siyah beyaz çizgili bir örtü ile örtülmüştü. Ayaklarının üzerinde de bir üzerlik otu vardı. Örtüyü eskiden olduğu gibi gördük. Ayaklarının üzerindeki üzerlik otu da eskisi gibiydi. Kabri açıldığı zaman ile defnedildiği zaman arasında kırk altı yıl geçmişti. Câbir kendilerine misk sürülmesi hususunda arkadaşlarıyla istişarede bulundu. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları buna engel oldular ve "Onlara hiçbir şey yapmayın." dediler.

Deniliyor ki: Muâviye Kizâme'yi[557] akıtmak istediği zaman Medine'de bir çığırtkan, "Kimin Uhud'da bir şehidi varsa gelip görsün" diye çağrıda bulundu. Bunun üzerine insanlar şehitlerine gittiler. Baktılar ki, şehitleri taptaze ve iki büklüm yatıyorlar. Hatta kürek birisinin ayağına değince kan akmaya başladı.

Ebû Saîd el-Hudrî "Bundan böyle hiçbir inkârcı artık inkâr edemeyecektir" dedi. Abdullah b. Amr ve Amr b. el-Cemûh bir mezarda bulundu. Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr ve Sa'd b. Rebî de bir mezardaydılar. Abdullah b. Amr ve Amr b. el-Cemûh'un mezarı değiştirildi. Çünkü su kanalı mezarlarının üzerinden geçiyordu. Hârice b. Zeyd ve Sa'd b. Rebî'nin mezarları ise eskisi gibi bırakıldı. Çünkü onların yerleri tenha idi. Ancak üzerlerine toprak atıldı. Adamlar toprak kazıyorlardı; üç parmak kazdıkça onların üzerine topraktan misk kokusu yayılıyordu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Câbir'e, "Ey Câbir! Sana bir müjde vereyim mi?" dedi. Câbir dedi ki: Ben, "Evet, anam babam sana feda olsun, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Allah senin babanı diriltti; sonra onunla konuştu ve "Rabbinden dilediğini iste!" dedi. Bunun üzerine baban; "Ya Rabbi! Geri dönüp Peygamberinin yanında öldürülmek istiyorum. Sonra tekrar diriltilip Peygamberinin yanında öldürülmek istiyorum." dedi. Allah, "Ben, insanların dünyaya geri dönmeyecekleri hususunda kesin karar vermişdir." dedi.

Dediler ki: Umâre'nin annesi Nüseybe bt. Ka'b, Gaziye b. Amr'ın kadınıydı. Kendisi, kocası ve iki oğlu Uhud'a geldiler. Kendisi sabahın erken saatlerinde

[557] Muâviyenin yeraltında kanallar kazarak suları toplatmak suretiyle yaptığı pınar.

çıktığında, yaralılara su vermek için yanında bir tulum vardı. Nüseybe o gün savaştı ve güzel sınav geçirdi. Kılıç ya da mızrak darbeleriyle on iki yerinden yaralanmıştı.

[212] Ümmü Sa'd bt. Sa'd b. Rebî şöyle derdi: Ümmü Umâre'nin yanına vardım ve kendisine, "Teyze, başına geleni bana anlat!" dedim. Dedi ki: "Sabahın erken saatlerinde Uhud'a çıktım. İnsanların ne yaptıklarına bakıyordum. Yanımda da içinde su bulunan bir su kabı vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına kadar gittim. Arkadaşlarının arasındaydı. Güç ve zafer Müslümanlardan yanaydı.

Müslümanlar mağlup olunca da hemen Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına koştum ve bizzat savaşmaya, kılıçla ve okla Resûlullah'ı (s.a.v.) savunmaya başladım. Sonunda yaralandım. Onun boynunda derin ve içi oyuk bir yara gördüm. "Ey Ümmü Umâre! Bunu sana kim yaptı?" dedim. Ümmü Umâre şöyle dedi: "İnsanlar Resûlullah'ın (s.a.v.) etrafından çekildiklerinde İbn Kamîe geldi ve: "Muhammed'i bana gösterin; eğer o kurtulursa bana yaşamak haram olsun!" diye bağırdı. Mus'âb b. Umeyr ve yanındaki bazı kimseler onun karşısına çıktılar. Ben de onlarla birlikteydim. İbn Kamîe bana bu darbeyi vurdu; ben de ona çok sayıda darbe vurdum. Fakat Allah düşmanın üzerinde iki zırh vardı.

Ben, "Ya elin… Eline ne oldu?" dedim. Ümmü Umâre şöyle dedi: "Yemame gününde yaralanmıştı. Bedevî Araplar, Müslümanları mağlup etmeye başlayınca Ensâr: "Bizi kurtarın!" diye bağırdılar. Ensâr kurtarıldı. Ben de onlarla birlikteydim. Nihayet ölüm bahçesine ulaştık. Orada bir saat savaştık; Hatta Ebû Dücâne bahçenin kapısında öldürüldü. Ben bahçeye girdim. Allah'ın düşmanını (Müseylime'yi) arıyordum. Onlardan bir adam karşıma çıktı, elime vurdu ve kesti. Vallahi ben Habis'i (Müseylime'yi) öldürülmüş olarak bulana kadar elimin kesilmiş olmasının farkında bile değildim ve ona eğilmedim. Oğlum Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî de kılıcını onun elbisesi ile siliyordu. Ben oğluma, "Onu öldürdün mü?" dedim. O da: "Evet!" dedi. Bunun üzerine Allah'a şükür secdesine kapandım.

Damre b. Sa'îd'in ninesinden bahsediyordu. O da su vermek için Uhud'a gelmişti. Dedi ki: Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim; "Kuşkusuz bugün Nüseybe bt. Ka'b'ın makamı filan ve filancanın makamından daha hayırlıdır" diyordu. Resûlullah (s.a.v.) Nüseybe'nin şiddetli bir şekilde çarpıştığını görmüştü. Nüseybe elbisesini, beline bağlamış savaşıyordu. Sonunda on üç yerinden yaralandı. Ölmek üzereyken onu yıkayanların arasında yer aldım. Yaralarını tek tek saydım on üç yara gördüm. Şöyle

derdi: “Nüseybe'nin boynuna vururken İbn Kamîe’ye bakar gibiyim. Onun en büyük yarası o idi. Bir yıl o yarayı tedavi etmişti. Sonra Peygamber’in (s.a.v.) münâdîsi insanları Hamraü’l-Esed’e çağırdı. Nüseybe gitmek için elbisesini sıkıca bağladı; fakat kanı akmaya devam ettiği için gidemedi. O gece yarayı tedavi etmek için sabaha kadar bekledik. Resûlullah (s.a.v.) Hamrâü’l-Esed'den dönünce, evine varmadan, Nüseybe’nin durumunu sormak için Abdulah b. Ka’b el-Mâzinî’yi ona bakmaya görevlendirdi. Abdullah, Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına döndü; Nüseybe’nin selamette olduğunu ona haber verince Resûlullah (s.a.v.) buna sevindi.

Bana Abdülcebbâr b. Umâre anlattı. O da Umâre b. Gaziyye’den şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Umâre şöyle dedi: Hatırlıyorum,[213] insanlar Resûlullah’dan (s.a.v.) uzaklaşmışlardı. Etrafında 10 kişiden daha az sayıda bir grup kalmıştı. Ben, iki oğlum ve eşim onun önünde düşmanı savuşturmaya çalışıyorduk. İnsanlar ise yenik bir halde yanından geçiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) benim kalkanımın olmadığını gördü. Geri dönen ve kalkanı olan bir adam gördü; hemen ona, “Ey kalkan sahibi! Kalkanını savaşacak olan birisine ver” dedi. Adam kalkanını attı; ben de aldım. O kalkan’la Resûlullah’ı (s.a.v.) korumaya çalıştım. Asıl bize zarar veren atlılardı. Eğer onlar da bizim gibi yaya olsalardı, Allah’ın izniyle biz de onlara zarar verebilirdik. Bir adam, at üzerinde geldi ve bana bir darbe vurdu. kalkınla kendimi korudum; kılıcı bana bir şey yapamadı ve geri çekildi. Bu sefer ben atının arka ayaklarındaki kirişlere vurdum. Adam sırtüstü yere düştü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Ey Ümmü Umâre’nin oğlu, annene yardıma koş! Annene yardıma koş!” diye bağırdı. Umâre dedi ki: “Adamı parçalayıncaya kadar oğlum bana yardım etti.”

Bana İbn Ebû Sebre anlattı: O Amr b. Yahya’dan, o babasından, o da Abdullah b. Zeyd’den şöyle dediğini rivayet etti: O gün sol pazumdan yaralanmıştım. Bana hurma ağacı gibi (uzun) bir adam vurdu. Sonra üzerime eğilmeden çekip gitti. Kan durmuyordu. Resûlullah (s.a.v.), “Yaranı bir bezle bağla” dedi. Annem bana doğru geldi; çantasında yara için hazırlanmış bezler vardı. Yaramı bağladı; Resûlullah (s.a.v.) da durup bakıyordu. Sonra annem, “Kalk ey oğlum! Müşriklerle çarpış” dedi. Peygamber ise “Senin yaptığını kim yapabilir ey Ümmü Umâre?” dedi.

Dedi ki: Beni vuran adam geldi. Resûlullah (s.a.v.), “Bu senin oğluna vurandır.” dedi. Dedi ki: “Ben onu karşılıyor ve atının bacaklarına vuruyorum; at tökezleyip çöküyor. Resûlullah’ı (s.a.v.) gördüm; azı dişleri görününceye kadar

gülümsüyordu. Sonra dedi ki: "İntikamını aldın ey Ümmü Umâre!" Sonra adama yöneldik ve silahla üzerine çıktık. Peygamber: (s.a.v.) dedi ki: "Seni muzaffer kılan, düşmanından sana göz aydınlığı veren ve intikamını gözünün önünde alma fırsatı veren Allah'a hamd olsun!"

Bana Ya'kûb Muhammed anlattı. O Musa b. Damre b. Sâid'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattâb'a (hilafeti döneminde) bazı giysiler getirildi. İçlerinde geniş ve güzel bir giysi vardı. Bazıları, "bu giysinin değeri şu kadardır" Bunu Abdullah b. Ömer'in eşi Safiye bt. Ebû Ubeyd'e göndersen!" dediler. Abdullah b. Ömer onunla daha yeni evlenmişti. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Bunu ondan daha layık birisine göndereceğim. Ümmü Umâre bt. Ka'b'a… Uhud günü Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim; şöyle diyordu: "Ne zaman sağıma soluma baksam, Ümmü Umâre'nin beni korumak için savaştığını görüyordum." dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Sa'îd b. Ebû Zeyd anlattı. O da Mervân b. Ebû Sa'îd b. el-Mualla'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Umâre'ye "Kureyş kadınları o gün kocalarıyla birlikte savaşıyorlar mıydı?" denildi. Ümmü Umâre şöyle dedi: "Allah'a sığınırım; onlardan bir kadının bir ok ya da bir taş attığını görmedim. Fakat onlarda defler ve davullar vardı. Onlara vuruyorlar ve Bedir'de öldürülenleri Kureyş'e hatırlatıyorlardı. Ayrıca onlarla birlikte sürmelikler ve miller vardı. [214] Bir adam geri çekildikce ya da geri kaldıkça o kadınlar ona sürmelik ve mil veriyor ve: "Sen ancak bir kadınsın" diyorlardı. Hatta ben o kadınların hezimete uğramış bir şekilde geri çekildiklerini ve yaya olarak erkeklerin peşine takıldıklarını, hatta yolda düştüklerini gördüm.

Atlılar da o kadınlarla ilgilenmeyip, atlarının sırtında çekip gidiyorlardı. Onlar yaya olarak erkeklerin ardında gidiyorlar ve yolda düşüyorlardı. Hind bt. Utbe'yi - kendisi ağır bir kadındı ve hamileydi- oturmuş ve atlardan korkmuş bir şekilde yürüyemez halde gördüm. Onunla birlikte başka bir kadın daha vardı. Hatta müşrikler bize saldırdılar ve bir kısmımızı yaraladılar. O gün okçular yüzünden bize ne kadar zarar geldiğini ve Resûlullah'a (s.a.v.) itaatsizliklerinin hesabını Allah'ın yanında göreceğiz."

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İbnu Ebû Sebre anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebu Sa'sa'a'dan, o da el-Hâris b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Zeyd b. Asım'dan işittim; şöyle diyordu: Uhud'da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte bulundum. İnsanlar onun etrafından dağılmaya başlayınca ona yaklaştım; annem de onu

savunuyordu. Resûlullah (s.a.v.) bana, “Ey Ümmü Umâre’nin oğlu!” diye seslendi. Ben “Buyur!” dedim. “At!” dedi. Ben de Resûlullah’ın (s.a.v.) önünde müşriklerden bir adama bir taş attım. O, atın üzerindeydi. Taş atın gözüne isabet etti. At tökezledi, sonra hem at hem de sahibi yere düştü. Ben de taşlarla ona vurmaya başladım. Taşları onun üzerine bir yük olana kadar dizdim. Peygamber de bakıyor ve tebessüm ediyordu. Sonra annemin boynundaki bir yaraya baktı ve “Annene… Annene… Annene yardım et; yarasını sar. Allah ailenizi mübarek etsin. Annenin makamı filan ve filanın makamından daha iyidir. Senin babalığının (annenin kocası) makamı filan ve filanın makamından daha iyidir. Senin makamın da filan ve filanın makamından daha iyidir. Allah ailenize rahmet etsin.” dedi. Annem de: “ey Allah'ın Resûlü! Allah’a dua et de cennette senin yanında olalım” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Ya Rabbi! Onları cennette arkadaşlarımdan eyle!” dedi. Annem, “Dünyada başıma ne gelirse gelsin artık hiç umurumda değil…” dedi.

Dediler ki: Hanzale b. Ebu Âmir, Cemile bt. Abdullah b. Üvey b. Selûl ile evlenmişti. Uhud savaşının başladığı günün gecesinde gerdeğe girmişti. Hanzale, eşinin yanında yatmak için Resûlullah’tan (s.a.v.) izin istemiş, Resûlullah (s.a.v.) buna izin vermişti. Ertesi gün sabah namazını kılınca Resûlullah’ı (s.a.v.) aramaya başladı. Cemile de onu izledi. Cemile’yle birlikte döndü. Onunla beraber oldu ve onunla yattı. Sonra çıkmak istedi. Cemile daha önce ailesinden dört kişiye haber vermiş ve zifafın gerçekleşmiş olduğuna onları şahit tutmuştu. Daha sonra kendisine, neden onları zifafa şahit tuttun? denildi. Cemile de şöyle dedi: “Ben rüyada semanın yarıldığını ve Hanzale’nin içine girdiğini görüyordum. Sonra sema kapanıyordu. Ben kendi kendime: “Bu şehadettir.” dedim. Bu yüzden Cemile zifafın gerçekleştiğine şahit tutmuştu.

O gece Abdullah b. Hanzale’ye hamile kaldı. Sonra Sâbit b. Kays onunla evlendi. Ondan da Muhammed b. Sâbit b. Kays’ı dünyaya getirdi. Hamza b. Âmir silahını aldı; Uhud’da safları düzeltirken Resûlullah’a (s.a.v.) yetişti. Dedi ki: müşrikler çekilince Hanzale b. Ebu Âmir, Ebû Süfyân b. Harb ile karşılaştı. [215] Hanzale atının arka ayaklarındaki kirişlere vurdu; at tökezledi ve Ebû Süfyân yere düştü. Ebû Süfyân, “Ey Kureyş topluluğu! Ben Ebû Süfyân b. Harb’im” diye bağırmaya başladı. Hanzale onu kılıçla kesmek istiyordu. Ebû Süfyân sesini, yenilgiden dolayı onunla ilgilenmeyen birkaç adama duyurdu. Hatta el-Esved b. Şeûb ona baktı ve Hanzale’ye mızrakla bir

hamle yaptı; mızrak onu delip geçti. Hanzale de mızrakla ona doğru yürüdü ve onu hareketsiz bıraktı. Sonra ikinci darbeyi vurarak onu öldürdü.

Ebû Süfyân ise tabana kuvvet koşarak kaçtı. Bazı Kureyşlilere yetişti. Adam atından indi ve Ebû Süfyân'ın ardına düştü. -Bu Ebû Süfyân'ın sözüydü- Hanzale öldürülünce babası yanından geçti. Hanzale, Hamza b. Abdulmuttalib ve Abdulah b. Cahş'ın yanı başında uzanıyordu. Babası şöyle dedi: "Vallahi sen öldürülmeden seni bu adamdan (Resûlullah'ı (s.a.v.) kastediyor) sakındırmıştım. Vallahi babana saygılı, hayatında güzel ahlaklı biriydin. Kuşkusuz ölümün de ileri gelen ve eşraftan olan arkadaşlarınla birliktedir. Eğer Allah öldürülen bu adamı (Hamza'yı kastediyor) veya Muhammed'in arkadaşlarından birini mükâfatlandıracaksa Allah seni de mükaafaatlandırsın. Sonra, "ey Kureyş topluluğu! Bana da size de aykırı davranmış olmasına rağmen Hanzale'ye müsle yapılmasın. (organları kesilmesin) dedi. Hanzale'nin babası Hanzale için hayır gördüğü hiçbir şeyi yapmaktan geri kalmadı. Bu yüzden herkese müsle yapıldığı halde Hanzale'ye yapılmadı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarına ilk defa müsle yapan Hind olmuştur. Hind, kadınlara müsle yapmalarını emrediyordu. Kulaklarını ve burunlarını kesiyordu. Hiçbir kadın kalmamıştı ki, üzerinde (kulaklardan ve burunlardan yapılmış) iki kolluk, iki bilezik ve iki halhal olmasın. Hanzale dışında bütün Müslüman şehitlere müsle yapılmıştı.

Resûlullah (s.a.v.), "Ben meleklerin Hanzale'yi yer ile gökler arasında, gümüş kaplar içinde el-Müzn suyu ile yıkadıklarını gördüm" dedi.

Ebu Useyd es-Sâ'idî dedi ki: Biz gittik, Hanzale'ye baktık. Başından su damlıyordu. Eşine haber gönderildi ve kendisine soruldu. Eşi, Hanzale'nin cünüp olarak yola çıktığını söyledi.

Vehb b. Kâbûs el-Müzenî, kendilerine ait birkaç koyunla Müzeyne dağından geldi. Onunla birlikte yeğeni el-Hâris b. Ukbe b. Kâbûs da vardı. Baktılar ki Medine bomboştur. "İnsanlar nerede?" diye sordular. Onlar da "Uhud'dadırlar. Resûlullah (s.a.v.), Kureyş müşrikleri ile savaşmaya gitti." dediler. Bunlar da "Artık gözümüzle gördükten sonra bir iz aramayız" dediler ve çıktılar. Uhud'da Resûlullah'a (s.a.v.) yetiştiler ve Müslümanların savaştıklarını gördüler. Üstünlük Resûlullah'tan (s.a.v.) yanaydı. Onlar da Müslümanlarla birlikte ganimet toplamaya başladılar. Fakat müşriklerin suvarileri arkalarından geldiler. Onların arasında Hâlid b. el-Velîd ve İkrime

b. Ebû Cehil de vardı. İki grup birbirine karıştı ikisi de (Yeğeni ve Vehb b. Kâbûs) şiddetli bir şekilde savaştılar.

[216] Müşriklerden bir grup onlardan kopup geldi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "Bu grubun hakkından kim gelecek?" dedi. Vehb b. Kâbûs, "Ben, Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Vehb ayağa kalktı ve onlar ayrılana kadar ok attı. Başka bir grup daha geldi. Bu sefer Resûlullah (s.a.v.), "Bu bölüğün hakkından kim gelecek?" dedi. el-Müzeni, "Ben Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Ayağa kalktı; onlar geri dönünceye kadar onları kılıçla kovaladı. Sonra el-Müzenî döndü. Bu kez başka bir bölük daha geldi. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bunlara karşı çıkacak?" dedi. el-Müzenî, "Ben ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kalk ve cennetin müjdesini al!" dedi. Bu kez el-Müzenî sevinçli bir şekilde ayağa kalktı ve "Vallahi ne ahdi bozarım ne de bozdururum." dedi. Kalktı, içlerine girdi ve kılıçla onlara vurmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar da ona bakıyorlardı. el-Müzenî bölüğün üst tarafından çıktı. Resûlullah (s.a.v.) da "Ya Rabbi! Onu esirge!" diye dua ediyordu. Onlar el-Müzenî'yi kuşattıkları halde el-Müzenî onlara geri dönüyor ve hep böyle devam ediyordu. Sonunda onların kılıç ve mızrakları el-Müzenî'nin üzerinde birleşti ve onu şehit ettiler. O gün onda yirmi mızrak darbesi bulundu. O darbelerin her birisi de öldürücü darbeydi. O gün el-Müzenî'ye en kötü şekilde müsle yapıldı. Sonra onun yeğeni ayağa kalktı ve tıpkı amcası gibi savaştı. Ömer b. el-Hattâb, "En çok üzerinde ölmek istediğim ölüm şekli, el-Müzenî'nin ölümüdür." diyordu.

Bilal, el-Hâris el-Müzenî'yi anlatıyor ve şöyle diyordu: Sa'd b. Ebû Vakkâs ile birlikte el-Kâdisiyye'ye vardık. Allâh bize fetih nasip edip de ganimetlerimiz aramızda taksim olunca, Müzeyne kabilesinden Kâbûs'un akrabalarından bir genç ganimetten mahrum bırakıldı. Sa'd uykudan kalktığı zaman onun yanına gittim. Sa'd "Bilâl mi?" dedi. Ben, "Evet, Bilâl!" dedim. Sa'd, "Merhaba sana; bu senin yanındaki kimdir?" dedi. Ben de "Kavmimden bir adam; Kâbûs ailesinden…" dedim. Sa'd, "Merhaba! Hoş geldin! Gözün aydın olsun. Bu öyle bir adamdı ki, Uhud'da ondan gördüklerimi hiç kimsede görmedim.

Uhud'da müşriklerin bizi her taraftan kuşattıklarını görmüştüm. Resûlullah (s.a.v.) da aramızdaydı ve müşriklerin birlikleri her taraftan geliyordu. Resûlullah (s.a.v.) da insanlara göz atıyor, onları işaretliyor ve "Bu birliklerin hakkından kim gelecek?" diyordu. Her seferinde el-Müzenî "Ben ey Allah'ın Resûlü!" diyordu. Her

seferinde de el-Müzenî birlikleri defediyordu. En son ayağa kalktığı zamanı hiç unutmuyorum; Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Kalk ve cennetle müjdelen!" demişti. Sa'd dedi ki: Ben onun izini sürdüm; Allah biliyor ki, o gün onun arzu ettiği şehadeti ben de arzuluyordum. İkimiz de müşriklerin en yoğun oldukları bölgeye daldık. Tekrar ikinci kez dalıncaya kadar orada kalıyorduk. Onu öldürdüler, Allah ona rahmet etsin. Vallahi ben de o gün şehit olmak istiyordum. Fakat ecelim daha yetmemişti.

Sonra Sa'd o anda onun hissesini istedi ve fazlasıyla ona verdi. "İster burada bizim yanımızda kal, ister ailene git." dedi. Onun üzerine Bilal, "O dönmeyi istiyor" dedi; biz de döndük. Sa'd dedi ki: Ben şahidim ki; o öldürüldüğünde Resûlullah (s.a.v.) onun başucunda durdu ve "Allah senden razı olsun; ben senden razıyım" dediğini gördüm. [217] Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) onun ayak tarafına durduğunu gördüm. Resûlullah (s.a.v.) o sırada aldığı yaraları almıştı ve onun için mezarı üzerinde durmanın zor olduğunu biliyordum. Sonunda mezarına konuldu. Üzerinde yeşil işaretli bir hırka vardı. Resûlullah (s.a.v.) hırkayı onun üzerine uzattı; hırka başını örttü ve bacaklarının yarısına kadar yetişti. Bize emretti; biz de üzerlik otu topladık. O lahdin içindeyken ayakları üzerine koyduk. Allah'a kavuşma konusunda el-Müzenî'nin durumu kadar bana sevimli gelen başka bir hal yoktur.

Dediler ki: İblis, "Muhammed öldürülmüştür!" diye bağırınca, insanlar dağıldı ve onlardan bir kısmı Medine'ye vardılar. Medine'ye ilk giren kişi de Resûlullah'ın (s.a.v.) öldürüldüğünü söyleyen Sa'd b. Osman b. Ubâde'dir.

Ondan sonra bazı adamlar daha gelerek kadınlarının yanına girdiler. Kadınlar, "Siz Resûlullah'ı (s.a.v.) bırakıp kaçtınız mı?" dediler. Dedi ki: İbn Ümmü Mektum, "Siz Resûlullah'ı (s.a.v.) bırakıp kaçtınız mı?" dedi. Sonra onlardan rahatsızlığını dile getirdi. Resûlullah (s.a.v.) İbn Ümmü Mektum'u Medine'ye arkasında (yönetici olarak) bırakmış; insanlara namaz kıldırıyordu. Sonra İbn Ümmü Mektûm, "Bana yolu gösterin. -Yani Uhud yolunu gösterin-" dedi. Ona yolu gösterdiler. Uhud yolundan gelen herkese haber soruyordu. Sonra Müslümanlara yetişti. Resûlullah'ın (s.a.v.) selamette olduğunu öğrenince geri döndü.

Uhud'dan geri gelenlerden bazıları şunlardır: filanca,[558] el-Hâris b. Hâtıb, Sa'lebe b. Hâtıb, Sevvât b. Gaziye, Sa'd b. Osman, Ukbe b. Osman, Hârice b.Âmir –

[558] ج Nüshasında "Ömer ve Osman şeklinde geçmektedir. **Belâzürî** Vâkıdî'den rivayetle Osman'ı zikretmiş, ancak Ömer'i zikretmemiştir. (*Ensâbu'l-Eşrâf,* C. I, s.326.)

Hârice, Mekke ile Medine arasında bulunan Melel'e kadar ulaşmıştı.-, Evs b. Kayzî ve Hâriseoğulları'ndan bir grup. Bunlar Medine'ye iki günlük mesafede bulunan eş-Şükra'ya kadar gitmişlerdi. Ümmü Eymen onlara yetişmiş ve yüzlerine toprak atmıştı. Hatta bazılarına "kirmanı al da bununla ip eğir, kılıcını da bana ver" demişti. Sonra Ümmü Eymen yanındaki kadınlarla birlikte Uhud'a gitti.

Hadisi rivayet edenlerden bazıları demişlerdi ki: Müslümanlar dağı geçmediler; onlar dağın eteğinde idiler. Oradan başka yere de gitmediler. Peygamber de oradaydı.

Deniliyor ki: Abdurrahman b. Avf ile Osman b. Affân arasında bir tartışma vardı. Abdurrahman, el-Velîd b. Ukbe'ye haber gönderdi, onu çağırdı ve "Kardeşine git, sana söyleyeceklerimi ona bildir. Senden başka sözümü ona bildirecek birisini bilmiyorum." dedi.

[218] el-Velîd, "Tamam, yaparım" dedi. Abdurrahman Velîd'e, "Söyle ona, Abdurrahman sana diyor ki: Ben Bedir'de bulundum, sen bulunmadın. Ben Uhud günü yerimde kaldım, sen ise kaçtın. Ben rıdvan biatında bulundum, sen bulunmadın" dedi. el-Velîd geldi; durumu ona haber verdi. Bunun üzerine Osman dedi ki: "Kardeşim doğru söylemiştir. Bedir'de bulamadım, çünkü Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı hastaydı. Resûlullah (s.a.v.) savaşa katılmış gibi benim hissemi ayırdı. Uhud günü kaçtım. Allah ondan dolayı beni affetmiştir. Rıdvân Biatına gelince, ben Mekkelilerin yanına gittim. Beni Resûlullah (s.a.v.) göndermişti. Resûlullah (s.a.v.): "Osman Allah'ın ve elçisinin emrindedir." demiş ve bir elini diğer elinin üzerine koyarak benim için biat almıştı. Peygamber'in (s.a.v.) sol eli, benim sağ elimden daha hayırlıdır. el-Velîd b. Ukbe, kendisine geldiği zaman Abdurrahman, "Kardeşim doğru söylüyor" dedi.

Abdurrahman dedi ki: Ona Velid b. Ukbe geldiği zaman: "Kardeşim doğru söylüyor." dedi. Ömer b. el-Hattâb Osman b. Affan'a baktı ve "Bu Allah'ın affettiklerindendir. Vallahi Allah'ın affedip de reddettiği hiçbir şey olmaz." Osman iki grubun karşı karşıya geldiği gün (Uhud günü) kaçmıştı.

Bir adam Osman'ı İbn Ömer'e sordu. İbn Ömer şöyle dedi: "O, Uhud günü büyük bir günah işlemişti. O iki grubun karşılaştığı gün (Uhud günü) kaçmıştı, Allah onu affetti. Fakat size küçük bir hata yaptı, onu öldürdünüz."

Ali b. Ebû Tâlib dedi ki: Uhud günü müşrikler akın edip de Müslümanlar geri çekilince, Ümeyye b. Ebu Huzeyfe b. el-Muğîre geldi; adam zırhlı ve demirlere

bürünmüştü. Sadece gözleri görünüyordu ve "Bugün Bedir'e karşılıktır" diyordu. Müslümanlardan bir adam ona karşı çıkıyor; Ümeyye onu öldürüyordu.

Ali b. Ebû Tâlib dedi ki: "Ona yöneliyorum ve kılıçla başına vuruyorum. Başında bir tolga, tolganın altında da miğferi vardı. Kısa boylu bir adamdım. Kılıcıyla bana vuruyor; ben de kalkanla kendimi koruyordum. Adamın kılıcı kalkanda sıkıştı; Bu kez ben vuruyorum. Onun zırhı paçalarına kadardı. Ayaklarını kestim. Yere düştü; kılıcını kalkandan kurtarmaya çalıştı ve kurtardı. Adam iki dizi üzerindeyken benimle mücadele ediyordu. Koltuğunun altında bir sökük gördüm ve kılıcı oraya sapladım. Yere düştü; öldü ve ben de oradan ayrıldım.

Resûlullah (s.a.v.) o gün, "Ben Âtikeler'in[559] oğluyum!" diyordu. Yine, "Ben peygamberim, yalan yok; ben Abdulmuttalib'in oğluyum!" diyordu.

[219] Dediler ki: Ömer b. el-Hattâb'ın yanına geldik; bir grup Müslümanla birlikte oturuyorlardı. Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. en-Nadr b. Damdam onların yanından geçti. Ve: "Burada neden oturuyorsunuz?" dedi. Onlar, "Resûlullah (s.a.v.) öldürüldü" dediler. Adam, "Ondan sonra hayatı ne yapacaksınız?! Kalkın ve o ne için öldüyse siz de onun için ölün!" dedi. Sonra kılıcını kuşandı ve öldürülünceye kadar savaştı.

Ömer b. Hattâb, "Ben Allah'ın kıyamet gününde onu tek başına bir ümmet olarak dirilteceğini umuyorum" dedi. Yüzünde yetmiş darbe bulundu. Enes b. Nadr tanınmadı. Kız kardeşi onu parmaklarının güzelliğinden tanıdı. Dişlerinin güzelliğinden (veya elbisesinin güzelleğinden) tanıdığı da söylenir.[560]

Dediler ki: Mâlik b. ed-Duhşüm Hârice b. Zeyd b. Ebu Zühre'nin yanından geçti. Hârice minderi üzerinde oturuyordu. Onda on üç yara vardı. Her birisi de onu öldürecek kadar etkiliydi. Mâlik, "Muhammed'in öldürüldüğünü bilmiyor musun?" dedi. Harice, "Eğer Muhammed öldürülmüş ise Allah diri ve bâkidir. Muhammed tebliğde bulundu. Sen de dinin için savaş" dedi.

---

[559] **Âtikeler** (العواتك) Peygamberimize annelik yapan üç kadına denir. Bunlar: Birincisi: Âtike bt. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân. O, Abdimenâf b. Kusay'ın annesidir. İkincisi: Âtike bt. Mera b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân. O, Hâşim b. Abdumenaf'ın annesidir. Üçüncüsü: Âtike bt. Evgas b. Mera b. Hilâl. Âtikalardan birincisi, ikincinin halası, ikinci de üçüncünün halasıdır. (en-*Nihâye*, C. III, s.66)

[560] Aslında ثيابه şeklindeki kelime bizim metnimizde ثيانه şeklinde geçmiştir. Diğer nüshalarda ثيابه (elbise) şeklinde geçmektedir. (M. **Jones**)

(Mâlik), Sa’d b. Rebî’nin yanından geçti; onda da on iki yara vardı. Her bir yara da öldürecek kadar etkiliydi. (Mâlik), Muhammed’in öldürüldüğünü biliyor musun?” dedi. Sa’d b. Rebî, “Ben Muhammed’in Rabbinin mesajlarını tebliğ ettiğine şahitlik ederim. Sen dinin için savaş, çünkü Allah diri ve bâkidir” dedi. Bir münafık, “Allah'ın Resûlü öldürüldü; siz de ailenize geri dönün. Çünkü onlar (Mekkeliler) evlerine gideceklerdir” dedi.

Bana Abdullah b. Ammâr anlattı: O da el-Hâris b. el-Fudayl el-Hatmî’den şöyle dediğini rivayet etti: Uhud günü Sâbit b. ed-Dahdâha geldi. Müslümanlar dağınıktı ve üstünlük ellerinden çıkmıştı. Sâbit, “Ey Ensâr topluluğu! Bana gelin… Bana gelin… Ben, Sâbit b. ed-Dahdâhayım. Eğer Muhammed öldürülmüş ise Allah diri ve bâkidir. Siz dininiz için savaşın! Allah sizin destekçiniz ve yardımcınızdır” diye bağırdı. Hemen Ensâr’dan bir grup ona doğru kalktı. Sâbit yanındaki Müslümanlarla birlikte saldırıya geçti. Onların karşısında çok sert bir bölük duruyordu; içlerinde Hâlid b. el-Velîd, Amr b. el-Âs, İkrime b. Ebû Cehil ve Dırâr b. el-Hattâb gibi Kureyş’in reisleri vardı. Onlarla boy ölçüşmeye başladılar. Hâlid b. el-Velîd mızrakla ona doğru bir hamle yaptı; onu vurdu. Mızrak onu delip geçti ve Sâbit ölüp yere düştü. Onunla birlikte olan Ensâr da öldürüldü.

Deniliyor ki: Bunlar en son öldürülen Müslümanlardı. Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarıyla birlikte vadiye yetişti. Orada savaş yoktu.

Uhud’dan önce Ensâr'dan bir yetim, bir hurma ağacı yüzünden Ebu Lübâbe’yi Resûlullah’a (s.a.v.) şikâyet etmişti. Resûlullah (s.a.v.) Ebu Lübâbe’nin lehine hükmetti. Yetim o hurma ağacı için üzüldü. Resûlullah (s.a.v.) Ebu Lübâbe’den ağacı yetime vermesini talep etti. Ancak Ebu Lübâbe bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebu Lübâbe’ye, “Sana bu hurma ağacı yerine cennette bir hurma ağacı olacaktır.” dedi. Ebu Lübâbe bunu da kabul etmedi. İbn Dahdâha, “Ey Allah'ın Resûlü! Ben yetime bir hurma ağacı versem bana da var mı?” diye sordu. [220] O da: “Cennette bir hurma ağacı var” dedi.

Dedi ki: Sâbit b. ed-Dahdâha gitti. Ebu Lübâbe b. Abdulmünzir’den, bu hurma ağacını bir hurma bahçesi karşılığında satın aldı. Sonra hurma ağacını çocuğa geri verdi. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.) İbnü’d-Dahdâha için cennette nice dalları yere eğilmiş hurma ağaçları olacak” dedi. Resûlullah’ın (s.a.v.) bu sözünden dolayı İbnü’d-Dahdâha’nın şehit olması umuluyordu. Nitekim Uhud'da şehit oldu.

Dırâr b. el-Hattâb at üzerinde geliyor ve kendisine ait uzun bir mızrağı arkasından sürüklüyordu. Hemen Amr b. Mu'âz'a bir darbe vuruyor; mızrak gelip geçiyordu. Amr yenilinceye kadar ona doğru yürüdü. Sonunda yüzüstü yere düştü. Dırâr şöyle diyordu: "Seni hurilerden birisiyle evlendiren bir adamı geçemezsin." Dırâr, Muhammed'in arkadaşlarından on kişiyi evlendirdiğini söylüyordu. İbn Vâkıd dedi ki: İbn Ca'fer'e, "On kişiyi öldürdü mü?" diye sordum. İbn Ca'fer, "Üç kişiyi öldürmesi dışında diğerlerinin haberi bize gelmedi" dedi. O gün Dırâr, Müslümanların geri çekildikleri sırada Ömer b. el-Hattâb'a da bir darbe vurmuş ve "Ey İbn el-Hattâb! Bu şükredilecek bir darbedir. Vallahi amacım seni öldürmek değildi" demişti.

Dırâr b. el-Hattâb konuşuyor ve Uhud savaşını anlatıyordu. Ensâr'ı anlatıyor ve onlara karşı gösterdiği merhametten söz ediyordu. Ensâr'ın İslamdaki (gönül) zenginliklerinden, cesaretlerinden ve ölüme ne kadar çabuk atladıklarından söz ediyordu. Sonra şöyle diyordu: "Benim kavmimin eşrafı Bedir'de öldürülünce şöyle demeye başladım: Kim Ebu'l-Hakem'i öldürdü? "İbn Afra öldürdü deniliyor. Peki, Ümeyye b. Halef'i kim öldürdü? "Hubeyb b. Yesâf öldürdü" deniliyor. Kim Ukbe b. Ebu Muayt öldürdü? "Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Aklah öldürdü." deniliyor. Şunu kim öldürdü? Bunu kim öldürdü?

Bunların isimleri bana söyleniyordu. Süheyl b. Amr'ı kim esir aldı? "Mâlik b. ed-Duhşum" dediler. Uhud'a çıktığımızda şöyle diyordum: "Eğer kalelerinde kalsalar, kaleleri sağlamdır; onlara ulaşamayız. Birkaç gün kalır, sonra döneriz. Eğer kalelerinden çıkıp meydana çıksalar onları hallederiz. Yanımızda, onların sayısından daha çok fazla insan vardır. Üstelik bunlar intikamları alınmamış kimselerdi. Biz hanımlarla yola çıkmıştık. Hanımlar bize Bedir'de öldürülenleri hatırlatıyorlardı. Biz de atlar vardı; onlarda yoktu. Bizim silahlarımız onlarınkinden fazlaydı. Onların (Medine dışına) çıkmaları kararlaştırıldı. Uhud'da karşılaştık. Vallahi onlara karşı ciddi bir varlık göstermeden mağlup olup geri çekildik. Kendi kendime, "Bu, Bedir savaşından daha şiddetli olacak" dedim. Hâlid b. el-Velîd'e, "Onlara saldır!" diyordum. O da bana "Saldırabileceğimiz bir açık taraf görüyor musun?" diyordu.

Sonunda okçuların bulundukları tepenin boş olduğunu gördüm. Hemen "Ey Ebu Süleyman, arkana bak!" dedim. Hâlid b. el-Velîd, atının gemini çevirdi ve saldırmaya başladı. Biz de onun arkasından saldırdık. Tepenin üstüne kadar çıktık. Orada güçlü bir kişi bulamadık. Sadece birkaç kişi vardı; onları da hallettik. Sonra

ordunun içine girdik. Müslümanlar da karargâhta ganimet toplama peşindeydiler. Atları onların üzerine sürdük; her birisi bir tarafa kaçmaya başladı. Kılıçlarımızla onlara istediğimiz gibi saldırdık. Dostlarımızın katilleri olan Evs ve Hazrec'in büyüklerini aramaya başladım; fakat hiçbirini bulamadım. Hepsi kaçmışlardı. Bir devenin süt sağımı kadar bir sürede Ensâr birbirlerini çağırmaya başladı. Ensâr gelip aramıza girdi. Atların üstündeydik. Doğrusu bize karşı sabrettiler ve [221] kendilerini feda ettiler. Hatta benim atımı kestiler; yaya kaldım ve onlardan on kişiyi öldürdüm. Onlardan birinin eliyle ölümü tadar gibi oldum; Hatta kanın kokusunu aldım. O da boğazıma sarılmış beni bırakmıyordu. Sonunda her taraftan gelen mızraklar onu aldı da yere düştü. Elimle onlara ikramda bulunan ve beni onların eliyle inletmeyen Allah'a hamd olsun.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Uhud günü, "Zekvân b. Kays hakkında bilgisi olan var mı?" diye sordu. Ali b. Ebû Tâlib şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben gördüm; atlı bir adam peşine düşmüştü. Sonunda ona yetişti ve "Eğer kurtulursan yaşamak bana haram olsun!" diyordu. Adam atıyla üzerine hamle yaptı; Zekvân ise yaya idi. Adam, "Al sana! Ben İbn İlâc'ım!" diyordu. Adama doğru hamle yaptım. Adam atlıydı. Adamın ayaklarına kılıçla vurdum, bacağının ortasından ayaklarını kestim. Sonra onu atından düşürüp, işini bitirdim. Baktım ki adam Ebu'l-Hakem b. el-Ahnes b. Serîk b. İlâc b. Amr b. Vehb es-Sakafî'dir.

Bana Sâlih b. Havvât anlattı: O da Yezid b. Rûmân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Havvât b. Cübeyr şöyle dedi: Müşrikler saldırıya geçip okçular tepesine çıktılar. Tepe Müslümanlardan arınmıştı. Sadece Abdulah b. Cübeyr on kadar kişiyle orada kalmıştı. Onlar Ayneyn'in başındaydılar.

Hâlid b. el-Velîd, İkrime b. Ebû Cehil atlarla görününce Abdullah b. Cübeyr arkadaşlarına, "Müşriklerin geçememesi için (mevzilere) dağılın" dedi. Abdulah b. Cübeyr ve arkadaşları düşmana karşı dizilip yüzlerini güneşe çevirdiler. Onlar bir süre savaştılar. Sonunda komutanları Abdullah b. Cübeyr öldürüldü; diğerleri de yaralanmışlardı. Abdullah yere düşünce onu soyarak en çirkin şekilde müsle yaptılar. Mızraklar karnına saplanmış, göbeğinden, belinin altına ve kasığına kadar yırtmıştı. Bağırsakları buradan dışarı çıkmıştı. Müslümanlar tekrar saldırdıklarında, o hâliyle yanından geçmiştim. Havvât b. Cübeyr dedi ki: Uhud'da, hiç kimsenin gülmediği bir yerde güldüm. Hiç kimsenin uyuklamadığı yerde uyukladım ve hiç kimsenin cimrilik yapmadığı yerde cimrilik yaptım. Kendisine, "Onlar nedir?" diye soruldu. Şöyle dedi:

Abdullah b. Cübeyr in cenazesini taşımıştım. Ben onun pazılarından tutmuş, Ebu Hanne de ayaklarından tutmuştu. Yarasını da sarığımla bağlamıştım. Biz onu taşırken, bir taraftan müşrikler saldırıyordu. Yarasına bağladığım sarığım çözüldü ve cenazenin bağırsakları dışarı çıktı. Arkadaşım korkmaya başladı; arkasına bakıp arkada düşman olduğunu zannetti. Ben de gülmeye başladım.

Bir adam da bir mızrağı boğazımın çukuruna atmak istedi; "Uykum geldi ve mızrak yere düştü. Ben Abdullah b. Cübeyr için mezar kazarken, yanımda yayım vardı. Onu dağa çıkaramayınca vadiye indirdik. Kirişine zarar vermeyeyim diye yayımın demiriyle mezarı kazmaya başladım. Bu yüzden kirişi çıkardım. Nihayet bitirinceye kadar demiri ile kazdım. Sonra onu defnettik ve döndük. Müşrikler de çevremizi kuşattılar, çarpıştık. Nihayet fazla durmadan geri çekildiler.

Dediler ki: Vahşî, el-Hâris b. Âmir b. Nevfel'in kızının kölesiydi. Bazıları Cübeyr b. Mut'im'in kölesi olduğunu söylediler. [222] el-Hâris'in kızı Vahşî'ye, "Babam Bedir'de öldürüldü. Eğer üç kişiden birini öldürürsen özgürsün. Yani eğer Muhammed'i, Hamza b. Abdulmuttalib'i ya da Ali b. Ebû Tâlib'i öldürürsen özgürsün. Çünkü bunlardan başkasını babama denk görmüyorum" dedi.

Vahşî dedi ki: Resûlullah'a (s.a.v.) gelince; sen de bilirsin ki onu öldürmeye gücüm yetmez ve arkadaşları onu teslim etmezler. Hamza'ya gelince; dedim ki: Vallahî eğer onu uykuda bulsam, heybetinden onu uyandıramam. Ali'ye gelince; onu arıyordum" Vahşî dedi ki: Bir ara Ali'yi ararken karşıma çıktı. Bana görünen uyanık, tecrübeli ve etrafını kontrol edebilen bir adamdı. Ben, "Bu benim aradığım adamım değil." dedim. Birden insanları yararak gelen Hamza'yı gördüm. Bir kayanın arkasında ona pusu kurdum. Hamza saldırarak ve sıkıştırarak geliyordu. Gür ve sık sakalı vardı. Sibâ b. Ümmü Enmâr onunla karşılaştı. Sibâ'nın annesi, Şerif b. İlâc b. Amr b. Vehb es-Sakafî'nin cariyesi olup Mekke'de kadınları sünnet ediyordu. Sibâa, "Ebu Niyâr" denirdi. Hamza ona, "Sen de mi bize saldıranlardan oldun ey bızırları kesenin oğlu, Gel bakayım!" dedi. Hamza ona hamle yaptı. Adam takati kesilinceye kadar ona ok attı. Nihayet onun üzerine abandı ve onu koyun keser gibi kesti. Sonra beni gördüğünde saldırarak bana doğru gelmeye başladı. Suyun akıntısına geldiğinde bir curufa bastı ve ayakları kaydı. Ben de amacıma ulaşıncaya kadar kısa mızrağımı salladım. Mızrağı bel altına vuruyordum ve mesanesinden çıkıyordu. Onun arkadaşlarından bir grup üstüne geldiler. Onların, "ey Ebu Umâre!" dediklerini ve onun da cevap veremediğini

işitiyordum. Kendi kendime "vallahi adam öldü." dedim. Hind'in babası, amcası ve kardeşi yüzünden başına gelenleri hatırladım. Hamza'nın öldüğünü görünce arkadaşları başından çekildiler. Onlar beni görmüyorlardı. Ona doğru hamle yaptım. Karnını yardım ve ciğerlerini çıkardım. Ciğerini Hind bt. Utbe'ye götürdüm. Kendisine, "Eğer babanın katilini öldürürsem bana ne verirsin?" dedim. Hind, "Üzerimdeki elbise senin olsun" dedi. Ben "İşte bu Hamza'nın ciğeridir. Dedim. Onu çiğnedi, sonra ağzından attı. Yutamadı mı yoksa midesi mi bulandı; bilmiyorum. Hind, hemen elbiselerini çıkarıp bana verdi. Sonra, "Mekke'ye döndüğümde sana on dinar vereceğim" dedi. Ardından bana, "Ölüm yerini bana göster" dedi. Onun ölüm yerini ona gösterdim. Hamza'nın erkeklik organlarını, burnunu ve kulaklarını kesti. Sonra bunları iki kolluk, iki bilezik ve iki halhal yaptı ve bunlarla Mekke'ye girdi. Hamza'nın ciğeri de yanındaydı.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebu Avn'dan, o ez-Zührî'den, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti: [223] Ubeydullah b. Adî b. el-Hıyâr bize anlattı; dedi ki: Osman zamanında Şam seferine çıktık; ikindiden sonra Hıms'a uğradık. Biz, "Vahşî ile görüşebilsek" dedik. Onlar bize görüşemezsiniz; o şimdi sabaha kadar içki içiyordur." dediler. Seksen kişiydik ve onu beklemek üzere orada geceledik. Sabah namazını kıldıktan sonra Vahşî'nin evine geldik. Bir baktık ki yaşlı bir adam... Ona üzerinde oturabileceği kadar bir halı serilmişti. Kendisine, "Bize Hamza ve Müseylime'nin öldürülmelerini anlat dedik. O bundan hoşlanmadı ve bizden yüz çevirdi. Kendisine, bu gece senin için burada kaldık" dedik.

Bunun üzerine Vahşî dedi ki: "Ben Cübeyr b. Mut'im b.Adî'nin kölesiydim. Hamza b. Abdulmuttalib Cübeyr'i Bedir'de öldürmüştü. O güne kadar kadınlarımız hala büyük bir üzüntü içindeydiler. Bana, "Eğer sen Hamza'yı öldürürsen özgürsün" dediler. Vahşî dedi ki: Ben de insanlarla birlikte çıktım; benim kısa mızraklarım vardı. Hind bt. Utbe'nin yanından geçtiğimde bana, "Ey Ebu Desime! İntikamımızı al; özgür ol!" diyordu. Uhud'a vardığımızda Hamza'ya baktım; insanları yere serip geliyordu. Beni gördü; onun için bir ağacın altında ona pusu kurdum. Bana doğru geldi, fakat Sibâ el-Huzâî onun karşısına çıktı. Hamza hemen ona yöneldi ve "Sen de mi bize saldıranlardan oldun ey bızırları kesenin oğlu? Gel bakayım!" dedi. Adamı kaldırdı; Hamza'nın ayaklarının parlaklığını gördüm. Sonra adamı yere vurdu ve onu öldürdü.

Hızla bana doğru gelmeye başladı. Önüne bir curuf çıktı ve içine düştü. Ben de mızrağımı ona fırlattım. Mızrak göbeğinden girdi ve ayaklarının arasından çıktı. Onu

öldürmüştüm. Hemen Hind bt. Utbe'nin yanına gittim; bana elbiselerini ve zinetlerini verdi.

Müseyleme'ye gelince; ölüm bahçesine girmiştik. Onu gördüğümde ona bir mızrak attım. Ensâr'dan bir adam da ona kılıçla vurdu. Hangimizin onu öldürmüş olduğunu rabbin daha iyi bilir. Ancak ben bir kadının, bir duvarın üzerinde, "Onu Habeşli köle öldürdü" diye bağırdığını işittim. Ubeydullah Dedi ki: Vahşî'ye, "Beni tanıyor musun?" dedim. Vahşî dikkatlice baktı ve: "Adî'nin oğlu! Annen de Âtike bt. el-Îs idi, değil mi?" dedi. Ben "evet" dedim. Vahşî, "vallahi, emzirildiğin kundak içinde seni annene verdiğim günden beri seninle karşılaşmadım. Senin ayaklarının parlaklığına şimdi bakıyor gibiyim" dedi.

Hind'in ayaklarında, zafer boncuklarından yapılmış iki halhal, gümüşten yapılmış iki bilezik ve yine gümüşten iki yüzük vardı. Hepsi de ayak parmaklarındaydı ve bunları bana verdi.

[224] Abdulmuttalib'in kızı Safiye diyordu ki: (Uhud savaşında) yüksek evlere (kalelere) taşındık. Biz Fâri' denilen bir kalede yanımızda Hassân b. Sâbit de vardı. Yahudilerden bir grup gelip kalelerimize ok atıyorlardı. Ben, "Sende de ok yok mu ey İbn Kurey'a?" dedim. Hassân, "Hayır, vallahi beni Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Uhud'a çıkmaktan alıkoyan şeyi (ok atmayı) beceremiyorum." dedi. Bir Yahudi de kaleye tırmanıyordu. Ben kılıcı elime bağla; ondan sonra rahat ol" dedim. O da yaptı. Safiye dedi ki: O Yahudinin boynunu vurdum. Sonra kafasını o gruba fırlattım. Onu gördüklerinde oradan ayrıldılar. Günün başlangıcında Fâri'de[561] kaleleri gözetliyordum. Baktım; mızraklar atılıyor. Ben, mızraklar onların silahlarından mıdır? Ya onlardan biri kardeşime isabet etse de haberim olmasa?" dedim.

Sonra günün sonunda çıktım ve Resûlullah'a (s.a.v.) yetiştim. (Safiye) anlatıyor ve diyordu ki: "Ben kalelerdeyken Peygamber'in (s.a.v.) arkadaşlarının çekildiklerini biliyordum. Bir ara Hassân b. Sâbit kalenin tepesine çıkıyor; üstünlüğün Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından yana olduğunu görüyordu. Bunun üzerine geldi; hatta kalenin duvarında durdu. Ben de tam o sırada elimde kılıçla çıkmıştım. Benî Hârise yurduna geldiğimde Ensâr'dan bir grup kadınla karşılaştım. Ümmü Eymen de onlarla birlikteydi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varıncaya kadar koştuk. Oraya vardığımızda Resûlullah'ın

[561] **Fâri'**, Safiye'nin içinde olduğu yüksek evin bulunduğu yer.

(s.a.v.) arkadaşları dağınıktı. İlk karşılaştığım kişi yeğenim Ali idi. Ali bana "Halacığım, geri dön; insanlar darma dağın oldu." dedi. Ben, "Peki, Resûlullah?" dedim. Ali, "Allah'a şükür iyidir" dedi. Ben, "Onu bana göster, onu görmeliyim" dedim. Müşriklere belli etmeden onu bana işaret etti. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım, yaralıydı. Resûlullah (s.a.v.) da, "Amcam ne yaptı? Amcam Hamza ne yaptı?" diyordu. el-Hâris b. Sımme (Hamza'nın durumunu öğrenmek için) gitti; fakat gecikti. Ali b. Ebû Tâlib çıktı; çıkarken şu şiiri okuyordu:

"Ya Rabbi, el-Hâris b. Simme,
Yoldaştı ve bizim güvencemizdi.
Kayboldu, önemli bir görev içinde…
Cennete göz kırpıyor, neredeyse tamam gibi.."

el-Vâkıdî dedi ki: Ben çocuk iken bu şiiri el-Asbağ b. Abdülaziz'den işittim. el-Asbağ, Ebu'z-Zinâd'ın yaşındaydı. Nihayet Ali el-Hâris'in yanına vardığında Hamza'yı öldürülmüş olarak buldu. Ali hemen durumu Resûlullah'a (s.a.v.) bildirdi. Resûlullah (s.a.v.) yürüyerek gitti ve Hamza'nın başında durdu; dedi ki: Hayatımda beni bu kadar öfkelendiren bir yerde asla durmadım." O arada Safiye görünmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.), "ey ez-Zübeyr, anneni benden uzak tut" dedi. Hamza için mezar kazılıyordu. ez-Zübeyr hemen, "Anneciğim insanlar geri çekilmişler, sen de geri dön" dedi.

O (Safiye), "Resûlullah'ı (s.a.v.) görmeden dediğini yapmayacağım." dedi. Safiye Resûlullah'ı (s.a.v.) gördüğünde ey Allah'ın Resûlü! Annemin oğlu Hamza nerede?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İnsanlar arasındadır." dedi. [225] (Safiye) "Onu görmeden dönmeyeceğim" dedi. ez-Zübeyr dedi ki: "Hamza defnedilinceye kadar annemi yerinden ayrılmaması için çalıştım" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer kadınlarımızı üzecek olmasaydı, kıyamet günü kuşların kursağından ve yırtıcıların karnından diriltilinceye kadar Hamza'yı kuşlar ve yırtıcılar için açıkta bırakırdık" dedi.

Safvân b. Ümeyye o gün Hamza'ya baktı ve "Kim bu?" dedi. Hamza b. Abdulmuttalib'tir." dediler. Safvân, "Onun kadar bugünkü gibi kavminde hızlı davranan bir adam görmedim" dedi. O gün Hamza kartal tüyü ile kendini işaretlemişti. Deniliyor ki: Hamza vurulduğunda Abdulmuttalib'in kızı Safiye gelmiş, onu arıyordu. Bunun

üzerine Hamza ile Safiye arasına bir grup Ensâr girdi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu bırakın, gelsin." dedi. Safiye Hamza'nın yanına oturdu. Ağladığı zaman Resûlullah (s.a.v.) da ağlıyordu. Safiye hıçkırdığı zaman Resûlullah (s.a.v.) da hıçkırıyordu. Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma da ağlıyordu. Fatıma ağladığı zaman Resûlullah (s.a.v.) da ağlıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Senin başına gelenler ebediyen benim başıma gelmeyecek" diyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Müjdeler olsun bize, Cibrîl geldi. Hamza'nın yedi gök ehlinin arasında Allah ve Resûlü'nün aslanı olarak yazıldığını bana müjdeledi."

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Hamza'ya çok çirkin bir müslenin (organların kesilmesi) yapıldığını gördü. Bu durum onu çok üzdü. Bunun üzerine "Eğer karşılık verecekseniz, size yapılanın aynıyla karşılık verin. Eğer sabrederseniz, bu sabredenler için daha iyidir." (Nahl, 16/127) ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) affetti ve kimseye müsle yapmadı.

Hamza'ya yaptıkları müsle sebebiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) duyduğu üzüntüden dolayı Ebu Katâde Kureyş'e saldırmak istiyordu. Ebu Katâde ayaktaydı. Her seferinde Peygamber (s.a.v.) kendisine üç defa otur diye işaret etti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Gidersen Allah'ın yanında seninle hesaplaşırım" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) "Ey Ebu Katâde! Kureyş emanet ehlidir. Allah, onlara tuzak kuranların tuzağını başlarına geçirir. Ola ki ömrün uzun olursa, onların yaptıkları işlere karşı kendi yaptığın işleri ve onların yaptıklarına karşı kendi yaptıklarını hakir görürsün. Eğer Kureyş şımaracak olmasaydı, onların Allah yanındaki değerlerini onlara haber verirdim." dedi. Bunun üzerine Ebu Katâde, "Vallahi, Ya Resûlallah! Sadece Onların Allah ve Resûlü'ne yaptıkları sebebiyle onlara kızmıştım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Doğru söyledin, onlar peygamberlerine karşı ne kötü toplum oldular!" dedi.

Abdullah b. Cahş dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Gördüğün gibi bunlar Uhud'a indiler. Ben ise Allah'tan ve elçisi'nden bir şey istemiş ve şöyle demiştim: "Allahım! Sana yemin ederim ki, yarın düşmanla karşılaşalım istiyorum. Onlar beni öldürüp boğazlasınlar ve bana müsle yapsınlar. Öldürülmüş olarak sana geleyim ve bana bunlar yapılmış olsun. Sen bana, "Neden bunlar sana yapıldı?" diyesin. Ben de "Senin yolunda!" diyeyim ve senden bir şey daha istiyorum; Benden sonra arkamda bıraktıklarıma sahip çıkmanı…"

[226] Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Evet” dedi. Abdullah hemen çıktı ve öldürünceye kadar savaşmaya başladı. Ona her türlü çirkin müsle yapıldı ve defnedildi. O ve Hamza bir mezara konuldular. Resûlullah (s.a.v.) da onun terekesine sahip çıktı. Annesine Hayber'de bir yer aldı.

Abdullah b. Cahş’ın kız kardeşi Hamne bt. Cahş geldi. Resûlullah (s.a.v.), “Metin olmaya çalış ey Hamne!” dedi. Hamne, “Kim öldürüldü ey Allah'ın Resûlü?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Dayın Hamza dedi. Hamne, “inna lillahi ve inna ileyhi raciun.” Allah onu affetsin ve onu esirgesin. Şehitlik ona helal olsun” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), “ey Hamne! Metin olmaya çalış.” dedi. Hamne, “Kim öldürüldü ey Allah'ın Resûlü?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Kardeşin Abdullah” dedi. “İnna lillahi ve inna ileyhi raciûn” dedi.

Allah onu affetsin ve onu esirgesin. Cennet ona helal olsun” dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), Hamne’ye “Metin olmaya çalış!” dedi. “Kim öldürüldü ey Allah'ın Resûlü?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Mus’âb b. Umeyr” dedi. Hamne, “Eyvah! Eyvah! Başıma gelenlere.” dedi veya “eyvah, kısır kaldım, eyvah!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Kocanın hanımının yanındaki yeri bambaşkadır” dedi. Sonra Hamne’ye, “Neden kocan için böyle dedin?” dedi. Hamne, “Ey Allah'ın Resûlü! Onun çocuklarının yetimliği aklıma geldi. Bu beni korkuttu.” dedi. Resûlullah (s.a.v.), çocuklarına iyi davranılması için Allah’a dua etti. Hamne, Talha b. Ubeydullah ile evlendi ve Talha’dan da Muhammed b. Talha’yı dünyaya getirdi. Talha çocuklarına çok düşkündü. Hamne o gün bazı kadınlarla birlikte, gazilere su vermek için Uhud'a çıkmıştı.

Benî Dinar kadınlarından olan Sümeyrâ bt. Kays geldi. en-Nu’mân b. Abdi Amr ve Süleym b. el-Hâris adında iki oğlu Uhud’da Peygamber’in (s.a.v.) yanında öldürülmüştü. Ona çocuklarının ölüm haberi verilince; “Resûlullah (s.a.v.) ne yaptı?” dedi. “iyidir, Allah’a şükürler olsun. İstediğiniz gibidir” dediler. Sümeyrâ, “Onu bana gösterin, onu görmek istiyorum” dedi. Resûlullah’ı (s.a.v.) ona gösterdiler. Sümeyrâ, “Sen iyi olduktan sonra her türlü musîbet hafif gelir ey Allah'ın Resûlü” dedi. Sonra iki oğlunun cenazelerini alıp yola çıktı. Onları Medine’ye götürecek olan bir deveye bindiler. Âişe yolda onlara rastladı. Âişe, “Arkanda ne var?” dedi. Sümeyrâ, “Allah’a hamdolsun. Resûlullah (s.a.v.) o iyi, ölmemiş. Allah müminlerden şehitler almıştır.”

dedi. “Allah o inkâr edenleri zafere ulaşamadan öfkeleriyle geri çevirdi. Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti.” (Ahzab, 33/ 25) dedi. Âişe, “Bu seninle beraber olanlar kim?” dedi. Sümeyrâ “İki oğlumdur. Sen yola devam et” dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), “Kim bana Sa’d b. Rebî’den bir haber getirecek. Onu orada gördüm. –eliyle vadi tarafını işaret etti-; Onda on iki ok yarası vardı” dedi. Muhammed b. Mesleme -bazılarına göre Übey b.Ka’b- Resûlullah’ın (s.a.v.) gösterdiği tarafa doğru gitti. Dedi ki: Öldürülenler arasında onları tanımaya çalışıyordum. Birden yere düşmüş halde iken yanından geçtim. Ona seslendim, cevap vermedi. Sonra, Resûlullah (s.a.v.) beni sana gönderdi.” dedim. O anda derin bir nefes alıp, körük gibi ses çıkardı ve “Resûlullah (s.a.v.) sağ mıdır?” dedi. Ben “evet, sağ sende on iki ok yarası olduğunu bize haber verdi.” dedim. Sa’d b. Rebî’ şöyle dedi: Doğru on iki yara aldım. Her bir yara beni öldürecek türdendir. Kavmin Ensâr’a selam söyle ve onlara de ki: “Allah’ı unutmayın, Allah'tan korkun ve Akabe gecesinde Resûlullah’a verdiğin sözden dönmeyin. Vallahi siz de açılıp kapanan bir göz olduğu müddetçe Peygamber’e (s.a.v.) bir zarar geldiği takdirde hiçbir şekilde mazeretiniz olmaz. [227] Vefat edinceye kadar yanından ayrılmadım.” dedi ki: Sonra Resûlullah’a (s.a.v.) döndüm ve durumu ona haber verdim. Sonra baktım; Resûlullah (s.a.v.) kıbleye yönelmiş, ellerini kaldırmış, “Allahım Sa’d b. Rebî’den razı olduğun halde sana kavuşsun” şeklinde dua ediyordu.

Dediler ki: İblis: “Muhammed öldü” diye bağırdığı zaman, Müslümanları üzüntüye garketti ve her tarafa dağıldılar. Öyle ki Peygamber’in yanından geçtikleri halde onlardan hiçbiri durup ona bakmıyordu. Resûlullah (s.a.v.) da onları arkalarından çağırıyordu. Hatta onların bir kısmı el-Mihrâs’a kadar gitmişlerdi” Resûlullah (s.a.v.) ise arkadaşlarını kayalıklarda arıyordu.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) onların yanına vardığında, onlar küçük bir grup idiler.

Bana ed-Dahhâk b. Osman anlattı. O da Damre b. Sa’îd’den… Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarına ulaştığında onlar küçük bir gruptu. Resûlullah (s.a.v.) kayalığa vardı. Onlar ise dağda dağınık haldeydiler. Orada onlar, kendilerinden kimin öldürüldüğü Resûlullah’tan (s.a.v.) onlara ne geldiğinin bilgisini paylaşıyorlardı. Ka’b dedi ki: “Resûlullah’ı (s.a.v.) ilk tanıyan bendim. Üzerinde miğfer vardı. Onu görünce,

“İşte Resûlullah sağdır diye bağırmaya başladım. Resûlullah (s.a.v.), elini ağzına koyarak susmamı işaret ediyordu. Sonra benim techizatımı istedi. -teçhizat sarıydı veya bir kısmı sarıydı- Resûlullah (s.a.v.) kendi teçhizatını çıkarıp benimkini giydi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kayalıkta iki Sa’d arasında -Sa’d b. Ubâde ile Sa’d b. Mu’âz- zırh içinde ve eğilerek arkadaşlarına göründü.

Resûlullah (s.a.v.) yürüdüğü zaman eğilerek yürürdü. -Bazılarına göre Resûlullah (s.a.v.) Talha b. Ubeydullah’a dayanmaktaydı- Resûlullah (s.a.v.) o gün yaralanmıştı. Öğle namazını bile ancak oturarak kılabilmişti. Talha ona, “Ey Allah'ın Resûlü! Gücüm yerinde” dedi ve onu Uhud yolunda el-Cezzârîn -Vadisine gitmek isteyenlerin yolu üzerindeki- kayalıklara kadar sırtında taşıdı. Resûlullah (s.a.v.) ondan daha öteye gitmedi. Sonra Talha, tepeye kadar Resûlullah’ı (s.a.v.) taşıdı. O da, yanından hiç ayrılmayanlarla birlikte arkadaşlarına doğru gitmeye başladı. Müslümanlar onun yanındakilere baktıklarında, onları müşrik zannederek kayalıklara doğru kaçmaya başladılar. Hatta Ebû Dücâne başındaki kırmızı sarığı sallayarak onlara işarette bulundu da onlar onu tanıdılar ve döndüler veya bir kısmı döndü.

Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) yanından ayrılmayan grubun içinde görününce -yedi Muhacir ve yedi Ensâr olmak üzere on dört kişiydiler. [228] Diğerleri dağa tırmanıyorlardı.- Resûlullah (s.a.v.) yanındaki Ebû Bekir'e tebessüm ederek, “Onlara (toplanmaları için) işaret ver!” diyordu. Ebû Bekir de onlara işaret vermeye başladı. Buna rağmen, Ebû Dücâne başındaki kırmızı sarığı çıkarıp onlara sallayıncaya kadar dönmediler. Ebû Dücâne tepeye çıkmış, hem sarığı sallıyor hem de bağırıyordu. Bunun üzerine durdular. Müslümanlar hep bir araya geldiler. Hatta Ebu Bürde yayının içine bir ok yerleştirmiş, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte olan gruba atmak üzereydi. Müslümanlar konuşup da Resûlullah (s.a.v.) onları çağırınca, Resûlullah’ı (s.a.v.) gördüklerinde sevinçten, sanki onların başlarına hiçbir musibet gelmemiş gibiydi.

Onlar bu durumdayken ve düşmanlarının uzaklaşmaları ile rahatlamışlarken şeytan vesvesesi ve keder vermesi ile yine ortaya çıktı. Râfî b. Hadîc dedi ki: “Ben Ebu Mes’ûd el-Ensâri’nin yanı başındaydım. Adam kavminden öldürülenleri anlatıyor ve kavminin halini soruyordu. Kendisine Sa’d b. Rebî’ ve Harice b. Züheyr gibi bazı adamlar haber veriliyordu. Bunları duyunca “inna lillahi ve inna ileyhi raciun” diyor ve onlara rahmet okuyordu. Bazı insanlar da akrabalarını soruyor ve birbirlerine haber

veriyorlardı. Onlar bu durumdayken Allah onlardan üzüntüyü gidermek için müşrikleri geri döndürdü. Müslümanlar bir de baktılar ki, müşriklerin bölükleri karşılarında ve düşmanları üstlerinde duruyorlar. Müslümanlar daha önce anlattıklarını unutuverdiler. Resûlullah (s.a.v.) da bizi çağırdı ve bizi savaşa cesaretlendirmeye başladı. Ben de dağın tepesine tırmanan ona buna bakıyordum. Ömer diyordu ki: Şeytan "Muhammed öldürüldü" diye bağırdığında, bir dağ keçisi gibi dağa tırmandım. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim. Resûlullah (s.a.v.), "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." ayetini okuyordu. (Âl-i İmrân, 3/144) Ebû Süfyân da dağın tepesindeydi. Resûlullah (s.a.v.), "Allahım! Bize galip gelmesinler" dedi. Müşrikler dağılmaya başladılar.

Ebu Üseyd es-Sâidî dedi ki: Hatırlıyorum; bize uyku hali gelmeden önce kim istese ona teslim olacak bir durumdaydık. Üzerimize öyle bir uyku hali çöktü ki; üstümüzde kalkanlar toslaşıncaya kadar uyuduk ve sanki bize daha önce hiçbir musibet gelmemiş gibi korktuk.

Talha b. Ubeydullah dedi ki: topluluğun kalkanları birbiriyle toslaşıncaya dek uyku hali bize galebe çalmıştı.

ez-Zübeyr b. el-Avvâm dedi ki: Uyku hali bize galebe çaldı. Öyle ki, uykudan dolayı her birimizin çenesi göğsünde idi. Ben, rüya görür gibi, Muattib b. Kuşeyr'in şöyle dediğini işitiyordum: "Bu işten bize ne? (sözümüz dinlenseydi) burada öldürülmezdik." Bunun üzerine Allah onun hakkında aynı lafızlarla, "Bizim görüşümüz alınsaydı, burada öldürülüp gitmezdik. De ki: Evlerinizde bulunsaydınız bile, öldürülecekleri takdir olunanlar yatırılacakları yere giderlerdi. Bu, Allah'ın gönüllerinizdekini denemesi ve kalplerinizdekini temizlemesi içindir... Allah, gönüllerde olanı hakkıyla bilir." ayetini indirdi. (Âl-i İmrân, 154)

[229] Ebu'l-Yüsr dedi ki: Kendimi Uhud günü kavmimden on dört adamla birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) yanı başında görür gibiyim. Allah'tan bize, onun bir rahatlatması olarak bir uyku hali verilmişti. Horlamayan hiçbir adam yoktu. Hatta kalkanlar tokuşuyordu. Ben Bişr b. Berâ b. Ma'rûr'un kılıcının elinden düştüğünü gördüm; fakat kendisi farkında değildi. Sonra yerde köreldikten sonra onu aldı. Müşrikler de alt tarafımızdaydılar. Ebu Talha dedi ki: Bize uyku hali verildi. Ben uyukluyordum. Öyle ki, kılıcım elimden düştü. Ancak o gün uyku hali münafıklara ve

kalbinde kuşku bulunanlara verilmemişti. Her münafık içindekini konuşuyordu. Uyku hali, sadece yakinen inananlara verilmişti.

Dediler ki: Savaşçılar birbirinden ayrılınca Ebû Süfyân geri çekilmek istedi. Kendisine ait kırmızı siyah renkte dişi bir atın üstünde geldi ve dağın eteğinde Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarını gördü. Hemen orada en yüksek sesiyle bağırdı: "Yüksel Hubel!" Sonra "İbn Ebu Kebşe nerede? İbn Ebu Kuhâfe nerede? İbn el-Hattâb nerede?" diye bağırdı. "Bugün, Bedir gününe karşılık bir gündür. Dikkat edin, günler dönüşümlüdür. Savaş da başarı sürekli el değiştirir. Hanzale'ye karşı bir Hanzale vardır." dedi.

Ömer, "Ona cevap vereyim mi ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet ona cevap ver." dedi. Ebû Süfyân tekrar, "Yüksel Ey Hubel!" dedi. Ömer b. el-Hattâb ise, "Allah daha yüksek ve daha yücedir" dedi. Ebû Süfyân, "O (Hubel), iyilikseverdir; ona karşı saygılı ol" dedi. Sonra, "İbn Ebu Kebşe nerede? İbn Ebu Kuhâfe nerede? İbn el-Hattâb nerede?" dedi.

Ömer, "Bu Resûlullah'tır. Bu da Ebû Bekir'dir. Bu da Ömer'dir" dedi. Ebû Süfyân, "Bugün Bedir gününe karşılık bir gündür. Dikkat edin, günler dönüşümlüdür; savaş da başarı sürekli el değiştirir." dedi.

Ömer, "Bizim ölülerimizle sizinkiler aynı değildir. Bizim ölülerimiz cennette; sizin ölüleriniz cehennemdedir." dedi. Ebû Süfyân, "Bunu siz söylüyorsunuz. Eğer dediğiniz gibi ise biz zarar ettik ve kaybettik demektir." dedi. Ebu Süfyan devam etti: "Bizim Uzza'mız var; sizin Uzza'nız yoktur." dedi. Ömer, "Allah bizim mevlamızdır; ancak sizin mevlanız yoktur." dedi. Ebû Süfyân. "O (Uzza) iyilikseverdir. Ona saygılı ol Ey İbn el-Hattâb!" dedi. Sonra, "Kalk bana doğru gel, seninle konuşalım Ey İbn el-Hattâb!" dedi. Ömer ayağa kalktı. Ebû Süfyân, "Dinin hakkı için söyle, biz Muhammed'i öldürdük mü?" dedi. Ömer, "Yemin ederim ki onu öldüremediniz ve o şu anda sizi duyuyor" dedi. Ebû Süfyân, "Doğrusu sen benim yanımda İbn Kamîe'den daha doğru sözlüsün" dedi. İbn Kamîe onlara peygamberi öldürdüğünü haber vermişti. Sonra Ebû Süfyân sesini yükselterek, "Siz ölülerinizin cesetlerinde bir bozma ve bir müsle bulacaksınız. Bilin ki bu bizim büyüklerin görüşü değildir" dedi. Sonra cahiliye damarı onu tuttu ve "Doğrusu eğer büyüklerimizden gelmiş olsaydı, çirkin

karşılamazdık" dedi. Sonra, "Gelecek yılın başında sizinle buluşmamız Bedru's-Safrâ'da olsun!" diye çağrıda bulundu. Ömer bir müddet durdu. Resûlullah'ın (s.a.v.) ne diyeceğini bekledi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam de!" dedi. [230] Bunun üzerine Ömer, "Tamam, öyle olsun!" dedi. Sonra Ebû Süfyân geri çekildi ve yola çıktılar.

Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar endişe edip müşriklerin Medine'ye saldırarak çocuklar ve kadınları öldürmelerinden aşırı tedirgin oldular. Bu sebeple Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Ebû Vakkâs'a, "Müşrikler hakkında bize bilgi getir. Eğer develere binip atları salıvermişlerse, gidiyorlar. Eğer atlara binip develeri salıvermişlerse bu Medine'ye saldırıdır. Canım elinde olana yemin olsun ki, eğer onlar Medine'ye yürürlerse, ben de onların üzerine yürürüm. Sonra onların işini bitiririm" dedi.

Sa'd dedi ki: "Koşarak o tarafa yöneldim. Kendi kendime, "Eğer beni korkutacak bir şey görürsem, koşarak Resûlullah'a (s.a.v.) dönerim, diyordum. Derin düşünceler içerisinde onları gözetlemeye başladım. Onlar el-Akik denilen yerdeydiler. Onları görüp ne yaptıklarını anlamaya çalıştığımda develere binip, atları salıverdiklerini gördüm. Kendi kendime, "Bu ülkelerine gidişe işarettir" dedim. Ancak el-Akik'te bir süre durdular. Medine'ye giriş konusunda istişare ettiler. Safvân b. Ümeyye onlara, "Zaten gereken zararı verdiniz, dönün; zafer kazanmışken, yorgun olarak onların üzerine gitmeyin. Çünkü başınıza neyin geleceğini bilemezsiniz. Bedir günü kaçtınız Vallahi onlar galip iken sizin peşinize düşmediler." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Safvân onları gelmekten alıkoymuş dedi.

Sa'd onların bu şekilde yola devam ettiklerini ve el-Mükeymin'e[562] girdiklerini gördüğü zaman Resûlullah'a (s.a.v.) geri döndü; sanki morali bozuk gibiydi. Sa'd, "Ya Resûlallah! Müşrikler Mekke'ye doğru yöneldiler; develere binip atları salıverdiler. Resûlullah (s.a.v.), "Ne diyorsun?" dedi. Sa'd, "İşte bunu diyorum, Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) benimle yalnız kaldı ve "Dediğin doğru mu?" dedi. Ben, "Evet Ey Allah'ın Resûlü, doğru." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ama neden seni morali bozuk gibi gördüm" dedi. "Ben, Müslümanların yanına, onların kafileler hâlinde ülkelerine dönüşlerine sevinmiş olarak gelmeyi hoş görmedim." dedi. Resûlullah

[562] Mükeymin (مكيمن) kelimesinin, مكمن 'in küçültme ismi olduğu söyleniyor. O, Akik'in ortasında ekilen alanlara bitişik bir dağdır. (*Vefâu'l-Vefâ* C. II, s.276).

(s.a.v.), “Gerçekten Sa’d tecrübelidir.” dedi. Sa’d’ın döndüğünde onların develere bindiklerini ve atları salıverdiklerini yüksek sesle söylediği de söyleniyor. Resûlullah (s.a.v.) da Sa’d’a sesini alçaltmasını işaret ediyordu. Dedi ki: “Sonra Resûlullah (s.a.v.) “Harp bir hiledir. Onlara dönmüş olmalarından dolayı insanlara böyle sevincini gösterme. Onları Allah geri döndürdü.” dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İbni Ebû Sebre nakletti. O Yahya b. Şibl’den, o da Ebu Ca’fer’den rivayet etti ve dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Eğer müşriklerin Medine'ye girmek istediklerini görürsen, haber ikimizin arasında kalsın. Sakın Müslümanların moralini bozma” dedi. Bunun üzerine Sa’d gitti; müşriklerin develere bindiklerini görünce döndü. Onların ayrıldıklarını sevinçle haykırmaktan kendini alıkoyamadı.

Ebû Süfyân Mekke’de, Kureyş’in yanına gelince, evine varmadan önce Hubel’in yanına geldi ve “Sen çok iyilik yaptın, bana zafer verdin. Muhammed ve arkadaşları konusunda içimi rahatlattın” dedi ve başını traş etti.

[231] Amr b. el-Âs’a denildi ki: “Uhud’da Müslümanlarla müşriklerin ayrılışları nasıl oldu?” Onun cevabı: “Bunu niye soruyorsun? Allah İslam’ı getirmiştir. Küfrü ve ehlini de yok etmiştir.” Sonra dedi ki: “Biz onlara ilk hamle yaptığımızda, vurabildiklerimizi vurduk. Onların her biri bir tarafa dağıldı. Daha sonra onlardan bir grup ortaya çıktı. Kureyş istişare etti ve geri dönsek de galibiyet bizimdir, dediler. İbn Übey’in halkın üçte biri ile geri döndüğü haberi de bize gelmişti. Ayrıca Evs ve Hazrec’ten bir grup da savaştan geri kalmıştı. Bizde de yaralılar vardı. Ama bize saldırmayacaklarından emin değildik. Üstelik atlarımızın tümü oklarla yaralanmıştı. Bu sebeple geri döndüler. Biz, er-Revhâ’ya varmadan Müslümanlardan bir grup bizi gözetlemeye başladı, biz de geçip gittik.

Uhud'da Öldürülen Müslümanların İsimleri:

Bize Muhammed b. Şucâ' anlattı. Dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı. Dedi ki: Bana Süleyman b Bilal anlattı. O Yahya b. Saîd'den, o da Saîd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Uhud'da Ensâr'dan yetmiş kişi öldürüldü.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Rubeyh b. Abdurrahman'dan, o da Ebu Saîd el-Hudrî'den benzerini rivayet etti. Bana Amr b. Osman anlattı. O Abdulmelik b. Ubeyd'den, o da Mücahid'den benzerini rivayet etti. Dediler ki: Uhud'da dört Kureyşli öldürüldü, geri kalanı Ensâr'dandı. el-Müzenî, kardeşinin oğlu ve el-Hebît'in iki oğlu; toplam yetmiş dört kişi şehit edildi. Bu ortak kanaattir.

Hâşimoğulları'ndan: Abdulmuttalib'in oğlu Hamza, onu Vahşî öldürdü. En doğru olan budur. Bizce bunda ihtilaf yoktur.

Ümeyyeoğulları'ndan: Abdulah b. Cahş b. Riâb, onu Ebu'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şerik öldürdü.

Bazılarına göre öldürülenlerin beşi Kureyş'tendi. Benî Esed'den Hâtıb'ın mevlâsı Sa'd ve Benî Mahzûm'dan Şemmâs b. Osman b. eş-Serid; Şemmâs'ı Übey b. Halef öldürdü.

Deniliyor ki: Ebû Seleme b. Abdulesed Uhud'da yaralandı. Daha sonra bu yaradan dolayı öldü. Cenazesi, el-Âliye'de, Benî Ümeyye b. Zeyd yurdunda, bugün Abdussamed b. Âli'ye ait olan kuyunun iki direği arasında yıkandı.

Abduddâroğulları'ndan Mus'âb b. Umeyr; onu İbn Kamîe öldürdü. Benî Sa'd b. Leys'ten el- Hebbit'in oğulları Abdullah ve Abdurrahman.

Müzeyne'den iki adam; Vehb b. Kâbûs ve kardeşinin oğlu el-Hâris b. Ukbe b. Kâbûs.

Ensâr'dan ise: Abduleşheloğulları kabilesinden 12 kişi öldürüldü. Amr b. Mu'âz b. en-Nu'mân; onu Dırâr b. el-Hattâb öldürdü. el-Hâris b. Enes b. Râfi, Umâre b. Ziyâd b. es-Seken ve Seleme b. Sâbit b. Vakş… [232] Seleme'yi Ebû Süfyân b. el-Harb öldürdü. Bir de Amr b. Sâbit b. Vakş; onu Dırâr b. el-Hattâb öldürdü. Rıfâa b. Vakş; onu

Hâlid b. el-Velîd öldürdü. el-Yemân Ebu Huzeyfe; Müslümanlar onu yanlışlıkla öldürdüler. Denildiğine göre Utbe b. Mes'ûd onu yanlışlıkla öldürmüştü. Bir de Sayfî b. Kayzî; onu da Dırâr b. el-Hattâb öldürdü. el-Hubâb b. Kayzî ve Abbâd b. Sehl... Abbâd'ı, Safvân b. Ümeyye öldürdü. Ratiç Kalesi sakinlerinden olup, Benî Abduleşhel'den sayılan İyâs b. Atik b. Abdula'lem b. Zaûrâ b. Cuşem; onu da Dırar b. el-Hattâb öldürdü. Ubeyd b. et-Teyyihân; onu, İkrime b. Ebû Cehil öldürdü. Bir de Habîb b. Kayyım.

Benî Amr b. Avf'ın, sonra Benî Dubey'a b. Zeyd boyundan: Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd b. Dubey'a. Bu zat kızların babasıdır. (Ebu'l benat) Resûlullah'a (s.a.v.) "Savaşayım, sonra da kızlarıma döneyim, demiş; Resûlullah (s.a.v.) da, "Bu zat Allah Azze ve Celle'yi tasdik etmiştir." demişti.

Benî Ümeyye b. Yezîd b. Dubey' a'dan: Hanzale b. Ebu Âmir; onu, el-Esved b. Şe'ûb öldürdü.

Benî Ganm b. es-Selm b. Mâlik b. Evs'den: Hayneme Ebu Sa'd; onu Hubeyre b. Ebu Vehb öldürdü.

Aclânoğulları'ndan Abdullah b. Seleme; onu, İbnuz- Ziba'rî öldürdü.

Muâviyeoğulları'ndan: Subayk b. Hâtıb b. el-Hâris b. Heyşe; onu, Dırâr b. el-Hattâb öldürdü. 8 kişi.

Belhâris b. Hazrec'ten: Hârice b. Zeyd b. Ebu Zuheyr; onu, Safvân b. Ümeyye öldürdü. Bir de Sa'd b. Rebî'. Bu ikisi tek bir mezara defnedilmişti. Bir de Evs b. Erkam b. Zeyd b. Kays b. en-Nu'mân b. Sa'lebe b. Ka'b... 4 kişi.[563]

Benî el-Ebcer'den, onlar aynı zamanda Benî Hadire'dirler: Mâlik b. Sinan b.el-Ebcer. Bu zat Ebu Saîd el-Hudrî'nin babasıdır. Onu Gurâb b. Süfyân öldürdü. Bir de, Sa'd b. Süveyd b. Kays b. Âmir b. Ammâr b. el-Ebcer ve Utbe b. Râfî b. Muâviye b. Ubeyd b. Sa'lebe… 3 kişi.

[563] Burada üçünün ismi geçiyor.

[233] Saîdeoğulları'ndan Sa'lebe b. Sa'd b. Mâlik b. Hâlid b. Nümeyle, Hârise b. Amr ve Nefs b. Ferve b.el-Bedî... 3 kişi.

Tarifoğulları'ndan Abdullah b. Sa'lebe ve Kays b. Sa'lebe. Ayrıca onların anlaşmalarından olan Cüheyne kabilesinden Târif ve Damre.

Benî Avf b. Hacrec'in Benî Sâlim kolunun Benî Mâlik b. el-Aclân b. Yezîd b. Ganm b.Sâlim boyundan Nevfel b. Abdullah; onu, Süfyân b. Uveyf öldürdü. Abbas b. Ubâde b.Nadle; onu Süfyân b. Abdüşems es-Sülemî öldürdü. en-Nu'mân b. Sâlim b. Mâlik b. Salebe b. Ganm; onu, Safvân b. Ümeyye öldürdü. Abde b.el-Hishâs; Nu'mân b. Sâlim ve Abde bir mezara konuldu. Bir de Mücezzer b. Ziyâd; onu el-Hâris b. Süveyd, pusu kurarak öldürdü.

Bana el-Yaman b. Ma'n anlattı; o da Ebu Vecze'den şöyle dediğini rivayet etti: Uhud günü üç kişi bir mezara konuldu. en-Nu'mân b. Mâlik, Mücezzer b. Ziyâd ve Abde b. el-Hishâs.

Mücezzer b. Ziyâd'ın hikâyesi: Fudayl b. el-Ketâib, Benî Amr b. Avf kabilesine geldi. Süveyt b. es-Sâmit, Havvât b. Cübeyr ve Ebu Lübâbe b. Abdulmünzir (bazılarına göre Sehl b. Huneyf) ile konuştu ve: "Beni ziyaret edin; size şarap içirip deve keserim, yanımda birkaç gün kalırsınız" dedi. Onlar da, "Filan gün sana geleceğiz" dediler. Sözleştikleri günde Hudayr'a geldiler. Hudayr onlar için develer boğazlayıp onlara şarap içirdi. Onun yanında üç gün kaldılar. Hatta etin tadı bozulmaya başlamıştı. Süveyt o zaman yaşlı bir adamdı. Üç gün geçince adamlar, "Galiba evimize dönmek zorundayız" dediler. Bunun üzerine Hudayr "Hoşunuza gitmedi mi? Eğer hoşunuza gittiyse kalın; ama eğer isterseniz evinize dönebilirsiniz." dedi. İki genç sarhoşluktan dolayı yürüyemeyecek durumda olan Süveyd'i kaldırdılar ve el-Harre'ye bitişik bir yoldan geçtiler. Öyle ki, Benî Gusayne'ye yakın bir yerdeydiler. -Orası Benî Sâlim'in arazisinin doğu tarafındaydı. Süveyd, tamamen sarhoştu; oturdu ve bevletmeye başladı. Hazrec'ten bir adam onu gördü. Çıktı; Mücezzer b. Ziyâd'a kadar geldi ve "Taze bir ganimete ne dersin" dedi. Mücezzer, "Ne ganimeti?" dedi. Hazrecli, "Süveyd silahsız ve sarhoştur." dedi. Dedi ki: Mücezzer b. Ziyâd yalın kılıçla çıktı. Süveyd'i taşıyan iki genç onu gördüklerinde geri döndüler. Onların silahları yoktu. Evs ile Hazrec arasında da eskiden beri düşmanlık vardı. İki genç hızlı bir şekilde geri döndüler; fakat yaşlı

Süveyt yerinde kaldı. Hiç hareket edemiyordu. Mücezzer b. Ziyâd başında durarak, "Senin hakkında Allah bana fırsat verdi." dedi. Yaşlı adam, "Bana ne yapmak istiyorsun?" dedi. Mücezzer, "Seni öldürmek istiyorum." dedi. Süveyt, "Karnını doyurmayı bırak, akılsızlık yap; sonra annene döndüğün zaman, [234] "Ben Suveyd b. es-Samit'i öldürdüm, de!"dedi. Süveyd'in öldürülmesi Buâs vakasına[564] sebep olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde el-Hâris b. Suveyd b. es-Samit ve Mücezzer b. Ziyâd Müslüman olmuşlardı. İkisi de Bedir'e katılmışlardı. el-Hâris, babasının intikamını almak üzere Mücezzeri öldürmek için çaba gösterdi. Fakat o gün onu öldürmeye muvaffak olamadı. Uhud günü olup da Müslümanlar geri çekildiklerinde el-Hâris, Mücezzer'e arkadan geldi ve boynunu vurdu.

Resûlullah (s.a.v.) ise Medine'ye döndü; sonra Hamrâü'l-Esed'e[565] çıktı. Hamrâü'l-Esed'den dönünce, Cibrîl ona geldi. el-Hâris'in, pusu kurarak, Mücezzer'i öldürdüğünü bildirdi ve Resûlullah'a (s.a.v.) onu öldürmeyi emretti.

Resûlullah (s.a.v.), Cibrîl'in (olayı) haber verdiği çok sıcak bu günde Kuba'ya gitti. Aslında Resûlullah (s.a.v.) böyle sıcak bir günde Kuba'ya gitmezdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) Kuba'ya gittiği günler, cumartesi ve pazartesi günleriydi.

Resûlullah Kuba mescidine girip orada Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Ensâr Resûlullah'ın (s.a.v.) gelişini duydu ve ona selam vermeye başladılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) böyle bir günde ve böyle bir saatte gelişini hoş karşılamadılar. Resûlullah (s.a.v.) oturdu; konuşmaya ve insanlarla tokalaşmaya başladı. Nihayet, Hâris b. Süveyd, sarı boyalı bir örtünün içinde çıkageldi. Resûlullah (s.a.v.) el-Hâris'i görünce, Uveym b. Saîde'yi çağırdı ve kendisine, el-Hâris b. Suveyd'i mescidin kapısına getir ve Mücezzer b. Ziyâd'a karşılık onun boynunu vur. Çünkü O Mücezzer'i Uhud'da öldürmüştü." dedi.

Uveym hemen el-Hâris'i tuttu. el-Hâris, beni bırak; Resûlullah (s.a.v.) ile görüşeceğim." dedi. Fakat Uveym kabul etmedi. el-Hâris Uveym ile didişerek

---

[564] **Buas Vakası**: Hz. Muhammed (s.a.v.) henüz Medine'ye gelmeden önce Evsliler ile Hazreçliler arasında yaşanmış bir savaştı. Bu savaşta iki kabilenin de ileri gelenleri öldürülmüştü. Hz. Aişe'nin (r.a.) ifadesiyle; "Halk darmadağın olmuş, Allah, Medine'yi Resûlü'ne hazırlamış ve kalpler İslam'a açılmıştı." (**Buharî**, *Sahih*, C. II, s.309.)

[565] Hamrâu'l-Esed seferi, Mekkeli müşrikleri takip ve Medine'ye saldırma niyetlerini berteraf etme amacıyla düzenlenmiş bir seferdir. Bu seferde ele geçirilen Muâviye b. Muğîre ile, Cumahoğulları'ndan şair Ebû Azze öldürülmüştür. İbn **İshak.**

Resûlullah (s.a.v.) ile görüşmek istedi. Bu arada Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve binip gitmek istedi. Merkebinin mescidin kapısına getirilmesini istedi. el-Hâris şöyle diyordu: "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Onu ben öldürdüm. Fakat vallahi benim onu öldürmem, dinden dönmem ya da din hakkında kuşku duymamdan dolayı değildir. Sadece şeytanın aldatması ve nefsime uymam sebebiyle olan bir şeydi. Kuşkusuz yaptıklarımdan Allah'a ve O'nun Resûlüne tövbe ediyorum. Onun diyetini de vereceğim. Ayrıca üst üste iki ay oruç tutup bir köle azat edeceğim ve atmış yoksulu doyuracağım. Ben Allah'a ve O'nun Resûlüne tövbe ediyorum." el-Hâris, Resûlullah'ın (s.a.v.) üzengisinden tutmuştu. Mücezzer'in çocukları da oradaydılar. Resûlullah (s.a.v.) onlara bir şey söylemedi. el-Hâris konuşmasını bitirince, Resûlullah (s.a.v.), "Ey Uveym, onu getir ve boynunu vur!" dedi ve yoluna devam etti. Uveym de onu mescidin kapısına getirip boynunu vurdu. Deniliyor ki: Hubeyb b. Yesâf, el-Mücezzer b. Ziyâd'ın (Uhud'da) boynu vurulduğu zaman onu gördü ve peygamberin yanına gelip ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) da eşeğine binerek bu işi araştırmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.) merkebinin üzerindeyken Cibrîl indi ve yolculuk esnasında durumu ona bildirdi. Bunun üzerine Resulullah Uveym'e emretti ve onun boynunu vurdurdu.

[235] Hassân b. Sâbit bu konuda şöyle dedi:

"Ey Hâris! Sizden öncekilerin uyuduğu gaflet uykusundasın.
Eyvah sana; yoksa Cibrîl'i kandıracağını mı sandın?"

Bana Mücemmi' b. Ya'kûb ve onların şeyhleri anlattılar; dediler ki: Suveyd b. es-Samit öldürüldüğü esnada şu beyitleri okumuştu:

"Kardeşlerim Cülâs ve Abdullah'a bildir mektubumu;
Ey Hâris! Onları utandırma sakın; yaşlansan bile;
Öldür Cidâre'yi; onunla karşılaşırsan;
Bir de tanıdık veya tanımadık, Avf mahallesindekileri..."

Selimeoğulları'ndan: Benî Selime'nin mevlâsı Anter'e; onu Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî öldürdü.

Belhublâ'dan: Rifâa b. Amr.

Haramoğulları'ndan: Abdullah b. Amr b. Haram; onu Süfyân b. Abduşems öldürdü. Amr b. el-Cemûh ve Hallâd b. Amr b. el-Cemûh; Hallâd'ı, el-Esved b. Ceûne öldürdü. 3 kişiydi.

Benî Habîb b. Abduhârise'den: el-Mualla b. Nevzân b. Hârise b. Rüstüm b. Sa'lebe; onu İkrime b. Ebû Cehil öldürdü.

Zuraykoğulları'ndan: Zekvân b. Abdu Kays; onu Ebu'l Hakem b. el-Ahnes b. Şerîk öldürdü.

Neccâroğulları'nın, Sevâdoğulları boyundan: Amr b. Kays; onu Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî öldürdü. Bir de Amr b. Kays'ın oğlu Kays b. Amr, Salîd b. Amr ve Âmir b. Muhalled.

Benî Amr b. Mebzûl'den: Ebu Useyra b. el-Hâris b. Alkame b. Amr b. Mâlik; onu Hâlid b. el-Velîd öldürdü. Bir de Amr b. Mutarrif b. Alkame b. Amr…

Benî Amr b. Mâlik'ten: -onlar Benî Muğâle'dir.- Evs b. Harâm…

Benî Adî b. en-Neccâr'dan: Enes b. en-Nadr b. Damdam; onu Süfyân b. Uveyf öldürdü.

Benî Mâzin b. en-Neccâr'dan: Kays b. Muhalled ve onların mevlâsı Keysân; onun köle olup azat edilmediği de söylenir.

Dinaroğulları'ndan: Süleym b. el-Hâris ve en-Nu'mân b. Abdu Amr; bunların ikisi Sümeyrâ bt. Kays'ın oğullarıydı.

Neccâroğulları'ndan 12 kişi şehit olmuştur.

[236] Uhud'da Öldürülen Müşriklerin İsimleri:

Esedoğulları'ndan: Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. el-Hâris; onu Ebû Dücâne öldürdü.

Abdüddâroğulları'ndan: Talha b. Ebu Talha; bu adam müşriklerin sancağını taşıyordu. Onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Osman b. Ebu Talha; onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü. Ebu Saîd b. Ebu Talha; onu Sa'd b. Ebû Vakkâs öldürdü. Müsâfi b. Talha b. Ebu Talha; onu Âsım b. Sâbit b. Ebul-Aklah öldürdü. el-Hâris b. Talha; onu Âsım b. Sâbit öldürdü. Kilâb b. Talha; onu Zübeyr b. el-Avvâm öldürdü. Cülâs b. Talha; onu Talha b. Ubeydullah öldürdü. Ertât b. Abdu Şürahbîl; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Kâsıt b. Şüreyh b. Osman; denildiğine göre onu Kuzmân öldürdü. -Sonra Suâb onu taşımıştı.- Bir de Ebu Aziz b. Umeyr; onu Kuzmân öldürdü.

Zühreoğulları'ndan: Ebu'l Hakem b. Ahnes b. Şerîk; Ali b. Ebû Tâlib onu öldürdü. Sibâ b. Abdul Uzza el-Huzâî; onun adı Amr b. Nadle b. Abbas b. Süleym'dir. O Ümmü Emmâr'ın oğludur. Onu Hamza b. Abdulmuttalib öldürdü.

Mahzûmoğulları'ndan: Hişam b. Ümeyye b. el-Muğîre; onu Kuzmân öldürdü. el-Velîd b. el-Âs b. Hişâm; onu Kuzmân öldürdü. Ümeyye b. Ebu Huzeyfe b. el-Muğîre; onu Ali b. Ebû Tâlib öldürdü. Hâlid b. el-Âlem el Ukaylî; onu Kuzmân öldürdü.

Bize Yunus b.Muhammed ez-Zaferî anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Kuzmân geldi ve müşriklere şiddetle saldırmaya başladı. Hâlid b. el-Âlem onu karşıladı. Her ikisi de yaya idiler. Kılıçlarıyla birbirlerine girdiler. Yanlarından Hâlid b. el-Velîd geçti; mızrağını Kuzmân'a fırlattı. Mızrak öldürücü yere isabet etmedi, sıyırıp geçti. Hâlid b. el-Velîd, Kuzmân'ın onu öldürmek üzere olduğunu gördüğü halde, onu öyle bırakıp yoluna devam etti. Onlar bu halde iken Amr b. el-Âs ona bir darbe vurdu. Fakat onu öldürmeye muvaffak olamadı. Onlar bu şekilde birbirleriyle uğraştılar; sonunda Kuzmân, Hâlid b. el-Âlem'i öldürdü. Kuzmân ise o anda aldığı bir yaradan dolayı öldü. Bir de Osman b. Abdullah b. el-Muğîre, onu el-Hâris b. es-Sımme öldürdü. 5 kişi.

Benî Âmir b. Lüey'den: Ubeyd b. Hâciz; onu Ebû Dücâne öldürdü. Şeybe b. Mâlik b. el- Mudarrib; onu Talha b. Ubeydullah öldürdü.

[237] Cumahoğulları'ndan: Übey b. Halef; onu Resûlullah (s.a.v.) bizzat eliyle öldürdü. Amr b. Abdullah b. Umeyr b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah –Bu zat Ebu Azze'dir- Resûlullah (s.a.v.) Uhud günü onu esir aldı ve onun dışında hiç kimseyi esir almadı. Ebu Azze, "Ya Muhammed! Bana bir iyilik yap!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) mü'min bir delikten iki kere ısırılmaz. Mekke'ye dönüp de yanaklarını sıvazlayarak "Ben Muhammed'i iki kez kandırdım." diyemeyeceksin." dedi.

Sonra Âsım b. Sâbit'e emretti; onun boynunu vurdu. Ebu Abdullah el-Vâkıdî dedi ki: Ebu Azze'nin esirliği konusunda bundan başka şeyler de işittik. Bana Bükeyr b.Mismâr anlattı; dedi ki: müşrikler, Uhud'dan ayrıldıklarında gecenin ilk vaktinde Hamrâü'l-Esed'e indiler. Sonra oradan ayrılıp gittiler ve Ebu Azze'yi uykuda bıraktılar. Gün aydınlanmış ve Müslümanlar ona yetişmişlerdi. O da yeni uyanmış, sağa sola bakınıp duruyordu. Onu esir alan Âsım b. Sâbit idi. Resûlullah (s.a.v.) emretti ve boynunu vurdu.

Benî Abdümenat b. Kinâne'den: Hâlid b. Süfyân b. Uveyf, Ebuş-Şa'sa b. Süfyân b. Uveyf, Ebu'l Hamrâ b. Süfyân b. Uveyf ve Gurâb b.Süfyân b. Uveyf.

Dediler ki: Müşrikler Uhud'dan ayrılınca Müslümanlar ölülerinin yanına gittiler. Peygamber'e ilk getirilen Hamza b. Abdulmuttalib idi. Resûlullah (s.a.v.), Hamza'nın namazını kıldı. Sonra, "Melekleri onu yıkarken gördüm." dedi. Çünkü Hamza o gün cünüptü. Resûlullah (s.a.v.) şehitleri yıkamıyor ve şöyle diyordu: "Onları kanları ve yaraları ile birlikte kefenlerine sarın. Çünkü Allah yolunda yaralanan hiç kimse yoktur ki kıyamet günü yarasıyla Allah'ın huzuruna gelmesin. Yarasanın rengi kan rengi olacak; ama kokusu mis kokusu olacaktır." Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Onları olduğu gibi bırakın; ben kıyamet günü bunlara şahitlik yapacağım." dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine dört tekbir ile -cenaze namazını kıldığı- ilk kişi Hamza'dır.

Sonra diğer şehitler Resûlullah'a (s.a.v.) getirildi. Her bir şehit geldikçe Hamza'nın yanına uzatılıyordu. Resûlullah (s.a.v.) Hamza'nın ve diğer şehitlerin namazını kıldı. Öyle ki Resûlullah (s.a.v.) Hamza için 70 defa namaz kıldı. Çünkü şehitlerin sayısı yetmiş idi. Deniliyor ki: önce dokuz şehit getiriliyordu; Hamza da onuncu oluyordu. Resûlullah (s.a.v.) onların namazını kılıyordu. Sonra dokuz şehit kaldırılıyor; fakat Hamza yerinde kalıyordu. Bu kez dokuz şehit daha getirilip Hamzanın

yanıbaşına konuluyor ve onların namazları kılınıyordu. Resûlullah (s.a.v.) bunu yedi kez tekrarladı. Bazılarına göre Resûlullah (s.a.v.) şehitlerin üzerine dokuz, yedi ve beş tekbir almıştır.

Talha b. Ubeydullah, İbn Abbas ve Câbir b. Abdullah şöyle diyorlardı: Resûlullah (s.a.v.) Uhud'da öldürülenlerin namazını kıldı ve "Ben onlara şahidim" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar bizim kardeşlerimiz değiller mi? Müslüman olduğumuz gibi, onlar da Müslüman olmadılar mı ve cihat ettiğimiz gibi onlar da cihat etmediler mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğru fakat bunlar ellerinin emeklerinden birşey yemediler. Benden sonra neler ortaya koyacağınızı bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ağladı ve "Biz senden sonra da var olmaya devam mı edeceğiz ey Allah'ın Resûlü?" dedi.

[238] Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O ez-Zuhri'den, o da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Uhud şehitlerinin namazını kılmadı. Bana Amr b. Osman anlattı. O Abdulmelik b. Ubeyd'den, o Saîd b. el-Müseyyeb'ten, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) benzerini rivayet etti.

Resûlullah (s.a.v.) o gün Müslümanlara, "Mezar kazarken geniş ve güzel kazın. İki veya üç kişiyi bir mezara koyun ve onlara Kur'an okuyun" dedi. Müslümanlar mezarda onlara Kur'an okuyorlardı. Abdullah b. Amr b. Haram, Amr b. Cemûh, Hârice b. Zeyd, Sa'd b. Rebî', en-Nu'mân b. Mâlik ve Abde b. el-Hashâs bir tek mezara konulmuş kişiler olarak bilinirler. Hamza b. Abdulmuttalib'i gömdüklerinde, Hamza mezarda iken Resûlullah (s.a.v.) üzerine bir hırkanın örtülmesini emretti. Hırka başını örttüğünde ayakları açıkta kalıyordu. Ayaklarını örttüğünde yüzü açıkta kalıyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "Yüzünü örtün" dedi. Ayakları üzerine de üzerlik otu kondu. O gün Müslümanlar ağlayıp, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah Resûlü'nün amcasının üzerine örtecek bir şey bulamıyoruz" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Şehirler ve köyler fethedilecektir. İnsanlar oralara gidecekler. Sonra ailelerine (eşya) göndereceklerdir. Siz Hicaz'ın çıplak arazisinde yaşıyorsunuz. Eğer bilseler, Medine onlar için daha hayırlıdır. Canım elinde olana yemin ederim ki, (Medine'nin) sıkıntısına ve fakirliğine sabreden hiç kimse yoktur ki, ben onun için şefaatçi veya şahit olmayayım." dedi.

Dediler ki: Abdurrahman b. Avf'a bir yemek getirildi. Abdurrahman, "Hamza -ya da başka bir adam- için bir kefen bulunamadı. Mus'âb b. Umeyr öldürüldü ve bir hırka dışında ona bir kefen bulunamadı. Her ikisi de benden daha hayırlıydı.

Resûlullah (s.a.v.), Mus'âb bir hırka içinde öldürülmüşken ona uğradı ve: "Ben Mekke'de seni gördüm; Mekke'de senin gibi zarif elbiseli, saçı güzel ve dalgalı olan birisi yoktu. Şu anda ise sen başı dağınık bir halde bir hırkanın içindesin." dedi. Sonra mezara konulması emretti. Mus'âb'ı mezarına kardeşi Ebü'r-Rûm, Âmir b. Rebîa ve Suveybit b. Amr b. Harmele indiler. Hamza'nın mezarına da Ali b. Ebû Tâlib, ez-Zübeyr, Ebû Bekir ve Ömer indiler. Resûlullah (s.a.v.) ise mezarının başında idi.

İnsanlar veya insanların çoğu şehitlerini Medine'ye taşıdılar. Onların çoğu Bakî el-Cebel mezarlığında, bugün çarşıda olan Zeyd b. Sâbit'in evinin yanında, Sûkûz-Zuhr'da –ez-Zuhr Çarşısı- defnedildiler. Bazıları da Selimeoğulları yurdunda defnedildiler. Mâlik b. Sinan, Dâru Nahle'nin yanındaki Abâ arkadaşlarının yanına defnedildi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) münadisi: "Şehitleri öldürüldükleri yere geri götürün." şeklinde çağrıda bulundu. Fakat insanlar ölülerini defnetmişler, sadece sekeratta olan birisi geri götürüldü. [239] Münadinin sesi ona gelmiş ve henüz defnedilmemişti. O da Şemmas b. Osman el-Mahzûmî idi. Şemmâs sekeratta olduğu halde Medine'ye taşınmıştı. Şemmas, Resûlullah'ın (s.a.v.) eşi Âişe (r.a.)'ın yanında götürüldü. Resûlullah'ın (s.a.v.) eşi Ümmü Seleme, "Amcamın oğludur ve başkasının evine götürülüyor" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu Ümmü Seleme'ye götürün" dedi. Şemmas, Ümmü Seleme'ye götürüldü ve orada vefat etti. Resûlullah (s.a.v.) onu Uhud'a götürmemizi emretti. İçinde öldüğü elbiseleriyle orada defnedildi. Şemmâs, bir gün ve bir gece kalmış fakat bir şey yememişti. Resûlullah (s.a.v.) onu ne yıkadı, ne de onun cenaze namazını kıldı.

Dediler ki: Müslümanlardan orada (Uhud'da) defnedilenler vadide defnedildiler. Talha b. Ubeydullah'a, Uhud'daki toplu mezarlar sorulduğu zaman şöyle derdi: "Uhud'da yaşayan bedevilerden bir grup Ömer zamanındaki kıtlık yılında öldüler ve oraya defnedildiler. Onlar, bunların mezarlarıdır."

Abbâd b.Temîm el-Mazinî, bunu kabul etmiyor ve şöyle diyordu: "Onlar kıtlık yılında ölen bir grup insandı." İbn Ebu Zib ve Abdülaziz b. Muhammed şöyle derlerdi:

Bu toplu mezarlar hakkında bilgimiz yoktur. Bunlar çölden bir grup insanın kabridir. Fakat şehitlerin kabirleri kaybolmuştur. Onların yerleri ne vadide ne Medine'de ne de çevresinde biliyoruz. Ancak biz Hamza b. Abdulmuttalib, Sehl b. Kays, Abdullah b. Amr b. Haram ve Amr b. el-Cemûh'un mezarlarını biliyoruz. Resûlullah (s.a.v.) her yıl onları ziyaret ediyordu. Kayalığa yaklaştığı zaman Resûlullah (s.a.v.) sesini yükseltiyor ve "Sabretmenize karşılık size selam olsun. Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!" diyordu. Sonra Ebû Bekir her yıl onun gibi yapıyordu. Sonra Ömer, benzerini yapıyordu. Sonra Osman onun gibi yapıyordu. Sonra Muâviye, hacca veya umreye gittiğinde öyle yapıyordu.

Resûlullah (s.a.v.) derdi ki: Keşke ben de dağ (Uhud) arkadaşlarıyla birlikte gadre uğrasaydım! Resûlullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma iki üç günde bir onları ziyaret eder, onların yanında ağlar ve onlara dua ederdi. Sa'd b. Ebû Vakkâs da el-Gâbe'deki (ormandaki) arazilerine gider; sonra şehitlerin kabirlerinin arkasından gelir ve üç kere "esselâmu aleyküm" derdi. Sonra arkadaşlarına döner ve "Selamınızı alan bir kavme selam vermek istemez misiniz? Birisi onlara selam verecek olursa, mutlaka kıyamete kadar onun selâmını alırlar" derdi.

[240] Resûlullah (s.a.v.) Mus'âb b. Umeyr'in yanından geçerken yanında durur; dua eder, "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de şehitliği beklemektedir." (Ahzab, 33/23) ayetini okur ve "Ben şahitlik ederim ki, bunlar Allah'ın yanında şehittirler. Onlara gelin; onları ziyaret edin ve onlara selam verin. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Kıyamet gününe kadar onlara selam veren oldukça onlar selamını alırlar." derdi.

Ebu Saîd el-Hudrî, Hamza'nın kabri üzerinde durur; dua eder ve yanındakilere, "Onlardan birisine selam veren olursa mutlaka selamını alırlar. Onlara selam vermeyi ve onları ziyaret etmeyi terk etmeyin." derdi. İbn Ebu Ahmed'in mevlâsı Ebû Süfyân şunu söylüyordu: Kendisi Muhammed b. Mesleme ve Seleme b. Selâme b. Vakş ile birlikte mübarek aylarda Uhuda giderdi. Önce Hamza'nın kabrine selam verirler; onun yanında dururlardı. Ayrıca Abdullah b. Amr b. Haram'ın ve oradaki diğer mezarların yanında dururlardı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) eşi Ümmü Seleme her ay Uhud'a gider, onlara selam verir ve gününü orada geçirirdi. Bir gün Ümmü Seleme, yanında kölesi Nebhânla birlikte Uhud'a gitti; ama kölesi Uhud şehitlerini selamlamadı. Bunun üzerine Ümmü Seleme, "Ey aklı kıt, onlara selam vermiyor musun? Vallahi, onlara selam veren birisi oldukça kıyamet gününe kadar selamını alırlar" dedi.

Ebu Hureyre de onların yanına çok gider gelirdi.

Abdullah b. Amr el-Gâbe'ye (ormana) gidip Zubâb denilen yere geldiğinde şehitlerin mezarlarına döner ve onlara selam verirdi. Sonra tekrar Zubâb'a geri döner ve yoluna devam ederdi. Onların mezarlarını yol yapmak istemezdi. Sonra ilk yoluna dönünceye kadar dışarıdan giderdi.

Fatıma el-Huzâiyye'nin şöyle diyerek bildirmişti: Şehitlerin mezarları yanında güneşin battığını gördüm. Yanımda bir kızkardeşim vardı. Ona dedim ki: "Gel, Hamzanın mezarına selam verip dönelim" dedim. Kız kardeşim: "Peki" dedi. Biz Hamza'nın mezarı başında durduk ve "Selam sana ey Allah'ın Resûlü'nün amcası" diye selam verdik. Bize "Size de selam ve Allah'ın rahmeti olsun!" diye cevap veren bir söz işittik. Dediler ki: yakınımızda insanlardan hiç kimse yoktu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarının defn işini bitirince, atını istedi ve ona bindi. Müslümanlar onun etrafında onunla birlikte çıktılar ve çoğu yaralıydı, fakat hiç kimse Benî Selime ve Abduleşhel kadar yararlanmamıştı. Resûlullah'la birlikte on kadın vardı. Harre'ye geldiklerinde (Peygamberimiz) "Sıra olun! Allah'a hamd edeceğiz" dedi. Hemen insanlar iki sıra hâlinde dizildiler. Kadınlar da arkalarındaydı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) dua edip dedi ki: [241] "Allahım! Bütün hamdler sana mahsustur. Allahım! Senin açtığını kimse kapatamaz ve senin verdiğine kimse engel olamaz. Engel olduğun bir şeyi de kimse veremez. Yoldan çıkarttığın bir kimseyi, kimse doğru yola getiremez. Doğru yola getirdiğini de kimse yoldan çıkaramaz. Senin uzaklaştırdığını kimseyi yaklaştırmaz; senin yaklaştırdığını da kimse uzaklaştıramaz. Allahım! Senin bereketini, rahmetini, fazıl ve afiyetini istiyorum. Allahım! Daimi ve sürekli olan, değişmeyen ve kaybolmayan nimetleri istiyorum. Allahım! Korkulu günde emniyeti, yokluk zamanında bolluğu istiyorum. Allahım! Bize verdiklerinin ve bize vermediklerinin şerrinden sana sığınıyorum. Allahım! Bizi Müslüman olarak öldür.

Allahım! Bize imanı sevdir ve kalplerimizi onunla süsle. Küfrü, fasıklığı ve isyanı bize çirkin göster ve bizi doğru yolda olanlardan eyle. Allahım! Senin Resûlü'nü yalanlayan ve senin yolundan çıkan ehli kitap kâfirlerini helak et! Allahım! Onların üzerine belanı ve azabını indir, Ey gerçek İlah!" Âmin! Sonra sağ taraftan Hâriseoğulları yurduna varıncaya kadar yürüdü. Abduleşheloğulları'nın yanına vardı. Kabile kendilerinden öldürülenlere ağlıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), "… Ama Hamza'nın ağlayanı yok" dedi.

Kadınlar çıkmış, Resûlullah'ın (s.a.v.) selamette oluşuna bakıyorlardı. Ümmü Âmir el-Eşheliyye diyordu ki: "Bize, Resûlullah (s.a.v.) geliyor, denildi. Biz de ölülerimiz için yas tutuyorduk, hemen çıktık; ben ona baktım; daha önce olduğu gibi üzerinde zırh vardı. Ona baktım sonra "Senden sonra her musîbet hafif gelir" dedim. Ümmü Sa'd b. Mu'âz – O, Kebşe bt. Übeyd b. Muâviye b. Belhâris b. el-Hazrec'tir- çıktı ve Resûlullah'a (s.a.v.) doğru koşmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.) atının başında duruyordu. Sa'd b. Mu'âz da onun atının yularından tutuyordu. Sa'd, "Ya Resûlallah! Bu annem!" dedi. Resûlullah (s.a.v.): "Ona merhabalar olsun" dedi. Kadın Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaştı ve ona dikkatlice baktı: "Seni sağ salim gördüm ya, musibet dokunmamış sayılır" dedi. Resûlullah (s.a.v.) oğlu Amr b. Mu'âz için ona ta'ziyede bulundu. Sonra ona, "Ey Sa'd'ın annesi, müjdeler olsun! Onların ailelerine de müjde ver ki: ölülerinin hepsi cennet birbirlerine eşlik ediyorlar. -Onlar on iki kişiydi- ve onlar aileleri içinde şefaat ediyorlar." dedi. Ümmü Sa'd da, "Biz hoşnutuz, ey Allah'ın elçisi! Bu müjdeden sonra onlara kim ağlar ki?" dedi. Sonra "Ey Allah'ın elçisi, geride kalanlara da dua et!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) da "Allahım! Onların kalplerindeki üzüntüyü gider, belalarını defet ve geride kalanların akibetlerini güzelleştir" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebu Amr! Hayvanı bırak" dedi. Ebu Amr atı serbest bıraktı. İnsanlar da ona tabi oldular. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebu Amr! Senin ev halkından çok yaralı vardır. İçlerinde bir yaralı yoktur ki, kıyamet günü yarası en kötü halde gelmesin. Yarasının rengi kan renginde olacak fakat kokusu mis gibi kokacaktır. Kim yaralıysa evinde dursun ve yarasını tedavi etsin. Kesin emrimdir; hiç kimse benimle beraber evime gelmesin" dedi.

[242] Sa'd onlara seslenip: "Abduleşheloğulları'ndan hiçbir yaralının Resûlullah'ı (s.a.v.) takip etmemesini; bunun Resûlullah'ın (s.a.v.) kesin emri olduğunu" söyledi. Bütün yaralılar hemen geri çekildiler. Geceleyin ateşler yakıp yaraları tedavi ettiler. İçlerinde 30 yaralı vardı. Sa'd b. Mu'âz Resûlullah (s.a.v.) ile

birlikte evine kadar gitti. Sonra kadınlarına döndü ve onları yola çıkarıp yönlendirdi. Sa'd'ın Resûlullah'ın (s.a.v.) evine getirmedi hiçbir kadın kalmadı. Kadınlar akşam ile yatsı arasında ağladılar. Resûlullah (s.a.v.), gecenin üçte biri geçtikten sonra uykudan kalktı ve ağlamaları duydu ve: "Bu nedir?" dedi. "Bunlar, Ensâr kadınlarıdır. Hamza için ağlıyorlar" diye cevap verildi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey kadınlar, Allah sizden ve çocuklarınızdan razı olsun!" dedi ve evlerimize dönmemizi emretti. (Sa'd'ın annesi) dedi ki: Biz gece yarısından sonra evlerimize döndük; erkeklerimiz de bizimle birlikteydi. Bugün bile, bizden bir kadın Hamza'yı anmadan ağıdına başlamaz.

Deniliyor ki: Mu'âz b. Cebel Benî Selime'nin kadınlarını, Abdulah b. Revâha da Belhâris b. el-Hazrec'in kadınlarını getirdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ben bunu kastetmemiştim" dedi ve onları ağıt söylemekten şiddetle nehyetti.

Resûlullah (s.a.v.) akşam namazını Medine'de kıldı. Arkadaşlarının başına gelen bir felaketten sonra Medine'ye dönmüştü. Resûlullah'ın (s.a.v.) kendisi de bu musibete maruz kalmıştı. İbn Übey ve onunla birlikte olan münafıklar alay etmeye, aşağılamaya başladılar. Müslümanların başına gelenlere seviniyorlar ve en çirkin sözleri açıkça söylüyorlardı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları döndüler çoğu da yaralıydı. Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah da yaralı olarak dönmüştü. Gecenin bir vaktine kadar yarasını ateşle yakıyordu. Babası İbnü Übey ise, "Senin onunla birlikte bu şekilde çıkman doğru değildi. Muhammed bana karşı geldi çocukları dinledi. Vallahi ben işin bu sonuca varacağını görür gibiydim" diyordu. Bunun üzerine oğlu, "Allah, Resûlü'ne ve Müslümanlara ne uygun görmüşse o daha hayırlıdır" diyordu.

Yahudiler de çirkin sözler söylemeye başladılar. Onlar, "Muhammed sadece hükümdarlık istiyor. Hiçbir peygamberin başına böyle bir felaket gelmemiştir. Hem bizzat kendisi yaralandı; hem de arkadaşları yaralandı veya öldürüldü." dediler. Münafıklar da Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarına, onu terk etmeye teşvik ediyorlar ve ondan ayrılmayı emrediyorlardı. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarına, "Eğer öldürülenleriniz burada, yanımızda olsaydı öldürmezlerdi" demeye başladılar. Hatta Ömer b. Hattâb bunu birkaç yerde duymuştu. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına yürüyüp, kendilerinden bu sözü duymuş olduğu Yahudi ve münafıkları öldürmek için izin

istemişti. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.), "Ya Ömer, Allah dinini açıklayacak ve Peygamberini güçlendirecektir. Yahudilerle bir anlaşmamız var; onları öldüremem." dedi. Ömer, "Bunlar da münafıklar! ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar açıktan Allah'ın bir olduğuna ve benim onun elçisi olduğuma şahitlik etmiyorlar mı?" dedi. Ömer, "Evet, ama kılıçtan kurtulmak için bunu yapıyorlar. Onların işi açıkça ortaya çıktı ve Allah, bu felaketle birlikte onların kinlerin ortaya çıkardı." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), [243] "Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in o'nun elçisi olduğuna şahadet edeni öldürmekten alıkondum. Ey Hattâboğlu! Biz Hacerü'l-Esved'i selamlayıncaya kadar (Mekke'ye fethedinceye dek) Kureyş bir daha bu günkü gibi bize ulaşamayacaktır." dedi.

Dediler ki: Abdullah b. Übey'in her cuma günü, Mescid-i Nebevî'de (dünyevi) şeref için oturduğu bir yeri vardı; burayı terk etmek istemiyordu. Resûlullah (s.a.v.) Uhud'dan Medine'ye dönünce Cuma günü minbere oturdu. Abdullah b. Übey hemen ayağa kalktı ve "İşte Allah'ın Resûlü aranızdadır. Allah sizi onunla şereflendirmiştir. Ona yardım edin ve ona itaat edin." dedi. Uhud'da yaptıklarını yapıp da, yine aynı şeyleri yapmak isteyince Müslümanlar ona doğru ayağa kalktılar. "Otur, Ey Allah'ın düşmanı!" dediler. Ebu Eyyûb ve Ubâde es-Sâmit ona doğru kalkmışlardı. Orada olanlardan ona en öfkeli olanlar bu ikisiydi. Fakat Muhacirlerden kimse ona doğru ayağa kalkmamıştı. Ebu Eyyüb onun sakalından tutmuş; Ubâde b. es-Sâmit de omuzundan onu itiyordu. Ona, "Sen bu makama layık değilsin" diyorlardı. Onların itip kakmasından sonra dışarı çıktı. Çıkarken adımlarıyla insanların omuzlarının arasından çıkıyor ve "Sanki kötü bir şey söyledim ben. Ona destek olmak için ayağa kalktım" diyordu. Mu'âvviz b. Afrâ onunla karşılaştı ve kendisine, "Ne oluyor sana?" dedi. Abdullah b. Übey, "Daha önce de oturduğum yerime oturdum. Kavmimden bazı adamlar bana doğru ayağa kalktılar. Fakat bana en çok öfkelenen Ubâde b. Hâlid b. Zeyd idi." dedi. Mu'âvviz ona, "Dön, Resûlullah (s.a.v.) senin için Allah'tan af dilesin." dedi. Abdullah b. Übey ise, "Vallahi benim için Allah'tan af dilemesini istemiyorum." dedi. Bunun üzerine, Onlara, "Gelin, Allah'ın Peygamberi sizin için bağışlanma dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler. Sen onların büyüklük taşlayarak uzaklaştıklarını görürsün." ayeti nazil oldu. (Münâfikun, 63 /5)

Dedi ki: Ben onun oğluna bakıyor gibiyim. İnsanların arasında oturuyor ve babasına nasıl da göz ucuyla bakıyordu! Bu sırada Abdullah b. Übey, "Muhammed beni Sehl ve Süheyl'in ağılından çıkardı." diyordu.[566] (178)

Uhud'da İnen Ayetler

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ümmü Bekr bt. el-Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti: Babam, el-Misver b. Mahreme, Abdurrahman b. Avf'a, "Bize Uhud'u anlat" demiş, Abdurrahman b. Avf da şöyle cevap vermişti: "Yiğenim Âl-i İmrân Sûresi'nde 120. ayetinden sonraki ayetleri oku. Adeta bizimle birlikte orada bulunursun", "Hani sen sabah erkenden müminlere savaş mevzilerine geliştirmek için ailenden ayrılmıştın… Allah her şeyi biliyor ve duyuyor." (Âl-i İmran, 3/121) Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sabah erkenden Uhud'a geldi. Arkadaşlarını savaş için saf hâlinde diziyordu. Adeta onları ok gibi doğrultuyordu. Safın dışına çıkan bir göğüs görse hemen ona "geri çekil" derdi. "O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısıydı." (Âl-i İmran, 3/122) ayetindeki iki bölükten maksat Benî Seleme ve Benî Hârise idi. Onlar Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Uhud'a çıkmamaya niyet ettiler. Sonra teşvik edildiler ve onlar da çıktılar.

"Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah Bedir'de de size yardım etmişti." (Âl-i İmran, 3/123) Diyor ki: Siz azdınız. Yaklaşık üç yüz on kişiydiler. Ayetin devamında, "Öyle ise Allah'tan korkun ki, ona şükretmiş olasınız." buyruluyor. Bedir savaşında size ihsân ettiği zaferinden dolayı ona şükredin. "O zaman sen müminlere şöyle diyordun…" [244] (Âl-i İmran, 3/124) ayetinde geçen zaman, Uhud günüdür. Ayetin devamında Allah şöyle buyuruyor: "İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size destek olması, sizin için yeterli değil midir? Evet, eğer siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız..." Resûlullah (s.a.v.) Uhud'a çıkmadan önce, kendisine, "Ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim." ayeti (Enfâl, 8/9) nazil olmuştur. Sonra Allah şöyle buyurdu: "Evet, eğer siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız onlar,

[566] Münafık Abdullah b. Ubey, Mescid-i Nebevi'nin yapıldığı arsanın sahipleri olan Neccaroğulları'ndan bu iki çocuğun adını anarak Peygamber mescidini ağıla benzeterek hakaret ediyor. (çvr.)

hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz belirlenmiş beş bin melekle sizi destek verir.” (Âl-i İmran, 3/125)

Dedi ki: Müslümanlar sabretmediler; dolayısıyla Resûlullah (s.a.v.) bir tek melekle bile desteklenmedi. Ayette geçen “müsevvimîn” kelimesi “işaretli” anlamındadır. “Allah bunu, sırf size bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı.” (Âl-i İmran, 3/126) Yani müjdelenmeniz ve rahatlamanız için bunu yaptı. Sonra Allah şöyle buyuruyor: “Allah, kâfirlerden bir kısmını yok edip veya perişan ederek ümitsizce geri dönüp gitsinler.” (Âl-i İmran, 3/127) Yani, onlardan bir kısmını öldürürüz; diğerleri de dağılmış bir şekilde dönerler. “Senin bu hususta yapacak bir şeyin yoktur. Allah ya onların tevbesini kabul eder veya onları cezalandırır. Çünkü onlar zalimlerdir.” (Âl-i İmran, 3/128) Dedi ki: Yani Uhud günü yenigiye uğrayanlar… Bu ayetin, Hamza hakkında indiği de söyleniyor. Resûlullah (s.a.v.) ona yapılan müsleyi görüp de, kesinlikle ben de onlara müsle yapacağım, dediğinde bu ayet inmiştir. Bu ayetin Resûlullah (s.a.v.) hakkında indiği, Uhud günü kendisine ok atıldığında, “Bunu peygamberlerine yapan bir toplum nasıl kurtulur?” dediğinde indiği söyleniyor.

“Ey İman edenler, kat kat artırılan faizi yemeyin.” (Âl-i İmran, 3/130) Cahiliye döneminde, birisinin hakkı gerçekleşip de, borçlusunun ödeme durumu yoksa hak sahibi alacağını erteler, daha sonra kat kat alırdı. Sonra Allah şöyle buyuruyor: “Rabbinizin bağışına koşun” Dedi ki: Bundan maksat, imamla birlikte alınan ilk tekbirdir.[567] “Genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun.” (Âl-i İmran, 3/133) Deniliyor ki: Cennet dördüncü semadadır. “O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar.” ayette geçen “es-serrâ” (السراء)’dan maksat bolluktur. ed-Darrâ (الضراء)’dan maksat da darlıktır. “Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler.” (Âl-i İmran, 3/134) Yani insanlar onlara eziyet ettiklerinde… Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı düşünüp günahları için bağışlanma dilerler… Bir de işledikleri kötülüklerde bile bile ısrar etmezler.” (Âl-i İmran, 3/135) Deniliyor ki: Tevbe ile birlikte büyük günah olmaz; ısrarlı olduğu takdirde de küçük günah olmaz. Allah şöyle buyurdu: “Bu kur'an, bütün insanlık için bir açıklamadır.” Yani görmezden gelmesin diye ve “kılavuzdur.” sapmaması için “ve takva sahipleri için bir öğüttür.” (Âl-i İmran, 3/138)

[567] Bu yorum konuyla direk ilgili görünmüyor. (çvr.)

“Gevşeklik göstermeyin” Yani düşmanla yapacağınız savaşta... “Ve üzülmeyin.” Yani Uhud’da başınıza gelen ölüm ve yaralanmadan dolayı… “Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.” (Âl-i İmran, 3/139) Yani onların Uhud’da başınıza getirdikleri felaketlerin birkaç kat fazlasını Bedir'de onların başına getirdiniz. Allah, “Eğer siz, Uhud’da bir felakete uğradıysanız…” buyurdu. Yani yaralandıysanız… “O kavim de benzer bir acıya uğramıştır.” Yani Bedir’de yaralanmışlardır. “O günleri, biz insanlar arasında nöbetleşe yaparız.” Yani bir gün onların lehine, bir gün de sizin lehinize olur; ancak sonuç sizin olacaktır. “Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın diye.” Yani Peygamber’i ile birlikte savaşanları ortaya çıkarsın ve aranızdan şehitler edinsin” (Âl-i İmran, 3/140) Uhud'da öldürülenleri kastediyor. “Bir de böylece Allah iman edenleri günahlarından temize çıkarmak, kâfirleri de helak etmek ister.” (Âl-i İmran, 3/141) Yani, savaşan ve Resûlullah’ın (s.a.v.) yanında sebat gösterenleri imtihan edip, müşrikleri de yok etmek istiyor. “Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belirlemeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?” (Âl-i İmran, 3/142) [245] Yani Uhud’da öldürülen, orada denenen ve o gün sabredenler…

“Andolsun ki siz, ölümle yüz yüze gelmeden önce onu arzu ediyordunuz. İşte şimdi onunla karşılaştınız.” (Âl-i İmran, 3/143) Yani, adamların elindeki kılıçları gördünüz. Resûlullah’ın (s.a.v.) arkadaşlarından bazıları Bedir'den geri kalmışlardı. İşte onlar, Resûlullah’ın (s.a.v.) Uhud’a çıkması için ısrarcı olanlardı. Böylece sevap ve ganimet elde edeceklerdi. Uhud günü gelince onlardan bazıları kaçtılar. Deniliyor ki: onlardan bir grup, Resûlullah (s.a.v.) Uhud’a çıkmadan önce kendi aralarında, “Keşke hepimiz müşriklerle karşılaşsak da, ya onlara karşı zafer kazansak ya da şehitlik mertebesine ulaşsak!” şeklinde konuştular. Uhud günü ölümü gördükleri zaman kaçtılar.

“Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi, o ölür ya da öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz?” Dedi ki: şeytan Uhud günü Cuâl b. Sürâka es-Sa’lebî şeklinde göründü ve: “Muhammed öldürüldü” diye bağırdı. Bunun üzerine insanlar her tarafa dağıldılar. Ömer dedi ki: Ben, tıpkı bir dağ keçisi gibi dağa tırmanıyordum. Sonunda Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına vardığımda ona, “Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir” ayeti iniyordu. “Kim böyle geri dönecek olursa, Allah’a hiçbir şekilde zarar veremez.” (Âl-i İmran, 3/144) Yani “yüz çevirirse” diyor. “Hiçbir kimse yok ki,

ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. Ölüm belli bir süreye göre yazılmıştır.” Yani bir canın eceli gelmeden çıkması imkânsızdır. Bu ayet Abdullah b. Übey’in sözüne cevaptır. O ve arkadaşları Uhud’dan dönüp de: “Eğer yanımızda olsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi.” dediklerinde; Allah ölümün belli bir süreye göre yazılmış olduğunu haber verdi. Allah şöyle buyuruyor: “Kim dünya nimetlerini isterse kendisine ondan veririz.” Yani kim bu dünya için çalışırsa, dünyadan istediğini ona veririz. Kim de ahiret sevabını isterse…” Yani kim ahireti isterse ona da ondan veririz. Biz şükredenleri ödüllendireceğiz.” (Âl-i İmran, 3/145) Nice peygamberler vardır ki, beraberlerinde birçok Allah erleri (ربيون) bulunduğu halde savaştılar…” ayette geçen ربيون kelimesinden maksat “büyük cemaat” demektir. “Savaştılar da, bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler.” Yâni Allah yolunda (nefislerine) teslim olmadılar ve niyetlerinde zayıflık olmadı. “ve boyun eğmediler” Yani düşmanlarına karşı alçalmadılar. “Allah sabredenleri sever.” (Âl-i İmran, 3/146) Allah bu ayetle, onların sabrettiklerini haber veriyor.

“Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: “Ey Rabbimiz, günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlığı bağışla, ayaklarımızı yolunda sabit kıl ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.” Allah da onlara dünya nimeti ve ahiret sevabının güzelliğini verdi.” (Âl-i İmran, 3/147-148) Yani onlara yardım ve zafer verdi ve ahirette cenneti onlara gerekli kıldı.

“Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye sizi eski dininize döndürürler de hüsrana uğrayanlardan olursunuz.” (Âl-i İmran, 3/149) Yani eğer, sizi yüzüstü bıraktıkları konularda Yahudi ve münafıklara uyarsanız, dininizden dönersiniz. “Oysa sizin mevlanız Allah’tır.” (Âl-i İmran, 3/150) Yani, Allah mü’minlerin mevlâsıdır ve sizi koruyacaktır.”Yakında kâfirlerin kalplerine korku salacağız.” (Âl-i İmran, 3/151) Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), “Önden bir aylık mesafe, arkadan da bir aylık mesafe olmak üzere, korku ile yardım olundum.” dedi.

“Siz Allah'ın izniyle düşmanlarınızı öldürürken Allah size olan sözünü yerine getirmiştir.” ayette geçen (تَحُسُّنَهُم) ’den maksat öldürmektir. Yani Allah, “Eğer sabrederseniz, beş bin melekle size yardım edecektir” diye size haber vermişti. Zaafa düştüğünüz ve Peygamberin verdiği emir konusunda tartışmaya başladınız ve isyan ettiğiniz ana kadar…” [246] Ayette geçen فَشِلْتُمْ (başarısız oldunuz) düşmana karşı

zayıflık gösterdiniz ve aranızda tartışmaya başladınız" demektir. Yani Resûlullah'ın (s.a.v.) yerleştirmiş olduğu okçuların, tepede kalıp kalmamaları ve burayı terk ettikleri takdirde asi olup olmayacağınız konusunda tartıştınız. Oysa Resûlullah (s.a.v.) onları oraya yerleştirmiş ve "Yerlerinizden asla ayrılmayın, öldürüldüğümüzü görürseniz bile bize yardıma gelmeyin. Ganimet topladığımızı görseniz bile bize katılmayın." şeklinde emir vermişti. "Allah arzuladığınız galibiyeti size gösterdikten sonra zayıflık gösterdiniz." Yani önce müşriklerin yenilgisini gördünüz; sonra kaçtınız. "Dünyayı isteyenleriniz de vardı." Yani müşriklerin ordugâhını ve oradaki ganimet mallarını; "ahireti isteyeniniz de vardı." Ahireti isteyenler, Abdullah b. Cübeyr ve yanındakiler gibi, yerinde sebat edip ganimet için ayrılmayan okçulardı. İbn Mes'ûd, "Bu ayeti işitene kadar, Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından dünyayı isteyenlerin olduğunu bilmiyordum." dedi.

"Sonra Allah, sizi onlardan alıkoydu" Diyor ki: Ta ki onlara karşı üstünlük sizin olsun. "Denemek için" Yani, Ta ki müşrikler geri dönsünler ve sizden öldürülecek olanları öldürüp, yaralanacak olanları yaralasınlar. "And olsun Allah sizi bağışladı." (Âl-i İmran, 3/152) Yani, o gün savaştan kaçanları ve ganimet peşine düşenlerin tümünü affetti.

"O zaman siz uzaklaşıyordunuz." Yani dağa tırmanıp kaçıyordunuz. "Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz." Müslümanlar o gün hezimete uğramış olarak dağa tırmanıyorlardı. Peygamberleri de arkadan, "Ey Müslümanlar! Ben Allah'ın elçisiyim; bana geliniz, seklinde bağırdığı halde kimse dönüp bakmıyordu. Allah onların bu davranışlarını affetti.

"Allah keder üstüne keder verdi." Birinci keder, ölüm ve yaralanma; ikinci keder de Resûlullah'ın (s.a.v.) öldürülmüş olduğu haberini duymalarıdır. Bu ikinci keder, başlarına gelen ölüm ve yaralanma şeklindeki kederlerini onlara unutturdu.

Bazılarına göre birinci kederleri, yenilgiye uğradıklarında dağa tırmanıp Resûlullah'ı (s.a.v.) terk etmeleriydi. İkinci kederleri de müşriklerin onlara hamle yapmalarıydı. Dağın yamacından onlara saldırdılar. Bu keder birincisini onlara unutturdu. "Bundan dolayı gerek elinizden gidene"; Yani topladığınız halde ellerinizden çıkan müşriklerin mallarından dolayı; "gerekse başınıza gelenlere üzülmeyiniz." (Âl-i

İmran, 3/153) Yani, öldürmeniz ve yaralanmanızdan dolayı… "Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu." kısmından, burada öldürülmezdik" kısmına kadar… Zübeyr dedi ki: bu sözü Muattib b. Kuşeyr'den işittim. Uyku hali beni kaplamış rüya görüyor gibiydim. Onun "bu konuda elimizde bir şey olsaydı (söz hakkımız, dahlimiz), burada öldürülmezdik" şeklindeki sözü söylediğini işitiyordum. İttifakla kabul edildi ki, Muattib bu sözün sahibidir.

Allah dedi ki: "Bu işten bize ne? (Biz mi gelmek istedik) diyorlardı. De ki: Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar öldürülüp düşecekleri yere kendiliğinden çıkıp giderlerdi." Allah demek istiyor ki: Öldürülecekleri yere gitmemeleri mümkün değildi. "Allah içinizdekileri yoklamak [247] ve kalplerimizdekileri temizlemek için böyle yaptı." Yani Allah, onların içlerindeki kin ve hilekârlığı çıkarıyor." Allah, kalplerin özünü bilir." (Âl-i İmran, 3/154) Yani, içlerinde sakladıkları iyi veya kötü ne varsa hepsini biliyor. "Uhud'da iki ordu karşılaştığı gün sizi bırakıp gidenleri, sırf istedikleri bazı hatalar yüzünden şeytan yerlerinden kaydırmıştı." Uhud günü yenilgiye uğrayanları kastediyor. Diyor ki: Başlarına gelen, onların günahları sebebiyleydi. "Yine de Allah onları affetti." (Âl-i İmran, 3/155) Yani geri çekilmeleri sebebiyle… "Ey iman edenler, sizler, inkâr edenler ve kardeşleri hakkında, eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler veya öldürülmezlerdi." (Âl-i İmran, 3/154) diyenler gibi olmayın." sözüne kadar. "Bu ayet Abdullah b. Übey hakkında nazil olmuştur." dedi. Allah (Azze ve Celle) müminlere diyor ki: Abdullah b. Übey'in dediği gibi söylemeyin.

Allahu Teâlâ'nın "inkâr edenler gibi" ifadesinde kastettiği Abdullah b. Übey'dir. "Allah bunu onların kalplerine bir hasret yarası olarak koydu." (Âl-i İmran, 3/156) Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın rahmeti ve mağfireti, onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır." (Âl-i İmran, 3/157) Yani, Kim ki kılıçla öldürülür veya düşman karşısında ölürse, bu onun için dünyadan toplayacağı her şeyden daha hayırlıdır.

"Allah'ın huzurunda toplanacaksınız." (Âl-i İmran, 3/158) Diyor ki: Kıyamet günü hepiniz Allah'ın huzuruna gideceksiniz. "Allah'tan bir rahmet sebebiyle onlara yumuşak davrandın." Ve Allah'ın; "Şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi" sözü, Uhud'da Resûlullah'ın (s.a.v.) etrafından çekilenleri kastediyor. "Öyleyse onları affet ve

bağışlanmaları için dua et ve iş hakkında onlara danış." Allah, Resûlü'nün sadece savaşta arkadaşlarına danışmasını emrediyor. Resûlullah (s.a.v.) da, savaş dışında hiç kimseye danışmıyordu.[568] "Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven." (Âl-i İmran, 3/159) Yani savaş için insanları topladığın zaman.

"Bir peygamberin kendisine verilen emanete ihanet etmesi düşünülemez. Kim emanete ihanet ederse, kıyamet günü hiyaneti ile gelir." (Âl-i İmran, 3/161) Dedi ki: Bu ayet Bedir günü nazil olmuştu, Müslümanlar kırmızı bir halı ele geçirmişlerdi. Arkadaşları, "Bunu, ancak Peygamber almıştır" dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.

"Hiç Allah'ın rızasına uyan kimse, Allah'ın gazabına uğrayan yeri cehennem olan kimse gibi olur mu?" (Âl-i İmran, 3/162) Yani Allah'a iman edenle onu inkâr eden bir olur mu? "Onlar Allah katında derece derecedirler." (Âl-i İmran, 3/163) Yani, Allah'ın yanındaki faziletleri farklıdır. "Andolsun ki Allah, içlerinden bir peygamber göndermekle müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur." Yani Muhammed'i (göndermekle)… "Allah'ın âyetlerini okuyan"; yani Kur'an'ı okuyan. "Kendilerini temizleyen ve kitap ve hikmeti öğreten..." Yani onlara Kur'an'ı öğretiyor. Hikmet ise sözdeki isabettir. "Hâlbuki onlar daha önce apaçık bir sapıklık içindeydiler." (Âl-i İmran, 3/164) "İki katını düşmanınızın başına getirdiğiniz bir musibet; kendi başınıza geldiği için mi 'Bu nasıl olur?' dediniz?" (Âl-i İmran, 3/165) Uhud'da başlarına gelen felaketi kastediyor. Müslümanlardan yetmiş kişi öldürülmüş, ayrıca çok sayıda yaralı da vardı. "Bu nasıl oluyor, dediniz. De ki: O kendi kusurunuzdandır." Peygamber'e isyan etmeniz sebebiyle… Okçuları kastediyor. "İki katını düşmanınızın başına getirdiğiniz bir musibet" Bundan maksat Müslümanların, Bedir günü yetmiş kişi öldürmeleri ve yetmiş kişiyi de esir almalarıydı.

"İki birliğin karşılaştığı gün"den maksat Uhud günüdür. "Ancak, Allah'ın dilemesi ile olmuştur ki, bu da müminleri ayırt etmesi ve münafıkları ortaya çıkarması içindi." (Âl-i İmran, 3/ 166) Yani, müminlerin kimin savaştığını ve kimin öldürüldüğünü bilmeleri ve münafıkların da bunu bilmeleri içindi. "bunlara gelin Allah

[568] Müellifimizin bu görüşüne katılmıyoruz. Savaş dışında da her konuda ailesiyle ve arkadaşlarıyla istişare ederdi. Bilmediği konuları anlamaya ve öğrenmeye çalışırdı. Örneğin, Medine'ye hicretten sonra ağaç aşılama konusunda hem öğrenme ve hem de uygulama yapmıştır. Ezanın belirlenme sürecinde istişaresi de bir başka örnek olabilir… (çvr.)

yolunda çarpışın ya da savunma yapın denildiği zaman, savaşmayı bilseydik elbette peşinizden gelirdik, dediler." Bunu diyen Abdullah b. Übey idi. "Ya da savunma yapın." Yani, sayıyı çoğaltın veya zafer için dua edin, anlamındadır.

Abdullah b. Übey Uhud günü, savaşmayı bilseydik elbette peşinizden gelirdik, demişti. Allah da şöyle buyurdu: "Onlar o gün imandan çok [248] kâfirliğe yakındılar." (Âl-i İmran, 3/ 167) Bu kısım da Abdullah b. Übey hakkında nazil olmuştur. "Oturup da kardeşleri hakkında bize uysalardı öldürülmezdi diyenlere." Bunu söyleyen de Abdullah b. Ubey'dir. "Eğer doğru söylüyorsanız, haydi ölümü kendinizden savın!" (Âl-i İmran, 3/ 168) Bu da Abdullah b. Übey hakkında inmiştir. "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın!" (Âl-i İmran, 3/169) ayetinden "Allah müminlerin ecrini zayi etmeyecektir." (Âl-i İmran, 3/171) sözüne kadar…

İbn Abbas dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Sizin kardeşleriniz Uhud'da şehit oldukları zaman onların ruhları yeşil bir kuşun içine konuldu. Onlar cennet nehirlerine gider ve cennetin meyvelerinden yerler. Sonra altından kandiller ışığında arşın gölgesine geri dönerler. Onlar yediklerinin, içtiklerinin ve akşam sığındıkları yerin ne kadar güzel olduğunu görünce, keşke kardeşlerimiz Allah'ın bize yaptığı ikramı bilselerdi; ta ki, cihat ve savaşmaktan kaçınmasalar, derler. Allah, ben onları size haber vereceğim, dedi. "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın." ayetini indirdi." (Âl-i İmran, 3/169)

Resûlullah'tan (s.a.v.) bize ulaştı ki: "Şehitler cennette, parlak bir nehir üzerinde ve yeşil bir kubbe içindedirler. Sabah akşam rızıkları onlara çıkar."

İbn Mes'ûd derdi ki: Bu ayette şehitlerin ruhları Allah katında yeşil kuşlar gibidir. Onların arşa bağlı kandilleri vardır. Hangi cennette isterlerse dolaşırlar. Sonra Rabbin onlara mükemmel bir şekilde görünür ve "Arzu ettiğiniz bir şey var mı; size vereyim?" der. Onlar, "Ey Rabbimiz! Biz cennette değil miyiz ve istediğimiz gibi her yerine gidemiyor muyuz?" derler. Sonra Rabbin ikinci kez onlara görünür ve "arzu ettiğiniz bir şey var mı; size vereyim?" der. Onlar, "Ey Rabbimiz! Ruhlarımızı bedenlerimize geri döndür; senin yolunda yine şehit olalım" derler.

“Onlar kendilerine isabet eden yaradan sonra da Allah'a ve Resulüne icabet edenlerdir.” (Âl-i İmran, 3/172) ifadesinde geçenler, Hamrâü’l-Esed gazvesine katılanlardır.

Bana Abdulhamîd b. Ca’fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Muharrem ayında Uhud günün gecesinde baktı ki, Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî Resûlullah’ın (s.a.v.) kapısında bekliyor. Bilal de Peygamber’in (s.a.v.) kapısında oturuyordu. Bilal ezan okumuş; Peygamberin çıkmasını bekliyordu. Peygamber çıkınca el-Müzenî onun için ayağa kalktı ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Ailemden geldim; biz Melel’de iken Kureyş’in oraya indiklerini gördüm. Kendi kendime “onların içine girip, istihbarat alayım” dedim. Onlarla birlikte oturdum. Ebû Süfyân ve arkadaşlarını şöyle derken duydum: “Biz bir şey yapmadık. Siz kavmin yani Müslümanların güç ve hiddetlerini kırdınız. Dönün de geri kalanları kökten yok edelim.” Safvân ise bunu kabul etmiyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir ve Ömer’i çağırdı. el-Müzenî’nin verdiği haberi onlara anlattı. İkisi “Düşmanın peşine düş. Onlar yavrucaklara saldırmasınlar.” dediler. Resûlullah (s.a.v.) selam verince insanlar hızla döndüler. Resûlullah (s.a.v.) düşmanlarını ele geçirmek üzere Bilâl’in insanlara çağrıda bulunmasını emretti. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Uhud günü Medine'de sabahlayınca düşmanı takibe çıkmalarını emretti. İnsanlar yaralı olduğu halde çıktılar.

[249] “Onlara bazı kimseler: “İnsanlar sizinle savaşmak için toplandı; onlardan korkun!” dediklerinde bu onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" diye karşılık verdiler. Onlara bir kötülük dokunmadan Allah'tan olan bir nimet ve fazilet ile döndüler. Allah'ın rızasına uydular…” (Âl-i İmran, 3/ 173-174) sözüne kadar… Ebû Süfyân b. Harb, Uhud günü bir dahaki seneye Resûlullah’a, Bedir'de es-Safra'da buluşmayı vadetmişti. Ebû Süfyân’a “Peygamber’e verdiğin sözü yerine getirmez misin?” denildi. Ebû Süfyân, Müslümanları savaştan vaz geçirmek için Nu’aym b. Mes’ûd el-Eşcâi’yi Medine'ye gönderdi ve “Eğer Müslümanları vazgeçirir isen sana on deve vereceğim.” dedi. Nu’aym, “Kureyş büyük bir ordu toplamış; sizin yurdunuza geliyorlar. Onlara karşı çıkmayınız.” diyordu. Bu haber Resûlullah’a (s.a.v.) ulaşınca, “Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kimse benimle yola çıkmasa bile tek başıma da olsam çıkarım.” dedi. Müslümanların gözü açıldı ve ticaret için çıktılar. O günler, Bedir'de ticaret mevsimi idi.

"Allah'ın nimeti ve lütfu ile geri geldiler." Yani ticaret yaptılar. Allah ticarette kar edin diyor. "Kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan…" (Âl-i İmran, 3/174) Yani savaşla karşılaşmadılar. Sekiz gün kalıp sonra geri döndüler.

"İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur. Öyleyse, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın; benden korkun." (Âl-i İmran, 3/175) Diyor ki: Şeytan dostlarını ve kendisine itaat edenleri korkutur. "Resûlüm inkârda yarışanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Şurası muhakkak ki imanı verip küfrü alanlar" (Âl-i İmran, 3/176-177) Yani küfrü imana tercih edenler. "İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır" (Âl-i İmran, 3/178) Mühletten maksat, Allah'ın onların bedenlerine sağlık vermesi, rızıklarını vermesi ve düşmanlarına galip kılmasıdır. Yani onlara mühlet veriyorum ki, küfürlerini artırsınlar. "Allah müminleri bulunduğunuz durumda bırakacak değildir. Sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah elçilerinden dilediğini seçer." (Âl-i İmran, 3/179) Yani Allah Uhud'da yaralananları gayba muttali kılacak değildir.

"Allah'ın kereminden kendilerine verdiklerini infakta cimrilik gösterenler sanmasınlar ki, o kendileri için hayırlıdır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır." (Âl-i İmran, 3/180) Dedi ki: Zekâtı ödenmeyen hazine, yılan şekline girip boynuna dolanacak ve iki avurdunu dişleyip, "ben senin hazinenim" diyecektir.

"Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenlerin sözlerini elbette Allah işitmiştir." (Âl-i İmran, 3/181) Dedi ki: "Kim ki Allah'a güzel bir borç verirse"[569] ayeti nazil olduğu zaman Yahudi olan Finhâs, "Allah fakirdir, biz de zenginiz. Allah bizden borç mu alacak?" dedi. "Onların bu dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve tadın o yakıcı azabı diyeceğiz." (Âl-i İmran, 3/181) "Bu dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır." (Âl-i İmran, 3/182) Yani inkâr etmenizin ve peygamberleri öldürmenizin karşılığıdır. "Doğrusu Allah bize, ateşin yiyeceği yakıp (kor edeceği) bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti." (Âl-i İmran, 3/183) Bu ve ardından gelen ayet [250] Yahudileri kastediyor. "Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden birçok üzücü söz duyacaksın." Yani

[569] Bakara Sûresi, 2/245.

Yahudiler'den. "Ve müşriklerden" (Âl-i İmran, 3/186); Yani Araplar'dan. Dedi ki: Peygamber'e savaşması emredilmeden önce bu ayet inmiştir.

"Allah kitap verilenlerden, "kitabı insanlara mutlaka açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı da, onlar, kitabı arkalarına atıp umursamamışlar, az bir bedele karşılık değişmişlerdi, alış verişleri ne kötüdür." (Âl-i İmran, 3/187) sözünden "Onlara acı bir azap vardır."(Âl-i İmran, 188) sözüne kadar… Dedi ki: Peygamberin özellikleri konusunu gizlememeleri konusunda Yahudi âlimlerinden Allah söz almıştı. "Onu arkalarına attılar."; Yani onun özelliklerini değiştirdiler ve onu bir sömürü aracı yaptılar. "Sakın, yaptıkları (kötülüklerle) ferahlayan, yapmadıkları şeylerle övülmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma. (Âl-i İmran, 3/188) Dedi ki: Bu ayet münafıklar hakkında nazil olmuştur. Resûlullah (s.a.v.), savaşa çıktığı zaman onlar, "Sen savaşa çıkacağın zaman biz de seninle birlikte çıkacağız" dediler. Fakat Resûlullah (s.a.v.) çıktığı zaman onlar onunla birlikte çıkmadılar. Yahudiler hakkında indiği de söylenir.

"Onlar ki ayakta dururken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar." (Âl-i İmran, 3/191) Dedi ki: ayakta, oturarak ve yanları üzerine uzanarak namaz kılarlar. "Ey Rabbimiz! Doğrusu, biz Rabbinize inanın diye imana çağıran bir davetçi işittik." (Âl-i İmran, 3/192) Dedi ki davetçiden maksat Kur'an'dır. Çünkü bütün müminler peygamberi görmemişlerdi. "Onlar ki hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar ve benim yolumda eziyete uğradılar; savaştılar ve öldürüldüler." (Âl-i İmran, 3/195) Yani Mekke'den çıkartılan Muhacirler. "İnkârcıların diyar diyar dolaşması sakın seni yanıltmasın. Azıcık bir geçimlik…" (Âl-i İmran, 3/196-197) Yani müşriklerin ticaretleri ve sanatları azıcık bir menfaattir. Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah'a ve size indirilene ve kendilerine indirilenlere tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler." (Âl-i İmran, 3/199) Abdullah b. Selâm'ı kastediyor. "Ey iman edenler! Sabredin, (kafirlere karşı) dirençli olun, temkinli olun, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.." (Âl-i İmran, 3/200) Dedi ki, Resûlullah (s.a.v.) döneminde periyodik olarak savaş için hazırlık yapmak yoktu. Sadece bir namazı kıldıktan sonra diğerini beklemek vardı.

Câbir b. Abdullah dedi ki: Sa'd b. Rebî' Uhud'da öldürüldüğü zaman Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye döndü; sonra Hamrâü'l-Esed'e gitti. Sa'd'ın kardeşi geldi;

onun mirasını aldı. Sa'd'ın iki kızı vardı ve hanımı hamileydi. Sa'd b. Rebî öldürülünceye kadar Müslümanlar cahiliye dönemindeki gibi birbirlerine varis oluyorlardı. Sa'd vefat edince, onun malını hepsine dağıttı. -Henüz farâiz ayetleri nazil olmamıştı.- Sa'd'ın hanımı da çalışkan ve azimli bir kadındı. Ekmek ve etten oluşan bir yemek hazırlamıştı. -Sonra Resûlullah'ı (s.a.v.) da davet etmişti- Hanımı o gün el-Esvâf'taydı.[570] Sabah erkenden Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittik. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında otururken; Uhud gazvesini, orada öldürülenleri ve Sa'd b. Rebî'i konuşuyorduk. Baktık Resûlullah (s.a.v.), "Kalkın bizimle gelin" dedi. Biz de onunla birlikte ayağa kalktık; Yirmi kişiydik. el-Esvaf'a vardık. Resûlullah (s.a.v.) içeri girdi; biz de onunla birlikte girdik. Kadının, iki duvar arasını su ile ıslattığı ve yere bir hasır serdiğini gördük. [251] Câbir b. Abdullah dedi ki: Vallahi orada ne bir kilim ne de bir yastık vardı, oturduk; Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Rebî' hakkında konuşuyordu. Resûlullah (s.a.v.) ona rahmet okuyor ve "O gün öldürülünceye kadar mızrakların ona saplandığını gördüm" diyordu. Kadınlar bu sözü duyduklarında ağlamaya başladılar; Resûlullah'ın (s.a.v.) gözleri de yaşardı ve onları ağlamaktan nehyetmedi. Câbir dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Biraz sonra size cennet ehlinden bir adam görünecek" dedi. Bunun üzerine gelecek olana bakmaya başladık. Ebû Bekir çıktı. Hemen ayağa kalktık ve Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediğini ona müjdeledik. Sonra Ebû Bekir selam verdi; oradakiler de onun selâmını aldılar ve oturdu. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Biraz sonra size cennet ehlinden bir adam görünecek" dedi.

Kimin hurmalar arasından çıkacağını öğrenmek için bakmaya başladık. Ömer çıktı. Hemen ayağa kalktık. Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediğini ona müjdeledik. Sonra Ömer oturdu. Resûlullah (s.a.v.) yine "Biraz sonra size cennet ehlinden bir adam görünecek" dedi. Hurmalar arasından bakmaya başladık; baktı ki Ali b. Ebû Tâlib çıktı. Hemen ayağa kalktık ve Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediğini ona müjdeledik. Sonra yemek getirildi. Câbir dedi ki: "Bir veya iki adamın yiyeceği kadar bir yemek getirildi. Resûlullah (s.a.v.) elini içine koydu ve "Bismillah diyerek alınız" dedi. İyice doyana kadar ondan yedik. Vallahi o yemekten bir şey eksilttiğimizi görmedik.

Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Bu yemeği kaldırın" dedi. Yemeği kaldırdılar. Sonra bize bir tabak içinde ilk ürün (turfanda) veya bir sonraki ürün olan hurma getirildi.

---

[570] el-**Esvâf**: Medine'nin Hareminin adıdır. el-Bagî bölgesinde bir yer olduğu da söyleniyor. (*Mu'cemü'l-Büldân*, C. I, s.248.)

Resûlullah (s.a.v.), “Bismillah diyerek yiyin!” dedi. Doyuncaya kadar yedik. Ben tabakta ilk getirildiği kadar hurma olduğunu gördüm. Öğle vakti geldi. Resûlullah (s.a.v.) bize namaz kıldırdı ve suya dokunmadı. Sonra oturduğu yere döndü ve konuşmaya başladı. Sonra ikindi vakti geldi; yemeğin kalan kısmı getirildi. Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve ikindi namazını kıldı ve suya dokunmadı.

Sonra Sa’ad b. Rebi'nin hanımı ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Sa’d b. Rebî’ Uhud’da öldürüldü. Kardeşi geldi ve onun terekesini aldı. Sa’d arkasında iki kız bıraktı. Hiçbir malları yok. Ey Allah'ın Resûlü! Kadınlar ancak mal için nikâh ediliyorlar.” Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Allahım! Sa’d’ın mirasına sahip çıkmayı güzelleştir. Bu konuda henüz bana bir şey inmedi. Eve döndüğüm zaman bana gel.” dedi. Resûlullah (s.a.v.) evine döndüğünde kapısında oturdu; biz de onunla birlikte oturduk. Birden Resûlullah’ı (s.a.v.) bir sıkıntı tuttu; Sonunda kendisine Kur'ân nazil olduğunu düşündük. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) rahatladı, alnından inci taneleri gibi ter iniyordu. Resûlullah (s.a.v.), “Bana Sa’d’ın hanımını getirin.” dedi. Dedi ki: Ebu Mes’ûd Ukbe b. Amr gidip onu getirdi. Sa’d’ın hanımı çalışkan ve azimli bir kadındı. Resûlullah (s.a.v.) kadına “Çocuklarının amcası nerede?” diye sordu. Kadın, “Ey Allah'ın Resûlü, evindedir” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Onu bana çağır” dedi. Sonra, “otur” dedi. Kadın oturdu. Adamı getirmek için bir adamı gönderdi; o da koşup onu getirdi. Adam Belhâris b. el-Hazrec’teydi. [252] Yorgun bir şekilde geldi. Resûlullah (s.a.v.), “Kardeşinin mirasının üçte ikisini onun kızlarına ver” dedi. Kadın öyle bir tekbir getirdi ki, Mescittekiler sesini duydular. Sonra Resûlullah (s.a.v.), kardeşinin hanımına da mirasının sekizde birini ver. Geriye kalan da senindir. Dedi. O gün anne karnındaki çocuğa miras bırakılmadı.

O çocuk da Ümmü Sa’d bt. Sa’d b. Rebî’ olup, Zeyd b. Sâbit’in hanımı ve Harice b. Zeyd’in annesi idi. Ömer b. el-Hattâb hilafete getirilince Zeyd b. Sâbit, Ümmü Sa’d bt. Sa’d ile evlenmişti ve Ümmü Sa’d hamileydi. Zeyd b. Sâbit karısına “Eğer babandan kalan mirası konuşmak istiyorsan, bugün için mü’minlerin emiri (Ömer) anne karnındaki çocuğa da miras veriyor” dedi. Çünkü babası Sa’d b. Rebî’ öldürüldüğü zaman Ümmü Sa’d annesinin karnındaydı. Bunun üzerine Ümmü Sa’d “Kardeşimden birşey isteyecek değilim” dedi.

Müşrikler Uhud'da ilk etapta hezimete uğrayınca, Uhud'da hezimetin haberini ilk götüren kişi Abdullah b. Ebu Ümeyye b. el-Muğîre idi. Kendisi Mekke' ye girip haberi vermek istemedi; Tâife gitti ve haberi oradan verdi. Dedi ki: "Muhammed'in arkadaşları galip geldiler, bizler mağlup olduk. Size ilk haberi getiren de benim." Bu haber, müşriklerin ilk etapta hezimete uğramaları ile ilgiliydi. Sonra müşrikler geri dönüp hamle yaptılar ve elde ettiklerini elde ettiler. Muhammed'in arkadaşlarının öldürüldüğü haberini Kureyş'e ilk haber veren kişi Vahşî idi.

Bana Musâ b. Şeybe anlattı. O da Katar b. Vehb el-Leysî'den şöyle dediğini rivayet etti: Vahşî Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarının felakete uğradıklarını Mekke ehline haber vermeye gittiğinde dört gün boyunca devesinin üzerinde yol aldı. Hacun'un üzerindeki tepeye ulaştığında yüksek sesiyle defalarca "Ey Kureyş topluluğu!" diye bağırmaya başladı. Nihayet insanlar ona yöneldiler. Fakat kendilerine istemedikleri bir haber vermesinden korkuyorlardı. Vahşî insanların sakinleştiğini görünce, "Müjdeler olsun size! Biz, hiçbir savaşta öldürülmeyecek kadar çok sayıda Muhammed'in arkadaşlarını öldürdük. Muhammed'i de yaraladık ve onu yarasıyla bıraktık. Ben ordunun başı olan Hamza'yı da öldürdüm. İnsanlar Muhammed'in arkadaşlarının öldürüldüğü haberi ile sağa sola dağılıp sevinç gösterilerinde bulundular. Cübeyr b. Mut'im Vahşî ile yalnız kalarak, "Ne dediğine dikkat et" dedi. Vahşî, "Vallahi doğru söylüyorum" dedi. Cübeyr, "Sen gerçekten Hamza'yı öldürdün mü?" dedi. Vahşî, "Evet vallahi onun karnına bir mızrak attım; ayaklarının arasından çıktı sonra ona seslenildi ve cevap vermedi. Onun ciğerlerini aldım ve gözüyle görsün diye Hind'e götürdüm" dedi. Bunun üzerine Cübeyir, "Kadınlarımızın üzüntüsünü giderdin ve yüreklerimizdeki ateşi söndürdün" dedi ve hemen o gün kadınlarının yağ ve koku sürünmeye başlamalarını emretti.

Muâviye b. el-Muğire b. Ebu'l-Âs o gün yenilgiye uğramış, kaçıp dosdoğru gitmişti. Medine'ye yakın bir yerde uyudu. Sabah olunca Medine'ye girdi ve Osman b. Affan'ın evine geldi; kapısını çaldı. [253] Eşi Ümmügülsüm bt. Resûlullah (s.a.v.), Osman burada değildir. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanındadır" dedi. Muâviye, "Ona haber gönder. Bir yıl önce kendisinden satın aldığım devenin parası yanımdadır. Parasını getirdim, yoksa giderim." dedi. Dedi ki: Ümmügülsüm Osman'a haber gönderdi. Osman geldi, onu görünce "Yazık sana, beni de kendini de mahvettin. Seni ne getirdi?" dedi.

Muâviye, “Amcaoğlu! Senden başka bana daha yakın ve daha layık hiç kimsem yok” dedi.

Osman onu evin bir köşesine aldı. Sonra onun için eman almak üzere Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına gitti. Oysa Osman gelmeden Resûlullah (s.a.v.), “Muâviye Medine'de sabahlamış, onu arayın” demişti. Onu aramışlar, fakat bulamamışlardı. Bazıları, onu Osman b. Affan’ın evinde arayın, demişti. Bunun üzerine Osman'ın evine girdiler ve Ümmügülsüm'e sordular. Ümmügülsüm onun evde olduğunu işaret etti. Onu himâre’nin[571] altından çıkardılar ve Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına götürdüler. Osman onun getirildiğini görünce, “Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, onun için senden eman almaya gelmiştim. Onu bana bağışla ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu bağışladı; ona güvence ve üç gün mühlet verdi. Eğer üç gün sonra Medine'de bulunursa öldürülecekti. Dedi ki: Osman çıktı, ona bir deve aldı ve devesini donattı. Sonra lütfen yola çık, dedi. O da yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) da Hamrâü’l-Esed’e yürüdü. Osman da Müslümanlarla birlikte Hamrâü’l-Esed e gitti. Muâviye üçüncü güne kadar Medine’de kaldı. Üçüncü gün gelince devesine bindi ve çıktı. Nihayet el-Akik’in başına kadar varmıştı. Resûlullah (s.a.v.), “Muâviye buraya yakın bir yerde sabahlamış; onu arayın.” dedi. İnsanlar onu aramaya başladılar. O yolunu şaşırmıştı. Onun izini takip ettiler, dördüncü günde ona yetiştiler. Zeyd b. Hârise ve Ammâr b. Yâsir onu arama konusunda daha hızlıydılar. E-Cemmâ’da ona yetiştiler. Zeyd b. Hârise ona vurdu. Ammar ise benim onda hakkım var, dedi. Her ikisi de ona ok atarak onu öldürdüler. Sonra Resûlullah’a (s.a.v.) döndüler ve ona haber verdiler.

Muâviye'ye Medine’ye 8 mil mesafede bulunan eş-Şerîd tepesinde yetişildiği de söyleniyor. Burada yolunu şaşırmıştı. Zeyd ve Ammâr ona yetişti ve durmadan ona ok atıp ölünceye kadar onu hedef yaptılar.

---

[571] خمارة O dönemde kullanılan üç ayaklı bir su soğutucusu. Birbirine çatılmış değneklerin arasına asılan kap içirisinde su soğutulurdu. (en-*Nihâye*, C. I, s.258)

Hamrâü'l-Esed Gazvesi [572]

Hicretin 32 nci ayında, Şevvalin sekizinde, Pazar günü meydana geldi. Cuma günü Medîne'ye girdi. Medine dışında 5 gün kalmıştı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Pazar günü sabah namazını kılınca, yanında Evs ve Hazrec'in ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde, Hubâb b.el-Münzir, Sa'd b. Mu'âz, Evs b. Havlî, Katâde b. en-Nu'mân ve Ubeyd b. Evs onlardan birkaçıydı. Onlar Mescit'te, kapısında gecelemişlerdi. [254] Resûlullah (s.a.v.) sabah namazından dönünce Bilal'e, şöyle çağrıda bulunmasını emretti: "Resûlullah (s.a.v.), düşmanınızın peşine düşmenizi emrediyor. Bizimle beraber dün savaşa katılanlardan başkası çıkmayacaktır."

Dedi ki: Sa'd b. Mu'âz, kabilesine yola çıkma emrini vermek için evine döndü. İnsanlardan çoğu yaralıydı. Abduleşheloğulları'nın çoğu, neredeyse tamamı yaralıydı. Sa'd b. Mu'âz geldi ve "Resûlullah (s.a.v.) düşmanınızın peşine düşmenizi size emrediyor." dedi. Üseyd b. Hudayr, -kendisinde yedi yara vardı; onları tedavi etmek istiyordu.- "Allah'ın ve Resûlü'nün emri baş göz üstüne" dedi. Hemen silahını aldı, yaralarının tedavisini önemsemedi ve Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti. Sa'd b. Ubâde de kavmine geldi; onlara yola çıkmayı emretti. Hemen giyinip orduya katıldılar. Ebu Katâde de Hurba[573] halkına geldi; onlar yaraları tedavi ediyorlardı. Ebu Katâde, "Bu Resûlullah'ın (s.a.v.) davetçisidir, düşmanlarınızın peşine düşmenizi size emrediyor." dedi. Hemen silahlarına sarılıp yaralarını önemsemediler. Benî Selime kabilesinden 40 yaralı çıktı. Tufeyl b. en-Nu'mân'da 13 yara vardı. Hırâş b. es-Sımme'de on yara vardı. Ka'b b. Mâlik'te ondan fazla yara vardı. Kutbe b. Âmir b. Hadîde'de dokuz yara vardı. Sonunda, üzerlerinde silah olduğu halde bugün Medine'nin ilk yolu olan tepenin başına, İbn Ebu İnebe kuyusunun yanında Peygamber'e (s.a.v.) yetiştiler. Orada Resûlullah (s.a.v.) için saf hâlinde dizildiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara bakıp yaralarının çok olduğunu görünce, "Ya Rabbi! Benî Selime'ye merhamet et!" dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Utbe b. Cebîre anlattı. O da kavminden bazı adamlardan şöyle dediklerini rivayet etti: Abdullah b. Sehl ve Râfî b. Sehl b. Abduleşhel

---

[572] Medine'ye 8 mil mesafededir. Zulhuleyfe'ye giderken yolun soluna düşer. Bkz. *Şerhu Mevâhibi'l-Ledüniye*, C. II, s.70.

[573] Hurba, Medine'de el-Mizâz ile Mescidü'l-Kıbleteyn arasında bulunan ve Benî Selime'ye ait olan bir yerdir. *Vefâu'l- Vefâ*, C.II, s.298.

Uhud'dan döndüler. Onlarda çok sayıda yara vardı. Abdullah'ın yarası daha ağırdı. Sabahleyin Sa'd b. Mu'âz kendilerine gelip de Resûlullah'ın (s.a.v.) onlara düşmanlarının peşine düşmelerini emrettiğini haber verdiğinde onlardan birisi arkadaşına, "Vallahi Resûlullah'la birlikte bir gazveden geri kalırsak bu, büyük bir zarardır. Vallahi binecek bir hayvanımız da yok. Ne yapacağımızı da bilemiyoruz" dedi. Abdullah, "Gel bizimle!" dedi. Râfî, "Hayır Vallahi yürüyemem" dedi. Kardeşi "bizimle gel; seni kendi aramızda çekip, idare ederiz" dedi. Sürünerek çıktılar. Râfî güçsüzleşti. Râfî'nin kardeşi yürüdüğünde Abdullah onu nöbetleşe sırtında taşıyordu. Sonunda yatsı vakti Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Onlar ateş yakıyorlardı. İkisi Resûlullah'ın (s.a.v.) huzuruna getirildiler. O gece Resûlullah'ın (s.a.v.) koruma görevini Abbâd b. Bişr yapıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Sizi ne engelledi?" dedi. İkisi nedenlerini ona bildirdiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara iyilişmeleri için dua etti ve "eğer uzun yaşarsanız sizin için at, katır ve deve gibi binekler olacaktır, ancak bu sizin için iyi olmayacaktır." dedi.

Bana Abdülaziz b. Muhammed anlattı. O da Ya'kûb b. Ömer b. Katâde'den: Bu iki şahıs Enes ve Mu'nis idiler. Bu onların hikâyesidir.

[255] Câbir b. Abdullah dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir çağırıcı sadece dün savaşa katılanlar bizimle beraber çıkacaklardır diye çağrıda bulundu. Oysa ben çıkmak için çok istekliyim, ama babam beni kız kardeşlerim için geride bıraktı ve oğlum onların yanında erkek olmadan benim ve senin onları bırakmamız doğru değildir. Onlar genç kızlardır; onlar için korkuyorum. Zaten ben Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte çıkıyorum. Belki Allah bana şehitliği nasip eder." dedi. "Bu sebeple ben kız kardeşlerimin yanında kaldım. Ben çok istediğim halde Allah şehitlik konusunda babamı bana tercih etti. Ey Allah'ın Resûlü! İzin ver de seninle birlikte çıkayım." Resûlullah (s.a.v.) ona da çıkma izni verdi. Câbir dedi ki: Benden başka, Uhud'da savaşa katılmayıp da onunla yola çıkan kimse olmadı. Uhud savaşına katılmayan bazı adamlar da çıkmak için izin istediler. Fakat o izin vermedi. Resûlullah (s.a.v.) sancağını istedi. Sancak dünden beri açılmamış kapalı durumdaydı. Sancağı Ali b. Ebû Tâlib'e verdi. Onu Ebû Bekir'e verdiği de söyleniyor.

Resûlullah (s.a.v.) yaralı olarak çıktı. Onun yüzünde iki miğfer halkasının izi vardı. Alnında da saçların dibinde yara vardı. Ön dişi kırılmış, dudağı da içten

kesilmişti. İbn Kamîe'nin darbesiyle sağ omuzu gücsüzleşmişti. Resûlullah (s.a.v.) eve girdi; iki rekât namaz kıldı. İnsanlar da toplanmışlardı. Medine'nin dış mahallelerindeki insanlar sesleneni duyunca gelmişlerdi. Sonra tekrar iki rekât namaz kıldı ve atının mescidin kapısına getirilmesini istedi. Talha, Resûlullah'ı karşıladı. O da çağrıcının sesini duymuş ve çıkmış Resûlullah'ın (s.a.v.) ne zaman hareket edeceğini bekliyordu. Bir de baktı ki Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde zırh ve miğfer var, sadece gözleri görünüyor. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Talha, silahın nerede?" dedi. Ben, "Yakındadır Ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Talha dedi ki: Ben çıkıp koşuyor, zırhımı giyiyor, silahımı alıyor ve kalkanımı göğsüme koyuyordum. Bende dokuz yara vardı. Ancak ben kendi yaramdan ziyâde Resûlullah'ın (s.a.v.) yaralarını merak ediyordum. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Talha'ya yöneldi ve "Şu anda kavim (müşrikler) görünüyor mu?" dedi. Talha, "Onlar es-Seyyâle'dedirler, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tahmin ettiğim gibi, ancak ey Talha, Allah bize Mekke'yi fethedinceye kadar, onlar bir daha dünkü gibi bize zarar veremezler." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Eslem kabilesinden üç kişiyi müşriklerin izini takip etmek üzere keşif kolu olarak gönderdi: Sehmoğulları'ndan Süfyân b. Halid b. Avf b. Dârim'in iki oğlu Salît ve Nu'mân; yine ismi bize söylenmeyen Uveyroğulları'nın Eslem kolundan bir üçüncü adam da onlarla birlikteydi. İkisi hızlı yürüyordu. Üçüncü adam geride kaldı. Onlardan birisinin ayakkabısının ipi koptu. Üçüncü adama, "ayakkabını bana ver" dedi. Adam, "Hayır, Vallahi vermeyeceğim" dedi. Onlardan birisi ayağıyla onun göğsüne bir darbe vurdu. Adam sırt üstü yere yıkıldı. Adamın ayakkabısını aldı ve Hamrâü'l-Esed'de (Mekkeli) topluluğa yetişti. Onlar, maniler söylüyorlardı. Aslında Kureyşler geri dönmek istiyorlardı. Fakat Safvân onları dönmekten vazgeçirmeye çalışıyordu. İki adamı gördüler. Onları hemen yakaladılar ve öldürdüler. Müslümanlar onların öldürüldükleri yere, Hamrâu'l-Esed'e vardılar ve orada kamp kurdular. O iki adamı da tek bir mezara koydular.

[256] İbn Abbas dedi ki: Bu, onların mezarıdır. Onlar kardeş idiler. Resûlullah (s.a.v.), Hamrâü'l-Esed'de kamp kuruncaya kadar, arkadaşları ile birlikte yola devam etti. Câbir dedi ki: "Bizim yiyeceğimizin çoğu hurma idi. Sa'd b. Ubâde Hamrâü'l-Esed'e 30 deve yükü hurma götürdü. Ayrıca kesmek için develer götürdü. Bir gün iki deve bir gün de 3 deve kestiler. Resûlullah (s.a.v.) onlara gündüz odun toplamalarını emrediyordu. Akşamladıklarında bize ateş yakmamızı emrediyordu. Her bir adam bir

ateş yakıyordu. Biz o gecelerde uzak yerlerden bile görülen 500 ateş yakmıştık. O ateşler, Allahu Teâlâ'nın düşmanlarımızı onunla alt ettiği şeylerden biri olana kadar kampımız ve yaktığımız ateşler her yerde konuşuluyordu.

O gün müşrik olduğu halde Ma'bed b. Ebu Ma'bed el-Huzâî geldi. Huzâa (kabilesi) Peygamber'in (s.a.v.) müttefikiydi. Ma'bed, "Ey Muhammed! Arkadaşlarınla birlikte başına gelenler çok zor zorumuza gitti. Hiç kuşkusuz Allah'ın senin şerefini yüceltmesini, belanın da başkalarında olmasını isteriz" dedi. Sonra yoluna devam etti. Nihayet Ebû Süfyân ve Kureyş'i er-Revhâ'da buluyor; onlar şöyle diyorlarmış: "Ne Muhammed'i öldürdünüz, ne de genç kızları terkinize aldınız. Siz ne kötü bir iş yaptınız. Onlar dönmek için toparlanıyorlar" Aralarında birisi de, "biz bir şey yapmadık. Onların ileri gelenlerini öldürdükten sonra, sayılarının artmaması için köklerini kazımadan geri döndük" diyorlardı. Bunu diyen de İkrime b. Ebu Cehl idi. Ma'bet, Ebû Süfyân'ın yanına gelince: "İşte Ma'bed, onun yanında haber vardır. Ey Ma'bed arkanda ne var?" dedi. Ma'bed şöyle dedi: "Ben Muhammed ve arkadaşlarını arkamda bıraktım; ama sizin aleyhinizde ateş püskürüyorlardı. Dün Uhud'da savaşa katılamayan Evs ve Hazrecliler onun yanındaydılar. Size yetişip de sizden intikam almadan dönmeyeceklerine yemin etmişlerdi. Üstelik onlar kavimleri ve öldürdüğünüz ileri gelenleri için çok öfkelenmişler. Onlar, "Yazık sana ne diyorsun?" dediler. Ma'bed, "Vallahi yola çıkmadan atların perçemlerini gördük" dedi. Sonra Ma'bed, "onlarda gördüklerim beni şu beyitleri söylemeye itti" dedi:

"Neredeyse devem seslerden yere düşüyordu,
Yerden topluluklar grup grup taştığı zaman…
Atlar, eşraftan uzun insanlarla koşuyordu.
Buluşma anında onlar yalnız ve mızraksız olacaklar.
Dedim ki, onlarla buluştuğunda vay İbn Harb'in başına geleceklere,
Bethâ vadisi insanlarla dolup taştığı zaman..."

[257] Ma'bet gelmeden önce Ebû Süfyân ve arkadaşlarının geri dönmelerine vesile olan şeylerden birisi de Safvân b. Ümeyye'nin sözleriydi. Safvân şöyle diyordu: "Ey kavmim! Yapmayın, Müslümanlar üzüntülüdürler. Muhammed'in savaşa gelmeyen Hazreclileri de etrafına toplamasından korkuyorum. Güç sizdeyken dönün. Şüphesiz döndüğünüzde yenilgiye uğramayacağınızdan emin değilim." Resûlullah (s.a.v.),

“Safvân bilinçli olmadığı halde onlara doğru yolu göstermiştir. Muhammed’in canı elinde olana yemin ederim ki, taşlar onlar için işaretlenmişti. Eğer dönselerdi, dünkü gibi giderlerdi” dedi. Bunları duyan müşrikler, korkarak Müslümanları aramaktan hızlı bir şekilde vazgeçtiler. Abdulkaysoğulları’ndan Medine’ye gitmek isteyen bir grup Ebû Süfyân’a uğradı. Ebû Süfyân onlara “Geri döndüğünüzde, yarın Ukaz çarşısında develerinize kuru üzüm yüklemem karşılığında, size söyleyeceklerimi Muhammed’e iletir, sonra bana gelir misiniz?” dedi. Onlar “evet” dediler. Ebû Süfyân Muhammed'e ve arkadaşlarına nerede ulaşırsanız geri dönmeye karar verdiğimizi ve peşlerinde olduğumuzu onlara söyleyin” dedi. Ebû Süfyân yola devam etti. Kervan da el-Hamrâ'da Peygamber’e (s.a.v.) ulaştı. Ebû Süfyân’ın onlara söylediğini Müslümanlara haber verdiler. Müslümanlar, “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” dediler.” “Onlar kendilerine isabet eden yaradan sonra da Allah'a ve Resulüne icabet edenlerdir...” (Âl-i İmrân, 3/172.) ayeti ile “Onlara bazı kimseler: “İnsanlar sizinle savaşmak için toplandı; onlardan korkun!” dediklerinde bu onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" diye karşılık verdiler.” (Âl-i İmrân, 3/173.) ayeti burada indirildi.

Ma’bed de Ebû Süfyân ve arkadaşlarının korkarak geri döndüklerini bildiren Huzâ kabilesinden bir adamı Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına göndermişti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye doğru yola çıktı.

Hicretin 35. Ayının başında Muharremde meydana gelen

Ebû Seleme b. Abdulesed'in Katan’a ve Benî Esed'e Seriyyesi

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Amr b. Osman b. Abdurrahman b. Sa’d b. Yerbû’ anlattı. O Seleme b. Abdullah b. Amr b. Ebû Seleme b. Abdulesed'den rivayet etti. Ondan başkası da bana yine bu seriyye hakkında anlattı. Olayın aslı Amr b. Osman'dan gelmiştir. O da Seleme’den rivayet etti. Dediler ki: Ebû Seleme b. Abdulesed Uhud savaşına katılmıştı. Kuba’dan dönünce, Medine’nin yakınlarındaki el-Âliye’de, Benî Ümeyye b. Zeyd'in misafiri olmuştu. Yanında hanımı Ümmü Seleme bt. Ümeyye de vardı. Ebû Seleme Uhud'da pazısından yaralanmış ve evine dönmüştü. Resûlullah’ın (s.a.v.) Hamrâü’l-Esed’e gittiğini haber aldı. Hemen bir eşeğe bindi. Resûlullah’ı (s.a.v.)

bulmaya çalıştı. Nihayet el-Akik'te, el-Asabe[574] denilen yerden inerken Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti. Böylece Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Hamrâü'l-Esed'e gitti.

[258] Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye döndüğünde o da Müslümanlarla birlikte el-Asbe'den döndü. Bir ay boyunca yarasının iyileştiğini görene kadar yarasını tedavi ederek el-Asbe'de kaldı. Yara kabuk bağladı; fakat yaranın içinde bilinmeyen bir iltihap meydana geldi. Hicretin otuz beşinci ayı, muharrem'in başında Resûlullah (s.a.v.) onu (Ebû Seleme'yi) çağırdı ve "Bu seriyye ile birlikte çık; Seni seriyyenin başında komutan tayin ettim." dedi. Onun için bir sancak dikti ve "Benî Esed toprağına kadar git. Onlar toplu olarak seninle karşılaşmadan önce sen onlara saldır." dedi. Ona ve onunla birlikte olan Müslümanlara hayır duada bulundu ve Allah'tan sakınmalarını öğütledi. Bu seriyyede Ebû Seleme ile birlikte 150 kişi çıktı. Onlar arasında; Ebû Sebre b. Rühm - O, Ebû Seleme'nin anne bir kardeşi idi. Ebû Seleme'nin annesi Berre bt. Abdulmuttalib-, Abdullah b. Süheyl b. Amr ve Abdullah b. Mahreme el-Âmiri de vardı.

Mahzûmoğulları'ndan Muattıb b.el-Fadl b. Hamrâ el-Huzâî -Mahzûm kabilesinin müttefiki idi.- Mahzûm kabilesinden de, Erkam b. Ebu'l-Erkam vardı.

Fihroğulları'ndan, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Süheyl b. Beydâ vardı. Ensâr'dan Üseyd b. Hudayr, Abbâd b. Bişr, Ebu Nâile, Ebu Abs, Katâde b.en-Nu'mân, Nasr b. el-Hâris ez-Zaferî, Ebu Katâde, Ebu Ayyâş ez-Zurakî, Abdullah b. Zeyd, Hubeyb b. Yesâf ve bize isimleri gelmeyenler de vardı.

Onu heyecanlandıran Tay kabilesinden bir adamın, kendisinin akrabası ve Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından birisi ile evli olan bir kadını aramak için Medine'ye gelmesi ve Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından olan hanım tarafından bir akrabasının evine misafir olmasıydı. Tay'lı adam dünürü olan sahabiye şu haberi verdi: Huveylid'in iki oğlu olan Tülayha ve Seleme, kavimlerini ve kendilerine itaat edenleri dolaşarak, onları Resûlullah'a (s.a.v.) karşı savaşmaya çağırmışlar. Onlar, Medine'ye yakın bir yere gelmek istiyorlardı. Demişler ki: "Biz Muhammed'e gideceğiz, evinin ortasında onu halledeceğiz ve çevresindekileri alacağız. Çünkü onların Medine'nin çevresinde yayılan hayvanları vardır. Atların sırtında çıkacağız. Atlarımızı zaten baharda otlattığımız için onlar güçlüdür. Tecrübeli ve asil beygirler üzerinde çıkacağız.

[574] el-**Asaba**: Kuba Mescidi'nin batısında, Benî Cehcebâ'ların bir yeridir. (*Vefâul Vefâ*, C. II, s.346.)

Eğer baskın sonucu bir mal elde edersek döneriz. Eğer, onların topluluğu ile karşılaşırsak zaten savaşa hazırlıklıyız. Zira bizim atlarımız var; onların atları yok. Üstelik yanımızda tıpkı atlar gibi asil beygirler de var. Müslümanlar ise Kureyş'in pek yakında kendilerine vurduğu darbe ile felakete maruz kalmışlardır.

Onlar bir süre daha kendilerine gelemezler ve onların etrafında bir topluluk da kalmaz. Onların içinden Kays b. el-Hâris b. Umeyr denilen bir adam ayağa kalktı ve "Ey Topluluk, Vallahi bu bizim için kabul edilebilir bir görüş değildir. Onlar tarafından bir mağduriyete uğramış değiliz. Onlar, birileri tarafından malları yağmalanacak bir topluluk değiller. Bizim yurdumuz Yesrib'ten çok uzaktır. Üstelik bizim Kureyş topluluğu gibi bir topluluğumuz da yoktur. Kureyş uzun bir süre Arapların içinde yardım arayışında bulundular. Yine onlar Müslümanlardan almak istedikleri bir intikamın peşindeydiler. Sonra Kureyşliler develere binerek yola çıktılar. Atlara binip çok sayıda insanla kendilerine tabi olanların dışında 3000 kişilik savaşçılarla çok sayıda silah götürdüler. Oysa sizin gayretiniz, o da tutarsa 300 adamla yola çıkabilmektir. Kendi kendinize gururlanıp yurdunuzdan çıkacaksınız. Başınıza bir belayı satın almayacağınızdan emin değilim" dedi.

[259] Onların bu konuda tartışırlarken, adamın bu konuşması yola çıkma konusunda neredeyse onları kuşkuya düşürecekti. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından olan kimse, o Tay'lı adamı aldı, Peygamber'e (s.a.v.) götürdü ve adamın verdiği haberi aynen ona iletti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Seleme'yi gönderdi. Tay'lı adam da Ebû Seleme ile birlikte kılavuz olarak yola çıktı. Hızlı bir şekilde yürüyüp onları yol güzergâhından saptırdı ve kestirme yoldan götürdü. Tay'lı adam gece gündüz onlarla birlikte yol aldı. el-Ahbar'ı geçtiler, Katan'ın –Ki o Esedoğulları'nın sularından bir sudur. Onların tümü bu suyun üzerinde idi- aşağısına yetiştiler. Orada yayılan hayvanları buldular. Hemen hayvanlarına baskın yaptılar. Onlara çobanlık yapan üç köleyi yakaladılar.

Geri kalanlar kaçtılar. Onlar topluluklarına gelip olayı haber verdiler ve onları Ebû Seleme'nin birliğine karşı uyardılar. Onların ne kadar çok olduğunu anlattılar. Topluluğun her biri bir tarafa dağıldı.

Ebû Seleme suyun başına geldiğinde topluluğu dağılmış olarak buldu. Hemen orada kamp kurdu, koyunları ve develeri aramaları için arkadaşlarını gruplara ayırdı. Onları üç gruba ayırdı: Bir kısmı onun yanında kampta kaldı. Diğer iki grup da farklı

yönlerde baskınlar düzenlediler. Ebû Seleme arkadaşlarını, dikkatli bir şekilde arama yapmaları ve selamette oldukları takdirde başka yerde geceyi geçirmemeleri konusunda uyardı. Ayrıca birbirlerinden ayrılmamalarını emretti. Her bir grubun üzerine de onlardan birini komutan olarak görevlendirdi. Hepsi sağ-salim geri döndüler. Çok sayıda koyun ve deve ele geçirmişler, fakat kimseyle karşılaşmamışlardı. Ebû Seleme, bütün bunlarla birlikte hızlı bir şekilde Medine'ye döndü. Taylı adam da onunla birlikte döndü. Gece yola devam ederken Ebû Seleme, "Ganimetlerinizi bölüştürün" dedi. Ebû Seleme kılavuzluk yapan Taylı adama ganimetten hoşnut olacağı kadar verdi. Resûlullah'a (s.a.v.) da temiz bir köle ayırdı. Sonra beşte birini (humus) çıkardı. Daha sonra geri kalanını arkadaşları arasında taksim etti. Herkes payına düşeni bildi. Sonra Medine'ye girinceye kadar koyun ve develeri sürüp götürdüler.

Ömer b. Osman dedi ki: Bana Abdulmelik b. Umeyr anlattı. O Abdurrahman b. Saîd b. Yerbu'dan, o da Ömer b. Ebû Seleme'den rivayet etti ve dedi ki: Ebû Seleme'yi yaralayan adam Ebû Üsâme el-Cüşemî idi. Uhud günü bir mızrağın sivri ucunu onun pazısına atmıştı. Bir ay durup yarasını tedavi etti. Gördüğümüz kadarıyla iyileşmişti. Resûlullah (s.a.v.) hicretin 35. ayı, Muharremin başında onu Katan'a gönderdi. On küsür gün Medine dışında kaldı.

Medine'ye geldiğinde yara nüksetti. Cemaziyülâhir'e üç gece kala vefat etti. Yüseyre'de, Ümeyyeoğulları'nın kuyusunun yanında iki direk arasında cenazesi yıkandı. Kuyunun cahiliye dönemindeki ismi el-Abîr idi. Resûlullah (s.a.v.) ona "el-Yüseyre" adını verdi. Sonra cenazesi oradan taşındı ve Medine'de defnedildi.

Ömer b. Ebû Seleme dedi ki: Annem Ümmü Seleme dört ay on gün boyunca iddet bekledi. Sonra Resulullah onu eş olarak aldı. Şevvalin son günlerinde gerdeğe girdi. Annem şöyle derdi: "Şevval ayında evlenmekte ve gerdeğe girmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) Şevval ayında benimle evlendi ve gerdeğe girdi. Ümmü Seleme Hicretin 59. Yılı Zilkade ayında vefat etti.

[260] Ebû Abdullah el-Vâkıdî dedi ki: Ömer b. Osman el-Habeşi'ye anlattım. Seriyyeyi ve Ebû Seleme'nin katan'a çıkışını bildi ve "Taylı adamın ismi sana söylenmedi mi?" dedi. Ben hayır, dedim. Ömer b. Osman, "Zeynep et-Taiyye'nin amcası el-Velîd b. Züheyr b. Tarîf idi. Zeynep, Tuleyb b. Umeyr'in nikâhı altında idi. Taylı adam Tuleyb b. Umeyr'in evine misafir oldu ve ona haber verdi. Tuleyb onu alıp Peygamber'e (s.a.v.) götürdü ve Benî Esed'in haberini ona iletti. Aslında Müslümanların çıkışa niyetleri yoktu. Taylı adam onlarla birlikte kılavuz olarak döndü. Adam bu

konuda mahirdi. Katan'a kadar dört gün onlarla birlikte gitti. Taylı adam, halk onlardan haberdar olmasınlar diye onları başka bir yoldan götürdü. Sonra yaklaşık 30 deve yağmalayıp kavmin yanına geldiler. Ama onların develeri aldıklarından haberdar olduklarını anladılar. Bu yüzden onlardan korktular; çünkü onlar hazırlıklıydılar. İki taraf savaşa tutuştu. Aralarında yaralananlar oldu ve ayrıldılar. Sonra Taylı'lar benî Esed'e saldırı düzenlediler; onlardan da yaralananlar vardı. Aynı zamanda Benî Esed'in çok sayıda koyunlarını ve develerini yağmaladılar. İslam oraya gelinceye kadar onlardan bir şey kurtaramadılar.

el-Vâkıdî dedi ki: Bizim arkadaşlarımız ise şöyle diyorlar: Ebû Seleme Uhud günü aldığı yaranın sonradan nüksetmesi sebebiyle Uhud şehitlerindendir. Aynı şekilde Akabe arkadaşlarından Ebû Halid ez-Zürakî Yemame'de yaralanmış; Ömer'in hilafeti zamanında yarası nüksetmiş ve o yara sebebiyle vefat etmiştir. Ömer (r.a.) da onun namazını kılıp şöyle demiştir: "O Yemame şehitlerindendir. Çünkü Yemame'de yaralanmıştı."

el-Vâkıdî dedi ki: Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa'a'ya Ebû Seleme'nin sözlerinin tümünü anlattım. Bunun üzerine şöyle dedi: Eyyüb b. Abdurrahman b. Ebû Sa'sa'a bana haber verdi, dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ebû Seleme'yi hicretin 34. ayında, Muharremin başında 125 adamla birlikte gönderdi. Onların içinde Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Huzeyfe b. Utbe ve Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi Salim de vardı. Onlar Katan'a varıncaya kadar gece yürüyor, gündüz gizleniyorlardı. Müslümanlar topluluğun (Esedoğulları'nın), orada toplandıklarını gördüler. Bunun üzerine Ebû Seleme sabah daha hava aydınlanmadan onları kuşattı. Önce topluluğa öğüt verdi ve Allah'tan korkmalarını emretti; sonra onları cihada teşvik etti. Dikkatli bir şekilde arama yapmaları konusunda onlara öğüt verdi ve her iki adamı kardeş yaptı. Düşman topluluk (Esedoğulları) üzerlerine hamle yapmadan hazırlık yaptılar ve silahlarını aldılar ya da onlardan silahlacak olanlar silahlandılar ve savaş için saf oldular.

Sa'd b. Ebû Vakkâs onlardan bir adama saldırdı. Ayağını götürdü, sonra adamın işini bitirdi. Bedevilerden bir adam da Mes'ûd b. Urve'nin üzerinde mızrakla hamle yaptı ve onu öldürdü. Müslümanlar arkadaşlarının elbisesinin soyulmasından korkarak onu yanlarına aldılar. Sonra Sa'd, "Ne bekleniyor?" diye bağırdı. Bunun üzerine Ebû Seleme hamle yaptı. Müşrikler, onları koruyanlarla birlikte dağıldılar. Müslümanlar onların peşine düştü. Sonra müşrikler her yöne dağıldılar. Ebû Seleme onları aramaktan alıkoydu ve [261] bölgelerine döndüler. Öldürülen arkadaşlarını

defnettiler ve müşriklerin hafif olan eşyalarını aldılar. Toplanma yerinde çoluk çocuk yoktu. Sonra Müslümanlar Medine'ye doğru yola çıktılar. Suya bir gecelik mesafede olan yolu şaşırdılar. İçlerinde develerin ve çobanların da olduğu mallara saldırıp, onları çobanları ile birlikte ele geçirdiler. Yol güzergâhından develere ve çobanlara su aramak için ayrılmışlardı. Onların ganimetleri yedi deve oldu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Hâris b. el-Fudayl'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Ebû Vakkâs dedi ki: Yolu şaşırdığımızda bize yolu göstermek için Araplardan bir adamı rehber olarak kiraladık. Rehber, "Ben de sizinle birlikte develere saldıracağım; bana ne vereceksiniz?" dedi. Onlar da sana humusu –beşte bir- veririz." dediler. Dedi ki: Onlara develerin bulunduğu yerleri gösterdi ve beşte birini aldı.

Bi'ru Ma'ûne Gazvesi

Hicretin otuz altıncı ayının başında, Safer ayında meydana geldi.

Bana Muhammed b. Abdullah, Abdurrahman b. Abdulazîz, Ma'mer b. Râşid, Eflah b. Saîd, İbn Ebû Sebre, Ebû Ma'şer ve Abdullah b. Ca'fer anlattılar. Her birisi bana bu olayın bir kısmını anlattı. Bir kısmı, bir kısmından daha bilinçliydi. Ayrıca isimlerini vermediklerimiz de var. Bana anlattıklarının tümünü derledim. Dediler ki: Mulâibu'l-Esinne[575] (yani oklarıyla oynayan adam) lakabıyla meşhur olan Âmir b. Mâlik b. Ca'fer Ebu'l-Berâ Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Ona iki deve ve iki at hediye etti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben bir müşrikin hediyesini kabul etmem" dedi ve ona İslam'ı sundu. Ancak adam ne Müslüman oldu, ne de uzak durdu. "Ya Muhammed! Ben senin bu işini güzel ve şerefli bir iş olarak görüyorum. Kavmim de arkamdadır. Eğer sen arkadaşlarından bir grubu benimle birlikte gönderirsen, senin davetini kabul edip, senin emrine uyacaklarını umuyorum. Eğer onlar sana uyarlarsa senin işini ne kadar güçlendirir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben onlar için Necd halkından endişe ediyorum" dedi. Âmir, "Onlar için korkma!" Necd ehlinden birisinin onlara saldırması hâlinde, ben onların koruyucusu olacağım." dedi.

[575] Kendisine Mülâibu'l-Esinne denilmesinin nedeni şudur: Arap savaşlarında Sevban günü, Kays kabilesiyle Temim arasında bir küçük olay meydana gelmişti. O gün kardeşi onu bırakıp kaçmıştı; bir şair de şöyle demişti: "Kaçtın ve şiddetle mızrak ağacıyla oynayan ananın oğlu Amir'i teslim ettin." (er-*Ravdü'l-Ünf,* C. II, s.174; Musa K. **Yılmaz**, s.399.)

Ensâr'dan kendilerine "kurrâ"[576] denilen 70 genç insan vardı; Akşamleyin Medine'nin bir bölgesine gelirler, birlikte ders yaparlar ve namaz kılarlardı. Taki sabahın erken saatine kadar devam ederlerdi. Sabahın ilk saatlerinde tatlı su ararlar ve biraz odun toplayarak Resûlullah'ın (s.a.v.) evine gelirlerdi. Onların aileleri onları mescitte zannederlerdi; mescittekileri de onları ailelerinin yanında zannederlerdi. İşte Resûlullah (s.a.v.) onları gönderdi; onlar da yola çıktılar ve Bi'ru Ma'ûne'de öldürdüler. Resûlullah (s.a.v.) onları öldürenlere 15 gece boyunca bedduada bulundu.

[262] Ebû Saîd el-Hudrî dedi ki: Onlar 70 kişiydiler. Onların kırk kişi oldukları da söyleniyor. Onların kırk kişi olmalarını daha yerinde görüyorum. Resûlullah (s.a.v.) onlarla birlikte bir mektup yazdı. el-Münzir b. Amr es-Sâidî'yi arkadaşlarına emir yaptı. Bi'ru Ma'ûne'ye varıncaya kadar gittiler. O, Benî Süleym sularından birisidir. O, Âmiroğulları ile Süleymoğulları arazisinin arasındadır. Her iki belde de ondan sayılır.

Bana Mus'âb b. Sâbit anlattı. O Ebu'l-Esved'den, o da Urve'den. Dedi ki: el-Münzir Benî Süleym'den el-Muttalib adlı bir kılavuzla yola çıktı. Bi'ru Ma'ûne'ye varınca, orada kamp kurdular ve develerini salıverdiler. Salıverilen hayvanların başına da el-Hâris b. es-Sımme ve Amr b. Ümeyye'yi görevlendirdiler. Resûlullah'ın (s.a.v.) mektubunu Âmir b. Tufeyl ve Âmiroğulları'ndan bazı adamlara götürmek üzere Harâm b. Milhan'ı gönderdiler. Harâm onların yanına vardığında mektubu okumadılar; Âmir b. Tüfeyl, Harâm'a saldırarak onu öldürdü. Âmir b.Tufeyl, Âmir'den de Müslümanlara karşı yardım istediyse de onlar kabul etmediler. Âmir b. Mâlik Ebû Berâ ise, Muhammed'in arkadaşlarını koruduğunu ve onlara karışmamalarını söylemek için kavimden önce Necid tarafına çıkmıştı. Necid ehli "Ebû Berâ' nın koruması çiğnenmez" dediler. Sonuçta Âmir b. Mâlik, Âmir b. Tufeyl ile beraber savaşmayı reddetti. Âmiroğulları, Âmir b. Tufeyl'e yardım etmeyi kabul etmeyince Âmir b. Tufeyl Süleym'den –Usayye ve Ri'l kabileleri gibi- bazı kabileleri yardıma çağırdı. Bu iki kabile Âmir b. Tufeyl ile birlikte savaşa çıktılar ve onu kendilerine lider yaptılar. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl, "Allah'a yemin ederim ki, bu adam (Harâm b. Milhan) yalnız gelmemiştir. Topluluğu (Medineli gençleri) buluncaya kadar onun izini sürdüler. Baktılar ki, onlar da geciken arkadaşlarını bulmak için izini sürmeye başlamışlar. Topluluk onlarla karşılaştı; liderleri el-Münzir de onlarla beraberdi. Âmiroğulları, (Müslüman) grubu kuşattı ve onlara galebe çaldılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşları öldürülene kadar savaştılar. Sadece başkanları el-Münzir b. Amr kaldı. Ona, "eğer

[576] Kur'ân okuyucuları. (çvr.)

istersen sana eman veririz" dediler. el-Münzir, "Ben Harâm'ın öldürüldüğü yere gelmeden ne size elimi veririm ne de sizden eman kabul ederim. (Harâm'ın öldürüldüğü yere vardıktan) sonra sizin emanınız benden uzak olur." dedi. Harâm'ın öldürüldüğü yere gelinceye kadar ona eman verdiler. Sonra ondan korumalarını kaldırdılar. Sonra el-Münzir öldürülünceye kadar onlarla savaştı. Resûlullah'ın (s.a.v.) onun hakkında, "Ölüme koşan adam" şeklinde sözünün manası budur.[577]

Hayvanların peşinde olan el-Hâris b. es-Sımme ile Amr b. Ümeyye hayvanlarla birlikte geldiler. Fakat yırtıcı kuşların kamplarına veya kamplarına yakın yerlerde uçtuklarını görünce kuşkulanıp, Vallahi arkadaşlarımız öldürülmüşler. Vallahi Necd halkından başkası arkadaşlarımızı öldürmemiştir!" dediler. Yüksekçe bir yere çıktılar. Arkadaşlarının öldürüldüklerini ve atların da orada durduklarını gördüler. el-Hâris b. es-Sımme, Amr b. Ümeyye'ye "Sence ne yapmalıyız?" dedi. Amr, "Hemen Resûlullah'a (s.a.v.) varıp durumu ona haber vermeyi düşünüyorum" dedi.

el-Hâris, "İçinde el-Münzir'in öldürüldüğü bir yerden uzaklaşacak değilim." dedi. Sonra ikisi topluluğun yanına gittiler. el-Hâris, onlardan iki kişiyi öldürünceye kadar onlarla savaştı. Sonra müşrikler onu yakaladılar. Onu ve Amr'ı esir aldılar ve el-Hâris'e, "Sana ne yapmamızı istersin? Seni öldürmek istemiyoruz" dediler. el-Hâris, "Beni el-Münzir ve Haram'ın öldürüldüğü yere götürün. Sonra [263] korumanızı benden kaldırın." dedi. Onlar, "tamam, yaparız" dediler. Onu götürdüler sonra bıraktılar. el-Hâris onlarla savaştı. Onlardan iki kişiyi öldürdü; sonra öldürüldü. Mızraklarını onun vücuduna saplamadan onu öldüremediler. Onu orada hallettiler. Âmir b. Tufeyl, ellerinde esir olup, savaşmamış olan Amr b. Ümeyye'ye, "Benim annemin bir canlıyı azat etme adağı vardı. Ona karşılık serbestsin" dedi ve perçemini kesti.

Sonra Âmir b. Tufeyl, Âmir b. Ümeyye'ye, "Arkadaşlarını tanıyor musun?" dedi. Dedi ki: "Evet, tanıyorum" dedim. Dedi ki: Âmir b. Tufeyl onların arasında dolaştı. Neseplerini sordu. Sonra bana, "arkadaşlarından bulamadığın biri var mıdır?" dedi. Ben de: "Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre'yi bulamıyorum" dedim. Âmir b. Tufeyl, "O adam aranızda nasıl biriydi?" dedi. Ben de, "O bizim en iyilerimizden ve Peygamberimiz'in ilk arkadaşlarındandır." dedim. Âmir, "Sana onun haberini vereyim mi?" dedi ve yanındaki bir adama işaret ederek şöyle dedi: "Bu adam onu mızrakla vurdu, sonra mızrağını çıkardı ardından adam yükseltilerek göğe götürüldü. Vallahi, o kadar ki, onu göremiyordum. Amr dedi ki: "Bu Âmir b. Füheyre'dir." dedim. Onu

[577] Ölüm onu öldürüleceği yere götürdü. (en-*Nihâye fî Garibi'l- Hadîs*, C. III, s.132)

öldüren de, kendisine Cebbar b. Sülma denilen Kilaboğulları'ndan bir adamdı. Adam şöyle anlattı: "Âmir b. Fuheyre'ye mızrak attığında, onun vallahi kazandım, dediğini işittiğini söyledi. Dedi ki: "Ben içimde onun kazandım sözü ne anlama geliyor acaba?" dedim. Sonra da Dahhak b.Süfyân, el-Kilâbi'ye geldim ve olanları ona haber verdim. Onun "kazandım" sözünün ne anlama geldiğini ona sordum. Dahhak "cenneti kazanmış" dedi.

İslam'ı bana arz etti. Ben de Müslüman oldum. Asıl beni İslam'a davet eden Âmir b. Füheyre'nin öldürüldüğünde semaya yükselmesiydi. Dedi ki: "Dahhak b. Süfyân Resûlullah'a (s.a.v.) bir mektup yazarak benim Müslüman oluşumu ve Âmir b. Füheyre'nin öldürülüşü ile ilgili gördüklerimi ona haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "melekler onun cenazesini aldılar. O, illiyyuna götürüldü" dedi.

Bi'ru Ma'ûne'nin haberi Resûlullah'a (s.a.v.) gelince; aynı gecede hem onların ölüm haberi, hem de Mersed b. Ebû Mersed'in haberi geldi. Resûlullah (s.a.v.), Muhammed b. Mesleme'yi gönderdi ve "Bu, Ebû Berâ'nın işidir; ben gitmelerini istemiyordum." diyordu. Resûlullah (s.a.v.) haberin geldiği gecenin sabah namazının ikinci rekâtında, onları öldürenlere beddua etti. Namazda "semiallahü limen hamide" dediğinde şöyle dedi: "Mudar kabilesi'ni kahru perişan eyle Allahım! Lihyânoğulları, Zi'b, Ri'l, Zekvân kabilelerini sana havale ediyorum. Onlar Allah'a ve Resûlüne isyan ettiler. Allahım! Benî Lihyan, Adal ve el-Kâre'yi sana havale ediyorum. Allahım! el-Velîd b. el-Velîd'i, Seleme b. Hişam'ı, Ayyaş b. Ebû Rebîa'yı ve çaresiz bırakılmış mü'minleri kurtar. Allah Gıfâr kabilesini mağfiret eylesin ve Eslem kabilesine esenlik versin." Sonra secdeye gitti. Bu duaya 15 gün devam etti. 40 gün; "Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Ya Allah tevbelerini kabul eder ya da onlara azap eder." ayeti inene kadar bu duaya devam ettiği de söyleniyor. (Âl-i İmrân, 3/128)

Enes b. Mâlik şöyle diyordu: "Yarabbi, Bi'ru Ma'ûne gününde Ensâr'dan 70 kişi öldürüldü." Ebû Saîd el-Hudrî ise şöyle diyordu: "Birçok yerde Ensâr'dan 70 er kişi öldürüldü. Uhud günü 70 kişi, Bi'ru Ma'ûne günü 70 kişi, Yemame gününde 70 kişi ve Ebû Ubeyd köprüsü gününde 70 kişi" Resûlullah (s.a.v.) [264] Bi'ru Ma'ûne'ye üzüldüğü kadar Uhud şehitlerine üzülmemişti. Enes b. Mâlik şöyle diyordu: "Allah Bi'ru Ma'ûne'de öldürülenler hakkında: (بلغوا قومنا أنا لقينا ربنا فرضى عنا و رضينا عنه) "Rabbimize kavuştuğumuzu kavmimize bildirin. O bizden razı; biz de ondan razıyız." şeklinde indirmiş; biz onu okuyorduk sonra (bu ayet) neshedildi.

Dediler ki: Ebû Berâ piri fâni bir ihtiyar olduğu halde yola çıktı. el-İs'ten kardeşinin oğlu Lebid'i bir hediyelik bir atla Medine'ye gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) onun hediyesini reddetti ve bir müşrikin hediyesini kabul etmem" dedi. Bunun üzerine Lebîd, "Mudar kabilesinden herhangi birisinin Ebû Berâ'nın hediyesini reddedeceğini sanmıyordum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer bir müşrikin hediyesini kabul etseydim, Ebû Berâ'nın hediyesini kabul ederdim" dedi.

(Lebîd) Dedi ki: "Ebû Berâ bunu vücudundaki bir ağrıdan dolayı senden şifa istemek için gönderdi." dedi. -Ebû Bera'nın vücudunda öldürücü bir kitle vardı- Resûlullah (s.a.v.) yerden bir avuç toprak alıp ona tükürdü ve "Onu suyla karıştır, sonra ona içir" dedi. Adam bunu yaptı ve iyileşti. Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) ona bir bal tulumunu göndermiş, adam iyileşinceye kadar onu yalamış. O gün Ebû Berâ kavminin içinde dolaşıyor ve Belî toprağına gitmek istiyordu. el-İs'e uğradı. Oğlu Rebîa'yı, Lebîd ile birlikte Medine'ye gönderdi; Yiyecek götürüyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Rebîa'ya, "Ey Rebîa, babanın koruma sözü ne oldu?" dedi. Rebîa, "Evet, bir kılıç darbesi ya da bir mızrak darbesi o sözü bozdu" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "evet" dedi. Hemen İbn Ebû Berâ çıktı ve durumu babasına haber verdi. Âmir b. Tufeyl'in Peygamber'in (s.a.v.) arkadaşlarına yaptıkları Ebû Berâ'nın çok zoruna gitmişti. Fakat yaşlılıktan ve zafiyetten dolayı hareket edecek durumda değildi. Ebû Berâ, "Benî Âmir'den sadece kardeşimin oğlu (Âmir b. Tufeyl) bana ihanet etti" dedi.

Belî'nin sularından, el-Hedm[578] denilen suya varıncaya kadar gittiler. Rebîa bir ata bindi ve kendisine ait bir devenin üzerinde olan Âmir b. Tüfeyl'e yetişti. Mızrakla ona bir darbe vurdu, darbe öldürmeyecek bir yere isabet etti ve tesir etmedi. İnsanlar bağırmaya başladılar. Âmir, "Darbe bana zarar vermedi; bana zarar vermedi." dedi. Rebîa, "Ebû Berâ'nın sözü yerine gelmiş oldu" dedi. Âmir b. Tufeyl ise, "Amcamı affettim, bu onun işidir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allahım! Âmiroğulları'na hidayet nasib eyle ve Âmir b. Tüfeyl'den intikamımı al!" dedi.

Âmir b. Ümeyye geldi; Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardı. Yaya olarak dört gün yürümüştü. Medine'nin vadilerinden olan Kanat'a[579] geldiğinde, Kilâboğulları'ndan iki adama rastladı. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmişler; Resûlullah (s.a.v.) onları giydirmişti. Üstelik Resûlullah (s.a.v.) onlara eman vermişti. Fakat Amr, bu durumdan haberdar değildi. Onları kaylule vaktine kadar izledi. Onlar uykuya dalınca

[578] el-**Hedm**: Vadi'l-Kurâ'nın arkasında olan bir yerdir. (*Mu'cemü'l-Buldân*, C. III s.449)
[579] **Kanât**: Medine vadilerinden birisidir. (*Vefâu'l-Vefâ*, C. III, s.363)

Amr, Âmiroğulları'nın Bi'ru Ma'ûne arkadaşlarına yaptığına karşılık olarak onları öldürdü. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve Bi'ru Ma'ûne arkadaşlarının öldürülüşünü ona haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Sen onların arasındaydın" dedi. [265] Deniyor ki: Sa'd b. Ebû Vakkâs Amr b. Ümeyye ile birlikte dönmüş; Resûlullah (s.a.v.), "Seni ne zaman gönderdi isem mutlaka arkadaşlarının arasından bana geri döndün." Dedi. Deniliyor ki: Amr b. Ümeyye onlarla birlikte değildi; hatta seriyyede sadece bir Ensârî vardı. Bize göre doğru olan da budur.

Amr, Âmiroğulları'ndan iki adamı öldürdüğünü Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Sen ne kötü iş yapmışsın, benden eman ve koruması olan iki adamı öldürmüşsün. Onların diyetlerini ödemen lazım" dedi. Âmir b. Tüfeyl de Resûlullah'a (s.a.v.) bir mektup yazarak ve bir grup arkadaşlarını göndererek Resûlullah'a (s.a.v.) şu haberi iletti: "Senin arkadaşlarından bir adam bizim arkadaşlarımızdan iki kişiyi öldürmüştür. Oysa onların senden eman ve korumaları vardı." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) iki hür Müslümanın diyeti kadar bir meblağı, onların diyeti olarak çıkardı ve o adamlarla onlara gönderdi.

Bana Mus'ab anlattı. O Ebû Esved'den, o da Urve'den rivayet edip şöyle dedi: Müşrikler Urve b. es-Salt'a ısrarla eman vermek istediler. Fakat o reddetti. -Çünkü Urve'nin Âmir b. Tufeyl ile dostluğu vardı- üstelik onun kavmi Süleymoğulları da bunu çok istediler. Ama Urve yine reddetti ve "Sizden eman kabul edemem ve arkadaşlarımın öldüğü yerde kendimi düşünemem" dedi. Bi'ru Ma'ûne arkadaşları kuşatıldıklarında, "Allahım senin Resûlüne selâm götürecek kimse bulamıyoruz. Ona selam söyle" dediler. Hemen Cibrîl bunu ona haber verdi.

Bi'ri Maune'de Kureyş'ten Şehit Olanların İsimleri:

Teymoğulları'ndan: Âmir b. Füheyre. Mahzûmoğulları'nın anlaşmalarından: el-Hakem b. Keysân. Sehmoğulları'ndan: Nâfi b. Büdeyl b. Berkâ. Ensâr'dan: Lider olan el-Münzir b. Amr. Zuraykoğulları'ndan: Mu'âz b. Mâis. Neccâroğulları'ndan: Milhan'ın iki oğlu; Haram ve Süleym. Benî Âmir b. Mebzûl'den: el-Hâris b. es-Sımme, Sehl b. Âmir b. Sa'd b. Amr ve Tufeyl b. Sa'd.

Benî Amr b. Mâlik'ten: Enes b. Muaz b. Enes ve Ebû Şeyh Ubey b. Sâbit b. el-Münzir.

Benî Dinâr b. en-Neccâr'dan: Atiyye b. Abdu Amr. Aynı aileden Ka'b b. Zeyd b. Kays ise öldürülenlerin arasından kurtulmuş ve Hendek günü öldürülmüştü.

Benî Amr b. Avf'dan: Urve b. es-Salt adlı şahıs, aslen Süleymoğulları'ndan olup Amroğulları'nın müttefikiydi. En-Nebît'ten: Mâlik b. Sâbit ve Süfyan b. Sâbit. Şehit olup ismi bilinenlerin toplamı 16 kişidir.

Abdullah b. Revâha, Nâfî b. Büdeyl'e mersiye yazmıştı. Arkadaşlarımızdan onu okuduklarını işittim. Şöyle diyor:

"Allah Nâfî b. Büdeyl'e rahmet etsin,
Cihadı arzulayanın rahmeti ile...
Kesin karalıydı, karşılaşmada doğru.
İnsanlar ne kadar çok olsa da, o hep doğruyu söylerdi."

Enes b. Abbas es-Sülemî –Tuayme b. Adî'nin dayısıydı. Tuayme, Ebu'r-Reyyân olarak tanınırdı.- Bi'ru Ma'ûne gününde, yeğeninin kanını aramak için Nâfî b. Büdeyl b. Verkâ öldürülene kadar kavmini teşvik ediyordu. Bu olay üzerine o da şöyle dedi:

[266] *"Huzâalı İbn Verkâ'yı bıraktım, ölü olarak,*
Üzerine fırtınalar yağan savaş alanında,
Onu tanıdığımda Ebu'r-Reyyân'ı andım,
Ve o günün intikam günü olduğunu anladım."

Arkadaşlarımdan işittim. Bunu doğruluyorlardı. Hassân b. Sabit de el-Münzir b. Amr'a mersiye yazarak şöyle dedi:

Allah İbn Amr'a rahmet etsin. Çünkü O,
Kavuşması doğru, bu kavuşma ise daha doğrudur.
İki emir verdiler ona ve "birini seç!" dediler.
O hiç düşünmeden, Allah'a en yakın olanını seçti.

İbn Ca'fer bana Hassân'ın kasidesini, hiç takılmadan ve uzunca okudu.[580]

[580] Bkz. İbn **İshak**, (*Siyretü'n-Nebeviyye*, C. III, s.198.)

Er-Reci' Gazvesi

Hicretin 36. ayının başında Safer ayında meydana geldi.

Bana Musa b. Ya'kûb anlattı. O Ebu'l-Esved'den, o da Urve'den. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Kureyş'den haber getirsinler diye Recî' arkadaşlarını Mekke'ye casus olarak göndermişti. Necid yolundan gittiler; Reci'e vardıklarında Lihyânoğulları onların karşısına çıktı.

Bana Muhammed b. Abdullah, Ma'mer b. Râşid, Abdurrahman b. Abdülaziz, Abdullah b. Ca'fer, Muhammed b. Sâlih, Muhammed b. Yahya b. Sehl, İbn Ebû Hamse ve Mu'âz b. Muhammed, isimlerini hatırlayamadığım bazı şahıslarla birlikte anlattılar. Her birisi bana olayın bir kısmını anlattı. İnsanların bir kısmı bir kısmından daha anlayışlıdır. Bana anlattıklarının hepsini derledim.

Dediler ki: Ebû Süfyân b. Halid b. Nubey el-Huzelî öldürülünce Lihyanoğulları, Adal ve el-Kârra[581] kabilelerinin yanına giderek onlara bir takım statüler verdiler ve onları Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gönderip, onunla konuşmaya ikna ettiler. Böylece Peygamber de onları İslam'a davet etmek için arkadaşlarından bir grup çıkaracaktı. Biz de arkadaşımızı öldüreneri öldürmüş olacağız; diğerlerini de Mekke'ye, Kureyş'in yanına götürüp bunların karşılığında onlardan para alacağız. Çünkü Kureyşliler, Bedir'de öldürülen reislerine karşılık Muhammed'in arkadaşlarından birisinin kendilerine verilmesi ve ona müsle yapıp öldürmeleri kadar hiçbir şeyden hoşlanmıyorlardı. Adal ve el-Kârra'den -bunlar Huzeyme'ye mensup iki oymaktılar.- İslam'ı kabul eden yedi kişi Medine'ye geldiler. Resûlullah'a, "İslam aramızda yayılmaktadır. Arkadaşlarından bize Kur'an öğretecek ve bizi İslam konusunda bilgilendirecek bazı adamları bize gönder" dediler. Peygamber de onlarla birlikte yedi kişi gönderdi. Bunlar: Mersed b. Ebû mersed el-Ganevî, Hâlid b. Ebu'l-Bükeyr, Abdullah b. Tarık el-Belevi ve anneden kardeşi Muttib b. Ubeyd -bu ikisi benî Zaferin anlaşmalarıdır.- Hubeyb b. Adî b. belhâris b. el-Hâzrec, Benî Beyâdâ'dan Zeyd b. ed-Desinne ve Âsım b. [267] Sâbit b. Ebu'l-Eklah. Deniliyor ki: Onlar on kişiydiler ve emirleri Mersed b. Ebû Mersed idi. Emirlerinin Âsım b. Sâbit b. Ebu'l-Eflah olduğu da

[581] İbn **Hişam** dedi ki: Adal ve Kâre, el-Hun b. Huzeyme b. Müdrike kabilesindendir. (es-*Siyretü'n-Nebeviyye*, C. III, s.78)

söyleniyor. Bunlar, el-Hedde'ye yakın ve er-Reci' denilen, Huzeyl kabilesine ait bir suya kadar gittiler. Yolda giderken Lihyanlıların gönderdiği arkadaşlarını savaşmak için yardıma çağırdılar. Bir anda Muhammed'in (s.a.v.) arkadaşları kendilerini ellerinde kılıçlar bulunan yüz okçuyla yüzyüze buldular. Peygamber'in (s.a.v.) arkadaşları kılıçlarını çıkarıp ayağa kalktılar. Düşmanları ise sizinle savaşmak istemiyoruz; sadece sizi verip Mekkelilerden para almak istiyoruz. Allah'a söz veriyoruz ki, sizi öldürmeyeceğiz" dediler.

Hubeyb b. Adî, Zeyd b. ed-Desinne ve Abdullah b. Tarık teslim oldular. Hubeyb, "Kavmin yanında benim desteğim var" dedi. Âsım b. Sâbit, Mersed, Hâlid b. Ebu'l-Bukeyr ve Muattib b. Ubeyd ise, onların korumalarında ve güvencelerinde kalmayı reddettiler. Âsım b. Sâbit, "Ben hiçbir zaman bir müşriğin korumasını kabul etmemeye yemin ettim." dedi. Âsım şöyle söyleyerek onlarla savaşmaya başlıyordu:

"Güçlü bir okçuyum ben, Nedir derdim?
Çok büyüktür dertleri okun ve yayın…
Önünden geçiyor mızrakların uçları...
Ölüm haktır, hayat batıl!
Allah'ın takdir ettiği her şey gelecek,
Kişinin başına ve kişi dönecek O'na…
Annem yitirsin beni, sizinle savaşmazsam eğer..."

el-Vâkıdî dedi ki: Arkadaşlarımızdan bu şiiri okuyan bir kimseyi görmedim. Dedi ki: Âsım b. Sâbit okları bitene kadar onlara ok attı. Sonra mızrağı kırılıncaya kadar onlara mızrakla saldırdı. Elinde kılıcı kalmıştı. Âsım, "Allahım günümün başında senin dinini korudum; sen de günün sonunda etimi koru!" dedi. Onlar Resûlullah'ın (s.a.v.) arkadaşlarından öldürdüklerini soyuyorlardı. Dedi ki: Âsım'ın kılıcının kını kırıldı; sonra öldürülünceye kadar savaştı. Âsım bir adam öldürmüş ve iki kişiyi de yaralamıştı. Âsım savaşıyor ve şöyle diyordu:

"Ben Ebû Süleyman'ım, benim gibi atıyor,
Şerefli bir topluluktan şeref mirası aldım ben.
Mersed'i ve Halid'i kıyam ederken buldum ben."

Sonra onu öldürünceye kadar vücuduna ok atmaya başladı. Sülâfe bt. Sa'd b. eş-Şehîd'in kocası öldürülmüştü. Eşi öldürülmüştü ve kadının dört oğlu vardı. Âsım b. Sâbit onlardan ikisini, el-Hâris'i ve Müsâfi'i öldürmüştü. Kadın imkân bulduğu takdirde Âsım b. Sâbit'in kafatasında içki içmeye yemin etmiş, hatta Âsım'ın başını getirene yüz deve vaat etmişti. Araplar bunu biliyorlardı; Lihyânoğulları da onu biliyorlardı. Bu sebeple onu Sülafe bt. Sa'd'a götürmek ve [268] ondan yüz deve almak için Âsım'ın kafasını kesmek istiyorlardı. Fakat Allah ona eşek arılarını gönderdi; arılar onu koruyor ve hiç kimse ona yanaşamıyordu. Yaklaşanın yüzünü sokuyorlardı. Ne yaptılarsa onu elde etmeye kimsenin gücü yetmedi.

Bu yüzden: "Onu gece oluncaya kadar bırakın, gece olunca eşekarıları gider" dediler. Gece olunca -Göğün hiçbir tarafında bir tek bulut görmediğimiz halde- Allah onun üzerine öyle bir sel gönderdi ki sel onu aldı, götürdü ve onun namazını bile kılamadılar. Ömer b. el-Hattâb Âsım'dan söz ederken –Asım, pis (necis) oldukları için hiçbir müşriğe dokunmamayı ve hiçbir müşriğin de kendisine dokunmamasını adamış ve demişti ki: "Gerçekten Allah müminleri koruyor. Asım yaşarken müşriklerin kendisine dokunmalarını engellediği için Allah da onların ona ölümünden sonra dokunmalarına engel oldu."

Mu'attib b. Ubeyd yaralanıncaya kadar onlarla savaştı. Sonunda müşrikler onu öldürdüler. Sonra müşrikler Hubeyd, Abdullah b. Tarık ve Zeyd b. ed-Desinne'yi götürdüler. Onlar, yaylarının kirişiyle onu bağlamışlardı. Zahrân geçidine geldiklerinde Abdullah b. Tarık, "İlk hainlik budur. Vallahi sizinle yol arkadaşlığı yapmayacağım. O öldürülenlerde benim için örnek vardır" dedi. Onu vazgeçirmek istedilerse de o kabul etmedi. Sonra elini bağdan kurtarıp kılıcını elini aldı. Ona engel olmak istediler; fakat Abdullah onların üzerine hamle yaptı; onlar çekilmek zorunda kaldılar. Bu kez müşrikler öldürünceye kadar onu taşladılar. Onun mezarı Zahrân geçidindedir.

Müşrikler Mekke'ye girinceye kadar Hubeyb b. Adî ve Zeyd b. ed-Desinne ile yola devam ettiler. Hubeyb'i, Huceyr b. Ebû İhâb, seksen miskal altın karşılığında satın aldı. Bazılarına göre onu elli deve karşılığında satın aldı. Bazılarına göre de el-Hâris b. Âmir b. Nevfel'in kızı onu yüz deve karşılığında satın aldı. Huceyr, Bedir'de öldürülen kardeşinin oğlu Ukbe b. el-Hâris b. Âmir karşılığında onu öldürmek için satın almıştı. Zeyd b. ed-Desinne'yi de, Safvân b. Ümeyye elli deveye satın aldı ve babasına karşılık

onu öldürdü. Deniliyor ki: Kureyş'ten birçok kimse Zeyd'e ortak oldular. Fakat Haram aylardan Zilkade ayı girdi. Huceyr Hubeybi, Abdümenafoğulları'nın cariyesi Mâviyye adlı bir kadının evinde hapsetti. Safvân b. Ümeyye b. Zeyd b. ed-Desinne'yi Cümahoğulları'ndan birisinin yanında hapsetti. Mâviyye, daha sonra İslam'ı kabul etti ve iyi bir Müslüman oldu. Mâviyye şöyle derdi: "Vallahi Hubeyb'ten daha iyi birini görmedim. Vallahi, kapı aralığından ona bakıyordum. Ayaklarında demir prangalar vardı. Vallahi, yeryüzünde yenilen bir tek üzüm tanesi bilmiyordum; ama onun elinde adam başı gibi bir üzüm olup onu yediğini gördüm. O ancak Allah'ın onu rızıklandırdığı bir rızıktan başka bir şey değildi."

Hubeyb geceleri Kur'an'la teheccüde kalkardı. Kadınlar onu duyar ve kalpleri yumuşar ve ağlarlardı. Mâviyye dedi ki: Ben Hubeyb'e: "Ey Hubeyb, bir ihtiyacın var mı?" dedim. "Hayır! Bana biraz tatlı su vermenden başka bir ihtiyacım yok… Putlar için kesilenleri bana yedirme. Bir de beni öldürecekleri zamanı bana haber ver" dedi. Mâviyye dedi ki: Haram aylar çıkınca onu öldürmeye karar verdiklerinde durumu ona [269] geldim ve haber verdim. Vallahi ölüm için üzüldüğünü görmedim. Bana: "Bir bıçak gönder de onunla tıraş olayım" dedi. Mâviyye dedi ki: Oğlum Ebû Hüseyin'le birlikte ona bir ustura gönderdim. Çocuk gidince; Eyvah dedim, Ben ne yaptım? Adam intikam alır, oğlumu öldürüp ve "bir adama karşılık bir adam" derse, dedim.

Oğlum ona usturayı götürünce onu aldı ve espriyle: "Vallahi sen cesursun. Siz beni öldürmek istediğiniz halde, annen benim hainlik yapmamdan korkmadı mı ki, seni bu demir ile gönderdi, dedi. Mâviye dedi ki: "Ben de bunu duyuyordum. Ben Ey Hubeyb, Allah'ın emanıyla sana güvendim ve ilahına güvenerek sana o usturayı verdim. Oğlumu öldürmen için sana vermedim" dedim. Bunun üzerine Hubeyb, "Onu öldürecek değilim, üstelik dinimizde ihaneti helal görmeyiz." dedi. Sonra onu yarın çıkarıp öldüreceklerini ona haber verdim. Dedi ki: "Onu demir'le birlikte çıkarıp Ten'im'e kadar götürdüler. Onunla birlikte kadınlar, çocuklar, köleler ve Mekkeliler'den bir grup da çıktı. Hiç kimse geride kalmadı. İntikam peşinde olanlar ona yapılacak zulme bakarak yürekleri soğuyacaktı. İntikam peşinde olmayanlar da zaten İslam'a ve Müslümanlara muhaliftiler.

Onu Ten'im'e götürdüklerinde yanında Zeyd b. ed-Desinne de vardı. Uzun bir kalas istediler ve onu yere çaktılar. Hubeyb darağacına vardığında, "İki rekât namaz

kılmam için bana izin verir misiniz?" dedi. Onlar "elbette!" dediler. Hubeyb, hemen uzatmadan iki rekât namaz kılarak namazını bitirdi.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-zührî'den, o da Amr b. Ebû Süfyân b. Üseyd b. el-Âlâ'dan, o da Ebû Hureyre'den rivayet edip dedi ki: İlk defa, öldürülme anında iki rekât namaz kılmayı sünnet yapan Hubeyb'tir. Sonra Hubeyb, "Vallahi, eğer benim ölümden kaçındığı için kıldığımı zannetmeyecek olsanız namazımı uzatırdım" dedi. Sonra, "Allah'ım onların sayısını azalt, onları teker teker öldür ve onlardan hiçbirini bırakma" diye dua etti.

Muâviye b. Ebû Süfyân dedi ki: Onun duasında hazır bulundum. Sanki Ebû Süfyân'ın onun yaptığı duadan korkarak beni yere yatırdığını görür gibiyim. Ebû Süfyân o gün beni bir çekti ki, kuyruk sokumumun üzerine düştüm ve uzun bir müddet ağrısından şikâyet ettim.

Huveytıb b. Abdüluzza dedi ki: Hubeyb'in duasını işitme korkusuyla parmağımı kulağıma sokarak kaçtım.

Hakîm b. Hizâm dedi ki: Hubeyb'in duasının korkusundan ağacın arkasına saklandığım hala gözümün önüne geliyor.

[270] Bana Abdullah b. Yezîd anlattı; dedi ki: Bana Sâ'id b. Amr anlattı; Dedi ki: Cübeyr b. Mut'im'den işittim; Şöyle diyordu: O gün Hubeyb'in duasını görmek korkusundan adamların arkasına gizlendiğimi hatırlıyordum.

el-Hâris b. Bersâ dedi ki: Vallahi, Hubeyb'in duasının, onlardan hiçbirini bırakmayacağını zannettim.

Bana Abdulah b. Ca'fer anlattı. O da Osman b. Muhammed el-Ahnesî'den rivayet edip dedi ki: Ömer b. el-Hattâb, Saîd b. Âmir b. Hizyem el-Cümahî'yi Hıms'a vali tayin etti. Saîd arkadaşlarının arasında iken bir baygınlık geçirmişti. Bu durum Ömer b. Hattâb'a anlatıldı. Bir ara Hıms'tan geldiğinde Ömer ona, "Ey Saîd, başına gelen nedir; yoksa sende delilik mi var?" dedi. Said, "Hayır Vallahi Ey Mü'minlerin Emîri! Fakat öldürüldüğü sırada Hubeyb'in yanında hazır olanlardandım ve duasını

işitmiştim. Vallahi, ben bir mecliste onu hatırladığım zaman mutlaka baygınlık geçiriyorum" dedi. Bu Ömer'in yanında onun değerini artırdı.

Bana Kudame b. Musa anlattı. Abdülaziz b. Rummâne'den, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o da Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî'den rivayet edip dedi ki: O gün Hubeyb'in duasında hazır bulundum. Orada hazır olanlardan hiçbirisinin onun duasından kurtulduğunu görmedim. Ben ayaktaydım; onun duasının korkusuyla yere kapandım. Kureyş'in yanında bir ay veya daha fazla kaldım; onların bir araya geldikleri yerde sadece Hubeyb'in duası konuşuluyordu.

Dediler ki: Hubeyb iki rekât namaz kılınca onu idam sehbasına çıkardılar. Sonra onun yüzünü Medine'ye döndürüp onu sıkıca bağladılar. Daha sonra: "İslam'dan dön; seni serbest bırakalım" dediler. Hubeyb, "Hayır, Vallahi, İslam'dan dönmem karşılığında dünyadaki her şeyin benim olmasını istemem" dedi. Müşrikler, "Şu anda Muhammed'in senin yerinde olmasını ve senin evinde oturuyor olmanı ister miydin?" dediler. Hubeyb, "Hayır Vallahi ben evimde otururken Muhammed'in ayağına bir diken batmasını bile istemem" dedi. Onlar: "Ey Hubeyb, bu dinden dön" demeye başladılar. O ise: "Asla dönmem" dedi. Onlar, "Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki, eğer bunu yapmazsan seni öldüreceğiz" dediler. Hubeyb, "Benim Allah yolunda öldürülmem az bir şeydir." dedi. Hubeyb onların sözünü kabül etmeyince -onun yüzünü geldiği yöne, kıblenin tersine çevirmişlerdi.-, "Benim yüzümü kıbleden çevirmenize gelince, Allah "Nereye dönerseniz, Allah'ın yönü orasıdır" buyuruyor." (Bakara, 115) dedi. Sonra, "Allahım! Ben düşmanlardan başkasının yüzünü göremiyorum. Allahım! Burada Resûlüne benden selam iletecek kimse yok. Sen benden selam ilet ona!" diye dua etti.

Bana Üsâme b. Zeyd anlattı: O da babasından… Resûlullah (s.a.v.) arkadaşlarıyla birlikte oturuyordu. Ona vahiy indirildiğindeki gibi onu bir baygınlık tuttu. Dedi ki: Sonra onu şöyle derken duyduk: "Ve aleyhisselam ve rahmetullah." Sonra, "Bu Cibrîl idi. Hubeyb'in selamını bana getirdi" Dedi ki: Sonra Bedir'de öldürülen müşriklerin çocuklarını çağırdılar; toplam kırk kişiydiler. Her bir çocuğun eline bir mızrak verdiler. Sonra onlara, "İşte sizin babalarınızı öldüren adam budur, dediler." [271] Onlar da ona mızraklarıyla hafif bir şekilde vurdular. Böylece darağacında sıkışıp döndü ve yüzü Kâbe'ye geldi. Hubeyb, "Kendi zatı için, Peygamber'i için ve mü'minler için razı olduğu kıbleye yüzümü çeviren Allah'a hamd

olsun" dedi. Aslında Hubeyb'in öldürülmesi için feryat figan edenler: İkrime b. Ebû Cehil, Saîd b. Abdullah b. Kays, el-Ahnes b. Şerîk ve Ubeyde b. Hakîm b. Ümeyye b. el-Evkas es-Sülemî idi.

Ukbe b. el-Hâris b. Âmir de orada hazır olanlardan birisi idi. O şöyle derdi: "Vallahi, ben Hubeyb'i öldürmedim. O gün ben küçük bir çocuktum. Fakat Abduddâr oğullarının Avf b. es-Sibâk boyundan Ebû Meysere adında bir adam elimden tuttu ve mızrağın üzerine koydu. Sonra elimi tuttu, sonra öldürünceye kadar eliyle ona vurmaya başladı. Onu mızrakla vurunca ben onun elinden kurtuldum. Adamlar, "Ey Ebû Serve'a! Ebû Meysere ona iyi vurmuyor, diye bağırdılar. Bunun üzerine Ebû Serve'a mızrağı ona vurdu. Mızrak Hubeyb'in sırtından çıktı. Hubeyb bir an durdu; Allah'ı birledi ve Muhammed'in o'nun elçisi olduğuna şehadet getirdi.

el-Ahnes b. Şerîk dedi ki: "Eğer Muhammed herhangi bir durumda hatırlanmayacak olsaydı; Hubeyb onu bu haldeyken hatırlamazdı. Ama hiçbir babanın evladı için Muhammed'in arkadaşlarının Muhammed (s.a.v.) için duydukları üzüntü kadar üzüntü duyduğunu görmedik." Dediler ki: Zeyd b. ed-Desinne, Safvân b. Ümeyye'nin ailesinin yanında, demir prangaya vurularak hapsedilmişti. Zeyd gece teheccüde kalkıyor, gündüzleri de oruç tutuyordu. Kesilen hayvanların etinden bir şey yemiyordu. Bu durum Safvân'ın zoruna gitti. Onlar onun tutukluluğunu iyi geçirmesini istiyorlardı. Safvân kendisine haber göndererek, "Hangi etlerden yemek istediğini sordu. Zeyd, "Allah'ın dışındakiler adına kesilen etlerden yemem. Fakat ben süt içerim" dedi. Zeyd oruç tutuyordu. Safvân, iftar vakti ona bir bardak süt getirilmesini emretti. Bir dahaki iftara kadar onu içiyordu. Onu ve Hubeyb'i bir gün dışarı çıkardıklarında ikisi karşılaştılar. Her birinin yanında bir grup insan vardı. Her biri arkadaşının hal hatırını sordu ve arkadaşının başına gelenlere sabretmesini tavsiye etti; sonra ayrıldılar. Zeyd'in öldürülmesini üstlenen kişi Safvân'ın kölesi Nistâs idi. Onu çıkarıp Tenim'e götürdüler ve onun için bir hurma kütüğünü (darağacı olarak) diktiler. O zaman Zeyd, "İki rekât namaz kılayım" dedi ve iki rekât namaz kıldı. Sonra onu darağacına çıkardılar. Sonra Zeyd'e yeni dininden dön ve yeniden bizim dinimize uy; seni serbest bırakalım" demeye başladılar. Zeyd ise, "Hayır Vallahi dinimden asla dönmeyeceğim" dedi. Onlar, "Muhammed'in şu anda elimizde ve senin de evinde olman hoşuna gider miydi?" dediler. Zeyd, "Benim evimde olmam karşılığında Muhammed'in ayağına bir diken bile batmasına gönlüm razı olmaz. " dedi. Dedi ki: Ebû Süfyân b. Harb şöyle diyordu:

“Muhammed’in arkadaşları kadar ona düşkün olan başka kimsenin arkadaşlarını görmedik.”

Hassân b. Sâbit dedi ki: -Bu şiir doğrudur- Onu Yunus b. Muhammed ez-zaferî’den işittim:

“Keşke bir emanet Hubeyb’e ihanet etmiş olmasaydı,
Keşke Hubeyb kavmin niyetini anlasaydı.
Onu Züheyr b. el-Ağar ve Câmî’ sattılar.
Onlar eskiden beri yasakları çiğniyorlar.
[272] *Koruma sözü verdiniz; koruyacağınız yerde ihanet ettiniz;*
Er-Recî’in çevresinde, beş para etmez adamlar oldunuz!”

Yine Hassân b. Sâbit dedi ki: -Eskiden beri doğru olarak biliniyor-

“Yurtta emanet sahibi koruyucusu bir Efendi olsaydı,
Geçmiş grçeğin koruyucusu, Dayısı Enes olsaydı;
O halde geniş bir konakta ağırlardın Hubeybi…
Sana bekçiler konmaz, prangalar bağlanmazdı.
Ve götürmezdi seni Tenim'e ayak takımı.
Sabret Hubeyb! Öldürülmek bir ikramdır;
Canların geri döneceği Nimet Cennetlerine yürü!
Hiyanetle aldattılar seni, sözlerinde durmadı onlar…
Sen bir misafirsin onların yurdunda mahpus.”

SONUÇ

Hicri II. asrın birinci yarısı ile III. asrın başlarında yaşamış olan Vâkıdî İslam tarihçiliğinin Medine Mektebi'ne mensuptur. İlk dönem İslam tarihçileri içinde yer alır. O ve selefi İbn İshak'la birlikte tarihçi muhaddisler devri başlar. Vâkıdî ve talebesi İbn Sa'd ile birlikte ilk dönem İslam tarihçiliği biter ve en olgun meyvelerini verir.

Vâkıdî, Kur'ân, fıkıh ve hadis ile beraber özellikle siyer, megâzî, fütûh, tabakât gibi tarihî konularda velut bir âlimdi. Vâkıdî'nin zaman itibariyle tarihî konularda ilgi alanı İslamiyetin doğuşuna yakın cahiliye devrinden başlar, Abbasî devletinin 188/803 yılına kadar uzanır.

Vâkıdî tarihte İslam ümmetinin zaman içindeki hareketliliğini ele almıştır. Vâkıdî, İslam ümmetinin zaman içindeki tarihî serüvenini yatay olarak izlediği gibi muhtelif kesitler şeklinde belirli bir dönem veya konuyu ele alıp etraflıca inceleme ve aktarma başarısını da göstermiştir. Vâkıdî, tarih konulu eserlerini yazarken isnat üslubuna sıkı sıkıya bağlı kalmış. Kıssa üslubuna soğuk bakmış, mahallî rivayetlere fazla iltifat etmemiştir.

Vâkıdî tarihî malzemesini mümkün mertebe ilmî ve şumüllü me'hazlara başvurarak derlemiş; ayrıca bununla da yetinmeyerek, işittiği olayları yerinde tetkik ve tespit etmeye çalışmıştır. Yine tarih malzemesini dikkatli bir şekilde kronolojik sisteme göre telif etmiştir. Vâkıdî'nin tarihe ait kitapları içinde İslami ilimlerin yanı sıra ele aldığı dönemin maddi hayatını tasvir eden bilgilere de bolca rastlarız.

Vâkıdî İslam devri hakkındaki eserleri umumi tarihler, siyer, megâzî, ridde, fütûh, tabakât kitapları, kültür tarihine dair olanlar gibi çeşitli konuları muhtevidir.

Vâkıdî'nin Kitabu'l-Meğazî'sinin en önemli hususiyetlerini özetlemek gerekirse:

1. Eserine fihrist gibi bir özetle giriş yapmıştır. Kitapta anlattığı tüm konuların genel olarak bir özeti mahiyetindedir. Ama tarihleme konusunda baştaki bilgilerle içerikteki bilgiler zaman zaman az da olsa farklılık arzetmektedir. Aylar ve günlerde

belki de değişik ravilerin rivayetlerinden kaynaklanan farklar vardır. Bu da eleştiriye neden olmuştur.

2. Hz. Ali'nin adını andığı bazı yerlerde "Aleyhisselam" (Ona selam olsun) demesi, Bedir savaşı esirleri arasında Abbas'ın ismini zikretmemesi gibi bazı durumlardan dolayı Şiilik'le itham edildiği de olmuştur.

3. Vâkıdî olayları ayrıntılı olarak anlatıp detaylara girmiştir. Olayın öncesi, sonrası ve nedenleri üzerinde kafa yormuş, olaylardan alınması gereken dersleri de zaman zaman işaret etmiştir.

4. Savaşlarda Müslümanların düştüğü hataları da dile getirmekten çekinmemiştir. (Haram ayda savaş, dünya malına düşkünlük, ganimet peşinde koşmak gibi.)

5. Üslubunda mübalağadan uzak durmuş ve sade bir dil kullanmaya gayret etmiştir.

6. Kesinlikle isnada önem vermiş, aktardığı hiçbir olayı şahitlerini belirtmeden, belgelerini ortaya koymadan sunmamıştır. Ancak, hadisçilerin de eleştirdiği gibi ravilerini toplu olarak vermiş, bazen hepsinin ismini zikretmemiştir. Olayları da parça parça ve bir birinden bağımsız; kopuk derlemeler şeklinde sunmamıştır. Tabloyu bir bütün halinde, efradını câmi, ağyarını mani cinsinden, birleşik senetlerle ve tarafsız bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır.

7. Olayları kronolojik bir sırayla ve titizlikle tarihlendirmiştir.

8. Âtike'nin rüyası gibi, yer yer rüyalara yer vererek rivayetlerini bu rüyalarla desteklemiştir.

9. Orta karar bir yaklaşımla şiirden de istifade etmekten kaçınmamıştır. Şiirleri, şairleri ve ravileriyle birlikte vermiş, dönemin hissiyatını yansıtması bakımından değerli bir edebi katkıyı da bize sunmuştur.

10. Mahallî kıssaları ve batıl inançlara dayalı efsanevi anlatıları eserine pek almamış, ancak zaman zaman gülyabani gibi inanışların etkisinde kalan kişilerin rivayetlerine az da olsa rastlarız.

11. Verdiği tarihî bilgilerle ilgili Kur'an-ı Kerim'den ayetler ile ilişkilendirip, zaman zaman ayetlerin tefsirini yapmıştır. Bazen bu tefsirlerin doğrudan konuyla ilgili olmayan yorumlar içdiğini de görebiliriz.

12. Bir konuyu merkez edinmekle birlikte çeşitli konular hakkında da bilgi vermeyi ihmal etmez. Bu sayede birçok sosyal, kültürel ve coğrafi bilgilere, sanat, ticaret, ölçü birimleri, adet, gelenek, savaş araç ve gereçleri gibi antropolojik birçok bilgiye Vâkıdî sayesinde ulaşmış oluyoruz.

13. Hz. Peygamber'in savaş öncesi veya savaş sonrası yapmış olduğu hutbelerini de geniş bir şekilde bize sunar.

14. Savaşları sadece Müslümanların gözünden bize nakletmez. Karşı tarafın bakış açısıyla ve iki tarafın ruh hallerini de yansıtacak şekilde tarafsız olarak nakletmeye önem verir. Mekkeli müşriklerle ilgili haberleri onların ağzından teyit ederek bize aktarır. Ulaşabildiği tüm belgeleri, bilgileri derler ve iki taraflı sunmaya gayret eder.

15. Birbirinden farklı rivayetleri sıraladıktan sonra kendisince doğru olduğuna inandığı rivayeti teyit eden açıklamayı da yapmaktan geri durmaz.

16. Vâkıdî, gerek kronolojik olarak verdiği bilgilerde; gerekse, seriyye ve gazvelere katılan kişilerin tek tek isim ve kabilelerinin adlarını sıralamıştır. Savaşa katılıp katılmadığı ihtilaflı olanları bile açıklamıştır. Vâkıdî savaşta kimlerin öldürülüp kimlerin esir edildiğini, ne kadar fidye karşılığında kurtulduğunu sonrasında nasıl Müslüman olduğunu veya nerede nasıl öldürüldüğünü açıklayarak başka kaynaklarda bulamayacağımız kadar detay bilgiler sunmuştur. Bu nedenle de eseri daha sonraki tarihçilerin vazgeçilmez ve mutlaka müracaat ettikleri bir kaynak haline gelmiştir.

Vâkıdî, seleflerinden kalan zengin bir malzemeye dayanarak İslam tarihçiliğinin birçok türünün ortaya çıkmasına çok büyük katkı sağlamış; onun ve döneminin tarihçilerinin üstün çaba ve gayretleriyle İslam tarihçiliği kendine mahsus yepyeni bir mecraya girmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

Kur'an-ı Kerim.

A'zamî, Muhammed Mustafa, *Dirasâtü fî Hadisi'n-Nebevî ve Tarihi Tedvînihi*, Mektebü'l-İslamî Yayınları, Beyrut 1980.

Abdulhayy b. el-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî ahbâri men Zeheb*, Kahire 1350-51.

Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, Beyrut 1988.

Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, Ocak Yayınları, İstanbul 2013.

Adavî, İbrahim Ahmet, "Megâzî Resûlillah li'l-Vâkıdî", *Mavsiatu Türasi'l-İnsanî*, Kahire ts.

Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Ocak Yayınları, İstanbul 2014.

Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlel ve Ma'rifetu'r-Rical*, Dâru'l-Hânî, Riyad 2001.

Ahmed Çelebi, *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi* çev. Ali Yardım, İstanbul 1983.

Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Hindâvî, Kahire 2012.

Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, bty.

Belâzürî, Ahmet b. Yahya, *Ensabü'l-Eşraf*, Mısır 1959.

Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.

Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.

Boulatta, Issa J. "The Kitab el-Maghazi of al-Waqidi", *The Muslim World*, ABD 1967, C. 59/2, s.160.

Brockelmann, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, Ankara 1964.

Brockelmann, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî*, Arapça'ya çev. Dr. Abdulhalim en-Neccâr, Dâru'l-Meârif, Mısır 1977.

Buharî, Ebû Abdullah b. İsmail b. İbrahim, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, mütercimi: Mehmet Sofuoğlu, İstanbul 1987.

Buharî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Tarihü'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütüp el-İlmîyye, Beyrut 1986.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tedrîbu'r-Râvî fî Serhi Takribi'n-Nevevî*, thk. Abdulvahhâb Abdullatif, Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye yayını, byb.1979.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sıhah*, İstanbul 1728.

Dağ, Mehmet - Hıfzurrahman R. Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara 1974.

Dizer, Muammer, "Ebû Ma'şer es-Sindî", TDV. İslam Ansiklopedisi, C.10, s.184-185.

Durî, Abdülaziz, *Bahsun fî Neşeti İlmi't-Tarih İnde'l-Arab*, Beyrut 2007.

Ebû Ahmed Abdullah b. İbn Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Rical*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr yayını, byb. ts.

Ebû Dâvud, Muhammed b. Süleyman b. İshak b. el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Davud*, İstanbul 2007.

Ebû Ubeydullah el-Bekrî, *Mu'cem mâ İsta'cem min Esmai'l-Bilâd ve'l-Mevâzi* (Thk. Mustafa es- Sakka), Beyrut 1983.

Ebu'l-Ferec el-İsfahanî, *el-Agâni*, thk. İbrahim el-Abyari, Kahire 1969.

Ezrâkî, Ebü'l-Velid Muhammed b. Abdillah b. Ahmed, *Ahbâru Mekke*, Mekke 1352.

Fayda, Mustafa, "Siyer Sahasında İlk Te'lif Çalışmaları", U*luslararası I. İslam Araştırmaları Sempozyumu* (Tebliğ ve Müzakereler), İzmir 1985, s. 357.

Fayda, Mustafa, "Vâkıdî", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 2012, C. 42, s.471-475.

Fayda, Mustafa, Hz. Ömer Zamanında Gayri Müslimler, İstanbul, 1989.

Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut 2005.

Fr. Buhl, "Medine", İA (MEB), İstanbul 1979, C. VII, s.465-466.

Günaltay, Şemseddin *İslam Tarihî Kaynakları, Tarih ve Mürevvihler*, İstanbul, Endülüs 1991.

Halil, İmaduddin, *İslam Tarihi: Bir Yöntem Araştırması*, çev. Ubeydullah Dalar, İstanbul 1985.

Hamidullah, Muhammed el- Haydarabadî, *Mecmuatu'l-Vesâiki's-Siyasiye li'l-Ahdin-Nebevî,* Kahire 1958.

Hamidullah, Muhammed *Hazreti Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981.

Hamidullah, Muhammed *İslam Peygamberi*, ter. M.Said Mutlu, İrfan Yayınevi, İstanbul 1967.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu'l-Bağdâd*, Kahire 1349.

Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi* (İlk Dönem), Bizim Büro Basım, Ankara 1999.

Horovitz, Josef, İs*lam Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer-Meğazi Eserleri ve Müellifleri*, (çvr. Ramazan, Altınay, Ramazan Özmen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

İbn Abdü'l-Berr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashab,* Kahire 2010.

İbn Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafai'r-Rical*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr yayını, byb. ts.

İbn Asâkir, Ali b. Hasan b. Hibbetillah b. Abdillah, *Tarihü Medineti Dimeşk* (Daru'l-Beşir'in Şam Zahiriyye Kütüphanesine ait yazmanın Kahire, Marakeş ve İstanbul yazmalarıyla tamamlanmış tıpkıbasımı) byb. ts

İbn Ebû Hâtim er-Râzî, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitabü'l-Cerh ve't-Ta'dil*, Haydarabad 1953.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe,* Beyrut 1328.

İbn Hacer, el-Askalânî, *Takribü't-Tehzib,* thk. Muhammed Avvame, Haleb 1986.

İbn Hacer, el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzîb,* Haydarabat 1326.

İbn Hallikan, Ahmet b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Vefeyâtul-A'yân ve Enbâu Enbâuz-Zaman,* Kahire 1299.

İbn Hibbân, *Sîretü'n-Nebeviye ve Ahbaru'l-Hulefâ*, Beyrut 1987.

İbn Hişam, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Konya 1981.

İbn İmâdi'l-Hanbelî, *Şezerâti'z-Zeheb fî Ahbari men Zeheb*, Dimeşk 1991.

İbn İshak, *K. Mubtede' ve'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, Konya 1981.

İbn Kuteybe, *el- Meârif*, İstanbul 1978.

İbn Mâce, el-Hafız Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbni Mâce*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008.

İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 2009.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Katib el-Haşimî el-Basri, el-Bağdadî, *Tabakâtü'l-Kebîr*, tahkik, Ömer Muhammed Ali, Kahire 2001.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübra el-Kısmu'l-Mutemmem*, thk. Ziyad, Muhammed Mansûr, Medine 1983.

İbn Seyyidi'n-nâs el-Ya'merî, Ebu'l-Feth, Muhammed b. Muhammed, *Uyun'ul-Eser fî Funûnu'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*, Kahire, h.1356.

İbn Ebü'l-Hadîd, Şerhu *Nehci'l-belâğa* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Beyrut 1386/1967.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ali b. Abdülkerim, *el-Kâmil fit-Tarih*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ali b. Abdülkerim, *Üsdül-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Vehbiye Matbaası, Mısır 1280.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1233), *el-Lübâb Fî Tehzîbu'l-Ensâb*, Kahire h.1369.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddin, el-Cezerî, Ebu's-Saâdât el-Mübarek b. Muhammed, (606/1209), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Daru'l-Kitâb el-İlmî, Lübnân Beyrut, ts.

İbnü'n-Nedîm, *Kitabü'l-Fihrist*, Beyrut 1978.

İbrahim Hatiboğlu, "Ma'mer b. Raşid", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C. 27 s.552-554.

İmam Seyyid Muhsin Emin, *A'yânü'ş-Şîa*, Beyrut 1983.

Jones, Marsden, *The Kitab Al Maghazi of Al Vaqidi*, London 1966.

Kallek, Cengiz, "Vesk", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 2013, C.43, s.70.

Kâtip Çelebi, Hacı Halife, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüp*, İstanbul, h.1360.

Kaya, Ahmet, *Vâkıdî'nin Hayatı ve Tarihçiliği*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1988.

Köksal, M. Asım, *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, İstanbul 1981.

M. Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, *Oŝmân b. Affân Zinnûreyn*, Bağdad 1989.

M. M. el-A'zamî, M. M. el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, çev. Hulusi Yavuz) İstanbul 1993.

M. Streck, "Bağdat", İA (MEB), İstanbul 1979, C. II, s.197.

Mahmut Esad Seydişehrî, *Tarih-i Din-i İslam*, İstanbul 1983.

Muhammed b. İdris es-Şafiî, *el-Umm*, Beyrut 1990.

Muhammed Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzürî ani'l-üsreti'l-Emeviyye fî Ensâbi'l-eşrâf*, Mekke 1986.

Muhammed Ebû Zehra, *İslâm'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Abdülkadir Şener vd., İstanbul 1983.

Muhammed Hamidullah, *Mecmuatu'l-Vesaiki's-Siyasiyye Li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Râşide*, Beyrut 1987.

Muhammed Mahir Hammad, Marâci' *Muhtarât an Hayati Resûlillah*, Daru'l-Ulum yayını, byb. 1982.

Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî, *Camius-Sihâh*, Kahire 1955.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, *Sahih-i Müslim*, İrfan Yayınevi, İstanbul 2014.

Nedvî, Süleyman, *Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza, İstanbul, 1928.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr el-Horasânî, *Sünen-i Nesâî Tercümesi* (3 Cilt), Konya 2005.

Nureddin Halebî, *Sîretu Halebîye*, Kahire 1349.

Öğüt, Salim, "Ebtah", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1994, C. 10, s.82.

Önkal, Ahmet, "Cüzam", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1993, C. 8, s.149.

Özek, Ali, *Hadis Ricali*: *Hadis ilimleri ve Kaynakları*, İstanbul 1967.

Piriş, Şaban, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*, Arz Yayıncılık, Kayseri 2013.

R. Hartmann, "Dâbık", İA (MEB), İstanbul 1979, C.III, s.446.

Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir *Muhtâru's-Sihâh*, (Thk.: Mahmûd Hâtır), Beyrut, 1995.

Sahavî, Şemseddin Muahmmed b. Abdurrahman, *el-İlân bi't-Tevbih Limen Zemme't-Tarih*, thk. F. Rosenthal, Beyrut ts.

Salih, Subhi, *Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılahları*, çev. M. Yasar Kandemir, Ankara 1981.

Sandıkçı, S. Kemal *İlk Üç Asırda İslâm Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991.

Selahaddin b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefayat*, thk. Sven Dedering, Wiesbaden 1981.

Sem'ânî, *Kitabul Ensab*, Leiden-London 1912.

Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ fî Tarihi Mustafa*, Beyrut 1984.

Sezgin, Fuat, *Buhari'nin Kaynakları*, OTTO Yayınları, İstanbul 2012.

Süheyli, Abdurrahman b. Abdullah, *er-Ravdü'l-Unuf fî Şerhi's-Sîretü'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, Beyrut 1421/2000.

Şeşen, Ramazan, "Vâkıdî", İA (MEB) C. XIII, s.150.

Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*, IRCICA, İstanbul 1998.

Şulul, Kasım, *Hicrî Takvim ve Siyer Kronolojisi Etütleri/Makaleler*, Siyer yayınları, İstanbul 2012.

Şulul, Kasım, *İlk Siyer ve Megâzi Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî* (130-207/747-823): *Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*," Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa (Doktora Tezi).

Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerîr, *Tarihü'r-Rüsul ve'l-Mülûk*, Mısır 1326.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed bin İsa İbn ed-Dahhâk, *Camiu'l-Kebîr* (6 Cilt), Garb el-İslamî Yayınevi, Beyrut 1996.

Tuğ, Salih, Zuheyr b. Harb ve *Kitâbü'l-İlm*, İstanbul 1984.

Tûsî Ebû Ca'fer, Muhammed b. Hasan b. Ali, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983.

Umerî, Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*, çvr. Nureddin Yıldız, İstanbul ts.

Vâkıdî, *Kitabu'l-Megazî*, Tahkik, Abbas Şirbinî, Kahire 1948.

Vâkıdî, *Kitabu'l-Megazî*, Tahkik, Dr. Marsden Jones, Londra 1965.

Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde ve Nebezetün min Fütûhi'l-Irak*, nşr. M. Hamidullah, Paris 1989.

W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, çev. M. Fuat Köprülü, Ankara 1973.

Watt Montgomery W., *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Ankara 1981.

Will Durant, *İslâm Medeniyeti*, çev. Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, İstanbul bty.

Yakûbî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ebî Yakub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh, *Târîh*, Beyrut, Lübnan 2010.

Yakut b. Abdullah er-Rumî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Kahire 1906.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Arap", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1991, C. III, s.273

Yılmaz, Musa, Kazım, *Hz. Peygamber'in Savaşları* (Kitâbü'l-Meğâzî), İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2014.

Zehebî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu rivayetin fi'l Kütübi's-Sitte*, thk. ve ta'lik: İzzet Ali Atiyye – Musa Muhammed Ali, Daru'l-Kutubi'l-Hadise yayını, byb., bty.

Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, Beyrut 1995.

Zehebî, Siyer *A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut 1982.

Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Haydarabat 1956.

Makaleler:

J. M. B. Jones, "İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Megâzîsinin Kronolojisi: Bir Metin Tahlili", (İngilizce'den çeviri), *Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Sayı: 8/2, s.115-164.

J. M. B. Jones, "İntihal Açısından İbn İshak ve Vâkıdî'ye Göre Âtike'nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi", (İngilizce'den çeviri), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, Samsun 2002, S.16.

Keskin, Yusuf Ziya, "İbn Ebî Hâtim (v. 327/938) ve el-Cerh ve't-Ta'dîl'indeki Metodu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, C. VII, Sayı: 1, s.5-29.

M. Hamidullah "Allah'ın Elçisi ve Sahâbe Devrinde Yazı Sanatı", çev. Hasan Çağlar, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1988, 2/7, 95-102.

Muhammed el- Casnazânî ve diğerleri, "Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı ile İlgili bir Araştırma", (İngilizce'den çeviri), *Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, S. 6.

Muhammed Hamidullah, "Hicrî Takvim ve Tarihî Arkaplanı", (İngilizce'den çeviri), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2000, S. 9.

Sezgin, Fuat, "*İslâm tarihinin kaynağı olmak bakımından hadisin ehemmiyeti*", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, yıl: 1957, C. II, Cüz: 1. s.19-36.

Şeşen, Ramazan, "İslâm dünyasında ilk tercüme faaliyetlerine umumi bir bakış: Başlangıçtan H. IV/M. X. asrın sonlarına kadar", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1979, C. VII, s.3-4,12

İnternet Siteleri:

http://archive.org

http://shamela.ws

http://www.al-eman.com

http://www.almaany.com

http://www.almaktba.com

http://www.almeshkat.net/books/index.php

http://www.hindawi.org/books/

http://www.ilimdunyasi.com/

http://www.islamansiklopedisi.info

http://www.islamtarihim.com

http://www.kimdirhayatieserleri.com

http://www.literatur.gen.tr

http://www.marefe.org/index

http://www.siyerinebi.com/ilk-islam-tarihcisi-el-Vâkıdî.html

http://www.tdk.gov.tr

http://www.waqfeya.com

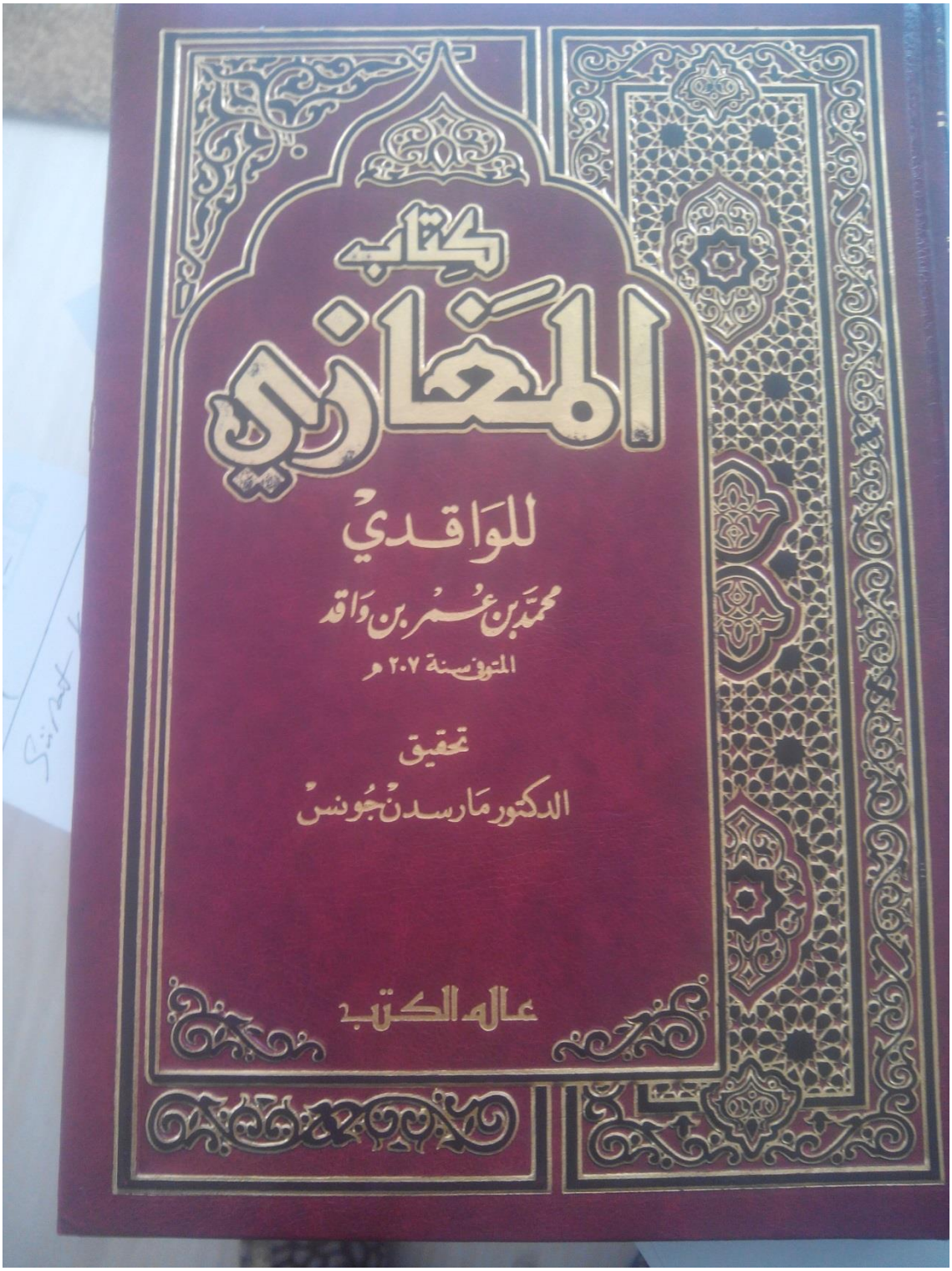

Ek: 1. Kitabü'l-Megâzî, Marsden Jones'in, The Kitab Al Maghazi of Al Vaqidi, Alemu'l-Kutub, Beyrut 2006 baskısının Kapak resmi.

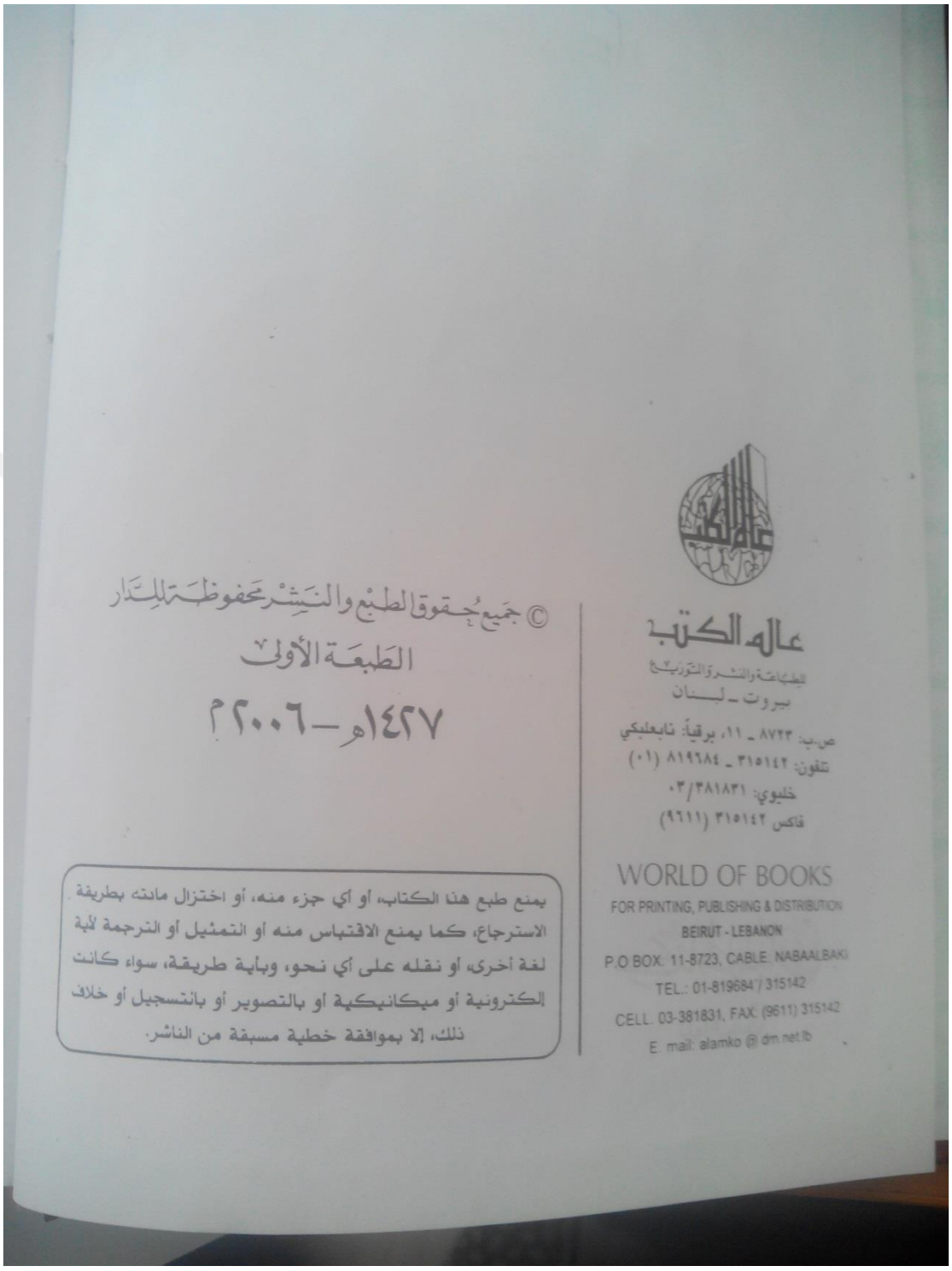

© جميع حقوق الطبع والنشر محفوظة للناشر

الطبعة الأولى
١٤٢٧هـ - ٢٠٠٦م

يمنع طبع هذا الكتاب، أو أي جزء منه، أو اختزال مادته بطريقة الاسترجاع، كما يمنع الاقتباس منه أو التمثيل أو الترجمة لأية لغة أخرى، أو نقله على أي نحو، وبأية طريقة، سواء كانت إلكترونية أو ميكانيكية أو بالتصوير أو بالتسجيل أو خلاف ذلك، إلا بموافقة خطية مسبقة من الناشر.

عالم الكتب
للطباعة والنشر والتوزيع
بيروت - لبنان
ص.ب: ٨٧٢٣ - ١١، برقياً: نابعلبكي
تلفون: ٣١٥١٤٢ - ٨١٩٦٨٤ (٠١)
خليوي: ٠٣/٣٨١٨٣١
فاكس ٣١٥١٤٢ (٩٦١١)

WORLD OF BOOKS
FOR PRINTING, PUBLISHING & DISTRIBUTION
BEIRUT - LEBANON
P.O BOX: 11-8723, CABLE: NABAALBAKI
TEL.: 01-819684 / 315142
CELL. 03-381831, FAX: (9611) 315142
E. mail: alamko @ dm.net.lb

Ek – 1.2 K. Megâzî, Marsden Jones'in, The Kitab Al Maghazi of Al Vaqidi, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 2006 baskısının jenerik sayfasının resmi.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Şaban PİRİŞ
Uyruğu: Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri: 6 Mart 1966, Kayseri
Medeni Durumu: Evli, 3 Çocuk babası
Tel: +90 533 640 56 81
email: sabanpiris@gmail.com
Yazışma Adresi: Germir Mah. 423. Sok. Atakent Parkevleri No: 28/11
Melikgazi/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	İ.Ü. Edebiyat Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları / Arap Dili ve Edebiyatı ABD	1992
Lise	Bakırköy İmam-Hatip Lisesi	1885

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2015- Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Arapça Öğretmeni
2010-2015	Özel Safa Eğitim Kurumları	Arapça Öğretmeni
2004-2010	Arz Yayıncılık	Yayın Editörü

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça

YAYINLAR

1. Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı, Arz yayınları, Kayseri 2014.
2. Kur'an Okulu Tefsiri, Bahar yayınları, İstanbul 1998.
3. Gençlik Rehberi, Arz Yayıncılık, Kayseri 2014.
4. Hz. Osman Zinnureyn, Yasin yayınları, İstanbul 2004.
5. Hz. İbrahim, Denge yayınları, İstanbul 2000.